

GLASUL BISERICII

REVISTA OFICIALĂ A MITROPOLIEI MUNTENIEI ȘI DOBROGEI
ANUL LXXVII, NR. 7-9, IULIE-SEPTEMBRIE, 2008

GLASUL BISERICII

REVISTA OFICIALĂ A SFINTEI MITROPOLII A MUNTENIEI ȘI DOBROGEI
ANUL LXVII, NR. 7-9, IULIE-SEPTEMBRIE 2008

Colegiul editorial

Președinte:

Preafericitul Părinte

† **DANIEL**

Arhiepiscop al Bucureștilor,
Mitropolit al Munteniei și Dobrogei și
Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române

Vicepreședinți:

ÎPS Nifon al Târgoviștei

ÎPS Teodosie al Tomisului

PS Epifanie al Buzăului și Vrancei

PS Calinic al Argeșului și Muscelului

PS Casian al Dunării de Jos

PS Damaschin al Sloboziei și Călărașilor

PS Galaction al Alexandriei și Teleormanului

PS Ambrozie al Giurguiului

PS Visarion, Episcopul Tulcii și

PS Varsanufie Prahoveanul,

Episcop Vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor

Membri:

PC Preot Iordache Ioan, vicar administrativ

Comitetul de redacție:

PC Preot Mihai Hau, redactor responsabil

PC Preot Gheorghe Pop, redactor

PC Preot Ionuț Codreanu, tehnoredactor

PREAFERICITUL PĂRINTE
† DANIEL
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Preafericitul Părinte Patriarh Daniel
împreună cu preoții slujitori din spitalele Capitalei,
(sala *Europa Christiana*, Palatul Patriarhiei - 4 august 2008)

Aspect din timpul Ședinței solemne organizată cu ocazia împlinirii
unui an de patriarhat al Preafericitului Părinte Patriarh Daniel
(Aula Magna *Teoctist Patriarhul*, Palatul Patriarhiei - 30 septembrie 2008)

Cuprins

I EDITORIAL

† Daniel, Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Munteniei și Dobrogei și Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române

Educația autentică transmite valori perene

(Mesajul Întâistătătorului Bisericii Ortodoxe Române cu prilejul deschiderii oficiale a noului an școlar 2008-2009) 18

II OMILETICE ȘI PASTORALE

Preot Nicolae Tănăsioiu

Cuvânt la Sfântul Mare Mucenic Pantelimon 22

Preot asist. Atanasie Tănăsache Costea

Cuvânt la tăierea capului Sfântului Ioan Botezătorul..... 26

Preot prof. dr. Vasile Gordon

Personalitatea predicatorului și ascultătorii predicii..... 30

III ARTICOLE ȘI STUDII

Drd. Mihail Gheorghe

Legea mozaică - „pedagog către Hristos” 38

Protos. conf. dr. Justinian Cârstoiu

Iosif „înaîntemergător” al Mântuitorului Hristos 51

Preot lector dr. Gheorghe Ispas

Elemente euharistice - expresii ale relației dintre Hristos și creație 63

IV. DOCUMENTARE

Diacon prof. dr. Ioan Caraza

Fundamentul patristic al Istoriei Bisericești în viața și opera**Profesorului Teodor M. Popescu** 68

Masterand Alexandru Prelipcean

Părintele Dumitru Stăniloae și notele de subsol**ale Filocaliei românești** 78

Gheorghe Vasilescu

Protoieriiile Capitalei în trecut și astăzi..... 118

V. BISERICA ȘI ȘCOALA

Mesajul Preafericitului Părinte Daniel,

**Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, la Consfătuirea metodică
a profesorilor de Religie din județul Prahova,***Bușteni, joi 25 septembrie 2008* 150

Prof. Vasile Bogus

Studiul disciplinei Religie în unitățile de învățământ din județul Ilfov*(activitatea școlară pe anul 2007-2008)* 153

VI. VIAȚA BISERICEAȘĂ ÎN MITROPOLIA MUNȚENIEI ȘI DOBROGEI

† Daniel, Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Munteniei
și Dobrogei și Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române**Îndemn la rugăciune și fapte bune****în Postul Adormirii Maicii Domnului** 164† Daniel, Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Munteniei
și Dobrogei și Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române**Să biruim suferința din interiorul ei !**Cuvântul Preafericitului Părinte Patriarh Daniel rostit la întâlnirea
cu preoții misionari de spitale din cadrul Arhiepiscopiei Bucureștilor,*Palatul Patriarhiei, luni, 4 august 2008* 165

Redacția

„O școală de un veac - candelă de valori”Mesajul Preafericitului Părinte Patriarh Daniel adresat participanților
la cea de a 100 ediție a cursurilor de vară a Universității „Nicolae Iorga”*de la Vălenii de Munte, 10 - 19 august 2008* 169

Preot Remus Marian Agenda de lucru a Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române (1 iunie - 30 septembrie 2008)	171
Preot Nicolae Horia Prioteasa Sensul teologic al suferinței și al vindecării Întrunirea preoților misionari din spitalele Capitalei, 4 august 2008.....	200
Arhim. Timotei Aioanei Sfințirea bisericii și a complexului monahal de la Schitul Sfânta Ana Sinaia (cota 1400), 6 august 2008	205

VII. OFICIALE

Protocolul de cooperare privind parteneriatul „Asistență medicală și spirituală”, încheiat între Patriarhia Română și Ministerul Sănătății Publice, <i>Reședința Patriarhală, 24 iulie 2008</i>	208
Centrul educațional și social-pastoral „Nifon Mitropolitul”, din București - Statutul	214
Preot lector drd. Alexandru Gabriel Gherasim Din practica administrativă a Arhiepiscopiei Bucureștilor - dispensa pentru recăsătorire și căsătoria cu un eterodox	217

VIII. MERGÂND ÎN VĂTAȘI TOATE NEAMURILE

Preot lector dr. David Pestroiu Atitudinea Bisericii Ortodoxe față de manifestările oculte	220
Preot conf. dr. Gheorghe Istodor Structura doctrinară budistă din perspectivă ortodoxă	231

IX. FILE DE CRONICĂ

Arhim. Policarp Chițulescu 330 de ani de la reluarea activității tipografice la București și de la apariția primei cărți tipărite la Tipografia Cărilor Bisericești a Mitropoliei - „Cheia Înțeleșului” (1678-2008)	244
Gheorghe Vasilescu 340 de ani de la alegerea Mitropolitului Teodosie I în scaunul Mitropoliei Țării Românești	246

X. RESTITUIRI

Profesor Teodor M. Popescu

Despre Postul Adormirii Maicii Domnului 254

XI. MEDALION

Preot Eugen Drăgoi

Profilul religios al Spătarului Nicolae Milescu

și preocupările sale teologice 258

XII. ÎNSEMNĂRI

Ieromonah Veniamin Goreanu

Pe urmele Mântuitorului în Țara Sfântă 282

XIII. ÎN MEMORIAM

Arhim. Timotei Aioanei

Părintele Patriarh Teoctist - Un an de la trecerea la cele veșnice,

30 iulie 2007 290

Gheorghe Vasilescu

60 de ani de la trecerea la cele veșnice

a Patriarhului Nicodim Munteanu 293

XIV. MELOS

Prof. dr. Constantin Catrina

Doxologie și înălțare spirituală 304

Diacon Răzvan Contantin Ștefan

Muzica între artă și știință 306

XV. CARTE FRUMOASĂ CÂNTE CUM TE-A SCRIS_

Gheorghe Vasilescu

Lansarea ediției jubiliare a Liturghierului lui Macarie - 1508

și acordarea titlului onorific de Mitropolit Ad Personam

Înalt Preasfințitului Părinte Nifon, Arhiepiscop al Târgoviștei 310

Preot dr. Marian Robert Puiescu

Liturghierul lui Macarie, ediție jubiliară,

Editura Arhiepiscopiei Târgoviștei, 2008, vol I: 250 p. vol II: 247 p. 321

Neagoe Basarab - Domnitorul Țării Românești, Editura Arhiepiscopiei Târgoviștei, 2008, 200 p.	322
Viața și Acatistul Sfântului Ierarh Nifon, Editura Asa Media, București, 2008, 52 p.	323
<i>Albumul „Biserici și Mănăstiri - Monumente istorice reprezentative”,</i> Editura Media Grafic, București, 2008, 245 p.	324
Grila programelor TV TRINITAS și Radio TRINITAS	325
Noua Catedrală Patriarhală - lămuriri privind construirea viitoarei Catedrale Patriarhale din București	331

Summary

I EDITORIAL

† Daniel, Archbishop of Bucharest, Metropolitan of Wallachia
and Dobrudja and Patriarch of the Romanian Orthodox Church

Authentic education conveys perennial values

*(The address of the Head of the Romanian Orthodox Church
on the official opening of school year 2008-2009).....* 18

II HOMILIES AND PASTORAL LETTERS

Pr. Nicolae Tănăsioiu

Homily on the Holy Great Martyr Panteleimon 22

Pr. assistant Atanasie Tănăsache Costea

Homily on the Beheading of St. John the Baptist 26

Pr. prof. dr. Vasile Gordon

Catechesis: The preacher's personality and the sermon's audience..... 30

III ARTICLES AND STUDIES

Ph. D. student Mihail Gheorghe

The Mosaic Law - a „guide towards Christ” 38

Protos. reader dr. Justinian Cârstoiu

Joseph, a forerunner of Saviour Christ..... 51

Pr. reader dr. Gheorghe Ispas

**Eucharistic elements - expressions of the relationship between
Christ and the created world.....** 63

IV. DOCUMENTATION

Deacon prof. dr. Ioan Caraza

The patristic grounds of the *Church History* in the life and works of Prof. Teodor M. Popescu 68

M.A. student Alexandru Prelipcean

Father Dumitru Stăniloae and the footnotes of Romanian *Philocalia* 78

Gheorghe Vasilescu

Bucharest presbyterates - past and present 118

V. CHURCH AND SCHOOL

The address of His Beatitude Daniel,

Patriarch of Romanian Orthodox Church, at the methodological meeting of religion teachers in Prahova county, Buzeni, Thursday 25 September 2008 150

Prof. Vasile Bogus

The study of Religion in the Ilfov county schools (school activity during the year 2007-2008)..... 153

VI. CHURCH LIFE IN THE METROPOLIS OF WALLACHIA AND DOBRUDJA

† Daniel, Archbishop of Bucharest, Metropolitan of Wallachia and Dobrudja and Patriarch of the Romanian Orthodox Church

Exhortation to prayer and good deeds during the Dormition Fast 164

† Daniel, Archbishop of Bucharest, Metropolitan of Wallachia and Dobrudja and Patriarch of the Romanian Orthodox Church

Let us conquer suffering from within !

The sermon of His Beatitude Patriarch Daniel on the meeting with hospital missionary priests within Bucharest Archdiocese,

Patriarchal Palace, Monday, 4 August 2008 165

Editors

„A century-old school - value setting center”

The address of His Beatitude Patriarch Daniel to the attendants at the 100th edition of „Nicolae Iorga” University summer courses

at Vălenii de Munte, 10 - 19 August 2008 169

Pr. Remus Marian

**The work agenda of His Beatitude Daniel,
Patriarch of the Romanian Orthodox Church**

(1 June - 30 September 2008) 171

Pr. Nicolae Horia Prioteasa

The theological sense of suffering and healing

Meeting of the missionary priests of Bucharest hospitals,

4 August 2008 200

Archimandrite Timotei Aioanei

The consecration of the church and monastic complex of St. Ana skete

Sinaia (Cota 1400) - 6 August 2008 205

VII. OFFICIAL ISSUES

Cooperation protocol of the partnership

„Medical and spiritual assistance”,

**concluded between the Romanian Patriarchate and the Ministry
of Public Health,**

Patriarchal Residence, 24 July 2008 208

The educational and social-pastoral centre

„Metropolitan Niphon” in Bucharest - Statute 214

Pr. reader drd. Alexandru Gabriel Gherasim

The administrative practice of Bucharest Archdiocese

- licence for remarriage and for the marriage to a heterodox 217

VIII. THEREFORE, GO AND MAKE DISCIPLES OF ALL NATIONS.

Pr. reader dr. David Pestroiu

The attitude of the Orthodox Church towards occult practices..... 220

Pr. reader. dr. Gheorghe Istodor

The Buddhist doctrinal structure from Orthodox perspective..... 231

IX. CHRONICLE PAGES

Archimandrite Policarp Chitulescu

**330 years since the resuming of printing activity in Bucharest
and the issuing of the first printed book by the Metropolitan
Church Books Printing House - „Key to Understanding”**

(1678-2008) 244

Gheorghe Vasilescu	
340 years since the appointment of Metropolitan Theodosius I to the Metropolitan See of Wallachia	246

X. RESTITUTIONS

Prof. Teodor M. Popescu	
On the Dormition Fast	254

XI. PORTRAIT

Pr. Eugen Drăgoi	
Religious profile of sword-bearer Nicolae Milescu and his theological preoccupations	258

XII. NOTES

Hieromonk Veniamin Goreanu	
Retracing the Saviour's steps in the Holy Land	282

XIII. IN MEMORIAM

Archimandrite Timotei Aioanei	
His Beatitude Patriarch Teoctist - A year since his passing into eternal life (30 iulie 2007)	290

Gheorghe Vasilescu	
60 years since the passing into eternal life of Patriarch Nicodim Munteanu	293

XIV. MELOS

Prof. dr. Constantin Catrina	
Doxology and spiritual elevation	304

Deacon Răzvan Contantin Stefan	
Music: between art and science	306

XV. HAIL TO YOUR AUTHOR O BEAUTIFUL BOOK!

Gheorghe Vasilescu	
The launching of Makarius' 1508 Liturgy Book jubilee edition and the granting of the honorific title of Metropolitan <i>Ad Personam</i> to His Eminence Niphon, Archbishop of Târgoviste	310

Pr dr. Marian Robert Puiescu

Makarius' Liturgy Book, jubilee edition,

Târgoviste Archdiocese Publishing House, 2008,

vol I: 250 p. vol II: 247 p. 321

Neogoe Basarab - Prince of Wallachia,

Târgoviste Archdiocese Publishing House, 2008, 200 p. 322

The life and akathist hymn of Holy Hierarch Niphon,

Asa Media, Bucharest, 2008, 52 p 323

The album „Churches and monasteries

- outstanding historic monuments”,

Media Grafic, Bucharest, 2008, 245 p. 324

The schedules of TV TRINITAS and Radio TRINITAS programs 325

The new Patriarchal Cathedral - information on the building

of the future Patriarchal Cathedral in Bucharest 331

Sommaire

I. EDITORIAL

- † DANIEL, Archevêque de Bucarest, Métropolitain de Valachie et de Dobroudja et Patriarche de l'Église Orthodoxe Roumaine
L'éducation authentique transmet des valeurs pérennes
(Message de Sa Béatitudo Daniel à l'occasion de l'ouverture de la nouvelle année scolaire 2008-2009) 18

II. HOMÉLIES ET DISCOURS PASTORAUX

- Prêtre Nicolae Tănăsioiu
Homélie au Saint Mégalomartyr Pantaléon 22
- Prêtre Assist. Atanasie Tănăsache Costea
Homélie à la fête de la Décollation de la tête vénérable du Saint et illustre prophète Jean Baptiste le Précurseur 26
- Prêtre Prof. Dr. Vasile Gordon
Catéchèse sur la personnalité du prédicateur et les auditeurs du sermon 30

III. ARTICLES ET ÉTUDES

- Drd. Mihail Gheorghe
La loi mosaïque, «pédagogue vers le Christ» 38
- Protos. Maître de conférences, Dr. Justinian Cârstoiu
Joseph, le précurseur de notre Sauveur Jésus Christ 51
- Prêtre, Chargé de cours, dr. Gheorghe Ispas
Éléments eucharistiques, expressions de la relation de Christ avec Sa création 63

IV. DOCUMENTATION

Diacre Prof. Dr. Ioan Caraza

**Le fondement patristique de l'Histoire de l'Eglise dans la vie
et l'oeuvre du professeur Teodor M. Popescu** 68

Mastr. Alexandru Prelipcean

**Le Père Dumitru Stăniloae et les annotations
à la Philocalie roumaine** 78

Gheorghe Vasilescu

Les doyennés de la capitale, dans le passé et aujourd'hui 118

V. L'EGLISE ET L'ECOLE

**Le message de Sa Béatitudo Daniel, le Patriarche
de l'Église Orthodoxe Roumaine à l'occasion de la conférence
des professeurs de religion du département Prahova,
Busteni, jeudi, le 25 septembre 2008** 150

Prof. Vasile Bogus

**L'étude de la discipline « religion » dans les écoles
du département Ilfov (l'activité scolaire en 2007-2008)** 153

VI. LA VIE ECCLESIALE DANS LA METROPOLE DE
VALACHIE ET DE DOBROUDJA

† DANIEL, Archevêque de Bucarest, Métropolitain de Valachie
et de Dobroudja et Patriarche de l'Église Orthodoxe Roumaine
**Exhortation à la prière et aux bonnes oeuvres pour le carême
de la Dormition de la Mère de Dieu** 164

† DANIEL, Archevêque de Bucarest, Métropolitain de Valachie
et de Dobroudja et Patriarche de l'Église Orthodoxe Roumaine
Triomphons de la souffrance à son intérieur !

L'allocution de Sa Béatitudo Daniel, le Patriarche de l'Église Orthodoxe
Roumaine à l'occasion de la rencontre avec les prêtres missionnaires
des hôpitaux de l'Archevêché de Bucarest, le Palais du Patriarcat,
lundi, le 4 août 2008 165

Rédaction

„Une école âgée d'un siècle - source de valeurs”

Le message de Sa Béatitudo Daniel, le Patriarche
de l'Église Orthodoxe Roumaine adressé aux participants à la
100-ème édition des cours d'été organisés par l'Université „Nicolae Iorga”
de Vălenii de Munte, 10 - 19 août 2008 169

Prêtre Remus Marian

Agenda de Sa Béatitude Daniel, le Patriarche de l'Église Orthodoxe Roumaine (1 juin - 30 septembre 2008) 171

Prêtre Nicolae Horia Prioteasa

Le sens théologique de la souffrance et de la guérison
(La rencontre des prêtres missionnaires des hôpitaux de Bucarest, le 4 août 2008)..... 200

Arhim. Timotei Aioanei

La consécration de l'église du complexe monacal de l'ermitage «Sainte Anne» de Sinaia, le 6 août 2008 205

VII. DOCUMENTS OFFICIELS

Le protocole de coopération concernant le partenariat „Assistance médicale et spirituelle”, conclu entre le Patriarcat Roumain et le Ministère de la Santé Publique, Résidence Patriarcale, le 24 juillet 2008..... 208

Le Centre éducationnel et socio-pastoral „Le Métropolitain Niphon” de Bucarest - le statut 214

Prêtre chargé de cours drd. Alexandru Gabriel Gherasim

De la pratique administrative de l'Archevêché de Bucarest - dispense pour le remariage et le mariage avec un hétérodoxe 217

VIII. ALLEZ DONC DE TOUTES LES NATIONS FAITES DES DISCIPLES ... LEUR APPRENANT A GARDER TOUT CE QUE JE VOUS AI PRESCRIT

Prêtre Chargé de cour Dr. David Pestroiu

L'attitude de l'Eglise Orthodoxe à l'égard des manifestations occultes 220

Prêtre Maître de conférences Dr. Gheorghe Istodor

Une perspective orthodoxe sur la structure doctrinale bouddhiste 231

IX. PAGES DE CHRONIQUE

Arhim. Policarp Chițulescu

330 ans depuis la reprise de l'activité typographique à Bucarest et la parution de „La clé du sens”, le premier livre imprimé à la Typographie des Livres Ecclésiastiques de la Métropole (1678-2008) 244

Gheorghe Vasilescu

340 ans depuis l'élection de Théodose I comme Métropolitain de la Valachie 246

X. RESTITUTIONS

Professeur Teodor M. Popescu

Sur le Carême de la Dormition de la Mère de Dieu 254

XI. MEDAILLON

Prêtre Eugen Drăgoi

Le profil religieux du connétable Nicolae Milescu et ses préoccupations théologiques 258

XII. NOTES

Hiéromoine Veniamin Goreanu

Sur les traces du Sauveur en Terre Sainte..... 282

XII. IN MEMORIAM

Arhim. Timotei Aioanei

Une année depuis la naissance au ciel du Patriarche Théoctiste (30 juillet 2007) 290

Gheorghe Vasilescu

60 années depuis la naissance au ciel du Patriarche Nicodim Munteanu 293

XIII. MELOS

Prof. Dr. Constantin Catrina

Doxologie et élévation spirituelle 304

Diacre Răzvan Constantin Ștefan

La musique entre art et science 306

XIV. BREVES

Gheorghe Vasilescu

Lancement de l'édition jubilaire du Hiératikon de Macaire - 1508 et l'octroi du titre honorifique de Métropolitte *Ad Personam* à Son Eminence Niphon, Archevêque de Târgoviște 310

Prêtre dr. Marian Robert Puiescu

Le Hiératikon de Macaire, édition jubilaire,
Editions de l'Archevêché de Târgoviște, 2008, vol I: 250 p. vol II: 247 p. 321

Neagoe Basarab - Le prince de la Valachie,
Editions de l'Archevêché de Târgoviște, 2008, 200 p. 322

La vie et l'acathiste de Saint Hiérarque Niphon,
Ed. Asa Media, București, 2008, 52 p 323

L'album „Eglises et Monastères - monuments historiques représentatifs”,
Ed. Media Grafic, București, 2008, 245 p. 324

La grille de programmes TV Trinitas et Radio Trinitas 325

La Nouvelle Cathédrale Patriarcale
- informations concernant sa construction 331

I
EDITORIAL

Educația autentică transmite valori perene¹

Fiecare început de an școlar (15 septembrie) stă sub semnul iubirii jertfelnice și milostive a Mântuitorului nostru Iisus Hristos pentru că în ziua premergătoare de 14 septembrie sărbătorim Înălțarea Sfintei Cruci. Această apropiere între evenimentele menționate face ca dascălii să primească de la Hristos - Învățătorul veșnic - iubirea și înțelepciunea de a se dăruii spiritual în lucrarea lor de formare a copiilor și tinerilor poporului român.

Urmând îndemnul înțelept care spune "totdeauna lucrul tău să-l începi cu Dumnezeu", mai înainte de a intra în Școală, intrăm în Biserică pentru a ne ruga, adică pentru a uni înțelepciunea umană cu Înțelepciunea divină, întrucât omul creat după chipul lui Dumnezeu Cel Înțelept și Bun crește spiritual în comuniune cu El. Astfel, Școala românească împreună cu maica ei, Biserica, cultivă modul de cunoaștere prin comuniune, de unire a inteligenței cu iubirea, a științei cu spiritualitatea, a acțiunii cu sfințenia vieții.

1. Mesajul Întâistătorului Bisericii Ortodoxe Române cu prilejul deschiderii oficiale a noului an școlar 2008-2009.

În timp ce știința cultivă cunoașterea creației, a universului fizic și social, credința religioasă cultivă relația cu Creatorul și Mântuitorul lumii, oferind omului și creației semnificație și valoare eternă. În acest sens, studiul religiei este o necesitate cultural - educațională. Nu poți avea o cultură completă fără Religie întrucât valoarea eternă a persoanei umane nu poate fi redusă la eficiența ei utilitaristă din societatea vremelnică.

Atât Biserica cât și Școala sunt chemate să ofere copiilor și tinerilor nu numai știință și educație ci și sens sau speranță pentru a trăi viața în comuniune de iubire și prețuire reciprocă. Lipsa acestora face astăzi ca mulți copii să fie abandonati de părinții lor, care se confruntă cu grave probleme ale vieții sau pleacă la muncă în străinătate. Unii copii se îmbolnăvesc trupește datorită lipsurilor materiale, iar alții se îmbolnăvesc sufletește, din cauza dorului de părinți și absenței lor afective.

Împreună, Biserica și Școala trebuie să prețuiască, să formeze și să ajute copiii și tinerii de astăzi, ca aceștia, la rândul lor, să cultive cu încredere și iubire valorile credinței și ale culturii creștine, potrivit cuvintelor Mântuitorului nostru Iisus Hristos: "Eu sunt vița, voi sunteți mlădițele. Cel ce rămâne întru Mine și Eu întru el, acela aduce roadă multă, căci fără Mine nu puteți face nimic" (Ioan 15, 5), adică nimic bun.

Ne bucurăm că atât Biserica Ortodoxă Română, cât și Statul Român, mai ales prin Ministerul Educației, Cercetării și Tineretului, susțin programe de învățare a limbii române de către copiii românilor care se află la muncă în străinătate, mai ales în țările din Uniunea Europeană, pentru ca aceștia să nu-și piardă identitatea etnică și valorile culturii și spiritualității românești, ca parte integrantă a patrimoniului cultural și spiritual al Europei.

Părinții copiilor români din străinătate sunt îndemnați să se adreseze Ambasadelor și parohiilor noastre din țările respective pentru a fi organizate școli de limbă română cu profesori calificați și recunoscuți ca atare de Ministerul român al Educației. Felicităm și binecuvântăm pe toți cei ce se ostenesc, cu pricepere și dăruire, în această lucrare de mare valoare și necesitate pentru copiii români de pretutindeni.

*Adresăm, de asemenea, alese mulțumiri și binecuvântări tuturor celor ce au sprijinit inițiativele comune ale Bisericii și Școlii românești privind păstrarea orei de Religie în Școală, prin campania **Nu vrem liceu fără Dumnezeu !**, și menținerea sfintelor icoane în spațiile de învățământ, manifestând astfel aceeași conștiință nobilă și dragoste părintească pe care le aveau și primii dascăli ai învățământului românesc, înțelepți în a uni, știința educației cu sfințenia vieții, cunoștințele practice cu valorile eterne, legând în lumină generațiile între ele.*

Cu prilejul deschiderii noului an școlar 2008 - 2009, rugăm pe Hristos Domnul Cel ce a zis: "Lăsați copiii să vină la Mine" (Matei 19, 14) să vă dăruiască dumneavoastră, dascălilor, elevilor și părinților, sănătate și pace, ajutor și bucurie în activitatea pe care o desfășurați.

† D A N I E L

ARHIEPISCOP AL BUCUREȘTILOR,
MITROPOLIT AL MUNTENIEI ȘI DOBROGEI,
LOCIȚIITOR AL TRONULUI CEZAREEI CAPADOCIEI
ȘI
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

II

OMILETICE ȘI PASTORALE

Cuvânt la Sfântul Mare Mucenic Pantelimon

Preot Nicolae TĂNĂSOIU

Sfântul Mare Mucenic Pantelimon s-a născut în cetatea Nicomidia, care aparținea provinciei Bitinia din Asia Mică, în anul 284, în familia unui tată păgân, Evstroghie, ce se închina la idoli, și a unei mame creștine, Euvula, care era botezată. Născându-se acest prunc, părinții l-au numit pe el Pantoleon, care se tâlmăcește „cel în toate puternic, cu totul leu”, dorind să fie asemenea cu leul în curaj și bărbăție.

Îngrijindu-se de educația sa, mama l-a crescut în credința creștină, învățându-l să-L cunoască pe Dumnezeu cel adevărat și să se abată de la închinarea la idoli. După moartea timpurie a mamei sale, copilul a urmat calea rătăcirii tatălui său, deprinzând învățătura păgână. A fost dat la școlile păgâne ale vremii, pe care le-a absolvit cu succes, după care a fost încredințat lui Eufrosin, un cunoscut medic, de la care avea să deprindă cunoștințe medicale. Înzestrat cu o memorie deosebită, a învățat și a descoperit cu ușurință multe din tainele tămăduirii bolilor, ajungând să se asemene dascălului său. Calitățile sale au atras atenția împăratului Maximian Galeriu, care a dorit să-l aibă ca medic la palat.

Pe atunci trăia în Nicomidia un preot bătrân, cu numele Ermolae, care se adăpostea într-o casă mică, aflată pe drumul pe care tânărul mergea zilnic la dascălul Eufrosin. Văzându-l pe tânărul care trecea adeseori pe acolo și cunoscând cu duhul că va fi vas ales al lui Dumnezeu, preotul Ermolae i-a ieșit într-o zi în cale și l-a poftit în casa lui. Tânărul, smerit și ascultător, a intrat în casa bătrânului, care a început a semăna cuvântul lui Dumnezeu în inima lui cea bună. Observând dorința sa fierbinte de a dobândi noi învățături pentru a putea tămădui bolile oamenilor, preotul Ermolae i-a dezvăluit faptul că prin credință și prin chemarea numelui lui Hristos va putea fi de folos semenilor săi, urmând pilda Celui ce S-a jertfit pentru oameni. Din acel moment, Pantoleon trecea în fiecare zi pe la bătrânul Ermolae,

de la care primea cuvinte folositoare de suflet și descoperia tot mai multe din tainele credinței.

S-a ivit în curând și prilejul de a vedea dacă sunt adevărate cele spuse lui de preotul Ermolae. Plecând într-o zi de la dascălul său, descoperă pe cale un copil mort, mușcat de o viperă, care zăcea lângă trupul neînsuflețit al acestuia. Se rugă lui Dumnezeu și îndată copilul se ridică, iar vipera muri. Această minune l-a întărit și mai mult în credință și, întorcându-se în grabă la Ermolae, i-a povestit cele întâmplate și i-a cerut să-l boteze. Preotul Ermolae l-a botezat pe tânăr în numele Tatălui, al Fiului și al Sfântului Duh și, săvârșind Sfânta Liturghie în cămăruța sa, l-a împărtășit cu dumnezeieștile Taine, cu Trupul și Sângele Domnului. El a luat acum numele Pantelimon, adică „cel întru totul milostiv”, primind, totodată, și darul facerii de minuni, ca doctor fără de plată.

A petrecut apoi șapte zile lângă bătrânul Ermolae, timp în care a ascultat învățăturile acestuia spre adâncirea cunoașterii lui Dumnezeu. S-a întors acasă, păstrând taina convertirii sale. A încercat, însă, să-l facă pe tatăl său să-și dea seama de rățacirea închinării la idoli și discuțiile purtate cu acesta au reușit, în cele din urmă, să-l convingă să se îndoiască de zeii săi.

Hotărâtoare pentru convertirea tatălui său a fost tămăduirea unui orb, care, cu toate eforturile doctorilor cetății, nu-și redobândise vederea, ci, din contră, fusese vătămat și mai mult, cheltuindu-și fără rost întreaga avere. În urma acestei minuni, atât cel tămăduit, cât și Evstorghie, au crezut în Hristos și au fost botezați de preotul Ermolae.

Rămânând moștenitor al averii părintești, după trecerea tatălui său la cele veșnice, tânărul și-a împărțit averea celor săraci, a dăruit libertate robilor și s-a dăruit slujirii semenilor. S-a arătat astfel, prin fapte, purtător al numelui de Pantelimon, adică „întru totul milostiv”, fiind tuturor sprijinitor, tămăduind fără de plată pe cei bolnavi, miluind pe cei săraci, împărțind, cu dărnicie, averile părintești celor aflați în nevoi.

Arătând milă la toți, nelăsând pe nimeni să plece de la dânsul nemângăiat, căci celor lipsiți le dădea daruri, iar pe cei bolnavi îi tămăduia, numele lui Pantelimon, doctorul cel milostiv și fără de plată, a început să fie cinstit în cetate. Din această pricină, multă ură și vrajbă a atras asupra sa de la ceilalți doctori, care se sfătuiră să-i caute pricină, ca să-l piardă, spunând împăratului Maximian că, meșteșugul doctoricesc pe care îl are și tămăduirile pe care le face, Pantelimon nu socotește că le-a învățat de la dascălul său Eufrosin, ci ca fiind ale lui Hristos, și astfel, toți cei tămăduiți, cred în El, întorcându-i de la închinarea la zeii păgâni.

Fiind chemat orbul tămăduit de Pantelimon și întrebat despre cel care îi dăruise vindecare, a spus cele întâmplate și, mărturisindu-l pe Hristos, i s-a tăiat capul, din porunca împăratului. A fost chemat apoi și Pantelimon, căruia împăratul i-a reproșat, mai întâi, nerecunoștința pentru grija pe care i-o purtase și i-a cerut să infirme vorbele pe care le auzise despre el, aducând jertfe zeilor.

Sfântul i-a propus atunci împăratului: „Poruncește să aducă aici un bolnav de moarte, care zace în patul durerii, deznădăjduit de doctori. Aici să vină și slujitorii idolești ai voștri și să cheme pe zeii lor, iar eu voi chema pe Dumnezeu meu; și care Dumnezeu va tămădui pe cel bolnav, acela Unul să fie mărturisit că este Dumnezeu adevărat, iar ceilalți să se lepede“. Propunerea a plăcut împăratului, încât a poruncit aducerea bolnavului, pe care închinătorii, cu toate eforturile lor, nu au reușit să-l tămăduiască. Prin chemarea numelui lui Hristos, Pantelimon l-a făcut sănătos pe cel suferind, întorcându-i la credință pe mulți dintre cei prezenți.

Împăratul a încercat din nou, mai cu blândețe, fie prin amenințări, să-l înduplece să se lepede de credință. Nereușind, a poruncit să fie chinuit: a fost legat de un stâlp, sfâșiat cu gheare de fier și ars cu torțe aprinse. Rugându-se lui Hristos să-L întărească, Acesta i S-a arătat „în chipul preotului Ermolae și i-a zis: „Nu te teme ! Eu sunt cu tine !“. Și îndată mâinile slujitorilor care îl munceau au slăbit și ei s-au făcut ca morți; uneltele de tortură au căzut din mâinile lor, iar torțele s-au stins.

Convins că cele întâmplare s-au petrecut prin puterea unor vrăji, împăratul poruncește noi chinuri. Este aruncat într-o căldare mare în care fierbea plumb, însă, prin rugăciunile sale, focul s-a stins, plumbul s-a răcit, iar el a ieșit nevătămat. I se leagă apoi o piatră de gât și este aruncat în adâncul mării, dar iese și de acolo teafăr, prin puterea lui Dumnezeu. După aceea, este dat spre mâncare fiarelor sălbatice, dar, spre uimirea celor aflați de față, nici acestea nu-i fac nici un rău. Umplându-se de mânie, împăratul cere să fie uciși atât cei ce crezuseră în Dumnezeu, prin această nouă minune a sfântului, cât și toate fiarele. Poruncește apoi să se pregătească o roată cu lame ascuțite și să fie legat de aceasta, dar îndată roata s-a sfărâmat și a strivit un număr mare dintre necredincioșii prezenți acolo.

Fiind întrebat de împărat cine l-a întors pe el de la cinstirea zeilor, Pantelimon a răspuns că a învățat dreapta credință de la preotul Ermolae, care a fost adus și el la judecată, împreună cu doi ucenici ai săi, Ermip și Ermocrat. Nevrând să se lepede de Hristos și să aducă jertfe idolilor, cei trei au fost supuși la chinuri și osândiți la moarte.

Împăratul, văzând că *Pantelimon nu se pleacă cu nici un chip la păgânătate*, a poruncit să i se taie capul cu sabia, iar trupul să fie aruncat în foc. Slujitorii l-au dus afară din cetate și l-au legat de un măslin. Sfântul a făcut apoi o ultimă rugăciune și a auzit un glas de sus, care a întărit schimbarea numelui său: „Slujitor credincios, dorința ta va fi acum îndeplinită, porțile cerului îți sunt deschise, cununa e pregătită. Vei fi de acum înainte adăpost deznădăjduiților, ajutor celor încercați, doctor bolnavilor și spaimă demonilor. De aceea, numele tău nu va mai fi Pantoleon, ci Pantelimon“. Sfântul și-a întins grumazul de bună voie, și i s-a tăiat capul, însă, în loc de sânge, a curs lapte. Îndată, măslinul s-a umplut de roade, iar cei care erau de față la tăierea mucenicului, văzând aceasta, au crezut în Hristos. Mânios, împăratul a poruncit să fie ars măslinul, împreună cu trupul mucenicului. După stingerea focului, creștinii au luat din cenușă trupul nears al sfântului și l-au îngropat în apropiere, pe moșia lui Adamantie Scolasticul. Ucenicii, care au fost

martori la toate pătimirile sale, i-au scris viața și mucenicia și apoi au dat cele scrise bisericilor, întru pomenirea lui și spre folosul credincioșilor.

Se împlinea cuvântul pe care Tertulian, unul dintre marii scriitori bisericești din perioada Bisericii primare, avea să-l spună despre cei care își jertfeau viața pentru credința în Hristos: „Sângele martirilor este sămânță de noi creștini“.

Chiar din 303, anul muceniei sale, Sfântul Pantelimon a fost considerat ocrotitor al medicilor și tămăduitor al bolnavilor, fiind serbat, până astăzi, în ziua de 27 iulie a fiecărui an.

Și în țara noastră, multe așezăminte și spitale îi poartă numele. În numeroase biserici, unele înălțate în cinstea sa, creștinii se pot închina la părțile din moaștele sale. Capul Sfântului și părți din trupul său se află la Mănăstirea Pantelimon din Sfântul Munte Athos. Părțile din moaștele Sfântului Pantelimon se mai găsesc și la Mănăstirea Grigoriu de la Athos. Brațul drept al Sfântului a fost adus de la Athos, în 23 septembrie 1750, de domnitorul Grigorie II Ghica și așezat într-un relicvar de argint în biserica spitalului Sfântul Pantelimon, ctitorit de el la marginea orașului București. În anul 1960, când biserica spitalului a fost închisă de regimul comunist, relicvariul cu moaștele Sfântului Pantelimon au fost strămutate, spre cinstire și închinare, în biserica Sfântul Nicolae din comuna Pantelimon. La noi în țară, părțile din moaștele Sfântului Pantelimon se mai găsesc în Catedrala arhiepiscopală Sfinții Apostoli Petru și Pavel din Constanța, în biserica Mănăstirii Sfinții Voievozi din Slobozia și la Mănăstirea Plumbuita de lângă București.

Cuvânt la tăierea capului Sfântului Ioan Botezătorul

Preot asist. Atanasie-Tănăsache COSTEA

....Făclia cea strălucitoare de lumină a gurii tale a strălucit și celor din iad lumina credinței..."
(Troparul);

....Nevoindu-te, bucurându-te ai binevestit și celor din iad pe Dumnezeu..." (Slava de la Vecernia mică).

Iubiți credincioși

Cel mai mare crainic al lui Dumnezeu, ultimul și cel mai mare prooroc al Legii Vechi și Înaintemergătorul Domnului nostru Iisus Hristos a fost *Sfântul Ioan Botezătorul*, frumusețea pustiei și pecetea proorocilor, mărit propovăduitor și învățător al pocăinței, turnul înfrânării cel neclintit și cetatea curăției cea nebiruită.

Despre nașterea Sfântului s-a vorbit la 24 iunie. Despre viața, pocăința, activitatea, dialogul cu mulțimile și binevestirile, despre Hristos Iisus Mielul lui Dumnezeu și Învățătorul nostru se vorbește la sărbătoarea cea mare a Soborului Sfântului Ioan Botezătorul și Înaintemergătorul (7 ianuarie). Astăzi, 29 august, cuvântul va fi despre tăierea cinstului cap al Sfântului, fapt prin care Sfântul Ioan Botezătorul a fost și în iad Înaintemergător, pentru a vesti și acolo, celor morți, venirea lui Mesia și, vom vedea de ce această sărbătoare este așezată la sfârșitul lunii august, care este și ultima, cu cruce roșie, a anului bisericesc.

Iubiți credincioși

Majoritatea sărbătorilor noastre pun în lumină fapte dureroase din Vechiul Testament ori din istoria Bisericii. Așa este și sărbătoarea de astăzi, care ne aduce

aminte de tăierea cinstitului cap al Sfântului, slăvitului Prooroc, Înaintemergătorului și Botezătorului Ioan. Botezul lui Ioan era unit cu predica sa foarte vehementă, plină de caracter social, adresată tuturor categoriilor sociale, dar mai ales vameșilor și curții regale, prin care cerea: „*Pocățiți-vă că s-a apropiat Împărăția cerurilor*” (Matei 3, 2). Muștrări aspre făcea mai cu seamă lui Irod Antipa (fiul lui Irod cel Mare, cel care a ucis pruncii din Betleem), regele sau tetrarhul care a domnit în provinciile Iudeea și Perea între anii 4 și 39. Acesta, decăzut moral, își alungase soția legitimă, îndepărtase pe fratele său Filip și trăia cu soția lui, Irodiada. Astfel și-a atras ura Irodiadei, care după ce a reușit să-l închidă în închisoarea din cetatea Maherus, dincolo de Iordan și Marea Moartă, căuta prilej să-l omoare. Prăznuindu-și Irod ziua de naștere - chiar în cetatea Maherus - Salomeea, fiica Irodiadei a dansat în fața lui și a tuturor invitaților. Orbit de beție și de dansul desfrânat, Irod, în urma unui jurământ, a ordonat decapitarea Sfântului Ioan Botezătorul. Ucenicii i-au luat trupul și l-au înmormântat, înștiințându-L pe Mântuitorul Iisus Hristos, rămânând apoi ucenicii Lui.

Legenda spune că Salomeea a avut o soartă jalnică. După ce Irod a pierdut conducerea imperiului, datorită faptelor sale rele, familia s-a destrămat, iar Salomeea a fost răpită și aruncată într-un râu înghețat, unde un sloi de gheață i-a rețezat capul.

Capul Sfântului Ioan Botezătorul a fost îngropat de Irodiada, la palatul din Maherus. Una dintre sfințele femei, Ioana, soția unuia dintre dregătorii lui Irod, l-a luat în taină și l-a îngropat în Ierusalim. Aceasta fiind „*prima aflare a cinstitului cap*”. În timpul Sfântului împărat Constantin cel Mare, doi călugări l-au dus în orașul Emesa din Siria. În anul 453, episcopul de acolo l-a luat și l-a așezat în biserica în care slujea, unde mulți bolnavi au dobândit tămăduire. Aceasta este „*a doua aflare a cinstitului cap*”, ambele fiind prăznuite la 24 februarie. O perioadă de timp au stat la Constantinopol. În perioada iconoclastă au fost îngropate într-o localitate situată la hotarul dintre Imperiul bizantin și Armenia. Pe la mijlocul secolului al IX-lea, în timpul patriarhului Ignatie, au fost readuse la Constantinopol. Aceasta este „*a treia aflare a cinstitului cap*”, pe care o prăznuim la 25 mai. În timpul cruciadei a patra, în anul 1204, cavalerii apuseni, au luat o parte din capul Sfântului și l-au dus într-o biserică din Amiens, în nordul Franței.

Dumnezeirea a îngăduit tăierea cinstitului cap al Sfântului Ioan Botezătorul și Înaintemergătorul pentru ca, acesta să meargă și să vestească și celor din iad lumina credinței și pe Luminătorul nostru Iisus Hristos. Faptul că poporul și Irod îl simțeau viu pe Sfântul Ioan Botezătorul, chiar dacă Irod poruncise tăierea cinstitului lui cap, ne întărește afirmația și argumentarea, confirmată de cărțile liturgice, că Sfântul Ioan Botezătorul era viu, după moartea trupească, chiar și în iad, pentru a propovădui și acolo venirea lui Mesia. Se încearcă, de fapt, păcălirea lui Irod și a poporului despre Iisus Hristos (Matei 14, 1-2; Marcu 6, 14-16 și Luca 9, 7-9), cu toate că Irod poruncise și executase moartea Sfântului Ioan Botezătorul (Matei 14, 3-12; Marcu 6, 17-19 și Luca 3, 19-20).

Irod, ca un mare ucigaș, simțea duhul Sfântului Ioan Botezătorul, așa cum simt toți cei careucid, sau poruncescuciderea trupește sau sufletește a semenilor lor. După ce Mântuitorul Iisus Hristos și-a dat duhul pe sfânta cruce, s-a pogorât la iad, de unde a eliberat pe toți dreptii Vechiului Testament care muriseră cu credința în venirea Sa, inclusiv pe Sfântul Ioan Botezătorul și Înaintemergătorul.

Momentul în care s-a petrecut tăierea cinstului cap este plin de faptele prin care oamenii ajung în iad. Faptele petrecute la acest eveniment sunt: *ospățul* cel urât, lucru necuviincios și ucigător de prooroc; ospăț plin de sânge, la care tăindu-se capul Înaintemergătorului a fost adus ca o mâncare în blid la cei ce ședeau; *beția* vătămătoare de suflet, înfierbântare a *desfrânării*; beția, mama desfrânării, a zămislit cumplita fărădelege a uciderii; băutură multă împletită cu dragoste desfrânată spre nebunie; *joc* amăgitor și desfrânat, și jocurile desfrânatei dansatoare; *îmbuibarea* pânteceleui; jungierea și vărsarea de sânge a feluritelor vietăți; *jurământ* ținut cu vicleșug și fățarnicie ș.a.

De foarte multe ori noi trăim, aici, pe pământ, ca și Irod. Unii chefuiesc, alții desfrânează, unii practică dansuri erotice, alții depun jurăminte strâmbe. Lucrul acesta se întâmplă nu numai la cei de rând, ci și printre cei intelectuali, demnitari și cu ranguri mari. Toate aceste fapte și altele ca acestea ne aduc moartea sufletească și trupească urmată de coborârea noastră în iad. În această stare ne este necesară și nouă venirea Sfântului Ioan Botezătorul ca să ne vestească Evanghelia Învățătorului nostru Iisus Hristos și pe Însuși Mielul Lui Dumnezeu, Cel Care ridică păcatele lumii prin Sfânta și Dumnezeiasca Liturghie.

În spiritualitatea creștin ortodoxă, noi credem și mărturisim „Botezul spre iertarea păcatelor, învierea morților și viața veacului ce va să fie. Amin!”. Luna august este luna cea din urmă a anului liturgic, bisericesc, care ne aduce aminte de cele din urmă ale fiecăruia dintre noi, de sfârșitul fiecăruia, dar și de sfârșitul veacurilor, învierea cea de obște și mai ales de judecata universală. Modelul după care vom fi judecați este icoana „Deisis”, în care Mântuitorul Iisus Hristos stă pe tronul de judecată, iar de-a dreapta și de-a stânga stau Preasfânta Născătoare de Dumnezeu și Sfântul Ioan Botezătorul. Sfinții, în frunte cu Maica Domnului și Sfântul Ioan Botezătorul „vor judeca lumea după faptele ei” (Matei 3, 2).

În această lună, Sfinții Părinți au rânduit trei mari sărbători cu cruce roșie: *Schimbarea la Față a Mântuitorului nostru Iisus Hristos* (6 august), *Adormirea Maicii Domnului* (15 august) și *Tăierea cinstului cap al Sfântului Ioan Botezătorul și Înaintemergătorul* (29 august). Schimbarea la Față este așezată pe data de 6 august deoarece spre sfârșitul zilei a 6-a ne-a creat Dumnezeu pe noi oamenii, iar ziua de 6 august este ultima, a șasea zi, din anul bisericesc. Cronologic, urmând activitatea Mântuitorului Iisus Hristos, schimbarea la față a avut loc înainte de răstignire. La schimbarea la față Învățătorul Iisus Hristos vorbea cu Moise și Ilie despre patimile Sale, deci ar fi trebuit așezată această sărbătoare înainte de patimile Mântuitorului. Sfinții Părinți au așezat această sărbătoare în centrul Postului Adormirii Maicii Domnului, tot într-o perioadă de post, asemănătoare Postului

Mare al Patimilor Mântuitorului, fiind tot la fel de aspru, dar care ne aduce aminte de sfârșitul tuturor și, că trebuie să ne schimbăm viața pentru a putea fi fiii ai Împărăției lui Dumnezeu. Trebuie să ne spovedim cât mai des și să ne pocăim pentru păcatele noastre. Dumnezeu nostru este un Dumnezeu al iubirii dar și al celor ce se pocăiesc. Pocăința este botezul lacrimilor prin care ne spălăm păcatele și fărădelegile săvârșite.

Adormirea Maicii Domnului este așezată la mijlocul lunii august pe data de 15 ale lunii, iar Tăierea cinstului cap al Sfântului Ioan Botezătorul și Înaintemergătorul este așezată pe 29 ale lunii. Nici una, nici alta nu au în istorie, o dată bine cunoscută. De aceea, Biserica a rânduit aceste date având în vedere finalitatea tuturor. Au fost alese de Biserică aceste două personalități pentru că așa a fost și sfatul Preasfintei Treimi. Când cei doi frați, fiii lui Zevedeu au cerut, prin mama lor (Matei 20, 20-28; Marcu 10, 35-45), ca să fie unul de-a dreapta și altul de-a stânga, Mântuitorul le-a spus că locurile acestea sunt pregătite de Sfânta Treime, pentru alte persoane. Modelul judecării este foarte bine prezentat în icoana „Deisis”. Mântuitorul ca Judecător suprem stă la mijloc, de-a dreapta este Maica Domnului, modelul feminin pentru toate mamele și fecioarele, iar de-a stânga este Sfântul Ioan Botezătorul și Înaintemergătorul, modelul pentru toți bărbații. Atât bărbații, cât și femeile au ca model suprem pe Învățătorul Iisus Hristos, prin cele două modele specifice: Sfânta Fecioară Maria și Sfântul Ioan Botezătorul. Aceste modele au ca pecete smerenia și pocăința fără de care nu ne putem mântui.

Totodată, luna august este considerată ca luna întoarcerii la mama noastră Biserica, la Maica Domnului, la pământul nostru strămoșesc, la părinții și frații noștri, la cei dragi, la rădăcinile noastre, la Dumnezeu, fiind și luna migratorilor, a celor peste 5-6 milioane de români care au plecat în străinătate pentru a găsi un loc de muncă mai bun și, care în această lună se întorc, își construiesc case, își revăd pământul strămoșesc și mormintele părinților, moșilor și strămoșilor și mai ales Biserica, mama spirituală a lor și a noastră. Acestora, la îndemnul Preafericitului Părinte Patriarh Daniel, Biserica noastră le-a închinat prima duminică după Adormirea Maicii Domnului.

Iubiți credincioși,

Îi mulțumim Bunului Dumnezeu, Maicii Domnului și Sfântului Ioan Botezătorul pentru că ne-au ajutat să ajungem la acest sfârșit de an bisericesc și la această sărbătoare cernită, plină de durere și de pioasă aducere aminte pentru noi creștinii, pe care trebuie să o ținem cu post aspru, asemenea zilelor: 14 septembrie (Înălțarea Sfintei Cruci), 24 decembrie (Ajunul Nașterii Domnului) și 5 ianuarie (Ajunul Bobotezei). Să ne rugăm ca toți să ne pocăim, întru smerenie, pentru a urma exemplul Sfântului Ioan Botezătorul, iubitorul adevărului, curățeniei trupești și sufletești, mare postitor și om al pocăinței și, să ne ajute să fim fiii ai Împărăției Mântuitorului Iisus Hristos. Amin !

Personalitatea predicatorului și ascultătorii predicii

Preot prof. dr. Vasile GORDON

Noțiunea de *personalitate*. Reluând spusele Sfântului Ioan Gură de Aur, că “ascultătorii judecă predica nu după cuvintele rostite ci după **faima** predicatorului”¹, vom aborda în cele ce urmează câteva elemente ce vizează *personalitatea* celui chemat să predice. Demnitatea actului omiletic presupune, implicit, demnitate din partea săvârșitorului acestui act. Toate tratatele de omiletică reclamă obligativitatea unor calități *sine qua non*, pentru cel care-și asumă înalta responsabilitate a propovăduirii. Aceste calități sunt împărțite, de regulă, în trei categorii: intelectuale, morale și fizice². Nu ne propunem a stăruii asupra lor, ci doar a evidenția care dintre ele susțin statutul personalității, care dau *acea faimă* de care am amintit mai sus. De ce întreprindem acest demers? Pentru că putere autentică de convigere au numai acei predicatori care sunt recunoscuți de ascultători ca slujitori distinși, cu personalitate. Părintele Grigorie Cristescu afirmă categoric, în acest sens: “Aceasta este esența persuasiunii, ca

1. *Despre Preoție...* p. 117.

2. Majoritatea manualelor și cursurilor de omiletică precizează următoarele calități: 1. **Intelectuale**: cultură generală solidă, dublată de cultură specială teologică; inteligență vie; imaginație creatoare; memorie durabilă și fidelă; 2. **Morale**: credință puternică; viață în sfințenie; iubire nețărmurită; 3. **Fizice**: un trup sănătos, fără defecte izbitoare; voce plăcută, curată, sonoră; față prietenoasă, atrăgătoare; tinută vestimentară curată și lipsită de excentrisme; vezi de ex. pr. prof. N. PETRESCU, *op. cit.*, p. 23-32. R. P. RAMBAUD, în cap. VI al Tratatului său de predică (*Traité moderne de prédication, cit.*), intitulat “*La personne du prédicateur*”, enumeră următoarele însușiri: *dispositions innées, intelligence, jugement, juste milieu, loyauté, sensibilité délicate, bonté, apostolique courage, largeur d’esprit, rester soi-même, vie surnaturelle, santé et hygiène, amour du travail, présentation extérieure (placută, n.n.)*, p. 119-136; iar Hans KÜNG subliniază, la rândul său, următoarele calități: *autoritate, energie, tenacitate, inteligență, imperturbabilitate*; de asemenea, afirmă că “un bun conducător al comunității creștine trebuie să inspire, să animeze și să fie priceput “moderator”; să fie o figură-simbol a comunității; de asemenea, imaginea lui fizică să fie luminoasă și atrăgătoare”, *Why Priests?*, translated from the German by John CUMMING (în original “*Wozn Priester?*”), London and Glasgow, 1972, cap. “The image of the church leader today”, p. 88-91.

predicatorul să-și toarne toată personalitatea lui în ceea ce spune. Sufletul lui trebuie să "iasă" din trup și să se "răspândească" în sufletele ascultătorilor..."³. Profesorul american William Evans, afirmă că *personalitatea este garanția reușitei predicii*⁴. După cum limba fiecărui popor, în general, are personalitatea ei, cuvântul omiletic este, la rândul lui, expresia unei duble personalități: a limbii și a celui care o întrebuințează⁵.

Încercarea de definire a personalității, în general, și a *personalității propovăduitorului*, în special, se lovește de relativismul cuvintelor, de incapacitatea lor de a surprinde în profunzime trăsăturile psiho-fizice ale ființei umane. Dicționarele se rezumă la enunțuri lapidare⁶, iar manualele, preluând în general definițiile din dicționare, oferă în completare mai mult un material descriptiv al celor trei categorii de calități amintite, decât o analiză a componentelor personalității. Unele dintre acestea vizează exclusiv persoana predicatorului, analizând particularitățile preocupărilor intelectuale și insistând pe recomandări vizavi de viața privată. Așa este cazul, de exemplu, al tratatului "*Fundamentals of preaching*" al lui John Killinger, care, în cap. "*The Person Behind the Sermon*" analizează în aprox. 15 paragrafe diferite aspecte ale îndeletnicirilor predicatorului, inclusiv pe linia îngrijirii sănătății⁷. Parcurgând definiții și descrieri, îți dai seama că, de fapt, trăsăturile definitorii ale personalității sunt mai presus de acestea. De aceea, pentru o apropiere cât mai strânsă de miezul lucrurilor, trebuie văzută mai întâi diferența dintre *persoană* și *personalitate*. În timp ce primul atribut îl au toți indivizii⁸, cel de-al doilea, doar cei cu anumite însușiri nu doar native, ca în cazul persoanelor comune, ci cultivate cu dăruire și perseverență. Cicero are mare dreptate în această privință când afirmă: "Poeta nascitur orator fit"⁹. Personalitatea, spre deosebire de

3. *Pasiunea și emoția în predică*, în MO, an. VI, 1954, nr. 4-6, p. 137.

4. William EVANS, Former Teacher at Moody Bible Institute, *How to prepare sermons*, Chicago, 1964, p.12.

5. "În funcția lui normală, afirmă pr. prof. D. BELU, cuvântul este expresia personalității omenești însăși", *Graiul în funcția lui etică*. în MMS. an. XLVII. 1971. nr. 7-8. p. 460.

6. DEX-ul, spre exemplu, propune următoarele explicații: *Personalitate*: 1. Ceea ce este propriu unei persoane și o distinge ca individualitate; ansamblu de trăsături morale sau intelectuale prin care se remarcă o persoană. 2. Persoană care are însușiri deosebite într-un anumit domeniu de activitate..., *Dict. cit.*, p. 607, col. II.

7. Astfel, sub genericul "**An intellect of fire**", John KILLINGER menționează: 1. *Human rights*. 2. *Scientific and technological advance*. 3. *Medical and psychological research*. 4. *Art, film, theater, music and dance (!)*; 5. *Fiction*; 6. *Television and mass communication*; 7. *Travel and anthropology*; 8. *Sociology and ethics; Biblical and theological studies*; Iar sub genericul "**The minister's health and recreation**", autorul descrie: 1. *Establish a suitable rhythm between work and relaxation*; 2. *Get a proper amount of physical exercise*; 3. *Maintain a suitable diet*; 4. *Get a reasonable amount of sleep*; 5. *Take frequent vacations*; 6. *Learn to play every day*, "FORTRESS PRESS", Philadelphia, 1985, p. 187-206.

8. Inițial latinescul *persona* însemna *masca pe care o purtau actorii pe scenă, în anumite piese de teatru*. Acesta este, de altfel, primul sens pe care-l redă *dict. QUICHERAT*: 1. *masque (au propr. et au fig.)*, vol. cit., p. 1008, col. III);

9. *Tusculanae Disputationes*, în vol. *Proverbe și cugetări latine*, cit., p. 165, nr. 1314.

insul obișnuit, înseamnă ființa umană care întrunește la modul superlativ însușirile superioare care-l diferențiază substanțial de individul biologic pur și simplu¹⁰.

Însușiri specifice personalității propovăduitorului. Abordarea acestei problematici are șanse de reușită pornind de la îndemnul Sf. Ap. Pavel: **“Luați aminte la mai-marii voștri, care v-au grăit vouă cuvântul lui Dumnezeu”** (Evrei, 13, 7). Așadar, studiind trăsăturile personalității marilor propovăduitori, se poate ajunge, prin imitarea virtuților, la formarea propriei personalități. Este metoda abordată, de altfel și în Pedagogie. Așa procedează, de exemplu, G. G. Antonescu, unul dintre cei mai distinși pedagogi români din perioada interbelică, abordând problemele pedagogiei moderne prin evidențierea gândirii și personalității unor pedagogi consacrați ca J. J. Rousseau, Kant, Schiller, Goethe etc¹¹.

Pentru propovăduitorul creștin modelul personalității desăvârșite este Mântuitorul Iisus Hristos. El este **Învățătorul**, prin excelență: **“Unul este Învățătorul vostru”** (Matei, 23, 8). Este unic, dar “nu în sensul de singular și exclusiv, ci de revelator suprem al adevărului”¹². Cei ce l-au urmat cu fidelitate și-au cultivat personalitatea, nu numai prin imitarea Lui, ci întăriți permanent de harul primit de la El: Sfinții Apostoli și urmașii lor, Sfinții Părinți și ceilalți slujitori din trecut și de azi ai Bisericii celei una. În conturarea personalității oratorice, Sfinții Părinți ai veacului de aur au fost receptivi și la sugestiile unor oratori păgâni remarcabili, ale căror recomandări le-au armonizat cu doctrina și morala creștină. Și astăzi sunt valabile multe din părerile lor. Bunăoară, Quintilian afirmă că nu poate să fie cineva orator, decât dacă este bărbat virtuos (*non posse oratorem esse, nisi bonum virum*)¹³. Cicero face chiar portretul oratorului ideal: “Oratorul demn de acest frumos nume este acela care poate să vorbească cu o bună cunoaștere a subiectului, cu ordine metodică în idei, cu eleganță a formei, ajutat de o bună memorie și cu demnitate în acțiune... Unui orator trebuie să-i pretindem ascuțimea de minte a logicianului, cugetarea filosofului, exprimarea poetului, memoria jurist-consultului, vocea tragedianului și, așa zice, gesturile unui actor celebru...”¹⁴. Cu excepția ultimelor două recomandări, care țin de vremea de atunci, celelalte însușiri sunt întru-totul necesare și astăzi.

Dar, dacă pentru Cicero și alți oratori păgâni filosofia era izvorul fundamental al inspirației, așa cum remarcă René Pichon¹⁵, pentru predicatorul creștin sursa de bază este Sfânta Scriptură, cercetată și explicată în sânul Traditiei, în duhul Sfinților Părinți. De aceea, considerăm că una din notele esențiale ale personali-

10. Pr. prof. dr. Sebastian CHILEA, *Personalitatea preotului ca păstor sufletesc*, în MO, an. XXVI, 1974, nr. 1-2, p. 70. În opinia P. C. Sale, *personalitatea se remarcă prin înalta realizare a calităților sale (native, n.n.), sau a talentelor pe care toți oamenii ar putea să și le dezvolte...*, *Ibidem*.

11. G. G. ANTONESCU, *Din problemele pedagogiei moderne*, Ediția II-a, edit. “Cartea românească”, București, 1924, 303 p.

12. Pr. prof. dr. C. GALERIU, *Mântuitorul Iisus Hristos, Învățătorul nostru suprem...* p. 34.

13. *Ars Oratorica*, III, 33.

14. *Despre Orator*, trad. cit., p. 36, 51.

15. *Histoire de la littérature latine*, Paris, 1928, p. 212.

tății propovăduitorului creștin, din punct de vedere intelectual, este *cunoașterea Sfintei Scripturi și a scrierilor Sfinților Părinți*. Se știe că faima sfântului Ioan Gură de Aur consta tocmai în cunoașterea amănunțită a Sfintei Scripturi și utilizarea ei cu dexteritate în predici. El însuși atrage atenția că “necunoașterea Sfintei Scripturi este pricina tuturor relelor”¹⁶, iar cu alt prilej afirmă: “Cunoașterea Scripturilor întărește duhul, curăță conștiința, smulge patimile înrobitoare, seamănă virtutea, nu ridică deasupra săgeților diavolului, ne face să locuim aproape de cer, eliberează sufletul de legăturile trupului, dându-i aripi ușoare și face să intre în sufletul cititorilor tot ceea ce s-a putut spune vreodată mai bine”¹⁷. Sfântul Ambrozie, la rândul său, era foarte supărat că preoții din vremea sa neglijau citirea Scripturii: “De ce nu vă dedicați timpul liber citirii Scripturii? Voi nu mai vorbiți cu Hristos? Nu-L mai vizitați, nu-L mai ascultați?...”¹⁸. În același gând, Enzo Bianchi, prior al Comunității Monastice din Bose (Italia), face o recomandare cu totul specială celui care propovăduiește cuvântul Scripturii: “El (predicatorul, n.n.), va trebui mai întâi să-l citească și să-l mediteze pe îndelete, **va trebui să se roage acestuia**, astfel încât să-l stăpânească și să-l facă robul lui. Dacă este adevărat cum spune Petru (II, 2, 19), că ceea ce te biruiește, aceea te stăpânește, atunci propovăduitorul trebuie să fie înaintea de toate un rob al cuvântului: doar astfel va fi un ecou liber, sincer, neînfricoșat al acestuia. El va proclama cuvântul, îl va spune mereu, încercând să nu-l deformeze și va încerca o mediere spre a-i ajuta pe cei care-l ascultă să înțeleagă însemnătatea textului, legându-l de contextul biblic global și comentând astfel Biblia cu Biblia”¹⁹. Cunoașterea Scripturii, a scrierilor Sfinților Părinți și a teologiei în general, nu exclude, însă, cultura laică, o altă notă importantă a personalității. O cultură laică bogată îi oferă preotului mai multe puncte de contact cu viața spirituală a omenirii²⁰. În special, cultura filosofică este necesară preotului nu numai pentru a-și forma propria sa convingere, ci și pentru convingerea altora. Pe omul cult îl vom apropia, dacă noi înșine suntem înarmați cu o cultură superioară, pătrunsă, însă, de spiritul creștin²¹. Cele mai dese aprecieri pozitive la adresa preoților, mai ales la orașe, se raportează la cultură. “Cutare este un preot admirabil, este un preot cult!”. *Cultura* pe care creștinii culti, la rândul lor, o cer și o apreciază este, în primul rând, *teologică*. Nu-i interesează dacă preotul are cunoștințe de astro-fizică, biologie, sau critică literară (deși le poate avea, nu fără folos). Vor să constate, în schimb, că stăpânește bine doctrina Bisericii, biblic și patristic. La acestea adăugându-se, firesc, o bună cunoaștere și utilizare a limbii,

16. *Omilia IX-a la Coloseni*, P.G. LXII, 361.

17. *Omilia X-a*, P.G. LXIII, 485.

18. *De officiis ministrorum*, I, 20, 28. P.L. XVI, 50 A.

19. *Op. cit.*, p. 15-16.

20. Arhim Iuliu SCRIBAN, *Chemarea preotului*, București, 1921, p. 66.

21. G. G. ANTONESCU, *Pedagogia generală*, București, 1944, p. 546. Domnia sa este de părere că “influența puternică pe care preoții protestanți și catolici o au asupra lumii culte din Apus se datorează în cea mai mare parte tocmai acelei pătrunderi filosofice a religiei creștine”, *Ibidem*.

deodată cu dovedirea posesiei unei culturi largi generale, însușită prin lecturi sistematice, făcute cu un riguros spirit eclectic.

Dintre *însușirile morale* care luminează personalitatea propovăduitorului, accentuăm: *sfințenia vieții, smerenia, discreția, discernământul și bunul simț*. Sunt, de altfel, atât de legate între ele încât nu poți vorbi de una fără raportare la celelalte. *Sfințenia vieții* presupune compatibilitate între cuvântul predicat și viața personală. "Viața ta să-ți fie oratoria ta!", exclamă Fericitul Augustin²². Pentru că cel care-L predică pe Dumnezeu, trebuie să fie un *om al lui Dumnezeu*²³. Sf. Grigorie cel Mare spune în acest sens: "Fiecare preot trebuie să vorbească mai mult prin viața sa curată, decât să arate prin cuvinte drumul pe care trebuie să-l urmeze. Căci cocoșul luat de Domnul ca simbol al unui bun propovăduitor, atunci când vrea să cânte își scutură aripile și bătându-se pe sine, devine mai sprinten. Acest lucru vrea să arate necesitatea ca propovăduitorii să fie treji în hotărârea de a face binele. Să nu-i trezească pe alții prin predică, în timp ce ei înșiși dormitează... Să se lovească pe ei înșiși cu aripile gândurilor bune, îndreptând, cu un aspru examen de conștiință, moleșea cea dăunătoare și zadarnică. Înainte de a răsună cuvintele lor de dojană, faptele vieții lor să fie mărturii dovedite a ceea ce vor să spună cu gura"²⁴.

Smerenia este virtutea unanim lăudată, în toate locurile și timpurile. Rudolf Bohren spune cu dreptate că smerenia este virtutea-criteriu care-l deosebește pe predicatorul elevat de vorbitorul obișnuit²⁵. Mântuitorul însuși o evidențiază în propria-I persoană: "**Învățați-vă de la Mine că sunt blând și smerit cu inima**" (Matei, 11, 29). Dacă din punct de vedere intelectual preotul nu este prea înzestrat, dar în sufletul lui vibrează puternic lira sacră a rugăciunii și *cuvântul său smerit*, încărcate de mireasma duhului, el va hrăni sufletele ascultătorilor cu pâinea cea vie, mai substanțial decât cuvintele studiate și expuse cu meșteșug, sau decât serviciile pompoase, dar din care lipsește duhul rugăciunii adevărate²⁶. Sfântul Grigorie cel Mare atrage atenția că de multe ori reușita unei predici poate determina o prea mare încredere în sine, odată cu autosupraaprecierea deplasată. În aceste cazuri, "*predicatorul trebuie să trezească în el frângerea de sine și să trăiască cu smerenie sfântă. Ca nu cumva el, care face să înflorească sănătatea altora, vindecând rănila, să se îmbolnăvească el însuși, neîngrijindu-se de sănătatea lui...*"²⁷. A fi smerit nu înseamnă, însă, a fi timid și inert. Predicatorul trebuie să *zboare și să planeze* ca un vultur. De aceea, în fața lui pe Amvon este închipuit un

22. "Sit eius quasi copia dicendi, forma vivendi". *De doctrina christiana*, P.L., XXXIV, 4.61.

23. "L'orateur de Dieu doit être un homme de Dieu", R. P. G. LONGHAYE. *La prédication. Grand maîtres et grands lois*, Paris, 1927, p. 436. La cele afirmate mai sus, autorul adaugă: "En même temps, cet homme-là sera toujours assez l'homme de son temps", *Ibidem*, p. 456.

24. *Cartea regulei pastorale*, IV, 40, trad. rom. de pr. prof. dr. Al. MOISIU, Edit. IBMBOR, București, 1996, p.207-208.

25. "Was dem Sprecher der Hochsprache auszeichnet, ist Demut", *op. cit.*, p. 306.

26. Pr. prof. dr. Sebastian CHILEA, *Rugăciunea preotului*, în MO, an. VII, 1955, nr. 3-4, p. 172.

27. *Op. cit.*, p. 209.

vultur²⁸. Smerenia nu este doar o manifestare a inimii. Este, totodată, o dovadă de inteligență a minții. T. S. Eliot afirmă că "singura înțelepciune (*autentică, n.n.*) pe care o putem câștiga este smerenia; ea nu are sfârșit"²⁹.

Discreția este o manifestare superioară a smereniei. *Discret* nu înseamnă doar a știi să păstrezi secretele ce ți se încredințează, ci și a te manifesta cât mai simplu, natural, cuviincios, măsurat, sobru, cumpătat ș.a.³⁰. Predicatorul discret este cel care se ferește de orice excentrism, în idei, voce, gesturi. *Face totul ca și cum n-ar face el nimic*³¹. Are conștiința limpede că este doar un reprezentant al lui Hristos, nu un înlocuitor al Lui. Știe că slujește *in nomine*, nu *in loco* Christi. Dacă are lângă el un coslujitor încearcă întotdeauna să stea cu un pas în urma lui. Dă dovadă de un *fair-play* total, contribuind prin aceasta la instaurarea unei armonii atât de necesare între frați³².

Discernământul, sau *dreapta judecată*, numită și *dreaptă socotință* este virtutea cea mai lăudată de Sfinții Părinți. Pentru predicator, *discernământul* înseamnă orientarea dreaptă vizavi de locul și timpul liturgic în care-și va rosti cuvântarea. În funcție de acestea, va hotărî genul, tema, conținutul, durata și nivelul predicii. Discernământul este acel "juste milieu" de care vorbește R. P. Rambaud: "Devant guider les autres, il n'a pas le droit de les lancer dans des chemins incertains: il a l'obligation de leur montrer une vie sûre"³³. Această calitate ține, desigur, nu numai de inteligența slujitorului, ci mai ales de *simțirea* lui, de ceea ce numim îndeobște *bunul simț în predică*. De aceea, considerăm că *bunul simț* este o calitate fără de care nu se poate vorbi despre personalitatea cuiva. Raportat la slujirea omiletică, *bunul simț* îl ajută pe predicator în manifestarea unor atitudini esențiale pentru

28. Diac. prof. dr. N. BALCĂ, *Curs de omiletică...*, Fasc. IV, p. 565.

29. "Die einzige Weisheit, der wir er weben können, ist die Weisheit der Demut: Demut ist ohne Ende", apud R. BOHREN, *op. cit.*, p. 306.

30. Vezi *Dicționarul analogic și de sinonime al limbii române*, Edit. Științifică și enciclopedică, București, 1978, p. 176, § 368. Ca adjectiv, "discret" este menționat în aceeași familie de cuvinte cu: *modest, simplu, natural, firesc, sobru, măsurat, cumpătat, chibzuit, moderat, ponderat, cuviincios, cuvios (!), decent, politicos, respectuos, plecat*.

31. În această privință este revelator îndemnul Sf. Ap. Pavel adresat corintenilor: "Și aceasta v-o spun fraților: că vremea s-a scurtat de acum, așa încât cei ce au femei să fie **ca și cum n-ar avea**; cei ce plâng **ca și cum n-ar plânge**; cei ce se bucură **ca și cum nu s-ar bucura...**" (I Cor. VII, 29-30). Adică să facă totul ca și cum n-ar face, *discret* !

32. Pagini de o frumusețe rară despre smerenie au rămas de la prof. Teodor M. POPESCU, din care cităm un fragment tipărit de curând, după un manuscris: "Omul smerit este sfios, nu iese din firea lui, nu strigă, nu cere, este fără pretenții și fără ambiție, blând, pașnic, răbdător, sincer, îngăduitor, curat și drept. Omul smerit nu este încrezut, nu se laudă singur, nu caută nici lauda altora. Se mulțumește cu puțin, nu cere și nu primește ceea ce nu i se cuvine, stă la urma tuturor și chiar nedreptățit sau păgubit, îndură fără a se plânge și răzvrăți. Pentru cele ce nu cere, de care se lipsește sau de care este socotit lipsit, el adună în sufletul său comoară de bune gânduri și simțăminte, și pe cât se pare de neîndemânatic sau sărac în însușirile care arată pe oameni făloși, isteți și îndrăzneți, lăudați de alții sau temuți, pe atât posedă în sine nebănuite însușiri frumoase și plăcute de om duhovnicesc..." *Meditații teologice*, Editura Sf. Arhiepiscopii a Bucureștilor, București, 1997, p. 198.

33. *Op. cit.*, p. 122.

reușita prediciei: respect față de cuvânt³⁴ și față de ascultători, pregătirea conștiințioasă a cuvântării, abordarea unei tematici adecvate etc. Bunul simț îți spune când trebuie să vorbești și când trebuie să taci. *Mai ales când trebuie să te oprești*. El îți indică *măsura*. Unde lipsește bunul simț își face loc *lipsa bunului simț*, unul din păcatele care fac din rostirea omiletică un eșec. Nesimțirea, vecină cu infatuarea și vanitatea, îi determină pe ascultători să-și “astupe” urechile, chiar dacă cel care vorbește spune, uneori, lucruri interesante. Pe când, atunci când constată prezența bunului simț, credincioșii îl ascultă cu maximă receptivitate, cu încredere și, mai ales, *cu iubire*. Căci slujitorul de bun simț este iubit, pentru că el însuși, prin buna-cuviință ce-l caracterizează dovedește *iubire față de ascultători*.

În concluzie, predicatorul cu personalitate este, deodată, slujitorul ce dovedește zel apostolic³⁵ și purtătorul unei mari și discrete iubiri față de Dumnezeu, Care i-a acordat misiunea sacră a propovăduirii și față de credincioșii încredințați spre păstorire. Având calitățile mai sus amintite, propovăduitorul va fi un om cu *autoritate*, aceasta decurgând atât din cunoștințele intelectuale cât și din viețuirea morală. În acest sens este interesant de remarcat că J. M. Bochenschi face distincție între *autoritatea științifică, numită și “epistemică”* (de la gr. *ejpisthmhv* = *știință, cunoștință*) și *autoritatea “deontică”* (de la *devvmai* = *trebuie*)³⁶.

34. “Cuvântul preotului să fie înveșmântat în haina înțelepciunii, în orice împrejurare s-ar afla”, pr. prof. dr. S. ȘEBU, *Gânduri despre predică și orice cuvânt al preotului*, în MA, XXXIV, 1989, nr. 3, p. 68.

35. Pr. prof. dr. Sebastian ȘEBU, *Din activitatea învățătoarească a Mitropolitului dr. Antonie Plămădeală*, în vol. “Teologie, slujire, ecumenism...”, Sibiu, 1996, p. 400.

36. J. M. BOCHENSCHI, *Ce este autoritatea?*, Ed. Humanitas, București, 1992, p. 53, apud I. TOADER, *op. cit.*, p. 13. Vezi dicț. *Bailly...*, p. 775, respectiv 451.

III
ARTICOLE ȘI STUDII

Legea mozaică - „pedagog către Hristos”

Drd. Mihail GHEORGHE

Sfântul Apostol Pavel arată că Legea a avut un rol *”înainte de venirea credinței”* (Galateni 3, 24), acela de *”călăuză spre Hristos”*. Acest rol a fost provizoriu. Prin Lege nu s-a umbrit valoarea făgăduinței dată de Dumnezeu protopărinților. Față de această promisiune, Legea a avut întotdeauna un rol subordonat.

Sfinții Părinți au făcut deosebirea între legea morală (Decalogul) și legea ceremonială a Vechiului Testament. După Sfântul Irineu, Dumnezeu Însuși a promulgat Decalogul și l-a autorizat pe Moise să dea restul Legii după ce poporul lui Israel a căzut în idolatrie. El își întemeiază această afirmație pe cuvintele lui Moise din Deuteronom 4, 14: *”În vremea aceea mi-a poruncit Domnul să vă învăț poruncile și legile Lui”*. Într-adevăr, prescripțiile care apar în Pentateuh înainte de episodul închinării la vitelul de aur cuprindeau numai Decalogul și ceea ce se poate numi Codul Legământului (Ieșire 20, 22-23). Numai după căderea evreilor în idolatrie au fost rânduite prescripțiile minutioase din Levitic. Probabil că, prin Legea *”adăugată din pricina călcărilor de lege”*, Sfântul Apostol Pavel înțelege mai ales prescripțiile adăugate după căderea în idolatrie. Or, tocmai aceste prescripții ulterioare au dat mozaismului marca lui specifică, separându-i pe evrei de celelalte popoare.

Răspunsul paulin la întrebarea: *”Ce este Legea ?”* din Epistola către Galateni capitolul 3, versetul 19 cuprinde patru afirmații:

1. Legea *”a fost adăugată”* numai după 430 de ani de la rostirea făgăduinței.
2. Această interpolare adăugată făgăduinței a fost îngăduită de Dumnezeu din cauza călcării Legii. Rolul Legii era de a preveni și pedepsi păcatul. Sfântul Ioan Gură de Aur scrie că, Legea lui Moise era ca o zăbală între dinții israeliților, ea având rolul de a-i înfrâna față de păcat. Legea a ținut trează conștiința păcatului, pregătindu-i în vederea mântuirii mesianice. Nu i se poate însă atribui

Legii un rol pe care niciodată nu l-a avut, anume acela de a conferi îndreptare înaintea lui Dumnezeu.

3. Domnia Legii a fost limitată de Dumnezeu la o perioadă de timp bine determinată: de la Moise până la Hristos. Mântuitorul Isus Hristos este Urmașul Căruia I s-a făcut făgăduința (Galateni 3,16).

Legea este absența atât la începutul istoriei mântuirii, cât și la împlinirea acestei istorii.

Iudaismul afirma veșnicia și imutabilitatea Legii. Identificând Legea cu înțelepciunea, Isus Sirah scrie: "*Mai înainte de veac, din început m-a zidit și până în veac nu mă voi sfârși*" (Înțelepciunea lui Isus Sirah 24, 10). Rabinii afirmă că, prin Lege s-a creat lumea. Totuși în literatura rabinică găsim afirmații care lasă să se întrezărească ideea că, Mesia va aduce în lume o nouă înțelegere a Legii lui Moise.

4. Dacă făgăduința a fost dată lui Avraam în mod direct, de Dumnezeu, Legea "a fost rânduită prin îngeri în mâna unui mijlocitor".

În Vechiul Testament se arată că, promulgarea Legii pe Muntele Sinai a fost însoțită de fenomene extraordinare, pe care literatura iudaică apocrifă și scrierile rabinice le atribuie prezentei îngerilor.

După Noul Testament, legea este "*cuvântul grăit prin îngeri*" (Evrei 2, 2), deoarece pe Muntele Sinai lui Moise i-a vorbit un înger (Fapte 7, 38). De aceea, Sfântul Ștefan spune iudeilor: "*Voi, care ați primit Legea întru rânduiei de la îngeri...*" (Faptele Apostolilor 7, 53).

Dacă pentru evrei, prezența îngerilor la promulgarea Legii era un semn al eminenței acesteia, pentru Sfântul Apostol Pavel, faptul că, Legea a fost dată prin îngeri îi dovedește inferioritatea. Legea, spune el, nu a fost dată direct de Dumnezeu, ca făgăduință.

„*Dar Mijlocitorul nu este al unei singure părți, pe când Dumnezeu este Unul singur*" (Galateni 3, 20). Cele două părți ale acestui verset, luate separat, exprimă două adevăruri general acceptate:

1. Înșuși conceptul de mijlocitor implică existența a două părți, care pot fi două persoane sau două colectivități sau o persoană și o colectivitate.

2. Dumnezeu este unic.

Probabil că în versetul 20 sunt enunțate două premize ale unui silogism, a cărui concluzie rămâne neexprimată:

1. Mijlocitorul nu e al unuia singur.

2. Dar Dumnezeu este unul.

În aceste două premise și pe baza contextului se poate trage următoarea concluzie: Moise nu a primit Legea de la Dumnezeu (Care e unul), ci de la îngeri (care sunt mai mulți) sau: la promulgarea Legii, Moise nu a fost mijlocitorul lui Dumnezeu, ci al îngerilor¹.

1. Pr. Prof. Dr. Vasile Mihoc, *Epistola către Galateni*, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1991, p. 131.

Calitatea lui Moise de mijlocitor al Legii, calitate general acceptată, atât în iudaism cât și în creștinism, este pentru Sfântul Apostol Pavel o dovadă a afirmației că Legea a fost rânduită prin îngerii. Or, acest fapt este un semn al inferiorității Legii față de făgăduință.

Deși, Sfântul Apostol Pavel atribuie îngerilor promulgarea Legii, el nu neagă că autorul ei este Dumnezeu. Sfânta Scriptură afirmă clar că Dumnezeu este autorul Legii, și însuși Apostolul neamurilor o numește cuvântul lui Dumnezeu și "*legea lui Dumnezeu*" (Romani 7, 22). Spunând că Moise, la promulgarea Legii, nu a fost mijlocitorul lui Dumnezeu, ci al îngerilor, Sfântul Apostol Pavel este conștient de faptul că argumentarea sa poate duce la concluzii radicale. De aceea, el îi previne pe cititori împotriva unor astfel de concluzii, arătând că Legea și făgăduința nu se exclud, rolul lor fiind perfect armonizat în istoria mântuirii.

Legea și făgăduința au același autor, pe Dumnezeu. Ele nu pot fi în contradicție. Numai că ele nu stau pe aceeași treaptă valorică.

Legea lui Moise, ca orice lege, avea o valabilitate limitată. O lege omenească, de exemplu, nu decide dacă un om trebuie, sau nu, să fie iertat, ci numai dacă el este, sau nu, vinovat. Iar dacă acest om este vinovat și trebuie să moară, nu legea este aceea care-i poate dăruia viața. Tot așa a fost și Legea mozaică: ea putea numai să constate că omul este păcătos; rolul ei era acela de a defini răul în toată monstruoșitatea lui.

Evreii evlavioși credeau că păzirea Legii asigură viața, în timp ce moartea este pedeapsa pentru călcarea ei. Sfântul Apostol Pavel însuși a căutat viața în faptele Legii, ca să afle că de fapt ea este aducătoare de moarte (Romani 7, 10-11). De aceea, el vorbește despre neputința Legii (Romani 8, 3)².

Fraza condițională din cea de a doua parte a versetului 21 din capitolul 3 al Epistolei către Galateni exclude orice posibilitate de a obține dreptatea prin supunerea față de Lege: "*Căci dacă s-ar fi dat o lege care să poată da viață, atunci dreptatea ar veni, într-adevăr, din Lege*". Dacă s-ar fi dat o astfel de lege, alta decât Legea lui Moise, care să fie dătătoare de viață, atunci dreptatea ar fi venit din această lege, fără să mai fie nevoie de făgăduință. Dar însăși existența făgăduinței dovedește insuficiența și neputința Legii mozaice.

După cum păcatul și moartea sunt nedespărțite, tot astfel dreptatea (îndreptarea) și viața se află în cea mai strânsă legătură. Viața este consecința dreptății. Este vorba de viața veșnică, identificată de Apostol cu moștenirea făgăduinței, care este nedespărțită de viața actuală a celor ce sunt "*vii pentru Dumnezeu în Iisus Hristos*" (Romani 6, 11)³.

Nu numai că Legea nu avea putere să dea viață, ci dimpotrivă ea "*a închis toate sub păcat*" (Galateni 3, 22).

2. Pr. Prof. Dr. Vasile Gheorghiu, *Epistola către Romani*, Editura autorului, Cernăuți, 1929, p. 156.

3. *Ibidem*, p. 157.

Scriptura este considerată de evrei ca un tot dominat de Lege; rolul istoric al Vechiului Testament este asimilat rolului Legii. Este vorba numai despre una din funcțiile Scripturii în istoria mântuirii. Pentru că tot Scriptura vorbește și despre făgăduințele făcute de Dumnezeu lui Avraam.

În textul de la Romani 11, 32 acțiunea pusă pe seama Scripturii este atribuită lui Dumnezeu: "*Căci Dumnezeu i-a închis pe toți în neascultare, pentru ca pe toți să-i miluiască*".

Ideea că toți oamenii sunt păcătoși reiese din Vechiul Testament, precum și din apocrifele iudaice și din scrierile rabinice. Sfântul Apostol Pavel vorbește pe larg despre universalitatea păcatului în Epistola către Romani.

Nu numai oamenii, iudeii și păgânii, ci și întreaga creație a fost cuprinsă de puterea păcatului. Dumnezeu a închis toate sub păcat (Galateni 3, 22) sau în neascultare (Romani 1, 32).

Legea mozaică a vădit păcatul tuturor și l-a calificat ca atare, încât toți oamenii au căzut sub blestemul Legii (Galateni 3, 10). Dar în această funcție, Legea a fost martorul sau instrumentul lui Dumnezeu în realizarea planului Său de mântuire.

Făgăduința este "*făgăduința Duhului*" (Galateni 3, 14) prin care se ajunge la moștenirea împărăției lui Dumnezeu. Ținându-i pe toți oamenii sub greutatea păcatului sancționat de Lege, Dumnezeu nu avea alt scop decât acela de a-i mântui pe toți, de a le dărui binecuvântările făgăduinței.

Darul făgăduinței este îndreptarea și consecința acesteia este viața veșnică. Acest dar se obține prin credința în Iisus Hristos, adică prin credința creștină. Apostolul adaugă că făgăduința este destinată celor ce cred, pentru a sublinia rolul credinței de mijlocitoare a îndreptării.

Când Sfântul Apostol Pavel spune că: "*Înainte de a veni credința, noi eram sub paza Legii, ca închiși pentru credința care avea să fie descoperită*" (Galateni 3, 23), el privește lucrurile din perspectivă istorică; pentru el, istoria este împărțită în două de evenimentul crucial al venirii lui Hristos.

Vorbind de "venirea credinței", Apostolul nu are în vedere credința, în general, ci credința creștină sau credința în Iisus Hristos. "Venirea credinței" corespunde din punct de vedere temporal cu venirea lui Hristos.

"Noi", din acest verset, se extinde asupra tuturor oamenilor.

Rolul Legii mozaice este indicat prin două predicate: eram păziți și fiind închiși. Părerile exegeților diferă în ceea ce privește caracterul de paznic al Legii mozaice. Iudeii credeau ca Legea este pentru ei un paznic și un zid de apărare împotriva păcatului. Dar Sfântul Apostol Pavel arată că Legea nu a fost în stare să-i apere pe supușii ei de puterea păcatului (Romani 3, 9). Unii exegeți au acceptat interpretarea propusă de Fericitul Ieronim, după care Legea ar fi fost, în concepția paulină, o închisoare sau o casă a robiei. Sfântul Ioan Gură de Aur explică că Legea exercită o pază protectoare, înfrânându-i pe supușii ei de la păcat prin frică. Probabil că Sfântul Apostol Pavel are în vedere ambele sensuri. Legea a avut rol negativ (Romani 5, 20), determinat de neputința ei cronică de a aduce îndreptarea;

dar ea a avut și un rol pozitiv, care consta în funcția ei pedagogică de pregătire a omenirii pentru venirea lui Hristos (Galateni 3, 24).

Sfântul Apostol Pavel arată că paza exercitată de Lege viza credința: „*fiind închiși pentru credința care avea să fie descoperită*”. „Credința” este viitoare în raport cu trecutul „eram păziți”; în momentul scrierii Epistolei către Galateni, Apostolul putea vorbi de venirea credinței ca despre un eveniment care a avut loc în trecut.

În versetul 24 al capitolului 3 din Epistola către Galateni Sfântul Apostol Pavel compară Legea mozaică cu un „pedagog” din antichitate. Pedagogul antic era de cele mai multe ori un sclav care exercita rolul de paznic sau supraveghetor al copilului minor (între 6-16 ani).

Deoarece între datoriile pedagogului antic era și aceea de a-i conduce pe copii la școală, Sfântul Ioan Gură de Aur interpretează textul de la Galateni 3, 24 în sensul că Legea lui Moise i-a condus pe evrei la Hristos, Învățătorul prin excelență.

Sfântul Apostol Pavel dă termenului de „pedagog” un sens mai larg: „*Căci de ați avea zece mii de învățatori în Hristos, totuși nu aveți mulți părinți*” (I Corinteni 4, 15). Față de părinți, pedagogul ocupă o poziție inferioară. De aceea, nu pedagogul, ci părintele este modelul de imitat pentru copii⁴.

Funcția pedagogului antic era limitată în timp (ea înceta atunci când adolescentul împlinea vârsta majoratului), era limitată în conținutul ei (pedagogul era cu mult mai prejos decât profesorul) și era orientată cu totul spre vârsta majoratului, adică spre un stadiu superior, în care pedagogul nu mai avea nici un rol. Aceste caracteristici ale funcției de pedagog ilustrează rolul istoric al Legii mozaice, care, de asemenea, este limitată în timp (de la Moise până la Hristos), este limitată în conținutul ei (fiind subordonată făgăduinței) și este orientată spre credința care avea să se descopere.

Metafora paulină relevă nu numai caracterul nedesăvârșit al Legii mozaice, ci și valoarea ei pozitivă. Legea a avut rolul ei bine determinat de „*căluză spre Hristos*”. Ea a pregătit poporul ales pentru venirea lui Mesia. Prin tipurile și profetiile ei, prin orientarea ei mesianică, Legea a exercitat o funcție educativă, pregătitoare, de neînlocuit. De aceea, Legea a conferit evreilor o întâietate care „*este mare în toate privințele*” (Romani 3, 1-2). E adevărat că, în raport cu Hristos, Legea a fost numai un pedagog; Apostolul nu spune că ea ar fi fost un pedagog rău. Dominația severă a Legii lui Moise asupra urmașilor după trup ai lui Avraam a îngăduit monoteismul mozaic, ferindu-l de alterări din partea rătăcirilor religioase ale păgânismului.

Venirea lui Hristos este *terminus al quem* pentru robia Legii. Sfântul Apostol Pavel exprimă răspicat această idee în Epistola către Romani 10, 4: „*Căci sfârșitul Legii este Hristos spre îndreptarea celor ce cred*”.

4. Pr. Dr. Sabin Verzan. *Epistola I către Timotei a Sfântului Apostol Pavel*. Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române. București, 1988, p. 86.

Dumnezeu a limitat rolul Legii mozaice "pentru a ne îndrepta prin credință" (Galateni 3, 24). Îndreptarea nu este rodul eforturilor pedagogului, ci al jertfei lui Hristos, actualizată în fiecare credincios prin credință și prin Sfintele Taine.

În versetul 25 din capitolul 3 al Epistolei către Galateni, Apostolul încheie răspunsul la întrebarea pe care a pus-o în versetul 19: "*Deci, ce este Legea?*". În versetele precedente, Sfântul Apostol Pavel a arătat care este semnificația și rolul Legii în istoria mântuirii. Versetul 25 reprezintă concluzia acestei scurte argumentări: "*După ce a venit credința, nu mai suntem sub Lege*".

Trebuie să traducem versetul 26 al capitolului 3 din Epistola către Galateni "*toți sunteți fiii lui Dumnezeu în Hristos Iisus, prin credință*" sau „*toți sunteți fiii lui Dumnezeu prin credința în Hristos Iisus*”? Comentatorii care acceptă prima traducere spun că Apostolul are în vedere faptul că Hristos este temeiul filiației divine a credincioșilor; când se referă la Hristos ca obiect al credinței el folosește alte formule.

Însă, ordinea cuvintelor în textul original precum și în unele paralele din epistolele pauline ne îndreptătesc să afirmăm că a doua traducere este mai potrivită. Bineînțeles că această traducere nu exclude ideea că Hristos este temeiul filiației divine a credincioșilor creștini. Vorbind despre "*credința în Hristos Iisus*", desigur că Apostolul nu a avut în vedere numai credința care vine de la Hristos sau al cărei obiect este Hristos, ci o credință în care noi suntem în Hristos. Suntem fii ai lui Dumnezeu pentru că suntem în Hristos Iisus, Care este Fiul lui Dumnezeu.

Sfântul Apostol Pavel spune că prin credință și Botez suntem ai lui Hristos. Dar Hristos este Urmașul făgăduit lui Avraam, Cel în Care s-au împlinit făgăduințele. Prin El, s-a făcut și seminția lui Avraam și noi moștenitori după făgăduință.

Prin cuvintele "*urmașii lui Avraam*" (Galateni 3, 29), Sfântul Apostol Pavel revine la ideea exprimată pentru prima dată în versetul 7 și reluată în versetele 9 și 13 ale capitolului 3 din Epistola către Galateni.

După doctrina iudaizantă, intrarea în rândul urmașilor lui Avraam era asigurată de supunerea față de Lege.

Apostolul arată însă că Botezul și credința constituie singurele mijloace de integrare pe linia descendenței autentice a lui Avraam. Chiar și iudeo-creștinii, urmașii după trup ai lui Avraam, au nevoie de aceste mijloace pentru a deveni urmași "*după duh*" ai acestuia (Romani 2, 29), "*fiindcă este un singur Dumnezeu, Care va îndrepta prin credință pe cei tăiați împrejur și prin credință pe cei netăiați împrejur*" (Romani 3, 30).

Care a fost scopul Legii mozaice? Nu s-a dat ea ca să distrugă imperiul morții și să inaugureze o epocă nouă de îndreptare a omului? Așa credeau mulți iudei. Sfântul Apostol Pavel ne lămurește în această direcție. El spune că Legea mozaică nu a fost în măsură să ușureze situația grea în care se afla omenirea, ci din contră a agravat-o și mai mult: „*Iar Legea a intrat și ea ca să se înmulțească greșeala; iar unde s-a înmulțit păcatul, a prisosit harul*" (Romani 5, 20).

Legea, despre care este vorba aici, nu poate fi decât Legea mozaică. Despre ea zice Apostolul, că „*a mai venit*”. Verbul „*a venit*” nu înseamnă că Legea mozaică a venit acum pe ascuns, fără să fi fost observată de cineva, ci Apostolul a vrut să spună, ca ea a venit pe lângă păcatul care intrase mai de mult în lume. Ea a venit cu scopul de a înmulți căderea omului, căci omul, fiind aplecat mai mult spre rău decât spre bine, a luat îndemn de la poruncile Legii și a comis chiar acele păcate, pe care Legea le oprea. Așa se face că, Legea în loc să stârpească păcatul, a contribuit, fără voia ei, la înmulțirea căderii oamenilor. Lumea, în loc să devină mai bună, a devenit mai rea în ciuda faptului că, acum avea Legea. Omenirea s-a umplut de păcate. Cu toate acestea, chiar acolo, unde s-a înmulțit păcatul, a prisosit în egală măsură grația divină. Chiar în țara iudeilor a activat Domnul Iisus Hristos și Și-a desăvârșit opera Sa de mântuire. Grația divină s-a manifestat aici din plin.

La Romani 6, 14, Apostolul spune, că „*noi nu suntem sub Lege, ci sub grație*”. Prin aceste cuvinte, ne spune că atât creștinii proveniți dintre iudei, cât și cei proveniți dintre păgâni nu au obligația să observe cu strictete Legea mozaică, așa cum susțineau iudaizantii și prozeliții. În aceste condiții a apărut o polemică între creștinii care susțineau că trebuie observată Legea mozaică și cei care respingeau această idee. Apostolul le spune că, precum o căsătorie este desfăcută, imediat ce unul dintre soți a murit, tot așa au încetat și legăturile lor cu Legea mozaică, de îndată ce ei au murit în baia Sfântului Botez. În consecință, ei nu mai au nimic comun cu Legea mozaică. Legăturile, pe care le aveau cu ea, s-au rupt. Ei pot încheia o altă legătură, o legătură cu Domnul Iisus Hristos, Căruia să-i servească cu tot devotamentul⁵.

Având în vedere cele spuse mai sus, Apostolul continuă: „*Oare nu știți, fraților - căci celor care cunosc Legea vorbesc - că Legea stăpânește pe om, atâta vreme cât el trăiește ?*” Acest nou șir de idei se introduce prin conjuncția „sau”. Aceasta arată, că cele ce se spun acum țin locul unor lămuriri, pe care le dă Apostolul îmbrățișându-i cu dragostea unui frate mai mare. Această dragoste frățească nu-și are temeiul numai în faptul, că el își trage originea din neamul iudeilor ca mulți dintre dâșii, ci din faptul că sunt legați prin credința în Hristos. Cu aceeași dragoste frățească, Apostolul îi îmbrățișează și pe ceilalți cititori ai săi, care în majoritatea lor proveneau dintre păgâni. De această dată, se adresează acelor care cunosc Legea mozaică. El se exprimă astfel și nu scrie că, se adresează iudeo-creștinilor, pentru că pe lângă iudeo-creștini mai erau și creștini proveniți din păgâni (prozeliți iudei), care cunoșteau Legea. Mulți dintre acești prozeliți au trecut la iudaism înainte de a deveni creștini.

Că Legea mozaică îi obliga pe toți, care au intrat sub ascultarea ei, s-o observe câtă vreme trăiesc, este o axiomă bine cunoscută tuturor, încât nici nu mai trebuie argumentată.

5. Pr. Prof. Dr. Vasile Gheorghiu, *op. cit.*, p. 177.

Sensul cuvintelor "*câtă vreme trăiește*", este clarificat în următorul verset: "*Căci femeia măritată e legată, prin lege, de bărbatul său atâta timp cât el trăiește; iar dacă i-a murit bărbatul, este dezlegată de legea bărbatului*" (Romani 7, 2). Este vorba aici despre legătura și durata căsătoriei. Căsătoria există între două persoane de sex diferit atâta vreme cât trăiesc cei ce au încheiat-o. Dacă a murit unul dintre ei, atunci legătura căsătoriei lor s-a desfăcut. Cealaltă parte, care a rămas în viață, poate încheia o nouă legătură de căsătorie. Pe acest punct de vedere, pur juridic, stau aproape toate reglementările ce privesc căsătoria. Partea spirituală a căsătoriei nu este luată în considerare.

În ceea ce privește căsătoria, Legea mozaică permitea bărbaților, în unele cazuri, să se despartă de femeile lor dându-le acestora "*carte de despărțire*" (Deuteronom 24, 1-4). Femeia, însă, nu avea voie să se despartă de bărbatul ei, cât timp acesta era în viață. Legea mozaică nu prevede nimic în acest sens. Și în viața de toate zilele a iudeilor nu s-au întâmplat cazuri ca femeia să fi divorțat de bărbatul ei. Așa se explică, de ce Apostolul vorbește despre legătura de căsătorie a bărbatului cu femeia sa și nu a femeii cu bărbatul ei.

Femeia măritată, după cum rezultă din cele stabilite de Legea mozaică, este legată de bărbatul ei, cât timp acesta trăiește. Dacă a murit bărbatul ei, atunci ea este eliberată de "*legea bărbatului*", parte integrantă a Legii mozaice, care fixează drepturile bărbatului în căsătorie, drepturi de care femeia era obligată să țină seama cât timp trăia bărbatul.

Tot ceea ce rezultă din Legea mozaică privitor la femeia căsătorită este cuprins în următoarele: "*Deci, trăindu-i bărbatul, se va numi adulteră dacă va fi cu alt bărbat; iar dacă i-a murit bărbatul este liberă față de lege, ca să nu fie adulteră, luând un alt bărbat.*" (Romani 7, 3).

Din cele cuprinse în Legea mozaică se deduce, că femeia măritată, chiar și în caz că, a primit carte de despărțire din partea bărbatului ei, nu putea să devină a altui bărbat câtă vreme trăia bărbatul ei cel dintâi (Levitic 23, 13). Iar, dacă se mărita cu alt bărbat în timp ce bărbatul ei cel dintâi trăia, atunci ea era adulteră (Deuteronom 24, 4). Dar, dacă bărbatul ei a murit, atunci legea îi dădea voie să se căsătorească cu alt bărbat, fără să i se mai aducă învinuirea de adulter.

Apostolul dă următoarea concluzie: "*Așa că, frații mei și voi ați murit Legii, prin trupul lui Hristos, spre a fi ai altuia, ai Celui ce a înviat din morți, ca să aducem roade lui Dumnezeu*" (Romani 7, 4). Conjunctia "*așa că*" arată, că aici ni se comunică consecința logică a celor ce s-au spus mai sus. Apostolul bănuiește, că ceea ce le va spune acum, în primul moment, nu le va fi pe plac tuturor, dar că adevărul nu poate fi ascuns. Pentru a-i determina, să-l primească cu toată încrederea îi asigură de toată dragostea lui frățească numindu-i "*frații mei*". El le amintește că "*și ei au murit*". Așa cum femeia văduvă se poate recăsători fără să i se spună că este adulteră, tot așa și cei care au trăit cândva în legături strânse cu Legea mozaică, după ce au murit prin Taina Sfântului Botez, pot încheia acum o

legătură nouă cu Domnul Iisus Hristos, fără să li se poată aduce învinuirea, că s-au făcut vinovați de adulter față de Legea mozaică.

Moartea lor mistică în baia Sfântului Botez a fost mijlocită "prin trupul lui Hristos", pentru că nu este o moarte pe care au suferit-o direct, ci indirect: Hristos a murit, de fapt, cu trupul Său, pe când ei au murit numai pentru că au intrat în moartea Lui în mod mistic în momentul, în care au primit Botezul. Și dacă au murit odată în baia Sfântului Botez, atunci au murit nu numai pentru ei înșiși, ci și pentru raporturile lor externe, pe care le aveau cu Legea mozaică.

Au servit Legii mozaice până la moarte, adică până la Botez, acum fiind liberi de ea și putând încheia o nouă legătură cu Domnul Iisus Hristos. Această legătură, pe care au făcut-o cu Domnul Iisus Hristos, s-a făcut prin moartea Lui. Dar, cum Iisus "a înviat din morți", această legătură este acum o legătură vie. Scopul acestei legături este "ca să aducem roade lui Dumnezeu". Roadele, care rezultă dintr-o căsătorie, sunt copiii. Roadele care rezultă din legătura noastră cu Domnul Iisus Hristos, vor fi faptele bune, pe care le vom putea face cu ajutorul Lui.

Pentru a putea aprecia mai bine legătura cu Domnul Iisus Hristos, Apostolul le atrage atenția asupra vieții lor de sub Lege: "*Căci pe când eram în trup, patimile păcatelor, care erau prin Lege, lucrau în mădularele noastre, ca să aducem roade morții. Dar acum ne-am desfăcut de Lege, murind aceleia în care eram ținuți robi, ca noi să slujim întru înnoirea Duhului, iar nu după slova cea veche.*" (Romani 7, 5-6).

Apostolul vorbește la persoana întâi plural, pentru că vrea să se solidarizeze cu cititorii săi "*când eram în trup*". Prin aceste cuvinte a vrut să spună, că era o vreme când trupul nostru activa în toată libertatea sa. Acum nu mai este așa. Deși noi trăim încă în același trup, totuși trupul nostru nu mai activează așa cum ar dori el. În timpul atotstăpânirii trupului nostru lucrau în membrele noastre "*patimile păcatelor*".

Sfântul Apostol Pavel vorbește despre "*patimile păcatelor*", pentru că păcatele exercită asupra omului o influență atât de puternică și aproape irezistibilă, încât omul suferă, pătimește de pe urma lor.

Adaosul: "*care erau prin Lege*" ne spune ca patimile păcatelor au răst stărnite în trupul nostru prin Legea mozaică.

Exteriorizarea acestor patimi se face prin membrele noastre. Ținta, la care ne duce păcatul, este moartea. Moartea este consecința păcatelor. În situația aceasta ne găseam noi în timpul când eram sub Legea mozaică⁶.

Sfântul Apostol Pavel vorbește despre rolul Legii și în Epistola I către Timotei: "*Noi știm că Legea este bună dacă de ea se folosește cineva potrivit Legii; știind aceasta că, dreptului nu-i este rânduită Legea, ci celor fărădelege și nesupușilor, necredincioșilor și păcătoșilor, nepioșilor și spurcaților, ucigașilor de tată și ucigașilor de mamă, ucigașilor de oameni; desfrânaților, sodomiților, vânzătorilor de oameni, mincinoșilor, celor ce jură strâmb și tuturor celorlalți care se împotrivesc*

6. *Ibidem*, p. 181.

învățăturii sănătoase; după Evanghelia slavei fericitului Dumnezeu, cea încredințată mie." (I Timotei 1, 8-11)⁷.

Prin exprimarea: "*noi știm*", Sfântul Apostol Pavel se referă, în primul rând, la el și la Timotei, cunoscători nu numai ai Legii, ci și ai raportului acesteia cu Evanghelia, ai rolului de călăuză spre Hristos, pe care l-a avut Legea Vechiului Testament (Galateni 3, 24). Folosind persoana întâi plural, Sfântul Apostol Pavel îl așază pe Timotei pe aceeași treaptă cu sine însuși în ceea ce privește cunoașterea Legii, întărindu-i autoritatea în fața credincioșilor efeseni proveniți dintre păgâni sau iudei.

Ideea este dezvoltată de Sfântul Apostol Pavel în Epistola a II-a către Timotei, unde ucenicul său iubit este înfățișat ca desăvârșit cunoscător al Sfintei Scripturi, pe care a studiat-o de mic copil. Spre deosebire de iudaizantii care râvneau să treacă drept învățători ai Legii, pe care însă nu o cunoșteau în nici un fel, Sfântul Apostol Pavel și Timotei au toată îndreptățirea să vorbească despre Lege, pe care o cunoșteau în mod aprofundat.

În această deplină cunoaștere, se desprinde firesc afirmația paulină fundamentală "*că Legea este bună*", pe care o întâlnim și în Epistola către Romani: "*Căci știm că Legea e duhovnicească... și bună*" (Romani 7, 12).

Termenul "lege" desemnează Legea prin excelență, Legea mozaică, dar mai ales Decalogul, cum spune Sfântul Ioan Gură de Aur care pune în lumină forța și frumusețea morală a acesteia.

Legea a fost descoperită lui Moise în mod direct de Dumnezeu, Care îi dictează acestuia Decalogul, partea principală a Legii mozaice. De aceea, Legea poate fi numită "*sfântă*" (Romani 7, 12). Înainte de venirea lui Hristos, Legea a fost un mijloc de ferire a oamenilor de păcat (Galateni 3, 23) și, mai ales, călăuză către Hristos.

Puterea și frumusețea Legii sunt evidente cu condiția: "*Dacă se folosește cineva de ea potrivit Legii*". Aceste cuvinte pot fi socotite un important principiu paulin în ceea ce privește aprecierea și importanța Legii din punct de vedere creștin și anume: principiul că, Legea însăși cuprinde nu numai prescripțiile care-i sunt proprii, ci și învățături și profeții care dovedesc că ea a fost așezată pentru a pregăti venirea în lume a lui Mesia. Legea a avut o funcție mesianică. Mântuitorul precizează în mod clar: "*Dacă ați fi crezut în Moise, ați fi crezut Mie, căci despre Mine a scris acela.*" (Ioan 5, 46)

Pentru a observa frumusețea și valoarea Legii trebuie să se apeleze la ceea ce Legea însăși susține despre sine și anume că ea vestește un Mântuitor prin care se vor binecuvânta toate neamurile pământului (Facere 22, 18) și care se va naște din Iuda, fiind Profetul prin excelență vestit de însuși Moise (Deuteronom 18, 15). Hristos Însuși este țelul Legii (Romani 10, 4). Cei care nu folosesc Legea potrivit acestei reguli nu vor putea să o înțeleagă și să dea mărturie despre ea.

Scopul pentru care s-a dat Legea este acela de a ne duce la Iisus Hristos. Acesta este singurul mod legitim de a folosi Legea și o condiție pentru înțelegerea corectă a rostului acesteia.

7. Pr. Dr. Sabin Verzan. *op. cit.*, p. 128.

Invocarea iudaizanților la adresa Legii Vechiului Testament, oricât de ocazională ar fi fost ea, trebuie să țină seama de regula generală că Legea nu poate fi înțeleasă decât în conformitate cu propriul său caracter de călăuză către Hristos. După ce a împlinit acest rol fundamental, Legea își pierde din importanță, căci "dacă a venit credința, nu mai suntem sub călăuză" (Galateni 3, 25). Legea nu putea, de fapt, să mântuiască pe nimeni, deși ea ne dă cunoștința păcatului (Romani 3, 20). Ea este abolită prin Iisus Hristos (Romani 10, 4).

Căutând în Legea Veche temeiul pentru o altă învățătură decât cea propovăduită de Sfântul Apostol Pavel și de Biserică, iudaizanii făceau cale îndoarsă spre punctul de plecare situându-se pe o poziție anacronică, lipsită de orizont și de orice speranță de mântuire.

Pe lângă principiul formulat, privind folosirea și înțelegerea Legii, potrivit învățăturilor pe care ea însăși le cuprinde, Sfântul Apostol Pavel dă expresie unui alt principiu care pune în evidență rolul real și scopul promulgării ei: "*Știind aceasta că, dreptului nu-i este rânduită Legea, ci celor fărădelege...*" (I Timotei 1, 9). Sfântul Apostol Pavel nu se referă aici numai la Legea mozaică, deși aceasta este avută în vedere mai întâi, ținând seama de regula contextului, ci "*la orice lege*". Acest principiu este introdus printr-o formulare care nu numai că este tipic paulină, dar și deosebit de energetică dat fiind înțelesul verbului οἶδα (a cunoaște în mod aprofundat, cu deplină competență)⁸.

Dacă oamenii ar fi respectat legea naturală, Legea mozaică nu ar fi fost necesară. Patriarhii aveau preceptele Decalogului în inimile și în sufletele lor, iubind pe Dumnezeu, Care i-a zidit și astfel se fereau de nedreptate.

În general, în Epistolele pastorale, acțiunea falșilor învățători este descrisă ca fiind a unor bolnavi, a unor infectați, întinați în mintea și în cugetul lor, al căror cuvânt roade ca o cangrenă.

Sfântul Apostol Pavel alungă această sumbră atmosferă prin conceptul profund creștin, acela de "*învățătură sănătoasă*", care este de natură să îndrepte atenția cititorilor spre doctrina evanghelică revelată. Acest concept este specific Epistolelor pastorale. așa cum îndreptarea prin credință este o învățătură caracteristică Epistolei către Romani și celei către Galateni sau învățătura despre primul și cel de al doilea Adam este specifică Epistolei către Romani și Epistolei I către Corinteni⁹.

Ideea de sănătate în ce privește învățătura sau doctrina nu se mai află exprimată în alte scrieri ale Noului Testament. Ea este adesea întâlnită în scrierile unor filozofi ai antichității. În scrierile acestora însă, adjectivul ὑγιής (sănătos) califică corectitudinea, probitatea intelectuală, opinia rezonabilă a cuiva, pe când la Sfântul Apostol Pavel termenul se referă la ortodoxia doctrinei, la conformitatea acesteia cu revelația dumnezeiască (I Timotei 6, 3) propovăduită de Sfinții Apostoli și slujitorii bisericești.

8. *Ibidem*, p. 130

9. Pr. Prof. Dr. Grigorie Marcu, *Antropologia paulină*, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1941, p. 134.

Învățătura sănătoasă este, în sensul medical al termenului, antidotul doctrine-
lor eronate, care provin de la falșii învățători suferinzi ei înșiși, în sens medical, de
"boala discuțiilor și a certurilor de cuvinte" (I Timotei 6, 4).

De cele mai multe ori, Evanghelia este definită ca fiind "a lui Dumnezeu" sau
"a lui Hristos", ceea ce este de natură să confirme divinitatea Sfintei Evanghelii
și, în cazul de față, a învățăturii sănătoase care își are originea în revelația dum-
nezeiască, adică în Sfânta Evanghelie. Având acest suport ferm, învățătura sănătoasă
se afla în antiteză cu nesigurele, incompletele și greșitele pălăvrăgeli iudaizante.

Examinând epistolele Sfântului Apostol Pavel putem constata, două poziții
ale iudaizanților: prima neagă cu totul opera Mântuitorului, considerând Legea
mozaică singurul mijloc de mântuire, iar cea de a doua recunoștea mântuirea prin
Hristos numai din punct de vedere obiectiv, în sensul, că prin Hristos s-a ridicat
vinovăția omului, însă partea morală a Legii mozaice rămâne singurul mijloc pen-
tru mântuirea subiectivă și este obligatorie pentru creștini. Apostolul Pavel afirmă
că Legea mozaică, ca mijloc de mântuire, a murit odată cu venirea lui Hristos. Par-
tea morală a Legii nu putea fi folosită pentru mântuire din cauza firii păcătoase
a omului. Legea aceasta, deși era sfântă și bună, îi agrava omului starea de păcat.
Renașterea firii păcătoase prin Hristos e posibilă numai cu ajutorul harului dum-
nezeiesc.

Sfântul Apostol Pavel recunoaște că, a dus o viață în tinerețe, ca fariseu, stră-
duindu-se să împlinească Legea. El mărturisește: "la opt zile am fost tăiat împrejur"
(Filipeni 3, 5); "am fost crescut în Ierusalim, la picioarele lui Gamaliel, învățând
să țin cu strășnicie legea părintească, plin fiind de râvnă pentru Dumnezeu" (Fapte
21, 39; 22, 3), „pe care-l slujesc - ca și strămoșii mei - în cuget curat" (II Timotei 1, 3);
"în ce privește dreptatea cea din Lege, eram fără de prihană în viața mea" (Fi-
lipeni 3, 6). Și cu toate acestea, Legea nu i-a putut oferi eliberarea de sub păcat¹⁰.

Legea consta în opreliști și porunci. Ea îți spune ce să faci și ce să eviți să faci.
Dar ea nu conferea și puțința de a o asculta sau de a o duce la împlinire. Ea îți
sporește obligațiile fără ați putea oferi vreun ajutor nou pentru îndeplinirea lor. Ea
proscrie păcatul și arată calea sfințeniei, dar nu oferă sfințenia. Toate imperativele
ei categorice se izbesc și se sfărâmă de neputința de a le traduce în faptă.

Scăderea nu e a Legii, ci a omului. Omul, căruia i se adresează Legea, e omul
cel vechi, păcătos, apărținând morții. Unul ca acesta nu poate fi în stare să facă față
unor solicitări care depășesc puterile sale slăbite de păcat. El recunoaște că, Legea
e bună și vrea să o urmeze, dar când trece la fapte, păcatul, care îl stăpânește, îl
constrânge să acționeze tocmai contrar Legii. Nelegiurile omului aflat sub Lege în
loc să scadă prin prezența Legii, sporesc mereu grăbindu-i osânda, adică moartea.

Legea deșteaptă în sufletul omului nemântuit dorința izbăvirii prin ajutor din
afară, adică de la Dumnezeu. Numai Dumnezeu putea să-i dea tăria de a lupta îm-
potriva asalturilor răului. Omul de sub Lege înțelegea astfel că, atâta vreme cât e

10. Pr. Prof. Dr. Nicolae Neaga, *Atitudinea Sf. Apostol Pavel față de Vechiul Testament*, în
„Mitropolia Ardealului”, anul XII (1967), nr. 8-9, p. 634.

vândut păcatului, nu va putea împlini Legea, care-i duhovnicească și pentru că, Legea nu-l putea face duhovnicesc, învață să spere de la Dumnezeu această favoare.

Legea mozaică prin poruncile și opreliștile sale trezea în om păcatul și dorința de eliberare de sub jugul ei apăsător. Menținându-i în monoteism și întretinând ideile mesianice, pe care iudeii le aveau din vremuri străvechi, Legea îi conduce la Hristos. Ceea ce nu le-a putut oferi Legea mozaică, le-a hărăzit Legea cea Nouă a duhului vieții în Iisus Hristos, i-a izbăvit de legea păcatului și a morții.

Dar aceasta nu este meritul Legii mozaice, căci ea nu poate să mântuiască, ci doar Dumnezeu are această putere. Promulgarea Legii, pe muntele Sinai, nu urmări modificarea planului de mântuire conceput din eternitate de Dumnezeu, ci tocmai accentuarea permanenței și stabilității lui. Omenirea de sub Lege avea să învețe tocmai prin experimentarea regimului Legii că nu se poate îndrepta înaintea lui Dumnezeu prin propriile sale puteri.

Apostolul nu vrea să distrugă Legea mozaică. El spune că, prin credință nu stricăm Legea, ci dimpotrivă, o întărim. Cu cărțile sfinte ale iudeilor în mână, le va dovedi opozițiilor săi corectitudinea predicii lui.

Legea nu a distrus puterea răului, ci a întărit-o. Legea a tutelat copilăria omenirii, i-a arătat când păcătuiește și că păcătuiește; i-a dat conștiința păcatului și a imposibilității de a se smulge din el prin propriile puteri. Singura scăpare era întoarcerea la Dumnezeu.

Legea mozaică îi conducea pe iudei la Hristos, găsim în El săvârșirea și desăvârșirea. Apostolul Pavel l-a dobândit pe Hristos și s-a convins că, făgăduința mântuirii nu este altceva decât Evanghelia în devenire, iar Evanghelia - făgăduința împlinită. Făgăduința are trei însușiri care o asimilează cu Evanghelia: e universală, se sprijină pe credință și depinde de harul dumnezeiesc.

Iosif „înaintemergător” al Mântuitorului Hristos

Dar băiatul (Iosif) a fost ridicat de acolo. La fel Hristos a înviat din morți. Nu a fost stăpânit de groapă. La fel nici Hristos nu a rămas în iad, ci mai degrabă l-a golit: "Căci a spus celor din legături: Ieșiți!"

(Sfântul Chiril al Alexandriei, *Despre Iosif*)

Protos. conf. dr. Justinian CÂRSTOIU

Mulți drepti din Vechiul Testament au fost înaintemergători ai Mântuitorului Hristos; printre aceștia amintim pe: Iosua fiul lui Navi, Isaac și nu în ultimul rând pe Iosif. Era aproape cu neputință să fi lipsit din acest *peisaj* tocmai dreptul Iosif, cel atât de mult încercat, dar și încununat de Dumnezeu, cel a cărui viață constituie pentru noi toți un model de înaltă sfințenie.

Cu toate că, în Sfânta Scriptură nu este menționat deloc faraonul în timpul căruia Iosif a trăit și, de asemenea, nici obiceiurile egiptenilor descrise în ea nu ne ajută în acest sens, totuși se poate aproxima perioada: dinastia regilor Hyksos¹.

Elementele cu privire la viața dreptului Iosif sunt prezente în Cartea Facerea² din Pentateuh. Atât literatura rabinică, cât și scrieri apocrife precum "Iosif și Ase-neth" și "Testamentele celor doisprezece Patriarhi" nu mai conțin în a aduce elogii acestui minunat patriarh.

Literatura patristică în unanimitate ni-l prezintă pe sfânt ca prefigurare a lui Hristos. Persoana, dar și faptele ce s-au petrecut în viața dreptului Iosif sunt atent studiate și apoi meticolos interpretate, prin Duhul lui Dumnezeu, de Părinți precum: Chiril al Alexandriei sau Ambrozie al Milanului.

1. *Joseph*, The Catholic Encyclopedia, vol. 8.

2. *Fc.* 37, 38-50.

Iosif în *Pentateuh*:

Iosif s-a născut în ținutul Haranului, fiind cel de-al unsprăzecelea fiu al lui Iacov și al Rahelei. Deoarece se bucura cel mai mult de dragostea lui Iacov (Fac. 37, 4) - *fiind copilul bătrâneților aceluia* (Fac. 37, 3) - a fost repede invidiat de frații săi. Însă, această patimă a fraților lui s-a acutizat în urma celor două vise pe care dreptul le-a avut, vise, prin care Dumnezeu le descoperea mai dinainte supunerea pe care, atât frații cât și părinții săi, aveau să i-o acorde în viitor:

a. *"Parcă legam snopi în țarină și snopul meu parcă s-a sculat și stătea drept, iar snopii voștri s-au strâns roată și s-au închinat snopului meu."* (Fac. 37, 7).

b. *"Iată am visat alt vis: soarele și luna și unsprezece stele mi se închinau mie."* (Fac. 37, 9).

Într-una din zile, Israel³ îi ceru lui Iosif să meargă să-și ajute frații ce pășteau oile în Sichem. Fără a mai sta prea mult pe gânduri, acesta se grăbi spre Sichem, dar neaflându-i acolo - fiind îndrumat de către cineva - porni spre Dotain. Între timp frații săi, văzându-l că se apropie - din pricina pizmei ce i-o purtau - plănuiau să-l omoare aruncându-l într-un puț. Ruben dorind să salveze viața fratelui său, propune o variantă a felului în care Iosif avea să-și sfârșească viața (Fac. 37, 22). Prin purtarea de grijă (gr. *pronia*) al lui Dumnezeu, Iuda vede niște negustori Ismaeliți ce veneau dinspre Galaad și a căror ultimă destinație era Egiptul, și îl vinde pe Iosif acestora pentru douăzeci de arginți (Fac. 37, 28). După vinderea fratelui lor, Madianiților, aceștia au înmuiat haina "cea lungă și aleasă" a lui Iosif în sânge de ied și au trimis-o tatălui lor. Despre durerea de nedescris, pe care a încercat-o Iacov la vederea acestei haine, ne putem da cât de cât seama, prin cele pe care le-a afirmat:

"Plângând, mă voi pogări în locuința morților la fiul meu!" (Fac. 37, 35)

Madianiții îl vând pe Iosif lui Putifar, care era dregător și comandant al gărzii la curtea lui Faraon (Fac. 37, 36). În scurt timp, dreptul Iosif este pus căpetenie peste casa aceluia, deoarece toate câte le făcea erau sporite de Domnul (Fac. 39, 3). Frumos fiind la înfățișare (Fac. 39, 6), i s-a propus de soția stăpânului său să se culce cu ea (Fac. 39, 7). Deoarece aceea nu și-a putut împlini patima, s-a răzbunat pe Iosif învinuindu-l de adulter. Astfel, a fost aruncat în închisoare. Și acolo a fost pus căpetenie de mai marele temniței. La un moment dat, căpetenia temniței i-a cerut lui Iosif să slujească mai-marelui pitar și mai-marelui paharnic. În urma a două vise cutremurătoare, cei doi înalți slujitori ai faraonului i se adresează lui Iosif care, spre marea minunare a acestora, le tâlcuiește visele (Fac. 40, 12-13; 18-19). Mai mult decât atât, tâlcuirile lui Iosif adevăresc întru totul cele ce aveau să se petreacă (Fac. 40, 21-22) - fiind în acest sens un gir al realității -, însă mai marele pitar uita de Iosif și de rugămintea acestuia. După doi ani de zile, paharnicul își aduce aminte de sfântul lui Dumnezeu după ce și faraonul la rândul

3. *Fc.* 32. 28.

său a avut două vise de asemenea înfricoșătoare (Fac. 41, 1-17). Deoarece magii și înțelepții Egiptului nu i-au putut tâlcui visele, în urma sfatului primit de la slujitorul său, faraonul cere să-l vadă pe Iosif. Și de această dată cele tâlcuite de Iosif se realizează, dar, mai înainte de materializarea tâlcuirilor sale, faraonul îl pune pe Iosif al doilea după el la conducerea Egiptului. În cele din urmă se căsătorește cu fiica preotului Poti-Fera din Iliopolis (Fac. 41, 45), care îi naște doi copii: pe Manase și Efraim. În timpul secetei frații lui vin în Egipt spre a lua și ei grâu căci în tot pământul era secetă (Fac. 41, 57). Deși dreptul își recunoaște frații săi - prin înțelepciune dumnezeiască -, ei nu-l recunosc. Iosif nu se descoperă de la prima vedere fraților săi, ci abia după ce aceștia îl aduc în Egipt și pe fratele lor Veniamin pe care, în primă instanță, îl lăsaseră acasă:

„Atunci Iosif, nemaiputându-se stăpâni înaintea tuturor celor ce erau de față, a strigat: ”Dați afară de aici pe toți!” Și nemairămânând nimeni cu el, Iosif s-a descoperit fraților săi. Plângând tare, și au auzit toți Egiptenii și s-a auzit și în casa lui Faraon. Și a zis Iosif către frații săi: ”Eu sunt Iosif. Mai trăiește oare tatăl meu?” Frații lui însă nu i-au putut răspunde, că erau cuprinși de frică. Apoi Iosif a zis către frații săi: ”Apropiați-vă de mine!” Și ei s-au apropiat. Iar el a zis: ”Eu sunt Iosif, fratele vostru, pe care voi l-ați vândut în Egipt.” (Fac. 45, 1-4)

În urma venirii în Egipt, lui Iacov i se da - din partea Faronului - spre stăpânire ținutul Goșen (Ramses) (Fac. 47, 11). Mai înainte de a urma și el calea strămoșilor săi, Iacov binecuvintează pe fiecare dintre copiii săi (Fac. 49), cu toate că lui Iosif i se dă o binecuvântare aparte (Fac. 49, 22-26). Iacov este îngropat potrivit poruncii sale în peștera din țarina lui Efron Heteul (Fac. 49, 29) acolo unde fuseseră îngropați: Avraam și Sarra, Isaac și Rebeca, și Lia soția sa.

După ce a trăit o sută zece ani, Iosif se alătură părintelui sau Iacov nu înainte de a chema pe toți frații săi cărora le proorocește sfârșitul său și părăsirea pământului Egiptului de către poporul evreu. Nu ne este menționat locul în care dreptul a fost îngropat, făcându-se doar mențiunea că *”l-au pus într-un sicriu în pământul Egiptului”* (Fac. 50, 26).

Iosif în tradiția rabinică

Dreptul Iosif ocupa un loc foarte important în literatura rabinică, și niciun alt patriarh nu este subiect al atâtor midrash-uri asemeni lui. Astfel aflăm că:

- Rahela, mama sa, a fost cercetată de Domnul la Rosh ha-Shanah⁴.
- Sfântul Duh s-a sălășluit în Iosif din copilărie.
- Iosif i-a pomenit tatălui său, Iacov, despre relele pe care le făceau frații săi, deoarece dorea ca părintele lui să-i poată îndrepta și, evident, pentru a-i abate de la calea lor nedreaptă; aici dreptul face referire doar la fii Bilhei și ai Zilpei.
- În drumul său spre Dotain, Iosif a fost însoțit de trei îngeri⁵.

4. Talmud, *Tractate Rosh Hashana*, p. 50.

5. Targumul Pseudo-Jonathan p. 23; targumul Sefer ha-Yashar, *Wayesheb*, p. 34.

- Iosif întruchipează omul drept (evr. *tzadik gamul*), fiind un următor fidel al virtuții tatălui său. Iosif nu se aseamănă tatălui său doar prin legământul lui Avraam, circumciderea, ci și prin paralelismul vieților lor. În acest sens, amândoi au fost născuți în urma unei îndelungate sterpiciuni a mamelor lor, amândoi au fost urâți de frații lor și amândoi s-au bucurat, în anumite momente, de întâlnirea unor îngeri.

- Iosif este preamărit de rabini deoarece: a) cunoștea Torah, b) era profet și c) și-a ajutat frații - fapt contrar comportamentului fraților săi care doreau să-l omoare⁶.

Iosif în scrierile apocrife

Amintim aici doar două dintre aceste scrieri: "Iosif și Aseneth", și "Testamentele celor doisprezece Patriarhi". Amândouă sunt un rezultat al diasporei evreiești, consecințe ale unei evlavii totuși exagerate izvorâte din nevoia credinciosului de a cunoaște cât mai multe date cu privire la viața dreptului. Ca oricare alte apocrife și acestea nu fac altceva decât să detalieze episoadele deja prezentate în Scriptură cu privire la cele ce s-au petrecut sfântului Iosif.

În scrierea pseudo-epigrafică "**Iosif și Aseneth**" se dezvoltă practic pasajul de la Fc. 41, 45, unde se spune:

„Și a pus Faraon lui Iosif numele Țafnat-Paneah și i-a dat de soție pe Asineta, fiica lui Poti-Fera, marele preot din Iliopolis.”

Asineta, fiica mai marelui preot Poti-Fera din Iliopolis, Pentefres în apocrifă, locuia într-un turn înalt împreună cu alte șapte fecioare născute în aceeași zi, asemenea ei care îi slujeau. Datorită frumșetii ei a fost pețită de multe persoane inclusiv de fiul mai mare al Faraonului. Din fata obraznică și mândră, după întâlnirea cu Iosif, ce se afla în călătorie spre a aduna provizii pentru anii de secetă ce urmau să vină, ea se transformă, îndrăgostindu-se de acest evreu din Canaan, în opusul acelor patimi, devenind ascultătoare și smerită. Pentru vorbele jignitoare adresate lui Iosif ea se îmbracă într-un sac și nu se mai opri din plâns timp de șapte zile și șapte nopți. În ziua a opta se adresează lui Dumnezeu pentru cel pe care îl iubea atât de mult, acest fapt constituind, așa cum spune și cunoscutul patrolog Cristian Bădiliță, o extraordinară rugăciune-spovedanie-declarație de dragoste⁷:

„[...] Dar ce ființă omenească a putut naște o asemenea frumusețe ?

Mai este cineva la fel de înțelept și de puternic precum Iosif ! ?

Domnul meu, Ție ți-L încredințez, căci îl iubesc mai mult decât îmi iubesc sufletul Păzește-l în înțelepciunea harului Tău și fă-mă slujitoarea lui,

Ca să-i spăl picioarele, să-l slujesc și să-i fiu roabă tot timpul vieții mele !”⁸

6. Tan.. *Wayesheb*, p. 20.

7. *Studiu Introductiv la Trei apocrife ale Vechiului Testament: Iosif și Aseneth, Testamentul lui Iov, Testamentul lui Avraam*, traducere, note și prezentari de Cristian Bădiliță, Editura Polirom, Iași, 2000, p. 13.

8. *Iosif și Aseneth* 13, 11-12.

În urma acestei rugăciuni, un înger al lui Dumnezeu alină suferința fetei, îi schimbă numele în Cetatea Scăpării⁹, și o împărtășește cu un fagure de miere albă. Iosif are un vis în care i se arată același înger care alinase și suferința Asenethei, și care îi pomenește de convertirea acesteia. În cele din urmă are loc și nunta celor doi. Rodul acestei căsnicii îl constituie cei doi copii ai lor Manase și Efraim; însă lucrurile nu se opresc aici. Invidios fiind pe Iosif din pricină că o luase pe Asenetha de soție, fiul mai mare al Faraonului plănuiește moartea aceluia și răpirea fiicei preotului Pentefres. Gad și Dan devin complici ai acestuia. Planul lor eșuează. Fiul Faraonului moare în urma unei răni suferite la cap, iar Gad și Dan sunt iertați pentru fapta lor în urma rugămintii Asenethei. După moartea Faraonului, Iosif ajunge conducător al întregului Egipt, domnind, în pace și prosperitate, timp de patruzeci și opt de ani.

Această scriere pseudo-epigrafică impresionează atât din punct de vedere al limbajului literar utilizat, cât și datorită informațiilor detaliate cu privire la dreptul Iosif; tocmai de aceea ea nu trebuie trecută cu vederea.

În „**Testamentele celor doisprezece Patriarhi**” fiecare dintre frații dreptului laudă sfințenia vieții acestuia, și mai mult decât atât, îl dau ca exemplu de conduită fiilor lor:

„Pentru că voi ați auzit în ceea ce-l privește pe Iosif cum s-a păzit pe sine însuși de o femeie, și a înlăturat gândurile sale de toată desfrânarea, și a găsit trecere înaintea lui Dumnezeu și înaintea oamenilor”¹⁰.

În schimb în testamentul său, Iosif, nu mai conține de a mai elogia pe Dumnezeul său, Cel care în toate necazurile vieții sale i-a fost ajutor. Pe lângă o istorisire pe scurt a vieții sale, Iosif își transformă în mod voit cuvântarea în doxologie:

„Ascultați, fii mei, pe tatăl vostru.

Am cunoscut în viața mea invidia și moartea.

Cu toate acestea, nu m-am răătăcit, [ci am stăruit] în adevărul Domnului.

Frații mei m-au urât, dar Domnul m-a iubit:

Și-au dorit să mă omoare, dar Dumnezeuul părinților mei m-a ocrotit:

M-au coborât într-un puț, iar Cel Prea Înalt m-a scos la suprafață.

Am fost vândut ca rob, iar Domnul tuturor lucrurilor create m-a eliberat:

Am fost luat în robie, și mâna Sa puternică m-a sprijinit.

Am fost copleșit de foame, iar Domnul Însuși m-a hrănit.

Am fost singur, iar Dumnezeu m-a mângâiat;

Am fost bolnav, iar Domnul m-a cercetat;

Am fost în închisoare, iar Dumnezeul meu m-a ocrotit;

În lanțuri, și El m-a eliberat;

Calomniat fiind, și El m-a susținut;

Amărât de egipteni, și El m-a izbăvit;

Invidiat de cei împreună robi cu mine, și El m-a slăvit”¹¹.

9. *Ibidem*. 15. 6.

10. *Testamentul lui Ruben* 4. 8.

11. *Testamentul lui Iosif* 1. 7.

Asemenea tuturor celor sfinți, Iosif nu uită pe Dumnezeuul său, ci îi rămâne Acestuia recunoscător de-a pururi. Nici Dumnezeu nu rămâne mai prejos, oferindu-i dreptului pentru purtarea sa aleasă slavă veșnică.

Este important de lecturat toate testamentele, unde interesant de văzut este faptul că Iosif apare în fiecare scriere în parte și nu oricum, ci ca un om a lui Dumnezeu, un model de desăvârșire spirituală, o împlinire a poruncilor vechi-testamentare.

Iosif înaintemergător al Mântuitorului Hristos

Sfinți Părinți precum: Chiril al Alexandriei sau Ambrozie al Milanului au văzut întotdeauna în dreptul Iosif un înaintemergător al Mântuitorului Hristos.

Este cert faptul, că dintotdeauna una dintre datoriile Bisericii, a fost și aceea de a interpreta scrierile sfinte. Asupra dificultăților pe care aceste scrieri le prezintă ne avertiza însuși Sfântul Ioan Gură de Aur, care afirma:

„Multora li se pare că Evanghelia este foarte ușor de înțeles și că numai profeții sunt grei. Această părere pot să o aibă numai cei care nu-și dau seama de adâncimea ideilor cuprinse în Evanghelie”¹².

Era și normal, ca interpretările Părinților cu privire la persoana lui Iosif, să se întemeieze pe două aspecte mai mult decât importante: a) cel tradițional, b) cel personal-duhovnicesc.

Chiar dacă nu fac mențiunea că interpretarea pe care o dau lui Iosif ca înaintemergător al Mântuitorului Hristos nu le aparține, totuși subscriu și ei deoarece au văzut în această afirmație un adevăr dumnezeiesc.

Sfântul Ambrozie de Milan

a. Cele două vise

Cele două vise ale dreptului Iosif nu fac altceva decât să descopere episoade din viața Mântuitorului Hristos. Primul vis face referire la Învierea Lui și totodată închinarea ce I s-a acordat de către ucenici, iar al doilea prefigurează cele două închinări ce i s-au adus; atât din partea ucenicilor, cât și din partea părinților Săi, Maria și Iosif:

„În sfârșit, în sufletul tânărului până într-atât a strălucit dragostea dumnezeiască, încât a visat pe când se aflau la legatul snopilor în țarină i se părea că vede cum snopul lui s-a sculat și stătea drept (Fac. 37, 6 și urm.), pe când snopii celorlalți frați ai săi s-au strâns roată și s-au închinat snopului său; prin aceasta, de bună seamă se descoperea viitoarea Înviere a Domnului Iisus, pe Care și în Ierusalim când L-au văzut cei unsprezece ucenici s-au închinat Lui (Mt. 28, 16), dar și toți sfinții se vor închina Lui atunci când vor învia, după cum este scris (Ps. 125, 6): „Venind, vor veni cu bucurie, ridicând snopul lor”. După care, răstălmăcind prin invidie cele arătate în vis și dând tălmăcirea după gândurile lor, ceilalți frați au răspuns; „Nu cumva ai să domnești tu peste noi? Sau poate ai să ne stăpâ-

12. Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omiliile la Matei*, traducere, introducere, indici și note de Pr. D. Fecioru, Colecția PSB 23, Editura IBMBOR, București, 1994, p. 23.

nești ?” (Fac. 37, 8). Căci arătarea din vis tocmai acest lucru îl anunță, că va veni un Împărat înaintea Căruia „*tot genunchiul se va pleca*” (Filip. 2, 10). El a mai visat însă și alt vis și l-a istorisit tatălui și fraților săi, anume că soarele și luna și alte unsprezece stele i se închinău lui (Cf. Fac. 37, 9), pentru care tatăl său l-a certat și i-a zis: „*Ce înseamnă acest vis pe care l-ai visat ? Au doară și eu și mama ta și frații tăi vom veni și ne vom închina ție până la pământ ?*” (Fac. 37, 10). Și cine putea fi Acela căruia părinții și frații I se vor închina până la pământ dacă nu Hristos Iisus, când Iosif și Maria, împreună cu ucenicii Lui I se vor închina, mărturisindu-L a fi Dumnezeu adevărat (1 Ioan 5, 20) în acel trup, despre Care sta scris: „*Lăudați-L pe El soarele și luna, lăudați-L pe el toate stelele și lumina*” (Ps. 148, 3)¹³.

Exegeza Sfântului Ambrozie asupra celor două vise nu se oprește însă aici, ci ea mai reliefează două aspecte: Întroparea Mântuitorului și trimiterea Sa în lume pentru a-Și păstori turma:

„Se vede așadar că totuși patriarhul Iacov a crezut, după atâtea arătări, că prin amândouă visele se proorocea limpede că ele se referă atât la persoana Celui drept, cât și la un anumit popor, anume că Fiul lui Dumnezeu va veni în lume și că va fi iubit de cei drepti, dar va fi tăgăduit de cei necredincioși. Prin ele vedea tainele viitoarei întrupări, prin care se trimite Fiul la frați, ca să vadă dacă ei sunt într-adevăr acele oi (Cf. Fac. 37, 14) pe care Dumnezeu le caută, la o anumită dorință a patriarhului, dacă nu cumva tocmai despre ele a spus Însuși Domnul Iisus: „*Nu sunt trimis decât către oile cele pierdute ale casei lui Israel*” (Mt. 15, 24)¹⁴.

b. Vinderea lui Iosif ismaeliților

Cu toate că plănuiau să-l omoare pe Iosif, totuși, frații acestuia, din dragoste de câștig, îl vând ismaeliților pentru douăzeci de arginți. Trădarea fratelui lor închipuie trădarea pe care Cel Promis avea să o sufere din partea uneia dintre cele mai apropiate persoane, apostolul Iuda:

”Și ca să recunoaștem că se referă în chip tainic în același timp la popor ca și la Hristos, iată cuvintele acestea: „*Haideți să-l vindem pe Iosif ismaeliților*” (Fac. 37, 27; Filon. *De Josepho* 6); căci ce altceva poate să însemne aici numele lui Iosif decât să ne ducă cu gândul la iertarea dumnezeiască și la recunoașterea lui Dumnezeu cel peste toate ? Căci propriu-zis, cine e vândut dacă nu „*Cel care fiind în chipul lui Dumnezeu n-a socotit o răpire a fi El întocmai cu Dumnezeu, ci S-a deșertat pe Sine, chip de rob luând ?*” (Filip. 2, 6-7). Căci nici noi nu L-am fi dobândit dacă ai Săi nu L-ar fi vândut. Rău L-au vândut, și mai rău L-au plătit. L-au vândut unor negustori, și ei au cumpărat mireasma cea bună de la niște trădători, căci L-a vândut Iuda și L-au cumpărat niște ismaeliți (Cf. Fac. 37, 25), ceea ce în tâlcuirea latină înseamnă ”cei ce urăsc pe Dumnezeul lor”¹⁵.

13. *Despre Patriarhul Iosif* la Sfântul Ambrozie al Milanului, *Tâlcuiri la Sfânta Scriptură*, traducere Pr. prof. Teodor Bodogae, Pr. prof. Nicolae Neaga și Prof. Maria Hetco, PSB 52, EIBMBOR, București, 2007, p. 304-305.

14. *Ibidem*, p. 305-306.

15. *Ibidem*, p. 308-309.

c. Dezbrăcarea dreptului de haina sa cea lungă și aleasă

Mai înainte de a-l vinde pe Iosif ismaeliților, frații săi îl dezbracă de *haina sa cea lungă și aleasă* - semn al înaltei prețuirii pe care tatăl lui, Iacov, i-o acordase - și apoi îl aruncă într-un puț. Dezbrăcarea de haină a sfântului lui Dumnezeu amintește de pătimirea Domnului pe cruce precum și de cele două firi: dumnezeiască și omenească, ale Acestuia. În timp ce firea Sa omenească a avut de pățimit, firea Sa dumnezeiască a rămas aceeași, neschimbată:

”Căci încă de atunci se prefigura semnul pătimirii pe cruce, prin aceea că „*a fost dezbrăcat de haina cea lungă și aleasă*” (Fac. 37, 23; Cf. Ioan 19, 23), adică de trupul pe care-l luase asupra Lui, fiind dezbrăcat de mulțimea firească a virtuților, adică de haina Lui, ceea ce vrea să spună de trup, căci dumnezeirea nu poate fi stropită cu sânge și nici nu poate avea îmbrăcăminte trupească, în schimb nemurirea veșnică nu l-au putut-o răpi. Această haină fiarele evreiești au stropit-o cu sânge, acelea despre care se zice: „*Iată, vă trimit ca pe niște miei în mijlocul lupilor*” (Luca 10, 3)¹⁶.

d. Ispitirea egiptencei

Fiind frumos la înfățișare, Iosif a atras imediat atenția femeii stăpânului său, dar în loc ca aceasta să-i fie pricină spre a aduce lauda lui Dumnezeu pentru minunatul dar pe care i-l oferise dreptului, egipteanca fiind plină de patimă și l-a dorit spre a păcătuī cu el. Acest fapt nu se realizează datorită sfințeniei vieții lui Iosif. Această fugă de păcat trimite la nepățimirea Mântuitorului tuturor oamenilor, Hristos:

”Gândește-te acum la Acel evreu adevărat, Care nu-i din vis, ci-i tălmăci real al adevărului (Filon, *De Josepho* 6) și al vederii celei preamărite, izvorâte din deplinătatea dumnezeirii (Col. 2, 9) și din libertatea harului ceresc, în această temniță a trupului, și pe Care nu l-au putut atinge nici ispitele veacului acestuia și nici să-l înșele vreoaicăciune a plăcerilor lumești; Care, deși a fost ispitit, totuși nu s-a lăsat prins, a fost pețit, dar nu s-a învoit; în sfârșit, o putere necurată a sinagogii înhățându-l îmbrăcăminte corpului l-a dezgolit carnea, dar El s-a smuls, înălțându-se mai presus de moarte! A calomniat ea, „*desfrânata*”, pentru că n-a fost în stare să rețină pe Cel pe Care nici temnița și nici mormântul nu l-au îngrozit și nici adâncurile iadului nu l-au putut păstra. Ba, mai mult, de acolo unde coborâse ca un osândit, de acolo i-a slobozit și pe alții; acolo unde erau ținuți în cătușele morții, acolo a dezlegat El însuși lanțurile muritorilor”¹⁷.

e. Foamea ce cuprinsese întreg pământul

Potrivit tâlcuirilor pe care Iosif le-a dat celor două vise ale faraonului, foamea urma să se abată nu numai asupra Egiptului, ci asupra întregului pământ. Când acest fapt a început să se materializeze, toți veneau să ceară dreptului grâu spre astâmpărarea foamei întru prisos, căci nici nu se putea pune astfel problema.

16. *Ibidem*, p. 310.

17. *Ibidem*, p. 319.

Fiind însărcinat de către faraon cu aprovizionarea, dar și cu împărțirea grâului, Iosif nu trecea cu vederea pe nimeni. Hrana pe care sfântul lui Dumnezeu o împarte tuturor celor ce se aflau în nevoie reliefează hrana duhovnicească de care fiecare era flămând și pe care numai Hristos adevăratul Dumnezeu o putea astâmpăra:

”În sfârșit, oricine suferea de foame era trimis la Iosif (Cf. Fac. 41, 55). Și cine sunt aceștia dacă nu cei despre care era scris: *”Întoarce-se-vor spre seară și vor flă-mânzi ca un câine ?”* (Ps. 58, 7) Și foamea nu era numai într-un loc, ci pe întreg pământul, pentru că nu era cine să facă bunătațe. De aceea, Domnul Iisus îndurându-Se spre lipsurile pământești, a deschis jnitțele Sale și comorile tainelor cerești, făcând cunoscute adâncurile științei și ale înțelepciunii, pentru ca nimeni să nu mai ducă lipsă de hrană. Căci și Cartea Înțelepciunii spune: *”Veniți și mâncați din pâinea Mea”* (Pilde 9, 5). Și de aceea și în alt loc tot despre acest lucru se spune: *”Domnul mă paște și nimic nu-mi va lipsi”* (Ps. 22, 1), pentru că pe toți ne satură Hristos. Și a deschis așadar Hristos grânarele Sale și vindea nu pe bani de aramă, ci cerând drept preț credința și drept răsplată devotamentul. Și vindea nu câtorva oameni din Iudeea, ci le vindea tuturor, pentru ca să fie crezut de toate neamurile”¹⁸.

f. Iosif închide ochii părintelui său, Iacov

Iubirea extraordinară pe care Iacov i-o purta fiului său, Iosif, este subliniată în primul rând prin *haina cea lungă și aleasă* pe care i-o dăruise, iar în al doilea rând prin emoția puternică pe care a încercat-o la auzirea veștii - din partea fiilor săi - că dreptul trăiește. Cu o vigoare asemănătoare unui tânăr, deși practic vârsta nu ar fi putut permite acest lucru, Iacov părăsește Caananul și se îndreaptă către cel pe care-l iubea atât de mult, spre Iosif. Despre același Iosif aflăm că asistă și la ultima clipă din viața părintelui său, adică la sfârșitul acestuia închizându-i ochii. Acest fapt, acest gest, pe care Iosif îl face înaintea lui Iacov, închipuie cunoașterea lui Dumnezeu de neamul evreiesc:

”De altfel, Însuși Dumnezeul nostru îi îndeamnă prin gura Sa, făcându-le juruință că le va spori rodul darului credinței, spunându-le: *”Iosif îți va închide ochii cu mâna sa”* (Fac. 46, 4); desigur că dreptul patriarh n-a întrebat cine anume urma să-i închidă ochii; se poate să se fi exprimat aici o simplă dorință a cuge-tului său. Căci dacă pe cei pe care-i iubim dorim să-i îmbrățișăm adeseori, atunci cu cât mai mult s-ar bucura cei care au de gând să se despartă de trupul lor, să atingă pentru ultima oară chezașia comorilor lor dragi și să se mângâie cu această ultimă comoară ? Totuși poate că trebuie să socotim taină faptul că mai târziu și poporul iudeu va ajunge să cunoască pe Dumnezeu. Căci e o taină că adevăratul Iosif va ajunge să închidă ochii lui, pentru ca cei care înainte nu vedeau acum să vadă (Cf. Ioan 9, 6). Vino și tu la Evanghelie ! Tu, cel care erai oarecum orb, acum te-ai însănătoșit, întrucât Iisus a pus mâna pe ochii tăi și le-a înlăturat astfel orbirea, dar Hristos nu pune mâna pe cei muritori, ci pe cei biruitori sau, dacă vrei, și pe cei care vor muri, atunci da, pentru că mai întâi murim, pentru ca apoi să re-

18. *Ibidem*, p. 323-324.

înviem. Căci nu putem învia lui Dumnezeu dacă nu vom muri mai întâi păcatului (Rom. 6, 2)”¹⁹.

g. Proorocia lui Iacov cu privire la fiul său, Iosif

Mai înainte de sfârșitul său, Iacov a binecuvântat pe fiecare dintre fiii săi și, de asemenea, le-a adresat câte o proorocie. Era mai mult decât normal ca Iosif să se fi bucurat de o binecuvântare cu totul și cu totul specială, desigur deosebită de cea a fraților săi. Acest fapt închipuie, potrivit Sfântului Ambrozio al Milanului, ființa și lucrarea lui Hristos:

”Și care să fie cauza că dintre toți fiii săi, Iosif a fost scos în evidență cel mai mult de tatăl său, dacă nu faptul ca în el vedea prefigurându-se tainic ființa și lucrarea lui Hristos ? De aceea, binecuvântându-l mai mult decât ar fi fost de așteptat, i-a grăit cuvintele: *”Iosife, fiul meu prea dorit”*. Or, cine putea fi numit *”prea dorit”* dacă nu Hristos, a Cărui mărire crește mereu și a Cărui vrednicie nu are sfârșit ? Doar despre El s-a exprimat și Ioan când a zis: *”Acela trebuie să crească, iar eu trebuie să mă micșorez”* (Ioan 3, 30), întrucât prin mijlocirea Mântuitorului și a desăvârșitului Său nume, a venit în lume și a copleșit (potrivit expresiei *”Fiul meu prea iubit”*), iar pentru că vedeau frații cum crește, cu fiecare zi, mărirea Lui, au început să-L pizmuiască, însă Acest *”al doilea Iosif”* Și-a sporit și mai mult râvna cu care-i iubea tot mai mult. Iar întrucât a zis: *”N-am venit decât pentru oile cele pierdute ale casei lui Israel”* (Matei 15, 24), iudeii I-au răspuns: *”Pe Acesta nu-L știm de unde este”* (Ioan 9, 29). Chiar în timpul când El le tămăduia neputințele, ei nu vroiau să știe de El.

Și-i mai spune și: *”Fiul meu din urmă”*, întrucât într-adevăr se născuse între ultimii. De aceea ne și spune Scriptura: *”Iacob îl iubea pe Iosif mai mult decât pe toți fiii săi, pentru că el era copilul bătrâneților lui”* (Fac. 37, 3), ceea ce se poate raporta și la Hristos, pentru că Fiul lui Dumnezeu S-a arătat destul de târziu într-o lume îmbătrânită, într-un fapt de seară, născându-Se din Fecioara Maria. Ca *”fu al bătrâneților”* a luat în chip tainic trup de om, cu toate că exista dinainte de veci de la Tatăl”²⁰.

Sfântul Chiril al Alexandriei

a. Semnificația vârstei de șaptesprezece ani a patriarhului Iosif

Sfântul Chiril al Alexandriei nu este singurul Părinte al Bisericii care vede în numerele din scrierile vechi-testamentare o altă realitate în afara celei, desigur, prezentate. Vârsta patriarhului Iosif închipuie astfel întruparea Mântuitorului Hristos, dar deopotrivă și cele două firi ale Acestuia: dumnezeiască și omenească:

Și „era, zice, Iosif de șaptesprezece ani” (Fac. 27, 1). „Dar spune că și Emanuil e cel mai tânăr dintre ceilalți, socotind mai bătrâni în timp pe cei ce s-au născut

19. *Ibidem*, p. 339-340.

20. *Despre Patriarhi* la Sfântul Ambrozio al Milanului, *Tâlcuirea la Sfânta Scriptură*, traducere Pr. prof. Teodor Bodogae, Pr. prof. Nicolae Neaga și Prof. Maria Hetco, PSB 52, EIBMBOR, București, 2007, p. 362-363.

înaintea Lui, ca Moise și prorocii. Dar, forțând înțelesul celor scrise, socotim că în aceasta e și un alt înțeles. Căci și numărul anilor ne înfățișează taina adâncă a iconomiei cu trupul (a întrupării). Și vom încerca să lămurim în ce mod, pe cât ne e cu putință, așa cum am mai spus-o și în alte locuri pe cât îmi amintesc.

[...] Când deci se spune despre Iosif că era de șaptesprezece (zece și șapte) ani, vom înțelege prin el pe Emanuil sau pe Hristos și Fiul Cel Unul desăvârșit din două firi, din Dumnezeire și umanitate. Căci nu vom admite părerea unora care socotesc că a fost gol de suflet rațional acel templu dumnezeiesc pe care și l-a format Dumnezeu Cuvântul din Sfânta Fecioară. Ci, precum a fost desăvârșit în Dumnezeire, așa și în umanitate, dar compus în chip negrăit și mai presus de minte în Unul. Deci, numărul zece înseamnă și ne dă de înțeles desăvârșirea în Dumnezeire. Iar că și în umanitate este așa ne-o arată numărul șapte, care e mai mic decât zece care reprezintă Treimea, dar îi este adăugat și slujește lui. Căci după zece a venit șapte. Cuvântul cel din Tatăl se află în starea de depășire a Treimii, sau a dumnezeirii; iar omenescul Lui se află în starea supusă ei, sau inferioară slavei lui Dumnezeu. Și Dumnezeu Cuvântul se cugetă preexistent, dar Lui I S-a adăugat omenescul. De aceea în mod necesar s-a pus înainte numărul zece și s-a adăugat numărul șapte. Căci *Iosif, zice, era de șaptesprezece ani*²¹.

b. Haina cea lungă și aleasă

Iacov a iubit mult pe fiul său Iosif, îndeosebi datorită curățeniei vieții sale și apropierii implicit de Dumnezeu cel Adevărat. O consecință a acestei iubiri a fost și *haina cea lungă și aleasă* pe care a oferit-o fiului său. Aceasta închipuie slava cea de multe feluri cu care Dumnezeu Tatăl a îmbrăcat pe Fiul Său Iisus Hristos; iar pizma fraților lui Iosif închipuie invidia fariseilor asupra Mântuitorului Hristos:

"Așadar a fost iubit Iosif în chip deosebit de Tatăl. Și i-a dat o haină pestriță, arătând-o ca un dar deosebit și ca un semn al iubirii lui. Dar și aceasta a fost fraților un stimulent al pizmei și un motiv de invidie, precum ne arată însuși sfârșitul lucrurilor.

Tot așa s-au mâniat fariseii pe Cel iubit, adică pe Hristos, pentru că a fost îmbrăcat de Dumnezeu și Tatăl într-o slavă de multe feluri. Căci se minunau de El în multe moduri: pe de o parte ca de Cel de viață Făcător, pe de alta ca Cel ce era lumină și luminător cu putere al celor din întuneric, ca de Cel ce curăța pe leproși și învia ușor pe cei morți, intrați în putrefacție, ca de Cel ce certa marea și umbla ca un stăpân peste valuri. De aceea, Iudeii încurcați și arși de focul de nesuportat al invidiei, ziceau unii către alții: "*Ce să facem? Că acest om face multe minuni*" (Ioan 11, 47). Deci, haina foarte împetrițată ne este un chip al slavei de multe feluri, cu care se spune că Dumnezeu și Tatăl a îmbrăcat pe Fiul Cel făcut ca noi pentru umanitatea Lui. Fiindcă, după firea Lui, El este Însuși Domnul slavei, chiar dacă spune în chip iconomic pentru asemănarea cu noi: "*Părinte, slăvește pe Fiul Tău*" (Ioan 17, 1)²².

21. Sfântul Chiril al Alexandriei, *Glafire*, traducere din grecește, introducere și note de Pr. Prof. dr. Dumitru Stăniloae, Colecția PSB 39, Editura IBMBOR, București, 1992, p. 197-198.

22. *Ibidem*, p. 201.

c. Iosif merge să-i întâlnească pe frații săi

Iacov trimite pe Iosif la frații săi să vadă ce fac. În loc să-i afle la Sichem îi găsește - potrivit unei persoane ce îl îndrumase în acest sens - la Dotain. Acest fapt istoric prefigurează trimiterea în lume a lui Hristos de către Dumnezeu Tatăl:

„Așa a fost trimis de Dumnezeu Tatăl, și Domnul nostru Iisus Hristos, ca să cerceteze pe cei din Israel de se află în sănătate, înțeleg în cea spirituală, și de sunt bine oile păscute de ei, bucurându-se de grija păstorilor. Dar nu s-au aflat în Sichem, ci în Dotain. Sichemul se tâlmăcește prin *umăr*. Iar acest măr este semnul hărniciei. Căci Scriptura, de Dumnezeu insuflată, obișnuiește să vadă acest mărul când ca chip al puterii, când al faptei. Căci zice: *„Dă inima ta pe umerii tăi”* (Ier. 31, 21), adică hărnicia. Iar Dotain, *lipsa mare*. Deci au fost găsiți cei din Israel nu în faptele de hărnicie ale virtuții, nici în cele aprobate după lege, ci în lipsa mare a dreptății și a tot ce e cuvenit”²³.

d. Iosif aruncat în groapă

Mai înainte de a fi vândut ismaeliților, Iosif este aruncat în groapă de frații săi. Groapa trimite la pogorârea la iad a Mântuitorului Iisus Hristos, iar scoaterea lui Iosif din groapă spre Învierea Celui Promis:

„Căci L-au omorât și L-au aruncat cu lașitate ca într-o groapă, în prăpastia adâncă și întunecoasă a morții, adică în iad. Așa ni L-a înfățișat și dumnezeiescul David, zicând ca din partea lui Hristos către Tatăl Cel din ceruri și Dumnezeu: *„Doamne, scos-ai sufletul Meu din iad, izbăvit-M-ai de cei ce M-au aruncat în groapă”* (Ps. 29, 3) [...] Căci iadul se cuvine să fie înțeles ca încăperea și locul de viețuire al celor lipsiți de viață..

Dar băiatul a fost ridicat de acolo. La fel Hristos a înviat din morți. Nu a fost stăpânit de groapă. La fel nici Hristos nu a rămas în iad, ci mai degrabă l-a golit: *„Căci a spus celor din legături: Ieșiți!”* (Isaia 49, 9)²⁴.

Concluzii

Din cele relatate până acum vedem că Iosif este „cel adăugat de Dumnezeu”. Istoria lui este una dintre cele mai vii și mai atrăgătoare din Vechiul Testament; un băiat răsfățat, vândut ca rob, în Egipt, de către frații lui invidioși, propășește în ciuda condițiilor adverse și, deși a fost întemnițat pe nedrept, se înalță până la cele mai înalte funcții în stat²⁵.

Prin el, ca și prin alte personalități biblice, Dumnezeu Își duce la capăt promisiunile făcute patriarhilor biblici, începând cu Avraam și mai departe tot prin el și mai ales prin urmașii lui (Moise). Același Dumnezeu viu îi eliberează din robia egipteană, îi readuce în “pământul din care curge miere și lapte” și îi binecuvintează în vederea eliberării din robia păcatului, prin Hristos, așa cum precizează Sf. Procopiu de Gaza.

23. *Ibidem*, p. 202.

24. *Ibidem*, p. 203.

25. *Dicționar Biblic*, Ed. Cartea Românească, 1995, pag. 601.

Elementele euharistice - expresii ale relației dintre Hristos și creație

Preot lector dr. Gheorghe ISPAS

Noul Testament prezintă pâinea înțeleasă nu numai ca hrană materială, ci și ca fundament al vieții duhovnicești, al vieții celei veșnice și adevărate. În acest înțeles, pâinea vieții este un dar al lui Dumnezeu. Hristos spune: „*Lucrați nu pentru mâncarea cea pieritoare, ci pentru mâncarea ce rămâne spre viața veșnică pe care o va da Fiul Omului, căci pe Acesta L-a pe-cetluit Dumnezeu - Tatăl*” (Ioan VI, 27); deci pâinea cea din cer, după cum ne descoperă Mântuitorul Hristos: „*Tatăl Meu vă dă din cer pâinea cea adevărată. Căci pâinea lui Dumnezeu este cea care se pogoară din cer și care dă viață lumii*” (Ioan VI, 32-33).

Iisus Hristos este pâinea cea vie, pusă în strânsă legătură cu Trupul lui Hristos. „*Eu sunt pâinea cea vie, care s-a pogorât din cer. Cine mănâncă pâinea aceasta viu va fi în veci. Iar pâinea pe care Eu o voi da pentru viața lumii este Trupul Meu... Cel ce mănâncă Trupul Meu și bea Sângele Meu are viață veșnică, și Eu îl voi învia în ziua cea de apoi. Căci Trupul Meu este adevărată mâncare și Sângele Meu adevărată băutură. Cel ce mănâncă Trupul Meu și bea Sângele Meu, rămâne întru Mine și Eu întru el. Precum M-a trimis pe Mine Tatăl cel viu și Eu viez pen-tru Tatăl, și cel ce Mă mănâncă pe Mine va trăi prin Mine*” (Ioan VI, 51, 54-57).

Noul Testament prezintă elementele euharistice ca fundamente ale vieții. Cu-vântul *trup* nu înseamnă numai materia organică umană. Este „omul în toată ple-nitudinea lui, cu marile sale posibilități. Sângele este, în Biblie, principiul vital dăruit de Dumnezeu. A mânca Trupul lui Hristos și a bea Sângele Lui, înseamnă a intra, prin Hristos-Omul, în perfectă simbioză cu Tatăl. Pâinea pământului îl men-ține pe om în viață. Pâinea cerească face din el o ființă hărăzită vieții veșnice”¹.

1. Maurice COCAGNAC. *Simbolurile biblice*, traducere de Mihaela SLĂVESCU, Editura Humanitas, 1997, p. 164.

Teologia bizantină nu a rămas captivă concepției simbolice în ceea ce privește Euharistia, care a favorizat diverse controverse referitoare la prefacerea elementelor euharistice și mai puțin a avut în vedere realismul Euharistiei înțeleasă concret ca mâncare și băutură, dătătoare de viață veșnică. Sfinții Părinți au fost interesați de realismul Euharistiei, deoarece urmăreau felul în care prin Sfânta Împărtășanie credincioșii dobândeau o viață transfigurată.

Symbolismul excesiv poate legitima speculații în ceea ce privește taina euharistică. După anumiți autori răsăriteni, „Euharistia a rămas fundamental o taină ce trebuie primită ca hrană și băutură, iar nu pentru a fi văzută cu ochii pământești. În contrast cu evlavia apuseană medievală, elementele euharistice nu au fost adorate niciodată în afara cadrului specific al Liturghiei euharistice. Euharistia nu poate revela nimic simțului vederii; ea este pâinea din cer”².

Concepția patristică a rămas consecventă cu înțelegerea realistă a Euharistiei. Teologia bizantină euharistică „a menținut și a accentuat misterul și caracterul ascuns al lucrării liturgice centrale a Bisericii. Dar ea a reafirmat și că Euharistia este în esență o masă la care se ia parte numai prin a mânca și a bea, deoarece Dumnezeu a luat asupra-Și plinătatea omenității noastre, cu toate funcțiunile ei psihice și fizice, pentru a o duce la înviere”³.

Epicleza este plinirea lucrării euharistice, ea arătând dimensiunea pnevmatologică a Euharistiei. În această calitate, mai puțin contează amănunțele și controversele legate de prefacerea elementelor euharistice, esențială fiind asumarea Euharistiei ca taină eclesiologică și cosmologică. Teologii bizantini au înțeles că Euharistia este „centrul unei taine soteriologice și treimice, nu doar o prefacere a pâinii și a vinului (...) Biserica, după ei, a fost locul primordial unde Dumnezeu și omul s-au întâlnit în Euharistie, iar Euharistia a devenit criteriul structurii eclesiale și al inspirației oricărei lucrări creștine și al responsabilității față de lume. În ambele cazuri, Euharistia a fost înțeleasă într-o dimensiune cosmologică și eclesiologică și afirmată în formula pro-aducerii bizantine: *Ale Tale, dintru ale Tale, Ție îți aducem de toate și pentru toate*”⁴. Credincioșii iau parte la adunarea liturgică, aducând cu ei darurile de pâine și vin (și untdelemn), darurile creației pe care, prin preot, le oferă lui Hristos, devenind elemente euharistice. Iar preotul, dimpreună cu credincioșii, se roagă „pentru buna întocmire a văzduhului, pentru îmbelșugarea roadelor pământului”⁵.

Pâinea euharistică este deci și un dar al nostru adus lui Dumnezeu: „Îi dăm lui Hristos pâinea menită să se prefacă în trupul nostru pământesc ca să ne întoarcă pâinea prefăcută în Trupul Lui înviat. Acesta e circuitul dragostei. De altfel, în darurile de pâine și vin ce le aducem și prin care ne aducem, în baza cererii Lui, e o

2. John MEYENDORFF, *Teologia bizantină*, traducere de Pr. Conf. Dr. Alexandru I. STAN, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1996, p. 272.

3. *Ibidem*.

4. *Ibidem*, p. 277.

5. *Liturghier*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2000, p. 126.

întărire a pornirii de a ne dăru, e prefigurată însăși dăruirea ființei noastre. Aducându-ne pe noi, Îl aducem pe El; sau Se aduce El Însuși prin aducerea noastră. Toate sunt de la El, nu numai în calitate de daruri date nouă, ci și în calitate de daruri ce le aducem. Pornirea noastră de a ne dăru este pornirea sădită în noi de El însuși”⁶.

În elementele euharistice Îl percepem pe Hristos: „Cel ce crede cu adevărat, vede Trupul lui Hristos în Pâinea și Sângele Lui, în vinul Sfintei Împărtășanii. Ele au trecut în planul de lumină al lui Hristos, care înconjoară trupul Lui înviat. Pentru ca să vedem Trupul și Sângele lui Hristos în pâine și vin, cerem să vină Duhul Sfânt nu numai peste darurile ce sunt puse înainte, ci și peste noi. Numai în Duhul Sfânt vedem duhovnicește, vedem cele din planul Duhului”⁷.

Unirea cu Dumnezeu, prin Euharistie, reprezintă un paradox care a preocupat gândirea teologică dintotdeauna. Întâlnirea omului cu Dumnezeu, „unirea cu El, nu poate avea decât forma paradoxului. Trăirea paradoxului e cu atât mai accentuată în creștinism, în care Fiul lui Dumnezeu vine atât de aproape de noi și Se unește cu noi prin Trupul și Sângele Său, dar rămâne totodată Dumnezeu. În paradox, omul trăiește atât conștiința de sine, cât și cea de Dumnezeu unit cu sine, care nu rămâne nici distant de el și cu care nici nu se confundă. Numai așa poate trăi omul cu adevărat fericirea întâlnirii cu Dumnezeu. În paradox avem o stare extraordinar de complexă, de bogată, de fericită, de conștientă în fericire, pe care n-o poate da contopirea persoanei în marea esență panteistă”⁸.

După ce Mântuitorul S-a folosit deci în multe feluri de cuvinte, fiindcă a văzut că ascultătorii nu înțeleg nimic, le spune mai dezvăluit, zicând: „*Eu sunt Pâinea vieții...*”. Sunt Pâinea vieții, nu pâine trupească, ce desființează numai pătimirea foamei și eliberează numai trupul de moartea venită din lipsa ei, ci cea care eliberează întreg omul spre viața veșnică. Prin aceasta dă de înțeles viața și harul cele din Sfântul Trup, prin care Unul-Născut Se unește cu noi, dăruindu-ne ceea ce-I este propriu, adică viața”, după cum tâlcuia Sfântul Chiril al Alexandriei⁹.

Prezența Mântuitorului Hristos în elementele euharistice este una reală. „Nu te uita la pâine și la vin ca la pâine și vin obișnuit”, spunea Sfântul Chiril al Ierusalimului. Ele, „potrivit hotărârii Stăpânului, sunt Trup și Sânge al lui Hristos. Chiar dacă simțirea îți bagă vreun gând de acest fel, totuși, credința să-ți dea certitudinea faptului. Să nu judeci taina după gustare, ci neîndoielnic încredințează-te prin credință că ai fost învrednicit de Trupul și Sângele lui Hristos”¹⁰.

6. Pr. Prof. Dr. Dumitru STĂNILOAE, *Spiritualitate și comuniune în Liturgia ortodoxă*, Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova, 1986, p. 280.

7. *Ibidem*, p. 295.

8. *Ibidem*, p. 349.

9. SFÂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, traducere de Pr. Dr. Dumitru STĂNILOAE, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2000, p. 365.

10. SFÂNTUL CHIRIL AL IERUSALIMULUI, *Catehezele*, partea a II-a, traducere de Pr. Dumitru FECIORU, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1945, p. 563.

În timpul epiclezei invocăm pogorârea Duhului Sfânt nu doar pentru sfințirea și prefacerea Darurilor euharistice, ci și pentru sfințirea noastră: „Încă aducem Ție această slujbă duhovnicească și fără de sânge, și Te chemăm, Te rugăm și cu umilință la Tine cădem: Trimite Duhul Tău Cel Sfânt peste noi și peste aceste daruri, ce sunt puse înainte”¹¹.

Trupul Domnului Hristos „personal jertfit se întâlnește cu Trupul Său tainic, jertfit în pâinea și în vinul euharistic. Sfântul Duh preface jertfa de pâine și de vin a comunității creștine, a vieții ei, în jertfa lui Hristos, în Trupul Lui jertfit, pe care Hristos îl aduce Tatălui, dar apoi îl dă spre mâncare și băutură comunității, pentru a se umple și ea mai mult de Trupul Lui jertfit. În scopul acesta a prefăcut pâinea și vinul în Trupul și Sângele Său, aducându-se Tatălui și împărțându-Se credincioșilor sub chipurile pâinii și ale vinului”¹².

Toate vechile Liturghii ale Bisericii mărturisesc „credința Bisericii ecumenice în prezența reală a lui Hristos în Sfânta Euharistie, fiind prefăcute, prin chemarea și venirea Sfântului Duh, în Însuși Trupul și Sângele Domnului. În Sfânta Euharistie noi primim cu adevărat pe Hristos, sub chipul pâinii și vinului, care, la Sfânta Liturghie, prin venirea și lucrarea Duhului Sfânt, în urma epiclezei, s-au prefăcut în Însuși Trupul și Sângele Său și ni se dau nouă spre iertarea păcatelor și viața de veci”¹³.

În legătură cu folosirea celor trei elemente euharistice, preoții „trebuie să fie consecvenți îndrumărilor tipiconale și învățăturilor speciale din cărțile de cult. Acestea fiind respectate, pâinea, vinul și apa sunt scoase din articulația firească și destinate unei noi funcționalități, cea a sacralui. Prin forța harului care le schimbă substanța și nu forma, ele se sfințesc și, în această ipostază, le primim ca Trup și Sânge euharistic”¹⁴. Iar în Biserică, omul „e chemat să facă ucenicia unei existențe euharistice, el se deprinde să folosească resursele naturale cu recunoștință, în oferirea lumii și a lui însuși”¹⁵, rugându-se pentru „buna întocmire a văzduhului, pentru îmbelșugarea roadelor pământului”, făcând ca lumea înconjurătoare, întreaga natură să fie favorabilă credincioșilor. Biserica, deci, prin rugăciunile sale, prin Liturghie chiar, „nu izolează pe credincios din mijlocul naturii, ci o sfințește pe aceasta ca să-i fie un bun tovarăș”¹⁶.

11. *Liturghier*, ed. cit., p. 164.

12. Pr. Ioan IONESCU, *Taina Sfintei Împărtășanii sau Cuminecăturii*, în „Glasul Bisericii”, anul XLIX (1990), nr. 1-2, p. 36-43.

13. Prof. Teodor DAMȘA, *Sfânta Euharistie*, în „Mitropolia Banatului”, anul XXXI (1981), nr. 4-6, p. 236.

14. Prot. Dr. Jeremia GHITĂ, *Importanța liturgică a elementelor materiale ale jertfei euharistice*, în „Altarul Banatului”, anul I (1990), nr. 3-4, p. 84-88.

15. Olivier CLEMENT, *Adevăr și libertate. Ortodoxia în contemporaneitate*, Convorbiri cu Patriarhul Ecumenic Bartolomeu I, Editura Deisis, Sibiu, 1999, p. 93.

16. Vasile COMAN, *Episcopul Oradiei, Scrieri de teologie liturgică și pastorală*, Editura Episcopiei Ortodoxe Române a Oradiei, 1983, p. 142.

IV
DOCUMENTARE

Fundamentul patristic al Istoriei Bisericești în viața și opera Profesorului Teodor M. Popescu

Diacon prof. dr. Ioan CARAZA

Teologia patristică a constituit o coordonată majoră în preocupările istorico-teologice ale Profesorului Teodor M. Popescu. În viața și în operele sale preocupările patristice reprezintă un real punct de plecare, nu doar unul tangențial. Astfel, el a predat Patrologia până în 1928, și Istoria Dogmelor timp de zece ani (1928-1938), la Facultatea de Teologie din Chișinău. În anul 1940 el își exprima convingerea profundă în legătură cu necesitatea studiilor istorice și patristice în Biserica Ortodoxă, deoarece pentru ortodocși Tradiția creștină are însemnătate hotărâtoare. Într-un studiu pe această temă¹, el arată că studiile patristice au importanța lor deosebită ca mijloc de identificare și regenerare ortodoxă, deoarece pe lângă valoarea istorică obișnuită, ele întrunesc condiții de utilitate maximă. Tradiția patristică tâlmăcește Cuvântul lui Dumnezeu interpretat din Sfânta Scriptură, iar literatura patristică este pentru Ortodoxie comentariul clasic al Sfintei Scripturi, astfel că întreaga Sfântă Tradiție constituie izvorul credinței². Ortodoxia vine direct din credința apostolică și din Tradiția patristică a Bisericii ca o creație firească a istoriei creștinismului, având un caracter „tradiționalist” numai în sensul lipsei oricărei inovații sau alterări a fondului istoric. Ortodoxia are un interes istoric mai mare decât celelalte Biserici, contrar impresiei că ea ar fi trăit în afara istoriei, sau nu ar fi luat istoria în serios, dar ea se înțelege pe sine ca o instituție divină, pe când istoria este o știință omenească³. Istoria bisericească

1. T. M. Popescu, *Însemnătatea studiilor istorice și patristice în Biserica Ortodoxă. Însemnătatea tradiției creștine pentru ortodocși*, în „Studii Teologice”, II, (1940), p. 6-32.

2. *Ibidem*, p. 27.

3. *Ibidem*, p. 8-10.

nu face decât să actualizeze Tradiția⁴. Întrucât Ortodoxia este, fie puțin, fie rău cunoscută de către celelalte Biserici, identitatea ei trebuie stabilită prin istorie, cu toate că nu istoria este cea de care se simte nevoie⁵. Profesorul Teodor M. Popescu se arată îngrijorat de faptul că din lipsa mijloacelor de lucru, mai ales de cunoașterea limbilor popoarelor ortodoxe, se ignoră în mare măsură și trecutul religios al acestora cu aporturile lor interortodoxe și situația lor actuală⁶. Ortodoxia s-a ferit de un monopol teologic prin autorități scolastice, dar și de individualismul Reformei, alegând și asimilând din filosofia greacă și din cultura veche ceea ce era compatibil cu creștinismul, alcătuiind, astfel, o tradiție teologică patristică largă și cu atât mai solidă, scrie Profesorul Teodor M. Popescu. Astfel, citând pe Nichifor Crainic, el spune că Ortodoxia este „suprema înțelepciune a vieții ecumenice”, Părinții Bisericești fiind pentru conștiința bisericească autoritatea Bisericii Ecumenice, iar teologia ortodoxă este teologia Sfinților Părinți. Din acest punct de vedere, consensul patristic este un criteriu obiectiv cu valabilitate permanentă⁷. Astăzi, teologia are de precizat învățătura Bisericii pe teme biblice, patristice și logice, doar în sensul unui progres formal, iar nu de substanță.

Încă din timpul studiilor sale de tinerețe în străinătate, ca bursier între anii 1923-1925 la Facultatea de Teologie Protestantă din Paris, la Institutul Catolic și la Școala Practică de Înalte Studii de la Sorbona, Profesorul Teodor M. Popescu a fost preocupat de problema criticii și metodei istorice, fiind influențat în acest sens de concepția lui Maurice Blondel (1861-1949), aceea că numai un răspuns extra-istoric poate da istoriei valoarea ei reală, deoarece evenimentele nu pot fi separate de sensul și semnificația lor. Numai istoria „reală”, iar nu istoria ca „știință”, poate evalua finalitatea acțiunilor omenești, deoarece știința poate cunoaște „atotputernicia”, dar nu harul dumnezeiesc. „Deficitul” științific al teologiei devine privilegiul ei supraștiințific, arată Profesorul Teodor M. Popescu⁸, deoarece este singurul care are dăinuire, pe când „știința se va sfârși” (1 Cor. 13, 8), cum spune Sfântul Apostol Pavel. Ceea ce este închis pentru știință, se deschide credinței luminate și realității spirituale, spunea Profesorul Teodor M. Popescu în același studiu. El trebuie să-l fi cunoscut pe Henri de Lubac (1896-1991), care spunea că istoria reală cu referire la trecut descoperă în ea ceea ce este esențial, existând o continuitate spirituală între istoria reală și viața Bisericii. De la istorie trebuie să se ajungă la sensul spiritual al Sfintei Scripturi ca o continuitate dintre Sf. Scriptură și Tradiția Bisericii. Pe temeiul acestei concepții despre istoricitate al lui Blondel, Henri de Lubac avea să redescopere ermeneutica patristică în sensul unei istorii reale, spre deosebire de istoria ca știință: realitățile istorice au o profunzime a lor și trebuie

4. *Ibidem*, p. 17.

5. *Ibidem*, p. 23.

6. *Ibidem*, p. 25.

7. *Ibidem*, p. 29.

8. Prof. T. M. Popescu, *Teologia ca știință. Prelegere de deschidere a cursurilor*, nov. 1936, extras, Buc. 1937, p. 10-11.

înțelese duhovnicește, spunea el în 1938, iar pe de altă parte, realitățile spirituale în devenirea lor trebuiesc înțelese în sens istoric. Este vorba de o exegeză spirituală care caută sensul interior al evenimentelor, situându-se în prelungirea exegezei patristice, începând cu cea a lui Origen, care spunea că adevărul Sfintei Scripturi se află în spatele literelor ei. Această direcție este reprezentată de autori ca M. Blondel, E. Levinas, H. Gadamer, Pareyson, Van Riet, Paul Ricoeur și alții, dar concepția biblică a lui Origen a fost aprofundată de Sfinții Părinți Capadocieni, care au preluat și adâncit în sens apostolic teologia Jertfei Mântuitorului cu caracterul ei liturgic ca temelie a Sfintei Scripturi.

Această direcție a școlilor amintite l-a inspirat pe Profesorul Teodor M. Popescu să alcătuiască în 1923 lucrarea „**Divin și uman la vechii istorici bisericești**”, publicată la București în 1924. În „Cuvânt înainte” la această lucrare el spunea că între istoria profană și cea bisericească există un conflict de principii; cu ajutorul filosofiei, istoria profană, și-a stabilit în mod rațional normele pe baza cărora a ajuns să lucreze științific; istoria bisericească i-a urmat pe cât posibil, dar aparținând teologiei, ea era legată de concepții care pot îngreui obiectivitatea și de care nu se poate desprinde cu totul fără a-și pierde caracterul; deoarece lucrează cu evenimente de natură religioasă și deci metafizică, de care nu are nevoie istoricul profan; convingerile religioase ar fi pentru un istoric profan doar secundare, ceea ce ar însemna o istorie bisericească nu fără mari lipsuri; erudiția poate face mult dar, în acest caz, ea nu asigură obiectivitatea tocmai căutând să combată „prejudițiile” teologice, așa cum a fost cazul cu concepția lui Renan; istoria bisericească trebuie să opereze independent cu un principiu asupra căruia filosofia istoriei tace, sau spune prea puțin, fiind vorba de un factor supranatural al istoriei, vital pentru istoria bisericească; dar, e nevoie să nu se abuzeze de acel principiu și să se corijeze unele vederi, precum și să se modereze un anumit zel în lumina filosofiei istoriei. Lucrarea de mai sus alcătuită la Leipzig în anul 1923 aduce o contribuție în ceea ce privește operele istoricilor bisericești pentru a ști cum trebuie folosiți.

Profesorul Teodor M. Popescu era convins că istoria trebuie să țină seamă de Revelația divină. În teologia patristică a fost preluată Revelația de la Sfinții Apostoli, la care evenimentele mântuirii prin Hristos erau mișcate în inimi prin Duhul Sfânt în ipostaza duhovnicească de „învier”, în sensul întoarcerii fiului risipitor, despre care Tatăl spunea: „*mort era și a înviat*” (Lc. 15, 31). De aceea, pentru Sfinții Părinți, istoria ca știință este numai un „*adaos*” al Revelației (Mt. 6, 33), care înseamnă în primul rând răscumpărarea prin Jertfă, învierea duhovnicească și urmarea lui Hristos în Duhul Sfânt. Care este „*dreptate, pace și bucurie*” (Rom. 14, 17). Cu această conștiință apostolică a desăvârșirii în Hristos, autorii patristici sunt prețuiți mai întâi ca „Părinți” în sensul de „*păstori și învățători*” (Efes. 4, 11), și numai în al doilea rând ca „*cercetători științifici*”. În acest sens, în zidirea pe „*temelia unică, Hristos*” (1 Cor. 3, 11) ei fac deosebire între „*aur, argint, pietre scumpe*”, care zidesc, și între „*lemn, fân, paie*” (1 Cor. 3, 12), care nu rezistă la foc.

De aceea, în lumina Revelației, istoria are sensul ei simbolizat prin deschiderea adâncului cu „toiagul” lui Dumnezeu Care este Hristos, și numai acel adânc deschide cerul: „Adevărul va răsări din pământ și dreptatea va privi din cer” (Ps. 84, 12). La rândul ei, însă, istoria ca știință înseamnă ceea ce rămâne la suprafață, refractar la „lepădarea de sine” ca tăiere împrejur a inimii și, în acest sens, incapabilă să deschidă cerul. Încetarea oștilor lui Faraon la suprafața apei ar însemna urmarea acelei opoziții la chemarea lui Dumnezeu. Istoria ca știință reperează ceea ce se manifestă la suprafața vieții omenești, având ca simbol mersul întotdeauna sinuos al „șarpelui”, sau muncile lui „Sisif”, caracterizând zădărnicia vieții și deșertăciunea ei, așa cum le reprezintă teoria antică a ciclurilor recurente⁹. Însă, Prof. T. M. Popescu arată că în lumina Revelației, istoria își are sensul ei profund ca interacțiunea dintre divin și uman¹⁰, căci în istoria Bisericii este vorba nu despre Biserică în sensul unei instituții din lume, ci despre „istoria bisericească”, cu specificul ei revelat ca „istorie lineară” datorită profunzimii sensului ei. Ca și în cazul „înțelepciunii omenești”, teologia patristică nu preia și nu respinge nimic „istoric”, ci doar îl reduce la justa lui valoare, arătând nu „știința”, ci „sensul istoriei”. Patrologia este astfel viața Sf. Tradiții care are la temelie harul scrierii în inimi, mărturisirea credinței adevărate, mustrarea abaterilor (Ps. 140, 5) și „ferirea de orice înfățișare a răului” (1 Tes. 5, 22). În comparație cu Legea care s-a dat prin Moise, Revelația prin Hristos ca „har și adevăr” înseamnă o „cale nouă și vie” (Evrei 10, 20) prin Duhul lui Hristos, Care iradiază și atrage în mod relevant și catalizator. Prin această realitate revelată Biserica a luat atitudine față de filosofie ca rod al înțelepciunii omenești (1 Cor. 1, 20-24), atunci când aceasta căuta prin erezii, începând cu Arie, să aservească Revelația. În Biserică, Revelația înseamnă „Viața” lui Hristos (F. Ap. 5, 20) în Duhul Sfânt ca Lumină, iar Lumina lui Hristos sub cruce (Mc. 8, 34-38; 9,1). Acest lucru are o importanță hotărâtoare în teologia patristică.

În istoria bisericească, Sf. Scriptură a fost considerată uneori singurul criteriu al Revelației, dar nu pentru „scrierea în inimi” (Ier. 31, 34) prin har, ci pentru folosirea ei critică împotriva unor denaturări medievale, desigur, nu cu scopul desființării Bisericii. În acest fel, însă, au rămas pe al doilea plan „învierea duhovnicească” prin Revelația apostolică și „scrierea în inimi” prin invocarea Duhului Sfânt. Treptat, cercetarea științifică a trecut pe primul plan. Afinitatea cu știința Legii și suficiența cunoașterii (1 Cor. 8, 1) erau inevitabile. Știința Legii nu avea pentru cei din Vechiul Testament „harul și adevărul”, dar pentru cei din Biserică suficiența cunoașterii echivala cu pierderea harului și a adevărului. Cunoștința nu ține seamă de lucrarea harului în „inima curată și bună” (Lc. 8, 15), punând preț doar pe dibăcia minții. În acest fel, Jertfa răscumpărătoare și sensul ei euharistic

9. Mircea Eliade, *Le mythe de l'éternel retour*, Paris, 1969, p. 17-41, *apud* Macsim Nicolae, *Țimpul și spațiul sacru în spiritualitatea geto-dacică*, „MMS”, 1980, nr. 6-8, p. 524.

10. T. M. Popescu, *Divin și uman la vechii istorici bisericești*, București, 1924, p. 3-4 și 26.

nu puteau fi decât ignorate și neglijate, iar teologia patristică putea fi cercetată, nu pentru mărturisirea vie a credinței apostolice, ci doar pentru valoarea ei argumentativ-științifică¹¹. Autorii patristici sunt studiați nu după valoarea mărturisirii credinței apostolice, după criteriile numirii lor ca „Sfinți Părinți”: „sfințenia vieții”, „ortodoxia credinței”, „consensul Bisericii” și „vechimea” lor, ci după influența pe care au exercitat-o unii asupra altora în ordine cronologică, așa cum se procedează în cadrul istoriei profane¹². Astfel, aspectele istorico-științifice ar risca să treacă oricând pe primul plan în studiile patristice, Sfinții Părinți fiind studiați doar pentru valoarea lor în cadrul științelor istorice. Valoarea teologică revelațională a Patristicii ar fi astfel total ignorată, până acolo încât unii cercetători să considere că refacerea unității Bisericii ar depinde exclusiv de cercetările istorice. Acest lucru se datorează faptului că adevărul teologiei este transformat în concepte abstracte incapabile de a convinge, tocmai datorită unei erudiții profesionaliste incapabile de a schimba viața oamenilor¹³. Este vorba de un pozitivism științific care separă Cuvântul de Persoană, eliminând experiența personală, când, de fapt, adevărurile teologice devin concepte cu pretenția de exactitate științifică, ignorând menirea teologiei de a prezenta Revelația prin Persoana Cuvântului. Dacă ar avea pretenția unei autorități ca „știință exactă”, atunci așa-zisa obiectivitate istorică ar relativiza adevărul teologic și s-ar concentra asupra circumstanțelor istorice și sociale. Tocmai de aceea teologia n-ar putea avea ca rezultat unitatea Bisericii, care nu poate fi rezultatul unui demers rațional, deoarece Biserica se identifică cu Adevărul Revelației ca fapt existențial și ca mod de existență. Biserica este zidită prin comuniune ca mod concret al relațiilor dintre oameni. Ea nu este rezultatul unei ideologii. Adevărul ontologic al omului este și puterea unității Bisericii. Realitatea comuniunii în Biserică se deosebește de sistemele politice și ideologice ale unei organizări sociale, datorită conținutului ontologic al unității, deoarece evenimentul fondator al Bisericii este Cuvântul întrupat, și anume prin Adevărul revelat ca urmare a Jertfei lui Hristos¹⁴.

Unitatea Bisericii a fost rodul lucrării Duhului Sfânt în Hristos ca o taină de „nuntă” în lucrarea harului. Redescoperirea darului pentru a putea fi dat în dar, face pe primitori „fericiți”, părtași ai plinătății apostolice ca Rug Aprins, iar nu „proprietari”, ca unii care doar „au” ceva, dar nu „suni” părtași, ceea ce ar însemna prefacerea „darurilor” în simple „drepturi omenești”. Aflarea Mirelui aduce bucurie, nu justificare. Lumina lui Hristos este și puterea luării crucii, întrucât fără cruce, prin dispute cu „armele întunericului”, Lumina s-ar pierde, tot astfel cum s-ar pierde și harul și puterea rugăciunii. Mântuitorul arată că a cunoaște pe Dumnezeu nu

11. Pr. Prof. I. G. Coman, *Sfânta Tradiție în lumina Sfinților Părinți*, în “Ortodoxia”, 1956, nr. 2, p. 190.

12. Arsenii Cemikin, *Liturgisierung der Wissenschaft. Anforderungen an die orthodoxe Patrologie heute*, în „Der christliche Osten”, 2007, nr. 2, p. 269.

13. Christos Yannaras, *Vérité et unité de l'Église*, Grez-Doiceau (Belgia). 1989, p. 3-7, *passim*.

14. *Ibidem*, p. 13-14.

se poate altfel decât în ipostaza „hainei de nuntă” a bucuriei (Ioan 17, 3). Sf. Pavel căuta cu ardoare „plinirea celor de lipsă ale Crucii lui Hristos” (Col. 1, 24) datorită unui har atât de mare al bucuriei, în numele căreia el nu pregeta să lase în umbră chiar și acel eveniment unic al „răpirii până la al treilea cer” (2 Cor. 12, 4). În Bisericile Reformei iluminismul raționalist din sec. XVIII, care a însemnat o culme a criticismului biblic, avea să aducă o schimbare dinspre „sola-scriptura”, înspre hristologie. Teologia protestantă a trecut atunci la cercetarea istorică a vieții lui Iisus, prin așa zisa metodă istorico-critică. Printr-o evoluție sinuoasă, însemnați teologi protestanți din sec. XIX și XX, s-au confruntat, apoi, cu sintagmele „Hristos al istoriei” și „Hristos al credinței”. În cele din urmă se arată că de fapt Hristos înviat și crezut, pune în lumină pe Hristos istoric, fără de care hristologia n-ar fi decât o speculație, scrie Prof. luteran Peter Pokorny¹⁵. Învierea i-a ajutat pe cei ce au urmat lui Hristos să-L cunoască prin „catapeteasma trupului Său” (Evrei 10, 20), ca o rupere a vălului de pe ochii lor. În teologia protestantă este ignorat, însă, faptul că Hristos istoric i-a pregătit pe cei ce au urmat Lui să devină „asemenea chipului Fiului lui Dumnezeu” (Rom. 8, 29-30), scopul suprem al Întrupării fiind nașterea din Dumnezeu a celor în care se întrupează Hristos (Ioan 1, 13). La concluzia acestei realități istorico-spirituale au ajuns și marii exegeți romano-catolici M. J. Lagrange (1855-1938) și H. de Lubac (1896-1991).

Evoluția teologiei protestante a găsit un ecou favorabil și la mari teologi catolici actuali: K. Rahner, W. Kasper, H. Küng și Joseph Ratzinger, actualmente Sanctitatea Sa, Papa Benedict al XVI-lea. Dar, această evoluție în hristologia Reformei este deosebit de interesantă și pentru Liturghia ortodoxă, deoarece se sesizează momentele fundamentale ale lucrării lui Dumnezeu în Hristos prin Jertfă, mutare pascală și Cincizecime. Scriptura este înțeleasă, astfel, ca rod al Întrupării și lucrării lui Dumnezeu în Hristos prin prezență personală și evenimente vii, istorice, ale mântuirii. Aceste teme sunt abordate în dialoguri bilaterale dintre ortodocși și confesiunile apusene. Profesorul Teodor M. Popescu arăta că teologia ortodoxă a suferit unele influențe apusene de suprafață dar, acestea trebuie supuse controlului patristic, mai ales că superioritatea științifică a Apusului obligă pe teologii ortodocși să-și completeze studiile în școli de altă confesiune. Ieșirea Bisericii și teologiei ortodoxe în largul lumii creștine prin congresele mișcării ecumenice, prin conferințele cu anglicanii, prin congresele de teologie ortodoxă ne încredințează și mai mult, scrie Profesorul Teodor M. Popescu, că studiul teologiei patristice este de o primă necesitate ortodoxă, așa cum arăta și profesorul G. Florovsky în diferite scrieri și la Congresul de teologie ortodoxă de la Atena (1936), sub forma unui strigăt de alarmă: Înapoi la Sfinții Părinți ! Înapoi la izvoare ! Pe lângă motivul pur teologic de întoarcere la Sfinții Părinți și la Tradiția sfântă a Bi-

15. Peter Pokorny, *Die Entstehung der Christologie. Voraussetzungen einer Theologie des Neuen Testaments*, Stuttgart, 1985, 180 p; recenzie de Reiner Stuhlmann, *Ein Impuls mit unübersehbarer Wirkung*, în „Ev. Theologie”, 47 (1987), nr. 3, p. 260-265, *passim*.

sericii Ortodoxe, un motiv practic face tot atât de necesară cunoașterea și folosirea literaturii patristice; această literatură este o mare comoară de înțelepciune creștină: Păstori adevărați, observatori fini, cunoscători ai sufletului omenesc, în luptă cu păgânismul, cu relele societății, cu patimile omenești de totdeauna, meditănd mult asupra Sfintei Scripturi, cunoscând și știința lumii, Sfinții Părinți au fost pedagogi, îndrumători, moraliști cu mare experiență; doctrina lor morală și spirituală în general, cuprinzând și pe cea mistică, este unul din cele mai mari bunuri creștine; cunoașterea ei ar fi o surpriză pentru foarte mulți oameni moderni, și o mustrare pentru cei care cred că vechea literatură creștină nu are cu ce să intereseze pe omul modern¹⁶.

Elementul cel mai de preț pe care ni-l oferă epoca patristică, scrie Profesorul Teodor M. Popescu, este însăși viața Sfinților Părinți. Deși oamenii nu pot fi reeditați prin imitație, - cum este și cea a Sfinților în general - ei sunt creștini realizați, reușiți, oameni care au năzuit și au ajuns să înfăptuiască în viața lor învățătura Mântuitorului, pe cât este omenește cu putință; unii din ei sunt eroi din cei mai mari ai creștinismului și chiar ai omenirii; cunoașterea lor este o desfătare sufletească, un câștig, o mângâiere, o întărire a gândului creștin; elementul biografic de bună calitate este întotdeauna întăritor mai mult poate decât cărți întregi de literatură edificatoare¹⁷. Patristica nu este o întoarcere în trecut, ci ea înseamnă a lua din trecut duhul de totdeauna al Ortodoxiei și a-l păstra cu sfințenie ca dreptar al credinței și al vieții ei ca remediu al suferințelor ei, ca împlinire al visurilor ei, și garanție a existenței ei; cu toate încercările de apropiere între Biserici și cu toată acțiunea mișcării ecumenice. Confesionalismul se menține și chiar se întărește, observă Profesorul Teodor M. Popescu, în măsura în care el pare dispus să facă unele concesii, uneori poate doar sentimentale sau diplomatice, se pregătește să-și întărească poziția, și și-o întărește prin însuși faptul că în urma cunoașterii mai bine între ele, Bisericile creștine învață a se cunoaște mai bine pe sine, a-și constata și îndrepta situația, a-și prețui bunurile. Biserica Ortodoxă are în Tradiția ei pe cel mai mare dintre ele, *ca trebuie să l poarte cu sine întreg și nealterat la toate întâlnirile și confruntările, și mai întâi să-l pună în valoare în propria sa casă; va folosi nu puțin cu aceasta și va merita cu atât mai mult respectul celorlalte Biserici, cu cât va fi mai ortodoxă, meritul ei fiind acela de a fi păstrat ea singură ceea ce celelalte au pierdut, mai mult sau mai puțin, în aventuri cu care au păcăuit împotriva Tradiției apostolice a „Învierii” în Hristos și împotriva istoriei creștine*¹⁸.

Câtă dreptate avea Profesorul Teodor M. Popescu reiese și din evoluția Bisericilor Apusene până în vremea noastră în ceea ce privește perceperea apostolică a Revelației, așa cum s-a văzut. Dacă Sf. Pavel era convins că: „*Nimic nu putem împotriva adevărului, ci pentru adevăr*” (2 Cor. 13, 8), astfel este o dovadă de înțe-

16. T. M. Popescu, *Necesitatea studiilor istorice...*, p. 30-31.

17. *Ibidem*, p. 31.

18. *Ibidem*, p. 31-32.

lepciune de la Duhul Sfânt în Ortodoxie, anume aceea că este mai bine să păstrezi un lucru decât să-l repari. Mântuitorul arăta că nu poate exista o „unitate” decât cea a comuniunii Sfintei Treimi, care are la temelie slava bucuriei Chipului: „*Slava pe care Mi-ai dat-o le-am dat-o lor, pentru ca toți să fie una, precum și Noi una suntem*” (Ioan 17, 22). Tocmai de aceea lucrarea lui Dumnezeu în Hristos crează în Biserică „familia” părinților și fiilor duhovnicești mai profundă decât orice „democrație”, care se poate întrezări ca realitate apostolică în toată Sfânta Tradiție. Nici „monarhia” nici „democrația” nu pot crea cea „comuniune” ca rod al Chipului. Dar, dacă în Hristos comuniunea din Biserică poate întări democrația în viața unei națiuni, astfel impunerea democrației în Biserică poate nimici comuniunea dintre părinți duhovnicești și fii duhovnicești, prefăcând darurile Duhului Sfânt în drepturi ale omului, acestea fiind ridicate pe primul plan, proporțional cu dispariția familiei duhovnicești a comuniunii. Evoluția teologică prin antiteze este și ea o înaintare dar, în sensul că „*părinții mănâncă aguridă, iar fiilor li se strepezesc dinții*” (Ier. 31, 29). Dacă Mântuitorul spune că „*Împărăția lui Dumnezeu este asemenea aluatului, pe care o femeie luându-l îl ascunde în trei mășuri de făină până când se dospește toată frământătura*” (Mt. 13, 33), astfel în această parabolă se intuiește interacțiunea confesională în istoria bisericească¹⁹, pe cât de indispensabilă, pe atât de inevitabilă, până când se vor redescoperi elementele comune apostolice ale Bisericii celei una. A da în dar ce s-a primit în dar (Mt. 10, 8) înseamnă, din punct de vedere apostolic, mai întâi a avea darul, apoi a-l păstra prin cruce, ca și Mântuitorul, pentru a rămâne „*pâine*”, și ferire de dispute, care pentru cei nedesăvârșiți, pot însemna ispita prefacerii darului în drepturi omenești, prin cunoscuta justificare a „necesităților polemice”. Patrologia este pentru Profesorul Teodor M. Popescu mai ales Taina Preoției, despre care a scris Sf. Grigorie de Nazianz, că este mai profundă decât toate artele și toată știința²⁰. Avantajul Ortodoxiei intuit de către Profesorul Teodor M. Popescu prin păstrarea tezaurului apostolic poate fi înțeles din imaginea arătată de Mântuitorul, că „*cel care va fi pe casă și lucrurile lui în casă să nu se coboare să le ia, iar cel care va fi la câmp și lucrurile lui în casă să nu se întoarcă să le ia*” (Lc. 17, 31). Aici este vorba de avantajul celui care este în „casă”, tot așa cum între cele trei daruri aduse la picioarele Pruncului la Betleem cel mai avantajos este „*aurul*” credinței apostolice, care sfințește Cuvântul prin Jertfă ca adevăr euharistic. Prin aceste aserțiuni Profesorul Teodor M. Popescu este nu numai un mare mărturisitor al Bisericii Ortodoxe Române, model pentru generațiile următoare, ci și o adevărată „stea” a Bisericii Universale pentru mărturisirea credinței.

19. Philipp Harnoncourt, *Die Notwendigkeit von bleibenden Spannungen in der Ökumene*, Wien, 1987, p. 337-338

20. Prof. T. M. Popescu, *Sfințenia și răspunderile Preoției*, în „Mitropolia Olteniei”, 1952, 3-4, p. 157-174.

Statornicia în credință a Profesorului Teodor M. Popescu în vremuri de grea încercare pentru Biserică prin persecuții și marginalizare, a însemnat pentru el „*a nădăjdui împotriva oricărei nădeji*” (Rom. 4, 18), dar cu garanția biruinței lui Hristos asupra lumii (Ioan 16, 33), în sensul că cei ce au ridicat sabia împotriva Lui s-au sfărâmat de tăria Sa ca de o piatră. Biruința în Hristos a fost astfel și pentru Profesorul Teodor M. Popescu o desăvârșire a Sfinților prin răbdare până la jertfă prin suferință. El avea, astfel, convingerea că e mai bună Lumina credinței, decât acuzațiile împotriva întunericii și că în Hristos este mai fericit a zidi decât a corecta. De aceea, în Ortodoxie, desăvârșirea Sfinților face din ei Părinți ai Bisericii, iar Părinții Bisericii sunt la rândul lor Sfinți. Această desăvârșire în viața Profesorului Teodor M. Popescu nu i-o poate lua nimeni. Lupta sa a fost mărturisirea Adevărului în fața stăpânilor lumești sub orice formă ar fi fost acestea, deoarece despre ele stăpânitorul lumii și vrăjmașul lui Dumnezeu putea spune la ispitirea Mântuitorului că „*toate i-au fost date lui și el le dă cui voiește*” (Lc. 4, 6). Despre aceste „*împărății ale lumii cu slava lor*”, indiferent dacă erau din afara sau din cadrul creștinismului, Profesorul Teodor M. Popescu putea mărturisi ca și Sf. Ap. Pavel: „*Propovăduim înțelepciunea de taină a lui Dumnezeu, ascunsă, pe care Dumnezeu a rânduit-o mai înainte de veci, spre slava noastră, pe care nici unul dintre stăpânitorii acestui veac n-a cunoscut-o, căci, dacă ar fi cunoscut-o, n-ar fi răstignit pe Domnul slavei*” (1 Cor. 2, 7-8). Pentru el era, astfel, o ușurare cuvântul Mântuitorului: „*Vai vouă când toți oamenii vă vor vorbi de bine*” (Lc. 6, 26), și o adevărată mângâiere sublinierea Sa: „*Fericiți veți fi când vă vor ocări și vă vor prigoni...*” (Mt. 5, 11). Mângâierea și tăria sa veneau din faptul că el nu osândește pe cei ce prigoneau, păstrând astfel Lumina lui Hristos sub cruce, cu toate dimensiunile cosmice ale iubirii de Hristos a Sfinților (Ef. 3, 18-19), care lasă orice „erism” omenesc în seama sfințeniei lui Dumnezeu ca și Hristos, Care „*ocărat fiind, nu răspundea cu ocară; suferind, nu amenința, ci se lăsa în știrea Celui ce judecă cu dreptate*” (1 Petru 2, 2-3); „*De suferiți pentru numele Lui, fericiți sunteți, căci Duhul Slavei și al lui Dumnezeu odihnește peste voi*” (1 Petru 4, 14). El a avut întotdeauna, ca și Sf. Ciprian al Cartaginei, conștiința Bisericii și a specificului ei în Hristos, căci nu a făcut ostentație de suferințele sale. Nimeni nu l-a auzit plângându-se de vreo asuprire. Și, ce motive crunte erau pentru acest lucru, așa cum și Sf. Ap. Pavel arăta primejdiile nenumărate, inclusiv pe aceea de a se afla printre frați mincinoși. Era metoda stăpânitorilor lumești de atunci, de a preface dreptatea în nedreptate prin rafinamentul metodelor specifice, printre care: de a lovi pe cineva în cap pentru a-l acuza apoi că nu se poate ține pe picioare; de a marginaliza pe cineva pentru a-l acuza de incapacitate; de a defăima pe cineva din punct de vedere moral pentru „a-i păta mizeria în rușine” (Eminescu). Chiar dacă Profesorul T. M. Popescu era în mod sigur descris de către cei din jur în modul cel mai negativ în fața potențailor vremii care își instrumentau ideologia prin Securitate, el nu ar fi fost niciodată de acord ca, după căderea dictaturii, cei ce l-au denigrat să

fie demascați și materialele lor să fie transformate în mijloace „teroriste” de răz-bunare împotriva lor, și anume de către cei care se consideră „justițiar”, dar care de fapt procedează ca orice alți „tortionari” din punct de vedere moral, arogându-și un ascendent asupra altora. El n-ar fi suportat să i se prefacă crucea sa în Hristos în drepturi omenești prin osândirea celor vinovați. El avea astfel încredere în drep-tatea lui Dumnezeu, Care a arătat în Hristos că niciodată pe pământ nu se pot îm-păca dreptatea și pacea: cine vrea să instituie pe una, o desființează pe cealaltă: „Când fiara ostenită-n Cain tace/ E sângele lui Abel care strigă” (Alexandru Vla-huță). Profesorul Teodor M. Popescu poate avea în desăvârșirea sa mângâierea profetiei împlinite în Hristos, prin păstrarea Luminii sub Cruce: „*Mila și Adevărul se vor întâmpina, dreptatea și pacea se vor săruta; Adevărul din pământ va răsări și dreptatea din ceruri va privi*” (Ps. 84,12). De aceea, Profesorul Teodor M. Po-pescu, prin dovada convingerilor sale patristice în credință, rămâne în desăvârșirea sa un adevărat Părinte al Bisericii, în care nu știința, ci Viața lui Hristos este cea mai mare minune din Univers, sfințită prin Învierea Sa ca Adevăr, despre care Mântuitorul spunea: „*Oricine va mărturisi pentru Mine înaintea oamenilor, voi mărturisi și Eu pentru el înaintea Tatălui Meu, Care este în ceruri*” (Mt. 10, 32).

Părintele Dumitru Stăniloae și notele de subsol ale *Filocaliei românești*

Masterand Alexandru PRELIPCEAN

M-am convins că există o unitate organică între gândirea patristică și gândirea ce trebuie să răspundă problemelor actuale (Dumitru Stăniloae)¹.

Despre părintele Dumitru Stăniloae s-a scris mult până acum și se va mai scrie și de acum înainte². La simpla întrebare *de ce?* răspunsul care se dă este unul simplu, dar în același timp cu pretenția de exhaustivitate: părintele Stăniloae a fost un creator de teologie, cu o operă bazată pe un reviriment patristic ca o împlinire a dictonului *înțoarcearea la izvoare*, un model de preoție și un corifeu al teologiei secolului XX. Nu o spunem neapărat noi, ci cei în măsură să aprecieze viața și opera celui care a fost Părintele Prof. dr. Dumitru Stăniloae³.

1. Apud F. Strazzari - L. Prezzi (ed.), „Una teologia filocalica. Intervista a padre Dumitru Stăniloae”, în: *Il regno-attualità*, 34 (1989), p. 107.

2. Cea mai completă bio-bibliografie pentru/despre opera părintelui Dumitru Stăniloae a fost realizată de Virginia Popa: *Părintele Dumitru Stăniloae. Bio-bibliografie*, Editura Trinitas, Iași, 2004, 522 pp. (pentru lucrarea de față am consultat unele trimiteri din această lucrare).

3. Importanța deosebită de care se bucură părintele Dumitru Stăniloae e observată și în numărul mare al tezelor de doctorat, de masterat și de licență despre viața și opera părintelui D. Stăniloae. Pentru lista tezelor de doctorat, vezi: *** „Teze de doctorat referitoare la teologia Părintelui Dumitru Stăniloae”, în: *AFTOUB*, IV (2004), p. 5. O listă extinsă, vezi la: Adrian Gabor, „Aspecte din activitatea părintelui profesor dr. Dumitru Stăniloae”, în: *AFTOUB*, IV (2004), p. 378, nota 4. Unele, au fost publicate în limba română: Maciej Bielawski, *Părintele Stăniloae, o viziune filocalică despre lume*, traducerea și cuvânt înainte diac. Ioan I. Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 1998; Ioachim Băcăuanul, *Îndumnezeirea omului în gândirea părintelui Dumitru Stăniloae*, Editura Trinitas, Iași, 2003; Emil Bartoș, *Conceptul de îndumnezeire în teologia lui Dumitru Stăniloae*, Editura Cartea Creștină, Oradea, 22002; Nicolae Moșoiu, *Taina prezenței lui Dumnezeu în viața umană. Viziunea creatoare*

Numiri precum „dascălul care ne-a învățat taina apropierii lui Dumnezeu de noi și a noastră de Dumnezeu”⁴, „cel mai mare teolog ortodox al întregii creștinătăți în veacul al XX-lea”⁵, „patriarhul ortodoxiei române”⁶ și culminând cu „geniul Ortodoxiei”⁷ subliniază pe de o parte recunoașterea valorii părintelui Stăniloae, iar pe de altă parte, ceea ce reprezenta de fapt părintele Dumitru: un om care a vorbit *cu și despre* Dumnezeu, a cărui viață s-a răsfrânt în întreaga sa operă.

Întreaga lucrare se dorește a fi o evaluare a propunerii domnului Horia-Roman Patapievici⁸. Astfel, domnia sa propunea să realizăm un test, „pentru a socoti, a

a Părintelui Dumitru Stăniloae, Editura Paralela 45, ²2005; Jürgen Henkel, *Îndumnezeire sau etică a iubirii în opera părintelui Dumitru Stăniloae*, traducere diac. Ioan I. Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 2003. De asemenea, demnă de remarcat este organizarea la București în perioada 9-14 noiembrie 2003 a Congresului Internațional de Teologie Acad. Pr. Prof. dr. Dumitru Stăniloae - 100 de ani de la naștere. Alocuțiunile acestui Congres au fost grupate în: *AFTOUB*, IV (2004), pp. 17-319. Despre acest eveniment, a se vedea: P.F. Teocrist, „Cu asemenea înaintemergători, niciodată nu trebuie să ne îndoim în lucrarea Bisericii noastre”, în: *VO*, XV, nr. 322-323, 15 noiembrie 2003, pp. 1-2; Nicolae Necula, „Congresul Internațional de Teologie Acad. Pr. Prof. dr. Dumitru Stăniloae - 100 de ani de la naștere”, în: *ibidem*, p. 5; Gheorghe Holbea, „Părintele Dumitru Stăniloae. Date biografice și bibliografice”, în: *ibidem*, p. 7; Idem, „Părintele Dumitru Stăniloae: un dar pe care Dumnezeu l-a făcut Ortodoxiei secolului al XX-lea”, în: *ibidem*, p. 8. Tot pentru acest Congres s-a instituit conferirea diplomei *Dumitru Stăniloae*, cu medalie, de către Facultatea de Teologie „Patriarhul Justinian” din București, drept cea mai înaltă distincție ce va putea fi oferită pe viitor unor mari personalități ale lumii contemporane, ce au contribuit și contribuie prin toată lucrarea lor la promovarea teologiei și spiritualității ortodoxe pe plan mondial. (Vezi: *** „Diploma Dumitru Stăniloae. Statut”, în: *AFTOUB*, IV (2004), p. 121). Prima personalitate teologică care a primit această distincție a fost P.F. Anastasie Yannoulatos, Arhiepiscop al Tiranei și al întregii Albanii.

4. † Antonie, Mitropolitul Ardealului, „Părintele Dumitru Stăniloae - dascălul care ne-a învățat taina apropierii lui Dumnezeu de noi și a noastră de Dumnezeu”, în: *AFTOUB*, IV (2004), pp. 67-69.

5. Stelýanos Papadopoulos, „Părintele Dumitru Stăniloae - cel mai mare teolog ortodox al întregii creștinătăți în veacul al XX-lea”, în: *ibidem*, pp. 81-85.

6. Ioan C. Teșu, *Lumea, rugăciunea și asceza în teologia părintelui Stăniloae*, Editura Trinitas, Iași, 2003, p. 6.

7. Olivier Clément, „Geniul Ortodoxiei”, traducere de Miruna Tătaru-Cazaban, în: *** *Dumitru Stăniloae sau paradoxul teologiei*, volum coordonat de Teodor Baconsky și Bogdan Tătaru-Cazaban, Editura Anastasia, București, 2003, pp. 29-47 (pentru textul în limba franceză, vezi: *** *Persoană și Comuniune. Prinos de cinstire Preotului Profesor Dumitru Stăniloae (1903-1993) la împlinirea vârstei de 90 de ani*, din inițiativa Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, sub îngrijirea diac. asist. Ioan I. Ică jr., Editura și tiparul Arhiepiscopiei Ortodoxe Sibiu, 1993, pp. 82-89).

8. Horia-Roman Patapievici a ținut un discurs în cadrul Congresului Dumitru Stăniloae la data de 9 noiembrie 2003. Acest discurs a fost publicat sub titlul: Horia-Roman Patapievici, „Dumitru Stăniloae și notele de subsol ale Filocaliei”, în: *AFTOUB*, IV (2004), pp. 103-104. Propunerea sa era următoarea: „ar putea să [se] facă o extraordinară selecție din notele de subsol la cele nu douăsprezece, pentru că am spus deja că volumele unu și patru se exclud, ci din cele zece volume ale *Filocaliilor*, care au aceste neprețuite, remarcabile note de subsol personale ale Părintelui Dumitru Stăniloae.” (Vezi: *ibidem*; cf. *** „Notele de subsol ale „Filocaliei” Părintelui Dumitru Stăniloae”, <http://www.dumitrustaniloae.ro/>, 17 august 2006). Despre excluderea volumului 1 și 4 din această selecție, vezi: capitolul II. Ideea aceasta a fost exprimată și de Maciej Bielawski în teza sa de doctorat prezentată la Universitatea Pontificală „Sfântul Toma” din Roma, în 1997: „În opinia mea, planul *Filocaliei* părintelui Stăniloae trebuie studiat și înțeles bine pentru a descoperi ce se află în spatele numărului volumelor și paginilor traduse și a notelor explicative... Problema *Filocaliei* părintelui Dumitru Stăniloae, concepția sa despre traducerea și înțelegerea acestei «cărți», rămâne încă să fie studiată și prezentată” (Vezi: Maciej Bielawski, *op. cit.*, pp. 64; 53, nota 85; „Părintele Dumitru Stăniloae ne-a lăsat moștenire nu numai o *Teologie*

delimita valoarea unei cărți de mult preț. Să încercăm să citim plecând de la notele de subsol la text, pentru a vedea dacă legătura dintre text și nota de subsol este cu adevărat organică”⁹. Domnul H.-R. Patapievici considera că foarte multe note de subsol „nu sunt [de] strictă erudiție, nu sunt tehnice, nu slujesc numai configurarea spațiului erudit sau însoțirea nespecialistului într-un domeniu complicat ci sunt note personale, sunt note de teologie, sunt note... care însoțesc textul cu o intenție duhovnicească”¹⁰. Pentru o perspectivă cât mai complexă asupra problemicii în sine, am optat pentru dezvoltarea în acest studiu introductiv a *fenomenului Filocalia* - atât la noi, cât și în contextul european și mondial. Pe de altă parte, optica noastră s-a extins și asupra raporturilor ce există dintre *Filocalia Stăniloae* și *Filocalia de la Prodrumu*. Partea centrală a studiului va viza ermineutica notelor de subsol în *Filocalia Stăniloae*, precum și înțelegerea „jocului” de care vorbea domnul H.-R. Patapievici.

Sperăm că acest studiu va reuși să sublinieze aceste aspecte ale notelor de subsol, stârnind interesul pentru continuarea și dezvoltarea în cadrul teologiei dogmatice românești a lucrărilor de înțelegere și explicare a operelor părintelui Dumitru Stăniloae.

1. Apariția *Filocaliei românești*¹¹

Una din cele mai faimoase voci ale teologiei Ortodoxe în ultima jumătate a secolului XX, a fost fără îndoială Dumitru Stăniloae (născut în 1903), profesor de Teologie dogmatică la Institutul Teologic din București, între anii 1948-1978.

Dogmatică Ortodoxă de mare preț, ci și o *Filocalie* românească monumentală în 12 volume..., publicată în originalul grec în 1872 la Veneția de către Sf. Nicodim Aghioritul și Macarie de Corint sau altele incluse de Părintele Stăniloae în versiunea românească a *Filocaliei*, sunt însoțite de numeroase note și explicații de o bogăție și o adâncime rar întâlnite” (ÎPS Daniel, „Cuvânt înainte”, la: Liviu Petcu / Gabriel Herea, *Lumina din inimi. Spiritualitatea isihastă în traducerea și tâlcuirea Părintelui Stăniloae*, Antologie tematică alcătuită, ca teză de licență, sub îndrumarea ÎPS Daniel, Mitropolitul Sucevei și Bucovinei, Editura Trinitas, Iași, 2003, p. 7); „O altă contribuție substanțială a gândirii sale originale (*a părintelui Dumitru Stăniloae*, n.n.), încă neexploată în adâncime, o constituie comentariile de excepțională valoare, care însoțesc traducerea patristică și filocalice”. vezi: Stefan Buchiu, *Dogmă și teologie. Curs de teologie dogmatică și simbolică ortodoxă*, volumul I, Editura Sigma, București, 2006, p. 39). P. F. Anastasie Yannoulatos, Arhiepiscop al Tiranei și al întregii Albanii, cel care a primit *Diploma Dumitru Stăniloae* și-a asumat susținerea financiară a traducerii și editării în limbile greacă și albaneză a unei lucrări cuprinzând o selecție din notele de subsol din *Filocalia* Părintelui Dumitru Stăniloae. Inițiativa în întâi Stătătorului Bisericii Albaneze s-a constituit într-un răspuns la propunerea scriitorului Horia-Roman Patapievici (Vezi: ***, „Notele de subsol ale „Filocaliei” Părintelui Dumitru Stăniloae”, <http://www.dumitrustaniloae.ro/>, 17 august 2006). O selecție a notelor de subsol o întâlnim și în antologia *Lumina din inimi* realizată de doi teologi ieșeni, Liviu Petcu și Gabriel Herea. Lucrarea prezentată ca teză de licență, nu conține o selecție totală a notelor de subsol, ci este mai mult o selecție tematică a textului filocalic; Vezi: Liviu Petcu / Gabriel Herea, *op. cit.*, 884 p.

9. Horia-Roman Patapievici, *art. cit.*, p. 104.

10. *Ibidem*.

11. Acest capitol își dorește să prezinte apariția *Filocaliei românești* în epoca contemporană sub „patronajul” părintelui Dumitru Stăniloae, chiar dacă din punct de vedere cronologic, ea nu e prima apariție filocalică în spațiul românesc (ne referim aici la așa numitele: *Filocalia de la Dragomirna* și *Filocalia de la Neamț*, din secolele XVIII-XIX).

Statura sa impozantă ar putea fi comparată cu cea a lui George Florovski și Ioannis Karmiris, cu Eduard Schilebeecks și Karl Rahner, sau cu Karl Barth și Paul Tillich¹². Însă, adesea când se vorbește de părintele Stăniloae se vorbește de *Filocalie*, ca cel care este „părintele” *Filocaliei românești*. Astăzi numele său este strâns legat de această antologie patristică și duhovnicească¹³, astfel încât, atunci „când se va zice Filocalie, se va zice Stăniloae”¹⁴.

Originea *Filocaliei* trebuie căutată în secolul IV, când Sfinții Vasile cel Mare și Grigorie de Nazianz au reunit sub titlul „Filocalia” cele mai frumoase texte din opera lui Origen. Acesta a fost actul de naștere al unei întregi tradiții teologice, morale și duhovnicești, orientate spre „iubirea de frumusețe”¹⁵. Această lucrare a fost întâlnită în general în mediul monastic.

Cuvântul grec φιλοκαλία semnifică literalmente „iubirea de ceea ce e frumos și bun”. Fericitul Augustin a tradus textul în latină și la identificat cu *philosophia* (cf. *Contra Academicos*, II, 3, 7) iubirii de Dumnezeu. Cuvântul a căpătat și sensul de *antologie*. Termenul apare la Eusebiu de Cezarea (*Histoire ecclesiae*, VI, 20, 2; PG 20, 572B), dar sensul este incert. Sfinții Vasile cel Mare și Grigorie de Nazianz au oferit numele de Φιλοκαλία unei colecții, realizate din extrasele operelor lui Origen, pe la 358-359¹⁶. Distrugerea în mare parte a scrierilor lui Origen ca urmare a luptei pornită împotriva ideilor sale la scurta vreme după moartea sa, a făcut ca Filocalia să dobândească o valoare sporită, deoarece ea a păstrat, în original, o mare parte a muncii lui Origen, care ar fi fost altfel pierdută cu desăvârșire, sau ar fi fost păstrată doar în traducerea lui Rufin. Mai mult, chiar remarcabila sa operă împotriva lui Celsus ne-a fost transmisă doar prin intermediul unui manuscris din secolul al XIII-lea, astfel că avem toate motivele să ne bucurăm și să fim recunoscători pentru păstrarea unei importante părți din această în *Filocalia*. Dincolo de importanța sa textuală, această culegere merită o atenție specială, ea constituindu-se într-o excelentă introducere la studiul operei lui Origen. Multe dintre ideile sale cele mai importante ne sunt prezentate aici aranjate după anumite teme esențiale, iar călăuze pentru înțelegerea pozițiilor sale teologice ne sunt doi dintre „bărbații cei mai luminați ai veacului lor” (Sf. Vasile cel Mare și Sf. Grigorie de Nazianz)¹⁷.

12. Ion Bria, „The creative vision of D. Stăniloae - An introduction to his theological thought”, în *** *Persoană și Comuniune...*, p. 74; Ioan I. Ică jr., „Părintele Dumitru Stăniloae - «clasic» al teologiei secolului XX și misiunea teologiei în Biserică și în societate”, în: *St.Teol.* seria a III-a, anul I (2005), nr. 1, p. 170.

13. Maciej Bielawski, *op. cit.*, p. 17

14. † Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului, „Generația Stăniloae”, în: *** *Persoană și Comuniune...*, p. XI; cf. Maciej Bielawski, *op. cit.*, p. 52.

15. *** *Filocalia (prezentare generală)*, <http://www.dumitrustaniloae.ro/> (17 august 2006).

16. Kallistos Ware, „Philocalie”, în: *DSp*, XII (1984), col. 1337.

17. *** *Filocalia lui Origen*, http://www.librariilehumanitas.ro/product.php/Filocalia_lui_Origen/ 6(16/ [15 octombrie 2007, (aceleași idei la: [http://www.infoarte.ro/noutati/Filocalia-lui-Origen-1\(73-3.html](http://www.infoarte.ro/noutati/Filocalia-lui-Origen-1(73-3.html)); o analiză asupra conținutului a se vedea la adresa: http://www.edituraherald.ro/book-detail.asp?cod_carte=252&title=Filocalia+lui+Origen]). În limba română: *** *Filocalia lui Origen. Florilegiu din scrierile lui Origen, alcătuite de Sf. Grigorie de Nazianz și Sf. Vasile cel Mare*, traducere de Silvana Avram, Editura Herald, București, 2007, 288 p.

Treptat, literatura filocalică a ieșit din acest spațiu, astfel încât în anul 1782 apare la Viena prima ediție a *Filocaliei grecești*¹⁸.

La numai nouă ani de la apariția acestei ediții, în 1793 apare la Moscova traducerea în limba slavonă a manuscriselor lui Paisie Velicicovski de la mănăstirea Neamț, iar în 1857 acest text slavon a fost tradus în limba rusă¹⁹. În spațiul occidental *Filocalia* a pătruns în ultimele decenii ale secolului nostru²⁰.

18. Volumele *Filocaliei* au apărut grație monahului Nicodim de la Muntele Athos, ajutat fiind și de Makarie al Corintului. La numai un an de la publicarea *Filocaliei*, monahul Nicodim va publica *Evergetinosul*, o antologie ascetică, comparabilă din anumite puncte de vedere cu *Filocalia*. Monahul Nicodim a fost atras de acei Sfinți Părinți în care convergeau atât tradiția dogmatică, cât și cea ascetică; nu doar tradiție dogmatică sau numai ascetică, ci acei Sfinți Părinți în care cele două tradiții se fertilizau reciproc, de menționat Sfântul Maxim Mărturisitorul și Sfântul Grigorie Palama, care au ocupat un spațiu important în *Filocalie* (Vezi: Andrew Louth, „Autoritatea Sfinților Părinți în diaspora occidentală în secolul al XX-lea”, traducere de asist. Monica Oancă, în: *AFTOUB*, III (2003), p. 90; Emil Bartoș, *op. cit.*, p. 25, nota 9; se vede deci, că părintele Stăniloae s-a „inspirat” pentru a oferi un plan *Filocaliei românești*, unde spre exemplu Sfântul Maxim Mărturisitorul „deține” două volume). Demn de remarcat este faptul că această primă ediție a *Filocaliei grecești* a apărut pe cheltuiala lui Ioan Mavrocordat, unul din membrii familiei domnitoare a Țării Românești (Vezi: *FR* 8, nota 983, p. 482). A doua ediție a *Filocaliei*, a apărut la Atena în 1893, sub îndrumarea profesorului Panaghiotis At. Tzelati cu titlul: *Φιλοκαλία των ιερών νηπτικόν* (din această ediție traduce părintele Dumitru Stăniloae). Din anul 1957 încep să apară volumele celei de-a treia ediții a *Filocaliei*, la Editura «Frații Papadimitriou», sub îngrijirea Arhim. Epifanios Theodoropoulos (Vezi: Konstantinos Karaisaridis, „Filocalia Sfântului Nicodim Aghioritul”, în: *** *Biblioteca teologică digitală. Filocalia românească*, Apologeticum, 2004). În anul 1978, sub îndrumarea profesorului Panaghiotis K. Hristou, în colecția ΕΠΕ (ΕΛΛΗΝΕΣ ΠΑΤΕΡΕΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ [*Părinții greci ai Bisericii*]) apare lucrarea: *ΦΙΛΟΚΑΛΙΑ ΤΩΝ ΝΗΠΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΣΚΗΤΙΚΩΝ* (Εποπται Παν. Κ. ΧΡΙΣΤΟΥ, καθηγητής Πανεπιστημίου, ΘΕΟΔ. Ν. ΖΗΣΗΣ, Υφηγητής Πανεπιστημίου, Επιμεληται, ΕΛΕΥΘ. Γ. ΜΕΡΕΤΑΚΗΣ, π Θεολογίας, ΕΠΕ, ΠΑΤΕΡΙΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ „ΓΡΙΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ”, ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, 1978), ultimul volum aparând în 1996 (volumul 6 cu opera lui Paladiu). Aceste volume din colecția ΕΠΕ nu trebuie confundate cu *Filocalia grecească*.

19. Cf. *** *Filocalia (prezentare generală)*, <http://www.dumitrustaniloae.ro/> (17 august 2006). În 1857, episcopul Ignatie Briancianinov (1807-1867) a publicat versiunea în limba rusă a *Filocaliei*. De asemenea, episcopul Teofan (1815-1894) a tradus și a publicat versiunea rusească a *Filocaliei*, sub numele de *Dobrotolubije*, versiune care a devenit în curând foarte populară în Rusia. Lucrarea a fost publicată în Moscova (volumul 1 în 1877, volumul 2 în 1884, volumul 3 în 1888, volumul 4 și 5 în 1889 și indexul în 1905; a doua ediție publicată de Mănăstirea Sfintei Treimi, Jordanville, New-York între 1930-1939, iar a treia ediție în 1992, de Lavra Sf. Seighei, din Swiatio-Tvoickaja), iar cheltuielile au fost suportate de Mănăstirea rusească Sfântul Pantelimon (Noul Russikon), din Sfântul Munte Athos. *Filocalia* lui Teofan este într-un total diferită de cea a lui Makarie și a lui Nicodim, omițând unii autori și scrieri. În general, nu poate fi spus că Teofan și-a dorit să facă din *Filocalie* o lucrare mai populară și accesibilă pentru toți. Vezi: Maciej Bielawski, „Dumitru Stăniloae and his *Philokalìa*”, în: Lucian Turcescu (ed.), *Dumitru Stăniloae: Tradition and Modernity in Theology*. The Center for Romanian Studies, Iași-Oxford-Palm Beach-Portland, 2002, pp. 29-30 (o prezentare a acestui volum omagial, a se vedea: <http://artsandscience.concordia.ca/facstaff/s-u/turcescu/staniloae.html>).

20. S-au realizat foarte multe traduceri în limbile occidentale, în general în ultimii cincizeci de ani. Scurte colecții (traduceri) au apărut în engleză, în franceză (1953), în germană (1956), în italiană și spaniolă (1960), în finlandeză (1981) și chiar în limba arabă (1970). Astfel că, *Filocalia* a devenit cunoscută, apreciată și considerată populară (Vezi: Maciej Bielawski, *op. cit.*, p. 30; Episcopul Kallistos Ware, *art. cit.*, coll. 1336-1352). De asemenea, în Marea Britanie, la Universitatea din Oxford, cariera academică a episcopului Kallistos Ware se concentrează în jurul unor teme din *Filocalie*. Pe lângă aceste teme, episcopul Kallistos Ware dorește să facă cunoscută *Filocalia* și prin gama largă de articole și conferințe pe care le susține în mediul occidental. Despre răspândirea *Filocaliei*, precum și a altor lucrări de patristică în spațiul occidental, vezi: Andrew Louth, *art. cit.*, pp. 89-95.

În spațiul românesc, o serie de texte filocalice, traduse de școala lui Paisie Velicicovski la Mănăstirea Neamț, au fost publicate în Moldova și Muntenia în secolul XIX și începutul secolului XX.

Pentru spațiul românesc *Filocalia* era deja cunoscută înainte de a fi publicată oficial. Astfel, la data de 4 mai 1796 este datat manuscrisul de 626 de pagini (format 30,5 X 20,5 cm) intitulat de specialiști: *Filocalia de la Dragomirna* (ms. rom. 2597 BAR), care conține o bună parte din textele care vor intra în *Filocalia de la Veneția* (are în comun cu aceasta nouă scrieri ale sfinților Simeon Noul Teolog, Grigorie Sinaitul și Casian Romanul, ale lui Simeon al Tesalonicului, Nichifor din Singurăta și tâlcuirea anonimă *Arătarea pentru graiurile ce să cuprind în dumnezeiasca rugăciune [a minții]*). O altă *Filocalie* românească este cea de la 1800, într-un manuscris de 1004 pagini, format 35 X 22 cm, numită *Filocalia de la Neamț* (ms. rom. 1455 BAR), apropiată mult de cea a *Filocaliei grecești*, cuprinzând în plus și prefața, notele biografice ale lui Nicodim Aghioritul și câteva texte ale lui Marcu Pustnicul și Sfântul Maxim Mărturisitorul, absente din *Filocalia grecească*.

De asemenea, nu putem să trecem cu vederea și apariția - în secolul XX - a *Filocaliei de la Prodromul*, descoperită la Schitul Lacu din Sfântul Munte Athos și editată în două volume. Aceasta din urmă s-a realizat prin compilarea mai multor manuscrise (precum cel de la Schișorul românesc Calimița aflat la Mănăstirea Vatopedu, altul de la Mănăstirea Văratec din Moldova), la care s-a adăugat și o traducere în neo-greacă a monahului Aristovul de la Mănăstirea Marea Lavră, tradusă în românește de monahul medic Ignatie Transilvăneanul de la Chilia Sf. Gheorghe, de pe cuprinsul Mănăstirii Iviru.

Introducerea (numită și *Predoslovia*, preabinecuvântarea), precum și biografiile realizate de Cuviosul Nicodim Aghioritul au fost traduse de monahul cărturar Chiril Lambrino de la Schitul Prodromul, prin comparația traducerilor mai vechi cu originalele grecești, completând unele texte cu [*Capete lipsă*]. Are în plus față de *Filocalia grecească* atât texte grecești (*Cuvânt despre dumnezeiescul nume Iisus* - considerat a fi preluat cu mici modificări, din Minei, de la sinaxarul zilei de 1 ianuarie; *Prosopografia lui Iisus Hristos (Epistola lui Lentulus către Senatul Romei)* și *Istoria despre chipul Maicii Domnului*²¹; *Cuvântul al doilea din epistolele către monahi* al Sfântului Ioan Gură de Aur și un fragment din *Viața Sfântului Nifon*), cât și texte slavone (*Tipicul vieții nevoitoare*, al Sfântului Nil Sorski, *Învățătura duhovnicească a omului celui dinăuntru*, a Sfântului Dimitrie Rostovski), românești (cele trei predoslovii ale starețului Vasile de la Poiana Mărului și postfața acestuia la cartea Sfântului Nil Sorski), precum și o traducere din limba rusă (a unui fragment din lucrarea *Viața mea întru Hristos*, a Sfântului Ioan de Kronstadt, intitulat: „Cu puțință este a avea cineva inimă curată”).

21. Ultimele două descrise de Dionisie din Furna în manualul său de erminia picturii, sub titlurile: „Chipul și statura lui Hristos precum Îl mărturisiră singurii văzători cei dintru început” și „Chipul și statura Născătoarei de Dumnezeu”. Vezi: Dionisie din Furna, *Erminia picturii bizantine*. Editura *Σοφία*, București. 2000. pp. 147-148.

În concluzie, *Filocalia de la Prodromul* este puntea de legătură între cea apărută prin grija egumenului Paisie Velicikovski și cea a părintelui Dumitru Stăniloae²².

Făcând o sinteză a scrierilor părintelui Stăniloae despre isihasmul românesc, academicianul Alexandru Surdu a amintit că scrierile filocalice s-au răspândit din Sfântul Munte Athos în Moldova încă din secolul XIV, prin intermediul starețului Paisie Velicikovski de la mănăstirea Neamț²³. Acesta a întâlnit în Athos o spiritualitate în care smerenia, înfrânarea, ascultarea și, mai ales rugăciunea lui Iisus erau nu doar valori ale desăvârșirii individuale, ci și valori creatoare de comunitate și frățietate²⁴. Creația teologică s-a menținut astfel pe linie patristică datorită legăturilor cu Munte Athos²⁵. Geneza *Filocaliei românești* oglindește vicisitudinile situației politice a României²⁶.

Lipsa unor ediții critice ale scrierilor cuprinse în *Filocalie*, cu texte cât mai clare, a dus la o îngreunare a traducerii textuale, părintele Stăniloae fiind nevoit a face mereu comparații cu textul din *Patrologia cursus completus* alcătuită de abatele francez J. P. Migne, „după cum ni se părea mai de încredere una sau alta (ținând seama de legătura cu contextul, de inteligibilitate etc.)”²⁷. Mai mult decât atât, traducătorul ne avertizează că „uneori ele (textele, *n.n.*) vor fi de-a dreptul de neînțeles, încât va trebui să întregim sau să construim textul după chibzuința noastră”²⁸. Deși a trebuit să traducă *Filocalia* fără a se baza pe ediții critice, care ar fi

22. † Serafim Joantă, „Renașterea isihastă din secolul al XVIII: stareții Vasile de la Poiana Mărului și Paisie Velicikovski”, în: *Isihasmul, tradiție și cultură românească*, traducere Iuliana Iordăchescu, Editura Anastasia, 1994, p. 109; Acad. Virgil Căndea, „Filocalia în literatura română veche”, în: *** *Filocalia. Versiunea în limba română a antologiei în limba greacă publicată la Veneția, în 1782, de Sfântul Nicodim Aghioritul și Sfântul Macarie Mitropolitul Corintului, la care s-au adăugat și alte texte*, Ediție îngrijită, note, notă asupra ediției și postfață de Doina Uricariu, studiu introductiv de academician Virgil Căndea, Editura Universalia, 2001, p. 12 sq. [de aici înainte: *FProdromul*, disponibil și în: *** *Biblioteca teologică digitală. Filocalia românească*, Apologeticum, 2004]; Doina Uricariu, „Notă asupra ediției”, în: *ibidem*, pp. 19-25 (disponibil și în: *** *Biblioteca teologică digitală. Filocalia românească*, Apologeticum, 2004); Dan Zamfirescu (ed.), „Biruința unei idei”, în: *Paisianismul, un moment românesc în istoria spiritualității europene*, Volum alcătuit în întâmpinarea primului Congres ecumenic internațional „Paisie Velicikovski și mișcarea/moștenirea sa spirituală”, Italia, Magnano, 20-23 septembrie 1995. Editura Roza Vânturilor, București, 1996, pp. 10-34; Idem, „O carte fundamentală a culturii europene”, în: *** *Biblioteca teologică digitală. Filocalia românească*, Apologeticum, 2004; Ciprian Zaharia, „Biserica Ortodoxă Română și traducerea patristice și filocalice în limbile moderne”, în: Dan Zamfirescu (ed.), *Paisianismul, un moment românesc...*, pp. 46-64; Konstantinos Karaisaridis, *art. cit.*, în: *** *Biblioteca teologică digitală. Filocalia românească*, Apologeticum, 2004.

23. Discursul a fost ținut în ziua de 13 noiembrie 2003, în aula Academiei Române. Vezi: *** *Seșiunea științifică omagială Dumitru Stăniloae la Academia Română*, <http://www.dumitrustaniloae.ro/> (17 august 2006). Despre demersurile starețului Paisie Velicikovski, a se vedea: † Serafim Joantă, *op. cit.*, pp. 129-156; Ciprian Zaharia, *art. cit.*, pp. 46-64; Idem, „Paissij Vélickovskij et le rôle oecuménique de l'Église Orthodoxe Roumanie”, în: *Irenikon*, LVIII (1985), nr. 1, p. 64.

24. Vezi: *ibidem*.

25. *ibidem*.

26. Jürgen Henkel, *op. cit.*, p. 60.

27. Dumitru Stăniloae, „Cuvânt înainte”, în: *FR 1*, Tipografia Arhiepiscopiei Sibiu, Sibiu, 1946, p. VII.

28. *ibidem*.

putut oferi un text clar și cât mai apropiat posibil de cel original, părintele Stăniloae a redat clar „învățăturile vieții practice în duh ortodox”²⁹.

„Elementul catalizator” (pr. Maciej Bielawski) a fost oferit de unul din studenții părintelui, devenit monahul Arsenie (Boca). După o vizită întreprinsă în Sfântul Munte Athos, unde a descoperit *Filocalia grecească*, monahul Arsenie împărtășește „descoperirea” sa părintelui Stăniloae, care a dorit apoi să o facă accesibilă tuturor românilor³⁰. Deși proiectul a fost propus de părintele Stăniloae unor colegi³¹ - ca fiecare să traducă o parte din *Filocalia grecească* - până la urmă părintele Stăniloae a rămas singur la traducere³², ajutat fiind o perioadă de monahul Arsenie³³. Trebuiau să apară opt volume³⁴.

Primele patru volume ale *Filocaliei* au apărut la Sibiu, în perioada 1946-1948; astfel, primul volum al *Filocaliei* a apărut în anul 1946, urmat apoi de volumul doi în 1947 și volumele trei și patru în 1948.

Despre modul cum a lucrat părintele Stăniloae și cum a luat naștere *Filocalia*, a se vedea lucrarea doamnei Lidia Ionescu Stăniloae. Ca martor ocular, informațiile oferite de fiica părintelui Stăniloae pot fi socotite ca veridice. Am socotit că este necesar integrarea în cadrul demersului nostru a acestor frânturi din lucrarea fiicei părintelui Stăniloae, care se referă la apariția *Filocaliei*, deoarece reprezintă sinteza cea mai clară a ceea ce constituie „fenomenul *Filocalia*”: „Tata începuse încă de la Sibiu să traducă *Filocalia*. Cum acasă la unchiul Nicolae n-avea loc, a cerut preotului din sat să-i lase o odaie în clădirea Căminului cultural al parohiei din sat și scria toată ziua, printre dicționare și hârtii. Venea acasă doar la prânz și

29. *Ibidem*, p. VIII.

30. Dumitru Stăniloae, *Cuvinte spre zidire*, Frăsinei, 1995, pp. 103-106; Monahul Ignatie (ed.), *Darurile Filocaliei*, Bacău, 1996, p. 14.

31. Dacă *Filocalia* ar fi apărut ca o operă tradusă de o adevărată echipă, avându-l coordonator pe părintele Stăniloae, atunci am fi asistat la „opera unei instituții” (Andrei Pleșu), deoarece „o traducere de anvergura Filocaliei este opera unei instituții. E lucrată într-un colectiv, care trudește ani de zile, și toți membrii echipei de traducători devin academicieni, încă înainte de a-și fi încheiat treaba...” [vezi: Andrei Pleșu, „Dumitru Stăniloae - omul instituției”, în: *AFTOUB*, IV (2004), p. 99]. Din păcate, la noi nu a fost posibilă o asemenea „instituție” (deși părintele Stăniloae, și-ar fi dorit-o), iar mai grav părintele Stăniloae a primit titlul de academician tocmai după împlinirea vârstei de 80 de ani!

32. *Ibidem*.

33. Mărturie că părintele Stăniloae a fost sprijinit de monahul Arsenie, o dă chiar fiica părintelui: „După un timp a venit părintele Arsenie, de la Sâmbăta, pentru a scrie după dictatul tatei și l-a ajutat astfel în munca de traducere... La vremea aceea însă părintele Arsenie se considera încă ucenicul tatei și vreme de o lună a scris după dictat, cu scrisul lui mărunț și ordonat, ceea ce traducea tata din limba greacă” (vezi: Lidia Ionescu-Stăniloae, „*Lumina faptei din lumina cuvântului*”. *Împreună cu tatăl meu, Dumitru Stăniloae*. Editura Humanitas, București, 2000, pp. 129-130). La fel, și părintele Dumitru Stăniloae îl menționează în prefața primului volum: „Un cuvânt de mulțumire trebuie să aduc P. C. Părinte Ieromonah *Arsenie*, de la Mănăstirea Brâncoveanu, bunul meu student de odinioară, care mi-a rămas mereu aproape. P. C. Sa, a binevoit să scrie după dictatul meu cea mai mare parte din traducere la prima ei redactare. În afară de aceasta, prin prezența aproape necontenită și prin stăruința ce-a pus-o pe lângă mine de-a face această traducere, mi-a alimentat curajul în mod considerabil ca să pot duce până la capăt o muncă atât de ostentitoare, pe care altfel nu cred că aș fi săvârșit-o. Iar după ce din prima ediție a vândut 800 exemplare, prin abonamentele făcute pentru a doua, mi-a dat imboldul hotărâtor să o tipăresc din nou. Tot P. C. Sa a executat și coperta” (*FR* I, Sibiu, 1947, pp. XI-XII).

34. O bună prezentare a apariției *Filocaliei românești*, vezi la Maciej Bielawski, *art. cit.*, pp. 31-50.

seara, la culcare, povestind cu multă satisfacție mamei peste ce comoară dăduse. Auzeam mereu de Sfântul Antonie, de Evagrie Ponticul, și mai ales de Sfântul Maxim Mărturisitorul. Pe măsură ce înainta cu traducerea, se contura tot mai concret proiectul de a traduce integral *Filocalia*. «O să am mulți ani de tradus», spunea el. «Dar ce minunate lucruri se ascund acolo. Merită să lucrezi toată viața...»... Tata traducea *Filocalia* mai departe. Scria acum singur, căci părintele Arsenie (*Boca*, n.n.) plecase între timp. Se mai necăjea uneori din cauza penițelor. Nici ele nu mai erau ce fuseseră înainte. Se stricau foarte repede și mângăleau hârtia. Lelița Mărie, care mergea zilnic cu laptele la Sibiu, aducea mereu penițe. Se minuna tot timpul „cât poate să scrie un om”... La sosirea tatei la catedrală în București, începutul anului 1947, faima *Filocaliei* îl precedase demult... Ea era cunoscută în cercurile intelectuale ale Capitalei, printre monahii din Moldova, pretutindeni... Scria toată ziua, se scula dis de dimineață și, fie în tindă, fie afară, sub bolta de viță pe care o făcuse tușica, scria cu pasiune și înfrigurare. Era îndrăgostit de munca lui și vorbea neconținut de textele Sfinților Părinți. Începuse publicarea acelei opere uriașe care este *Filocalia*. Ajunsese la volumul al patrulea și deși nu știa dacă va mai putea publica în continuare, lucra înainte. «Lasă să fie gata», spunea el. «Odată și odată tot o vor publica». Vorbea întruna de Sfântul Maxim Mărturisitorul, ne povestea despre el, și într-un fel, acesta începuse să facă parte din familia noastră... pentru el (*D. Stăniloae*, n.n.) viața a căpătat o dimensiune nouă și *Filocalia* l-a schimbat, i-a dat o nouă perspectivă a existenței, nu numai în gândire, dar și în trăirea cotidiană. Odinioară, în 1930, tradusesese *Dogmatica* lui Andruțos. Acum repeta: «Trebuie să scriu o dogmatică nouă. O dogmatică pe baza teologiei Sfinților Părinți. Și o altă carte despre Iisus Hristos. Elementele de hristologie din *Filocalie* sunt de o bogăție spirituală pe care nicio carte de teologie n-a atins-o până acum»... Când, cu ani în urmă începuse să scrie *Iisus Hristos sau Restaurarea omului*, ceea ce a reprezentat o muncă îndelungată, sau când începuse traducerea *Filocaliei*, voise mereu să consacre mai mult timp acestei preocupări... Scria înfofolit, cu păslari în picioare, îmbrăcat într-o rasă veche, foarte groasă... și așa stătea ore întregi, traducând din *Filocalie*, făcând note, comentarii, scriind cursul de ascetică și mistică... «Cândva tot or să se publice!» spunea el. Perspectiva de a putea tipări se îndepărta din ce în ce, într-un târâm al visurilor... Tata începuse tipărirea *Filocaliei* și ajunsese la volumul al patrulea. Mergea greu, nu se găsea hârtie, i se puneau tot felul de piedici. Tipărirea propriu-zisă se făcea la Tipografia Arhidiecezană, iar legarea cărților la un atelier din oraș... Majoritatea exemplarelor volumului al patrulea care se aflau în legătorie n-au mai putut fi legate, pentru că n-au mai fost bani. Pe unele le-a luat tata înapoi, așa cum erau. După naționalizare, exemplarele rămase la legătorie au fost pur și simplu topite... Cărțile (*Filocaliile*, n.n.) rămase fuseseră depozitate prin cămări, prin șoproane, pe unde se găsisse spațiu disponibil. În mod surprinzător, apăreau în circulație cumpărate, după cum spuneau deținătorii lor, deși tata habar n-avea... Începând cu 1976 tata a putut din nou să-și publice operele. Atunci a apărut volumul al cincilea din *Filocalia*, a cărui publicare fusese oprită după 1944... Contactele cu Institutul se re-

duseseră mult. Din 1980, când a apărut volumul al nouălea al *Filocaliei* și până în 1987, când s-a tipărit primul volum din *Scrierile Sfântului Atanasie cel Mare*, la București nu i s-a mai publicat nimic...³⁵.

După mutarea părintelui Stăniloae la București³⁶, apare volumul cinci al *Filocaliei* în anul 1976, cu texte traduse din volumul doi al *Filocaliei grecești*. Anul următor, apare două volume: al șaselea și al șaptelea al *Filocaliei românești*. În acest al șaptelea volum a adăugat alte texte ale teologiei palamite decât cele cuprinse în *Filocalia grecescă*³⁷. În 1979, apare al optulea volum și ultimul propus de proiectul inițial. Anul 1980 a fost un an al „excepției”: apare volumul nouă al *Filocaliei românești*, și astfel se extindea și se dezvolta versiunea originară greacă. Distanța dintre volumele zece și unsprezece ale *Filocaliei românești* este de nouă ani: în 1981 apare volumul zece, cuprinzând „colecția uneia din cele mai frumoase și importante corespondențe monastice”³⁸, iar în 1990 penultimul volum al proiectului românesc. Anul 1991 este anul finalizării proiectului *Filocalia* început în anul 1946, prin apariția ultimului volum. Astfel, „cu aceste volume finale, *Filocalia*, merită inițial să fie o simplă traducere a clasicei antologii grecești de texte duhovnicești, a devenit *Filocalia* lui Stăniloae”³⁹.

Apariția *Filocaliei românești* a părintelui Dumitru Stăniloae a dus de fapt la un reviriment monahal, la un reviriment isihast, așa cum observa și părintele Andrei Scrima: „Dacă *Filocalia* a găsit o asemenea audiență, dacă apariția ei a fost urmată de un câștig spiritual incontestabil, dacă, în fine, n-a cunoscut riscul ca «reușita» ei să fie pur și simplu doar o carieră culturală - acesta fiind riscul spiritualului în secolul nostru - dacă însă ea și-a regăsit fără nici o dificultate funcția ecleziastică și tradițională, aceasta a fost posibil pentru că ea a fost în același timp susținută, îmbrățișată, am putea spune învăluită de renașterea paralelă a vieții isihaste”⁴⁰. Același reviriment monahal și isihast l-a afirmat cu toată convingerea și George Florovsky, atunci când vorbea de apariția *Filocaliei* slavo-ruse: „Publicarea

35. Vezi: Lidia Ionescu Stăniloae, *op. cit.*, pp. 128, 134, 158-159, 161, 168, 301, 345. O greșeală de tehnoredactare o întâlnim la Jürgen Henkel, care considera ca operele ar fi apărut la Sibiu în 1996 (vezi: Jürgen Henkel, *op. cit.*, p. 53).

36. Maciej Bielawski a emis presupunerea că ar exista o legătură între transferarea la București și traducerea *Filocaliei*, aceasta din urmă venind „să umple golul” lăsat de plecarea din Sibiu (Vezi: Maciej Bielawski, *op. cit.*, p. 52).

37. Maciej Bielawski, *op. cit.*, p. 62.

38. *Ibidem*, p. 63.

39. *Ibidem*. Colecția *Filocalia* a apărut de-a lungul timpului la diferite edituri: Tipografia Arhidiecezanei din Sibiu, Harisma, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române și Humanitas. Începând cu anul 1998, editura Humanitas republică întreaga colecție a *Filocaliei*. Noua ediție, minuțios verificată din punct de vedere redacțional, poate fi considerată una definitivă (vezi: *** *Filocalia (prezentare generală)*, <http://www.dumitrustaniloae.ro/>, 17 august 2006).

40. Andrei Scrima, „L'avènement philocalique dans l'orthodoxie roumaine”, în: *Istina*, 1958, nr. 3, p. 320. Acest reviriment a fost simțit și în București, prin organizarea la mănăstirea Antim a ceneclului *Rugul aprins*, cuprinzând mari duhovnici dar și intelectuali: Daniel Turcea, Benedict Ghiuș, Sofian Boghiu, Dumitru Stăniloae, Roman Braga, Vasile Voiculescu, Paul Sterian etc. Chiar părintele Daniel Turcea a compus *Acatistul Rugului aprins*. Bineînțeles, pentru autoritățile atee din acea vreme neacceptarea cuvântului „mistică” (considerat periculos) a dus și la finalul mișcării *Rugului aprins*, prin închiderea a multor membri, inclusiv a părintelui Dumitru Stăniloae.

Filocaliei slavo-ruse, reprezintă un eveniment nu numai în istoria monahismului rus, ci și în istoria culturii spirituale ruse. *Filocalia* a reprezentat un punct de plecare și un elan, întoarcerea la izvoare, deschidere de noi căi și descoperirea unor noi orizonturi⁴¹.

Se poate înțelege clar că pentru orice popor care a tradus *Filocalia*, aceasta din urmă a contribuit la îmbogățirea spirituală și culturală, fiind pentru fiecare neam o „hrană pentru suflet”. Considerând aici și munca părintelui Dumitru Stăniloae în contextul diferitelor traduceri filocalice, merită să menționăm faptul că *Filocalia românească* este prima traducere și publicare într-o limbă modernă⁴².

Dacă vom cita aici opinia lui Jean Gouillard, conform căreia **versiunea românească ar fi a doua versiune integrală a Filocaliei într-o limbă europeană vorbită**, după cea a versiunii rusești a lui Teofan Zăvorâtul⁴³, atunci intrăm în contradicție cu ceea ce am prezentat. Pe de altă parte, unii teologi și-au împrumutat ideile din articolul semnat de episcopul Kallistos Ware din *DSp* (XII, 1, 1336-1352), conform căruia *Filocalia românească a părintelui Dumitru Stăniloae* este **prima traducere integrală a Filocaliei în limba română și a doua versiune integrală a Filocaliei într-o limbă europeană vorbită**. La o simplă analiză se poate vedea legătura dintre cele două afirmații, și anume că versiunea integrală a *Filocaliei românești* este a doua versiune integrală într-o limbă europeană vorbită. Care este atunci adevărul? Pentru a oferi un răspuns clar ne-am folosit de indicațiile date de arhimandritul Ciprian Zaharia, în studiul: *Biserica Ortodoxă Română și traducerile patristice și filocalice în limbile moderne*⁴⁴. După acesta, *Filocalia românească*⁴⁵ - prin numărul mare de texte și autori - precede cu mult timp înainte însăși ediția venețiană și ea atestă un efort original de completare și adaptare a textului aghioritic⁴⁶. În cadrul demersului nostru, vom menționa încă cinci aspecte:

1. Prima traducere integrală a operei Sfântului Simeon Noul Teolog a fost realizată în spațiul românesc⁴⁷;

2. Opera școlii paisiene a avut în vedere traducerea în limba română, aceasta cu atât mai mult cu cât primele opere a acestei școli au fost redactate în limba română. Mărturie ne stă chiar declarația starețului Paisie care ne spune că de la călugării români a învățat limba textelor patristice și tot de la ei a învățat traducerea din românește în slavonește⁴⁸;

41. George Florovsky, *Căile teologiei rusești* (în limba rusă). Paris. 1937, p. 127, apud + *Serafim Joantă, op. cit.*, p. 145.

42. Vezi: Maciej Bielawski, *art. cit.*, p. 30.

43. Jean Gouillard, „L'avènement philocalique dans l'orthodoxie roumaine”, în: *Istina*, 1958, nr. 5, pp. 295-328, 443-447.

44. Ciprian Zaharia, *art. cit.*, pp. 47-64.

45. Înțelegem aici prin *Filocalia românească* atât textele realizate de școala paisiană, cât și de transmiterea în manuscrise, cărți a operelor cu conținut *filocalic*.

46. Ciprian Zaharia, *art. cit.*, p. 47.

47. Dan Zamfirescu, „Manuscrise slave cu traduceri din Sfântul Simeon Noul Teolog”, în: *Ort.*, anul XI (1959), nr. 4, pp. 535-566.

48. Vezi mărturia starețului Paisie la: S. Cetferikof, *Paisie starețul mănăstirii Neamțu din Moldova*, traducere de Nicodim Patriarhul României. Tiparul Sfintei Mănăstiri Neamțu, [Târgu-Neamț], 21943, pp. 193-195.

3. Diferitele manuscrise din secolul XVIII-XIX aflate astăzi în Biblioteca Academiei Române, dovedesc că pentru spațiul isihast românesc scrierile filocalice erau deja cunoscute, înainte de traduceri oficiale⁴⁹;

4. Existența *Filocaliei de la Dragomirna* și a *Filocaliei de la Neamțu*, vorbesc limpede de existența pe teritoriul românesc a curentului filocalic și sunt dovezi incontestabile că primele traduceri din *Filocalie* au fost realizate în limba română;

5. La Brașov, în anul 1540 Honterus a publicat **prima culegere filocalică din Europa**, având la bază textele grecești din bibliotecile mănăstirilor românești⁵⁰.

În concluzie, se poate observa clar că prima versiune aproape integrală a *Filocaliei* într-o limbă europeană vie este cea *românească de la sfârșitul secolului XVIII și începutul secolului XIX*, iar prima *Filocalie integrală într-o limbă europeană vorbită este cea a părintelui Dumitru Stăniloae*. Aceasta cu atât mai mult, cu cât procesul de traducere în limbile naționale a început în Occident la 5 ani (în 1951, cea în limba engleză) după începutul traducerii românești a părintelui Dumitru Stăniloae.

Astfel, opinia pr. Maciej Bielawski este una corectă. Nu ne mai rămâne decât ca în alte studii să fim mai atenți la poziția și rolul monahismului românesc la păstrarea și continuarea tradițiilor isihaste, precum și la rezervarea locului căruia i se cuvine muncii științifice a acestora.

2. Diferitele ediții ale *Filocaliei* românești și raportarea lor la text și la notele de subsol

Realizată în decursul a unui jumătate de secol, *Filocalia românească* a avut parte de mai multe apariții la diferite edituri. Succesul de care s-a bucurat încă de la apariția ei în mediile monastice și teologice⁵¹ a dus pe parcurs la înmulțirea numărului de exemplare. Din cauza unor probleme legate de vremurile tulburi în care s-a realizat, unele volume ale *Filocaliei* au avut un destin tragic: „tata [*Dumitru Stăniloae*, n.n.] începuse tipărirea *Filocaliei* și ajunsese la volumul al patrulea. Mergea greu, nu se găsea hârtie, i se puneau tot felul de piedici. Tipărirea propriu-zisă se făcea la Tipografia Arhidiecezană, iar legarea cărților la un atelier din oraș... Majoritatea exemplarelor volumului al patrulea⁵² care se aflau în legătorie n-au mai putut fi legate, pentru că n-au mai fost bani. Pe unele le-a luat tata înapoi, așa cum erau. După naționalizare, exemplarele rămase la legătorie **au fost pur și simplu topite** (*subl.n.*)... Cărțile (*Filocaliile*, n.n.) rămase fuseseră depozitate prin cămări, prin șoproane, pe unde se găsisse spațiu disponibil. În mod surprinzător,

49. Despre toate manuscrisele românești aflate în Biblioteca Academiei Române care dovedesc această supoziție, a se vedea: Ciprian Zaharia, *art. cit.*, pp. 50-61.

50. Nestor Vornicescu, *Primele scrieri patristice în literatura noastră. Secolele IV-XVI*, Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova, 1984, pp. 177-179.

51. Mărturia ficei părintelui Stăniloae este o confirmare a celor detaliate mai sus: „La sosirea tatei la catedrală în București, începutul anului 1947, faima *Filocaliei* îl precedase demult... Ea era cunoscută în cercurile intelectuale ale Capitalei, printre monahii din Moldova, pretutindeni...” (Lidia Ionescu Stăniloae, *op. cit.*, p. 134).

52. Volum care a avut un tiraj de 4000 de cărți, destul de mare pentru acea vreme.

apăreau în circulație cumpărate, după cum spuneau deținătorii lor, deși tata habar n-avea...”⁵³.

Totuși, în ciuda vicisitudinilor vremii *Filocalia românească* și-a continuat drumul său firesc. Primele patru volume au apărut la Sibiu, la Tipografia Arhidiecezană (volumul 1 în 1946, volumul 2 în 1947, volumele 3 și 4 în 1948).

După mutarea părintelui Stăniloae la Institutul Teologic universitar din București, următoarele șase volume ale *Filocaliei* au apărut la Editura și Tipografia Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române (volumul 5 în 1976, volumele 6-7 în 1977, volumul 8 în 1979, volumul 9 în 1980, volumul 10 în 1981). Ultimele două volume au apărut la diverse edituri: volumul 11 la Editura Episcopiei Romanului și Hușilor în 1990 (cu a doua ediție la editura Universalia, New-York) și volumul 12 la Editura Harisma din București, în 1991. Cu acest volum s-a și încheiat *editio princeps*.

Editura Harisma a preluat după cel de al doisprezecelea volum sarcina de a republica volumele *Filocaliei*. Astfel, în decursul anilor 1993-1995 s-au republicat volumele 1-5, după cum urmează: volumele 1 și 2 în 1993, volumele 3-4 în 1994, volumul 5 în 1995.

În anul 1999 Editura Humanitas - pe atunci la începuturile ei - a reînceput publicarea volumelor *Filocaliei românești*. Începea de altfel și cea de-a treia ediție a *Filocaliei*. Despre ce a semnat pentru Editura Humanitas publicarea *Filocaliei*, Vlad Russo - cel care a reprezentat editura la *Centenarul „Dumitru Stăniloae”* din 2003 - declara:

„O editură ca Humanitas e o mașinărie mare, grea, care se mișcă cu opinteli, chiar dacă, privite din afară, lucrurile par mult mai frumoase. În această mișcare greoaie însă, în această rutină, în această... opacitate inevitabilă, apar câteodată cărți care traversează spațiul cu o rapiditate și o grație care ne fac pe noi înșine să ne mirăm. Una din aceste cărți se întâmplă să fie volumele din *Filocalia*, traduse de Părintele Stăniloae. Grația aceasta se datorează unei calități misterioase, dar nu atât de misterioasă încât să nu putem spune nimic despre ea. Eu cred că ea aparține mai întâi, firește, operei în sine, dar mai aparține deopotrivă transparenței pe care știe să i o confere însuși traducătorul ei”⁵⁴.

Și la Editura Humanitas, *Filocalia* a apărut în mai multe ediții. Astfel, volumul 6 în 1997, volumele 2-3 în 1999, volumul 4 în 2000, volumul 5 în 2001, volumul 8 în 2002, volumul 9 în 2002⁵⁵. În anul 2005 s-a reînceput o nouă publicare a *Filocaliei românești*, după cum urmează: volumele 2, 3 și 7 în 2004; 1, 5, 6 și 8 în anul 2005; volumul 9 în 2007. Momentan se lucrează la volumele 10, 11 și 12.

Filocalia părintelui Stăniloae a avut parte și de realizarea în format electronic datorită grupului *Apologeticum* în anul 2004⁵⁶, grup care a realizat și formatul

53. Lidia Ionescu Stăniloae, *op. cit.*, pp. 168-169.

54. Vlad Russo, „Mesaje”, în: *AFTOUB*, IV (2004), p. 53.

55. Date preluate după istoricul editurii Humanitas: <http://www.humanitas.ro/cautare.php?tip=titlu&criteriu=Filocalia&page=1> (19 octombrie 2007).

56. Pentru download-are a se consulta adresele: <http://apologeticum.net>; <http://www.angelfire.com/space2/carti/>; <http://www.megaone.com/patristical/>.

electronic al colecției *Părinți și Scriitori bisericești* (PSB). Întregul compact-disc intitulat sugestiv „Filocalia românească” din seria *Biblioteca Teologică digitală*, cuprinde pe lângă cele 12 volume ale *Filocaliei*⁵⁷ și alte materiale cu raportare directă la *Filocalie*, și anume: lucrarea PS Calinic Botoșăneanul: *Biblia în Filocalie* (2 volume), un fișier bibliografic, un indice tematic din care pot fi accesate informații, imagini despre mânăstiri, precum și patru articole extrem de importante: acad. Virgil Cândea (*Filocalia în literatura română veche*), Dan Zamfirescu (*O carte fundamentală a culturii europene*), Doina Uricariu (*Notă asupra ediției Filocaliei de la Schitul Prodromul*) și ultimul, cel al lui Konstantinos Karaisaridis (*Filocalia Sfântului Nicodim Aghioritul*). Pe lângă acestea, sunt oferite bonusuri și câteva software necesare.

În finalul acestei incursiuni în timp a *Filocaliei*, considerăm vitală și o analiză asupra modului în care a afectat fie pozitiv, fie negativ reeditarea acesteia de-a lungul timpului. Nu ne propunem aici „inventarierea” tuturor erorilor sau radierilor textuale, ci ne propunem o analiză obiectivă asupra modului în care s-a păstrat și s-a transmis textul de la *editio princeps* la ultimele reeditări.

Se pare că trecerea timpului - în multe situații - duce la erori, erori apărute adesea din neatenția și neglijența editorilor sau a celor ce se ocupă cu reeditarea volumelor. Considerăm acesta un exemplu bine venit:

Text *editio princeps*/altă ediție

«Șezînd eu în adunare (**sinaxa**, *subl.n.*), au venit dracul slavei deșarte și dracul mîndriei...» (vol. 9, *editio princeps*, Editura IBMBOR, 1980, p. 275)

Călugărul este așa de preschimbat prin virtuți, cum e altul prin plăceri. Călugărul (călugăria) este o lumină fără de sfârșit în ochiul inimii. (vol. 9, *editio princeps*, Editura IBMBOR, 1980, p. 283)

Într-o ediție modernă cum este cea a Editurii Humanitas, e inadmisibil o asemenea „interpretare” a cuvintelor, în exemplul de față cel al grecescului *sinaxă* (*adunare, comuniune*) și nu *sintaxă*⁵⁸. Mai mult de atât, considerăm că pentru toate volumele apărute după 1990 - după cum s-a hotărât la Academia Română - s-ar impune scrierea lui *i cu â*, schimbarea în întregul text al lui *sînt* cu *sunt*, *aci* cu *aici*⁵⁹. Se poate observa că ediția modernă nu a respectat aceste noi reguli.

Text reeditat

„Șezînd eu în adunare (**sintaxa**, *subl.n.*), au venit dracul slavei deșarte și dracul mîndriei...” (vol. 9, ediția Humanitas, 2007, p. 247).

Călugărul este așa de preschimbat prin virtuți, cum e altul prin plăceri. călugărul (călugăria) este o lumină fără de sfârșit în ochiul inimii. (vol. 9, ediția Humanitas, 2007, p. 253).

57. Volumele 2, 3 și 11 sunt deja transformate pentru a fi inserate într-un program de scris. Celelalte volume sunt doar scanate și salvate în format *pdf*. De asemenea, volumele indicate pot fi download-ate free de la adresele de Internet precizate.

58. Sintaxă = parte a gramaticii care studiază regulile de îmbinare a cuvintelor în propoziții și a propozițiilor în fraze.

59. Am schimbat toate aceste forme în *Antologia notelor de subsol*.

În al doilea exemplu oferit, se vede că regula elementară aplicată cuvintelor la început de propoziție nu e respectată, astfel că în loc să avem „Călugăria”, apare „călugăria”.

Un alt aspect de precizat este așezarea cifrei notelor de subsol. Pentru o eleganță a unei lucrări considerăm că toate notele ar trebui toate așezate fie înainte de punct (sau de oricare alt semn de punctuație), fie după acesta (acestea). La pagina 298 din vol. 9 Humanitas (2007) notele sunt așezate când înaintea semnului de punctuație, când după el.

La o analiză obiectivă a primei ediții a *Filocaliei românești* se va observa numeroase greșeli. În cele ce urmează, avem trei exemple concludente din volumul 11:

1. La p. 39, numărul notei aferent celei din subsol este 41 (? !);
2. Lipsa trimiterii textuale a notei 27^b de la pagina 46 (? !)⁶⁰;

60. Această inadvertență este semnalată și de *FR 11 (Apologeticum)*, p. 52. Ținând cont aici de textul notei de subsol [Frumoasă aplicare a ideii de mâncare de către noi a Mielului Hristos. Fiecare om blând e o adevărată hrană plină de dulceată pentru semenii săi. Dar numai unit cu Hristos în jertfa de sine, poate fi și omul un astfel de miel blând, dulce la mâncare și îndulcind viața celui ce-l mănâncă] considerăm că numărul notei (27^b) trebuie așezat în textul filocalic la finalul propoziției: *Și să învrednicească Domnul sufletul tău ca să se sălășluiască în nevinovăție și în blândețe, ca să fie o hrană a lui Hristos, un miel nevinovat (FR 11, p. 46)*. Problematika așezării notelor de subsol este destul de întâlnită în volumul 11. Astfel, am putea preciza și următoarele note fără trimitere textuală: 128 (p. 115), 193 (p. 159), 546 (p. 387), 764-5 (p. 530), 792^b (p. 552), 830^b (p. 577), 873^b (p. 622), 922 (p. 671). Oferim mai jos rezolvarea acestor note:

Număr notă	Text filocalic	Text notă de subsol
128	Iar visurile cu fiarele sălbatice... Dar Domnul îi va goli de putere cu cuvântul gurii Sale (II Tim. 2, 8) ¹²⁸ prin rugăciunile sfinților. Amin.	128 Numele Domnului nostru Iisus Hristos este înfricoșător dracilor și celor ce se lasă stăpâniți de patimile inspirate de aceia...
193 ^b	Deci să nu pizmuiască pe cel ce vrea să asculte pe Cel ce zice: „Bolnav am fost și mi-ați slujit” (Mt. 25, 36) ^{193^b} .	193 ^b Cu mare delicatețe socotește Bătrânul Ioan că cel ce oprește pe cineva să-l stujească, îl pizmuieste pentru răsplata ce o va primi de la Dumnezeu...
546	Când deci vă grăiesc sfinții, să înțelegem întâi că ne grăiesc despre omul dinăuntru și vom afla că necazul ce ne vine de la oameni, sau paguba în cele materiale, ne sunt spre folosul nostru ⁵⁴⁶ .	546 Toate ale omului sau ale colectivităților umane au o istorie. Unele pot începe bine și pot trece prin etape mai grele, sau invers...
764	Dar stau la gânduri dacă trebuie să mă lepăd de acum de toate și să plec, sau să pun mai întâi în rânduală lucrurile mele și apoi să plec ca să aflu în retragere lipsa de griji ⁷⁶⁴ .	764 Ca să întrebi pe un părinte duhovnicesc despre gândurile tale, trebuie să știi să le expui. Dar cine le poate expune?...
765	Și apoi să mai rămân ca să îngrijesc de vânzarea celelalte locuri ⁷⁶⁵ .	765 Omul poate fi un ocean de gânduri rele, dar și un ocean de milă, de iubire și de înțelepciune...

3. Scrierea cuvântului grecesc **ἀντοεξούσιον** (?!)⁶¹.

Aceste probleme semnalate mai sus nu sunt chiar atât de grave, însă ce ne facem când vine vorba de radierea sau interpolarea textului în sine sau a textului notelor de subsol. Iată două exemple concludente:

Text editio princeps/altă ediție

Numai în Dumnezeu cel nepătimitor, cel desăvârșit liber, putem avea și noi nepătimitirea... (vol. 9, editio princeps, Editura IBMBOR, 1980, p. 410, nota 902).

Încă pentru Origen singurul rost al „coborârii” Cuvântului în lume este „înălțarea” Lui din lume. Credinciosul deci trebuie să facă totul sau să nu rețină pe Dumnezeu-Cuvântul jos în lume, ci să-I înlesnească în duhul său propriu înălțarea la cer. Orice credincios trebuie să înțeleagă pe Hristos tot mai mult după duh, nu după trup (2 Cor. V, 16). De aceea

Text reeditat

Numai în Dumnezeu Cel nepătimitor, Cel desăvârșit liber, avem și noi nepătimitirea... (vol. 9, ediția Humanitas, 2007, p. 361, nota 917).

Încă pentru Origen singurul rost al „coborârii” Cuvântului în lume este „înălțarea” Lui din lume. Credinciosul deci trebuie să facă totul sau să nu rețină pe Dumnezeu-Cuvântul jos în lume, ci să-I înlesnească în duhul său propriu înălțarea la cer. Orice credincios trebuie să înțeleagă pe Hristos tot mai mult după duh, nu după trup, chiar spre folosul lui,

Număr notă	Text filocalic	Text notă de subsol
792 ^b	„Ava, ce să grăiesc ?” Și să nu te îngrijești ce vei grăi ⁷⁹² , după cuvântul Domnului: „Nu vă îngrijiți ce veți grăi, căci nu voi sunteți cei ce grăiți, ci Duhul Tatălui vostru care este în ceruri este Cel ce grăiește în voi” (Mt. 10, 20) ^{792b} .	792 ^b Bătrânul Ioan avea atâta respect de Marele Bătrân Varsanufie, că recomanda starețului Elian să-l întrebe și în gând...
830 ^b	Mă rog ție, fiule, eu Bătrânul ^{830b} ; mă rog ție celui tânăr...	830 ^b Dorința de a-l vedea mântuit, mila pentru pieirea ce-l așteaptă pe tânărul său fiu duhovnicesc, îl face pe Bătrân să se folosească chiar de rugăciune ca să-i dea tărie și curaj...
873 ^b Iar de nu fac rugăciuni, nici nu mă pecetluiesc ^{873b} , nu visez”.	873 ^b Cu semnul crucii, zice la nota ed. Volos.
922	803. <i>Întrebare: Locuitorii cetății au făcut după răspunsul dat lor de Bătrân și au ales pe cei trei. Și li s-a dat lor un episcop sfânt și bineplăcut lui Dumnezeu</i> ⁹²² .	922 Notă în ed. Volos: Aici pare să fie vorba nu de episcopul condamnat, ci de mitropolitul regiunii aceleia...

61. FR 11, nota 48, p. 57. Forma corectă: **ἀντεξούσιον**.

Domnul nu se lasă atins de cel ce-L înțelege după trup, chiar spre folosul lui, ca să nu se mulțumească cu aceasta, ci să se ridice la o înțelegere mai înaltă a Sa. Este vorba de cel ce se află pe treapta făptuirii, care nu are încă descoperit pe Domnul pentru a tinde spre depășirea acestei faze. Domnul cel coborât în lume este Domnul ascuns în porunci. Cel ce se află încă în faza exclusivă a împlinirii poruncilor îl ține pe Domnul coborât și slava Lui acoperită de trupul faptelor ascetico-morale (*Capete gnostice* II, 94) [vol. 2, ediția Humanitas, 2004, p. 183, nota 1].

Se pot observa diferențele de text. Pe de o parte, avem greșeli în ediția princeps corectată de cea Humanitas (cel nepătimitor// Cel nepătimitor; cel desăvârșit// Cel desăvârșit), pe de altă parte, o interpolare evidentă: putem avea și noi // avem și noi.

În al doilea exemplu se poate observa cât de mult a omis ediția electronică: în rândul al treilea un întreg pasaj radiat! ([[(2 Cor. V, 16). De aceea Domnul nu se lasă atins de cel ce-L înțelege după trup]].)

O mare problemă a notelor de subsol am întâlnit-o în volumul 9. În încercarea de a realiza o demarcație dintre *notele ermineutice* și cele *inter-filocalice* (cu pasaje preluate de părintele Stăniloae din *PG* sau alte ediții ale *Scării Sfântului Ioan Scărarul*), uneori niciuna din ediții nu ne-a fost de ajutor. În mod evident simbolul utilizat pentru a trimite o notă la categoria *inter-filocalică* a fost în text ghilimele „” sau «», în funcție de ediție. Însă, adesea utilizarea lor ne-au pus în dilemă. Astfel:

Text editio princeps

«E cu neputință să se atingă de bine...»
Alta: «Abate-te de la rău și fă binele» (Ps. 36, 27), adică războiește pe vrăjmașii tăi, ca să micșorezi patimile. Apoi, veghează ca acestea să nu crească. Apoi iarăși războiește-i ca să agonisești virtute. Și după aceea veghează, ca să le păzești. Aceasta înseamnă a lucra binele». (vol. 9, editio princeps, Editura IBMBOR, 1980, p. 377, nota 821).

Text reeditat

„E cu neputință să se atingă de bine...”
Alta: „Abate-te de la rău și fă binele” (Ps. XXXVI, 27), adică războiește pe vrăjmașii tăi, ca să micșorezi patimile. Apoi, veghează ca acestea să nu crească. Apoi iarăși războiește-i ca să agonisești virtute. Și după aceea veghează, ca să le păzești. Aceasta înseamnă a lucra binele. (vol. 9, ediția Humanitas, 2007, p. 333, nota 835).

«Multe locașuri» numește măsurile înțelegerii celor sălășluite în țara aceea, adică dreptele socoteli și deosebiri de înțelegere de care se bucură. Căci n-a înțeles prin «multe locașuri», deosebiri de locuri, ci treptele darurilor (vol. 9, editio princeps, Editura IBMBOR, 1980, p. 423, nota 943).

Multe locașuri numește măsurile înțelegerii celor sălășluite în țara aceea, adică dreptele socoteli și deosebiri de înțelegere de care se bucură. Căci n-a înțeles prin „multe locașuri”, deosebiri de locuri, ci treptele darurilor (vol. 9, ediția Humanitas, 2007, p. 372, nota 958).

Regăsim în primul exemplu două închideri a setului de ghilimele «». Însă al treilea set de ghilimele are numai forma finală (»). Nu știm de unde ar fi putut începe al treilea citat, prins între ghilimele. În ediția Humanitas nu avem decât două seturi de ghilimele („”), fără forma finală a ghilimelelor (după cuvântul *binele*). Nu putem considera că forma exactă ar fi cea a ediției Humanitas, deoarece nu credem că al doilea set de ghilimele și implicit cea de-a doua scolie ar cuprinde doar versetul 27 din Ps 36. De aceea, nici nu am cuprins-o ca notă ermeneutică, ci *inter-filocalică*.

În cel de-al doilea exemplu, întâlnim două seturi de ghilimele în *editio princeps* și doar un set în ediția Humanitas. Pe baza comparațiilor, precum și a locului unde erau așezate ghilimelele am considerat nota ca una ermeneutică.

Pentru cine nu se ocupă în mod evident de notele de subsol (deci de aparatul critic al unei lucrări), toate nemulțumirile noastre vis-à-vis de noile ediții și problemele pe care le ridică, pot fi tratate ca nefondate, poate chiar dintr-un exces de zel. Însă, considerăm că doar în măsura în care păstrăm și transmitem corect un text, doar astfel oferim în mod direct respectul și omagiul nostru persoanei care a scris textul. Actul modern trebuie să se constituie într-un act de supremă valoare, și nu într-un act de „vandalism” editorial.

Un alt aspect îl privește modalitatea citării consecutive. Ediția electronică are destul de multe lacune în privința aceasta. Considerăm următoarele exemple grăitoare în acest sens:

FR 11 (Apologeticum), pp. 103-104: întâlnim două note de subsol (100 și 101^b). La pagina 104 întâlnim nota 101 (? !). Ediția princeps (Editura Episcopiei Romanului și Hușilor, 1990) numerotează corect: 100, 100^b, 101.

FR 11 (Apologeticum), p. 107: întâlnim nota de subsol 105. La pagina 106 întâlnim două note: 105, 105^b (? !), iar la pagina 109, întâlnim nota 107. Făcând apel la ediția princeps (Editura Episcopiei Romanului și Hușilor, 1990, p. 92) nota 105 (p. 107) din ediția electronică *Apologeticum* este de fapt nota 106.

Față de cele prezentate mai sus, putem preciza că în multe situații edițiile noi sunt în detrimentul *editio princeps*. Și, de ce nu, poate că aceste nereguli semnalate de noi în mod critic și obiectiv vor fi luate în calcul la o nouă reeditare a *Filocaliei românești*. Altfel, vom avea noi volume cu aceleași erori sau poate chiar cu și mai multe.

3. Aspecte generale privind notele de subsol

3. 1. Aspecte metodologice

Problematica acestui capitol gravitează în jurul înțelegerii aspectelor generale privind notele de subsol. Fără nicio îndoială problematica este dificilă. Ne putem întreba: ce este o notă de subsol și care este valoarea ei? Există mai multe scopuri ale utilizării notelor de subsol? Dacă da, câte și care anume? Cum pot fi ele „citite” și înțelese? Sunt doar puține întrebări în legătură cu studiul notelor de subsol. Pe de altă parte, toate aceste răspunsuri pot fi consultate atât în literatura străină⁶², cât și în cea românească⁶³. Ceea ce ne propunem în acest capitol este descoperirea *teologiei* notelor de subsol, și mai mult de atât, evaluarea lor din prisma aspectelor științifice.

În mod cert, notele de subsol au drept scop „documentarea a ceea ce afirmă și se susține în text, apelându-se la scrierile altor autori, indicarea bibliografică a citatelor folosite din izvoare și din literatura secundară, redarea textului original al unei traduceri făcute în text sau invers, preluarea acelor părți din text care împiedică fluidizarea lecturii și purtarea discuției științifice cu literatura secundară”⁶⁴. În cazul notelor *Filocaliei românești* există trei particularități vis-à-vis de utilizarea lor:

1. redarea textului original al unei traduceri din text a fost schimbată de părintele Stăniloae cu evidențierea conceptului *cheie* dintr-o limbă străină sau a unor expresii grecești⁶⁵;

62. Umberto Eco, *Como si fa una tesi di laurea*, RCS Libri S.p.A., Milan, 1977 (traducere românească: *Cum se face o teză de licență. Discipline umaniste*, ediție revizuită, traducere de George Popescu, Editura Polirom, Iași, 2006); Michel Beaud, *L'art de la thèse. Comment préparer et rédiger une thèse de doctorat, un mémoire de D.E.A. ou de maîtrise ou tout autre travail universitaire*, Éditions la Découverte, Paris, 1993; R. Farina, *Metodologia. Avviamento alla tecnica del lavoro scientifico*, LAS, Roma, ⁵1995; R. Meynet, *Norme tipografiche per la composizione dei testi con il computer*, PUG, Roma, ³1996; J. M. Prellezo/J. M. Garcia, *Invito alla ricerca. Metodologia del lavoro scientifico*, LAS, Roma, 1998 etc.

63. În ordine cronologică: Teodor M. Popescu, „Îndrumări metodice de lucru pentru studenții în teologie”, în: *St. Teol.*, VIII (1956), nr. 7-8, pp. 498-530; Ștefan Lupu, *Ghid practic pentru elaborarea unei lucrări științifice în teologie*, Editura Sapienția, Iași, 2000, 162 pp.; Daniel Benga, *Metodologia studiului...*, 192 pp.; Idem, *Meodologia cercetării științifice...*, 224 pp.

64. Daniel Benga, *Metodologia studiului...*, p. 177; Idem, *Meodologia cercetării științifice...*, p. 190.

65. Exemplu: **FR 5, nota 250, p. 160**: În acest pasaj cuvântul μετάνοια e luat și ca pocăință, și ca metanie (nota la textul filocalic: *Din aceasta poate cunoaște cineva că este în afară de toate Bisericile lui Dumnezeu, și de Dumnezeu, când se împotrivesc în cuvânt și are trebuință de acea unică și minunată pocăință (metanie), care nefăcându-se, nici cele o mie nu-i folosesc celui ce are o purtare nepocăită. Căci metania (pocăința) este tăierea voii rele...); **FR 10, nota 413**: Expresia εσώθεν τις εικόνας της διανοίας poate fi tradusă atât prin: „din lăuntru chipului ascuns al cugetării”, cât și prin: „din lăuntru chipului ascuns în cugetare”. Cugetarea e un chip care ascunde pe Dumnezeu, sau Dumnezeu e un chip ascuns în ea. Acest chip (model) străpunge uneori cugetarea făcându-se văzut. Cunoașterea aceasta nu-și pune nădejdea nici în folosirea imaginilor (lucrurilor), ca cea naturală, nici în judecățile întemeiate pe cuvintele lui Hristos, trecute în faptele virtuților, ci în vederea directă a tainelor; etc. Pentru vizualizarea tuturor conceptelor grecești, vezi: *Indexul termenilor grecești întâlniți în notele de subsol ale Filocaliei românești*.*

2. indicarea bibliografică a citatelor folosite - adesea ele sunt trecute în textul propriu-zis și nu în notele de subsol;

3. purtarea discuției științifice cu literatura secundară - este adesea observabilă doar în scurtele introduceri istorice a fiecărui autor filocalic și aproape inexistentă în restul notelor de subsol.

Din perspectiva lui Umberto Eco întrebuițarea multor note de subsol într-o lucrare ar avea un dublu „efect”: *snobism erudit* și *tentativă de a arunca praf în ochi*⁶⁶. Dacă la acestea se mai adaugă și faptul că multe note de subsol pot conține informații neesențiale, sau mai grav pot fi plagiate, atunci ar trebui să ne întrebăm ce șanse au multitudinea notelor de subsol ale *Filocaliei românești* vis-à-vis de opinia umanistului italian? Răspunsul este unul singur. Părintele Stăniloae nu suferă de un snobism erudit sau de tentativa de a arunca praf în ochi cuiva, deoarece majoritatea notele sale (70% dintre ele) sunt note personale (*ermineutice*), și nu note care țin de strictă erudiție. Acest fapt nu trebuie să conducă la o altă premiză și mai gravă, conform căreia opera sa de traducere nu ar fi științifică. Nicidecum. Ținând cont de argumentele lui Umberto Eco privind științificitatea unei lucrări⁶⁷, putem să arătăm caracterul științific al traducerii numite *Filocalie* și inclusiv al notelor de subsol care o însoțesc. Astfel:

1. **lucrarea avertizează asupra unui obiect recognoscibil și de ceilalți.** „Obiectul” pe care și-l propune *Filocalia* este de fapt *lucrarea pe care omul în compania lui Dumnezeu o duce pentru purificare, iluminare și desăvârșire*, deci calea pentru mântuire, prin potențarea la maxim a capacității de a ajunge la sfințenie. Ea nu sfidează regulile logicii umane, deși e net superioară ei. ***Filocalia ca text suport și notele de subsol ca text interpretativ*** prezintă clar noțiunile cu care operează: scoate/scot în evidență metodele împlinirii poruncilor divine pentru a ajunge la îndumnezeire (practicarea virtuților, sudarea relațiilor inter-umane și dobândirea mântuirii);

2. **trebuie să spună despre acel obiect lucruri care nu au mai fost spuse, să vadă într-o optică diferită sau să nuanțeze lucruri deja spuse.** *Filocalia* ne prezintă întotdeauna lucruri noi, însă perspectiva noastră le vede vechi, demodate, poate chiar inutile. Ea prezintă cele mai subtile aspecte ale vieții duhovnicești, imposibile de descifrat până nu primesc un caracter personal, până nu ne asumăm real condiția de următor și ucenic al lui Hristos. *Filocalia* vede lumea, omul și cosmosul dintr-o optică diferită omului contemporan. Ea nu privește aspectul consumist

66. Umberto Eco, *Cum se face o teză de licență...*, p. 237: „O opinie destul de răspândită este aceea că nu numai teza de licență, ci și cărțile cu multe note ar fi un exemplu de snobism erudit și, deseori, o tentativă de a arunca praf în ochi. Desigur, nu se poate exclude faptul că mulți autori abundă în note spre a conferi un ton important propriei lucrări, nici că mulți alții umplu până la refuz notele de informații neesențiale, poate chiar plagiate fără jenă din literatura critică examinată. Totuși asta nu înseamnă că notele, atunci când sunt folosite cu măsură, n-ar fi de folos”. În viziunea lui Ștefan Lupu, am putea considera acestea drept „poleială” (vezi: Ștefan Lupu, *op. cit.*, p. 63).

67. Umberto Eco, *Cum se face o teză de licență...*, pp. 53-59; cf. Daniel Benga, *Metodologia studiului...*, p. 14; Idem, *Metodologia cercetării...*, p. 15. Le vom folosi după modelul preluat de la părintele Daniel Benga.

al omului modern, ci aspectul euharistic al creației⁶⁸, iar omul nu este doar stăpânul creației, ci preotul prin excelență chemat să sfințească creația. *Filocalia* și notele de subsol ale ei nuancează lucrurile deja spuse de Sfânta Scriptură, căci izvorul *Filocaliei* este Sfânta Scriptură. Orice text patristic conduce inevitabil la Sfânta Scriptură, căci Sfinții Părinți abordau toate problemele vremii lor recurgând la textul sacru. Întâlnirea trimerelor scripturistice în textul filocalic și în notele de subsol ale părintelui Stăniloae confirmă această ipoteză.

3. trebuie să fie utilă celorlalți. Despre utilitatea și recunoașterea *Filocaliei românești*, precum și a celorlalte versiuni „naționale” considerăm că aceste câteva mărturisiri vorbesc de la sine:

a) „La sosirea tatei la catedrală în București, începutul anului 1947, faima *Filocaliei* îl precedase demult... Ea era cunoscută în cercurile intelectuale ale Capitalei, printre monahii din Moldova, pretutindeni”⁶⁹;

b) „O editură ca Humanitas e o mașinărie mare, grea, care se mișcă cu opințeli, chiar dacă, privite din afară, lucrurile par mult mai frumoase. În această mișcare greoaie însă, în această rutină, în această... opacitate inevitabilă, apar câteodată cărți care traversează spațiul cu o rapiditate și o grație care ne fac pe noi înșine să ne mirăm. Una din aceste cărți se întâmplă să fie volumele din *Filocalia*, traduse de Părintele Stăniloae. Grația aceasta se datorează unei calități misterioase, dar nu atât de misterioasă încât să nu putem spune nimic despre ea. Eu cred că ea aparține mai întâi, firește, operei în sine, dar mai aparține deopotrivă transparenței pe care știe să i-o confere însuși traducătorul ei”⁷⁰;

c) „Publicarea *Filocaliei* slavo-ruse, reprezintă un eveniment nu numai în istoria monahismului rus, ci și în istoria culturii spirituale ruse. *Filocalia* a reprezentat un punct de plecare și un elan, întoarcerea la izvoare, deschidere de noi căi și descoperirea unor noi orizonturi”⁷¹.

4. trebuie să furnizeze elementele pentru verificarea și pentru negarea ipotezelor pe care le prezintă, adică, plecând de la probele propuse, alți cercetători să poată merge mai departe, fie pentru a confirma, fie pentru a infirma ipoteza respectivă Elementele pe care le oferă *Filocalia* și notele de subsol nu pot fi căutate în universul cărții, ci în pustiul inimii. Doar aici - printr-o susținută practică ascetică - se poate intra în Duhul libertății și al comuniunii. Dacă ni se permite să ne exprimăm astfel, putem înțelege ușor că *Filocalia* este un *manual de practică a rugăciunii și a virtuților*, iar notele de subsol „prescripțiile” acestui *manual*. Pentru a înțelege *Filocalia* și notele de subsol trebuie să sondăm dincolo de percepția vizuală. În aceasta constă de fapt frumusețea *Filocaliei* și a notelor

68. „Împărtășirea euharistică a mai multora cu Hristos în timpul vieții pământești e un chip al faptului că în viața viitoare se vor împărtăși toți dreptii de Hristos într-o comuniune universală” (FR 8, nota 633, p. 315).

69. Lidia Ionescu Stăniloae, *op. cit.*, p. 134.

70. Vlad Russo, „Mesaje”, în: *AFTOUB*, IV (2004), p. 53.

71. George Florovsky, *Căile teologiei rusești* (în limba rusă), Paris, 1937, p. 127, apud † Serafim Joantă, *op. cit.*, p. 145.

sale: rămâne mereu deschisă spre arătarea *chipului evanghelic al lui Iisus Hristos*. Pe de altă parte, invitația ei este una realizabilă la nivel personal. Căutându-mă pe mine descopăr și pe cel de lângă mine, și astfel îl descopăr ca și *chip al lui Dumnezeu*. Pentru aceasta a militat atât de mult părintele Stăniloae în notele de subsol: să ne arate că putem fi mai buni, mai iertători, mai înțelegători, mai răbdători, mai smeriți și mai iubitori doar în momentul în care inima noastră se deschide lui Dumnezeu și celor de lângă noi.

Însoțirea *Filocaliei* cu note de subsol personale este dovada incontestabilă a elaboratului mintal al traducătorului ei. Metoda este individuală, este acea „dublare a rațiunii sănătoase a omului”⁷².

În legătură cu extinderea notelor de subsol din *Filocalia românească* credem că următoarele cuvinte sunt de prisos: „nota însă poate conține și tot ceea ce este util pentru completarea și clarificarea textului”⁷³. Părintele Stăniloae oferă tot ceea ce este util pentru completarea și clarificarea textului filocalic. Dintr-o altă perspectivă, textul filocalic este „extins” prin ermeneutica personală a traducătorului. Această ermeneutică își propune în mod cert de a fi o re(descoperire) a sensului filocalic, precum și o poartă deschisă aplicabilității. Textul în sine nu își găsește folosul decât în aplicarea de către fiecare în parte a ceea ce reprezintă *viață creștină* descrisă atât de amănunțit de părinții filocalici.

3. 2. Aspecte tehnice

Acest subcapitol continuă partea tehnică a studiului nostru. Ne-am propus să subliniem cuprinsul notelor de subsol ale *Filocaliei românești*, împărțite în diferite aspecte/categorii: note biblice/cu referință la citate biblice, note referitoare la colecțiile patristice, note ermeneutice, note de erudiție și note *inter-filocalice*⁷⁴. Pentru început este deosebit de important să reliefăm conținutul fiecărei denumiri propuse de noi, pentru a nu preta la neînțelegeri.

Astfel, prin *notele biblice* subliniem notele care conțin trimiteri la citatele vetero și neo-testamentare precum și explicații la citatele biblice⁷⁵. *Notele referitoare la colecțiile patristice* sunt notele care conțin fie trimiteri la diferitele colecții patristice (*PG, PL, CSEL, SC, Mansi*)⁷⁶, fie analize și comparații între colecțiile

72. Teodor M. Popescu, *art. cit.*, p. 517.

73. Ștefan Lupu, *op. cit.*, p. 62.

74. Aceste denumiri propuse de noi pot fi echivalate cu cele stabilite de Ștefan Lupu, și anume: note de documentare, note de trimitere, note complementare și de clarificare, note mixte (vezi: Ștefan Lupu, *op. cit.*, pp. 63-65).

75. Spre exemplu, notele 137 și 138 din *FR 1* (pp. 358-359). Cele două note sunt note explicative la același verset biblic - *1 Co 3, 13*, conform cărora *focul* de care vorbește Apostolul Pavel e imaginea judecății din urmă sau a „cercetării” faptelor.

76. Cele mai multe note de subsol cu referință la colecțiile patristice se referă la *PG* și *PL*. Celelalte colecții (*CSEL, SC* și *Mansi*) se găsesc analizate în puține note de subsol. Spre exemplu, în *FR 1, CSEL 2* (notele 49, 53), *Mansi 1* (nota 124). De asemenea, unele note de subsol care făceau trimitere la un autor (Vezi: spre exemplu *FR 6*, nota 12, p. 11: „J. Darrouzès A. A., *Introducere la Chapitres Théologiques*, p. 10”) au fost trecute tot la *note cu referință la colecțiile patristice* și nu la *note de erudiție*, deoarece acele note erau prescurtări ale unor introduceri/scolii la autori patristici din diferite colecții patristice (în cazul de față din *SC*).

patristice⁷⁷. Am introdus aici și toate referințele la *Filocalia grecească* și cea *românească*. *Notele ermineutice* încearcă să exprime interpretările personale ale părintelui Stăniloae la diferitele aspecte dogmatice, morale, ascetice⁷⁸. *Notele de erudiție* sunt notele care conțin literatură secundară⁷⁹, precum și explicațiile/traducerile din limba greacă a diferitelor cuvinte⁸⁰. *Notele inter-filocalice* sunt notele de subsol întâlnite mai ales în volumul 9 al *Filocaliei*. Ele sunt preluări directe ale unor diferite *scolii* din edițiile „Scării” Sfântului Ioan Scărarul, precum și din *Patrologia greacă* (PG) sau ale traducerii lui Veniamin Costache. Semnul distinctiv al lor este folosirea ghilimelelor („”) atât la începutul notei cât și la sfârșit⁸¹.

Unele volume ale *Filocaliei românești* conțin după nota de subsol principală și câteva note de subsol *secundare*⁸². Acolo unde existau asemenea cazuri, încadrarea notei între cele cinci cazuri s-a realizat după conținutul fiecărei note și comparația lor.

La fel de dificilă a fost și împărțirea *notelor ermineutice* pentru indexul tematic. Adesea, notele de subsol nu au o singură temă centrală pe care o dezvoltă, ci mai multe. Exemplele următoare - credem că - vorbesc de la sine:

FR 9, nota 71, p. 55:

Neputința noastră mărturisită lui Hristos e un dar adus Lui. Sau abia prin aceasta, ne dăruim pe noi înșine Lui, neținând nimic pentru noi, ca pe ceva în

77. Vezi: spre exemplu FR 1, nota 146, p. 364; FR 8, nota 8, p. 9. Unele analize și comparații nu sunt introduse în note de subsol, ci se găsesc direct în text (Vezi: FR 5, pp. 257-261).

78. În general, aceste note sunt recunoscute prin lungimea lor, care se continuă adesea pe cealaltă pagină (Vezi: FR 2, nota 2, pp. 157-159; FR 2, nota 1, pp. 170-171; FR 3, nota 1, pp. 276-277 etc.). Am luat în considerare chiar și acele note care conțin doar un singur cuvânt explicat (Vezi: FR 4, notele 2, 10-11, p. 358). Adesea, a fost deosebit de greu să facem o distincție clară între *notele ermineutice* și *notele de erudiție*, deoarece în *notele ermineutice* se găseau infiltrate și câte o referință a literaturii secundare sau a unei colecții patristice, fapt care duce la a considera direct acea notă ca fiind *de erudiție*, respectiv *notă cu referință la vreo colecție patristică* (Vezi: FR 2, nota 1, p. 98; FR 2, nota 3, p. 129; FR 3, nota 1, p. 42 etc.). În general, am optat pentru nota ermineutică deoarece cantitatea informației explicative (ermineutice) era mult superioară celei *de erudiție/cu referință la vreo colecție patristică*. Nu am considerat note ermineutice argumentările părintelui Stăniloae cu trimiteri patristice (Vezi: FR 9, notele 295-6, pp. 144-145).

79. Aceste note se găsesc de obicei în introducerile realizate de părintele Stăniloae la diferiți Părinți filocalici. Vezi: FR 1, notele 140-146, pp. 363-364; FR 2, nota 1, p. 9 etc. Pe lângă acestea am socotit oportun de a introduce aici și acele note care oferă trimiteri la capitole din opere importante (Vezi: FR 5, notele 179, 187 etc.).

80. Vezi: FR 4, nota 11, p. 348; FR 4, nota 70, p. 356 etc.

81. Acolo unde între două scolii sau înainte/după o/două scolii părintele Stăniloae și-a introdus propria sa opinie, am considerat acea notă ca fiind ermineutică (Vezi: FR 9, notele 11, 54, 55, 63, 72 etc.). *Notele inter-filocalice* sunt cele ce dețin în întregime copii ale părintelui Stăniloae din alte volume sau opere paristice (Vezi: FR 9, notele 58, 65, 66, 67, 74, 78 etc.).

82. Vezi întreaga problematică cu volumul 10. Un alt exemplu concludent este FR 8, care conține 13 note de subsol *secundare*: notele 188 și 188^b, p. 83; 198, 198^b și 198^c, pp. 88-89; 200^a și 200^b, p. 90; 555 și 555^b, p. 233; 561 și 561^b, p. 237; 566 și 566^b, p. 239; 569 și 569^b, p. 240; 637 și 637^b, p. 275; 753 și 753^b, p. 363; 812 și 812^b, p. 393; 840 și 840^b, pp. 406-407; 871 și 871^b, p. 426; 876 și 876^b, p. 429. Astfel, numărul total al notelor de subsol din FR 8 ar trebui să fie 1042 (1029+13).

stare să ne mulțumească. Și numai dăruiri întregi lui Hristos ne deschidem pentru ajutorul sau darul Lui, nesfârșit mai bogat decât tot ce putem avea noi, prin noi înșine. Altfel, socotim că nu avem nevoie de El. Chiar mâna sau fapta noastră care le aduce pe acestea lui Hristos, va fi întărită de dreapta sau de fapta puternică a lui Hristos. Dacă vom fi neîncetat în această stare de smerită cugetare, egală cu aducerea noastră lui Hristos, neîncetat va coborî peste noi darul lui Hristos. Dăruirea noastră și primirea ajutorului de sus se îmbină astfel într-un singur act dialogic neconținut.

În mod evident, ar trebui să asociem această notă cu *neputința*, însă întreaga notă de subsol vorbește și de *mărturisirea față de Hristos, dăruirea față de Hristos, faptele noastre, smerita cugetare și darul lui Hristos*. Cum vom denumi această notă ?

Am considerat această notă ca fiind trimitere pentru *dăruirea față de Hristos*, din următoarele motive:

1. În text se întâlnește de trei ori această temă: *ne dăruim pe noi înșine Lui // numai dăruiri întregi lui Hristos ne deschidem pentru ajutorul sau darul Lui // dăruirea noastră;*

2. Toate celelalte teme sunt legate de *dăruirea față de Hristos*.

Acolo unde textul oferă noi posibilități/trimiteri am notat în antologia notelor de subsol astfel: ***o posibilă trimitere pentru...***

Un alt exemplu este nota de subsol 837 (p. 405) din FR 8:

Lumina iubirii dumnezeiești se comunică minții ca unui organ spiritual cunosător prin inimă, care e organul spiritual al simțirii. Inima iubește, inima primește iubirea lui Dumnezeu. Dar o inimă având în ea înțelegerea minții. O inimă întunecată, oarbă, e purtată de vehemența unor simțiri dezordonate. Dragostea lui Dumnezeu e însă lumină. Fața minții aplecată spre inimă e privirea minții. Prin aceasta inima vede dragostea lui Dumnezeu ca lumină plină de sens.

Cuvintele/ideile centrale ale notei sunt: *iubirea (dragostea) dumnezeiască, mîntea, inima*. Spre ce termen vom opta pentru a face posibilă înscrierea notei în indicele tematic ?

E greu de realizat o scindare între termenii concept. Dacă am realiza o analiză a notei am avea:

1. Relația *lumină-minte-inimă*;
2. *Inima primește iubirea lui Dumnezeu*;
3. *Inima oarbă*;
4. *Relația minte-inimă*;
5. *Vederea iubirii lui Dumnezeu prin inimă*.

Cel mai uzitat termen concept de aceea am trecut această notă în indexul tematic la *inimă*. Pentru că nu am putut realiza o disociere în mod evident de minte și iubirea dumnezeiască, am notat în „Antologia notelor de subsol”: ***o posibilă trimitere pentru minte și iubire***.

Încă din preliminariile noastre am precizat că volumele 1 și 4 ale *Filocaliei românești* le vom exclude din analiza noastră. Motivele excluderii celor două volume din analiza noastră se datorează lipsei notelor de subsol ermineutice în comparație cu celelalte volume, unde ele abundă⁸³:

Numărul <i>Filocaliei</i>	Note de subsol	Note referitoare la citate biblice	Note referitoare la colecții patristice	Note ermineutice	Note de erudiție	Note <i>inter-filocalice</i>
FR 1	146	2	73	26	45	—
<i>FR 2</i>	266	1 ⁸⁴	23	195	47	—
<i>FR 3</i>	308	3	23	225	57	—
FR 4	499	286	93	41	79	—
<i>FR 5</i>	374	2	44	210	118	—
<i>FR 6</i>	618	1 ⁸⁵	89	499	29	—
<i>FR 7</i>	761	—	123	518	120	—
<i>FR 8</i>	1042	3	136	787	116	—
<i>FR 9</i>	1245	3	68	743	30	401
<i>FR 10</i>	752	4	3	681	39	25
<i>FR 11</i>	1059	2	17	968	55	17
<i>FR 12</i>	585	2	12	510	35	26
Total	7655	309	704	5403	770	469

Ceea ce spunea Horia-Roman Patapievici în alocuțiunea sa de la Congresul *Dumitru Stăniloae despre legătura organică dintre textul Filocaliei românești și notele de subsol realizate de părintele Dumitru Stăniloae*⁸⁶, se poate verifica. Aceste câteva exemple pe care le vom oferi acum, vor soluționa direct acest aspect al *legăturii organice*, ajutându-ne să oferim un „verdict” pozitiv/negativ supoziției domnului Patapievici. Astfel:

83. Se poate vedea clar din tabelul nostru raportul dintre „categoriile” notelor de subsol. În general, predomină notele de subsol biblice (în volumul 4, 286 !) și cele referitoare la colecțiile patristice (73, 93), în comparație cu doar 26 note ermineutice (în volumul 1) și 41, în volumul 4. Acestea sunt cauzele care au dus la excluderea lor din analiza noastră. Folosirea **bold**-ului în tabel pentru FR 1 și FR 4 arată excluderea lor, precum și pentru notele *inter-filocalice*.

84. Singura referință cu privire la un citat scripturistic (în cazul de față la *Rm* 10, 6-7) se întâlnește în nota 1 de la p. 179 (Vezi: *FR* 2, nota 1, p. 179).

85. Singura referință cu privire la un citat scripturistic (în cazul de față la *Rm* 1, 20) se întâlnește în nota 31 de la p. 179 (Vezi: *FR* 6, nota 31, p. 25).

86. Horia-Roman Patapievici, *art. cit.*, p. 104.

Text filocalic

Timpul se împarte în trei. Credința se întinde împreună cu toate trei părțile; nădejdea, cu una dintre ele; iar dragostea, cu două⁸⁷.

Căci se cuvine, de fapt, ca cel ce vrea să se mântuiască să omoare nu numai păcatul pentru voință, ci și voința însăși pentru păcat (față de păcat)...⁸⁹

Căci așa zic Sfinții Părinți, Efrem și ceilalți, către începători. Unul să aibă psalmul pe buze, altul stihuri, și alții să fie atenți cu mintea la psalmi și la tropare⁹¹.

Căci a nu voi să treci de la nevoițele personale la cele mai desăvârșite și de la trupul literei dumnezeieștii Scripturi la înțelesul Cuvântului e semnul unui suflet lenș și care n-a gustat Cuvântul dumnezeiesc...⁹³

Căci, când harul vede că a început în cugetarea lui puțin părerea de sine și a început să gândească lucru mare despre sine, îndată îngăduie să se întărească ispitele împotriva lui, până ce va cunoaște omul slăbiciunea sa și va alerga la Dumnezeu, și se va prinde de El întru smerenie. Prin acestea ajunge omul la măsura bărbatului desăvârșit (Efes. 4, 13)⁹⁵...

Nota de subsol a părintelui Dumitru Stăniloae

Cred în cele trecute, prezente și viitoare, nădăjduiesc în cele viitoare, iubesc cele prezente și viitoare. Pentru iubire nimic nu aparține trecutului, nimic nu e mort, ci totul e viu⁸⁸.

ἄλλὰ καὶ αὐτὴν προίρεισιν τῆ ἀμαρτία. Este tot una cu omorârea voinței din păcat (τὴν κατὰ τὴν ἀμαρτίαν τὴν προαιρέσεως νέκρωσιν). Este o paralela la expresia Apostolului Pavel: „Eu m-am răstignit lumii (mi-am omorât voința pentru sau din păcat) și lumea s-a răstignit mie (am omorât păcatul pentru sau din voință)”⁹⁰.

Sunt aici indicate trei trepte în ocuparea cu cele duhovnicești: rostirea cu gura de cuvinte duhovnicești, atenția la înțelesurile lor cu mintea și contemplația mai presus de înțelesul cuvintelor⁹².

Înțelesul cuvântului din Scriptură e totodată înțelesul Cuvântului dumnezeiesc personal, Care împărtășește cuvântul Scripturii. Cel ce înțelege cuvântul Scripturii se pune în dialog cu Cuvântul dumnezeiesc ca persoană⁹⁴.

Înaintarea la măsura vârstei duhovnicești a lui Hristos nu se face pe un drum neted, într-o continuă seninătate și bucurie, ci prin grele și gramatice lupte și peripeții⁹⁶.

87. Sfântul Maxim Mărturisitorul, „Capete despre dragoste”, în: FR 2, p. 105. Sublinierile ne aparțin.

88. Vezi: FR 2, nota 1, p. 105.

89. Sfântul Maxim Mărturisitorul, „Răspunsuri către Talasie”, în: FR 3, p. 296.

90. Vezi: FR 3, nota 2, p. 296.

91. Sfântul Petru Damaschinul, „Învățătură duhovnicești”, în: FR 5, p. 65.

92. Vezi: FR 5, nota 112, p. 65.

93. Cuviosul Nichita Stithatul, „Cele 300 de capete despre făptuire”, în: FR 6, p. 262.

94. Vezi: FR 6, nota 488, p. 262.

95. Calist și Ignatie Xanthopol, „Cele 100 de capete”, p. 164.

96. Vezi: FR 8, nota 409, p. 164.

Bineînțeles, exemplele ar fi putut continua, dar credem că cele oferite sunt suficiente pentru a putea realiza verificarea ipotezei domnului Patapievi. O simplă comparare între textul *filocalic* și nota de subsol a părintelui Dumitru Stăniloae, ne oferă o imagine deosebită a părintelui: cea de *tălmăcitor și tâlcuitor* al *Filocaliei românești*, în mod special, și al *scrierilor duhovnicești despre cum se poate omul curăți, ilumina și desăvârși*, în mod general. O exemplificare în acest sens, ar fi bine venită:

Timpul se împarte în trei A⁹⁷

Credința se întinde împreună cu toate trei părțile B

nădejdea, cu una dintre ele C

iar dragostea, cu două D

Cred în cele trecute, prezente și viitoare A+B

nădăjduiesc în cele viitoare C

iubesc cele prezente și viitoare D

Pentru iubire nimic nu aparține trecutului, nimic nu e mort, ci totul e viu.

tâlcuirea

Textul maximian este destul de dificil de înțeles în partea a doua a sa. Prin nota de subsol *ermineutică*, părintele Stăniloae, vine în ajutorul destinatarului, explicând căror dimensiuni ale timpului se răsfrâng *cele trei virtuți teologice*. Astfel, pentru cel neinițiat în *tainele Teologiei* tălmăcirea părintelui Stăniloae este una de bun augur. Ceea ce este absolut de remarcat la aceste note este legătura personală a traducătorului român cu textul în sine. Dialogul profund dintre traducător și textul în sine este unul al comuniunii. „Întrebând” textul, traducătorul primește „soluționarea” acestuia, însă nu orice fel de rezolvare, ci una plină de căldură, încălzită de focul iubirii dumnezeiești. În notele de subsol *ermineutice* se oglindește cu mult rafinament trăirea duhovnicească a traducătorului, o trăire pneumatică umplută de darul lui Dumnezeu. Nu e o notă simplă în care se poate constata doar erudiția *traducătorului*, ci e o notă personală. Prin aceste note, părintele Stăniloae, nu intră în legătură numai cu *textul patristic*, ci cu fiecare dintre noi, care citim textul patristic și nota de subsol, și dorim să ne împărtășim din izvorul creator al celui considerat „le plus grand théologien orthodoxe contemporain” (Olivier Clément).

Dintr-o altă perspectivă, textul notelor de subsol pare să fie construit într-o relație A-B-C:

FR 11, nota 48, p. 57:

Cine se obișnuiește cu amânarea, greu mai scapă de această obișnuință. Cine se oprește din urcuș, a căzut în aceeași clipă mai jos de unde este. Nu stă decât cel ce urcă neîncetat. E o idee pe care a dezvoltat-o Sfântul Grigorie de Nyssa. Oprirea prin lenevie produce o anumită paralizie în puterile sufletului. Cel ce cedează lenei, devine robul ei, își slăbește libertatea, sau stăpânirea sa asupra lui însuși. Ești tu însuși când ești stăpân pe tine. De aceea în grecește libertatea se

97. Am notat cu majuscule ideile din textul filocalic și ideea paralelă din nota de subsol a părintelui Stăniloae.

numește și stăpânire de sine (αὐτεξούσιον)⁹⁸. N-am ajutat pe om în clipa în care a trebuit l-am putut pierde. Fiecare clipă impune o datorie unică pentru veci, pe care n-o mai poți îndeplini în altă clipă. Fiecare clipă ni s-a dat cu rostul ei unic de la Dumnezeu. Fiecare clipă are o însemnătate pentru veșnicie.

Întregul text poate fi înțeles și citit pe baza relației A-B-C:

A: Cine se obișnuiește cu amânarea, greu mai scapă de această obișnuință.

Cine se oprește din urcuș, a căzut în aceeași clipă mai jos de unde este.

B: [Nu stă decât cel ce urcă neîncetat. E o idee pe care a dezvoltat-o Sfântul Grigorie de Nisa. Oprirea prin lenevie produce o anumită paralizie în puterile sufletului. Cel ce cedează lenei, devine robul ei, își slăbește libertatea, sau stăpânirea sa asupra lui însuși. Ești tu însuși când ești stăpân pe tine. De aceea în grecește libertatea se numește și stăpânire de sine (αὐτεξούσιον). N-am ajutat pe om în clipa în care a trebuit l-am putut pierde.]

C: Fiecare clipă impune o datorie unică pentru veci, pe care n-o mai poți îndeplini în altă clipă.

Fiecare clipă ni s-a dat cu rostul ei unic de la Dumnezeu.

Fiecare clipă are o însemnătate pentru veșnicie.

De asemenea, partea centrală (B) poate fi structurată în forma⁹⁹:

B⁰: [Nu stă decât cel ce urcă neîncetat. E o idee pe care a dezvoltat-o Sfântul Grigorie de Nyssa.]

B¹: Oprirea prin **lenevie** produce o anumită paralizie în puterile sufletului

B¹: Cel ce cedează **lenei**, devine robul ei

B²: Își slăbește **libertatea**, sau **stăpânirea** sa asupra lui **însuși**. Ești tu **însuși**, când ești **stăpân** pe tine

B²: De aceea în grecește **libertatea** se numește și **stăpânire** de sine (αὐτεξούσιον)

B⁰: [N-am ajutat pe om în clipa în care a trebuit l-am putut pierde¹⁰⁰]

Pe de altă parte, omițând partea centrală B, prin sudare vom întâlni:

A: **Cine** se obișnuiește cu amânarea, greu mai scapă de această obișnuință.

Cine se oprește din urcuș, a căzut în aceeași **clipă** mai jos de unde este.

C: **Fiecare clipă** impune o datorie unică pentru veci, pe care n-o mai poți îndeplini în altă clipă.

Fiecare clipă ni s-a dat cu rostul ei unic de la Dumnezeu.

Fiecare clipă are o însemnătate pentru veșnicie.

Mai mult de atât, există două structuri paralele, întâlnite pe relația *începutul-sfârșitul propoziției*:

A: Cine se **obișnuiește** cu amânarea, greu mai scapă de această **obișnuință**.

C: Fiecare **clipă** impune o datorie unică pentru veci, pe care n-o mai poți îndeplini în altă **clipă**.

98. Am optat aici pentru corectarea versiunii grecești.

99. Cu litere **îngroșate** (*bold*) am încercat să scoatem în relief conceptele *cheie*.

100. Interesant este de văzut întâlnirea conceptului *clipă* în contextul B.

Din acest exercițiu al criticii textuale, punctele A-C pot fi transcrise A-A', deci putem vorbi de o relație hiastică de forma histeron-proteron în cadrul notelor de subsol. Utilitatea acestei viziuni tehnice se arată în ușurința alegerii termenului *concept central* pentru indexul tematic; în cazul de față *clipa (timpul)*. De asemenea, identificarea corectă a celorlalți termeni conceptuali secundari, ne ajută pentru o posibilă trimitere a notei de subsol la alte concepte (identificare: *o posibilă trimitere pentru...*).

Varianta a doua de interpretare:

Cea de a doua variantă își propune să observe termenii concept din fiecare propoziție:

Cine se obișnuiește cu amânarea, greu mai scapă de această obișnuință.

- **obișnuința**

Cine se oprește din urcuș, a căzut în aceeași clipă mai jos de unde este.

- **urcușul**

Nu stă decât cel ce urcă neîncetat. - **urcușul**

E o idee pe care a dezvoltat-o Sfântul Grigorie de Nisa.

- **se referă la ideea epectazei dezvoltate de Sfântul Grigorie de Nisa**

Opirea prin lenevie produce o anumită paralizie în puterile sufletului. - **lenea**

Cel ce cedează lenei, devine robul ei, își slăbește libertatea, sau stăpânirea sa asupra lui însuși.

- **lenea, libertatea, stăpânirea**¹⁰¹

Ești tu însuși când ești stăpân pe tine. - **stăpânirea**

De aceea în grecește libertatea se numește și stăpânire de sine (αὐτεξούσιον).

- **libertatea, stăpânirea**

N-am ajutat pe om în clipa în care a trebuit l-am putut pierde. - **clipa**

Fiecare clipă impune o datorie unică pentru veci, pe care n-o mai poți îndeplini în altă clipă.

- **clipa**

Fiecare clipă ni s-a dat cu rostul ei unic de la Dumnezeu. - **clipa**

Fiecare clipă are o însemnătate pentru veșnicie. - **clipa**

Adunând întrebuintărea conceptelor se va observa avansul conceptului *clipa* pentru trimiterea în indexul tematic, precum și vizualizarea celorlalți termeni concept secundari (identificați în indexul tematic prin: *o posibilă trimitere pentru...*)

Uneori, părintele Dumitru Stăniloae nu mai oferă în unele note de subsol explicația sa, ci citează cu texte întregi din alți părinți filocalici. Este o comuniune inter-filocalică¹⁰².

101. În această referință putem vorbi de o *interpenetrare conceptuală*, în sensul dezvoltării în aceeași propoziție a trei termeni concept centrali.

102. Spre exemplu, vezi: *FR* 9, nota 107, p. 99; nota 137, p. 112; nota 336, p. 186 etc. Este singurul volum al *FR* în care abundă atât de mult această comuniune inter-filocalică.

Notele de subsol au o legătură organică cu textul filocalic, astfel că supoziția domnului H.-R- Patapievici este una corectă. Acest fapt poate fi observat și prin faptul că dacă am disocia nota de subsol de textul filocalic, ea nu ar mai avea înțeles. Iată două exemple:

FR 6, nota 175, p. 71: Să o țină ca iubire activă, nu statică.

Dacă am prelua în această manieră nota de subsol, ea nu ne-ar preciza mai nimic. Nu ne va spune nimic despre subiectul acțiunii (*să o țină*), și nici despre obiectul acțiunii (*ca*). Însă, dacă vom face raportare la textul filocalic, vom descoperi toate aceste amănunte:

Textul filocalic

Din aceste semne trebuie să cunoască fiecare dacă a primit arvuna Duhului de la mirele și stăpânul Hristos. Și dacă a primit-o, să se sârguiască să o țină¹⁰³.

Nota de subsol pentru textul filocalic

Să o țină ca iubire activă, nu statică.

Putem observa că prin textul filocalic nota de subsol își primește înțelesul: subiectul este *omul duhovnicesc*, iar obiectul acțiunii este *arvuna Duhului*. Ceea ce este ușor de sesizat este legătura organică între textul filocalic și textul notei de subsol. Întregul mesaj ar putea fi transcris în următoarea manieră:

Din aceste semne trebuie să cunoască fiecare dacă a primit arvuna Duhului de la mirele și stăpânul Hristos. Și dacă a primit-o, să se sârguiască să o țină ca iubire activă și nu pasivă¹⁰⁴.

Al doilea exemplu: *FR 6, nota 365, p. 198: În amândouă e aceeași uitare a omului de Dumnezeu, aceeași însingurare a lui, care îl duce la slăbirea puterii spirituale.*

Preluând astfel textul notei, nu vom ști care sunt cele două păcate/motive care presupun uitarea de Dumnezeu și care îl conduc pe om la slăbirea puterii spirituale. În mod evident avem nevoie de textul filocalic:

Textul filocalic

În fața lui Dumnezeu și a oamenilor care viețuiesc după Hristos, e un rău tot așa de mare a petrece cineva pățimaș în fapte de desfrânare și a se mândri în duhul părerii de sine¹⁰⁵.

Nota de subsol pentru textul filocalic

În amândouă e aceeași uitare a omului de Dumnezeu, aceeași însingurare a lui, care îl duce la slăbirea puterii spirituale.

103. *FR 6, p. 71.*

104. Prin underline am subliniat textul notei de subsol a lui Stăniloae. Exemplul ar putea fi catalogat și pentru conceptul de *continuitate*.

105. *FR 6, p. 198.*

Întregul mesaj ar putea fi transcris astfel: *În fața lui Dumnezeu și a oamenilor care viețuiesc după Hristos, e un rău tot așa de mare a petrece cineva pătimăș în fapte de desfrânare și a se mândri în duhul părerii de sine [căci] în amândouă e aceeași uitare a omului de Dumnezeu, aceeași însingurare a lui, care îl duce la slăbirea puterii spirituale.*

Dintr-o altă perspectivă, legătura notelor de subsol cu textul filocalic se desfășoară adesea pe relația A-B-A, în care A este textul filocalic, iar B nota de subsol:

A: [*Cel întristat cu inima, dar slobod la simțuri, e ca un om care are un singur fiu și-l junghie puțin câte puțin cu propriile sale mâini.*]¹⁰⁶

B: Întristarea e singura lui calitate, dar o omoară și pe aceasta prin slobozenia dată simțurilor¹⁰⁷.

A: [*Întristarea minții e un dar de preț în fața lui Dumnezeu...*]¹⁰⁸

În mod cert nota de subsol a părintelui Stăniloae face relația dintre cele două aspecte ale întristării: cea cu inima (primul pasaj) și cea cu mintea (al doilea pasaj). Nota de subsol conține două din conceptele cheie ale primului pasaj, și anume *întristarea și simțurile*. Putem observa că termenul concept central *întristarea* este folosit în toate exemplele la începutul propoziției.

Un alt exemplu evident este FR 10, p. 278:

A: [*Odihnei mădularelor îi urmează o ieșire și o tulburare a gândurilor; iar unei lucrări fără măsură, trândăvia; și trândăviei, ieșirea.*]

B: Ieșirea aceasta a gândurilor este ieșirea lor de sub stăpânirea noastră, e plecarea lor spre lucruri care ne sunt păgubitoare și spre faptele legate de ele¹⁰⁹.

A: [*Dar se deosebește o ieșire de cealaltă...*]

Se poate înțelege că Stăniloae nu făcea nimic altceva decât să anticipeze textul tradus. Pe de altă parte, dacă noi cei de astăzi am citi textul oricărui volum filocalic pe relația prezentată mai sus, și anume A-B-A, vom vedea că cea de-a doua parte a textului filocalic (reprezentat prin al doilea A) este măcar în parte intuit prin nota de subsol. Probabil acest fapt l-a intuit - însă fără a-l dezvolta - Horia-Roman Patapievici prin precizarea: „Noi citim întotdeauna o carte pornind de la text, ducându-ne apoi la nota de subsol. E bine dacă facem acest lucru pentru că așa trebuie înțeleasă o carte. Dar există un test pe care vi-l propun, cu toată ironia și cu tot amuzamentul, un test pentru a socoti, a delimita valoarea unei cărți de mult preț. Să încercăm să citim plecând de la notele de subsol la text...”¹¹⁰.

Dacă am aplica metoda *ad absurdum* textului filocalic, el ar putea fi reconstituit - măcar în parte - datorită vieții monahale, a celor care trăiesc și aplică învăț-

106. FR 10, p. 298.

107. FR 10, nota 336, p. 298.

108. FR 10, p. 298.

109. FR 10, nota 303, p. 278.

110. Horia-Roman Patapievici, *art. cit.*, p. 104.

tura cuprinsă în *Filocalie*. Aceasta ar fi o singură cale de recuperare ? Ar mai exista vreuna ? Și, dacă da, care ar fi aceasta ? Aceste interogații sunt de prisos, ținând seama și de complexitatea subiectului tratat.

Credem că o a doua metodă de recuperare a textului *filocalic* sunt tocmai notele de subsol. Conceptul de unitate text-notă, poate să ajute la recuperarea textului cu ajutorul notei de subsol de la acel text. Stăniloae preia învățătura filocalică și o accesibilizează maselor care o vor citi. Suntem pe deplin convinși, că traducătorul nu a avut intenția de a se adresa unui grup restrâns de inițiați în *mistica și ascetica ortodoxă*, ci el a avut în considerație întregul popor căutător al oazei numite *Filocalie*, din care s-au adăpat de-a lungul vremilor atâția și atâția trăitori în duhul autentic al învățăturii dumnezeiești.

Revenind la recuperarea științifică a *Filocaliei* prin notele de subsol, trebuie să recunoaștem că e un sistem complex. Pe de o parte, notele *ermineutice* sunt cele mai valoroase și cele care într-adevăr susțin opinia că traducerea *Filocaliei grecești* în limba română e „*Filocalia* lui Stăniloae”¹¹¹. Ele ajută cel mai mult în actul recuperării. La acestea se pot adăuga și notele *biblice*, care au și ele un aport destul de mare. Să vedem - în mod detaliat - câteva exemple:

FR 6, nota 242, p. 95: Această afirmare a priorității iubirii, anulează orice acuză că monahii ar disprețui datorია față de oameni, retrăgându-se în contemplație. „Înstrăinarea” înseamnă pentru ei numai lipsa vreunui interes personal și a vreunei pasiuni în iubirea lor de oameni.

Folosindu-ne doar de notă putem să ne dăm seama că textul se referă la raportarea monahului față de lume. Conceptul de bază al textului filocalic pe care trebuie să-l „construim” se referă cel mai probabil la *iubire*. Iată o perspectivă de recuperare a textului filocalic:

1. Subiectul și cauza: monahul și raportarea iubirii sale față de lume (subliniată prin expresia: *datoria față de oameni*) și față de Dumnezeu („obiectul” *contemplației*);
2. „Afirmare a priorității iubirii” = care iubire este prioritară pentru un monah ? Cea pentru oameni sau pentru Dumnezeu ?
- se arată în mod concret în textul filocalic care iubire e prioritară;
3. „anulează” - eliminarea motivului principal al iubirii de către monah;
4. „ar disprețui datorია față de oameni” trebuie corelat cu „înstrăinarea” și ar sublinia retragerea monahilor față de oameni, pe motivul *contemplației* („*retrăgându-se în contemplație*”);

După aceste scurte considerații, credem că textul filocalic se referă la separarea monahilor și înstrăinarea lor față de oameni, pe motivul *contemplației*, motiv care poate fi tradus și prin tema rugăciunii, motivul practicilor ascetice. Nu trebuie să uităm că textul vizează în mod direct *iubirea*. Dacă e așa, înseamnă că textul este o îndemnare la iubire față de lume. Monahul chiar dacă s-a izolat de lume și de semeni, el nu poate pe motive pur-religioase să omită raportarea sa la lume și

¹¹¹. Acest fapt nu se datorează neapărat faptului că Stăniloae este traducătorul ei, ci pentru faptul că Stăniloae și-a pus amprenta sa în actul traducerii.

la semeni. El s-a izolat, s-a „înstrăinat” de lume, însă trăiește în acest *esse mundus*. Monahul se izolează de lume, dar rămâne să se roage pentru lume, să transfigureze lumea prin practicile ascetice. Și la baza acestor acte ascetice stă *iubirea*, iubirea față de Dumnezeu și față de semeni.

Partea a doua a notei de subsol arată *cum nu trebuie să fie iubirea* pentru monahi: din interes / pentru un interes personal și vreo pasiune ascunsă (păcătoasă) pentru vreun om.

Întreaga notă de subsol poate fi considerată dipartid: prima parte, ca o erminie a textului filocalic, iar partea a doua ca fiind o interpretare personală a părintelui Stăniloae la textul filocalic. Această valență a / la arată că doar prima parte a notei de subsol are relație în mod direct cu textul filocalic, și anume: *Această afirmare a priorității iubirii, anulează orice acuză că monahii ar disprețui datoria față de oameni, retrăgându-se în contemplație.*

Acum vom pune în paralel textul *filocalic* la care părintele Stăniloae a dat aceea notă de subsol cu însăși nota de subsol:

„Sârguiește-te să fii chip folositor întregii obști spre toată virtutea, smerenia și blândețea, milostivirea și ascultarea până și de cei mai neînsemnați; chip de nemâniere, de neîmpătımire, de sărăcie și pocăință, de nerăutate și neiscodire, de simplitate în purtări și de înstrăinare față de tot omul, de cercetare a bolnavilor, de mângâiere a celor necăjiți, de neîntoarcere de la cei ce au nevoie de vreun folos de la tine. Să nu o faci aceasta pe motivul convorbirii tale cu Dumnezeu. Căci mai mare este iubirea, decât rugăciunea²⁴²”¹¹².

Această afirmare a priorității iubirii, anulează orice acuză că monahii ar disprețui datoria față de oameni, retrăgându-se în contemplație. „Înstrăinarea” înseamnă pentru ei numai lipsa vreunui interes personal și a vreunei pasiuni în iubirea lor de oameni.

Se poate observa că analiza noastră poate fi considerată ca una care a recuperat măcar în parte textul filocalic. O problematică dificilă o ridică atunci când nota de subsol e una *biblică*.

Un alt aspect al notelor de subsol este *continuitatea*. Prin conceptul de *continuitate* înțelegem pe de o parte, copierea conținutului unei note de subsol și regăsirea unui fragment identic/asemănător în altă notă, iar pe de altă parte, continuarea și explicarea acesteia într-o altă notă¹¹³. Astfel:

112. FR 6, p. 95. Cifra 242 arată locul unde părintele Stăniloae a inserat nota de subsol, notă explicată de noi mai sus. Textul filocalic poate fi corelat și cu următorul pasaj: „A te face monah nu înseamnă a ieși dintre oameni și din lume, ci a te părăsi pe tine, ieșind din voile trupului și plecând în pustiu patimilor...” (FR 6, p. 213).

113. Se va observa că aceste note sunt în general apropiate.

Conținutul notei de subsol inițiale

*Între Dumnezeu și oameni sunt foarte multe: cele văzute, îngerii, energiile necreate, însușirile lui Dumnezeu. Prin toate și trecând de toate se apropie omul de Dumnezeu*¹¹⁴.

*„Dreptatea” înseamnă în Sfânta Scriptură totalitatea virtuților*¹¹⁶.

*Cele două adevăruri sunt: adevărul simplu sau Unul, sau Dumnezeu; și adevărul multiplu, compus, creat de primul*¹¹⁸.

*În textul grec se spune la sfârșit că sunt 228 de virtuți. Noi am contopit câteva, neavând pentru ele cuvinte deosebite*¹²⁰.

*„Duh mintal” este îngerul, care este duh și în același timp minte pură. Starea aceasta o înfăptuiește omul duhovnicesc. El eliberează această doime a diversității, adică doimea dintre minte și trup, care face mișcarea sufletului șovăitoare între îndreptarea spre cele înrudite cu el și spre cele cunoscute cu simțurile*¹²².

*Acestea sunt cele trei trepte, repetate la nivele tot mai înalte, pe care urcă îngerii, după Dionisie Areopagitul (Ierarhia cerească)*¹²⁴.

Continuitatea notei inițiale

*Între Dumnezeu și oameni sunt foarte multe: cele văzute, îngerii, energiile necreate, însușirile lui Dumnezeu. Prin toate și trecând de toate se apropie omul de Dumnezeu. Minte face abstracție ipotetică nu numai de toate cele create, ci depășește și gândirea...*¹¹⁵.

*Dreptatea este, în limbajul biblic, totalitatea virtuților*¹¹⁷.

*Prin adevărul cel simplu autorul înțelege pe Dumnezeu în Sine; iar prin cel compus, creația. Prin aceasta putem înțelege afirmația că primul adevăr face mintea să preamărească pe Dumnezeu...*¹¹⁹.

*În textul grecesc se spune la sfârșit că sunt 298 de patimi. Noi am mai contopit unele din ele, din lipsă de termeni deosebiți*¹²¹.

*„Doimea” e alcătuirea omului din suflet și trup. Când cineva a reușit să înlăture războiul dintre ele, a făcut-o căruță care aleargă ca o unitate în sus, purtată de doi cai spre ceruri...*¹²³.

*Sunt cele trei trepte ale urcușului îngeresc și anume la Dionisie Areopagitul: curățenia, iluminarea și desăvârșirea*¹²⁵.

114. FR 8, nota 851, p. 412.

115. FR 8, nota 854, p. 413.

116. FR 10, nota 201a, p. 201.

117. FR 11, nota 943, p. 698.

118. FR 8, nota 871b, p. 426.

119. FR 8, nota 872, p. 427.

120. FR 5, nota 251, p. 163.

121. FR 5, nota 252, p. 165.

122. FR 6, nota 503, p. 270.

123. FR 6, nota 516, p. 275.

124. FR 8: 28c.

125. FR 8: 198c. În cazul acesta, denumirea celor trei trepte pe care urcă și îngerii o primim la o diferență de 170 de note.

Conceptul de *continuitate* este observabil și în cadrul aceleiași note de subsol. Iată exemple:

*Sfântul Simeon nu descrie pe larg starea de la început a firii și a omului. Acestea sunt lucruri de taină, pe care noi nu le putem înțelege în starea în care ne aflăm acum. El se mulțumește să afirme caracterul incoruptibil al creației de la început, ca și al trupului omenesc. Totuși natura rodea îmbelșugat, iar trupul omenesc se împărtășea de rodurile naturii. Cum se împacă acestea între ele, noi nu putem înțelege. Noi suntem obișnuiți să concepem incoruptibilitatea (nesticăciunea) de la început, ca ceva întru totul contrar stării coruptibile de acum. Dar probabil că starea incoruptibilă de la început a creației era într-o anumită măsură numai o potențialitate, care avea să se actualizeze cu timpul. În orice caz exista o mișcare în ea. Cum se împacă însă mișcarea cu incoruptibilitatea, ne e greu să înțelegem*¹²⁶.

În mod evident nota de subsol poate fi împărțită în două secvențe:

Sfântul Simeon [Noul Teolog, n.n.] nu descrie pe larg starea de la început a firii și a omului. Acestea sunt lucruri de taină, pe care noi nu le putem înțelege în starea în care ne aflăm acum. El se mulțumește să afirme caracterul incoruptibil al creației de la început, ca și al trupului omenesc. Totuși natura rodea îmbelșugat, iar trupul omenesc se împărtășea de rodurile naturii. Cum se împacă acestea între ele, noi nu putem înțelege.

Noi suntem obișnuiți să concepem incoruptibilitatea (nesticăciunea) de la început, ca ceva întru totul contrar stării coruptibile de acum. Dar probabil că starea incoruptibilă de la început a creației era într-o anumită măsură numai o potențialitate, care avea să se actualizeze cu timpul. În orice caz exista o mișcare în ea. Cum se împacă însă mișcarea cu incoruptibilitatea, ne e greu să înțelegem.

Se poate observa în mod concret conceptul de *continuitate*: *Cum se împacă acestea între ele, noi nu putem înțelege // Cum se împacă însă mișcarea cu incoruptibilitatea, ne e greu să înțelegem.*

Un alt exemplu evident al *continuității* este acesta:

... treapta contemplării rațiunilor din lume, căreia îi zice „contemplarea naturalei” (φυσική θεωρία), pentru că e orientată spre natură, nu pentru că s-ar face puterea naturală a rațiunii, căci e contemplarea prin har și în duh...¹²⁷

Expresia greacă φυσική θεωρία, pe care am tradus-o prin „contemplatia naturală” și prin care se cumesc rațiunile dumnezeiești ale lucrurilor din natură când trăim conform naturii noastre, poate fi tradusă și ca „vedere firească”, pentru că de fapt ea e vederea normală a firii noastre, de la care am decăzut prin păcat, văzând numai învelișul material al lucrurilor, sau văzând lucrurile ca obiecte de sine stătătoare și satisfăcătoare de trebuințe trupești și nu ca plasticizări ale gândurilor lui Dumnezeu cel personal¹²⁸.

126. FR 6, nota 250, pp. 106-107.

127. FR 2, nota 2, p. 138.

128. FR 6, nota 538, p. 286.

3. 3. Aspecte duhovnicești

Filocalia este de fapt o *traducere*, o traducere din textele Sfinților Părinți, care ne arată întregul proces de purificare și culminând cu îndumnezeirea, cu viața omului trăită cu și în Dumnezeu. Mai mult de atât, *Filocalia* este „echivalentul strănerii izvoarelor”¹²⁹. Având un conținut cu caracter ascetic, mistic, duhovnicesc era necesar ca el să fie explicat. Și cine l-ar fi putut explica mai bine decât însuși traducătorul ?

Nu mulțimea notelor de subsol arată în mod exclusiv valoarea unei lucrări - ci valoarea lor este dată de informația expusă. Prin notele de subsol, părintele Stăniloae suscită interesul tuturor maselor: fie ei intelectuali, fie ei simpli oameni dornici de a cunoaște tainele Teologiei. Valoarea notelor de subsol este dată de această posibilitate de urcare-coborâre a traducătorului către toți cei ce se vor înfrupta din bogăția și frumusețea misticii Ortodoxe. Părintele Stăniloae se adresează intelectualilor - prin notele de subsol - ca un erudit¹³⁰; celor simpli și dornici de a cunoaște tainele Teologiei, li se prezintă ca un smerit învățator.

Pare absurd, dar notele de subsol ale *Filocaliei românești* vin să ne arate cine era Dumitru Stăniloae: *un om printre oameni*, care s-a coborât până la oameni și i-a copleșit pe toți oamenii cu iubirea sa; un *teolog* care a vorbit în cărțile sale *cu și despre* Dumnezeu și a „discutat” permanent cu Sfinții Părinți despre marile probleme ale omului, despre cum se poate omul curăța, ilumina și desăvârși; un *cărturar* care ne-a învățat o nouă metodă de a *scrie teologie*, teologie care se obține *prin și în rugăciune*.

Îndemnarea părintelui Stăniloae pentru iubire față de Dumnezeu și de oameni este extraordinară. La orice pas, părintele Stăniloae încearcă să ne provoace prin răspunsul la interogația *de ce ?*. De ce tocmai eu trebuie să iubesc pe Dumnezeu și pe oameni ? De ce trebuie să-l înțeleg pe cel de lângă mine ? La aceste întrebări, părintele Stăniloae ne-ar răspunde: *Dacă vrem să înțelegem pe celălalt, trebuie să iubim. Dacă-l iubim, ni se luminează adâncurile lui. Nu există lumină fără iubire. n-ajunge să vedem numai lucrurile lumii ca să ne luminăm... mulțumirea e lumină, lumina iubirii, iubirea e lumină. Și amândouă sunt viața. Dacă vrem să avem viață, și nu o viață trecătoare, ci viața veșnică, o lumină nesfârșită, mereu mai bogată, apoi să iubim. Dacă omul nu e veșnic, de ce l-aș iubi ? (...)* Să iubim pe oameni și pe Dumnezeu. Asta să ne fie lozinca noastră de creștini adevărați, și asta ne-ar vindeca și pe noi de boala dezbinărilor în care ne aflăm în prezent¹³¹.

129. Dan Ciachir, „Omul și lucrarea sa”, în: *Ort*, LIV (2003), nr. 3-4, p. 114.

130. Aceasta doar în măsura în care intelectualul se ghidează după intelect, după rațiune. Intelectualii cu adevărat se ghidează și după inimă, și-l văd pe părintele Stăniloae oglindit ca un părinte al iubirii, care s-a apropiat de ei prin și în iubire.

131. Text preluat din *AFTOUB*; dacă am face o comparație aici cu textul maximian despre iubire analizat mai sus, vom putea observa două dimensiuni în care este înglobată *iubirea*: prezentul și veșnicia.

Iubirea lui Dumnezeu e simțită de ființa umană, iar această prezentă a iubirii lui Dumnezeu (*filotheia*) îndeamnă la deschidere spre ceilalți: „Într-o zi am descoperit în scrierile Sfinților Părinți ai Bisericii că e cu putință să-L întâlnești pe Dumnezeu în mod real prin rugăciune. Și atunci L-am auzit spunându-mi: ÎNDRĂZNEȘTE SĂ ÎNȚELEGI CĂ TE IUBESC!... am înțeles treptat că Dumnezeu e aproape, că mă iubește și că, umplându-mă de iubirea Lui, inima mea se deschide celorlalți”¹³².

Notele de subsol explică modalitățile de traducere a unui text patristic. Foarte multe note explică cuvintele grecești, precum și relația lor cu textul filocalic. Fără aceste note de subsol, textul patristic și modalitățile de traducere ale lui ar fi fost mult mai greu de abordat. Dacă studiul patristic este împărțit din considerente metodologice în trei ramuri (istoric, filologic și teologic)¹³³, se poate observa că aceste trei ramuri sunt respectate de *Filocalia românească*. Astfel, introducerile sale înainte de opera tradusă¹³⁴ reprezintă partea istorică, iar partea filologică și cea teologică a fost înglobată în notele de subsol. Se poate observa că părintele Dumitru Stăniloae cunoștea metodologia traducerii și a interpretării textului patristic.

Notele de subsol sunt pline de spiritualitate, sunt pline de o încărcătură personală. Explicând textul, părintele Stăniloae nu ne vorbește decât de un singur percept: a trăi viața în Hristos. Acest percept - inițiat de fapt de Apostolul neamurilor - dăinuiește în veac. Iar părintele Stăniloae - prin traducerea *Filocaliei* și prin notele de subsol ale ei - a știut să ducă mai departe acest îndemn al trăirii vieții în Hristos. Sensul expresiei „în Hristos” este în fond sensul vieții noastre. Numai atunci când viața mea personală se va modela după prototipul meu, după chipul lui Hristos, chipul cel smerit al Necreatului-Creator care a creat toate, numai atunci viața mea va fi trăită cu adevărat ca viața, pentru că prototipul e Viață și împărtășire de Viață. Participarea mea ca ipostas liber la viața divină presupune o trăire conformă cu Hristos, în Hristos, prin Hristos. Întreaga viață creștină nu e decât participare, expresia concretă a libertății noastre „în Hristos”. Când trăim realmente creștinește, nu mai „trăim” viața noastră, ci Hristos este Cel care trăiește în noi, și viața Lui sfântă devine simțită în mod concret. „A fi” în Hristos înseamnă a începe un nou drum în viață, unul dinamic, în care virtutea și viața se trăiesc la modul extatic. Aceasta este centralitatea gândirii părintelui Stăniloae în notele de subsol.

Notele de subsol ale *Filocaliei* nu ne arată un alt Dumitru Stăniloae, ci ne arată un om care a trăit viața în Hristos, care L-a mărturisit pe El prin faptele sale, prin atitudinile sale, prin însăși viața sa. Notele sale sunt de o mare încărcătură

132. Marc-Antoine Costa De Beaugard, Dumitru Stăniloae, *Mică dogmatică vorbită. Dia-loguri la Cernica*, traducere Maria-Cornelia Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 2000, p. 219; Arhimandritul Ioanichie Bălan (ed.), *Omagiu memoriei părintelui Dumitru Stăniloae*, Editura Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, Iași, 1994, p. 78.

133. D. Tsamis, *Εισαγωγή στί σκέψη των Πατέρων την Ορθόδοξης*, Εκκλησίας, Εκδόσεις Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη, 2000, p. 5, apud Adrian Marinescu, „Observații de ordin general privind înțelegerea, traducerea și editarea (modernă a) textului patristic”, în: *St.Teol.*, II (2006), nr. 2, p. 155, nota 7.

134. Introducerea e partea cu *Viața și scrierile...*

duhovnicească, și poate de aceea atrag atât de mult. În spatele paradelor de erudiție se ascunde de fapt o trăire profundă a vieții *cu și în* Hristos, alături *de și prin* Hristos. La aceasta ne-a și chemat de fapt părintele Stăniloae: a trăi viața cu Hristos, cu semenii și cu lumea:

Dacă am prelua aserțiunea părintelui Stăniloae conform căreia „într-o zi am descoperit în scrierile Sfinților Părinți ai Bisericii că e cu puțință să-L întâlnești pe Dumnezeu în mod real prin rugăciune”¹³⁵, atunci am putea spune că actul de traducere ar trebui să fie un act de rugăciune, un act dialogal al relației eu-Tu, Tu-eu. Sfinții Părinți - prin viața lor exemplară și prin scrierile lor - nu-l arată decât pe Dumnezeu, vorbind de El ca cei care L-au cunoscut mai întâi pe El. Textul filocalic este un text de rugăciune, un text al comuniunii. Și nu numai textul în sine, ci inclusiv notele de subsol. Notele de subsol sunt note ale comuniunii, pentru că ele invită pe om la împărtășire de Dumnezeu sau la comuniune (părtășie) cu Dumnezeu. Scopul notelor de subsol este conștientizarea putinței și posibilității de a ajunge la sfințenie, căci numai „Sfinții se împărtășesc nemijlocit de Dumnezeu ca Persoană, adică sunt într-o comuniune actuală cu El”¹³⁶. De aceea, putem vorbi de o chemare duhovnicească a părintelui Stăniloae la o comuniune inter-personală:

„... Facă Domnul ca mulți oameni să se întâlnească de multe ori spre slava lui Dumnezeu prin smerenia, pacea și iubirea ce și-o comunică, din smerenia, pacea și iubirea lui Hristos”¹³⁷.

Ceea ce este absolut de remarcat la aceste note este legătura personală a traducătorului român cu textul în sine. Dialogul profund dintre traducător și textul în sine este unul al comuniunii. „Întrebând” textul, traducătorul primește „soluționarea” acestuia, însă nu orice fel de rezolvare, ci una plină de căldură, încălzită de focul iubirii dumnezeiești - pe care ne-o transmite prin intermediul notelor de subsol. În notele de subsol *ermineutice* se oglindește cu mult rafinament trăirea duhovnicească a traducătorului, o trăire pneumatică umplută de darul lui Dumnezeu. Nu e o notă simplă în care se poate constata doar erudiția *traducătorului*, ci e o notă personală. Prin aceste note, părintele Stăniloae nu intră în legătură numai cu *textul patristic* și implicit cu scriitorul operei respective, ci cu fiecare dintre noi, care citim textul patristic și nota de subsol, și dorim să ne împărtășim din izvorul creator și sintetizator al celui considerat a fi unul din cei mai mari teologi ai secolului XX.

Actul creator al părintelui Stăniloae a avut trei valențe. Și, acest act creator e atât de evident în notele de subsol ale *Filocaliei românești* ! Ele „șochează” prin mulțimea lor, însă în același timp sunt de o frumusețe inegalabilă¹³⁸, care transformă

135. Marc-Antoine Costa De Beauregard, Dumitru Stăniloae, *op. cit.*, p. 219.

136. *FR* 7, nota 49, p. 389.

137. *FR* 11, nota 521b, p. 368. Fără nicio rezervă, acest scurt fragment cuprins într-o notă de subsol se poate constitui ca o veritabilă rugăciune a părintelui Stăniloae pentru comuniunea inter-umană.

138. Este un semnal tras poate pentru unii teologi de astăzi, care din păcate nu lucrează și în aparatele critice cu conștiința împlinirii și ducerii până la capăt a actului științific. Obișnuiți cu plagierea sau pactizând cu ea, rezultatul actului științific nu poate fi decât *vid*. Notele de subsol ale *Filocaliei românești* ar putea constitui un reper despre cum ar trebui să arate un aparat critic. Depinde doar de noi dacă vom accepta sau nu.

disconfortul vizual într-o plăcere a lecturării. Pe de o parte, notele de subsol ne atrag, ne impresionează prin frumusețea lor, însă nu le putem cuprinde pe toate. Rămâne ceva ascuns totuși în ele, ceva care se cere a fi cercetat prin *responde ad fontes*, prin întoarcerea la Părinții Bisericii, o întoarcere radicală spre viziunea Părinților. Peste atâtea veacuri, părintele Stăniloae s-a făcut astăzi vocea Părinților Bisericești, iar această voce s-a materializat în scris în *Filocalia românească*, prin notele de subsol.

Concluzii

Notele de subsol ale *Filocaliei românești* vorbesc despre munca de o viață a unui om. Nu știm câți s-ar încumeta vreodată la așa ceva, și mai mult de atât nu știm câți ar și reuși să transmită atât de mult cât a transmis părintele Dumitru Stăniloae. Munca unui traducător este enormă. Și în plus, pe lângă traducere să realizezi și aceste scânteietoare note de subsol, arată un efort poate chiar supra-omenesc. Și totuși un teolog român a reușit: părintele Dumitru Stăniloae !

Notele de subsol ale *Filocaliei românești* sunt simbolul bucuriei trăite de părintele Stăniloae prin actul traducerii, prin actul întâlnirii și comuniunii cu Teologii Bisericii !

Notele de subsol ale *Filocaliei românești* ne arată cât de importantă este teologia prin cele două căi ale sale: calea rugăciunii și calea teologiei, ca știință. Nu avem în fața noastră vane pedanterii, ci avem în fața noastră dragostea unui om pentru a traduce din Sfinții Bisericii, din Sfinții Ortodoxiei, din *adevărații Teologi*. Dincolo de această traducere este dorul comuniunii cu ei. Și mai mult de atât, Sfinții Părinți nu ne ajută să ne purificăm de patimi, atâta timp cât doar îi traducem și îi așezăm cu respect într-un raft al vreunei biblioteci sau îi citim atunci când avem nevoie de material bibliografic, ci ei se cer a fi urmați în viața noastră. Doar astfel, traducătorul și cititorii traducerii pot să optimizeze tezaurul de neegalat al Bisericii.

Notele de subsol care însoțesc textul *filocalic* sunt încăcate de aceeași putere ziditoare ca textul patristic în sine. Traducerea textului patristic și însoțirea acestuia de note explicative denotă calitatea și efortul traducătorului: o traducere *teologică* în adevăratul sens și însoțirea acesteia de emoția și bucuria vieții duhovnicești pe care a avut-o părintele Stăniloae. Nu este un text vag, lăsat la interpretarea teologilor, ci e un text care oferă *împărtășire* de ceea ce este viața duhovnicească: viață a credinței în Dumnezeu, a nădejzii în El, iar toate acestea încălzite de iubirea Lui, care se răsfrânge în iubirea aproapelui.

Filocalia românească nu poate fi percepută în afara notelor de subsol ale ei, așa cum și notele de subsol nu ar putea avea „viață” fără textul patristic în sine. Această îmbinare perfectă a celor două părți, ne arată poate modalitatea de a gândi și de a realiza o carte... Nu ca o *artă pentru artă*, ci ca o manifestare concretă a actului creator și sintetizator.

Părintele Dumitru Stăniloae a *schimbat la față* teologia, prin promovarea și prin întoarcerea la operele Sfinților Părinți, prin părăsirea conceptelor seci și fără raportare teantropocosmică. „Lucru la *Filocalia* românească e un alt indiciu al evoluției teologice a părintelui Dumitru Stăniloae de la teologia raționalistă greacă a epocii, aflată sub influența occidentală, spre o teologie a experienței și spiritualității ascetico-mistice, cu luarea în considerare specială a tradițiilor filocalice românești ca și panortodoxe”¹³⁹.

Odihnindu-și mintea în gândirea Părinților și urmând viețile lor, Stăniloae se arată a fi astăzi, un demn urmaș al celor care și-au purificat, iluminat și îndumnezeit mintea, făcându-o noii ontologii. Iubind ceea ce e frumos (*φιλοκαλία*), Stăniloae a tradus iubirea de frumusețe ca prin ea, fiecare să ajungem la iubirea Frumuseții veșnice, la Hristos-Domnul. Mai mult de atât, traducerea *Filocaliei* a schimbat realmente viața traducătorului: „pentru el [*Dumitru Stăniloae*, n.n.] viața a căpătat o dimensiune nouă și *Filocalia* l-a schimbat, i-a dat o nouă perspectivă a existenței, nu numai în gândire, dar și în trăirea cotidiană”¹⁴⁰.

Față de cele precizate până acum, credem că sunt suficiente și aceste ultime cuvinte, care reflectă în mod direct și total *omul, dascălul, teologul* Dumitru Stăniloae: pentru ce, cât și cum a scris, pentru viața lui, pentru faptul că a fost un împlinitor al Părinților, își merită pe deplin titlul de „cel mai mare teolog ortodox contemporan” (Olivier Clément) !

139. Jürgen Henkel, *op. cit.*, p. 74.

140. Lidia Ionescu Stăniloae, *op. cit.*, p. 159.

Protoierii Capitalei în trecut și astăzi

Gheorghe VASILESCU

După cum se cunoaște, în Biserica Ortodoxă Română eparhiile se împart în circumscripții numite protopopiate sau protoierii, compuse din mai multe parohii, având în frunte câte un protopop sau protoiereu¹, ca reprezentant al episcopului și ca organ de legătură între parohie și eparhie. Prin protopopi, episcopul transmite clerului și credincioșilor pastoralele, ordinele sau circularele emise de către organele superioare bisericești și supraveghează disciplina și conduita clerului din eparhia sa. Protopopii sunt, deci, organe de control ale episcopului, nu de jurisdicție, care stau în dependență de puterea episcopală și în raport direct cu ea.

Potrivit unor izvoare istorice, protopopiatul, ca formă de organizare administrativ-bisericească, a apărut în Țara Românească încă de la începutul secolului al XV-lea, adică în perioada următoare întemeierii Mitropoliei (1359). Primele nume de protopopi sunt consemnate în documente în timpul domniei lui Mircea cel Bătrân (1386-1418), odată cu împărțirea teritoriului țării în județe și plăși, când se înființează și protopopiatele. De pildă, într-un act de învoială din 28 martie 1412 se spune: „Și eu Constantin și protopopul Hariton am căzut la tocmăță pentru cumpărătură. Și mi-a dat protopopul un cal, o șea, o pătură și două găleți de grâu.”²

Protopopii erau numiți de către chiriarh din rândul clericilor de mir cu o anumită vechime în preoție și cu știință de învățătură, și aprobați de domnitorul țării. Ei trebuiau să fie exemplul de slujire și de trăire nu numai preoților, ci și credincioșilor și puteau fi revocați de către chiriarh pentru abateri grave. Candidații la protopopiat nu aveau nevoie de hirotonie, ci li se citeau anumite rugăciuni de sfințire, adică erau hirotesiiți.

Pe lângă misiunea de a veghea asupra modului cum preoții își îndeplineau îndatoririle, prin inspecții în parohii spre a constata starea bisericilor și nivelul de

1. Numirea de protoiereu apare în secolul al XIX-lea și este folosită paralel cu cea de protopop.

2. Cf. *Documenta Romaniae Historica, B. Țara Românească, vol. I (1247-1500)*, Editura Academiei, București, 1966, p. 78 (În continuare se va cita DRH).

moralitate al credincioșilor, protopopii erau și martori la diverse acte judiciare³. Așa se face că în unele documentele apar nume de protopopi ca martori în pricini de judecată, de hotărnicie, în acte de danie sau de învoială⁴.

Peste preoții din fiecare plasă (plai) era un protopop, iar în capitalele de județ erau câte doi și chiar trei, luați dintre preoții de mir și numiți în funcție de episcop. Numărul parohiilor care intrau în cuprinderea protopopiatului varia în funcție de împrejurările locale (întinderea teritorială, așezarea geografică, mijloacele de deplasare pentru inspecții, etc). La protopopiatele cu un teritoriu mai întins și un număr mai mare de parohii, protopopii erau ajutați de proestoși (subprotopopi), care se alegeau dintre preoții meritoși și mai cu vază. Ei îndeplineau îndatoririle de supraveghere și control în numele protopopului, fără jurisdicție independentă.

Până la *Regulamentul Organic* (1831) protopopii nu aveau leafă, beneficiau în schimb de fel de fel de venituri, care le dădeau unora dintre ei posibilitatea să adune averi însemnate. Unele din aceste venituri proveneau din anumite dări pe care le plăteau preoții. Așa, de pildă, era *darea bastonului* sau, cum se spunea pe la 1749, „zlotul cel orânduit ce are a lua protopopul pe fieșcare an”. Alte venituri le aduceau darea numită pentru *ciobote*, adică pentru osteneala și alergătura lor pe la diferite cercetări și judecăți. *Globirea* sau *deșugubinile*, adică amenzile - cum le-am spune noi astăzi - le aduceau, de asemenea, venituri însemnate, pentru adunarea cărora aveau *zapcii preoțești* și *bumbașiri*. Aceștia, prin purtarea lor aspră față de cei globiți, dădeau de multe ori prilej de neînțelegeri și chiar de scandal. Venituri mai aveau protopopii și de la candidații la preoție, precum și de la preoții care voiau să se mute de la o parohie la alta. Candidații la preoție nu puteau să se prezinte la hirotonie decât după ce dobândeau de la protopopul locului un atestat, pentru care îi plăteau cam cinci lei. Preoții care se transferau aveau nevoie de o „carte de mutare”, pentru care dădeau logofătului episcopiei un „avaet”, din care „lua și protopopul câte un leu”. În sfârșit, venituri însemnate le mai aduceau și „peciurile” (răvașele) de cununie. Cei ce voiau să se cunune erau datori să prezinte preotului o mărturie dată în fața protopopului că nu sunt în grad de rudenie oprită.

3. *Instituții feudale din țările române. Dicționar*, coordonatori O. Sachelarie și N. Stoicescu, București, 1988, p. 393. În mediul bisericesc, protopopii judecau „toată partea bisericească după pravilă”, dar și chestiuni privind moralitatea publică: „răpirea fetelor, cumetrii și cuscrii, pe cei ce șed necununati”; mai îndeplineau desfacerea căsătoriilor și întocmirea actele de stare civilă.

4. Într-un act de danie din 16 august 1506, banul Barbu Craiovescu dăruiește mănăstirii Bistrița o vie și o livadă și pune martori „părgarii din Râmnic, protopopul Dragomir și popa Stan”. Cf. *DRH*, II, p. 103. Într-o carte de întărire din 1 septembrie 1547, prin care domnitorul Mircea Ciobanul dă lui Coman și fraților lui ocină în Beceni, în urma unei judecăți, semnează ca martor „popa Lupu protopop”. Cf. *DRH*, IV, p. 287. În documentul din 9 ianuarie 1609, prin care domnitorul Radu Șerban întărește stăpânirea unei moșii în Sărățeni, cumpărată de Dumitriță din Orașul de Floci, între martori, care erau boieri și dregători, se află și „popa Neagoslav protopop”. Cf. *Documente privind istoria României. B. Țara Românească, secolul XVII*, I, p. 355. (În continuare se va cita DIR). La sfârșitul hrisovului din 2 aprilie 1628 prin care domnitorul Alexandru Iliaș întărește satul Risipiți, din jud. Mehedinți, moșnenilor satului, în urma unei judecăți, se spune: „Acest hrisov s-a tălmăcit după hrisovul sârbesc pre limba românească, din cuvânt în cuvânt, de popa Radu protopop ot sud Dolj, 1781, septembrie 2” Cf. *DRH*, 22, p. 102.

Pe temeiul acestei mărturii, protopopul le elibera un „peciu”, pentru care trebuiau să-i plătească un „avaet de doi lei”, iar în natură o găină, un curcan, etc. Neavând o leafă fixă și trebuind să trăiască numai din astfel de venituri, era firesc ca unii protopopi să facă abuzuri și să dea prilej de plângeri împotriva lor⁵.

Întemeierea orașului București și zidirea primelor biserici

Nu se cunosc exact împrejurările, nici data când s-a întemeiat așezarea de pe Dâmbovița. Cel mai vechi izvor scris cunoscut este hrisovul domnesc dat de Vlad Țepeș la 20 septembrie 1459 în „cetatea București” - de fapt un privilegiu de stăpânire asupra unor moșii acordat unor boieri olteni⁶. Cu toate că, după acest document, se mai emit și altele din „cetatea București” - la 10 februarie 1461, 12 noiembrie 1463, 30 mai 1464 - orașul este numit prima oară „cetatea de scaun București” la 14 octombrie 1465⁷. În a doua jumătate a secolului al XV-lea, noua capitală a Țării Românești ajunge să fie preferată celei vechi de la Târgoviște, domnul țării locuind mai mult la București⁸. Începând cu secolul al XVI-lea, se clădesc în București - devenit capitala stabilă a țării - numeroase case boierești, mănăstiri și biserici. Mircea Ciobanul reclădește palatul domnesc (Curtea Veche) și ridică în incinta acestuia biserica cu hramul Buna Vestire, cea mai veche biserică cunoscută din București. Se construiesc mănăstirile Plumbuita, Sf. Troiță (Radu Vodă), Stelea⁹, Sf. Apostoli, Mărcuța, Sf. Dumitru (Poștă), Mihai-Vodă, Sf. Ioan cel Mare sau Grecesc¹⁰, Sărindar¹¹, Sf. Ecaterina, numită și a lui Pană vistier, Sf. Gheorghe-Nou, precum și bisericile Doamnei Maria și Doamnei Stana¹², a Banului Ghiorma, numită și biserica Grecilor sau Hanul Greci¹³, Sf. Nicolae a jupănesei Caplea¹⁴, Sf. Gheorghe-Vechi, pe lângă alte biserici mai modeste din lemn.

5. Econ. D. Furtună, *Preoțimea română în secolul al XVIII-lea. Starea ei culturală și materială*, Vălenii de Munte, 1915, p. 68.

6. P. P. Panaitescu, *Documentele Țării Românești*, București, 1938, p. 241.

7. DIR, secolele XIII-XV, p. 139.

8. Stabilirea reședinței domnești la București a avut un rol determinant în evoluția ulterioară a așezării. Astfel, în a doua jumătate a secolului al XV-lea se înregistrează o puternică dezvoltare economică și socială și o dublare a suprafeței orașului. Apar cartiere noi ocupate de meșteșugari și negustori. În perimetrul numit azi Sf. Gheorghe, de pildă, erau cuptoarele meșterilor fierari, în zona Piața Unirii - Colțea se aflau cuptoarele meșterilor olari, iar pe malurile Dâmboviței se stabiliseră tăbăcarii. În partea de nord a Curții Domnești erau așezați negustorii, cojocarii, croitorii. Principalul vad comercial și meșteșugăresc al orașului devine „Ulița Mare”, (probabil strada Lipscani de azi).

9. Arsă de focul de la 23 martie 1847, mănăstirea Stelea a fost dărâmată.

10. Biserica și clădirile din jur au fost dărâmate în 1875, pe locul lor ridicându-se Palatul CEC.

11. Ruinându-se, a fost dărâmată în 1896, pe locul ei clădindu-se Palatul Cercului Militar.

12. Arsă de turci în 1595, n-a mai fost refăcută, pe locul bisericii, aflat în afara Curții Domnești, clădindu-se case.

13. A fost dărâmată după anul 1863, împreună cu hanul din jurul ei.

14. De această biserică se leagă legenda potrivit căreia, înainte de a fi dus în fața călăului, Mihai Viteazul s-a rugat aici pentru a fi salvat de la moarte. S-a discutat mult dacă biserica Albă-Postăvari - care a dăinuit până în zilele noastre, fiind demolată în 1984 - este aceeași cu cea a jupănesei Caplea. Cei mai mulți cercetători cred că este vorba de două biserici diferite.

Capitala Țării Românești a cunoscut, apoi, o epocă înfloritoare în timpul îndelungatei domnii a lui Matei Basarab (1632-1654), perioadă de liniște din partea turcilor și de progres economic. În acest timp se construiește mult în București. Matei Basarab reface vechea curte domnească în anii 1640-1642; se reconstruiesc mănăstirile Plumbuita, Sf. Apostoli și Sărindar; se clădesc numeroase biserici noi: a lui Udrea slugerul (Colțea), a tabacilor, a lui Aga Niță (Sf. Vineri-Hereasca), a sârbilor, de la Gorgani, Răzvan, Ienii, Mănăstirea Sfântul Sava¹⁵, sau se refac altele vechi. Numărul caselor crește, iar orașul se extinde și pe malul drept al Dâmboviței, unde se ridică în 1656, alături de mănăstirile existente la sfârșitul secolului al XVI-lea (Mihai Vodă, Sf. Apostoli, Sf. Ecaterina și Radu Vodă), ctitoria lui Constantin Șerban Voievod, devenită în 1688 Catedrală mitropolitană. În însemnările sale, diaconul Paul din Alep - însoțitorul patriarhului Macarie al Antiohiei în vizita acestuia prin Țările Române - scrie în 1658 că orașul București, „vestita reședință a domnilor”, era „foarte mare”, numărând 6.000 de case¹⁶.

După 1660, când turcii „au trimis poruncă lui Ghica Vodă de au surpat cetatea din Târgoviște, ca să nu aibă dușmanii împăratului sprijineală acolo”¹⁷, Bucureștii rămân singura capitală a țării, iar orașul cunoaște o nouă epocă de înflorire, care culminează cu domnia lui Constantin Brâncoveanu. În această perioadă se construiesc primele hanuri pentru mărfurile negustorilor localnici și străini (Șerban Vodă, Constantin Vodă, Sf. Gheorghe-Nou (Toptangiilor), Zlătari (Zarafilor) etc.), se mărește și se reface vechea Curte domnească, se construiesc noi palate, se refac numeroase biserici și mănăstiri și se zidesc altele noi: Batiștei, Cotroceni, Dintr-o zi, Doamnei, Fundenii Doamnei, Icoana (Ceauș David sau Popa Dima), Negustori, Olteni, Oțetari, Săpunari¹⁸, sau Sfinți (Sibile sau Popa Fierea), Sf. Nicolae din Prund¹⁹, Sf. Nicolae-Șelari, Sf. Nicolae Tabacu (Popa Cosma), Sf. Spiridon-Vechi, Slobozia, Stejarul²⁰, Zlătari.

În secolul al XVIII-lea, pe lângă ctitoriile domnești: biserica de la Curtea Arsă (Curtea Nouă)²¹, Măgureanu²², Mavrogheni, Mănăstirea Pantelimon, Foișor, Sf. Spiridon Nou²³, Teiul Doamnei (Doamna Ghica-Tei), Mănăstirea Văcărești, și cele ale unor familii boierești: Băneasa, Crețulescu, Dobroteasa, Domnița Bălașa, Schitul Măgureanu, Pitar Moș (Popa Ivașcu), Metocul Episcopiei Râmnicului (Livedea

15. Dărâmată în jurul anului 1870, pe locul ei înălțându-se clădirea Universității.

16. Paul de Alep, *Călătoriile patriarhului Macarie de Antiohia în Țările Române, 1653-1658*, trad. de Emilia Cioran, București, 1900, p. 226, 231.

17. C. Grecescu, *Mărturiile comisului Istoc. Un fragment de cronică 1659-1664*, în „Revista Istorică Română”, VIII (1938), p. 92.

18. Dărâmată probabil de cutremurul din 1802. Este vorba de o altă biserică decât Scaune.

19. Dărâmată în 1898 pentru extinderea Spitalului Brâncovenesc.

20. Demolată în 1956 pentru lărgirea pieței din spatele fostului Palat Regal, în care s-a amenajat Muzeul Național de Artă.

21. A fost zidită ca paraclis al Curții Noi în domnia lui Alexandru Ipsilanti (1774-1782). După arderea Curții Noi în incendiul din 1812, biserica, lăsată în părăsire, a fost dărâmată în 1852.

22. Ajunsă în ruină, a fost dărâmată în 1882, cu ocazia canalizării Dâmboviței.

23. Biserica Sf. Spiridon-Nou este astăzi paraclis patriarhal.

Văcărescului)²⁴, sporește numărul bisericilor construite sau îngrijite de bresle: Flămânda (Săracă)²⁵, Bradu Staicu, Cărmidarii de Jos, Manea Brutaru (Popa Radu), Olari (Ceauș Precup), Popa Chițu (Popa Petre)²⁶, Precupeții Noi, Precupeții Vechi, Sf. Constantin și Elena, Scaune, Sf. Ioan-Piață (Sf. Ioan din Podul Beilicului, Sf. Ioan cel Nou), Sf. Voievozi. În același timp, se înmulțesc ctitoriile făcute de oameni de condiție mai modestă (mici dregători, preoți, meșteșugari, negustori, chiar plugari): Albă-Calea Victoriei (Popa Dârvaș), Apostol, Boteanu (Bradu-Boteanu), Sf. Ilie-Hanul Colței, Caimata²⁷, Ceauș Radu, Cuibul cu Barză (Podul de Pământ), Cuțitul de Argint (Bărbătescu Nou), Delea Nouă (Calist), Delea Veche, Dichiu (Tirchilești), Hagi, Iancu Vechi (Mătăsari)²⁸, Izvorul Tămăduirii, Lucaci²⁹, Schitul Maicilor (Hagi Dina), Mântuleasa, Oborul Vechi, Popa Nan, Popa Rusu, Popa Soare, Popa Tatu (Fântâna Boului), Sf. Elefterie-Vechi, Sf. Ilie - Calea Rahovei, Sf. Ionică-Moldoveni (Sf. Ioan cel Mic)³⁰, Sf. Nicolae-Crângași, Sf. Nicolae din Țigănie³¹, Sf. Nicolae Vlădică, Sf. Pantelimon, Sf. Ștefan (Calea Călărași), Sf. Visarion Vechi, Silvestru, Spirea Veche, Udricani, Vergului (Sf. Mina), Sf. Anton (biserica Pușcăriei)³². Acestora li se adaugă mănăstirile Toți Sfinții (Antim), Stavropoleos și biserica Sf. Atanasie (Bucur).

Aproape toți călătorii care au vizitat orașul în secolul al XVIII-lea și la începutul celui următor au remarcat mulțimea bisericilor din capitala Țării Românești³³.

De când Bucureștii au devenit în mod statornic scaun domnesc, hotarele sale au fost într-o continuă mutare, desigur, în unele părți mai mult, în altele mai puțin.

24. Grav avariată de cutremurul din 1838, biserica a fost părăsită și dărămată în 1876. Pe locul ei s-a plantat o grădină, numită Grădina Episcopiei, unde s-a început amenajarea unui amfiteatru pentru circ, care a rămas neterminat. În locul acestuia s-a zidit Ateneul Român.

25. Până la jumătatea secolului al XIX-lea a fost biserica breslei croitorilor.

26. Rezidită în 1813 de breasla cavafilor.

27. Dărămată în anul 1890, cu ocazia trasării bulevardului Regele Carol I.

28. La 5 aprilie 2000, în timp ce se lucra la consolidarea fundației, pereții s-au fisurat, afectând structura bisericii, încât a trebuit să fie dărămată. La 5 mai 2003 s-a început construirea unei noi biserici, pe locul celei dărămate, aflată în prezent în fază de finalizare.

29. Lângă altarul bisericii se află mormântul scriitorului Anton Pann.

30. Demolată în 1956, odată cu biserica Stejarul.

31. Dărămată la începutul secolului al XIX-lea, pe locul altarului ridicându-se o cruce.

32. A ars la marele incendiu din 23 martie 1847, după care n-a mai fost refăcută. Pe locul fostei biserici s-a ridicat un stâlp comemorativ. În amintirea acestui lăcaș, biserica Buna Vestire-Curtea Veche este numită astăzi Sf. Anton.

33. Unii dintre acești călători, fără să cerceteze adevărata situație, au însemnat în memoriile lor că orașul București avea 300 sau chiar 360 de biserici. În planul cartografic întocmit în 1770 de armatele rusești care au ocupat țara în timpul războiului ruso-turc din 1768-1774, sunt menționate 17 mănăstiri, 42 biserici numerotate și 21 nenumerate, în total 80 edificii eclesiastice. Cf. I. Ioanașcu, *Planul cartografic inedit al orașului București din anul 1770*, în „Studii”, Anul XII (1959), nr. 5, p. 115. La sfârșitul secolului al XVIII-lea, după cum arată banul Mihai Cantacuzino, existau în București: 21 mănăstiri cu hanuri, 7 mănăstiri fără hanuri, 51 biserici de piatră (adică de zid), 15 biserici de lemn, în total 94 de biserici. Cf. Tunsuli, *Istoria politică și geografică a Țării Românești de la cea mai veche a sa întemeiere până la anul 1774, dată mai întiu la lumină în limba grecească la anul 1906 de frații Tunsuli*, tradusă de George Sion, Buc. 1863, p. 177-178.

Excedentul de populație prin spor natural, migrația de la sat la oraș, precum și dezvoltarea economică a Bucureștilor a făcut ca orașul să se extindă tentacular, în toate direcțiile.

Până la sfârșitul secolului al XVIII-lea, orașul nu avea marginile delimitate și era mai intens populat pe malul stâng al Dâmboviței (spre răsărit). În schimb, pe malul drept al Dâmboviței, în afara colinelor ocupate de mănăstirile Radu Vodă, Mihai Vodă și de Mitropolie, de locurile ocupate de mănăstirea Sf. Ecaterina a lui Pană Vistierul și de mahalaua Calicilor până la dealul Lupeștilor și Sfântul Elefterie, nu sunt alte indicii de locuire pentru această dată.

Extinderea orașului era văzută rău de autorități, pentru că îngreuna cheltuielile de pavare și de pază. Ca urmare, la 28 martie 1776, Alexandru Ipsilanti (1774-1782) a numit o comisie formată din 6 boieri pentru a stabili perimetrul orașului³⁴, iar în 1778 a poruncit să fie puse cruci la hotare pentru a nu se mai construi case dincolo de ele. Datorită creșterii suprafeței orașului, domnitorul Mihai Suțu (1783-1786) a reînnoit hotărârea lui Alexandru Ipsilanti prin care se delimita perimetrul acestuia prin cruci, dincolo de care nu avea voie nimeni să-și construiască locuințe³⁵. Ca și înaintașii săi, domnul Alexandru Moruzi (1793-1796) a încercat, la 5 septembrie 1793, să pună hotar Bucureștilor, pentru a stăvili întinderea teritorială a orașului, statornicindu-i perimetrul prin însemnarea cu cruci de piatră peste care nu mai era permisă construirea caselor. Tot el a hotărât să nu se poată intra și ieși din București decât pe podurile mari, care erau în număr de patru, pentru a ușura administrația din mahalale a marelui Spătar și a marelui Agă din centrul orașului. Pentru că măsura luată la 5 septembrie 1793 nu s-a executat, Alexandru Moruzi a dat un nou pitac în acest scop, în 24 martie 1794³⁶. În domnia lui Constantin Hangerli (1798-1799) se mai încearcă hotărnicia orașului București pentru a se împiedica întinderea sa teritorială. La 21 februarie 1798, domnul semnează un pitac prin care poruncește autorităților în drept să „întocmească gardurile din jurul Bucureștilor”, ordin reînnoit la 12 mai, același an, prin care Vodă poruncește autorităților competente revizuirea hotarelor capitalei Țării Românești, ca să „nu se mai poată întinde orașul”³⁷.

Din catagrafia alcătuită în 1798 aflăm că orașul era împărțit din punct de vedere administrativ în cinci plăși, corespunzătoare culorilor sau „văpselelor” („boialelor”, cum li se spunea în popor): 1. - plasa Târgului sau culoarea de Roșu, cu 16 mahalale; 2. - plasa Gorgani sau culoarea de Verde, cu 12 mahalale; 3. - plasa Broșteni sau culoarea de Albastru, cu 18 mahalale; 4. - plasa Târgului de Afară sau

34. Domnul Mihai Suțu, în anul 1791, dăduse dispoziție marelui ban Nicolae Brâncoveanu și marelui logofăt Scarlat Greceanu să întocmească o catagrafie a locuitorilor orașului București. Nu se știe, însă, dacă această catagrafie a mai fost întocmită, deoarece în arhive nu s-a păstrat nici un document referitor la ea. În schimb, catagrafia din anul 1798, întocmită la porunca lui Constantin Hangerli, dă ca cifră globală 80 mahalale, cu 6006 case și aproximativ 30.030 locuitori.

35. V. A. Urechea, *Istoria Românilor*, vol. II, București, 1892, p. 202.

36. *Ibidem*, vol. I, p. 495-496.

37. *Ibidem*, vol. V, București, 1893, p. 376.

culoarea de Negru, cu 18 mahalele; 5. - plasa Mogoșoaiei sau culoarea de Galben, cu 16 mahalale. În total 80 de mahalale³⁸.

Capitala București nu dispune de documente care să ateste numărul și componența socială a populației sale înainte de secolul al XVIII-lea. Relatările unor călători străini, subiective și contradictorii, nu pot oferi decât o imagine aproximativă asupra numărului locuitorilor în această perioadă, care evoluează de la 10.000 la 30-40.000 de persoane.

Protopopi bucureșteni amintiți în documente

Primele nume de protopopi bucureșteni apar în documente începând cu secolul al XVII-lea, deși este de presupus că aceștia au apărut odată cu zidirea primelor biserici în oraș. Astfel, *Ioan preot și protopop* semnează ca martor actul din 23 aprilie 1631, prin care Despa, soția lui Pană vistier, închină biserica zidită de bunicul ei, Giorma Banul, în București, Arhiepiscopiei de Pogoniana³⁹, un *popa Paraschiv protopop* semnează ca martor un document din 15 februarie 1677, prin care Toma județul cu cei 12 pângari ai orașului dau carte de întărire mănăstirii Sf. Ioan pentru un loc de prăvălie în mahalaua Popa Manta⁴⁰, iar într-un document din 4 august 1694 se spune că domnitorul Constantin Brâncoveanu întărește stolnicului Dănilă Neamțu stăpânirea peste o casă cu locul ei, în București, „lângă terenul protopopului Theodor”⁴¹.

În secolul al XVIII-lea, numele protopopilor orașului apar mai des în documente. La 3 martie 1720, de pildă, „popa Nicola protopop” semnează ca martor un act prin care Chița, soția lui Gligorie, fost „ceprăzariul domnesc”, dăruiește mănăstirii Antim două răzoare de vii pe „dealul Bucureștilor”⁴², iar „popa Stoica protopop” este martor într-un act din 8 februarie 1726, prin care popa Stanciu de la biserica Tuturor Sfinților vinde mitropolitului Daniil o prăvălie în ulița Bărbierilor⁴³.

Între anii 1735-1748 îl găsim semnând ca martor în acte de danie pe popa Mănăilă, „protopopul de aici din București”⁴⁴, iar într-un document din 8 decembrie 1740 se vorbește despre gâlceava popii Radu cu protopopul Iordache, „care l-ar fi lovit”⁴⁵.

În acte de vânzări de bunuri (locuri. case. prăvălii) și în pricini de judecată. întocmite între 1746-1785, semnează ca martori: „popa Oprea, proin (fost) protopop”⁴⁶, „Emanuil, protopop al Bucureștilor”⁴⁷, „Toma protopop”⁴⁸, „popa An-

38. Liviu Ștefănescu, *Teritoriul orașului București în perioada precapitalistă*, în „București. Materiale de istorie și muzeografie”, VIII, 1971, p. 277.

39. V. A. Urechea, *op.cit.*, vol. IX, București, 1897, p. 254.

40. DRH, 23, p. 371.

41. George Potra, *Documente privind istoria orașului București (1594-1821)*, Ed. Academiei, București, 1961, p. 172.

42. *Ibidem*, (1634-1800), p. 106.

43. *Ibidem*, (1594-1821), p. 289.

44. *Ibidem*, p. 311.

45. *Ibidem*, p. 344, 350, 367, 382, 391.

46. Arhivele Naționale, Mitropolia Țării Românești, ms. 139, f. 235v-236.

47. *Ibidem*, doc. CCCXLVIII/34.

48. George Potra, *op. cit.*, (1634-1800), p. 186.

dronic protopop”⁴⁹, protopopii Mihail, Chesarie, Dumitrache, Matei, „popa Sima, proin (fost) protopop”⁵⁰.

Două protoierii în București

La sfârșitul secolului al XVIII-lea, când bisericile se înmulțesc, sunt atestate în București două protoierii, numite a „plășii de Sus” și a „plășii de Jos”. Astfel, la 15 noiembrie 1792, mitropolitul Filaret II (1792-1793) trimite poruncă protopopilor Stoica al plășii de Sus și Nicolae al plășii de Jos să ridice din oraș bolnavii de ciumă⁵¹.

Hotarul dintre cele două protopopiate era: Calea Moșilor până la Dâmbovița și, dincolo de Dâmbovița, pe ulița numită Podul Calicilor (Calea Rahovei de mai târziu), în sus pe Dealul Spirii până la marginea orașului. Acest hotar, topografic vorbind, împărțea atunci Bucureștii în două.

Într-un document din 8 aprilie 1793 se face mențiune pentru prima dată și despre orânduirea de proești sau subprotopopi în București, câte unul de fiecare protoierie, ca ajutători ai protopopilor și purtători de grijă ai bisericile din mahalalele: hanul Colții, hanul lui Șerban Vodă, Măgureanu, Sărindar, Sf. Ioan, Zlătari, Stavropoleos, Greci, Arhimandritului, Antim, biserica Albă, schitul Hagi Dina, Izvor, Gorgani, Livedea Gospod, Sf. Elefterie, Podul de Pământ, Fântâna Boului, Popa Radu, Stejarului, Brezoianu, Moldoveni, Crețulescu, Pușcăriei și Curtea Veche⁵².

De la mitropolitul Dositei Filitti (1793-1812) s-au păstrat câteva cărți de poruncă trimise protopopilor din București în diferite pricini. Astfel, la 10 aprilie și 13 mai 1795, mitropolitul îndeamnă pe protopopul Nicolae al plășii de Jos să trimită poruncile sale pe la preoții tuturor bisericile din această plasă pentru a face rugăciuni de încetare a năpraznicei boli a ciumei⁵³, iar protopopului Petre al plășii de Sus îi poruncește, la 31 august 1798, să dea răvaș de cununie ceaușului Ianache din mahalaua biserica Ieni⁵⁴.

În două documente de la sfârșitul secolului al XVIII-lea este menționat protopopul Gheorghe din București: la 21 august 1800, pentru învoială cu Vasile negus-

49. *Ibidem*, (1594-1821), p. 411.

50. *Ibidem*, p. 433.

51. Arhivele Naționale, Mitropolia Țării Românești, ms. 159, f. 48-48v.

52. *Ibidem*, ms. 143, f. 37-37v.

53. *Ibidem*, ms 141, f. 59. Protopopul Nicolae mai este menționat în două acte: în 8 mai 1797, cu prilejul cumpărării unei case în mahalaua Sf. Gheorghe Vechi și în 31 octombrie 1809, ca fost protopop, într-o pricină de judecată cu Enciu argintarul din aceeași mahală. Cf. *Ibidem*, doc. CCXXXII/4 și CCXXXII/6. În catagrafia Mitropoliei Ungrovlahiei din 1810 se spune: „Pr. Nicolae, proin protopop, sin popa Jipa, 64 ani, cu cetire bună, cu soție și 5 copii, de neam român, fecior de preot, hirotonit de vlădica Armidis chir Serafim, cu blagoslovenia răposatului mitropolit Grigorie, la 23 mai 1787, pentru biserica Sf. Gheorghe Vechi.”

54. *Ibidem*, ms. 140, f. 51v. Protopopul Petre este menționat și într-un document din 15 mai 1795 cu privire la cercetarea ce a făcut în pricina Anghelinei din mahalaua biserica Albă cu soțul ei Hristodor Ianit din Moldova, de care e despărțită. Cf. *Ibidem*, ms. 141, f. 65v.

torul pentru venitul unei mori⁵⁵, și la 21 octombrie, același an, când preotul Manole face legământ de împăcare cu protopopul Gheorghe și cu mahalagii că își va purta preoția cu cinste⁵⁶.

În iulie 1809, în timpul ocupației Principatelor Române de către armatele rusești, exarhul Gavriil Bănulescu-Bodoni⁵⁷, văzând că protopopii au prea multe atribuțiuni și că unii preoți nu-și îndeplinesc conștiincios datoriile după canoane, a sporit numărul proestoșilor la trei de protoierie, câte unul pentru fiecare 15 biserici, ca să le poată vizita cât mai des și să vadă dacă preoții săvârșesc slujbele cu regularitate. În București, numărul proestoșilor (numiți și blagocini) ajunge acum la șase.

Tot exarhul Gavriil a luat unele măsuri contra abuzurilor pe care le comiteau protopopii atât în Moldova, cât și în Muntenia. Pe atunci protopopii nu aveau leafă⁵⁸ și veniturile lor, ca remunerație pentru serviciile aduse administrației bisericesti, proveneau din remizele pentru banii școalelor, din ploconul bastonului plătit de preoți, din ploconul pentru cheia bisericii, plus taxele pentru biletele de botez, de cununie și altele. Protopopii mai aveau și însărcinarea să judece neînțelegerile dintre soți, cum și pedepsirea unor fapte necuviincioase de la care luau o anumită taxă. Socotind că taxele (gloabele) acestea care se luau pentru împăciuirea celor împričinați aduc necinste judecătorilor bisericesti, exarhul Gavriil hotărăște să se desființeze, iar în locul lor să se întrebuinteze canonisiri și, la nevoie, pedeapsă după pravilele Sf. Părinți, arătându-se cele mai mari la consistoriu. În ce privește plata osteneții protopopilor, „aceștia nu mai trebuie plătiți cu nimic - decide exarhul Gavriil - căci destul că sunt cinstiți cu ranguri bisericesti mai mari, scutiți de orice bir, încât ei să se mulțumească cu cât au și să se mângâie în alte chipuri, având și nădejde în deplina răsplătire de la milostivul Dumnezeu pentru slujba lor credincioasă”⁵⁹. El a elaborat și un fel de regulament pentru ca lumea să știe cât trebuie să plătească protopopului pentru serviciile administrative.

Continua dezvoltare a orașului se reflectă și în creșterea numărului caselor și al bisericilor. Din datele unei catagrafii din 1810, din vremea mitropolitului

55. *Ibidem*, ms. 156, f. 3.

56. *Ibidem*, ms. 141, f. 135v.

57. În timpul războiului ruso-turc din 1806-1812, armatele rusești au ocupat din nou Principatele Române. Chiar din timpul conflictului, autoritățile rusești au înființat un Exarhat subordonat Sinodului Patriarhiei Ruse, care cuprindea Mitropoliile Moldovei și Țării Românești, acestea fiind scoase, astfel, de sub jurisdicția tradițională a Patriarhiei Ecumenice. Veniamin Costache, mitropolitul Moldovei, a fost silit de ruși să se retragă la mănăstirea Neamț, în locul său fiind numit, la 27 martie 1808, de țarul Alexandru I, Gavriil Bănulescu-Bodoni, fost mitropolit al Kievului, român de origine, intrat în serviciul Rusiei. Lui Gavriil Bănulescu-Bodoni i s-a încredințat și întâietatea asupra Mitropoliei Țării Românești, în baza căreia el l-a înlocuit pe mitropolitul Dositei Filitti cu un Ignatie, grec din Lesbos, fost mitropolit de Arca.

58. Plata protopopilor va fi reglementată de *Regulamentul Organic* din 1831, care le-a prevăzut, pentru întâia dată, prin art. 362, „cuvincioasă simbrie”.

59. Cf. Gh. M. Ionescu, *Biserica Ungrovlahiei în timpul ocupației rusești*, în „Biserica Ortodoxă Română”, Anul XLVIII, nr. 3/martie 1930, p. 204-205.

Ignatie (1810-1812), rezultă că Bucureștii avea la această dată: 89 de mahalale, cu 7.503 case și 32.185 locuitori vârstnici de ambe sexe (fără străini, flotanți și cei de alte confesiuni), 89 de biserici și 243 preoți. Protopopi erau: Pr. Ioan la plasa de Jos și Pr. Filip la plasa de Sus⁶⁰.

O privire de ansamblu asupra Bucureștilor de la sfârșitul epocii fanariote este surprinsă în cunoscuta lucrare *Istoria generală a Daciei*, a lui Dionisie Fotino, care prezintă unele date statistice privitoare la oraș, ce număra pe la 1818 - după afirmația autorului - 16.000 case, 100.000 locuitori (afirmație exagerată, contrazisă de catagrafia din decembrie 1831), specificându-se și profesiile, apoi, 4 manufacturi, 15 hanuri mari, 28 hanuri mici, 8 mănăstiri cu hanuri, 10 mănăstiri de categoria a doua, 72 de biserici de piatră (de zid), 17 paraclise, 25 de biserici de lemn la marginea orașului, în total 141 biserici ortodoxe⁶¹.

Despre numărul bisericilor și al preoților din București pe protoierii, catagrafia Mitropoliei din 1823 consemnează următoarele cifre: plasa de Sus: 63 biserici și 109 preoți, protopop Gheorghe; plasa de Jos: 43 biserici și 44 preoți, protopop Voicu. Total: 106 biserici și 153 preoți⁶².

În decembrie 1831, pentru aplicarea prevederilor *Regulamentului Organic*, s-a întocmit din dispoziția Vorniciei (poliției) cea mai amănunțită catagrafie a locuitorilor orașului, pe mahalale și vopsele, făcută până atunci de autoritățile locale. Din această catagrafie rezultă că orașul era împărțit în cinci plăși (vopsele): galbenă (21 mahalale), verde (13 mahalale), roșie (12 mahalale), albastră (16 mahalale) și neagră (18 mahalale), în total 78 mahalale. Populația orașului se ridica la cifra de 58.893 locuitori stabili (localnici), din care: 2.598 boieri cu familiile lor, 46.564 meșteșugari și negustori cu familiile lor, 1.252 alte persoane, între care 137 călugări și 256 preoți (cu familiile lor ajungând la 1.313). Aceștia li se alăturau 1.795 sudiți (străini) și circa 10-12.000 flotanți, populația Capitalei însumând aproximativ 70.000 locuitori. Catagrafia mai cuprinde și date statistice privind numărul caselor, care erau în număr de 10.047, și al locașurilor de cult: 26 mănăstiri și 95 biserici ortodoxe⁶³.

60. Despre cei doi protopopi, în catagrafie se spune: „Pr. Ioan, protopop, de 35 ani, cu cetire și cântare bună, neglobit, cu soție și 3 copii, de neam român, fecior de preot, hirotonit de Antim prin Pogonianis, cu blagoslovenia prin mitropolitului Dositei, la 3 aprilie 1800, pentru biserica Batiște și mutat la Mitropolie în 1804, hirotesit hartohilax în 13 noiembrie 1808 și mutat la biserica Sf. Ioan-Nou, în 13 februarie 1810, cu porunca mitropolitului Grigorie; Pr. Filip, protopop, de 46 ani, cu soție și un copil, fecior de mirean, hirotonit de arhiereul pogonianis chir Antim, cu blagoslovenia mitropolitului Dositei, la 9 octombrie 1808, pentru biserica Popa Cosma”. Cf. „Alex. Lapedatu, *Catagrafia Mitropoliei Ungrovlahiei din 1810*, București, 1907, p. 55.

61. Dionisie Fotino, *Istoria generală a Daciei*, traducere de George Sion, III, București, 1858, p. 165-166. În planul orașului din 1828 întocmit de către autoritățile militare ruse sunt trecute 11.584 clădiri și 116 edificii religioase.

62. Arhiva Mitropoliei Ungrovlahiei, dosar 1732/1823, f. 1-8

63. Tiberiu Tănase, *Considerații asupra catagrafiei orașului București din 1831*, în „Revista Arhivelor”, nr. 4/1994, p. 364-365.

După o catagrafie din 1832 se găseau în oraș 26 mănăstiri și 65 biserici (fără cele de la marginea orașului și din afara lui)⁶⁴, iar protopopi erau Pr. Petrache, sachelarie la plasa de Sus și Pr. Pantazi la plasa de Jos, care semnează rapoarte către Mitropolie cu privire la pagubele provocate bisericilor din București de cutremurul din 1838⁶⁵.

Într-o catagrafie bisericească întocmită în anul 1844 se consemnează pentru București un total de 115 biserici și 252 preoți, din care: 70 de biserici și 138 preoți în plasa de Sus⁶⁶ și 45 de biserici și 115 preoți în plasa de Jos⁶⁷.

În 1852 se schimbă protopopii. La plasa de Sus este numit Pr. Ioan sachelarie, iar la plasa de Jos Pr. Marin sachelarie, care încetează din viață în 1859 și este înlocuit cu Pr. Dimitrie catihitis de la biserica Mântuleasa⁶⁸.

Recensământul efectuat în iarna anului 1860 arată că Bucureștii aveau 121.734 de locuitori (65.041 bărbați și 56.693 femei), repartizați în cele 5 sectoare (roșu,

64. Uricariul, XVI, p. 177. Catagrafia generală din 1838 înscrie în cele 81 mahalale ale Bucureștilor, împărțite pe 5 culori, 63.604 locuitori, în afară de flotanți. Mahalalele cu cea mai mare populație erau: Sf. Dumitru (1.712 locuitori), Broșteni (1.502), Vlădica (1.500), Dobroteasa (1.327), Coltea (1.293). Cf. Florian Georgescu, *Aspecte privind împărțirea administrativă și evoluția demografică din Bucureștii anilor 1831-1848*, în „Materiale de istorie și muzeografie”, III, București, 1965, p. 53-88.

65. Arhiva Mitropoliei Ungrovlahiei, dosar 2692/1838, f. 4 și 6.

66. Plasa de Sus: Mănăstirea Sf. Gheorghe Nou (3 preoți), Sf. Anton (2), Curtea Veche (2), Sf. Dimitrie - metocul Episcopiei Buzăului (2), Măgureanu - metocul Mitropoliei (2), Sf. Spiridon Vechi (1), Mănăstirea Sf. Ioan Mare (2), Mănăstirea Zlătari (1), Mănăstirea Sărindar (2), Mănăstirea Stavropoleos (2), Hanul Grecilor (1), Hanul Șerban Vodă (biserica se află dărâmată din cutremurul de la 1838 și fără preot), Doamnei (1), Mănăstirea Sf. Sava (1), Crețulescu (2), Dintr-o zi (1), Enii (2), Mănăstirea Coltea (3), Hanul Colței (1), Sf. Nicolae Șelari (3), Scaunile Vechi (3), Mănăstirea Răzvan (2), cu Sibile (2), Caimata (2), Popa Rusu (2), Oțetari (2), Batiște (2), Paraclisul Dionisie (1), Bradu-Boteanu (2), Metocul Episcopiei Râmnicului (biserica stricată și fără preot), Popa Dârvaș (4), Amza (3), Dima Tabacu (3), Sf. Vasile (3), Cișmeaua-Mavrogheni (2), Spitalul Filantropia (2), Sf. Visarion (4), Pitar Moșu (2), Ceauș David (2), Icoana (1), Precupeții Noi (3), Dichiu (3), Popa Chițu (3), Silvestru (3), Precupeții Vechi (1), Sf. Ioan Moși (3), Sf. Dimitrie Nou (1), Sf. Voievozi (2), Manea Brutaru (2), Stejarul (1), Brezoianu (1), Sf. Ioan Moldoveni (1), Sf. Ilie Gorgani (3), Schitu Măgureanu (2), Fântâna Boului (3), Livedea Gospod (2), Podul de Pământ (2), Farmazonul (3), Sf. Elefterie (2), Cărmidarii de Sus (biserica stricată de cutremur și preoți slujesc pe la alte biserici), Mănăstirea Cotroceni (1), Izvorul de sub Mihai Vodă (3), Mănăstirea Mihai Vodă (2), Mănăstirea Sf. Apostoli (3), Antim - metocul Episcopiei Argeșului (2), Postăvari (3), Schitul Hagi Dina (1), Spirea Veche (2), Spirea Nouă (2), Lupești (1). Cf. Arhiva Mitropoliei Ungrovlahiei, dosar 1662/1844, f. 184-202.

67. Plasa de Jos: Prundul (2 preoți), Sf. Ilie (3), Vlădica (3), Filaret (1), Bărbătescu (2), Sf. Ioan Nou (1), Sf. Spiridon (3), Slobozia (3), Flămânda (3), Alexe (3), Manu Cavafu (2), Radu Vodă (2), Broșteni (3), Dobroteasa (4), Apostol (3), Cărmidarii de Jos (3), Foișor (4), Vitan (3), Sf. Treime (3), Bradu (3), Olteni (3), Popescu (4), Sârbi (3), Sf. Vineri (5), Lucaci (2), Ceauș Radu (3), Izvorul Nou (3), Delea Nouă (3), Delea Veche (3), Iancu (1), Pantelimon (2), Oborul Vechi (2), Olari (2), Popa Nan (2), Hagi (2), Sf. Ștefan (2), Popa Soare (1), Mântuleasa (1), Negustori (2), Vergu (2), Stelea (2), Sf. Gheorghe Vechi (3), Doamna Bălașa (3), Sf. Ecaterina (3), Udricani (2). Cf. *Ibidem*, f. 326-328.

68. *Ibidem*, dos. 1528/1859, f. 6-7.

galben, verde, albastru și negru), între aceștia numărându-se 351 preoți mireni (cu membri lor de familie însumând 1.077 persoane), 54 călugări și 82 călugărițe⁶⁹.

La 19 decembrie 1860, protopopul Ioan sachelarie comunică Mitropoliei că la plasa de Sus funcționau ca proestoși: Pr. Ștefan ieromnion (biserica Albă-Podul Mogoșoaia) de la 1 aprilie 1854; Pr. Dumitru ieromnion (Scaunele Vechi) de la 1 aprilie 1856 și Pr. Nicolae (Răzvan) de la 17 octombrie 1853⁷⁰. Rezultă că la această dată cei doi protopopi din București erau ajutați fiecare de câte 3 proestoși.

Peste câțiva ani, însă, numărul proestoșilor se reduce, căci la 9 iulie 1864, protopopul Dimitrie catihitis comunică Mitropoliei că la plasa de Jos funcționau doi proestoși: Pr. Ilie catihitis de la biserica Negustori și Pr. Ioan mirodot de la biserica Oborul Vechi⁷¹, iar la 11 iulie, același an, protopopul Ioan sachelarie face și el cunoscut Mitropoliei că cei doi proestoși ai plășii de Sus erau: Pr. Ștefan ieromnion de la biserica Popa Dârvaș și Pr. Ioan de la biserica cu Sibile⁷².

La 8 august 1866, însă, protopopii Dimitrie (din 1865 este hartofilax) și Ioan (din 1865 este iconom) comunică Mitropoliei că au rămas fiecare cu câte un proestos: Pr. Nicolae Ștefan de la biserica Sf. Nicolae din Prund la plasa de Jos⁷³ și Pr. Manole mirodot de la biserica Sf. Nicolae Șelari la plasa de Sus⁷⁴. Așadar, de la această dată funcționa un proestos (subprotoiereu) la fiecare protoierie, deși numărul bisericilor și al preoților a crescut.

Pr. Dimitrie hartofilax demisionează, la 15 februarie 1867, din funcția de protopop al plășii de Jos din motive de sănătate⁷⁵ și este numit în locul său Pr. Alexandru catihitis de la biserica Sf. Spiridon Nou⁷⁶, iar proestos al plășii, în locul Pr. Radu Hristescu, demisionat la 24 iulie, același an, este numit Pr. Gheorghe Mihăescu de la biserica Apostol⁷⁷.

Se schimbă protopopul și la plasa de Sus, în urma demisiei Pr. Ioan iconom, înlocuit cu Pr. Sterian referendarie, care face cunoscut Mitropoliei, la 12 ianuarie 1874, că Pr. Dimitrie Mihai a demisionat din funcția de proestos și a numit în locul său pe Pr. Cristea Athanasiu de la biserica Foișor⁷⁸. Și protopopul Alexandru al plășii de Jos comunică Mitropoliei, la 8 aprilie 1874, că rămânând vacantă funcția de proestos, prin demisia Pr. Dimitrie G. Popescu, a numit în locul său Pr. Petre Nicolescu de la biserica Izvorul Nou⁷⁹.

69. Șerban Rădulescu-Zoner, *Structura populației orașului București în epoca Unirii Principatelor*, în „Revista de Istorie”, nr. 1, ianuarie 1984, p. 7.

70. Arhiva Mitropoliei Ungrovlahiei, dosar 1583/1860, f. 111.

71. *Ibidem*, dosar 1589/1864, f. 6.

72. *Ibidem*, f. 94.

73. *Ibidem*, f. 289.

74. *Ibidem*, f. 295.

75. *Ibidem*, dosar 1590/1867, f. 1.

76. *Ibidem*, f. 3-4.

77. *Ibidem*, f. 30.

78. *Ibidem*, dosar 1593/1874, f. 1-3, 6-9.

79. *Ibidem*, f. 4-5.

Potrivit catagrafiei întocmită în 1875 de cei doi protopopi din București, în plasa de Jos erau 47 biserici, 1 capelă, 105 preoți și 6.334 enoriași⁸⁰, iar în plasa de Sus, 66 biserici, 6 paraclise, 153 preoți și 5.444 enoriași⁸¹.

Între anii 1881-1885 se produc dese schimbări de proești în București. Astfel, la plasa de Jos, Pr. Ghiță Ștefănescu, neglijându-și datoriile de proestos, este înlocuit la 15 ianuarie 1881 cu Pr. Costache Gheorghe mirodot de la biserica Sf. Ioan Mare⁸², schimbat și acesta pentru delăsare, la 19 iunie, același an, cu Pr. Anastasie Stoicescu de la biserica Sf. Ilie Gorgani⁸³, care, fiind suferind, este înlocuit la 14 ianuarie 1882 cu Pr. Constantin Nicolescu de la biserica Sf. Nicolae din Prund⁸⁴, demisionat la 9 august 1883 și înlocuit cu Pr. Gheorghe Postăvaru de la biserica cu Sfinți⁸⁵, până la 11 octombrie, același an, căci „fiind beteag de picioare”, este înlocuit cu Pr. George Popescu de la biserica Scaune⁸⁶, demisionat la 15 aprilie 1885 și înlocuit cu Pr. Ion Antonescu de la biserica Măgureanu⁸⁷.

Și la plasa de Sus, la 16 octombrie 1881 este numit proestos, în locul Pr. Constantin Florea demisionat, Pr. Constantin Zamfirescu de la biserica Popa Soare⁸⁸, înlocuit la 20 martie 1885 cu Pr. Grigore Tănăsescu de la biserica Radu Vodă⁸⁹.

80. Plasa de Jos: Bărbătescu-Vechi (260 enoriași - 3 preoți), Sf. Nicolae-Vlădica (215-2), Arhimandritul-Sf. Ilie (50-2), Sf. Nicolae-Prund (25-1), Doamna Bălașa (fără enorie - 3 preoți), Sf. Ioan-Nou (60-2), Sf. Gheorghe-Vechi (130-2), Sf. Vineri (50-4), Udricani (25-3), Sf. Nicolae-Popescu (30-2), Lucaci (100-2), Vergu (50-2), Negustori (40-2), Mântuleasa (70-2), Sf. Ștefan (110-3), Popa Soare (250-2), Oborul-Vechi (80-1), Olari (80-2), Pantelimon (150-3), Oborul-Nou (260-2), Iancu-Nou (50-1), Iancu-Vechi (300-2), Popa Nan (500-3), Delea-Veche (270-3), Delea-Nouă (130-1), Hagiu (150-2), Ceauș Radu (200-2), Olteni (60-1), Bradu-Staicu (160-3), Sf. Treime-Crucea de Piatră (153-1), Izvorul-Nou (240-3), Târca-Vitan (100-1), Foișor (210-3), Căramidarii de Jos (270-2), Apostol (150-2), Dobroteasa (170-3), Sf. Nicolae-Sârbi (30-2), Radu Vodă (25-2), Sf. Spiridon-Nou (30-2), Sf. Ecaterina (80-3), Flămânda (101-2), Slobozia (90-2), Broșteni (110-2), Manu Cavafu (230-2), Alexe (80-2), Filaret (110-2), Sf. Gheorghe-Pantelimon (200-2), Capela cimitirului Belu (3 preoți). Cf. *Ibidem*, dosar 1710/1875, f. 2-27.

81. Plasa de Sus: Curtea Veche (45 enoriași-3 preoți), Sf. Dumitru-metocul Episcopiei Buzău (27-3), Stavropoleos (5-3), Zlătari (44-3), Doamna (38-1), Albă-Popa Dârvaș (65-2), Amza (78-2), Sf. Nicolae-Tabacu (40-1), Sf. Vasile (70-3), Sf. Visarion (70-2), Precupești-Noi (250-2), Tîrchilești-Dichiu (250-2), Precupești-Vechi (170-2), Sf. Dumitru-Moși (200-2), Sf. Ioan Moși (90-2), Silvestru (150-3), Popa Chițu (120-1), Capela cimitirului Icoana (2 preoți), Icoana (200-3), Pitar Moș (60-2), Bradu-Boteanu (46-1), Batiște (100-2), Oțetari (55-1), Popa Rusu (120-2), Caimata (fără enorie-2 preoți), Sfinți (20-2), Scaune (90-2), Răzvan (25-2), Sf. Gheorghe-Nou (20-3), Colțea (40-3), Ieni (25-2), Dintr-o Zi (32-1), Sf. Nicolae-Șelari (30-3), Sf. Ilie-Hanul Colței (fără enorie-1 preot), Sf. Ioan Mare (8-3), Sf. Spiridon-Vechi (10-2), Crețulescu (23-2), St. Ioan Moldoveni (fără enorie-1 preot), Brezoianu (46-1), Stejaru (30-2), Popa Tatu (36-2), Manea Brutaru (50-2), Sf. Voievozi (100-2), Sf. Vineri-Nouă (185-2), Sf. Nicolae-Dușumea (150-2), Mavrogheni (260-3), Spitalul Mavrogheni (1 preot), Malmăuș (70-1), Căramidarii de Sus (80-1), Cotroceni (5-3), Ghencea (161-1), Spirea-Nouă (300-2), Sf. Elefterie (60-3), Izvorul (80-2), Mihai Vodă (80-3), Spirea Veche (210-2), Schitul Maicilor (1 preot), Albă-Postăvari (150-1), Antim (28-3), Sf. Apostoli (40-3), Sf. Ilie-Gorgani (70-2), Sf. Constantin și Elena (100-2), Cuibul cu Barză (67-2), Schitul Măgureanu (50-2), Măgureanu (20-2), Sărindar (3 preoți), Capela liceului Sf. Sava (3 preoți), Paraclisul Belu (1 preot), Paraclisul Domniței Zoița (-), Paraclisul Ghica (1 preot), Paraclisul Mitropolitului Dionisie (-), Capela Știrbei Vodă (1 preot). Cf. *Ibidem*, dosar 1711/1875, f. 2-38.

82. *Ibidem*, dosar 1597/1881, f. 9.

83. *Ibidem*, f. 46.

84. *Ibidem*, dosar 1598/1882, f. 1.

85. *Ibidem*, dosar 1599/1883, f. 22.

86. *Ibidem*, f. 25.

87. *Ibidem*, dosar 1601/1885, f. 60.

88. *Ibidem*, dosar 1597/1881, f. 67.

89. *Ibidem*, dosar 1601/1885, f. 64.

În aprilie 1889, Pr. Sterian referendarie și Pr. Alexandru catihitis demisionează din funcția de protopop și sunt înlocuiți cu Pr. Ioan Constantinescu la plasa de Sus și Pr. Marin Pantelimon la plasa de Jos⁹⁰.

După statistici, în 1894 erau în București 114 biserici, cu 251 preoți și diaconi, din care: 24 întreținute de stat, cu 63 de preoți și diaconi; 84 întreținute de primărie, cu 169 preoți și diaconi; 6 întreținute de particulari și din donații, cu 19 preoți și diaconi⁹¹. Pe protoierii, bisericile erau repartizate astfel: plasa de Sus cu 39 biserici parohiale și 25 filiale și plasa de Jos cu 37 biserici parohiale și 10 filiale. În total în București erau 113 biserici (78 biserici parohiale și 35 filiale)⁹².

O nouă schimbare de protopopi se produce la 28 aprilie și 3 mai 1894, când, în locul preoților Ioan Constantinescu și Marin Pantelimon, aleși membri în Consistoriul Eparhial, sunt numiți Pr. Ion Iordănescu la plasa de Sus și Pr. I. Rusescu la plasa de Jos⁹³. Pr. Ion Iordănescu demisionează, însă, la 20 decembrie 1895, și este transferat în locul său Pr. C. Ionescu, până atunci protopop al județului Prahova⁹⁴.

Peste doi ani, la 18 mai 1896, se schimbă iarăși protopopii, fiind numiți Pr. Ștefan Călinescu la plasa de Sus, în locul Pr. C. Ionescu demisionat, și Pr. Atanase Portopopescu la plasa de Jos, în locul Pr. I. Rusescu pus în disponibilitate⁹⁵. La 1 iulie 1908, Pr. Ștefan Călinescu demisionează din funcția de protopop al plășii de Sus și este numit în locul său Pr. Mihai Popescu.

Dacă la sfârșitul primului deceniu al secolului XX erau în București 77 parohii și 27 filiale (40 parohii, cu 21 filiale în plasa de Sus și 37 parohii, cu 6 filiale în plasa de Jos)⁹⁶, în 1925, prin transformarea unor filiale, se ajunge la 84 parohii și 20 filiale: 46 parohii, cu 15 filiale în plasa de Sus⁹⁷ și 38 parohii, cu 5 filiale în plasa de Jos⁹⁸.

90. *Ibidem*, dosar 1609/1889, f. 23.

91. Cf. *Almanahul Cultelor pe 1892 și statistica cultelor ortodoxe române*, sub îngrijirea lui Constantin St. Bilciurescu, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1892, p. 82

92. Tabloul parohiilor urbane și rurale din țară, aprobat cu Decretul Regal nr. 1.510 din 5 aprilie 1894, publicat de Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice în *Colecțiune de legi și regulamente*, Imprimeria Statului, București, 1902.

93. Arhiva Mitropoliei Ungrovlahiei, dosar 1614/1894, f. 161 și 164.

94. *Ibidem*, dosar 1615/1895, f. 363.

95. *Ibidem*, dosar 1616/1896, f. 47-48.

96. *Anuarul Casei Bisericii - 1909*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1909, p. 19-31.

97. Plasa de Sus: Alba-Calea Victoriei; Alba-Postăvari, cu filialele Antim și Schitul Maicilor; Amza, cu filiala Sf. Ioan Moldoveni; Brezoianu; Coltea; Căramidarii de Sus; Cotroceni; Dichiu-Tirchilești; Floreasca; Ieni, cu filialele Bățișe, Bradu-Boteanu și Dint-o Zi; Icoana; Izvorul Tămăduirii; Kretzulescu; Mihai Vodă, cu filialele Sf. Apostoli și Sf. Spiridon-Vechi; Manea Brutaru; Mavrogheni; Oțetari, cu filiala Sfinți; Pitar-Moșu; Popa Tatu; Popa Chițu, cu filiala Popa Rusu; Precupeții Vechi, Precupeții Noi; Spirea Veche, Spirea Nouă, Schitu-Măgureanu; Stejarul; Silvestru; Sf. Treime-Tei; Sf. Visarion; Sf. Dumitru-Colentina; Sf. Nicolae-Șelari, cu filialele Doamna, Curtea-Veche, Sf. Gheorghe-Nou și Răzvan; Sf. Treime-Ghencea; Sf. Elefterie; Sf. Gheorghe-Francomazona; Sf. Constantin și Elena; Sf. Ștefan-Cuibu-cu-Barza; Sf. Vineri-Nouă; Sf. Nicolae-Buzești; Sf. Voievozi; Sf. Nicolae-Tabacu, Sf. Vasile-Calea Victoriei; Sf. Ilie-Grant; Sf. Ilie-Gorgani; Sf. Ioan-Mosi; Sf. Ilie-Kalinderu; Zlătari, cu filialele Sf. Dumitru-Posta și Stavropoleos. Cf. „Apostolul”, anul II, nr. 13-15 din 15 iulie-1 august 1925, p. 104.

98. Plasa de Jos: Alexe; Bărbătescu Nou-Filaret; Bărbătescu Vechi; Căramidarii de Jos; Ceauș Radu; Delea Nouă-Calist; Delea veche; Doamna Bălașa; Dobroteasa, cu filialele Apostol; Sf. Dumitru-Vergu; Sf. Ecaterina; Flamânda; Foișor, cu filiala Târca; Sf. Gheorghe-Capra; Sf. Gheorghe-Vechi; Hagiu; Iancu-Nou; Iancu-Vechi; Sf. Ioan-Piața; Sf. Ilie-Rahova; Izvorul-Nou; Lucaci, cu filiala Udricani; Manu Cavafu; Negustori, cu filiala Mântuleasa; Sf. Nicolae-Brosteni; Sf. Nicolae-Sârbi; Sf. Nicolae-Vladica; Oborul-Nou; Olari, cu filiala Oborul-Vechi; Olteni, cu filialele Bradu-Staicu și Sf. Nicolae Jignita; Sf. Pantelimon; Popa Nan; Popa Soare; Slobozia; Sf. Spiridon-Nou; Sf. Ștefan-Călărași; Sf. Treime-Crucea de Piatră; Sf. Vineri-Hereasca. Cf. *Ibidem*.

Protopopi erau Pr. Ioan Georgescu la plasa de Sus și Pr. Traian Vintilescu la plasa de Jos, numiți la 1 decembrie 1913.

Atribuțiile protoiereilor

O reglementare a îndatoririlor protopopilor se întâlnește abia în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, după cum citim în foaia bisericească „*Preotulu*” din 1862, care apărea la Iași, unde se spune că aceștia aveau următoarele atribuțiuni: să privegheze și să mențină disciplina și buna ordine bisericească; să privegheze ca Sfintele Taine să se săvârșească după întocmirile Bisericii; să predice și să răspândească morala religioasă în clerul și poporul circumscripției lor; să sprijine și să reglementeze drepturile clericilor din fiecare biserică locală, cât și față cu celelalte biserici; să îngrijească de averea fiecărei biserici și de dreapta împărțire a veniturilor între slujitorii bisericești; să se ocupe de regulata înscriere, păstrare și expediere a actelor mitricale; să viziteze de două ori pe an bisericile de sub administrarea lor.

În răstimpul de la 1862 și până la Legea din 1872 pentru alegerea mitropoliților și episcopilor eparhioți, nici în regulamentele Sfântului Sinod, nici în diferite proiecte de legi pentru îmbunătățirea stării materiale a clerului nu se întâlnește vreo dispoziție privitoare la îndatoririle protopopilor. Așa că în această perioadă s-a urmat tot după vechile rânduieli și obiceiuri atât în ceea ce privește recrutarea protopopilor, cât și atribuțiunile lor.

Legea pentru alegerea mitropoliților și episcopilor eparhioți, cum și a constituirii Sfântului Sinod al Sfintei Biserici Ortodoxe Române și pentru înființarea Consistoriului Superior Bisericesc din 1872 (numită și Legea Sinodală) stabilește la art. 31 că „protoerii și proestoșii se vor numi în funcțiunile lor și se vor destitui numai de către mitropoliții sau episcopii eparhioți, în înțelegere cu Ministerul Cultelor”⁹⁹.

Cu Legea asupra clerului mirean și seminariilor din 1893 s-a făcut un pas înainte în ce privește buna administrare bisericească în fiecare județ. Legea aceasta, la art. 17, menține prevederea anterioară privind numirea protoiereilor de către chiriarhi în înțelegere cu Ministerul Cultelor (Legea Sinodală din 1872) și adaugă: „nu pot fi numiți protoierei decât absolvenți a cel puțin unui seminar de gradul al doilea”¹⁰⁰. Legea, însă, nu vorbește nimic despre îndatoririle protopopilor, lăsând aceasta pe seama regulementului de punere a ei în aplicare.

Prin modificările aduse art. 17 de Legea din 25 februarie 1906 se precizează că „toți protoiereii trebuie să fie preoți, doctori sau licențiați în teologia ortodoxă de răsărit”, iar „confirmarea li se va face prin decret regal”¹⁰¹.

99. *Monitorul Oficial* nr. 280 din 19 decembrie 1872.

100. Vezi *Legea asupra clerului mirean și seminariilor din 29 mai 1893* la Chiru C. Costescu, *Colecțiune de legiuri bisericești și școlare*, București, 1916, p. 214-250.

101. *Monitorul Oficial* nr. 262 din 26 februarie 1906.

Legea din 26 martie 1909 completează art. 17 al Legii asupra clerului mirean și seminariilor din 1893 (modificat prin Legea din 25 februarie 1906) cu următoarele reglementări: „La numirea protoiereilor se va ține seamă de activitatea lor pastorală și literară. Protoiereul poate fi revocat de către chiriarh printr-o decizie motivată. Protoiereii vor inspecta cel puțin 10 biserici pe lună și toate bisericile din întreg județul în cursul unui an, prezentând ministrului Cultelor și chiriarhului respectiv rapoarte lunare și anuale despre starea religioasă-morală a parohiilor. Rapoartele vor trebui să oglindească adevărata stare de lucruri, în caz contrar, protoiereul va fi pasibil de pedepsele prevăzute de legi.” Se mai stipulează că „pe lângă fiecare protoierie va fi câte un subprotoiereu, luat dintre preoții doctori sau licențiați în teologie și care va îndeplini și atribuțiunile de secretar al protoiereii”¹⁰².

Regulamentul pentru punerea în aplicare a Legii asupra clerului mirean și seminariilor din 1893, promulgat cu Decretul Regal nr. 869 din 25 februarie 1906 și modificat în 1909 și 1910, stabilește în plus față de prevederile legii în sarcina protoiereilor următoarele îndatoriri: „Protoiereii sunt cei dintâi dintre preoții județului. Ei sunt datori să privegheze asupra preoților din județul ce administrează ca să-și îndeplinească cu sfințenie toate datoriile lor. În acest scop, protoiereii vor inspecta cel puțin 10 biserici pe lună și toate bisericile din județul întreg în cursul unui an, observând clădirile bisericesti, obiectele din biserici și controlând registrele de botezați, cununați și înmormântați, casa și condica de venituri și cheltuieli, arhiva și biblioteca, informându-se în același timp și despre toată activitatea și purtarea preotului. Despre toate acestea va face mențiune în registrul de inspecțiune al fiecărei parohii. Protoiereul instalează pe noul paroh în parohia sa. Cu această ocazie el e dator să țină o cuvântare ocazională. Protoiereul raportează chiriarhului și acesta, la rândul său, înștiințează Ministerul Cultelor despre încetarea din viață a slujitorilor bisericesti. Protoiereul este dator să aducă la îndeplinire toate ordinele primite de la autoritățile bisericesti constituite și să vegheze la îndeplinirea lor. Protoiereul nu trebuie să iasă nici un moment din sfera activității sale bisericesti, căci, în caz contrar, va fi revocat potrivit dispozițiunilor art. 17 din Legea clerului mirean” (art. 57-60). Despre subprotoierei, care îndeplinesc și „atribuțiunile de secretari ai protoieriilor”, regulamentul dispune că ei „se numesc de chiriarhii respectivi, în înțelegere cu Ministerul Cultelor, dintre preoții doctori sau licențiați în teologie, și îndeplinesc, prin delegație, îndatoriri ce cad în sarcina protoiereului.” (art. 61)¹⁰³.

Statutul pentru organizarea Bisericii Ortodoxe Române din 6 mai 1925, în raport cu reglementările anterioare, definește protopopiatul ca „reunirea mai multor parohii în frunte cu un protopop, având cel mult 50 de parohii și cel puțin 20, după împrejurările locale” (art. 59). Despre datoriile și drepturile protopopului, „ca organ de legătură între parohie și eparhie”, se stipulează următoarele: „inspectează, în fiecare an, parohiile din protopopiat, bisericile și obiectele lor, clădirile bisericesti,

102. *Ibidem*, nr. 289 din 27 martie 1909.

103. Chiru C. Costescu, *Colecțiune de legiuri bisericesti și școlare*, p. 260-261.

registrele, arhiva și biblioteca, observând starea religioasă, morală și socială a parohienilor; rezultatul inspecțiunii va fi consemnat într-un proces-verbal amănunțit și va fi trecut în registrul de inspecție al parohiei; procesele-verbale se vor înainta, în copie, din 6 în 6 luni, Consiliului eparhial, respectiv episcopului, cu raport și propuneri; supraveghează și călăuzește activitatea pastorală, culturală și socială a preoțimii; îngrijește ca ordinele și dispozițiunile autorităților superioare să fie executate la timp; îngrijește ca parohiile vacante să nu sufere în cele religioase; face în fiecare an raport general despre întreaga viață bisericească din protopopiat, prezentându-l adunării protopopești, apoi episcopului; aprobă clericilor din protopopiat concediu până la 8 zile pe an; ia dispoziții pentru suplinirea parohiilor vacante, prin moartea titularilor, până la completarea lor;" (art. 62, al. a-g). Protopopul „are o cancelarie cu un preot ajutor ca secretar și un copist" (art. 63). Cât despre candidații la protopopiat se precizează că aceștia „trebuie să fie licențiați în teologie sau absolvenți ai institutelor și academiilor teologice și să aibă o activitate mai deosebită de cel puțin 5 ani pe teren de practică bisericească" (art. 64). Se mai prevede că acolo „unde trebuințele vor cere și împrejurările vor îngădui, protopopul va conduce afacerile protopopiatului împreună cu Adunarea protopopească, Consiliul protopopesesc și epitropii protopopești" (art. 65)¹⁰⁴.

Pentru că Statutul pentru organizarea Bisericii Ortodoxe Române din 6 mai 1925 nu stabilea și modalitatea numirii protopopilor, Sfântul Sinod, în ședința de la 22 mai 1925, a hotărât „pentru mitropoliile și episcopiile din vechiul Regat, Bucovina și Basarabia menținerea practicii seculare și canonice în uz, adică numirea lor direct de către chiriarh." Pe baza hotărârii sinodale s-a întocmit pentru Arhiepiscopia Bucureștilor, cu privire la protopopi și revizori bisericești, Circulara nr. 2.961 din 23 iunie 1925, cu următorul cuprins: „Spre a fi numit protopop se cere: titlul de doctor sau licențiat în teologie de la o facultate de teologie ortodoxă, sau absolvenți ai institutelor și academiilor teologice; o vechime de cel puțin 5 ani în preoție; activitate pastorală din care să se constate vrednicia candidatului. Numirea se face de către chiriarh pe timp de 5 ani. La împlinirea termenului poate fi numit din nou pe câte un period de 5 ani, dacă dovedește că merită această încredere. La numire, chiriarhul ia avizul Consiliului eparhial, secția bisericească, și tot cu avizul acestui consiliu un protopop poate fi desărcinat, dacă dovedește nepricepere, indolență sau rea credință. Drepturile și datoriile protopopilor sunt cele fixate în lege și statut. În aceleași condițiuni se numesc și revizorii bisericești eparhiali" ¹⁰⁵.

Retribuția personalului protoierilor

O chestiune care a venit adeseori în discuție atât în ședințele Sfântului Sinod, cât și în presa bisericească, a fost aceea a salariului protoiereilor. Pe la 1860, leafa protopopilor era de 2.000 lei vechi pe an. Proestoșii (blagocinii), care îi ajutau pe

104. *Ibidem*, *Legi, regulamente, canoane, statute, decizii, jurisprudențe*, III, București, 1931, p. 64-65.

105. *Apostolul*, Anul II, nr. 11-12 din 15-30 iunie 1925, p. 86-87.

protopopi, până la 1864 nu aveau leafă și se mulțumeau cu ce primeau de la preoți. În 1864 s-a dat și proestoșilor o leafă de 1.200 lei vechi pe an. În 1872, protoiereii erau plătiți cu 185 lei pe lună (2.220 lei pe an), iar subprotoiereii cu 36 lei lunar (440 lei pe an).

Acest salariu era socotit ca neîndestulător, căci, în 1881, episcopul Sivestru (Bălăneanu) Piteșteanu scria: „multe clase de funcționari sunt puțin retribuite în raport cu ostenele și cheltuielile reclamate de pozițiunea lor; nu este însă nici una retribuită mai puțin decât clasa slujitorilor biseicești, cu deosebire a protoiereilor și a proestoșilor lor”. Ca măsură de îndreptare, autorul cerea autorităților Statului „să crească salariile protoiereilor cel puțin până la suma de 350 lei pe lună, iar ale subprotoiereilor la 150 lei, adăugându-se, dacă nu pentru fiecare plasă un subprotoiereu, cel puțin la trei plăți să fie unul, precum și un secretar la fiecare protoierie”¹⁰⁶.

Sfântul Sinod, în ședința din 3 noiembrie 1883, a hotărât să mijlocească la Ministerul Cultelor pentru adăugirea la salariile protopopilor a unei diurne de 1.200 lei pe an, iar pentru proestoși să se prevadă o leafă de 1.000 lei pe an¹⁰⁷. O sporire substanțială de leafă nu s-a făcut, căci în 1884, protoiereii primeau 2.169 lei pe an și 300 lei diurnă pentru cheltuielile de transport, iar proestoșii 600 lei pe an. Abia în 1892, protoiereilor li se dă 3.120 lei pe an, dar proestoșilor numai 440 lei pe an.

Prin legea clerului mirean din 1893 s-a prevăzut pentru protoierei o leafă de 300 lei lunar, care li s-a și plătit până în anul 1902, când criza financiară a impus, pe de o parte, scăderea retribuției protoiereilor la 141 lei pe lună sau 1.692 lei pe an, iar pe de altă parte, suprimarea sumei de 840 lei, care, deși neprevăzută în legea clerului mirean, totuși, în temeiul legii bugetare, se plătea de câțiva ani fiecărui subprotoiereu.

În răstimpul de la 1902 și până la 1907, protoiereii au fost plătiți cu 140 lei lunar; de la 1907 și până la 1913 cu 200 lei lunar, iar din acel an și până la 1 septembrie 1919 cu 250 lei pe lună. Din 1909 și până la 1 septembrie 1919 au fost plătiți și subprotoiereii cu 50 lei pe lună. Pe lângă aceste sume s-a mai plătit în anul 1913-1914 suma de 850 lei din creditul extraordinar deschis cu Decretul Regal nr. 993 din 4 mai 1913, pentru achitarea unor rămășițe de plată personalului protoiereilor pe anul 1911-1912.

La propunerea Casei Bisericii, prin Decretul-lege nr. 2.712 din 1 iulie 1919, s-au modificat art. 42 și 43 din legea clerului mirean și s-a dat o altă organizare protoiereilor. În temeiul acestui Decret-lege, la fiecare protoierie s-a prevăzut un protoiereu retribuit cu un salariu de 450 lei și o diurnă de 100 lei pe lună. Pe timpul cât funcționa în această calitate, protoiereul era suplinit din oficiu de preoții din parohiile apropiate, în special de preoți ajutători, cărora li se dădea 50 % din salariul cuvenit titularului, iar de rest și de gradații se bucura protoiereul. S-a mai prevăzut un subprotoiereu retribuit cu 200 lei pe lună, un copist plătit cu 120 lei pe lună și un servitor cu 70 lei pe lună¹⁰⁸.

106. Silvestru B. Piteșteanu, *Pozițiunea protoiereilor și a proestoșilor*, în „Biserica Ortodoxă Română”, VI (1881), p. 112-113.

107. A se vedea *Sumarele ședinței Sfântului Sinod*, în „Biserica Ortodoxă Română”, VIII (1883), p. 682.

108. A se vedea datele consemnate în volumul *Casa Bisericii. 1902-1919*, editat de Ministerul Cultelor, București, 1920, p. 141-142, 144-145.

De la două la trei protoierii

Prin aplicarea Legii pentru organizarea administrației orașului București din 7 februarie 1926, Capitala a fost împărțită într-o zonă centrală și o zonă periferică. Zona centrală avea patru sectoare, păstrând în denumirea lor numele vechilor culori: Sectorul I Galben, Sectorul II Negru, Sectorul III Albastru și Sectorul IV Verde. Zona periferică a fost constituită din restul teritoriului până la limita vechii linii de centură a forturilor. Cele 12 comune cuprinse în interiorul acestei zone au primit statutul de suburbane orașului, fiind înglobate din punct de vedere administrativ municipiului București¹⁰⁹.

Având în vedere că după anul 1900 în București se construiseră biserici noi și se adăugaseră orașului, din punct de vedere administrativ, și parohiile din comunele suburbane, Consiliul eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor, la 15 septembrie 1927, a împărțit Capitala în trei protoierii. Înființându-se cea de-a treia protoierie, vechile denumiri ale protoieriiilor (plasa de sus și plasa de jos) au dispărut, iar hotarul dintre ele (Calea Moșilor până la Dâmbovița și, dincolo de Dâmbovița, peste pod, pe Calea Rahovei) s-a modificat. Protoieriile bucureștene au preluat acum în denumirea lor numele culorilor celor 4 sectoare ale Capitalei (I Galben, II Galben-Negru și III Albastru-Verde) pe care se întindeau din punct de vedere administrativ-teritorial.

Sub raportul numărului de credincioși, de parohii, biserici și preoții slujitori, potrivit statisticii bisericești, situația pe protoierii se prezenta astfel:

I Galben - 15.000 familii și 60.000 suflete, 36 parohii (32 urbane, cu 13 filiale și 4 suburbane, cu 3 filiale)¹¹⁰, 55 biserici (39 parohiale, 16 filiale), 2 paraclise, 3 biserici particulare, 67 de preoți (39 parohi și 28 preoți ajutători) și 7 diaconi¹¹¹.

II Galben-Negru - 12. 863 familii și 50.098 suflete, 30 parohii (26 urbane, cu 6 filiale, și 4 suburbane)¹¹², 40 biserici (34 parohiale și 6 filiale), 55 preoți (34 parohi și 23 ajutători) și 2 diaconi¹¹³.

109. Suprafața acestora era de 1.660 ha. cu un total de 66. 713 locuitori, conform recensământului din 1930, care pune în evidență următoarea ordine a comunelor suburbane, după numărul de locuitori: Șerban Vodă, Lupeasca, Militari, Dudești-Cioplea, Principele Nicolae, Colentina, Grivița, Popești-Leordeni, Băneasa, Pantelimon și Roșu.

110. *Parohii urbane*: Albă-Calea Victoriei; Amza, cu filiala Sf. Ionică Moldoveni; Brezoianu; Coltea; Crețulescu; Dichiu; Ieni, cu filialele Bătușe, Dîmro-Zi și Bradu-Boteanu; Floreasca; Icoana; Manea Brutaru; Mavrogheni; Miron Cristea; Oțetari, cu filialele Sfinți și Scaune; Popa Chițu, cu filiala Popa Rusu; Popa Tatu; Precupeții Noi; Precupeții Vechi; Sf. Nicolae Șelari, cu filialele Doamna, Curtea Veche, Sf. Gheorghe-Nou și Răzvan; Pitar Moși; Sf. Nicolae Tabacu; Sf. Ilie Hanul-Coltei; Sf. Ilie-Gorgani; Schitul Măgureanu; Sf. Ioan Moși; Sf. Dumitru-Colentina; Silvestru; Sf. Treime-Tei; Sf. Vasile-Calea Victoriei. Sf. Voievozi; Stejarul; Sf. Visarion; Zlătari, cu filialele Stavropoleos și Sf. Dumitru-Postă. *Parohii suburbane*: Herestrău, cu filiala Pipera; Băneasa, Plumbuita, cu filialele Fundeni și Andronache; Teiul Doamnei Ghica. Cf. „Apostolul”, Anul V, nr. 5/1 martie 1928, p. 88.

111. Arhiva Mitropoliei Ungrovlahiei, dosar 1731/1929, f. 1-3.

112. *Parohii urbane*: Ceauș Radu; Delea Nouă-Calist; Delea Veche; Dobroteasa, cu filiala Apostol; Foișor; Hagiu; Iancu Nou; Iancu Vechi; Izvorul Nou; Lucaci, cu filiala Udricani; Negustori, cu filiala Mântuleasa; Oborul Nou; Olari, cu filiala Oborul Vechi; Olteni, cu filialele Bradu-Staicu și Sf. Nicolae-Jigniță; Popa Nan; Popa Soare; Sf. Gheorghe-Capra; Sf. Pantelimon; Sf. Nicolae Sârbi (Popescu); Sf. Ștefan-Calea Călărași; Sf. Treime-Crucea de Piatră; Sf. Dumitru-Vergului; Sf. Vineri-Hereasca; Sf. Ioan Nou-Piață; Sf. Gheorghe Vechi, Târca. *Parohii suburbane*: Dobroiești, Dudești (Cioplea), Principele Nicolae (Mărcuța), Pantelimon. Cf. „Apostolul”, Anul V, nr. 5/1 martie 1928, p. 88.

113. Arhiva Mitropoliei Ungrovlahiei, dosar 1731/1929, f. 5-8.

III Albastru-Verde - 20. 994 familii și 75. 072 suflete, 40 parohii (32 urbane, cu 3 filiale, și 8 suburbane)¹¹⁴, 40 biserici (38 parohiale și 2 filiale) și 4 capele, 54 preoți (38 parohi și 16 ajutători) și 4 diaconi¹¹⁵.

Cu data de 1 ianuarie 1928 au fost numiți următorii protoipopi: Protoieria I Galben - Pr. Zamfir Popescu, cu sediul la biserica Sf. Vasile - Calea Victoriei; Protoieria II Galben-Negru - Pr. Constantin Moisiu, cu sediul la biserica Manu Cavafu, și Protoieria III Albastru-Verde - Pr. Traian Vintilescu, cu sediul la biserica Sf. Vineri-Nouă¹¹⁶.

Iarășii două protoierii

În anul 1931, Ministerul Cultelor, pentru economii financiare, a scos din bugetul Arhiepiscopiei Bucureștilor 13 posturi de protoierei, din cele 21 de până atunci, rămânând numai 8 cu plată, dintre care 2 în Capitală. La aceasta s-a adăugat și faptul că Pr. Zamfir Popescu a demisionat din funcția de protoiereu al protoieriei I Galben. În această situație, la 1 aprilie 1931, Adunarea Eparhială a hotărât să se revină la două protoierii în Capitală, ca în trecut, dar nu s-a revenit și la vechile lor denumiri și nici și la hotarul cel vechi dintre ele (Calea Moșilor-Calea Rahovei), care împărțea, topografic vorbind, orașul în două, ci li s-a croit un nou hotar despărțitor: Șoseaua Cotroceni și bulevardele Independenței, Elisabeta, Academiei, Carol I, Pache, Șoseaua Iancului, Șoseaua Pantelimon.

Protoieria I cuprindea toate parohiile din partea de nord a Capitalei (culorile de Verde, de Galben și un mic colț din culoarea de Negru), având ca hotar Bulevardul cel mare care începea de la Șoseaua Cotroceni și ducea spre Bolintin, Bulevardul Independenței, Bulevardul Elisabeta, străzile Academiei, Carol I, Bulevardul Pache, Șoseaua Iancului și continua cu Șoseaua Pantelimon spre periferia de răsărit până în suburbia Pantelimon.

În acest perimetru se aflau 29.097 familii, cu 120.301 suflete, 54 parohii (35 urbane, cu 5 filiale, și 15 suburbane, cu 2 filiale)¹¹⁷, 61 biserici (54 parohiale și 7 filiale),

114. *Parohii urbane*: Alexe; Albă-Postăvari, cu filiala Schitul Maicilor (metocul mănăstirii Țigănești); Antim. Bărbătescu Nou-Filaret; Bărbătescu Vechi; Cărămidarii de Jos; Cărămidarii de Sus; Cotroceni: mănăstirea Cotroceni; Doamna Bălașa; Flămânda; Izvorul Tămăduirii; Mihai Vodă; cu filialele Sf. Apostoli și Sf. Spiridon Vechi; Miron Cristea, Manu Cavafu; Sf. Elefterie; Sf. Treime-Ghencea; Sf. Ilie-Rahova; Sf. Nicolae Vlădica; Sf. Ecaterina; Sf. Spiridon Nou; Sf. Nicolae Broșteni; Sf. Ioan Botezătorul (Veseliei); Sf. Gheorghe Malmезon; Sf. Constantin și Elena; Sf. Ștefan-Cuibul cu Barză; Sf. Vineri Nouă (Gară); Sf. Nicolae-Buzești; Sf. Ilie Grant; Spirea Nouă; Spirea Veche. Slobozia. *Parohii suburbane*: Șerban Vodă; Progresul (Belu), Militari, Roșu, Crângăși; Principele Carol; Grivița-Nouă; Podeanu (Puțul lui Crăciun). Cf. „Apostolul”, Anul V, nr. 5/1 martie 1928, p. 88.

115. Arhiva Mitropoliei Ungrovlahiei, dosar 1731/1929, f. 9-12.

116. Până aproape de vremea noastră, protoieriile bucureștene n-au avut un local propriu de cancelarie, ci protopopul și-a avut sediul la cancelaria parohiei sale.

117. *Parohii urbane*: Albă-Calea Victoriei; Amza, cu filiala Sf. Ioan Moldovei; Brezoianu; Cărămidarii de Sus; Dichiu-Tirchilești; Floreasca; Icoana; Ieni, cu filialele Bătești, Bradu-Boteanu. Dint-o Zi; Crețulescu; Manea Brutaru; Miron Patriarhul; Mavrogheni; Oborul Nou; Olari, cu filiala Oborul Vechi; Oțetari, Pitar Moși; Popa Chițu; Popa Rusu; Popa Tatu; Precupeții Noi; Precupeții Vechi; Schitul Măgureanu; Stejarul; Sf. Constantin și Elena; Sf. Dumitru-Colentina; Sf. Gheorghe-Capra; Sf. Gheorghe-Plevna; Sf. Ilie-Grant; Sf. Ioan Moși; Sf. Nicolae Buzești; Sf. Nicolae Tabacu; Sf. Pantelimon; Silvestru; Sf. Ștefan-Cuibul cu Barză; Sf. Treime-Tei; Sf. Vasile-Calea Victoriei; Sf. Vineri Nouă; Sf. Visarion; Sf. Voievozi. *Parohii suburbane*: Andronache, cu filiala Pipera; Băneasa;

4 capele (Dămăroaia, Spitalul Filantropia, Leagănul Sf. Ecaterina, Spitalul Pantelimon), 61 preoți parohi, 28 preoți ajutători, 5 diaconi și 109 cântăreți. Protoierul a fost numit Pr. Traian Vintilescu, fost la Protoieria III Albastru-Verde desființată¹¹⁸.

Protoieria II includea toate parohiile de la sudul acestei linii de bulevarde și străzi care formau hotarul protoieriei I, adică cele din culoarea de Negru (fără porțiunea de la nord de Bulevardul Pache, care intra la protoieria I) și de Albastru. Aici se aflau 13.790 familii, cu 54.210 suflete, 59 parohii (55 urbane, cu 6 filiale și 4 suburbane)¹¹⁹, 3 capele cu enorie (Cotroceni, Belu-Progresu, Lupeasca), 4 capele fără enorie (Spitalul Colțea, Internatul Teologic de la Radu Vodă, Penitenciarul Văcărești și Casa Lahovary), 62 preoți parohi, 30 preoți ajutători, 6 diaconi și 117 cântăreți. Protoierul era Pr. Constantin Moisiu, fost la Protoieria II Galben-Negru¹²⁰.

În 1934 s-a produs schimbarea protoieriei. La protoieria I, în locul Pr. Traian Vintilescu, demisionat la 1 iulie 1934, a fost numit Pr. Zamfir Popescu (fost la protoieria I Galben), care se retrage la 1 mai 1935 și este înlocuit cu Pr. G. Georgescu de la biserica Silvestru. La protoieria II, expirându-se mandatul Pr. Constantin Moisiu, a fost numit, la 1 noiembrie 1934, Pr. Stoica R. Ionescu de la biserica Sf. Vineri-Hereasca.

Până la sfârșitul anului 1941, când se numesc alți protoieri, s-au înființat noi parohii, unele transformate din filii, și s-au construit biserici noi, încât datele statistice se modifică:

Protoieria I - 71 parohii (52 urbane și 19 suburbane) și 4 filiale (2 urbane și 2 suburbane)¹²¹, 71 biserici parohiale și 4 filiale, 1 paraclis particular (Bazilescu-

Crângași; Dobroești; Herestrău; Mărcuța (Principele Nicolae); Militari; Pantelimon; Plumbuita; Podeanu (Puțul lui Crăciun), Principele Carol, cu filiala Costeascu; Sf. Gheorghe-Grivița; Roșu; Teiul Doamnei Ghica; Bucureștii Noi. Vezi. Dezbaterile și hotărârile Adunării Eparhiale a Arhiepiscopiei Bucureștilor. Sesiunea din anul 1931, Tipografia Mănăstirii Cernica, 1931, p. 54-55.

118. Arhiva Arhiepiscopiei Bucureștilor, dosar 146/1931, f. 9; dosar 41/1932, f. 27.

119. *Parohii urbane*: Albă-Postăvari; Alexe; Antim; Bărbătescu Nou-Filaret; Bărbătescu Vechi; Cărămidarii de Jos; Ceauș Radu; Colțea; Curtea Veche; Delea Nouă; Delea Veche; Doamna; Doamna Bălașa; Dobroteasa, cu filiala Apostol; Flămânda; Foișor; Hagiu; Iancu Nou; Iancu Vechi; Izvorul Tămăduirii; Izvorul Nou (Dintre vii); Lucaci, cu filiala Udricani; Manu Cavafu; Mihai Vodă, cu filialele Sf. Apostoli și Sf. Spiridon vechi; Negustori, cu filiala Mântuleasa; Otteni, cu filiala Bradu Staicu; Popa Nan; Popa Soare; Răzvan; Schitul Maicilor; Sfinți (Scaune); Sf. Dumitru-Postă; Sf. Ecaterina; Sf. Elefterie; Sf. Gheorghe-Nou; Sf. Gheorghe-Vechi; Sf. Ilie-Gorgani; Sf. Ilie-Hanul Colței; Sf. Ilie-Rahova; Sf. Ioan Nou-Piață; Sf. Mina-Vergu; Sf. Nicolae-Broșteni; Sf. Nicolae-Jignița; Sf. Nicolae Sârbi; Sf. Nicolae Șelari; Sf. Nicolae Vlădica; Sf. Spiridon Nou; Sf. Ștefan-Calea Călărași; Sf. Treime-Crucea de Piatră; Sf. Treime-Ghencea; Sf. Vineri-Hereasca; Slobozia; Spirea Nouă; Spirea Veche; Sf. Ioan Botezătorul (Parcul Veseliei); Târca; Zlătari. *Parohii suburbane*: Belu-Șerban Vodă; Dudești (Cioplea); Leordeni (Popești); Vintilă Vodă. Vezi. Dezbaterile și hotărârile Adunării Eparhiale a Arhiepiscopiei Bucureștilor. Sesiunea din anul 1931, p. 56-57.

120. Arhiva Arhiepiscopiei Bucureștilor, dosar 146/1931, f. 10; dosar 41/1932, f. 28-29.

121. *Parohii urbane*: Albă-Popa Dârvaș; Amza; Belvedere; Bradu-Boteanu; Brezoianu; Cărămidarii de Sus; Dichiu-Tirchilești; Doamna Oltea; Floreasca; Icoana, Ieni, cu filialele Bătiște și Dintr-o Zi; Crețulescu; Manea Brutaru; Mavrogheni; Miron Patriarhul; Oborul Nou; Oborul Vechi; Olari; Oțetari; Parcul Domeniilor; Pitar Moși; Podeanu (Puțul lui Crăciun); Popa Chițu; Popa Rusu; Popa Tatu; Precupeții Noi; Precupeții Vechi; Principele Carol; Schitul Măgureanu; Sf. Alexandru-Colentina; Sf. Constantin și Elena-Cișmigiu; Sf. Dumitru-Colentina; Sf. Gheorghe-Malmezon; Sf.

Bucureștii Noi), 5 capele în spitale (Colentina, Filantropia, Spitalul de copii, Pantelimon, Leagănul Sf. Ecaterina), 4 capele în cimitire, 111 preoți (71 parohi și 40 ajutători). Protoierul este Pr. Al. Ionescu de la biserica Sf. Gheorghe-Grivița, cu sediul protoieriei în casa parohială.

Protoieria II - 79 parohii (67 urbane și 12 suburbane) și 1 filială (urbană)¹²², 79 biserici parohiale și 1 filială, 1 capelă în Spitalul central de boli nervoase și mintale, 6 capele școlare (Internatul studenților teologi de la Radu Vodă, Internatul liceului de fete „Zoe Râmnicănu”, Azilul și Școala normală de fete „Elena Doamna”, Școala ortodoxă din str. Principatele Unite, Seminarul Central, Liceul Mihai Viteazul) 1 capelă la penitenciarul Văcărești, 112 preoți (79 parohi și 33 ajutători). Protoierul este Pr. Traian Costea de la biserica Izvorul Tămăduirii, cu sediul protoieriei în Calea Rahovei nr. 39 (la Primăria sectorului III Albastru).

În total erau acum în București: 150 parohii (119 urbane și 31 suburbane), 5 filiale (3 urbane și 2 suburbane), 150 biserici parohiale, 5 filiale, 1 paraclis particular, 6 capele școlare, 6 capele în spitale, 4 capele în cimitire, 1 capelă în penitenciar, 223 preoți (150 parohi și 73 ajutători).

În 1947, la protoieria I, în locul Pr. Al. Ionescu, ales deputat, i s-a dat delegație de protoierul Pr. Sebastian Vlădescu de la biserica Băneasa, cu sediul protoieriei în strada Palatului nr. 2, apoi în strada Monetăriei nr. 4.

Patru protoierii

În conformitate cu dispozițiunile art. 45 din Statutul pentru Organizarea și Funcționarea Bisericii Ortodoxe Române, aprobat de Sfântul Sinod la 19 și 20 octombrie 1948, pe baza propunerilor Consiliului Eparhial din ședința de la 15

Gheorghe-Capra; Sf. Gheorghe-Grivița; Sf. Ilie-Grant; Sf. Ioan Botezătorul; Sf. Ioan Moși; Sf. Nicolae-Buzești; Sf. Nicolae-Tabacu; Sf. Pantelimon; Silvestru; Sf. Sofia; Sf. Ștefan-Cuibul cu Barză; Sf. Treime-Tei; Sf. Vasile-Calea Victoriei; Sf. Vineri-Nouă; Sf. Visarion; Sf. Voievozi; Stejarul; Teiul Doamnei Ghica; Herăstrău. *Parohii suburbane*: Andronache-Colentina; Băneasa; Bucureștii Noi; Balta Albă; Costescu; Chiajna, cu filialele Rudeni și Dudu; Crângăși; Dămăroaia; Dobroiești; Fundenii Doamnei; Gherghiceanu; Galileea-Străulești; Mărcuța; Militari I; Militari II; Pantelimon; Plumbuita-Colentina; Roșu; Sf. Ilie-Pipera. Cf. Anuarul Arhiepiscopiei Bucureștilor cu date statistice pe anul 1941, Tipografia Mănăstirii Cernica, 1941, p. 150-176.

122. *Parohii urbane*: Alb-Postăvari; Alexe; Apostol; Bărbătescu Nou-Filaret; Bărbătescu Vechi; Belu; Bradu-Staicu; Bumbăcari; Cărmidarii de Jos; Ceauș Radu; Cotroceni-Mănăstire; Delea Nouă; Delea Veche; Doamnei; Doamna Bălașa; Dobroteasa; Flimânda; Foișor; Hagiu; Iancu Nou; Iancu Vechi; Izvorul Nou; Izvorul Tămăduirii; Lucaci; Manu Cavafu; Mântuleasa; Mihai Bravu; Negustorii; Olteni; Parcul Călărași; Parcul Rahova; Popa Nan; Popa Soare; Răzvan; Sfinți; Curtea Veche; Sf. Apostoli, cu filiala Sf. Spiridon Vechi; Sf. Dumitru-Postă; Sf. Ecaterina; Sf. Elefterie; Sf. Gheorghe-Nou; Sf. Gheorghe-Vechi; Sf. Ilie-Gorgani; Sf. Ilie-Hanul Colței (Kalinderu); Sf. Ilie-Rahova; Sf. Ioan-Piață; Sf. Ioan Botezătorul-Ferentari; Sf. Mina-Vergu; Sf. Nicolae Broșteni; Sf. Nicolae-Jignița (Popescu); Sf. Nicolae-Sârbi; Sf. Nicolae-Șelari; Sf. Nicolae-Vlădica, Sf. Nicolae-Universitate (fostă Rusă); Sf. Spiridon-Nou, Sf. Ștefan-Călărași; Sf. Treime-Dudești; Sf. Treime-Ghencea I; Ghencea II; Sf. Vineri-Hereasca; Slobozia; Spirea-Nouă; Spirea-Veche; Târca; Udricani; Văcărești (Mărțișor); Zlătari. *Parohii suburbane*: Apărătorii Patriei I; Apărătorii Patriei II; Dudești-Cioplea; Leordeni; Progresul I; Progresul II; Puțul Înalt-Înălțarea Domnului; Șerban Vodă; Tudor Vladimirescu I; Tudor Vladimirescu II; Tudor Vladimirescu III; Vintilă Vodă. Cf. *Ibidem*, p. 177-203.

decembrie 1949, Adunarea Eparhială, în sesiunea din 15 februarie 1950, a stabilit o nouă clasificare a parohiilor din cuprinsul Arhiepiscopiei Bucureștilor. Municipiul București, care avea acum la 182 parohii (165 urbane și 17 suburbane), cu 356 de preoți (182 parohi, 163 ajutători și 11 pensionari), a fost împărțit în 4 protoierii, corespunzător celor 4 sectoare (culori) administrative ale orașului, înființându-se încă două protoierii pe lângă cele existente, cu următoarea delimitare și cuprindere:

Protoieria Sectorului I Galben, între Cercul Militar - Calea Victoriei - Filantropia - Băneasa - Linia CFR Constanța - Lacul Tei - strada D-na Ghica - Șoseaua Colentina - Calea Moșilor - B-dul Republicii (fost Carol I) - Cercul Militar, cu 33 parohii, din care 31 urbane și 2 suburbane¹²³.

Protoieria Sectorului II Negru, între Statuia Brătianu - B-dul Republicii (fost Carol I) - Calea Moșilor - Podul Colentina - Lacul Fundeni - Mărcuța - Vitan - Abator - Cheiul Dâmboviței - Smârdan - Lipscani - Bursei - Statuia Brătianu, cu 62 parohii, din care 55 urbane și 7 suburbane¹²⁴.

Protoieria Sectorului III Albastru, între Statuia Brătianu - B-dul Independenței (fost Elisabeta) - Grădina Botanică - Palatul Cotroceni - Câmpul Cotroceni - 13 Septembrie - Calea Rahovei - Bursa - Lipscani - Smârdan - Palatul de Justiție - Cheiul Dâmboviței - Abator, cu 52 parohii, din care 45 urbane și 7 suburbane¹²⁵.

Protoieria Sectorului IV Roșu (fostă de Verde), între Cercul Militar - Calea Victoriei - Piața Victoriei - Filantropia - Linia CFR Constanța - Ciurel - Șoseaua

123. *Parohii urbane*: Albă-Popa Dârvaș; Amzei; Batiște; Bradu-Boteanu; Dichiu; Doamna Oltea; Floreasca; Herăstrău; Icoana; Ieni; Mavrogheni; Oțetari; Parcul Domeniilor; Parcul Filipescu; Parcul Jianu; Pitar Moși; Popa Chițu; Popa Rusu; Precupeții Noi; Precupeții Vechi; Sf. Dumitru-Colentina; Sf. Ioan Moși; Sf. Nicolae Dintr-o Zi; Sf. Nicolae Tabacu; Sf. Silvestru; Sf. Sofia-Negroponte; Sf. Treime-Tei; Sf. Vasile-Calea Victoriei; Sf. Vasile-Polonă; Sf. Visarion; Teiul Doamnei Ghica. *Parohii suburbane*: Băneasa. Pipera. Cf. „Glasul Bisericii”. Anul IX, nr. 4-5/aprilie-mai 1950, p. 108-109.

124. *Parohii urbane*: Apostol; Bradu-Staicu; Ceauș Radu; Delea Nouă; Delea Veche; Dobroteasa; Dundești-Cioplea; Foișor; Hagi; Iancu-Nou; Iancu-Vechi; Izvorul Tămăduirii; Lucaci; 23 August; Mântuleasa; Mihai Bravu; Negustori; Olteni; Parcul Călărași; Popa Nan; Popa Soare; Râzvan; Curtea Veche; Sf. Gheorghe-Nou; Sf. Gheorghe-Vechi; Sf. Ioan-Piață; Sf. Mina-Vergu; Sf. Nicolae-Jigmita; Sf. Nicolae-Sarbi; Sf. Ștefan-Călărași; Sf. Treime-Dudești; Știnț; Târca; Udnicani; Vatra Luminoasă; Sf. Vineri-Hereasca; Colțea; Balta Albă; Gherghiceanu; Oborul Nou; Oborul Vechi; Mărcuța; Sf. Anton-Colentina; Sf. Alexandru-Colentina; Plumbuita-Colentina; Sf. Gheorghe-Capra; Sf. Ioan Botezătorul; Sf. Pantelimon; Saune; Olari; Sf. Ilie-Hanul Colței; Capela Avrig; Andronache I. *Parohii suburbane*: Andronache II; Sf. Vineri-Colentina; Fundeni; Doamnei; Iuniea Voluntarilor; Dobroiești; Pantelimon Sat; Biserica Spitalului Pantelimon. *Ibidem*, p.109-110.

125. *Parohii urbane*: Albă-Postăvari; Bărbătescu Nou; Bărbătescu Vechi; Belui; Belu-Pieptănari; Bucur; Bumbăcari; Cărmidarii de Jos; Cotroceni; Cuvioasa Paraschiva; Doamnei; Domnița Bălașa; Flămânda; Manu Cavafu; Mărtișor; Maica Domnului Aquila; Mihai Vodă; Parcul Ghencea; Parcul rahova I; Parcul Rahova II; Puțul Înalț I; Puțul Înalț II; Sapienței; Alexe; Sf. Apostoli; Sf. Dumitru-Postă; Sf. Ecaterina; Sf. Ilie-Gorgani; Sf. Ilie-Rahova; Sf. Ioan Ferentari; Sf. Haralambie-Belu; Sf. Maria-Ghencea; Sf. Nicolae-Broșteni; Sf. Nicolae-Vlădica; Sf. Spiridon-Nou; Sf. Spiridon-Vechi; Sf. Treime Ghencea; Slobozia; Spirea-Nouă; Spirea-Veche; Stavropoleos; Zlătari; Tudor Vladimirescu I; Sf. Elefterie; Șerban Vodă. *Parohii suburbane*: Apărătorii Patriei I, Apărătorii Patriei II; Leordeni; Progresul I; Bariera Rahova; Tudor Vladimirescu-Canal; Vintilă Vodă. *Ibidem*, p. 110-111.

Bolintin - B-dul Independenței (fost Elisabeta) - Cercul Militar, cu 35 parohi, din care 34 urbane și 1 suburbană¹²⁶.

Prin Decizia chiriarhală nr. 87/1949 fuseseră numiți, cu data de 15 iunie 1949, următorii protoierei: Pr. Nicolae Dragomirescu (Amza) la Sectorul I Galben; Pr. Traian Costea (Izvorul Tămăduirii) la Sectorul II Negru; Pr. Alexandru Pârvulescu (Elefterie) la Sectorul III Albastru; Pr. Sebastian Vlădescu (Băneasa) la Sectorul IV Roșu¹²⁷.

Totodată, Statutul pentru Organizarea și Funcționarea Bisericii Ortodoxe Române din octombrie 1948, față de prevederile Statutului din 1925, a adus unele completări și precizări cu privire la organizarea protopopiatului și atribuțiile protopopului. Astfel, protopopiatul este definit ca o „circumscripție administrativă bisericească care cuprinde cel puțin 20 și cel mult 50 parohii.” Întinderea teritorială a protopopiatului „se determină de Adunarea Eparhială, ținând seama de întinderea teritorială a unităților administrative (plasă, județ).” Fiecare protopopiat „are o cancelarie, condusă de protopop, ajutat de un secretar” (art. 71).

În ceea ce privește atribuțiile protopopului, ca organ de legătură între parohie și eparhie, în Statut se prevede: „îndrumă, coordonează și supraveghează activitatea bisericească a parohiilor din protopopiat; inspectează cel puțin o dată pe an parohiile din protopopiat, verificând registrele, arhiva și biblioteca, starea bisericii, a clădirilor bisericești, precum și a cimitirelor și a altor bunuri bisericești, observând în același timp starea religioasă, morală și socială a parohienilor; întocmește procesul-verbal amănunțit asupra constatărilor făcute; procesele-verbale vor fi consemnate în registrele de inspecțiuni ale parohiilor și se vor înainta autorității eparhiale, cu raport și propuneri; supraveghează și călăuzește activitatea catehetică, pastorală, culturală și socială a preoțimii; îngrijește ca ordinele și dispozițiunile autorităților superioare să fie executate; face propuneri chiriarhului cu privire la suplinirea posturilor vacante de preoți, diaconi și cântăreți; avizează asupra cererii credincioșilor pentru înființarea, desființarea sau modificarea teritorială a parohiilor; aprobă clericilor din protopopiat concediu până la 8 zile pe an; întocmește un raport anual general despre întreaga viață bisericească din protopopiat, pe care îl înaintează Consiliului eparhial; avizează asupra tuturor lucrărilor organelor parohiale care urmează să fie supuse aprobării organelor eparhiale; îndeplinește orice alte atribuții ce-i vor fi date de organele eparhiale” (art. 72, al. a-1)¹²⁸.

126. *Parohii urbane*: Bazilescu; Belvedere; Brezoianu; Buna Vestiree; Cărămidarii de Sus; Costescu I; Costescu II; Crângași I; Crângași II; Galileea-Străulești; Giulești-Sârbi; Crețulescu; Manea Brutaru; Militari I; Militari II; Militari III; Miron Patriarhul; Parcelarea Culte-Finanțe; Podeanu; Popa Tatu; Schitul Măgureanu; Sf. Andrei-Bucureștii Noi; Sf. Constantin și Elena-Cișmigiu; Sf. Gheorghe-Grivița; Sf. Gheorghe-Plevna; Sf. Ilie-Grant; Sf. Nicolae-Buzești; Sf. Ștefan-Cuibul cu Barză; Dămăroaia; Sf. Vineri Nouă; Sf. Voievozi; Stejarul; Giulești-Sărindar. *Parohii suburbane*: Roșu. Ibidem, p. 111-112.

127. *Vezi Darea de seamă a Sectorului Administrativ-Bisericesc privind activitatea desfășurată în anul 1949*, prezentată Adunării Eparhiale a Arhiepiscopiei Bucureștilor în ședința din 1 februarie 1950, p. 12.

128. *Vezi Statutul pentru Organizarea și Funcționarea Bisericii Ortodoxe Române din 1948*, în vol. *Legea și Statutele Cultelor Religioase*, București, 1949, p. 41-42.

Protoiereii de raioane

Legea nr. 5 din 7 septembrie 1950 a înlocuit vechea împărțire administrativ-teritorială a țării în județe și plăși cu cea pe regiuni și raioane¹²⁹. Ca urmare, la 4 octombrie 1950, Sf. Sinod a procedat la o nouă arondare a eparhiilor, potrivit noii împărțiri administrativ-teritoriale a țării pe regiuni și raioane. Arhiepiscopiei Bucureștilor i-a revenit 4 regiuni, cu raioanele respective (București, Prahova, Teleorman și Ialomița), plus municipiul București, cu 8 raioane: Nicolae Bălcescu, Gheorghe Gheorghiu-Dej, Grivița Roșie, V. I. Lenin, I. V. Stalin, Tudor Vladimirescu, 1 Mai, 23 August. Prin noua arondare au fost încorporate municipiului București și următoarele parohii rurale care au aparținut fostului județ Ilfov: Otopenii de Sus, Otopenii de Jos, Cățelu, Glina cu filiala Bobești, Jilava, Mierlari, Bragadiru, Gherman, Măgurele, Rudeni, Chitila I și II și Mogoșoaia.

Prin decizia chiriarhală nr. 23 din 30 decembrie 1950 au fost numiți, cu data de 1 ianuarie 1951, următorii protoierei de raioane în București:

I. V. Stalin - Pr. Nicolae Dragomirescu (Amza), cu sediul în casa parohială a bisericii Amza, având 19.228 familii și 63.752 suflete, 23 parohii, 21 biserici parohiale, 2 capele, 24 preoți parohi, 20 preoți ajutători, 7 preoți pensionari;

1 Mai - Pr. Marius Constantinescu (Boteanu) până la 1 octombrie 1951 (demiționat din motive de boală. A decedat la 11 mai 1953), iar de la această dată Pr. V. Gregorian (Pitar Moș), cu sediul în str. Maria Rosetti nr. 63 (imobilul Consistoriului Central Bisericesc), având 18.220 familii și 59.752 suflete, 22 parohii, 22 biserici parohiale, 2 filiale, 4 capele, 22 preoți parohi, 13 preoți ajutători, 4 preoți pensionari;

Tudor Vladimirescu - Pr. Traian Costea (Izvorul Tămăduirii), cu sediul în casa parohială a bisericii Izvorul Tămăduirii, având 17.022 familii și 46.618 suflete, 40 parohii, 35 biserici parohiale, 1 filială, 40 preoți parohi, 26 preoți ajutători, 11 pensionari;

23 August - Pr. Vasile Ștefan (Sf. Ilie-Hanul Colței)¹³⁰, cu sediul în str. Doamnei nr. 20 (imobilul bisericii Sf. Ilie-Hanul Colței), având 17.160 familii și 54.878 suflete, 20 parohii, 21 biserici parohiale, 1 filială, 2 capele, 21 preoți parohi, 20 preoți ajutători, 7 preoți pensionari;

Lenin - Pr. Alexandru Pârvulescu (Elefterie) până la 15 aprilie 1951, apoi Pr. V. Gregorian (Pitar Moș) până la 1 octombrie 1951 (trecut la raionul 1 Mai), iar de la această dată Pr. Spiridon Andreescu (Parcul Ghencea), cu sediul în str. Vânători nr. 4, având 24.025 familii și 85.049 suflete, 27 parohii, 21 biserici parohiale, 1 filială, 26 preoți parohi, 21 preoți ajutători, 6 preoți pensionari;

N. Bălcescu - Pr. Spiridon Andreescu (Parcul Ghencea) până la 1 decembrie 1951 (trecut la raionul Lenin), iar de la această dată Pr. Al. Delcea (Belu), cu sediul în Sos. Giurgiului nr. 29, având 20.086 familii și 64.058 suflete, 28 parohii, 27 biserici parohiale, 26 preoți parohi, 29 preoți ajutători, 11 preoți pensionari;

Gh. Gheorghiu-Dej - Pr. Marcel Mihăescu (Cărmidarii de Sus), cu sediul în str. G-ral Budișteanu, nr. 6, având 17.144 familii și 56.723 suflete, 23 parohii, 22 biserici parohiale, 1 filială, 2 capele, 23 preoți parohi, 16 preoți ajutători, 5 preoți pensionari;

129. *Buletinul Oficial* nr. 77 din 8 septembrie 1950.

130. A fost delegat și protopop al Regiunii București, cu Decizia chiriarhală nr. 5 din 21 februarie 1951. Cf. *Glășul Bisericii*, Anul X, nr. 1-3/ianuarie-martie 1951, p. 86.

Grivița Roșie - Pr. Ioan Irimia (Sf. Andrei-Bucureștii Noi), cu sediul în str. Dornei, nr. 70, având 14.887 familii și 53.122 suflete, 14 parohii, 12 biserici parohiale, 2 capele, 14 preoți parohi, 11 preoți ajutători, 3 preoți pensionari.

În total: 147.772 familii și 483.716 suflete, cu 197 parohii, 8 filiale, 191 biserici, 14 capele, 197 preoți parohi, 156 ajutători, 54 pensionari¹³¹.

Din nou patru protoierii

În anul 1957, parohiile din cele 8 raioane ale Capitalei au fost grupate în 4 protoierii, după cum urmează:

Protoieria I: 39 parohii și 1 filială, grupând 32.590 familii cu 108.530 suflete, din raioanele Lenin și 16 februarie (fost Gheorghiu-Dej), având 34 biserici parohiale, 1 filială și 5 capele, 74 preoți (39 parohi și 35 ajutători) și 1 diacon. Protoiereu: Pr. Nicolae Dragomirescu, cu sediul la Biserica Amzei.

Protoieria II: 45 parohii, grupând 35.799 familii cu 123.408 suflete, din raioanele Grivița și 30 Decembrie (fost I.V. Stalin), având 36 biserici parohiale și 9 capele, 87 preoți.

Protoieria III: 69 parohii și 1 filială, grupând 45.123 familii cu 147.373 suflete, din raioanele 1 Mai și 23 August, având 60 biserici parohiale, 1 filială, 4 fundaționale și 5 capele, 123 preoți (69 parohi și 54 ajutători) și 18 diaconi. Protoiereu: Pr. Vasile Ionescu, cu sediul în strada Blănari nr. 16.

Protoieria IV: 52 parohii și 2 filiale, grupând 45.305 familii cu 143.829 suflete, având 45 biserici parohiale, 3 filiale, 1 fundațională și 6 capele, 94 preoți (52 parohi și 42 ajutători) și 5 diaconi. Protoiereu: Pr. Constantin Nițescu, cu sediul în strada G-ral Budișteanu nr. 6¹³².

La 18 iulie 1959 a fost numit protoiereu la protoieria I, Pr. Vasile Constantinescu (Precupeții Vechi), în locul Pr. Nicolae Dragomirescu, decedat în decembrie 1958. Sediul protoieriei s-a mutat în str. Monetăriei nr. 4, apoi, în str. Darvari nr. 3¹³³.

Trei și iar patru protoierii

La 1 iunie 1962, Consiliului eparhial a redus numărul protoieriilor Capitalei de la 4 la 3, cu următoarea compunere: Protoieria I cu raioanele Lenin, 16 februarie și Grivița; Protoieria II cu raioanele 30 Decembrie, 1 Mai și 23 August și Protoieria III cu raioanele Tudor Vladimirescu și Nicolae Bălcescu.

S-au făcut schimbări și în rândul protoiereilor. La protoieria I, în locul Pr. Vasile Constantinescu, demisionat la 1 aprilie 1962, a girat Pr. Dinu Provian până la 1 iunie 1962, când a fost numit Pr. Ioan Neamu (fost la Protoieria IV, desființată, în locul Pr. Constantin Nițescu, demisionat la 15 martie 1962). La protoieria II, în locul Pr. Vasile Gregorian, demisionat la 1 iulie 1961, a fost numit Pr. Sabin Verzan. La protoieria III, în locul Pr. Vasile Ionescu, demisionat la 1 iulie 1961, a fost numit Pr. Dinu Provian.

131. *Glasul Bisericii*. Anul IX, nr. 11-12/1950, p. 82; Anul X, nr. 11-12/1951, p. 79. (45 parohi și 42 ajutători) și 4 diaconi. Protoiereu: Pr. Vasile Gregorian, cu sediul în strada Maria Rosetti nr. 63.

132. Cf. *Darea de seamă a Sectorului Administrativ-Bisericesc pe anul 1957*, prezentată Adunării Eparhiale a Arhiepiscopiei Bucureștilor în ședința din 16 februarie 1958.

133. *Ibidem*, pe anul 1959, prezentată Adunării Eparhiale în ședința din 17 ianuarie 1960.

La 1 august 1964 a încetat mandatul Pr. Sabin Verzan la Protoieria II, fiind numit consilier patriarhal, dar a continuat să gireze funcția de protoiereu până la 1 februarie 1965, când a fost numit Pr. Octavian Popescu (Elefterie).

Înmulțindu-se numărul parohiilor, în 1967 s-a reînființat cea de-a patra protoierie în Capitală, statistica bisericească prezentându-se astfel:

Protoieria I: raioanele 30 Decembrie și Lenin, cu 61.672 familii și 234.613 suflete, 72 biserici (62 parohiale, 2 filiale, 1 de cimitir, 1 izolată, 6 capele), 62 parohii, 111 preoți (62 parohi și 49 ajutători). Protoiereu: Pr. Ioan Neamu.

Protoieria II: raioanele 1 Mai și 23 August, cu 58.700 familii și 230.810 suflete, 64 biserici (50 parohiale, 4 filiale, 1 paraclis, 2 de mănăstire, 6 capele), 56 parohii și 4 filiale, 98 preoți (56 parohi și 42 ajutători). Protoiereu: Pr. Octavian Popescu.

Protoieria III: raioanele Tudor Vladimirescu și Grivița, cu 57.247 familii și 283.576 suflete, 62 biserici (51 parohiale, 1 filială, 1 de cimitir, 1 fundațională, 2 paraclise, 2 de mănăstire, 4 capele), 54 parohii și 1 filială, 100 preoți (54 parohi și 46 ajutători). Protoiereu: Pr. Dinu Provian.

Protoieria IV: raioanele Nicolae Bălcescu și 16 februarie, cu 61.614 familii și 308.070 suflete, 59 biserici (56 parohiale, 1 catedrală, 2 capele), 58 parohii, 100 preoți (58 parohi și 42 ajutători). Protoiereu: Pr. Iuliu Man, cu sediul în strada Olimpului nr. 17 (i-a încetat numirea cu data de 30 septembrie 1967, protoieria fiind girată de Pr. Dinu Provian, de la Protoieria III)¹³⁴.

Se revine la trei protoierii

Prin Legea nr. 2 din 16 februarie 1968 s-au desființat regiunile și raioanele și s-a revenit la împărțirea administrativă a teritoriului țării pe județe¹³⁵. În București, raioanele s-au preschimbă în sectoare, numerotate de la 1 la 8.

În consfătuirea consultativă a membrilor Permanenței Consiliului Eparhial cu protopopii din eparhie, din 26 februarie 1968, s-a stabilit ca parohiile din municipiul București să fie împărțite în 3 protoierii:

Protoieria I cu 64 parohii din sectoarele 6, 7 și 8; Protoieria II cu 70 parohii din sectoarele 1, 2 și 3; Protoieria III cu 69 parohii din sectoarele 4 și 5. Total 203 parohii. Prin noua arondare s-a desființat Protoieria IV Capitală.

Cu această delimitare, care a intrat în vigoare începând cu data de 1 martie 1968, s-a declarat de acord și Consiliul Eparhial în ședința din 29 februarie 1968¹³⁶.

Permanența Consiliului eparhial, în ședința din 9 decembrie 1968, luând în considerație cererea unor parohii și preoți de a trece la alte protoierii pentru o mai bună legătură și administrație, a procedat împreună cu protopopii la reexaminarea delimitării protoieriilor și a hotărât următoarea rearondare a parohiilor din București, începând cu 1 ianuarie 1969:

Protoieria I: 66 parohii din sectoarele 6, 7 și 8, cu 79.606 familii și 351.867 suflete, 68 biserici (66 parohiale, 2 filiale), 6 capele, 128 preoți (66 parohi și 62 ajutători) și 1 diacon¹³⁷.

134. *Ibidem*, pe anul 1967, prezentată Adunării Eparhiale în ședința din 10 decembrie 1967.

135. *Buletinul Oficial* nr. 17 din 17 februarie 1968.

136. Vezi Procesul-Verbal al ședinței Consiliului Eparhial din 29 februarie 1968.

137. *Sectorul 6*: Acquila; Albă-Postăvari; Bariera Rahova; Bragadiru; Bumbăcari; Buna Vestire-Rahova; Cotroceni; Ferentari; Gherman; Izvorul Tămăduirii; Măgurele; Mihai Vodă; Nașterea

Protoieria II: 63 parohii din sectoarele 1, 2 și 3, cu 80.309 familii și 296.519 suflete, 64 biserici (63 parohiale, 1 filială), 5 capele, 122 preoți (63 parohi și 54 ajutători) și 3 diaconi¹³⁸.

Protoieria III: 69 parohii, din sectoarele 4 și 5, cu 77.206 familii și 389.690 suflete, 73 biserici (69 parohiale, 3 capele), 2 paraclise, 116 preoți (69 parohi și 47 ajutători) și 2 diaconi¹³⁹.

Adunarea Eparhială a Arhiepiscopiei Bucureștilor, în ședința de la 8 decembrie 1968, a aprobat această nouă delimitare a parohiilor pe protoierii, valabilă cu 1 ianuarie 1969¹⁴⁰.

Tot acum au fost confirmați protoierii numiți la 1 martie 1968: Pr. Neamu Ioan (Protoieria I), Pr. Popescu Octavian (Protoieria II), până la 1 ianuarie 1969, când a fost numit consilier eparhial, fiind înlocuit cu Pr. Iuliu Man, și Pr. Dinu Provia (Protoieria III)¹⁴¹.

La 1 februarie 1973, la Protoieria I, în locul Pr. Ioan Neamu, transferat în postul de consilier eparhial, a fost numit Pr. Ștefănescu Constantin, de la parohia Spiirea Nouă.

Maicii Domnului-Ghencea; Nefliu; Parcul Ghencea; Parcul Rahova I; Parcul Rahova II; Sapienței; Sf. Apostoli; Sf. Elefterie; Sf. Ilie-Gorgani; Sf. Treime-Ghencea; Spirea Nouă; Spirea Veche; Tudor Vladimirescu I; Tudor Vladimirescu-Canal; Vârteju; Vovodenia. *Sectorul 7:* Adormirea Maicii Domnului-Giulești; Belvedere; Buna Vestire-Giulești; Cărămidarii de Sus; Chiajna; Crângăși I; Crângăși II; Dumitrana; Giulești-Sărindar; Giulești-Sârbi; Crețulescu; Manea Brutaru; Militari I; Militari II; Militari III; Popa Tatu; Roșu; Schitul Măgureanu; Sf. Constantin și Elena-Cișmigiu; Sf. Gheorghe-Plevna; Sf. Ilie-Grant; Sf. Ștefan-Cuibul cu Barză. *Sectorul 8:* Bazilescu; Chitila I; Chitila II; Costeascu; Dămăroaia; Galileea Străulești; Miron Patriarhul; Mogoșoaia; Parcelare Culte-Finanțe; Podeanu; Rudeni; Sf. Andrei-Bucureștii Noi; Sf. Gheorghe-Grivița; Sf. Nicolae Buzești; Sf. Vineri Nouă; Sf. Voievozi. Cf. Procesul-Verbal al ședinței Permanenței Consiliului Eparhial din 9 decembrie 1968.

138. Albă-Calea Victoriei (Popa Dârvaș); Amza; Andronache; Balta Albă; Batiște; Băneasa; Boteanu; Delea Veche; Dichiu; Doamna Oltea; Dobroiești; Floreasca; Fundenii Doamnei; Gherghiceanu; Hagiu; Herăstrău; Iancu Nou; Iancu Vechi; Icoana, cu filiala Darvari; Ieni; Înălțarea Sf. Cruci; Ion Creangă; Mavrogheni; Măicăneasa; Mărcuța; N. Bălcescu; Oborul Nou; Oborul Vechi; Olari; Oțetari; Otopenii de Jos; Otopenii de Sus; Parcul Domeniilor; Pantelimon Sat; Pipera; Pitar Moși; Popa Chițu; Popa Nan; Popa Rusu; Popa Soare; Precupeții Noi; Precupeții Vechi; Rodica Moșoiu; Sf. Alexandru-Colentina; Sf. Anton-Colentina; Sf. Dumitru-Colentina; Sf. Gheorghe-Capră; Sf. Ioan Botezătorul; Sf. Ioan Moși; Sf. Maria-Herăstrău; Sf. Nicolae Dintr-o Zi; Sf. Nicolae Tabacu; Sf. Pantelimon; Sf. Silvestru; Sf. Sofia; Sf. Treime-Tei; Sf. Vasile-Polonă; Sf. Vasile-Calea Victoriei; Sf. Vineri-Colentina; Sf. Visarion; Teiul Doamnei Ghica; 23 August; Uniunea Voluntarilor. Cf. Ibidem.

139. *Sectorul 4:* Apostol; Bradu-Staicu; Cartier Cățelu; Cățelu; Ceaus radu; Coltea; Delea Nouă; Doamna; Dobroteasa; Dudești-Cioplea I; Dudești-Cioplea II; Foișor; Glina; Izvorul Nou; Lucaci; Mântuleasa; Mihai Bravu; Negustori; Olteni; Parcul Călărași; Scaune; Sfinți; Curtea veche; Sf. Dumitru-Postă; Sf. Gheorghe-Nou; Sdf. Gheorghe-Vechi, cu filiala Răzvan; Sf. Ioan-Piață; Sf. Mina-Vergu; Sf. Nicolae-Jignita; Sf. Nicolae-Sârbi; Sf. Nicolae-Șelari; Sf. Ștefan-Călărași; Sf. Treime-Dudești; Sf. Vineri-Hereasca; Stavropoleos; Târca; Titan; Udricani; Zlătari; Sf. Nicolae-Rusă. *Sectorul 5:* Apărătorii Patriei I; Apărătorii Patriei II; Bărbătescu Nou; Bărbătescu Vechi; Belu-Pieptănari; Constantin Brâncoveanu; Bucur; Buna Vestire-Belu; Cărămidarii de Jos; Cuvioasa Paraschiva; Flămânda; Înălțarea Domnului; Jilava; Leordeni; Manu Cavafu; Mărțișor; Mierlari; Progresul; Slobozia; Șerban Vodă; Alexe; Sf. Haralambie-Belu; Sf. Ilie-Rahova; Sf. Nicolae-Broșteni; Sf. Nicolae-Vlădica; Sf. Spiridon-Nou; Sf. Spiridon-Vechi; Doamna Bălașa; Vintilă Vodă. Cf. Ibidem.

140. Cf. Procesul-Verbal al ședinței Adunării Eparhiale din 8 decembrie 1968.

141. Cf. *Darea de seamă a Sectorului Administrativ-Bisericesc pe anul 1968*, prezentată Adunării Eparhiale în ședința din 8 decembrie 1968.

Din 1976, sediile protoierilor se instalează în localuri proprii: Protoieria I - str. Lt. Petre Linteș, nr. 30; Protoieria II - str. Romulus nr. 9; Protoieria III - str. Doamnei nr. 20.

La 1 octombrie 1977, în locul preoților Iuliu Man și Dinu Provian, transferați consilierii eparhiali, au fost numiți Pr. Nicolae Nicola la Protoieria II și Pr. Toma Constantin la Protoieria III.

La această dată, gruparea parohiilor pe protoierii era următoarea:

Protoieria I: 66 parohii, din sectoarele 6, 7 și 8, cu 66 biserici parohiale, 1 filială, 3 capele, 120 preoți (66 parohi și 54 ajutători);

Protoieria II: 61 parohii din sectoarele 1, 2 și 3, cu 61 biserici parohiale, 1 filială, 123 preoți (61 parohi și 62 ajutători);

Protoieria III: 67 parohii din sectoarele 4 și 5, cu 67 biserici parohiale, 1 filială, 3 capele, 119 preoți (67 parohi și 51 ajutători)¹⁴².

Potrivit Legii nr. 31 din 14 decembrie 1979, numărul sectoarelor Capitalei s-a redus de la opt la șase, prin comasarea sectoarelor 1 cu 8 și 2 cu 3¹⁴³.

Prin Decretul Consiliului de Stat nr. 263 din 3 septembrie 1981 s-a înființat Sectorul Agricol Ilfov, în compunerea căruia au intrat și comunele suburbane ale Capitalei: Bragadiru, Chiajna, Roșu, Chitila I, Chitila II, Rudeni, Dumitrana, Gherman, Măgurele, Nefliu, Vârteju, Mogoșoaia (Protoieria I), Dobroiești, Fundeni Doamnei, Pantelimon sat, Otopeni, Pipera, (Protoieria II), Glina, Cățelu sat, Jilava, Mierlari, Leordeni, Vintilă Vodă (Protoieria III). Această nouă arondare a modificat întinderea teritorială a protoierilor Capitalei, prin trecerea a 23 de parohii la Protoieria Sectorului Agricol Ilfov.

Ca urmare, Adunarea Eparhială, în ședința din 22 noiembrie 1981, a redistribuit cele 166 parohii și 4 filiale pe protoierii, cu 1 ianuarie 1982, după cum urmează:

Protoieria I: 53 parohii din sectoarele 1, 5 și 6, cu 53 biserici parohiale, 1 filială, 2 paraclise, 97 preoți (53 parohi și 44 ajutători);

Protoieria II: 52 parohii din sectoarele 1, 2 și 3, cu 52 biserici parohiale, 1 filială 1 capelă, 88 preoți (52 parohi și 36 ajutători);

Protoieria III: 61 parohii din sectoarele 2, 3, 4 și 5, cu 61 biserici parohiale, 2 filiale, 101 preoți (61 parohi și 40 ajutători)¹⁴⁴.

La 1 iulie 1984, la protoieria I a fost numit Pr. Dumitru Iordache, la protoieria II, Pr. Dumitru Rădună, și la protoieria III, Pr. Ilic Mihăiescu¹⁴⁵.

În afară de protopopi și de preoți misionari, în schema de funcțiuni a protoierilor au fost înscrise și posturi de secretari de protoierie, contabili, funcționari, dactilografe, îngrijitori, magazioneri.

La sfârșitul anului 1989, prin demolarea și translarea unor biserici¹⁴⁶, statistica s-a modificat după cum urmează: Protoieria I: 50 parohii și 2 filiale, din sec-

142. *Ibidem*, pe anul 1977, prezentată Adunării Eparhiale în ședința din 4 decembrie 1977.

143. *Buletinul Oficial* nr. 103 din 19 decembrie 1979.

144. Vezi *Darea de seamă a Sectorului Administrativ-Bisericesc pe anul 1982*, prezentată Adunării Eparhiale în ședința din 28 noiembrie 1982.

145. *Ibidem*, pe anul 1984, prezentată Adunării Eparhiale în ședința din 9 decembrie 1984.

146. Biserici demolate: Crângași (1968), Albă-Potăvari (1984), Sf. Nicolae-Jitniță (1986), Mănăstirea Cotroceni (1984, reconstruită parțial în 2004), Ieni (1977), Sf. Vineri-Hereasca (1987), Sf. Nicolae-Sârbi (1985), Olteni (1987), Mănăstirea Văcărești (1986), Bradu-Staicu (1987), Sf. Spiridon-Vechi (1987, reconstruită în 1992), biserica Spitalului Pantelimon (1986), Spirea Veche (1984),

toarele 1, 5 și 6, cu 78 preoți (50 parohi și 28 ajutători); Protoieria II: 52 parohii și 3 filiale, din sectoarele 1, 2 și 3, cu 82 preoți (52 parohi și 30 ajutători); Protoieria III: 54 parohi și 2 filiale, din sectoarele 2, 3 4 și 5, cu 84 preoți (54 parohi și 30 ajutători)¹⁴⁷.

Situația în prezent

După anul 1990 s-au construit bisericii noi și s-au înființat noi parohii, mai ales în cartierele Militari, Drumul Taberei, Titan, Balta Albă, lipsite de lăcașuri de cult¹⁴⁸.

Ca urmare, la începutul anului 2008, repartizarea parohiilor pe protoierii se prezenta astfel:

Protoieria I: 61 parohii și 2 filiale, din sectoarele 1, 5 și 6, cu 128 preoți și 8 diaconi. Protoieriu - Pr. Vasile Dumitru;

Protoieria II: 56 parohii din sectoarele 1, 2 și 3, cu 122 preoți și 16 diaconi. Protoieriu - Pr. Ioan Rădulescu.

Protoieria III: 77 parohii și 17 capele, din sectoarele 2, 3, 4 și 5, cu 155 de preoți și 17 diaconi. Protoieriu - Pr. Dinu Pompiliu.

Total în cele 3 protoierii: 185 parohii și 2 filiale, cu 405 preoți și 41 diaconi¹⁴⁹.

A sporit, așadar, numărul parohiilor și al slujitorilor bisericești, după cum arată statistica, iar Statutul pentru Organizarea și Funcționarea Bisericii Ortodoxe Române, aprobat de Sfântul Sinod la 28 noiembrie 2007 și publicat în „Monitorul Oficial” nr. 50 din 22 ianuarie 2008, a formulat mai clar rolul protopopiatului și misiunea protopopului.

Protopopiatul este definit, de noul Statut, ca „o unitate bisericească administrativă care cuprinde mai multe parohii arondate de pe teritoriul aceleiași eparhii. Înființarea, desființarea, delimitarea și schimbarea întinderii teritoriale a protopopiatelor se aproba de Adunarea Eparhială, la propunerea Consiliului Eparhial, ținând seama de cerințele misionare-pastorale locale, precum și de situarea parohiilor și filiilor dintr-o zonă geografică. Fiecare protopopiat are o cancelarie administrativă proprie în cadrul căreia funcționează personal clerical și neclerical aferent competențelor date prin Statut și Regulamentele bisericești. Personalul administrativ clerical și neclerical din cancelaria protopopiatului se numește de chiriarh, într-o ședință a Permanenței Consiliului eparhial, pe baza unei liste de mai mulți candidați intervievați în prealabil la Centrul eparhial.” (art. 69)

Despre protopop (protoieriu) se spune că „este preotul conducător al protopopiatului și al cancelariei administrative a protopopiatului, în numele chiriarhului. Protopopul se numește sau se reconfirmă de către chiriarh pe o perioadă de 4 ani, într-o ședință de lucru a Permanenței Consiliului eparhial, ținându-se seama de ur-

Izvorul Tămăduirii (1984), Sf. Treime-Crucea de Piatră (1987), Capela Sf. Mina (1985), Gherghiceanu (1984), Doamna Oltea (1986, reconstruită în 2000). Biserici translate: Schitul Maicilor (1982), Mihai Vodă (1984), Sf. Ilie-Rahova (1984), Olari (1986), Sf. Ioan Nou-Piață (1986), Sf. Ștefan-Cuibul cu Barză (1988), Sf. Gheorghe-Capra (1985).

147. Cf. *Darea de seamă a Sectorului Administrativ-Bisericesc pe anul 1989*, prezentată Adunării Eparhiale în ședința din 2 noiembrie 1989.

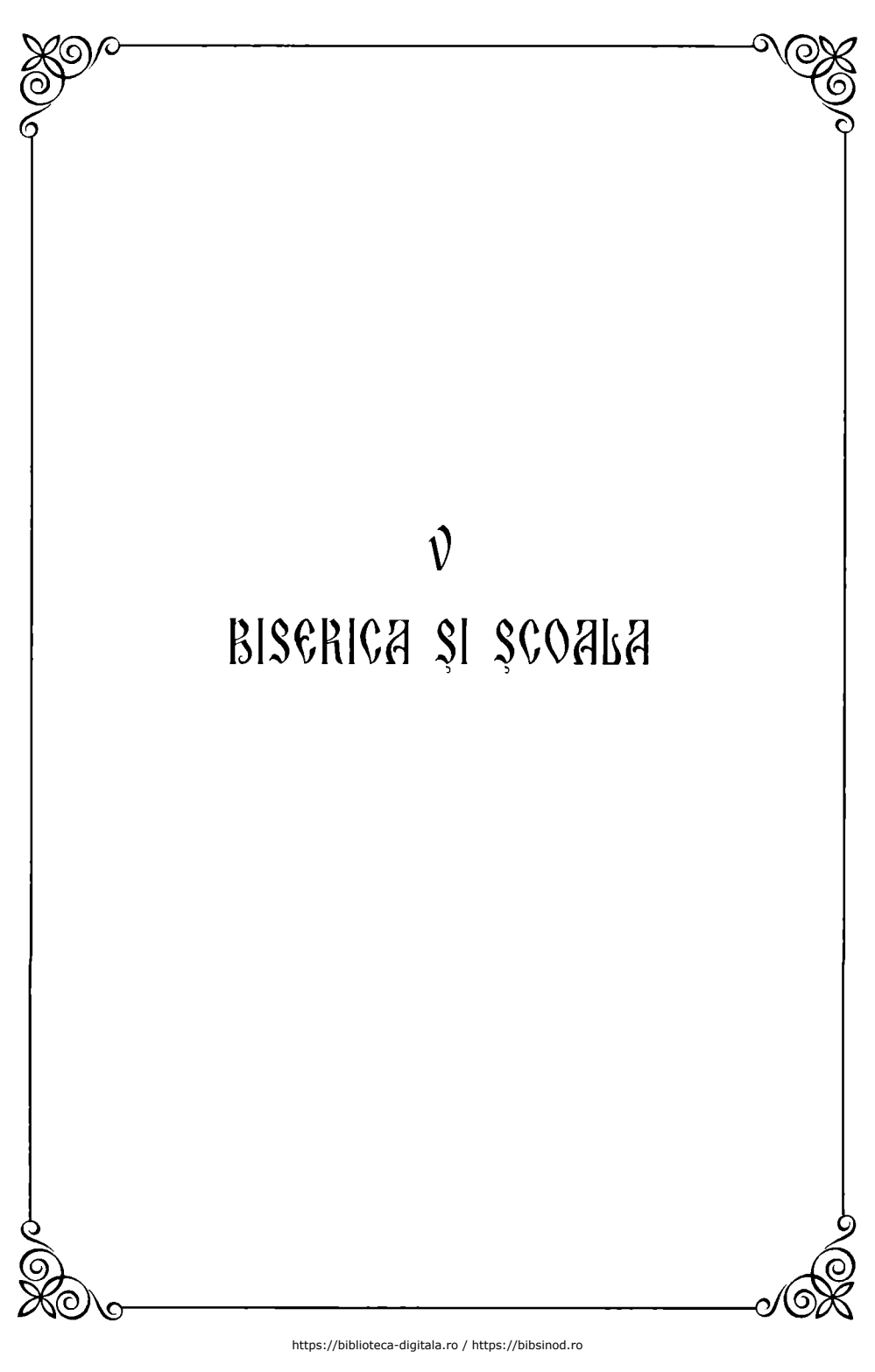
148. Biserici noi ridicate între 1990-2008: Protoieria I: 12 și 8 în construcție; Protoieria II: 3 și 9 în construcție; Protoieria III: 9 și 14 în construcție.

149. *Vezi Darea de seamă a Sectorului Administrativ-Bisericesc pe anul 2007*, prezentată Adunării Eparhiale în ședința din 26 ianuarie 2008.

mătoarele criterii: media generală de licență în teologie - minimum 8,50; cel puțin 5 ani vechime în preoție; fără impedimente juridic-canonice și având o activitate deosebită liturgică, administrativ-pastorală, misionară, culturală și socială. Protopopul poate fi revocat de chiriarh, într-o ședință de lucru a Permanenței Consiliului eparhial, pentru activitate necorespunzătoare sau abateri disciplinare.” (art. 70).

În ce privește atribuțiile exercitate de protopop prin mandat, în numele chiriarhului, acestea sunt: „îndrumă, coordonează și supraveghează activitatea bisericească a parohiilor și filiilor din protopopiat; inspectează, cel puțin o dată pe an, parohiile, filiile și așezămintele sociale din protopopiat, constatând calitatea vieții religioase, morale și sociale a parohienilor; verifică registrele contabile, arhiva și biblioteca, starea bisericii, a clădirilor bisericești, a cimitirelor, precum și a altor bunuri bisericești; înscrie în registrul de inspecție al parohiei procesul-verbal amănunțit privind constatările făcute. O copie a acestuia se înaintează Centrului eparhial, cu raport și propuneri, iar al treilea exemplar rămâne la protopopiat; supraveghează și îndrumă activitatea catehetică, misionar-pastorală, culturală și social-filantropică a preoțimii, astfel încât aceasta să se desfășoare în conformitate cu prevederile statutare și regulamentare bisericești, cu hotărârile Sfântului Sinod și ale organismelor eparhiale; întocmește și prezintă anual Permanenței Consiliului eparhial situația privind bunurile mobile și imobile proprietăți ale parohiilor și filiilor din cuprinsul protopopiatului; urmărește ca ordinele și dispozițiile autorităților superioare bisericești să fie transmise la timp unităților și personalului bisericesc din protopopiat și să fie aduse la îndeplinire; face propuneri chiriarhului cu privire la suplینirea posturilor vacante de preoți, diaconi și cântăreți bisericești; aprobă preoților și diaconilor din protopopiat până la 8 zile pe an din concediul legal de odihnă, asigurând suplینirea parohiei cu un alt preot și informând despre aceasta Centrul eparhial; aprobă concediul de odihnă personalului neclerical de la parohii și protopopiat, iar pentru personalul clerical înaintează Centrului eparhial spre aprobare planificarea concediului anual de odihnă; întocmește un raport anual general despre întreaga viață bisericească din protopopiat, pe care îl înaintează chiriarhului și îl face cunoscut preoților din protopopiat la prioma conferință administrativă din fiecare an; avizează asupra tuturor lucrărilor organismelor parohiale care urmează a fi supuse apărării organismelor eparhiale; susține acuzarea în cauzele aflate pe rotul Consistoriului disciplinar protopopesesc; coordonează, supraveghează și răspunde de activitatea cancelariei administrative a protopopiatului, în conformitate cu prevederile statutare și regulamentare, cu dispozițiile date de conducerea eparhială și cu normele legislației civile în vigoare; întocmește trimestrial un raport pastoral-misionar și financiar privind activitatea protopopiatului, pe care îl înaintează pentru aprobare către Permanența Consiliului eparhial; întocmește bugetul anual al protopopiatului și îl prezintă spre aprobare Permanenței Consiliului Eparhial; propune chiriarhului acordarea de ranguri și distincții de vrednicie clericilor și credincioșilor merituoși; îndeplinește alte atribuții date de organismele eparhiale sau de chiriarh pentru bunul mers al vieții bisericești.” (art. 71, al. a-q).

Rezultă din cele de mai sus că protoierii Capitalei s-au organizat și delimitat în strânsă legătură cu cerințele misionare-pastorale și cu numărul parohiilor, pe măsura extinderii orașului și a creșterii numărului de locuitori.

v

BISERICA ȘI ȘCOALA

**Mesajul Preafericitului Părinte DANIEL,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române,
la Consfătuirea metodică a profesorilor de Religie
din județul Prahova, Bușteni, joi 25 septembrie 2008:¹**

*Domnule Inspector Școlar General,
Distinși profesori de Religie,
Stimați invitați,*

Ne bucurăm de faptul că Școala românească conlucrează cu Sfânta Biserică atât pentru înnobilarea caracterului tinerilor care studiază în școli și licee, cât și pentru cultivarea modului de cunoaștere prin comuniune în rândul profesorilor din județul Prahova, adunați în această zi, la Bușteni, pentru a se documenta în domeniul educațional religios.

În timp ce știința cultivă cunoașterea creației, a universului fizic și social, credința religioasă cultivă relația cu Creatorul și Mântuitorul lumii, oferind omului și creației semnificație și valoare eternă. Din această perspectivă, studiul Religiei devine o necesitate culturală și educațională. Fără Religie, nu poți avea o cultură completă, pentru că societatea secularizată încearcă să reducă valoarea eternă a persoanei umane la eficiența ei utilitaristă.

Mai mult decât oricând, Biserica și Școala sunt chemate astăzi să ofere copiilor și tinerilor nu numai știință și informare, ci și sens sau speranță spre a trăi viața în comuniune de iubire și prețuire reciprocă, cultivând demnitatea și solidaritatea umană.

Valorile oferite de educația religioasă sunt extrem de necesare, pentru că ele reprezintă pentru tineri un reper spiritual esențial și un liant existențial între toate cunoștințele teoretice, dobândite prin studiul celorlalte discipline. Religia îl învață pe copil și pe tânăr recunoștința față de părinți și față de binefăcători, dărnicia și

1. Mesajul Preafericitului Părinte Patriarh Daniel la Consfătuirea metodică a profesorilor de Religie din județul Prahova, 25 septembrie 2008.

hărnicia, sfințenia vieții, valoarea eternă a ființei umane, sensul prim și ultim al universului, binele comun și frumusețea sufletului profund uman, cultivat și îmbogățit prin idealuri nobile și virtuți.

Fiind lumina vieții în comuniune de iubire cu Dumnezeu și oamenii, Religia subliniază valoarea eternă a faptelor bune, săvârșite în timpul limitat al vieții terestre și promovează comuniunea între generații, prin valorile perene ale credinței cultivate și transmise.

Mântuitorul nostru Iisus Hristos a iubit copiii pe care i-a chemat la Sine, zicând: „*Lăsați copiii să vină la Mine și nu-i opriți!*“ (Matei 19, 14). Să nu împiedicăm copiii să vină la Hristos, să vină la Școală și la Biserică spre a se pregăti pentru o viață care cultivă valorile și virtuțile. Cu această pregătire spirituală, ei vor cultiva mai bine credința, dreptatea, adevărul, demnitatea umană și tezaurul spiritual și cultural al poporului nostru în context european.

De la Sfinții Părinți și din experiența celor două mii de ani de existență a Bisericii, am învățat că puterea credinței transformă într-adevăr sufletele oamenilor. De aceea, profesorilor de astăzi le revine responsabilitatea de a valorifica șansa predării Religiei în Școală, prin devotamentul și prin dăruirea lor, atât la catedră, cât și la Biserică. Profesorul de vocație se comportă la catedră, cu toți copiii încredințați lui spre învățătură, precum umblă preotul cu Sfintele Daruri în Altar, slujind la formarea caracterelor, prin înțelepciunea sa, care vine de la Duhul Sfânt. Prin urmare, așezăm la loc de cinste în ierarhia valorilor pe profesorul erudit și evlavios, cu simț pedagogic și etos misionar.

Proclamarea de către Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe a anului 2008 ca An jubiliar al Sfintei Scripturi și al Sfintei Liturghii trebuie să găsească ecouri vii și în activitatea profesorilor și a elevilor, întrucât educația religioasă creștin-ortodoxă autentică se sprijină pe aceste două repere fundamentale: Sfânta Scriptură și Sfânta Liturghie. În acest sens, concursul jubiliar Anul 2008 - an jubiliar al Sfintei Scripturi și al Sfintei Liturghii, inițiat de Patriarhia Română pentru copiii și tinerii de toate vârstele, vine să amplifice și să stimuleze interesul pe care aceștia îl manifestă față de valorile perene ale culturii și spiritualității noastre românești.

Tot pentru împlinirea nevoilor spirituale ale copiilor și tinerilor, în scopul formării caracterului lor religios-moral autentic, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a luat hotărârea în acest an de a înființa, la fiecare parohie și la fiecare Centru Eparhial, un birou de catehizare a tineretului, care să desfășoare programe și activități specifice cu tinerii. Programul catehetic „*Hristos împărtășit copiilor*“, ce va fi implementat la parohii, prin caracterul său complementar, vine să întregască educația religioasă a copiilor și tinerilor inițiată în familie și continuată prin ora de Religie din școală. De colaborarea eficientă a preotului din parohie cu profesorul de Religie din școală depinde succesul educațional al misiunii pe care amândoi sunt chemați să o împlinească.

Biserica este preocupată nu numai de participarea elevilor la orele de Religie, ci de participarea lor la toate activitățile didactice din Școală. Astfel, Biserica

acordă o deosebită atenție, prin programul „*Nu abandona Școala !*”, prevenirii, în rândul elevilor, a abandonului școlar aflat în continuă creștere, precum și diminuării efectelor acestuia, prin reintegrarea în sistemul de învățământ a copiilor și tinerilor care, confrunțați cu dificultăți sociale, au renunțat la studii.

Așadar, nici o familie să nu lase copiii fără școală ! Orice sacrificiu trebuie făcut pentru cultura și binele copiilor. Ei sunt viitorul familiei, al neamului, al țării și chiar al Europei, dornică să se constituie într-o unitate de valori din care nu pot lipsi cele religioase. Economia, știința și tehnologia nu pot rezolva multiplele probleme sufletești ale omenirii, ci este nevoie de liantul viu al credinței în iubirea eternă a lui Dumnezeu față de umanitate, ca bază pentru comuniune stabilă.

Anul școlar 2008-2009, prin grija comună a Ministerului Educației, Cercetării și Tineretului și a Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, aduce pentru elevi și pentru profesorii de Religie, în premieră, programe școlare revizuite uniform, pentru întreg sistemul de învățământ preuniversitar, de la clasa I și până la clasa a XII-a, care necesită, în scurtă vreme, alcătuirea de manuale școlare corespunzătoare. Desigur că ne dorim o armonizare a acestor programe școlare nu numai în interiorul disciplinelor, ci și o abordare interdisciplinară a educației, în așa fel încât cunoștințele dobândite în școală să nu fie contradictorii sau inutile viettei de zi cu zi, ci să conlucreze la formarea competențelor și a aptitudinilor, precum și la zidirea sufletească, a elevilor. Așa cum Geografia oferă cunoașterea configurației spațiale a pământului, esențială pentru cunoașterea patriei și a planetei, iar Istoria oferă cunoașterea succesiunii temporale a generațiilor umane, Religia oferă perspectiva comuniunii eterne de iubire între Dumnezeu și oameni, între Creator și creaturi, între persoane și popoare.

Noile programe aprobate pentru învățământul primar, gimnazial și post-gimnazial evidențiază locul binemeritat al Religiei în rândul disciplinelor din trunchiul comun ale planurilor-cadru de învățământ și confirmă eforturile tuturor celor ce au sprijinit campania *Nu vrem liceu fără Dumnezeu !*, inițiată de Patriarhia Română pentru păstrarea studiului Religiei în curriculum-ul Școlii românești. Tuturor le adresăm alese mulțumiri și binecuvântări pentru fidelitatea lor în promovarea inițiativelor comune ale Bisericii, ale Școlii românești și ale părinților.

Mulțumim atât autorităților locale ale orașului Bușteni, cât și reprezentanților Inspectoratului Școlar al Județului Prahova, pentru că au oferit profesorilor de Religie din Județul Prahova posibilitatea de a fi în comuniune frățească în această zi. Rugăm pe Hristos Domnul să Vă dăruiască, dumneavoastră tuturor, profesorilor, elevilor și părinților, pace și sănătate, spor în viață și în credință, ajutor și bucurie în activitatea pe care o desfășurați.

Cu părintească dragoste și multă prețuire,

† DANIEL

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Studiul disciplinei Religie în unitățile de învățământ din județul Ilfov (activitatea școlară pe anul 2007-2008)

Prof. Vasile BOGUS

Educația religioasă coordonată de la nivelul Inspectoratului Școlar Județean Ilfov în unitățile de învățământ a avut ca premise conceptuale și strategice **principiile educației de calitate** conform A.R.A.C.I.P., cât și **recomandările** formulate de către Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, recomandări transmise în ședința de consfătuire anuală a inspectorilor și profesorilor de religie.

Această educație religioasă se desfășoară într-un număr de 112 unități școlare de învățământ primar și gimnazial și 14 unități școlare de învățământ liceal din care: Licee I-XII- 5, Grupuri Școlare - 6, Seminarii Teologice - 1 (Seminarul Teologic Liceal "SFÂNTA FILOFTEIA - Brănești"), Colegii - 1, Special - 1.

1. OBIECTIVE PROPUSE ÎN ANUL ȘCOLAR 2007-2008:

1. a. Sprijinirea formării manageriale în domeniul autoevaluării Realizarea cerințelor din programa școlară de specialitate.

Obiectivele generale și specifice, strategiile și modalitățile concrete de realizare derivă din direcțiile de acțiune și filozofie educațională desprinse din documentele didactico-pedagogice aprobate de M.E.C.T. și B.O.R.

Având în vedere diagnoza performanțelor școlare ale elevilor în anul școlar precedent și feedback-ul activității didactice și metodic-științifice desfășurate în domeniul specialității la nivel județean și unitate de învățământ au fost stabilite direcțiile prioritare în domeniul disciplinei religie, în anul școlar 2007-2008.

Conținuturile programei abordate de educația religioasă au necesitat o atenție specială (din partea fiecărui profesor) în planificarea semestrială, cât și în proiectarea didactică, în sensul că studiul religios cere:

- o adaptare a conținuturilor la evenimentele religioase marcante menționate în calendarul creștin;

- o abordare pluri-dimensională în procesul de învățare: dimensiunea practică, dimensiunea experiențială (emoțională), dimensiunea narativă, dimensiunea doctrinară, dimensiunea etică, dimensiunea socială, dimensiunea materială;

- o adaptare a conținuturilor la particularitățile de vârstă ale elevilor prin utilizarea metodelor activ-participative cu ajutorul cărora lecția de religie devine atractivă, dinamică.

Aceste cerințe comunicate în cadrul consfătuirilor și întrunirilor metodice sunt realizate cu ușurință de către profesorii cu experiență didactică.

Inspecțiile efectuate la clasă în acest an școlar, cât și în cei precedenți ne dă siguranța să afirmăm și totodată să susținem că educația religioasă desfășurată în unitățile școlare din județul Ilfov nu reprezintă o problemă de monopol, ci una de conlucrare, de completare a studiului elevilor sub aspectul competențelor care au avut în vedere standardele de evaluare minimale și maximale pe cele trei cicluri de învățământ: clasa a IV-a, clasa a VIII-a, clasa a XII-a, conform Serviciului Național de Evaluare și Examinare.

Elevii aparținând altor culte și religii au opțiunea de a nu participa la orele de religie ortodoxă predate în școală, sau să nu fie evaluați de profesorul de religie din școală, însă astfel de cazuri sunt extrem de rare.

Datorită bunei activități didactico-religioase desfășurate de profesorii de religie aceste categorii de elevi aleg liber participarea la orele de religie și preferă să fie evaluați de profesorul de religie din școală.

C.D.S. - prezentarea opționalelor: motivația alegerii și eficiența

Eficiența studierii religiei în școli este evidențiată prin existența opționalelor în cadrul acestei discipline ceea ce demonstrează că elevii au dorința de cunoaștere și abordare religioasă a unor teme actuale din societatea contemporană, după cum urmează:

Grup Școlar Agricol „Cezar Nicolau” Brănești, profesorul de religie Popa Lucian.

Opționalul: *Bioetica* la clasa a-XII-a D seral

Motivația:

- opționalul se adresează unor elevi adulți și își propune cunoașterea și conștientizarea pericolelor utilizării anumitor tehnici medicale ca și analiza comportamentului uman în cadrul științelor vieții și al îngrijirii sănătății, în lumina valorilor și principiilor morale.

Opționalul: *Ecologie creștină* -clasa a-XII-a seral

Motivația:

- opționalul își propune dezvoltarea de atitudini și comportamente pozitive față de mediul înconjurător și cunoașterea mijloacelor pe care le pune la dispoziție Biserica pentru soluționarea actualei crize ecologice.

Opționalul: *Istoria religiilor*- clasa a-XII-a

Motivația:

- opționalul își propune îmbogățirea cunoașterii religioase printr-un studiu comparativ cu alte credințe, religii, culturi religioase pe axa evoluției istorice a devenirii umane.

Liceul Teoretic „I. Petruș” Otopeni, profesorii de religie Ion Iliuță și Popa Florin.

Opționalul: *Istoria religiilor* - clasa a- XI-a R și clasa a XII-a U2

Motivația:

- opționalul își propune îmbogățirea cunoașterii religioase printr-un studiu comparativ cu alte credințe, religii, culturi religioase pe axa evoluției istorice a devenirii umane.

Opționalul: *Bioetică și morală* - clasa a XII-a U1

Motivația:

- opționalul își propune să studieze complementaritatea bioeticii și moralei umane în contextul inovațiilor științei.

Ca aspect pozitiv ce trebuie menționat aici este disponibilitatea profesorului de religie în realizarea unei programe care să satisfacă așteptările elevilor, cât și participarea activă a elevilor la aceste opționale.

Programe de formare continuă prin C.C.D., universități, grade didactice

-Situția formării continue a profesorilor prin înscrierea la grade didactice în anul școlar 2007-2008 se prezintă astfel: definitivat 3 cadre didactice, preinspecție gradul II 2 cadre didactice, specială grad didactic II 8 cadre didactice, lucrare metodică științifică gradul I 2 cadre didactice.

I.b. Asigurarea funcționalității structurilor de asigurare a calității educației

Resursele materiale (cabinete, fond de carte religioasă, manuale, planșe, etc) și financiare (pe finanțare bugetară sau extrabugetară)

Liceul Teoretic Otopeni, Liceul „M. Kogălniceanu” Snagov, Liceul Teoretic „H. Hulubei” Măgurele, Școala Nr. 1 Pantelimon, Școala Nr. 1 Buftea, Școala Nr. 1 Chitila sunt o parte din școlile în care profesori de religie au reușit să înființeze cabinete funcționale prin finanțare extrabugetară (sponsorizări).

La nivelul unităților școlare din județ, cu excepția celor menționate anterior, profesorii de religie au realizat amenajări (a unor săli de clasă) premergătoare constituirii unui cabinet de religie funcțional, aceasta în limita posibilităților de spațiu, materiale, financiare. În acest sens am întâlnit deschidere, colaborare din partea directorilor, ca în unitățile de învățământ pe care aceștia le conduc să existe astfel de cabinete de religie.

Resursele umane:

Pe tipuri de personal (titulari, suplinitori calificați, în curs de calificare) și pe tipuri de grade didactice.

Nr. crt.	Cadre didactice	Total c. didactice	Total ore	Total normă	Grade didactice			
					Deb.	Def.	Grd. II	Grd. I
1.	Profesori titulari	43	582	32,33	4	32	2	5
2.	Preoți	19	171	9,5	16	3	-	-
3.	Suplinitori calificați	18	275	15,27	16	2	-	-
4.	Suplinitori în curs de calificare	8	102	5,66				
T O T A L		88		62,76	36	37	2	5

Data fiind configurația geografică a județului Ilfov, amplasarea teritorială a unităților de învățământ, corespondența trafic auto-traseu-navetă a cadrelor didactice, cât și salarizarea neatractivă din învățământ ocuparea catedrelor vacante/rezervate de religie cu personal didactic calificat se face cu dificultate de la an la an pentru școlile din localități ca Petrachioaia, Tâncăbești, Moara Vlăsiei, Căciulați, Pipera Voluntari, Școala Nr. 1 Ștefănești, Tunari, Buftea - la Grup Școlar Administrativ „Barbu Știrbey” și Școala Nr. 3.

În acest sens, am avut o colaborare deosebită cu părintele protopop- Protoieria Nord Ilfov și cu preoții parohi, cu Arhiepiscopia București și cu directorii de școli, astfel că în anul școlar 2007-2008 disciplina religie a fost predată de patru categorii de profesori: profesori titulari, preoți, suplinitori calificați, suplinitori în curs de calificare (studenți la Facultate de Teologie Patriarhul Justinian București).

Profesorii suplinitori calificați - 11 profesori, cât și cei în curs de calificare - 8 profesori au fost testați în urma concursului județean din 16 august, respectiv 5 septembrie 2007, conform calendarului și metodologiei M.E.C.T. referitoare la ocuparea catedrelor vacante din învățământul preuniversitar.

Ca urmare a salarizării precare din învățământ și în județul Ilfov avem cazuri de profesori care și-au dat demisia în cursul anului școlar 2007-2008, spre exemplu 3 profesori titulari și 3 profesori suplinitori calificați, ceea ce reprezintă o amenințare privind ocuparea acestor posturi cu personal calificat, cât și calitatea studiului religios.

Consiliul consultativ al specialității este compus din trei membri cu gradul I: (Monahia Viziteu Elena-Elefteria - profesor titular la Liceul Teoretic “TRAIAN LALESCU” - Brănești, Panțiru Nicoleta- profesor titular Școala Nr. 1 Periș, Ghețu Nuțica - profesor titular Școala Nr. 1 Afumați) și un secretar cu gradul II (Petcu Rodica - profesor titular Liceul Teoretic “H. HULUBEI” - Măgurele)

Profesorii metodiști prin care s-au efectuat inspecțiile de grad și de specialitate sunt: Monahia Viziteu Elena (Elefteria) profesor titular cu gradul I la Liceul Teoretic “T. LALESCU” Brănești și Ghețu Nuțica - profesor titular cu gradul I la Școala Nr. 1 Afumați.

Cercurile pedagogice - responsabili și organizare

Responsabil și coordonator de cerc pedagogic este GHETU NUȚICA - profesor titular cu gradul I la Școala Nr. 1 Afumați.

Activitatea metodică este organizată pe șase centre după cum urmează :

1. CENTRUL BUFTEA - are în coordonare toate școlile din localitățile: Buftea, Balotești, Chitila, Corbeanca, Mogoșoaia, Otopeni, Periș.

Responsabil cerc pedagogic: DRAGU AURELIAN - prof. titular de religie Șc. nr. 1 Buftea, definitivat.

2. CENTRUL LICEUL “M. KOGĂLNICEANU” - are în coordonare școlile din: Snagov, Ciolpani, Gruiu, Moara Vlăsiei, Nuci, Ghermănești, Cioflăceni, Tâncăbești, Izvorani.

Responsabil cerc pedagogic: Pr. PANAIT DAN - prof. de religie LICEUL “M. KOGĂLNICEANU” - Snagov

3. CENTRUL MĂGURELE - are în coordonare toate școlile din: Berceni, Cornetu, Dărăști, 1 Decembrie, Jilava, Măgurele, Popești-Leordeni, Vidra.

Responsabil cerc pedagogic: PETCU RODICA - prof. titular Liceul "HORIA HULUBEI" MĂGURELE, grad II

4. CENTRUL LICEUL "TRAIAN LALESCU" - are în coordonare toate școlile din: Brănești, Bălăceanca, Căldăraru, Cernica, Glina, Pantelimon, Tânganu.

Responsabil cerc pedagogic: Monahia VIZITEU ELENA (ELEFTERIA) - prof. titular Liceul Teoretic "TRAIAN LALESCU" - Brănești, grad I

5. CENTRUL VOLUNTARI - are în coordonare toate școlile din: Afumați, Dascălu, Dobroiești, Găneasa, Grădiștea, Petrăchioaia, Ștefănești, Tunari, Voluntari.

Responsabil cerc pedagogic: GHETU NUȚICA - prof. titular religie Șc. Nr. 1 Afumați, grad I

6. CENTRUL GRUP ȘCOLAR "P. ȘEICARU" CIOROGÂRLA - are în coordonare toate școlile din: Bragadiru, Ciorogârla, Clinceni, Chiajna, Domnești, Dragomirești.

Responsabil cerc pedagogic: Pr. DOLHA GHEORGHE - prof. religie Grup Școlar Dragomirești Vale, grad I.

2. ACȚIUNI/ ACTIVITĂȚI ÎN CADRUL DISCIPLINEI CE A AVUT LOC ÎN ANUL ȘCOLAR 2007-2008:

2. 1. Consfătuirea cu inspectorii de religie din țară în data de 10 septembrie 2007 și 7 noiembrie 2007 - Aula Palatului Patriarhal a avut ca temă - *Perspective privind studiul religiei în învățământul de stat.*

S-a analizat:

- efectul studiului religios pe fiecare ciclu de învățământ primar, gimnazial, liceal, de la nivelul fiecărui inspectorat școlar din țară.

- statutul disciplinei Religie în proiectul legii învățământului în dezbatere, cât și eliminarea Religiei ca disciplină de studiu din trunchiul comun de la nivelul superior de liceu - **art. 10.**

Concluziile rezultate au fost:

- implementarea învățării de credință în viața personală și a comunității,
- definirea specificului propriei credințe în raport cu alte credințe și convingeri.
- integrarea valorilor și a cunoștințelor religioase în structura propriilor atitudini și comportamente,

- disciplina religie abordează procesul educațional în mod sistemic, are valențe interdisciplinare și transcureculare, urmărește îmbunătățirea continuă a performanțelor morale și religioase, **ca atare:**

- studiul Religiei în școli trebuie continuat pentru toate ciclurile de învățământ deoarece acesta are o contribuție majoră în formarea de caractere umane în scopul clădirii unei societăți cu valori sănătoase.

2. 2. Consfătuirea cu profesorii de religie din Ilfov în data de 25 septembrie 2007 la Liceul Teoretic "H. Hulubei" - Măgurele a avut în vedere:

- transmiterea comunicărilor formulate la Consfătuirea cu inspectorii de religie din țară în data de 10 septembrie 2007 și 7 noiembrie 2007,

- eficiența managementului orei de religie prin realizarea de lecții atractive, cu un material-suport divers și stimulat; elaborarea planului de acțiuni corective / compensative - obiectivele emoțional - afective prin utilizarea resurselor didactice moderne ale lecției, a auxiliarelor curriculare și a ghidurilor metodice, prin promovarea unor oferte realizate prin colaborarea M.E.C.T. cu furnizorii de servicii specializate în domeniu.

- aplicarea efectului de feedback în proiectarea activității manageriale, în funcție de observațiile / concluziile / situațiile monitorizate prin evaluarea orală și scrisă.

2. 3. Organizarea și coordonarea întâlnirilor de lucru cu profesorii din rețea, cu responsabilii comisiilor metodice din școli a avut ca țintă elaborarea următoarelor documente: mapa profesorului de religie, tematica cercurilor pedagogice, mapa documentelor de proiectare orientative, tematica orientativă a activităților extracurriculare, structura raportului de activitate semestrială a profesorului de religie.

Cercurile pedagogice-participări/teme

Semestrul I - 2007- 2008:

Data desfășurării: 6 noiembrie 2007, ora 10.00

Locul desfășurării: Liceul Teoretic „H. Hulubei Magurele”, județul Ilfov.

Tematica activității metodice: *Planificarea școlară; Proiectarea lecției, a tipurilor de itemi.*

Desfășurarea activității:

Activitatea a vizat:

- întocmirea eficientă a documentelor de proiectare didactică în conformitate cu prevederile M.E.C.T. și B.O.R. de către profesorii debutanți în primul rând, cât și a celorlalți profesori.

- exemple de elaborare a materialelor de învățare complementare, a itemilor în raport cu manualul școlar, a conținuturilor instruirii cu scopul stimulării capacității creative a elevilor în plan pedagogic și social;

- preocuparea profesorilor de religie pentru formarea/dezvoltarea la elevi a unor stiluri de învățare eficiente proprii dezvoltării, (formarea de priceperi, deprinderi, competențe, capacități, atitudini și comportamente pozitive).

Semestrul al II-lea 2007-2008:

Data desfășurării: 13 mai 2008, ora 10.00

Locul desfășurării: Școala cu clasele I-VIII, Nr. 1 Bragadiru, județul Ilfov.

Tematica activității metodice: *Evaluarea în predarea-învățarea religiei.*

Evaluarea sumativă - valorificarea evaluării sumative pe semestrul I și II.

Desfășurarea activității și concluzii:

Lección deschisă demonstrativă privind metode și strategii de evaluare a unității de învățare în cadrul orei de religie susținută de **Mihuț Daniela** - profesor titular la Școala cu clasele I-VIII, Nr. 1 Bragadiru, județul Ilfov.

Atelier pe grup de lucru (4 profesori) privind valorificarea evaluării sumative (pe semestrul I și II). În acest sens fiecare profesor de religie a prezentat pe **baza analizei SWOT** (pe ciclul de învățământ), situația rezultatelor pe semestrul I-lea, în coroborare cu previziunea rezultatelor pe semestrul al II-lea (2-4 pagini) în scopul constatării reale a valorii adăugate. S-au folosit și analizat din punct de vedere pedagogico-didactic, materiale de lucru selectate din protofoliul propriilor elevi, imagini video înregistrate în timpul orei de religie.

Activitatea a vizat schimbul de experiență necesar profesorilor în curs de calificare, debutanți, îmbunătățirea metodelor și strategiilor didactice.

Comisii metodice (componenta și responsabilități la nivelul ISJ, al școlii),

Comisiile metodice din unitățile de învățământ au fost constituite în conformitate cu ROFUÎP, pe aria curriculară Om-Societate ca urmare a numărului redus de ore din planurile cadru la aceasta disciplină pentru toți anii de studiu.

3. INSPECȚIA ȘCOLARĂ:

3.1. CONSTATĂRI ÎN URMA ACTIVITĂȚII DE INSPECȚIE

ASPECTE POZITIVE

- preocupări în ameliorarea calității managementului educațional pentru toate ciclurile de învățământ întâlnite în planurilor manageriale, în graficele de activități la nivel de comisie metodică/arie curriculară;
- cunoașterea și aplicarea în viziune proprie a programelor școlare și adaptarea planificării calendaristice la evenimentele religioase din calendar ;
- competența de a realiza relația între curriculumul intenționat - programa - curriculumul realizat;
- capacitatea de a proiecta activități didactice care îmbunătățesc și dezvoltă competențe comunicativ- funcționale;
- preocuparea de a oferi elevilor sarcini provocatoare, stimulative pentru dezvoltarea intelectuală, formarea morală, însușirea de competențe specifice studiului religios.

ASPECTE NEGATIVE

- asistențele la clasă realizate în număr redus de directorii de unități, șefii de catedră și profesori
- înscrierea în număr mic la gradele didactice II, I a profesorilor de religie;
- inexistența unor strategii pe termen mediu, sau lung privind valorificarea rezultatelor evaluărilor

PROPUNERI DE ACȚIUNI DE AMELIORARE A ASPECTELOR NEGATIVE

- derularea de către inspectorul de specialitate cu sprijinul metodiștilor a activităților de control asupra documentelor școlare și a unor activități tip-atelier cu profesorii de religie identificați cu deficiențe în acest domeniu;
- acordarea de consiliere de către inspectorul de specialitate.

3.2. ASPECTE PRIVIND PRESTAȚIA CADRELOR DIDACTICE INSPECTATE ȘI A MANAGERILOR UNITĂȚILOR DE ÎNVĂȚĂMÂNT:

ASPECTE POZITIVE

- asigurarea unui management performant al informației de specialitate la profesorii cu experiență în predare,
- preocuparea profesorilor pentru însușirea corectă de noțiuni, expresii, mesaje moral - religioase de către elevi în scopul formării /dezvoltării la elevi a unor deprinderi, competențe, capacități, atitudini și comportamente pozitive în raport cu semenii,
- realizarea frecventă de relații transdisciplinare în activitatea de predare la clasă.
- preocuparea unor profesori cu specializare în pictură în organizarea de ateliere de pictură;
- sensibilizarea elevilor în scopul cunoașterii și însușirii valorilor reale ale societății.

ASPECTE NEGATIVE

- număr redus de asistențe la clasă realizat de directorii de unități școlare, șefii de catedră;
- valorificarea asistenței la clasă este tratată sumar- procesele verbale;
- procesul instructiv-educativ al lecției se desfășoară cu un număr redus de elevi din totalul de elevi din clasă, restul elevilor manifestând o activitate pasivă în cadrul lecției;

PROPUNERI DE ACȚIUNI DE AMELIORARE A ASPECTELOR NEGATIVE

- monitorizarea asistenței la clasă;
- stabilirea unui program unic de monitorizare a rezultatelor elevilor;
- tematica activităților metodice să urmărească valorificarea materialului didactic existent și utilizarea metodelor activ-participative asupra elevilor cu o participare redusă în procesul instructiv-educativ al lecției;
- evaluarea mapei profesorilor;
- monitorizarea gradului de sporire a indicatorilor specifici;
- evaluarea performanțelor profesionale cu ocazia inspecțiilor în teritoriu;
- inspecții de revenire

3. 3. CALITATEA CURRICULUMULUI:**ASPECTE POZITIVE**

- desfășurarea unor activități diferențiate cu elevii cu capacități cognitive diferite sau cu dificultăți în învățare;
- preocuparea de a oferi elevilor sarcini provocatoare, stimulative pentru dezvoltarea intelectuală, formarea morală, însușirea de competențe specifice studiului religios.

ASPECTE NEGATIVE

- tendința încă existentă a unor cadre didactice de a centra demersul instructiv-educativ pe conținutul disciplinar și mai puțin pe elevi, pe deprinderi, pe înțelegere;
- slaba implicare a șefilor de catedră / arii curriculare în formarea cadrelor didactice

PROPUNERI DE ACȚIUNI DE AMELIORARE A ASPECTELOR NEGATIVE

- tendința încă existentă a unor cadre didactice de a centra demersul instructiv-educativ pe conținutul disciplinar și mai puțin pe elevi, pe deprinderi, pe înțelegere;

3.4. CALITATEA ACTIVITĂȚII CADRELOR DIDACTICE:**ASPECTE POZITIVE**

- cadre didactice mai bine informate, dobândirea unor capacități și abilități utilizabile în asigurarea calității educației
- îmbunătățirea eficienței și eficacității documentelor elaborate

ASPECTE NEGATIVE

- înscrierea în număr mic la gradele didactice II, I a profesorilor de religie

PROPUNERI DE ACȚIUNI DE AMELIORARE A ASPECTELOR NEGATIVE

- încurajarea participării la cursuri de formare profesională prin grade didactice, cursuri desfășurate prin CCD
- asigurarea consultanței de specialitate profesorilor debutanți.

3.5. PROGRAMUL ȘI CALITATEA ACTULUI MANAGERIAL:**ASPECTE POZITIVE**

- încadrarea cu personal calificat și în curs de calificare;
- existența progresului în planificarea, realizarea și îmbunătățirea conținuturilor și aplicabilității documentelor proiective, conform cu standardele naționale de referință pentru învățământul preuniversitar, domeniul „Capacitate instituțională”- existența progresului în planificarea, realizarea și îmbunătățirea conținuturilor și

aplicabilității documentelor proiective, conform cu standardele naționale de referință pentru învățământul preuniversitar, domeniul „Eficacitate educațională” și „Managementul calității”

ASPECTE NEGATIVE

- migrația cadrelor didactice performante cu dublă specializare în cea de a doua specializare (lb. străine, română)
- migrația cadrelor didactice performante către domenii de activitate mai atractive sub aspect financiar;

PROPUNERI DE ACȚIUNI DE AMELIORARE A ASPECTELOR NEGATIVE

- organizarea de activități metodice, concursuri școlare pe disciplină religie în scopul promovării exemplilor de bună practică, a abilităților, performanțelor elevilor.

EXEMPLE DE BUNĂ PRACTICĂ:

Există o preocupare deosebită a profesorilor în formarea caracterului moral-religios al elevilor prin organizarea de activități extracurriculare specifice și extrașcolare. Experiența religioasă se realizează în multe școli ca activitate complementară educației religioase de la clasă, prin cercurile de pictură fie pe sticlă , fie pe lemn, prin pelerinaje la obiective cu încărcatură religio-culturală, atât din județ, cât și din afara județului.

VI

VIATA BISERICESCA ÎN MITROPOLIA
MUNTENIEI ȘI DOBROGEI

*Îndemn la rugăciune și fapte bune în Postul Adormirii Maicii Domnului**

Postul *Adormirii Maicii Domnului* (1-14 august) reprezintă o perioadă de pregătire duhovnicească prin rugăciune, priveghere, post trupesc și sufletesc pentru întâmpinarea mării sărbători închinată Preasfintei Născătoare de Dumnezeu și Pururea Fecioara Maria, mijlocitoarea, ocrotitoarea și rugătoarea noastră către Hristos-Domnul, Fiul ei.

Acum, când mulți semeni de-ai noștri sunt greu încercați de revărsarea nemiloasă a apelor, dar și de alte necazuri și nevoi, îndemnăm părintește clerul și credincioșii de la biserici și mănăstiri ca, în fiecare zi din această perioadă a postului, să citească *Paraclisul Maicii Domnului*, pentru a înmulți astfel foleasele rugăciunii, postului și faptelor bune, cu nădejdea în cuvântul Mântuitorului nostru Iisus Hristos: „*Toate câte cereți, când vă rugați, să credeți că le veți lua și le veți avea*”. (Marcu XI, 24)

Rugându-ne „*Maicii Domnului, Bucuria tuturor celor necăjiți*”, să oferim, în această perioadă de luminare duhovnicească a postului, prin rugăciune și faptă bună, ajutor spiritual și material, după putință, semenilor noștri care au nevoie de *sprijinul nostru, mai ales celor sinistrați ca urmare a inundațiilor*.

† DANIEL

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

* Apelul Preafericitului Părinte Daniel adresat preoților și credincioșilor pentru ajutorarea sinistraților ca urmare a inundațiilor din vara anului 2008.

*Să biruim suferința din interiorul ei !**

Ne bucurăm că, pentru prima dată, cercul pastoral al preoților din spitale, preoții de caritate din spitalele din București, se adună pentru a medita asupra temei „*Sensul suferinței și al vindecării*”, iar această meditație teologică se completează cu experiența fiecăruia dintre sfințiile voastre în spitale.

Există multă suferință astăzi și de aceea trebuie multă sensibilitate pentru a înțelege suferința și pentru a o alina dar și, pentru a-i da un sens folositor mântuirii noastre. În această perspectivă, noi dorim ca, după mai multe ședințe de lucru ale cercului pastoral al preoților de spital din Capitală, să fie scrisă o carte folositoare bolnavilor și medicilor, iar această carte trebuie argumentată în tematica ei pe baza Sfintei Scripturi, pe baza învățăturii Sfinților Părinți ai Bisericii, dar și pe experiența pastorală, duhovnicească, a frațiilor voastre ca preoți de caritate în spital.

Sunt foarte mulți oameni care atunci când se află în suferință își pun întrebarea: De ce tocmai eu să sufăr ? Sunt eu, oare, cel mai păcătos ? Sunt cel mai rău dintre oameni ? Desigur, Sfinții Apostoli și Sfinții Părinți au dat răspunsul la aceste întrebări, dar foarte adesea răspunsurile lor trebuie să fie explicate, prezentate într-un limbaj existențial, adecvat contextului cultural în care trăim. Avem de-a face cu o dimensiune foarte profundă a vieții, și anume suferința, care în Iisus Hristos Domnul nu a fost evitată, ci transfigurată, asumată și schimbată în umanizare mai profundă și într-o biruință pornită din interiorul suferinței. Hristos Domnul nu este impasibil ca Budha, ci este un Om al durerilor, un Om al suferinței, așa cum L-au prevestit proorocii Vechiului Testament, mai ales proorocul Isaia în capitolul 53: „*Om al durerilor (...) prin rănilile Lui noi toți ne-am vindecat (Isaia 53, 3 și 5)*”. Dreptul Iov, care suferă fără nici o vină, este o prefigurare a lui Hristos, este un om care a primit un har deosebit de la Dumnezeu, ca să sufere, deși nu are nici o vină. El suferă și rabdă, dar nu se răzvrătește. Dreptul Iov este un om care rabdă suferința, cu credință puternică în Dumnezeu și cu o nădejde neîndoielnică. El prefigurează răbdarea în suferință a Mântuitorului nostru Iisus Hristos, dar și a tuturor dreptilor.

* Cuvântul Preafericitului Părinte Patriarh Daniel, rostit la întâlnirea cu preoții misionari de spitale din cadrul Arhiepiscopiei Bucureștilor, Palatul Patriarhiei, luni, 4 august 2008.

Suferința - biruință asupra păcatului

Sensul biblic și patristic al suferinței trebuie să stea la baza tuturor explicațiilor pe care le dăm noi ca păstori de suflete când ne aflăm aproape de cei suferinzi, de cei bolnavi. Nici boala, nici suferința nu sunt firești. Ele au devenit „firești” sau a doua natură din cauza păcatului, dar Dumnezeu n-a făcut nici boala, nici suferința și nu se bucură de suferința nimănui. Păcatul este originea suferinței, iar ceea ce se transmite ereditar e înclinarea spre păcat, nu vina lui Adam. De aceea, când noi spunem în Psalmul 50: „*în păcate m-a născut maica mea*”, trebuie să înțelegem: *păcătos m-a născut maica mea*. Această înclinație sau predispoziție spre păcat se moștenește ca urmare a păcatului strămoșesc, însă în Hristos Domnul, tocmai *ceea ce a fost urmare a păcatului, suferința, a fost transformată în mijloc de îndepărtare de păcat*. Deși Hristos Domnul este fără de păcat, asumă suferința în mod liber și o transformă în biruință asupra păcatului. Din acest motiv, în ispitele durerii, care sunt cele ale suferințelor răstignirii, Mântuitorul Iisus Hristos rămâne statornic în răbdare, cu nădejdea în Dumnezeu, ca om - El fiind Fiul lui Dumnezeu Tatăl - iar prin această răbdare El biruiește suferința, dându-i sens ca *ascultare până la capăt, dându-i sensul fidelității desăvârșite față de Dumnezeu și al unirii cu Dumnezeu*. Dar pentru că S-a smerit pe Sine în suferință, Dumnezeu i-a dat Lui un nume mai presus de orice nume: „*ca în numele lui Iisus tot genunchiul să se plece, al celor cerești și al celor pământești și al celor de dedesubt*” (Filipeni 2, 10).

Nevoia de solidaritate cu cei suferinzi și săraci

Drept urmare, este foarte important să reținem ca adevăr central că: *boala și suferința nu sunt voite de Dumnezeu, nu fac parte din chipul lui Dumnezeu în om, ci ele sunt urmare a păcatului și de aceea trebuie să lucrăm pentru vindecarea bolii și pentru alinarea suferinței*. Însuși Mântuitorul Iisus Hristos a venit să ne vindece de păcat și de boală. Mulțimea de bolnavi vindecați de El, bolnavi de toate felurile, de holi sufletesti și trupesti, ne arată că Biserica, trupul tainic al lui Hristos, trebuie să lucreze în aceeași direcție, de vindecare a bolilor, de alinare a suferințelor. Iar *când boala nu poate fi vindecată, atunci ea trebuie transformată într-un mijloc de apropiere mai mare de Dumnezeu și de unire cu El*. În acest sens, rugăciunile pentru bolnavi trebuie însoțite de Spovedanie și de Împărtășanie, pentru ca suferința și boala să fie transformate în apropiere de Dumnezeu și în unire cu El, pentru mântuirea veșnică. *Cine se unește cu Dumnezeu se mântuiește, iar cine se desparte de Dumnezeu pierde mântuirea*.

De pildă, în momentul morții Mântuitorului pe cruce, tâlharul din dreapta care s-a pocăit se mântuiește, iar cel din stânga Mântuitorului, care este clevetitor și răzvrătit, pierde mântuirea. În acest sens, Fericitul Augustin spunea că pe Golgota vede trei oameni suferinzi: *unul Care mântuiește, altul care se mântuiește prin pocăință și altul care pierde mântuirea prin nepăsare duhovnicească*.

Așadar, în toată călăuzirea pe care o dăm credincioșilor, în toată îndrumarea duhovnicească, noi trebuie să avem drept călăuză această lumină a Mântuitorului Iisus Hristos. Se constată însă în pastorație că atunci când suferința este însoțită de sărăcie multă, când bolnavul nu are nici bani pentru medicamente, nici bani pentru lucrurile strict necesare și când mai nimereste și într-un spital foarte sărac, suferința lui se amplifică. Ca atare, *este nevoie, pe lângă rugăciune, pe lângă sfatul duhovnicesc bun, pe lângă Spovedanie și Împărtășanie, de multă solidaritate cu cei suferinzi și săraci, de ajutorare a lor cu medicamente și tratament.*

Când cineva suferă, dacă este înconjurat de prieteni sau de membrii familiei cu afecțiune, suferința lui diminuează, pentru că i se arată solidaritate, simpatie, prezență iubitoare, prietenoasă, frățească. *Suferința și singurătatea se îngemănează; singurătatea se amplifică din cauza bolii, iar suferința bolii se amplifică din cauza singurătății.* Deci, este foarte important ca preotul să fie prezent ca părinte duhovnicesc lângă cei bolnavi sau suferinzi, să cultive prin rugăciune și sfat bun comuniunea duhovnicească, de familie spirituală, mai ales dacă spitalul are Capelă sau Paraclis.

Medicul și preotul, împreună-lucrători în fața bolnavilor

Medicina modernă acordă prea mare importanță aparatelor și analizelor față de dialogul cu bolnavul. Ca atare, foarte adesea omul stă singur între aparatele care, desigur, sunt necesare, dar lipsește tocmai dimensiunea personală a prezenței altor persoane lângă cel bolnav. În consecință, rolul preotului este extrem de important. Am putea spune chiar că nimeni nu poate înlocui preotul din spitale, iar *medicul este chemat să coopereze cu preotul, și preotul cu medicul.* În spitale, în fața bolnavilor, ei nu sunt concurenți, ci împreună-lucrători. Trebuie să fie cooperanți, iar din acest punct de vedere este mare nevoie de prezența preotului de caritate în spital, *este mare nevoie de prezența unei capele, a unui paraclis, este mare nevoie de literatură duhovnicească pentru întărirea și încurajarea celor bolnavi.*

De asemenea, este mare nevoie de a mobiliza comunitatea de acasă, familia și parohia, pentru ca cel bolnav să nu se simtă singur. *Nu este suficient să se roage doar preotul de caritate pentru cel bolnav, ci trebuie ca și preotul paroh și preoții slujitori din parohia celui bolnav să se roage.* Preoții trebuie să cunoască listele bolnavilor lor din parohie. Când un bolnav știe că întreaga comunitate se roagă pentru el, primește o alinare, o încurajare, o întărire mai mare.

Mântuitorul Hristos - pacient

Vizitarea bolnavilor este, de asemenea, foarte importantă, iar Mântuitorul Iisus Hristos ne spune că vom fi judecați după cât am iubit pe semenii noștri cu iubire milostivă iar El devine Mântuitorul-pacient. „*Am fost bolnav și nu M-ați cercetat*”, spune El (cf. Matei 25, 43). Nu spune: nu M-ați vindecat, pentru că nu stă în putința noastră să vindecăm. Dar stă în putința noastră să vizităm pe cei bolnavi. Deci

El este, când Doctorul sufletelor și al trupurilor noastre, când pacient. **Hristos Domnul este tainic prezent în medicul competent și credincios care devine mâna Lui vindecătoare**, alegând cel mai bun medicament sau operând în modul cel mai înțelept și potrivit un bolnav care are nevoie de o intervenție chirurgicală; desigur, cu această conștiință și smerenie creștină, că de fapt *medicul tratează, dar Dumnezeu vindecă*. Este foarte important să vedem că Mântuitorul Hristos, Care este *Doctorul sufletelor și al trupurilor*, lucrând prin mâna medicului, este *prezent în același timp în bolnavul care are nevoie de vindecare*, de prezență iubitoare, de cineva care să-l încurajeze, ca să nu simtă singurătate multă în timpul suferințelor mari.

Această abordare duhovnicească profundă a bolii și a vindecării este necesară, pentru că, altfel riscăm să *reducem persoana la individ, la un număr, la un obiect de utilitate imediată sau o considerăm importantă după cât este de utilă societății*. Dar noi știm că *omul are o valoare veșnică, întrucât este creat după chipul lui Dumnezeu Cel veșnic viu*, deci chemat la viață veșnică. Viața de aici, de pe pământ, este o *pregătire pentru viața cerească veșnică* și atunci preotul trebuie să arate deodată importanța sănătății, ca dar al lui Dumnezeu, dar și importanța mântuirii care este mai mare dar decât sănătatea trupească. Iar dacă nu putem ajunge la sănătate trupească deplină, cel puțin să ne îngrijim de cea mai mare valoare pe care o putem primi, cel mai mare dar, anume *mântuirea și viața veșnică*. Această perspectivă a valorii eterne și unice a fiecărei persoane umane creată după chipul Persoanelor divine veșnice este extrem de importantă astăzi, într-o lume a secularizării în care dimensiunea sacră a vieții a slăbit foarte mult. Există azi un utilitarism foarte mare, dar există puțină convingere în ceea ce privește valoarea eternă și unică a persoanei umane.

Este foarte important să reținem de ce, în rugăciunile Bisericii, cererea cea mai frecventă este: *ne rugăm pentru sănătatea și mântuirea sa/lor*. Ne rugăm pentru sănătatea și mântuirea oamenilor, ele fiind două valori esențiale pentru viața persoanei umane.

Așa să ne ajute Dumnezeu, să simțim că devenim în spital prezență a mâinilor vindecătoare, ajutătoare și alinătoare de suferință ale Mântuitorului Iisus Hristos și să aducem bucurie în mijlocul întristării, alinare în mijlocul suferinței și prezență părintească și frățească în mijlocul singurătății celor bolnavi. Vă felicităm că ați venit aici aproape toți și este primul pas spre o realizare mare. Mulțumim !

† DANIEL

ARHIEPISCOP AL BUCUREȘTILOR,
MITROPOLIT AL MUNTENIEI ȘI DOBROGEI,
LOCTIITOR AL TRONULUI CEZAREEI CAPADOCIEI
ȘI
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

“O școală de un veac - candelă de valori”

Redacția

In perioada 10 august - 19 august 2008 la Casa de Cultură din orașul Vălenii de Munte, a avut loc ANIVERSAREA CENTENARULUI CURSURILOR DE VARĂ 1908-2008 al Universității Populare de Vară, Nicolae Iorga.

În cadrul manifestărilor, s-a dat citire mesajului Preafericitului Părinte Patriarh Daniel, intitulat “O ȘCOALĂ DE UN VEAC - CANDELĂ DE VALORI”*.

„Împlinirea unui secol de la inaugurarea de către Nicolae Iorga a Cursurilor de vară ale Universității populare de la Vălenii de Munte, cea mai longevivă inițiativă culturală de acest gen din România, are o semnificație profundă pentru Biserica noastră Ortodoxă Română, „Maica spirituală a poporului român”, Vălenii de Munte fiind locul unde s-au plămădit oameni de valoare care au slujit cu dăinuire deopotrivă neamul românesc și Biserica sa națională.

O astfel de aniversare este în primul rând o aducere aminte față de înaintașii noștri: „Aduceți-vă aminte de mai marii (înaintași) voștri care v-au grăit vouă cuvântul lui Dumnezeu, priviți cu luare aminte cum și-au încheiat viața și le urmați în credință (Evrei XIII,7), cum spune Apostolul Neamurilor, Sfântul Pavel, dar și un act de cinstire față de idealul lor nobil și de efortul lor jertfelnic.

Ideea lui Nicolae Iorga de a înființa o Universitate Populară care să promoveze marile valori ale civilizației universale și ale neamului românesc a prins rădăcini, devenind peste timp o adevărată stare de spirit, un altar al cultivării aspirațiilor culturale și spirituale ale poporului român de către cei mai luminați fii ai săi, dar și un factor important de promovare a dialogului liber și constructiv între contemporani și generații.

Într-una din mărturiile testamentare, Iorga spunea: „Viața unui popor, succesul lui în lunga luptă tăcută a națiilor nu le determină nici întinderea pământului, nici numărul populației, nici bogăția. Acestea se câștigă, dar ele nu stau la originea

1. Mesajul Preafericitului Părinte Patriarh Daniel adresat participanților la cea de a 100 ediție a Cursurilor de vară a Universității „Nicolae Iorga” de la Vălenii de Munte, 10-19 august 2008.

puterii. Izvorul acestei puteri este viața morală a unei comunității, seriozitatea cu care privește traiul, măsura cu care își alege țintele și rigoarea cu care le urmărește, respectul adânc, cultul pentru realitatea lucrurilor”.

Cu aceste gânduri ale savantului Nicolae Iorga, binecuvântăm lucrările ediției aniversare din acest an ale *Cursurilor de vară ale Universității Populare "Nicolae Iorga"*, rugând pe Bunul Dumnezeu să reverse harul și dragostea Sa asupra tuturor celor ce se ostenesc pentru promovarea marilor valori culturale, morale și spirituale ale Bisericii și ale neamului nostru românesc.”

Au participat la festivități o seamă de personalități din conducerea de stat și oameni de cultură care au conferențiat la aceste cursuri. Dintre aceștia dl. Ion Iliescu, dl. Adrian Năstase, prof. dr. Andrei Pippidi, acad. Dan Berindei, acad. Dinu Giurescu, acad. Răzvan Theodorescu, acad. Mircea Malița, acad. Eugen Simion prof. univ. Valeriu Râpeanu.

În ziua de 13 august 2008, la „masa rotundă” cu tema: „*Religia la cumpăna mileniului*” au participat P. S. Ioan Episcopul Covasnei și Harghitei, Monseniorul Ioan Robu, Arhiepiscop-Mitropolit Romano-Catolic din București, un protopop greco-catolic și Shlomo Sorin Rozen, Rabinul Comunităților Evreiești din România.

Au fost de față un număr mare de preoți.

În ziua de 19 august 2008, am participat cu un grup de preoți din cadrul Protopopiei Vălenii de Munte la închiderea oficială a ediției jubiliare a *Cursurilor de vară* și am sfințit monumentul închinat profesorului Nicolae Iorga.

***Agenda de lucru a Preafericitului Părinte
DANIEL,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române
(1 iunie - 30 septembrie 2008)***

Preot Remus MARIAN

1 iunie - 30 iunie

Luni, 2 iunie

A primit în audiență, la Reședința patriarhală, pe Pr. Prof. Dr. Acad. Mircea Păcurariu, pe Pr. Lect. Dr. Radu Tascovici, pe Conf. Dr. Paul Brusanowski și pe Dl. Prof. Dr. Sebastian Cârstea, membri Comisiei pentru alcătuirea Enciclopediei Ortodoxiei Românești.

Martți, 3 iunie

A primit în audiență, la Reședința patriarhală, pe Dl. Sorinel Gigel Știrbu, Secretar de stat la Secretariatul de Stat pentru Culte și pe Dl. Adrian Lemeni, Consilier personal al Primului Ministru.

Miercuri, 4 iunie

A hirotosit în Paraclisul patriarhal „Sfinții Împărați Constantin și Elena” în rangul de Iconom Stavrofor pe P.C. Pr. Paul Chiru, Consilier eparhial, P.C. Pr. Alexandru Gherasim, Consilier epar-

hial, P. C. Pr. Marcel Manole, Secretar eparhial I, pe P.C. Pr. Ștefan Mușat, Protoiereu de Urlați și pe P.C. Pr. Constantin Păun, Protoiereu de Ilfov Nord, iar ca Arhidiacon pe P.C. Diac. Daniel Flonta, Secretar eparhial II, din cadrul Centrului eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor, cărora le-a acordat și Gramata patriarhală.

Joi, 5 iunie

A participat, alături de mii de credincioși din toată țara, la slujba Sfintei Liturghii de la Mănăstirea Neamț, după care în prezența Sa, 19 ierarhi, membri ai Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, au oficiat ceremonia proclamării oficiale a canonizării a 9 sfinți nemțeni: Cuvioșii Simeon și Amfilohie de la Pângărați (cu ziua de prăznuire la 7 septembrie), Sfântul Cuvios Chiriac de la Tazlău (9 septembrie), Sfinții Cuvioși Iosif și Chiriac de la Bisericani (1 octombrie), Sfinții Cuvioși Rafael și

Partenie de la Agapia Veche (21 iulie), Sfântul Cuvios Iosif de la Văratec (16 august) și Sfântul Cuvios Ioan de la Râșca și Secu (30 august). În cuvântul adresat apoi credincioșilor, Preafericirea Sa a subliniat importanța evenimentului, amintind că în Mitropolia Moldovei și Bucovinei au fost înscrși în calendar, din anul 1992 încoace, 18 sfinți noi, și a explicat cât de importante și necesare sunt rugăciunile sfinților în vremurile de astăzi.

Vineri, 6 iunie

Sub președinția Preafericitului Părinte Patriarh Daniel la Mănăstirea Neamț a avut loc ședința Sinodului Permanent al Bisericii Ortodoxe Române. Pe ordinea de zi s-au aflat: modul de receptare a Statutului pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române de către clerul eparhiilor, situația parohiilor sărace, probleme sociale și pastorale ale clerului, aspecte privind disciplina clerului, sublinierea evenimentelor aniversare și comemorative din viața Bisericii în anul 2008.

Sâmbătă, 7 iunie

A acordat, la Reședința mitropolitană din Iași, mai multor preoți din Arhiepiscopia Iașilor, Crucea Moldavă, cea mai importantă distincție a Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, ca expresie a prețurii deosebite și ca binecuvântare sfântă din partea Mitropoliei Moldovei și Bucovinei: Pr. Florin Chirilă - Inspector bisericesc, Pr. Grigorie Diaconu - Directorul Seminarului Teologic Liceal Ortodox „Sf. Mc. Gheorghe” din Botoșani, Pr. Dragoș Bahrim - Directorul Seminarului Teologic Liceal Ortodox „Sf. Vasile cel Mare” din Iași,

Pr. Dumitru Boboc - Președintele Consistoriului eparhial Iași și Pr. Ștefan Ropotă - membru al Consistoriului eparhial Iași. De asemenea, în cadrul aceleiași festivități, câțiva preoți au primit rangul de iconom stavrofor: Pr. Alin Cristian Preotu, de la parohia „Sf. Alexandru” - Protopopiatul Iași I; Pr. Cristian Muraru, de la parohia „Izvorul Tămăduirii” - Protopopiatul Iași II; Pr. Florin Chirilă - Protopopiatul Iași II.

A acordat, în Reședința mitropolitană din Iași, Domnului Gheorghe Nichita, Primarul Municipiului Iași, „Crucea Moldavă pentru mireni”, în semn de recunoștință pentru sprijinul acordat Bisericii.

A oficiat împreună cu Înaltpreasfințitul Părinte Laurențiu, Mitropolitul Ardealului, Înaltpreasfințitul Părinte Teofan, Mitropolitul Olteniei și Mitropolit ales al Moldovei și Bucovinei, și Preasfințitul Părinte Vincențiu Ploieșteanu, Episcop vicar patriarhal, slujba de sfințire a noului studio Radio TRINITAS Iași, amenajat în Casa „Sf. Teodora” din cadrul Centrului eparhial Iași. Cu prilejul sfințirii, Preafericirea Sa a adresat în direct un mesaj de binecuvântare, vorbind despre avantajele inaugurării noului studio și referindu-se la contextul realizării postului de Radio TRINITAS din Iași. La finalul slujbei de sfințire, Preafericitul Părinte Patriarh a felicitat pe toți cei care au contribuit la realizarea acestui nou studio Radio TRINITAS Iași, în special Sectorul Monumente și Construcții Bisericești, condus de domnul inginer și consilier Mircea Precupan, și nu în ultimul rând Sectorul Economic, condus de părintele consilier Iulian Necula.

Duminică, 8 iunie

După oficierea slujbei Sfintei Liturghii, în Catedrala mitropolitană din Iași, în prezența Preafericitului Părinte Patriarh Daniel, de către un sobor de 32 de ierarhi, membri ai Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, Înaltpreasfințitul Părinte Teofan Savu a fost întronizat în demnitatea de Arhiepiscop al Iașilor și Mitropolit al Moldovei și Bucovinei. A urmat apoi cuvântul Preafericirii Sale, care s-a referit la misiunea noului mitropolit al Moldovei și Bucovinei. După ceremonia din Catedrala mitropolitană, Întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Române a adresat de pe podiumul amenajat în fața Catedralei un mesaj de binecuvântare miilor de credincioși.

Luni, 9 iunie

Însoțit de Înaltpreasfințitul Părinte Teofan, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, Înaltpreasfințitul Părinte Bartolomeu, Mitropolitul Clujului, Albei, Crișanei și Maramureșului, Preasfințitul Părinte Vincentiu Ploieșteanu, Episcop vicar patriarhal, a vizitat Mănăstirea Brazi din județul Vrancea, unde s-a închinat la moaștele Sfântului Ierarh Teodosie de la Brazi. Aici a fost întâmpinat de Preasfințitul Părinte Epifanie, Episcopul Buzăului și Vrancei, de Preasfințitul Părinte Ioachim Băcăuanul, Arhiepiscop vicar al Episcopiei Romanului, precum și de obștea mănăstirii care a intonat imnul patriarhal, și care a cerut binecuvântare pentru acest popas, pe care Preafericirea Sa l-a făcut în mănăstirea unde a participat în urmă cu cinci ani la proclamarea canonizării Sfântului Ierarh Teodosie de la Brazi.

Martți, 10 iunie

S-a întâlnit, la Reședința patriarhală, cu membrii Cancelariei Sfântului Sinod.

Miercuri, 11 iunie

A primit în audiență, la Reședința patriarhală, pe PC. Pr. Anatol Gonciar, Protoiereu de Chișinău, paroh al bisericii „Sf. Trei Ierarhi” din Chișinău.

Joi, 12 iunie

S-a întâlnit, la Reședința patriarhală, cu conducerea Facultății de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul” din București.

Vineri, 13 iunie

S-a întâlnit, la Reședința patriarhală, cu Consilierii Patriarhali de la secțiile Editura și Tipografia Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă.

Sâmbătă, 14 iunie

A primit, la Reședința patriarhală, pe domnii Eichert Josef, Fabritius Bernd și Tischinger Alban din Germania în legătură cu proiectul instalării unor panouri solare pe acoperișul acestei Reședinței.

Duminică, 15 iunie

Cu ocazia prăznuirii Pogorârii Sfântului Duh, a participat la Sfânta Liturghie, oficiată în Paraclisul Reședinței patriarhale, unde a ținut un cuvânt de învățătură.

Luni, 16 iunie

A deschis printr-o slujbă de Te Deum, oficiată în holul principal, „Europa Christiana”, al Palatului Patriarhal,

ceremonia Centrului de presă BASILICA al Patriarhiei Române cu prilejul lansării de către Patriarhia Română a propriei agenții de știri - www.basilica.ro., condusă de către Pr. Nicolae Dascălu, Consilier patriarhal și Director al Agenției de știri BASILICA. În cuvântul rostit cu acest prilej, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel s-a referit la rolul Centrului de presă BASILICA al Patriarhiei Române, care și-a sărbătorit cu această ocazie primul său hram - „Sfânta Treime”, urmând ca în 27 octombrie să sărbătorească cel de-al doilea hram, al înființării acestuia (27 octombrie 2007).

În cadrul evenimentelor Preafericirea Sa a oficiat și slujba de hirotiesie întru iconom stavrofor pentru mai mulți părinți profesori de la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul” din București, și anume: Pr. Prof. Sterea Tache, Pr. Conf. Daniel Benga, Pr. Conf. Mihai Săsăujan, Pr. Conf. Adrian Gabor, Pr. Conf. David Pestroiu, Pr. Lect. Matei Zaharia, Pr. Lect. Gheorghe Holbea și Pr. Lect. Ionuț Moldoveanu.

De asemenea, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a oferit Pr. Prof. Vasile Răducă - „Crucea patriarhală”, cea mai înaltă distincție a Patriarhiei Române, și Diploma de onoare „BASILICA” atât pentru unii dintre angajații Centrului de presă BASILICA, cât și pentru cei care sprijină desfășurarea activităților acestuia.

Martți, 17 iunie

A primit, la Reședința patriarhală, pe Înaltpreasfințitul Părinte Teofan, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, Înaltpreasfințitul Părinte Nifon, Arhiepiscop și Mitropolit al Târgoviștei, Înaltpreasfințitul Părinte Andrei al Alba-Iuliei,

Preasfințitul Părinte Vincențiu Ploieșteanu, Episcop vicar patriarhal, care au participat la ședința lunară Guvern - Patriarhie. De asemenea, a primit vizita Preasfințitul Părinte Calinic, Episcopul Argeșului și Muscelului.

A vizitat șantierul Catedralei patriarhale, unde a discutat și cu pictorii mozaicari aspecte ale amplasării unor icoane pe frontispiciul Catedralei în ocnițele existente.

Miercuri, 18 iunie

A participat în Aula „Patriarhul Teoctist” a Palatului Patriarhiei, la Conferința pastoral-misionară, care a reunit preoții celor trei protoierii din București. Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a evidențiat în cuvântarea sa necesitatea conștientizării de către clerul slujitor, dar și de către toți creștinii, a legăturii profunde dintre Sfânta Scriptură și Sfânta Liturghie. Preafericirea Sa a ținut să sublinieze că Hristos este centrul atât al Sfintei Scripturi, cât și al Sfintei Liturghii, și că această vedere mistagogică arată unitatea dintre Sfânta Scriptură și Sfânta Liturghie.

Joi, 19 iunie

A participat la a doua ediție a Simpozionului „Dialogul dintre teologie și filosofie” cu tema „Religia în operele unor filosofi români și filosofia în operele unor teologi români”, care s-a desfășurat în sala CONVENTUS a Palatului Patriarhiei. În deschiderea lucrărilor, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a menționat unele principii de orientare în folosirea filosofiei în teologie, evidențiind înțelepciunea drept punct comun între filosofie și teologie.

Sub președinția Preafericitului Părinte DANIEL, Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Munteniei și Dobrogei și Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, s-au desfășurat la Reședința patriarhală lucrările Sinodului Mitropolitan al Mitropoliei Munteniei și Dobrogei. Pe ordinea de zi au figurat doua adrese ale Arhiepiscopiei Bucureștilor privind înaintarea documentației canonizării a doi noi sfinți români (Sf. Dionisie Exiguul - trăitor în Dobrogea secolelor V-VI, considerat ca fiind părintele erei creștine și părintele Drep-tului bisericesc universal, și Iachint de Vicina, primul mitropolit al Țării Românești (1359-1372), care se mută din Dobrogea la Argeș), precum și propunerea Arhiepiscopiei Târgoviștei și a Episcopiei Argeșului și Muscelului privind canonizarea Voievodului Neagoe Basarab, domnitorul Țării Românești.

Vineri, 20 iunie

A primit vizita Domnului Sorin Oprescu, noul Primar general al Capitalei, căruia i-a citit o rugăciune de binecuvântare în Paraclisul „Sf. Gheorghe” și „Sfânta Parascheva” al Reședinței patriarhale. Preafericirea Sa l-a felicitat pe Dl. Oprescu pentru noua funcție, subliniind faptul că a primit această chemare într-o perioadă specială, când se va începe construirea noii Catedrale patriarhale, și i-a oferit în dar o icoană, ca semn de binecuvântare și încurajare.

Duminică, 22 iunie

A participat la slujba Sfintei Liturghii, oficiată de către Preasfințitul Părinte Vincențiu Ploieșteanu, Episcop vicar patriarhal, la Mănăstirea Antim

din Capitală, cu prilejul hramului acesteia. În cuvântul de învățătură rostit, Întâistătorul Bisericii Ortodoxe Române a menționat motivele pentru care Biserica Ortodoxa a hotărât ca în prima duminică după Rusalii să se facă pomenirea tuturor sfinților. Preafericirea Sa a menționat apoi faptul că, Duminica Tuturor Sfinților exprimă bucuria Duhului Sfânt atunci când oamenii se întorc cu credință și cu dragoste la Dumnezeu și împlinesc voia Lui.

Luni, 23 iunie

A avut o ședință de lucru, la Reședința patriarhală, cu domnii Marcel și Daniel Codrescu și Dl. Goagea, pictori mozaicari care lucrează la Catedrala patriarhală.

Marti, 24 iunie

A participat la Biserica „Sfânta Ecaterina”, după săvârșirea Sfintei Liturghii, la depunerea jurământului de credință al absolvenților Facultății de Teologie Ortodoxă „Patriarhul Justinian” din București. Preafericirea Sa a felicitat și a binecuvântat atât absolvenții, cât și cadrele didactice ale acestei instituții de învățământ, subliniind legătura importantă dintre ceremonialul jurământului de credință și ziua prăznirii Nașterii Sfântului Ioan Botezătorul, chemat de Dumnezeu să-I fie slujitor, ca și Sfinții Apostoli Petru și Pavel, care urmau a fi prăznuiți la data de 29 iunie.

Miercuri, 25 iunie

S-a întâlnit, la Reședința patriarhală, cu membrii Sectorului Noua Catedrală Patriarhală și Sectorul Monumente și Construcții Bisericești.

Joi, 26 iunie

Sub președinția Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române și Locțiitor de Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei, la Reședința patriarhală s-a desfășurat ședința Sinodului mitropolitan al Mitropoliei Olteniei, urmată de ședința specială de consultare a Sinodului mitropolitan cu membrii Adunării Eparhiale ai Arhiepiscopiei Craiovei, cu membrii clerici și mireni din celelalte eparhii ale Mitropoliei Olteniei, delegați în Adunarea Națională Bisericească pentru desemnarea candidaților la postul vacant de Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei.

Sinodul mitropolitan a desemnat, prin vot secret, pe Preasfințitul Părinte Vincentțiu Ploieșteanul, Episcop vicar patriarhal și pe Preasfințitul Părinte Irineu Slătineanul, Arhiereu vicar al Episcopiei Râmnicului. În urma consultărilor, Adunarea Eparhială a Arhiepiscopiei Craiovei și ceilalți membri clerici și mireni delegați în Adunarea Națională Bisericească din celelalte eparhii ale Mitropoliei Olteniei, au hotărât să propună Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române pentru alegerea de Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei pe aceiași ierarhi, Preasfințitul Părinte Vincentțiu Ploieșteanul și Preasfințitul Părinte Irineu Slătineanul.

Vineri, 27 iunie

A primit în vizită, la Reședința patriarhală, pe Doamna Berit Lanke și pe Domnul Tor Thommesen, împreună cu soția (Norvegia), care sprijină proiectul „Mia Casa”, Centru de zi pentru copiii, de la Bârnova de lângă Iași.

Duminică, 29 iunie

A participat la sărbătoarea hramului mănăstirii Duminica Sfinților Români din comuna Popești Leordeni, din județul Ilfov. În cuvântul de învățătură, Preafericirea Sa a vorbit despre însemnătatea zilei de 29 iunie, când sunt prăznuiți cei doi mari Apostoli, Sfinții Petru și Pavel, de întreaga creștinătate, iar pentru Biserica Ortodoxă Română, această zi a fost și praznicul Sfinților Români, hramul mănăstirii de la Popești-Leordeni și al Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă al Patriarhiei Române.

În finalul cuvântării Sale, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a anunțat că, în cadrul viitoarei ședințe a Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, vor fi propuși spre canonizare alți trei sfinți români (Dionisie Exiguul, Iachint de Vicina și Neagoe Basarab). Preafericirea Sa a oferit Diplome de Onoare unor ostenitori ai Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă.

S-a dat apoi citire de către Preasfințitul Părinte Varsanufie Prahoveanul, Episcop vicar al a Arhiepiscopiei Bucureștilor, textul Deciziei patriarhale nr. 6/2008 privind acordarea celui de-al doilea hram mănăstirii Duminica Sfinților Români de la Popești-Leordeni, și anume, “Sfântul Cuvios Teoctist”, cu data de prăznuire 3 septembrie, în memoria ctitorului ei, vrednicul de pomenire, patriarhul Teoctist.

A primit în audiență, la Reședința patriarhală, pe Dl. Grigorie Constantin, Ambasadorul României la Moscova. A fost evocată posibilitatea construirii unei biserici (capele) ortodoxe românești în incinta Ambasadei României la Moscova.

Luni, 30 iunie

A primit în audiență, la Reședința patriarhală, pe Excelența Sa, domnul Valeriu Arteni, Ministru Plenipotențiar în Ministerul Afacerilor Externe, până de curând Ambasador al României în Coreea de Sud. În cadrul întrevederii au fost subliniate aspectele culturale și spirituale cu care se confruntă societatea contemporană din Orientul Îndepărtat, evidențiindu-se, de asemenea, necesitatea ca Biserica Ortodoxă Română să acorde asistență religioasă comunității românești din Coreea de Sud, inclusiv prin înființarea unei parohii ortodoxe românești în această țară.

A primit în audiență, la Reședința patriarhală, pe Dl. Mihai Luchian, Arhitectul Mănăstirii Caraiman împreună cu Preacuviosul Protosinghel Teofil Anăstăsoaie, Exarhul Arhiepiscopiei Bucureștilor și monahul Gherasim Iorgu, de la schitul „Sfânta Cruce” - Caraiman, în vederea intensificării lucrărilor de construcție de la acest schit devenit recent mănăstire.

A primit în audiență, la Reședința patriarhală, pe Pr. Ilie Costescu de la parohia „Înălțarea Sfintei Cruci”, împreună cu Dl. Ioan Marticiuc, care au invitat pe Preafericirea Sa la sfințirea bisericii „Sf. Proroc Ilie” - Titan, din București, în data de 20 iulie 2008, când va fi dată și binecuvântarea pentru construirea unui Centru social-medical lângă noua biserică.

* * *

Pentru a răspunde diferitelor invitații, au fost delegați de către Preafericitul Părinte Patriarh Daniel:

Luni, 2 iunie

Preacucernicul Părinte Ion Armași, Inspector eparhial la Sectorul Relații

bisericești și interreligioase al Administrației Patriarhale, pentru a participa la festivitatea organizată cu ocazia „Zilei Ierusalimului”, de către Federația Comunităților Evreiești din România, la Sinagoga Mare din București.

Martți, 10 iunie

Preasfințitul Părinte Vincențiu Ploieșteanu, Episcop Vicar Patriarhal, pentru a participa la Concertul Extraordinar oferit de Casa Regală cu ocazia sărbătoririi Nunții de Diamant a Majestaților Lor Regele Mihai și Regina Maria, la Ateneul Român.

Miercuri, 11 iunie

Preasfințitul Părinte Vincențiu Ploieșteanu, Episcop Vicar Patriarhal, pentru a participa la recepția oferită de către Excelența Sa Dl. Alexander Churilin, Ambasadorul Federației Ruse, cu prilejul sărbătoririi Zilei Rusiei.

Joi, 12 iunie

Preacucernicul Părinte Florin Șerbănescu, Consilier patriarhal la Sectorul patrimoniu cultural al Administrației Patriarhale, la Târgul de Obiecte Bisericești organizat la Complexul Expozițional Romexpo.

Duminică, 15 iunie

Preasfințitul Părinte Vincențiu Ploieșteanu, Episcop Vicar Patriarhal, pentru a primi vizita oficială a delegației parlamentare condusă de către Dl. Noël Kinsella, Președintele Senatului Canadei, la Palatul Patriarhiei.

Luni, 23 iunie

Preasfințitul Părinte Vincențiu Ploieșteanu, Episcop Vicar Patriarhal, pentru

a participa la Expoziția Filatelică Mondială EFIRO 2008, la Complexul Expozițional Romexpo, ocazie cu care a fost lansată emisiunea filatelică „Monumente ce aparțin Patrimoniului Mondial UNESCO - Biserica Sfântul Gheorghe a Mănăstirii Voroneț”.

Miercuri, 25 iunie

Preacucernicul Părinte Valentin Fătu, Secretar la Sectorul Relații bisericești și interreligioase al Administrației Patriarhale, pentru a participa la recepția oferită de către Excelența Sa Dl. Ivica Mastroko, Ambasadorul Republicii Croația, cu prilejul sărbătoririi Zilei Naționale.

Joi, 26 iunie

Preasfințitul Părinte Ciprian Câmpineanul, Episcop Vicar Patriarhal, împreună cu Preacucernicul Părinte Dorel Moțoc, Consilier patriarhal la Sectorul social-filantropic al Administrației Patriarhale, pentru a participa la manifestările prilejuite de sărbătorirea „Zilei personalului din sistemul administrației penitenciarelor”, organizate de către Administrația Națională a Penitenciarelor cu sprijinul Patriarhiei Române la Palatul Patriarhiei.

Luni, 30 iunie

Preasfințitul Părinte Ciprian Câmpineanul, Episcop Vicar Patriarhal, împreună cu Preacucernicul Părinte Mihai Săsăujan, Conferențiar la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul”, pentru a participa la lansarea cărții „Preasfințitul Policarp, Însemnări despre Unchiul Pompei” a D-lui Radu Șerban, Ministru Plenipotențiar la Ministerul Afacerilor Externe.

* * *

1-31 iulie 2008

Martți, 1 iulie

A primit în audiență, la Reședința patriarhală, pe Pr. Cezar Vasiliu din Montreal, Canada. Au fost discutate perspectivele unificării celor două eparhii ortodoxe românești din SUA și Canada.

Miercuri, 2 iulie

A primit în vederea realizării unui interviu, la Reședința patriarhală, pe Părintele Jean-Paul Séd, Directorul Editurii CERF și pe Părintele Hyacinte Destivelle, Directorul Centrului ISTINA din Franța.

Joi, 3 iulie

A primit în audiență, la Reședința patriarhală, pe Pastorul Jean Arnold de Clermont, Președintele *Conferinței Bisericilor Europene* (KEK), pe Venerabilul Colin Williams, Secretar General, și pe Părintele Prof. Dr. Viorel Ioniță, Director de studii în cadrul aceleiași instituții. În timpul discuțiilor, s-a făcut o scurtă evaluare a impactului celei de a III-a *Adunări Ecumenice Europene* de la Sibiu din luna septembrie 2007 în *viața Bisericilor membre*. Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a subliniat necesitatea ca Bisericile din Europa să arate, pe lângă fidelitatea față de credința creștină, și creativitate pentru a răspunde noilor provocări ale lumii de astăzi, într-o Europă amenințată de secularizare, dar și de pluralism religios ca urmare a imigrației. Făcând o scurtă retrospectivă a existenței de 50 de ani a *Conferinței Bisericilor Europene*, Preafericirea Sa a arătat că, spre deosebire de primele trei decenii, marcate de existența a două

blocuri ideologice antagonice, Europa de astăzi, unificată în mare parte politic și economic în Uniunea Europeană, are nevoie, acum, și de o viziune spirituală și culturală creștină mai profundă și mai misionară.

Vineri, 4 iulie

A primit în audiență, la Reședința patriarhală, o delegație de parlamentari greci din Europa, SUA, Canada și Australia, reuniți în *Asociația Mondială Interparlamentară Elenă (Greacă)*, condusă de către Dl. Georgios Sourlas, vicepreședintele Parlamentului Elen. Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a exprimat bucuria întâlnirii cu reprezentanții poporului grec, membri în Parlamente din diferite țări ale lumii, subliniind că, împreună, clerici și oameni politici ortodocși, pot contribui la bunul mers al societății contemporane. În acest sens, Întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Române a făcut propunerea ca să fie organizate periodic (la 2-3 ani) întruniri ale liderilor Bisericilor Ortodoxe locale la care să participe și parlamentari ortodocși din state membre ale Uniunii Europene, care pot contribui la conturarea unei strategii comune pentru promovarea valorilor Ortodoxiei.

S-a întâlnit, la Reședința patriarhală, pentru o ședință de lucru cu membrii Cancelariei Sfântului Sinod.

A primit în audiență, la Reședința patriarhală, pe Dl. Prof. Martin Hauser (Elveția), profesor la Universitatea din București.

Duminică, 6 iulie

A asistat, în Duminica a treia după Rusalii, la Sfânta Liturghie săvârșită în

Paraclisul patriarhal cu hramul „*Sfântul Mc. Gheorghe*” și „*Sfânta Cuvioasă Parascheva*”, și a rostit un cuvânt de învățătură, pe marginea cuvintelor Evangheliei de la Matei privind grijile și prioritățile vieții creștinului (cf. Matei 6, 22-33).

Luni, 7 iulie

A primit în audiență, la Reședința patriarhală, pe Pr. Silviu Pufulete (Londra). A fost evidențiată necesitatea unei biserici ortodoxe române în Londra, întrucât în prezent parohia ortodoxă română este găzduită de o biserică anglicană.

Martți, 8 iulie

A participat la Sfânta Liturghie și la slujba de *TE-DEUM* din Paraclisul patriarhal cu hramul „*Sfântul Mc. Gheorghe*” și „*Sfânta Cuvioasă Parascheva*” săvârșite înainte de începerea lucrărilor ședinței Sfântului Sinod.

A prezidat ședința de lucru, la Reședința patriarhală, a Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, întrunit în Sala Sinodală, rostind un cuvânt de deschidere a ședinței, cu tema „*Să păstrăm unitatea de credință și disciplină canonică ortodoxă, dar și pacea dintre culte*”.

A prezidat apoi *Comisia teologică, liturgică și didactică*, în timpul lucrărilor pe comisii sinodale.

Miercuri, 9 iulie

Sub președinția Preafericitului Părinte Patriarh Daniel, în zilele de 8-9 iulie 2008, la Reședința patriarhală din București, s-a desfășurat ședința de lucru a Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, care a luat anumite hotărâri, dintre care menționăm: alegerea noului Mitropolit al Olteniei, Preasfințitul Pă-

rinite Irineu Popa, canonizarea Sfântului Ierarh Iachint de Vicina, primul Mitropolit al Țării Românești (cu ziua de pomenire la 28 octombrie), a Sfântului Cuvios Dionisie Exiguul, părintele erei creștine și al dreptului bisericesc (cu zi de pomenire 1 septembrie) și a Sfântului Voievod Neagoe Basarab, Domnitorul Țării Românești, creștin darnic, om de cultură isihastă și prinț al păcii (cu zi de pomenire 26 septembrie); fixarea datei de pomenire a Sfântului Sfințit Mucenic Ciprian, episcopul Cartaginei, în ziua de 13 septembrie; înființarea de birouri de catehizare a tineretului în fiecare eparhie a Bisericii Ortodoxe Române pentru dezvoltarea proiectului *Hristos împărtășit copiilor*. Sfântul Sinod a ales pe Părintele Arhimandrit Andrei - Nicolae Moldovan în postul de episcop vicar al Arhiepiscopiei Sibiului cu titlul de *Făgărășanul*.

Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a luat act cu bucurie de decizia congreselor celor două Eparhii ortodoxe românești din Statele Unite ale Americii și Canada de a aproba propunerile Comisiei Mixte de Dialog și de a împuternici această comisie să continue lucrarea în vederea realizării unificării celor două eparhii într-o singură Mitropolie Ortodoxă Românească pentru America de Nord, în comuniune canonică și spirituală directă cu Patriarhia Română.

Joi, 10 iulie

A participat la Sfânta Liturghie arhierască, oficiată de 20 de ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române la Catedrala arhiepiscopală cu hramul „*Înălțarea Domnului*” din Târgoviște. După citirea *Gramatei patriarhale* de acordare a titlului de *Mitropolit onorific*, Părintele

Patriarh i-a înmănat Înalt Preasfințitului Părinte Nifon însemnele de mitropolit, inclusiv camilafca neagră cu cruce. Preafericirea Sa a precizat faptul că titlul de *Mitropolit onorific* acordat IPS Nifon, Arhiepiscopul Târgoviștei, se justifică pentru că evidențiază mai întâi persoana, dar și orașul unde slujește, adică vechea capitală a Țării Românești.

În continuare, Întâistătătorul Bisericii a lansat ediția jubiliară a *Liturghierului lui Macarie*, la aniversarea a 500 de ani de la apariția primei cărți tipărite pe teritoriul românesc (1508). Preafericirea Sa i-a felicitat pe ostenitori pentru această realizare deosebită și a ținut un cuvânt de învățătură în care a subliniat faptul că izvorul culturii românești este cultul ortodox, evidențind că prima carte tipărită pe teritoriul românesc, *Liturghierul* realizat de ieromonahul Macarie în 1508, a fost o necesitate misionară. Această aniversare a avut loc și în contextul în care Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a declarat anul 2008 ca fiind: „*Anul Sfintei Scripturi și al Sfintei Liturghii*”. Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a evidențiat semnificația Liturghiei în Ortodoxie.

Apoi, a inaugurat Muzeul de artă sacră al Arhiepiscopiei Târgoviștei.

După amiază, a făcut un scurt popas duhovnicesc la Mănăstirea Dealu, la încheierea vizitei pastorale în Arhiepiscopia Târgoviștei. Părintele Patriarh Daniel s-a închinat în biserica „*Sf. Nicolae*” a mănăstirii, în pronaosul căreia se află mormântul domnitorului Radu cel Mare și racla cu capul voievodului Mihai Viteazul. Tot cu acest prilej, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a vizitat și locul unde, în urmă cu 500 de ani, a funcționat prima tiparniță din Țările

Române, ctitorită tot de către voievodul Radu cel Mare, și unde s-a tipărit Liturghierul ieromonahului Macarie, prima carte tipărită din țara noastră.

Vineri 11 iulie

A prezidat ședința săptămânală a Permanenței Consiliului Național Bisericesc.

Duminică, 13 iulie

A participat la slujba Sfintei Liturghii la Paraclisul „Sfântul Mc. Gheorghe” și „Sfânta Cuvioasă Parascheva” din cadrul Reședinței patriarhale. În cuvântul de învățătură, Preafericirea Sa s-a referit la principalele virtuți ale suțaului din pericopa evanghelică citită.

Luni, 14 iulie

A primit în audiență pe Înaltpreasfințitul Părinte Arhiepiscop Nicolae al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române din cele două Americi.

Martți, 15 iulie

A prezidat ședința săptămânală a Permanenței Arhiepiscopiei Bucureștilor.

Miercuri, 16 iulie

A prezidat ședința săptămânală a Permanenței Consiliului Național Bisericesc.

Joi, 17 iulie

A primit în audiență pe Dl. Petre Baron și pe D-na Getta Mărculescu de la Casa editorială Royal din București, în legătură cu editarea albumului „ROMÂNIA - spiritualitate și cultură”.

Duminică, 20 iulie

A participat, de sărbătoarea „Sfântului Mare Prooroc Ilie Tesviteanul”, la

Sfânta Liturghie, oficiată în noua biserică cu hramul „Sfântul Ilie” a parohiei „Înălțarea Sfintei Cruci” din cartierul Titan și a oficiat slujba de binecuvântare pentru începerea lucrărilor Așezământului social-filantropic „Sfântul Apostol Andrei” al parohiei. Sărbătoarea a început cu Sfânta Liturghie, săvârșită de Preasfințitul Părinte Varsanufie Prahoveanul, Episcop-Vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor, împreună cu un sobor de preoți. Aceasta a fost precedată de oficierea slujbei aghiazmei cu care, pentru a se putea sluji, din încredințarea Părintelui Patriarh, s-a stropit și binecuvântat noua biserică.

Pentru strădaniile duhovnicești de a întemeia o parohie, precum și pentru osârdia filantropică, concretizată în multe acțiuni sociale îndreptate către cei neputincioși din comunitate, părintele paroh Ilie Costescu a primit distincția onorifică de sachelar. Slujba hirotiesiei a fost săvârșită de Preafericitul Părinte Patriarh Daniel, după Sfânta Liturghie, care a adresat un cuvânt de felicitare parohului și credincioșilor care se osteneșc să ridice aceste locașuri de rugăciune și slujire lui Dumnezeu și oamenilor.

După acest moment a urmat slujba de sfințire a pietrei de temelie a unui așezământ social-filantropic pentru bătrâni „Sfântul Apostol Andrei”, care se va construi în curtea exterioară a bisericii, având ctitor principal pe Dl. Ion Mateciuc, președintele fundației „Metropolis”, care a organizat și un așezământ pentru copii și tineri orfani. Cu acest prilej, Părintele Patriarh a arătat cât de important este pentru viața Bisericii să existe, deodată, Liturghie și filantropie.

Luni, 21 iulie

A primit în audiență pe Dl. A.G.M. Lempers (Olanda), Președintele Fundației „Casa Sancta Maria” din Piatra Neamț, cămin pentru copii cu dizabilități.

A primit în vizită delegația Bisericii Ortodoxe Bulgare, condusă de către Preasfințitul Părinte Episcop Naum, Secretarul Sfântului Sinod, care a participat de sărbătoarea „Sfântului Mare Prooroc Ilie Tesviteanul”, la hramul bisericii bulgare din București.

A primit în audiență pe Maica Sta-reță Ierusalima Ghibu de la Mănăstirea Râmet, județul Alba.

A primit în audiență pe Preasfințitul Părinte Gurie Gorjeanul, Episcop vicar al Arhiepiscopiei Craiovei, pentru a finaliza programul de instalare a noului mitropolit al Olteniei.

Marti, 22 iulie

A prezidat ședința săptămânală a Permanenței Arhiepiscopiei Bucureștilor.

A serbat ziua de naștere, momentul aniversar debutând cu oficierea Sfintei Liturghii în Paraclisul patriarhal cu hramurile „Sfântul Gheorghe” și „Sfânta Parascheva”, iar la ora 12.00, s-a săvârșit slujba de *TE-DEUM*.

La slujba de mulțumire, oficiată de Preasfințitul Părinte Ciprian Câmpineanul, Episcop-Vicar Patriarhal, împreună cu un sobor de preoți și diaconi, în prezența Părintelui Patriarh, au participat Înalț Preasfințitul Părinte Mitropolit Nifon, Arhiepiscop al Târgoviștei, Preasfințitul Părinte Irineu, Arhiereu-Vicar al Episcopiei Râmnicului și Mitropolit ales al Olteniei, Preasfințitul Părinte Vincentiu Ploieșteanul, Episcop-Vicar Patriarhal, alături de care s-au aflat reprezentanți ai vieții politice și sociale din

România, precum și colaboratorii Preafericitului Părinte Daniel din Administrația Patriarhală și din Arhiepiscopia Bucureștilor.

La finalul slujbei de *TE-DEUM*, Preasfințitul Părinte Irineu, Mitropolitul ales al Olteniei, a adresat un cuvânt de felicitare Părintelui Patriarh, prin care a evidențiat marele dar al vieții și bucuria pe care o aduce Dumnezeu în lume prin cei ce contribuie la formarea noastră. În continuare, Mitropolitul ales al Olteniei a exprimat bucuria ierarhilor Sfântului Sinod, a personalităților prezente, precum și a poporului binecredincios la acest moment de sărbătoare pentru Patriarhul României, care se prelungește într-un moment de sărbătoare pentru întreaga Biserică.

Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a mulțumit tuturor celor prezenți și și-a exprimat bucuria pentru acest moment de recunoștință și emoție sfântă, arătând că ziua de naștere a fiecăruia dintre noi este un moment binecuvântat, în care trebuie să mulțumim, în primul rând, lui Dumnezeu, pentru că existăm. Întâistătorul Bisericii noastre a arătat în cuvântul său că demnitatea de patriarh la care a fost chemat înseamnă o legătură deosebită a poporului dreptcredincios cu Dumnezeu, care reclamă responsabilitatea rugăciunii pentru sănătatea și mântuirea poporului român, binevestirea iubirii Părintelui ceresc de Patriarh ca părinte spiritual al unui popor ortodox, promovarea demnității creștine și urmarea programului înscris în stema României - vulturul de aur purtător de cruce - care se înalță prin iubire jertfelnică și prin credința curată în slava dăinuirii veșnice, în iubirea Prea-sfintei Treimi.

Ziua oficială a Patriarhului României este data de 30 septembrie, data la care, în anul 2007, Preafericitul Părinte Daniel a fost întronizat ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române.

Miercuri, 23 iulie

A prezidat ședința săptămânală a Permanenței Consiliului Național Bisericesc.

A primit în audiență pe Dl. Mircea Ursache și pe D-na Daniela Lulache, de la Fondul *Proprietatea*.

Joi, 24 iulie

La Reședința patriarhală din București, în salonul „*Sfinții Români*”, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel și domnul Eugen Nicolăescu, Ministrul Sănătății Publice, au semnat Protocolul privind parteneriatul de „*Asistență Medicală și Spirituală*” între Patriarhia Română și Ministerul Sănătății Publice.

Preafericitul Părinte Patriarh a rostit apoi un cuvânt („*Să apărăm și să cultivăm împreună darul sănătății*”), prin care a arătat avantajele semnării acestui protocol.

A primit în audiență pe Dl. Cristian Tiu, ortodox român economist (Buffalo, SUA).

A primit în audiență pe Dl. Nicolae Noica, în vederea finalizării cărții despre istoria și arhitectura Palatului Patriarhiei (construit în anul 1908).

Vineri, 25 iulie

A primit în audiență pe Dl. Brăiescu din Bacău.

A primit în audiență pe Pr. Culai Enache, paroh la biserica ortodoxă română din Göteborg, Suedia.

A primit în audiență pe Pr. Petre Matei reprezentant al Comunității Ortodoxe Române din Cipru.

A primit în audiență delegația Bisericii Ortodoxe Române formată din Înaltpreasfințitul Părinte Mitropolit Nifon, Arhiepiscopul Târgoviștei și Exarh patriarhal, Preasfințitul Părinte Casian, Episcopul Dunării de Jos și Preasfințitul Părinte Ciprian, Episcop vicar patriarhal, în ajunul plecării la Kiev, Ucraina, pentru zilele de 26-28 iulie 2008, la festivitățile prilejuite de aniversarea a 1020 de ani de la creștinarea poporului rus, în timpul cneazului Vladimir al Kievului. Cu această ocazie le-a înmănat delegaților Patriarhiei Române un mesaj pentru a fi transmis participanților la aniversare, din partea Preafericirii Sale.

Sâmbătă, 26 iulie

După Sfânta Liturghie săvârșită în Catedrala *Sfântul Spiridon Nou* din București, în sala *Europa Christiana* a Palatului Patriarhiei a fost oficiată o slujbă de pomenire pentru Fericitul întru adormire Teoctist Patriarhul, de către Preafericitul Părinte Patriarh Daniel, care a adresat celor prezenți un cuvânt de omagiere („*Prezent în Biserică prin lumina slujirii sale*”) a personalității vrednicului de pomenire Părinte Patriarh Teoctist.

La finalul slujbei de pomenire, cei prezenți au mers la mormântul Părintelui Patriarh Teoctist din Catedrala patriarhală (aflată în restaurare), pentru un moment de rugăciune și prinos de cinstire.

Duminică, 27 iulie

A oficiat ceremonia întronizării noului Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei, Înaltpreasfințitul Părinte Irineu Popa, alături de un sobor de 18 arhierei, în Catedrala „*Sfântul Mare Mucenic Dimitrie, Izvorătorul de*

mir“ din Craiova, la care au participat preoți și credincioși din Oltenia și din alte zone ale țării, reprezentanți ai autorităților centrale și locale, personalități ale vieții publice românești.

După Sfânta Liturghie, oficiată de soborul de arhieriei prezenți la Craiova, condus de Înaltpreasfințitul Părinte Teofan, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, alături de un număr impresionat de preoți și diaconi, a avut loc ceremonia propriu-zisă de întronizare. Momentul solemn a început cu citirea *Gramatei Patriarhale* de către Preasfințitul Părinte Gurie Gorjeanul, Episcop vicar al Arhiepiscopiei Craiovei, după care Înaltpreasfințitul Părinte Irineu a primit însemnele mitropolitane. Astfel, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel i-a oferit pe rând crucea pectorală, engolpionul, camilafca neagră cu cruce și cârja mitropolitană. După aceste momente solene, Preafericirea Sa a rostit un cuvânt de felicitare („*Slujitor al lui Hristos Care iartă păcatele și vindecă bolile*”), prin care a subliniat, în primul rând, misiunea arhierului în Biserică și grija sa pentru credincioșii pe care trebuie să-i conducă pe calea mântuirii, dar și responsabilitatea pe care Înaltpreasfințitul Părinte Irineu o va avea în noua slujire.

La final, soborul arhieriei a ieșit pe platoul special amenajat în fața Catedralei mitropolitane, unde Preafericitul Părinte Patriarh Daniel și Înaltpreasfințitul Părinte Mitropolit Irineu s-a adresat credincioșilor prezenți la eveniment, binecuvântându-i.

Martți, 29 iulie

A prezidat ședința săptămânală a Permanenței Arhiepiscopiei Bucureștilor, la Mănăstirea Cernica.

Miercuri, 30 iulie

A prezidat ședința săptămânală a Permanenței Consiliului Național Bisericesc.

Joi, 31 iulie

A primit în audiență pe Dl. Cătălin PREDOIU, Ministrul Justiției, însoțit de D-l. Gabriel Palade.

* * *

Pentru a răspunde diferitelor invitații, au fost delegați de către Preafericitul Părinte Patriarh Daniel:

Joi, 3 iulie

Preasfințitul Părinte Ciprian Câmpineanul, Episcop Vicar Patriarhal, pentru a participa la recepția oferită de către Dl. Sotiris Fotopolos, Președintele Uniunii Elene din România și Vicepreședintele Asociației mondiale a Parlamentarilor de Origine Greacă, cu ocazia vizitei în România a Delegației Conducerii Mondiale a acestei Asociații.

Preacucernicul Părinte Cristian Popa, Consilier patriarhal la Sectorul Diaconia al Administrației Patriarhale, pentru a participa la cea de a cincea ședință a Consiliului Național de Dezbatere Publică, la invitația Excelenței Sale Dl. Attila Korodi, Ministrul Mediului și dezvoltării durabile, în Aula Magna a Academiei Române.

Vineri, 4 iulie

Preasfințitul Părinte Vincentiu Ploieșteanu, Episcop Vicar Patriarhal, pentru a participa la sărbătorirea celei de a 232-a aniversări a Independenței Statelor Unite ale Americii, la invitația Excelenței Sale Dl. Ambasador Nicholas Taubman.

Duminică, 10 iulie

Preacucernicul Părinte Ion Armași, Inspector eparhial la Sectorul Relații

bisericești și interreligioase al Administrației Patriarhale, pentru a participa la Adunarea Generală a Federației Comunităților Evreiești din România, la invitația D-lui Dr. Aurel Vainer, Președintele acestei Federații.

Marti, 8 iulie

Preasfințitul Părinte Ciprian Câmpeianul, Episcop Vicar Patriarhal, pentru a participa la recepția oferită de către Excelența Sa Dl. Daniele Mancini, Ambasadorul Italiei.

Joi, 10 iulie

Dl. Sorin Șelaru, Inspector eparhial la Sectorul Relații bisericești și interreligioase al Administrației Patriarhale, pentru a participa la Ateneul Român la Concertul de deschidere a Președinției franceze a Uniunii Europene, la invitația Excelenței Sale, Dl. Henri Paul, Ambasadorul Franței în România.

Luni, 14 iulie

Preacucernicul Părinte Valentin Fătu, Secretar la Sectorul Relații bisericești și interreligioase al Administrației Patriarhale, pentru a participa la recepția oferită de către Excelența Sa Dl. Henri Paul, Ambasadorul Franței în România, cu ocazia Zilei Naționale.

Joi, 17 iulie

Preacucernicul Părinte Dorel Moțoc, Consilier Patriarhal la Sectorul social-filantropic al Administrației Patriarhale, pentru a participa la vernisajul expoziției „*Forțele Aeriene în memoria fotografiilor*” la Cercul Militar Național, organizată cu ocazia Zilei Aviației Române și a Forțelor Aeriene.

Duminică, 20 iulie

Preacuviosul Părinte Arhimandrit Timotei Aioanei, Exarh cultural al Arhiepiscopiei Bucureștilor, pentru a participa la hramul Mănăstirii Crasna și la lansarea monografiei acestei mănăstiri.

Miercuri, 23 iulie

Preacucernicul Părinte Cristinel Trandafir, coordonatorul Biroului de Pelerinaje de la Mănăstirea Antim, pentru a participa la recepția oferită de către Excelența Sa Dl. Fawzi Gogar, Ambasadorul Republicii Arabe Egipt, cu ocazia Zilei Naționale a Egiptului.

* * *

1-31 august 2008

Vineri, 1 august

A oficiat, la Paraclisul patriarhal, cu hramul „*Sfântul Gheorghe*” și „*Sfânta Cuvioasă Parascheva*” slujba hiroteziei întru duhovnic pentru patru preoți de mir și un ieromonah. Au primit harul duhovniciei Pr. Spătaru Mihail Sorin, slujitor la Capela Spitalului de pediatrie „*Sfinții Apostoli Petru și Pavel*” din Ploiești, Pr. Alexa Vladimir-Cătălin, slujitor la Capela „*Sfântul Prooroc Ilie*” a Aeroportului „Henri Coandă” - Otopeni, Pr. Cristian Manolache, slujitor la Capela „*Sfântul Mucenic Mina*” de la Institutul Național de Medicină Legală „Mina Minovici” din București, Pr. Daniel Flonta, slujitor la Biserica Cașin din București și Ieromonahul Andrei Ghiță de la Schitul Darvari, București. La finalul slujbei de hirotezie, Părintele Patriarh a explicat noilor duhovnici însemnătatea misiunii de părinte duhovnicesc, pe care au primit-o odată cu hirotezia, arătând, de asemenea, care este

rolul părintelui duhovnic în comunitatea în care păstorește, precum și nevoia de a avea el însuși un duhovnic.

A primit în audiență pe Dl. Florinel Frunză de la Secretariatul de Stat pentru Culte.

A primit în audiență pe Dl. Valer Dorneanu, Vicepreședinte și pe Dl. Mihai Ungheanu, Secretar general adjunct, de la Camera Deputaților.

Duminică, 3 august

A luat parte la Sfânta Liturghie oficiată în Paraclisul Reședinței Patriarhale, îndemnând, prin predica rostită, la solidaritate creștină cu cei aflați în suferință. De asemenea, în cuvântul rostit, Părintele Patriarh a evidențiat faptul că Biserica lui Hristos trebuie, deodată cu predicarea Evangheliei, să săvârșească binele și fapta cea bună, să aline suferința, să elibereze pe oameni din durere și din necazurile care întristează viața. În acest context, Părintele Patriarh s-a referit la miile de suflete afectate de inundațiile care s-au abătut luna trecută asupra Moldovei și a Maramureșului, făcând un apel de ajutorare a celor sinistrați din comuna Rădăuți-Prut, din județul Botoșani, unde peste 300 de case au fost inundate, dintre care mai bine de jumătate, complet distruse.

Luni, 4 august

A prezidat în Sala „Conventus” a Palatului Patriarhiei lucrările Cercului pastoral al preoților din spitalele din București. Evenimentul a avut loc după Sfânta Liturghie, oficiată la Mănăstirea Radu Vodă, la care au participat cei 45 de preoți slujitori în capelele spitalelor din Capitală. Preafericitul Părinte Pa-

triarh Daniel a deschis cu un cuvânt seria dezbaterilor în cadrul cărora au fost prezentate următoarele referate: „*Sensul teologic al suferinței și al vindecării - argumente din Sfânta Scriptură*”, prezentat de Pr. Tudor Ciocan, urmat de cel al Pr. Teodorescu Posea, intitulat „*Sensul teologic al suferinței și al vindecării - mărturii ale Sfinților Părinți*”. Ultima prelegere cu subiectul „*Sensul teologic al suferinței și al vindecării - mărturii din experiența preoților din spitale*” a fost prezentat de către Pr. Ionuț Badea, slujitor la capela Spitalul de Endocrinologie „Constantin Parhon”. În cadrul întâlnirii, au fost discutate și alte probleme referitoare la activitatea liturgică, pastoral-misionară și socială a preoților de spital.

Martți, 5 august

A prezidat ședința săptămânală a Permanenței Consiliului Național Bisericesc și a Permanenței Arhiepiscopiei Bucureștilor.

A vizitat la Sinaia Centrul social-pastoral „Sf. Ecaterina” - aparținând Schitului Darvari.

Miercuri, 6 august

A participat, în prezența a circa 1.500 de credincioși, la slujba de târnosire a noii biserici și a complexului monahal care a fost săvârșită de Preasfințitul Părinte Varsanufie Prahoveanu, Episcop-Vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor. Sfânta Liturghie a fost săvârșită pe scena din curtea schitului. Preafericirea Sa a ținut un cuvânt de învătătură, în care a menționat însemnătatea sărbătorii Schimbării la Față.

În continuare, Părintele Patriarh a explicat Troparul Schimbării la Față a Domnului, arătând că termenul „*fitor*“, cuvânt care nu se găsește în dicționarul Academiei Române, a fost creat de Biserica și înseamnă „*cel ce fîntează pururea, are menirea de a fi pururea*“.

În continuare, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a spus câteva cuvinte și despre istoria Schitului „*Sfânta Ana*“, amintind că în 1946, credincioșii din părțile Sinaiei au cerut Arhiepiscopiei Bucureștilor înființarea Schitului „*Sfânta Ana*“, dar nu s-a reușit atunci. În motivația credincioșilor pentru înființarea schitului, se arăta că acesta are o legătură prietenească și duhovnicească cu Schitul Durău, de la poalele Muntelui Ceahlău, adică există o legătură între schiturile de pe munții din Moldova, cu cele din Țara Românească.

Preafericirea Sa l-a felicitat apoi pe părintele Ioanichie Șomcutean, starețul schitului, care s-a străduit ca locul acesta să-și recapete chemarea sa duhovnicească, pentru a fi un loc de rugăciune și de înălțare duhovnicească.

În semn de binecuvântare, Părintele Patriarh a oferit bisericii Schitului „*Sfânta Ana*” o cruce patriarhală de binecuvântare, punând-o sub ocrotirea a încă doi sfinți: Sf. Iustin Martirul și Filosoful, precum și Sfântul Ioanichie cel Mare. Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a decernat Diplome de vrednicie ctitorilor acestui nou așezământ monahal din cuprinsul Arhiepiscopiei Bucureștilor: D-lui Prof. Iustin Gătej, ctitorul principal al mănăstirii, domnilor Chiriac Florian și Dan Ionel, precum și Dl. Gheorghe Vlad Oprea, primarului orașului Sinaia.

A poposit la mănăstirea Sinaia.

A primit în audiență, la mănăstirea Sinaia, pe Dl. Cristian Tiu, ortodox român economist (Buffalo, SUA).

S-au împlinit 21 de ani de când Preafericitul Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, a depus voturile monahale la mănăstirea Sihăstria.

Joi 7 august

A vizitat Primăria orașului Sinaia.

A fost primit la Mănăstirea „*Înălțarea Sfintei Cruci*” - Caraiman din Bușteni, unde s-a întâlnit și cu Dl. Savel Nae, Viceprimarul Orașului Bușteni.

A vizitat Centrul Social Pastoral „*Sfânta Treime*” din Bușteni.

A fost primit la Mănăstirea Ghihiu din județul Prahova.

Duminică 10 august

A participat la Sfânta Liturghie de la Mănăstirea „*Sf. Pantelimon*” din localitatea Lacul Sărat, județul Brăila, unde a ținut un cuvânt de învățătură. În contextul confruntărilor armate din Caucaz, a îndemnat pe toți credincioșii creștini ortodocși la rugăciune pentru pace în această regiune a lumii. Preafericirea Sa și-a exprimat speranța că părțile implicate în conflict, două țări cu populație majoritar ortodoxă, vor rezolva diferendele pe calea dialogului.

În același timp, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a reînnoit apelul pentru ajutorarea persoanelor sinistrate în urma inundațiilor abătute recent asupra țării noastre.

Vineri, 15 august

A fost prezent la Sfânta Liturghie de la Mănăstirea „*Adormirea Maicii*

Domnului“ din Techirghiol, județul Constanța, care și-a serbat hramul. Slujba din ziua hramului Mănăstirii „Sfânta Maria“ din Techirghiol a fost oficiată ieri, de un sobor de preoți condus de Pr. Viorel Pasmangiu, paroh la Biserica „Sfântul Ilie“ - Techirghiol, iar răspunsurile de la strană au fost date de Corul „Sfântul Apostol Andrei“ al Mănăstirii Dervent.

Maica proin-stareță, stavrofora Semfora Gafton (fosta stareță a Mănăstirii Techirghiol), alături de monahia Lucia Roșu, actuala stareță, împreună cu obștea mănăstirii, înconjurate de câteva sute de credincioși, au asistat la slujba Sfintei Liturghii, alături de Preafericitul Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.

După Sfânta Liturghie, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a urat părintelui Arsenie Papacioc mulți ani întru slujire, cu ocazia zilei de naștere (94 de ani). A amintit cu acest prilej că în aceeași zi este și hramul noului așezământ, Centrul Cultural-Pastoral „Sfânta Maria“ - Techirghiol, întemeiat anul acesta, în scopul promovării credinței ortodoxe, a spiritualității și a culturii românești, dar și pentru tratarea bolilor în baza de odihnă și tratament a acestui Centru nou înființat.

Referindu-se la importanța sărbătorii Adormirii Maicii Domnului, Părintele Patriarh a spus că a cerut „Parlamentului României ca sărbătoarea Adormirii Maicii Domnului să se înscrie ca sărbătoare anuală legală”.

De asemenea, Părintele Patriarh a mulțumit celor care „în baza tradiției și la apelul nostru, au cântat și au citit *Paraclisul Maicii Domnului*“ în tot timpul postului Adormirii Maicii Domnului.

Sâmbătă 16 august

A primit în audiență pe Pr. Prof. Ioan Sauca, Directorul Institutului Ecu-
menic de la Bossey, Elveția.

Duminică 17 august

A asistat, în „Duminica migranților”, la Mănăstirea „Adormirea Maicii Domnului“ din Techirghiol la Sfânta Liturghie. Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a vorbit despre importanța rugăciunii, pentru ca cei plecați în Occident să nu se îndepărteze de la dreapta credință. Preafericirea Sa a explicat în cuvântul de învățătură înțelesurile duhovnicești ale Evangheliei după Matei, care relatează episodul umblării pe marea învolburată a Mântuitorului Iisus Hristos.

A primit în audiență pe Pr. Dumitru Cristinică din cadrul Poliției județene Constanța.

A primit în audiență pe Dl. Adrian Stan, Primarul orașului Techirghiol.

A primit în audiență pe Dl. Septimiu-Sever Bourceanu, Directorul Sanatoriului balnear din Techirghiol.

A primit în audiență pe Dl. Cristinel Dragomir, Vicepreședintele Consiliului Județean Constanța.

Martți, 19 august

A prezidat ședința săptămânală a Permanenței Arhiepiscopiei Bucureștilor.

A primit în audiență, la Reședința patriarhală, pe Dl. Varujan Vosganian, Ministrul Economiei și Finanțelor.

Miercuri, 20 august

A primit în audiență, la Reședința patriarhală, pe D-na Theodora Bertzi, Secretar de Stat, coordonator al Departamentului Afaceri Sociale și Egalitate

de Șanse din Ministerul Muncii, Familiei și Egalității de Șanse.

A prezidat ședința săptămânală a Permanenței Consiliului Național Bisericesc.

Joi, 21 august

A primit în audiență, la Reședința patriarhală, pe Pr. Vasile Iorgulescu de la parohia *Sfântul Ioan Botezătorul* de la Strasbourg, Franța.

A primit în audiență, la Reședința patriarhală, pe Pr. Silviu State de la biserica *Sfânta Muceniță Paraschevi* din Istanbul, Turcia.

Vineri, 22 august

A primit în audiență, la Reședința patriarhală, pe Dl. Cătălin Băluță (pictor, mozaicar).

A primit în audiență, la Reședința patriarhală, pe Părintele Philippe Bizzard, din Franța.

Duminică, 24 august

A participat la Sfânta Liturghie de la Paraclisul Reședinței patriarhale, cu hramul „*Sfântul Gheorghe*” și „*Sfânta Cuvioasa Parascheva*”, unde a ținut un cuvânt de învățătură. Preafericirea Sa a explicat înțelesurile duhovnicești ale Evangheliei după Matei, din Duminica a X-a după Rusalii, care relatează minunea vindecării lunaticului. Părintele Patriarh a vorbit despre vindecare, ca lucrare a lui Dumnezeu în oameni și cu participarea oamenilor, subliniind rolul credinței în viața noastră.

A primit în audiență, la Reședința patriarhală, pe Preasfințitul Părinte Episcop Macarie al Episcopiei Ortodoxe Române a Europei de Nord și pe Dl. Toader

Paleologu, Ambasadorul României în Regatul Danemarcei.

A primit în audiență, la Reședința patriarhală, pe Dl. Dimitrios Fourlemaidis din Grecia.

Martți, 26 august

A primit în audiență, la Reședința patriarhală, pe Dl. Ing. Eugeniu Iordăchescu, Consilier patriarhal.

A prezidat ședința săptămânală a Permanenței Arhiepiscopiei Bucureștilor.

A primit în audiență, la Reședința patriarhală, pe Dl. Nicolae Noica, în vederea finalizării albumului dedicat Palatului Patriarhiei.

A primit în audiență, la Reședința patriarhală, pe Dl. Cristian David, Ministrul Administrației și Internelor.

Miercuri, 27 august

A prezidat ședința săptămânală a Permanenței Consiliului Național Bisericesc.

A primit în audiență, la Reședința patriarhală, pe D-na Minodora Ilie și pe Dl. Constantin Nicolescu, Președintele Consiliului Județean Argeș, în vederea ajutorării Schitului Dragoslavele (Stavropighie patriarhală).

Joi, 28 august

A primit în audiență, la Reședința patriarhală, pe Dl. Bogdan Tătaru Cazan, Consilier de Stat pe probleme de cultură și culte la Departamentul pentru Relația cu Autoritățile Publice și Societatea Civilă al Administrației Prezidențiale.

A primit în audiență, la Reședința patriarhală, pe Dl. Șerban Cantacuzino, Președintele „*Fundației Cantacuzino*”, în legătură cu noua statuie a Domnitorului Șerban Cantacuzino de pe Dealul Mitropoliei.

Vineri, 29 august

A participat la Sfânta Liturghie și a rostit un cuvânt de învățătură la Mănăstirea Țigănești, din județul Ilfov, cu ocazia sărbătorii închinată Tăierii Capului Sfântului Ioan Botezătorul. Părintele Patriarh a vorbit în prezența a celor 120 de maici din obștea mănăstirii și a mai multor credincioși. După ce a relatat martiriul Sfântului Ioan, a adăugat că acest praznic se serbează prin post. Preafericirea Sa a făcut și o paralelă între cele trei mari sărbători ale lunii august, Schimbarea la Față a Mântuitorului, Adormirea Maicii Domnului și Tăierea Capului Sfântului Ioan Botezătorul. În continuare, Preafericirea Sa a precizat că sărbătorile acestei luni reprezintă și o pregătire a noastră pentru noul an bisericesc, care începe la 1 septembrie.

Duminică, 31 august

A participat la Sfânta Liturghie, oficiată la Mănăstirea Țigănești din județul Ilfov. Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a explicat semnificațiile pericopei evanghelice din duminica a XI-a după Rusalii, care relatează pilda datornicului nemilostiv. Rezumând învățătura *Evangheliei, Preafericirea Sa a subliniat* că trebuie să iertăm pe semenii noștri din trei motive: 1) pentru a ne asemăna cu Dumnezeu cel milostiv și iertător; 2) pentru a ne elibera de răutate și răzbunare; 3) pentru a înnoi relațiile cu semenii noștri.

Începând de anul acesta, în calendarul Bisericii noastre va fi trecut la 1 septembrie și Sfântul Dionisie Exiguul (cel Smerit sau cel Mic), care a trăit în secolul al VI-lea, și care este socotit „Părintele erei creștine și al dreptului

bisericesc“. Canonizarea a fost deja făcută de către Sfântul Sinod, iar proclamarea publică și solemnă a canonizării sale va avea loc în luna noiembrie 2008.

După Sfânta Liturghie, Preafericitul Părinte Daniel a vizitat atelierile Mănăstirii Țigănești. Cu acest prilej, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a subliniat necesitatea renovării și re tehnologizării acestora.

* * *

Pentru a răspunde diferitelor invitații, a fost delegat de către Preafericitul Părinte Patriarh Daniel:

Duminică, 10 august

Preacuviosul Părinte Arhimandrit Timotei Aioanei, Exarh cultural al Arhiepiscopiei Bucureștilor, pentru a participa la tunderea în monahism a patru viețuitoare din obștea mănăstirii Țigănești: Eustochia, Elena, Inochentia și Teofana.

Joi, 14 - Vineri, 15 august

Preacuviosul Părinte Arhimandrit Timotei Aioanei, Exarh cultural al Arhiepiscopiei Bucureștilor, pentru a săvârși, în sobor de preoți și diaconi slujba *privegherii și Sfânta Liturghie cu prilejul hramului mănăstirii Sinaia.*

Miercuri, 20 august

Preacuviosul Părinte Arhimandrit Timotei Aioanei, Exarh cultural al Arhiepiscopiei Bucureștilor, pentru a săvârși, în biserica „Sf. Nicolae” de la mănăstirea Cernica, în sobor de preoți și diaconi, slujba înmormântării Protosinghelului Ieronim Stanciu, unde a citit mesajul Preafericitelui Părinte Patriarh Daniel.

Joi, 28 august

Preacuviosul Părinte Arhimandrit Timotei Aioanei, Exarh cultural al Arhiepiscopiei Bucureștilor, pentru a săvârși, la mănăstirea Zamfira, slujba înmormântării Arhimandritului Gavril Stoica, unde a citit mesajul Preafericitului Părinte Patriarh Daniel.

* * *

1-30 septembrie 2008**Luni, 1 septembrie**

A primit în audiență, la Reședința Patriarhală, pe Dl. Vasile Buzuloi, pictor bisericesc.

A prezidat, la Reședința Patriarhală, ședința săptămânală a Permanenței Arhiepiscopiei Bucureștilor.

A primit în audiență, la Reședința Patriarhală, pe Dl. Cristian Adomniței, Ministrul Educației, Cercetării și Tineretului.

Marti, 2 septembrie

A primit în audiență, la Reședința Patriarhală, pe Părintele Ierodiacon Justinian Stoica, de la Schitul românesc *Prodromul* din Muntele Athos.

A prezidat, la Reședința Patriarhală, ședința de lucru a Comisiei Mixte Guvern - Patriarhie, formată din reprezentanți ai Guvernului României și ai Bisericii Ortodoxe Române. La ședință a participat și domnul Cristian David, ministrul Internelor și Reformei Administrative.

În timpul ședinței, reprezentanții Guvernului au precizat faptul că, în urma analizei la nivelul Executivului, s-a stabilit că, având în vedere statutul juridic al Patriarhiei Române de *instituție de drept privat de utilitate publică*,

responsabilitatea soluționării cererilor de retrocedare formulate pentru o suprafață de aproximativ 4.500 m² din terenul destinat construirii Ansamblului Arhitectural „*Catedrala Mântuirii Neamului*” revine Statului prin Ministerul Economiei și Finanțelor. Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a subliniat faptul că legea pentru construirea viitoarei catedrale nu prevede o astfel de obligație pentru Patriarhia Română, aceasta având numai responsabilitatea construirii catedralei cu sprijinul autorităților centrale și locale.

Comisia mixtă Guvern-Patriarhie a convenit la promovarea unei inițiative legislative pentru acordarea eșalonată de despăgubiri unităților cultelor religioase pentru clădirile preluate de către regimul comunist în perioada 6 martie 1945 - 22 decembrie 1989 și care nu mai există în natură în prezent, fiind demolate. S-a apreciat că un astfel de act legislativ va înlătura discriminarea la care sunt supuse în prezent cultele religioase în comparație cu alți foști proprietari.

De asemenea, Comisia mixtă Guvern-Patriarhie și dl. ministru Cristian David au analizat mai multe propuneri administrative de corectare a trecerii abuzive a unor proprietăți bisericești (cimitire parohiale și mănăstirești, locașuri de cult și case parohiale cu terenul aferent, troițe etc.) în inventarul domeniului public de către Consiliile locale dintr-o serie de localități din unele zone ale țării.

În cadrul ședinței, au mai fost făcute informări asupra stadiului unor inițiative legislative aflate în curs de legisferare și s-au luat în discuție propuneri ale Patriarhiei Române de îmbunătățire

a cadrului legislativ stabilit prin Legea nr. 489/2006 privind libertatea religioasă și regimul general al cultelor privind rolul spiritual, educațional, social-caritabil, de parteneri sociali și factori ai păcii sociale al cultelor.

Miercuri, 3 septembrie

A primit în audiență, la Reședința Patriarhală, pe Dl. Dumitru Groza din Timișoara, sponsor al Bisericii în materie de transport rutier.

A prezidat, la Reședința Patriarhală, sesiunea săptămânală a Permanenței Consiliului Național Bisericesc.

A participat la Sfânta Liturghie oficiată la Mănăstirea „*Duminica Sfinților Români*” din Capitală, care și-a serbat al doilea hram, „*Cuviosul Teoctist din Palestina*”. Sfânta Liturghie, care a avut loc la biserica mănăstirii din incinta Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, a fost săvârșită de Preasfințitul Părinte Varsanufie Prahoveanul, Episcop-Vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor, împreună cu ieromonahii din obștea mănăstirii și cu preoți consilieri ai Arhiepiscopiei Bucureștilor.

La sfârșitul Sfintei Liturghii, Preafericitul Părinte Daniel a binecuvântat obștea și credincioșii prezenți la hram și a ținut un cuvânt de învățătură în care a arătat *importanța celui de-al doilea hram al acestei mănăstiri, spre pomenirea patriarhului Teoctist*, încurajând, de asemenea, *lucrarea misionară care se realizează în cadrul noii Fabrici de lumânări*. În cuvântul său, Întâistătorul Bisericii noastre a arătat că oamenii care țin legătura cu Dumnezeu, cu Hristos, Lumina Lumii, devin lumânări în lume, care luminează tuturor

celor de lângă ei. S-a referit apoi și la viața sfântului ocrotitor al așezământului, Sfântul Cuvios Teoctist din Palestina.

A urmat apoi vizita Preafericitului Părinte Patriarh Daniel la noua fabrică de lumânări și la Atelierele Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă.

Joi, 4 septembrie

A primit în audiență, la Reședința Patriarhală, pe Înaltpreasfințitul Părinte Irineu, Arhiepiscopul Craiovei și Mitropolitul Olteniei.

A primit în audiență, la Reședința Patriarhală, pe D-na Arhitect Laura Mânzăraru, pe Dl. Ing. Mihai Luchiancu și pe Pr. Dumitru Costică, Protopop de Câmpina.

A primit în audiență, la Reședința Patriarhală, pe D-na Arhitect Constanța Carp, șef proiect de restaurare a Catedralei patriarhale.

A primit în audiență, la Reședința Patriarhală, pe Dl. Constantin Grigorie, Ambasadorul României la Moscova, în vederea construirii unei biserici la Ambasada României la Moscova.

A primit în audiență, la Reședința Patriarhală, pe Dl. Varujan Vosganian, *Ministrul Economiei și Finanțelor*, în vederea sprijinului financiar pentru preoții și parohiile sărace.

Vineri, 5 septembrie

A primit în audiență, la Reședința Patriarhală, pe Dl. Pastor Viorel Dima, care a solicitat întâlniri mai dese ale cultelor din România.

Duminică, 7 septembrie

A participat la Sfânta Liturghie de la Mănăstirea Samurcășești din Comuna

Ciorogârla, județul Ilfov. În cuvântul rostit în cadrul Sfintei Liturghii, Preafericitul Părinte Patriarh a explicat înțelesurile duhovnicești ale crucii, morții și Învierii lui Hristos, așa cum reies din convorbirea lui Iisus cu Nicodim, din Evanghelia după Ioan, rânduită de Biserica a se citi în duminica dinaintea Înălțării Sfintei Cruci.

Preafericirea Sa a anunțat intenția Patriarhiei Române de a construi la Mănăstirea Samurcășești un cămin pentru bătrâni, după care, împreună cu obștea mănăstirii, a vizitat atelierele mănăstirii.

Luni, 8 septembrie

Cu ocazia praznicului „*Nașterii Maicii Domnului*” a participat la Sfânta Liturghie oficiată la Mănăstirea Samurcășești, care și-a sărbătorit hramul, și a ținut un cuvânt de învățătură.

Marti, 9 septembrie

A primit în audiență, la Reședința Patriarhală, pe Dl. Ion Macovei, Ambasadorul României la Belgrad, Serbia. A fost abordată și situația românilor ortodocși din Serbia.

A prezidat, la Reședința Patriarhală, ședința săptămânală a Permanenței Arhiepiscopiei Bucureștilor.

Miercuri, 10 septembrie

A primit în audiență, la Reședința Patriarhală, pe Dl. Ionel Nicu Sava, Ambasadorul României la Berna, Elveția. A fost abordată posibilitatea organizării unui Centru cultural românesc la Lausanne.

A prezidat, la Reședința Patriarhală, ședința săptămânală a Permanenței Consiliului Național Bisericesc.

A primit în audiență, la Reședința Patriarhală, pe Înaltpreasfințitul Părinte Mitropolit Nifon, Arhiepiscopul Târgoviștei și pe Dl. Adrian Lemeni, Consilier personal în cadrul Cancelariei Primului-Ministru. Au fost abordate teme privind diaspora română.

Joi, 11 septembrie

A primit în audiență, la Reședința Patriarhală, o delegație din Italia în legătură cu posibilitatea înființării unui spital creștin sub patronajul Patriarhiei Române.

A primit în audiență, la Reședința Patriarhală, pe Pr. Silviu Tudose de la Facultatea de Teologie Ortodoxă „*Justinian Patriarhul*” din București, în legătură cu noi teme de teologie pastorală.

A primit în audiență, la Reședința Patriarhală, pe Dl. Cristian Popescu Piedone, Primarul Sectorului IV din Capitală, în vederea unei cooperări mai intense în domeniul cultural și social.

A primit în audiență, la Reședința Patriarhală, pe Dl. Cristian Adomniței, Ministrul Educației, Cercetării și Tineretului. A fost abordată nevoia unui sprijin financiar pentru Facultatea de teologie ortodoxă „*Justinian Patriarhul*” din București.

Vineri, 12 septembrie

A primit în audiență, la Reședința Patriarhală, pe Dl. Prof. Univ. Dr. Vergil Voineagu, Președintele Institutului Național de Statistică și pe Dl. Prof. Vladimir Alexandrescu, Directorul Departamentului de Relații cu Presa.

Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a subliniat importanța activității de cercetare a Institutului, unele rezultate cum

ar fi cele despre evoluția demografică, starea socială, de sănătate, materială a populației constituind fundamentul stabilirii priorităților în lucrarea pastoral - misionară și socială a Bisericii. Preafericirea Sa l-a asigurat pe Președintele Institutului Național de Statistică de sprijinul Bisericii pentru reușita celor două recensăminte (agricol - 2010, și al populației și locuințelor - 2011), inclusiv prin materiale de presă, de pregătire și de informare asupra rezultatelor, mediatizate prin Radio TRINITAS, TRINITAS TV, Ziarul LUMINA, Agenția de Știri BASILICA și pagina de internet ale Patriarhiei Române.

De asemenea, s-a convenit ca Sfântul Dionisie Exiguul, Părintele Drep-tului Bisericesc și al erei creștine (prăz-nuit la 1 septembrie, începutul anului bisericesc) să fie ales ca sfânt ocrotitor al Institutului Național de Statistică.

A aniversat un an de când a fost ales în demnitatea de Patriarh al Bise-ricii Ortodoxe Române.

Sâmbătă, 13 septembrie

A fost primit la Mănăstirea Ghi-ghiu (județul Prahova). S-a întâlnit cu preoții slujitori și cu obștea monahală de aici, condusă de Maica stareță Eu-praxia Neacșu.

Duminică, 14 septembrie

A participat, în Duminica Înălțării Sfintei Cruci, la Mănăstirea Ianculești (comuna Șoimari) din Județul Prahova, la slujba de sfințire a bisericii, precum și la Sfânta Liturghie, oficiate de către Preasfințitul Părinte Varsanufie, Epis-cop-Vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor, înconjurat de un sobor de ieromonahi

și preoți de mir. Preafericirea Sa a ținut un cuvânt de învățătură celor peste 2.000 de credincioși din județul Pra-hova și din împrejurimi, subliniind semnificația Sfintei Cruci în teologia ortodoxă, și anume, aceea de semn al biruinței Domnului nostru Iisus Hristos Cel Înviat asupra păcatului și a morții.

Părintele Patriarh a hirotesit pe Prea-cuviosul ieromonah Benedict Sbârnuș, starețul mănăstirii, în rang de protosinghel și a oferit un set de vase liturgice aurite pentru biserica mănăstirii. Apoi a acordat donatoarelor terenului pe care s-a ridicat mănăstirea, Eleonora și Eca-terina Ianculescu, și celorlalți ctitori, distincția de vrednicie. Un clopot nou a fost donat mănăstirii, cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Patriarh Daniel, de către Arhiepiscopia Bucureștilor

La sfârșitul ceremoniei a binecu-vântat copiii prezenți la slujba de sfin-țire a noului așezământ monahal, ofe-rindu-le iconițe, la început de an școlar, prilej cu care Preafericirea Sa a trans-mis un mesaj de binecuvântare, în care a evidențiat importanța păstrării orei de religie în școală, dar și a învățării limbii române de către copiii românilor care se află la muncă în străinătate.

După amiaza, a vizitat mănăstirile Cheia, Suzana și Zamfira din județul Prahova.

Luni, 15 septembrie

A vizitat Schitul „Sfânta Maria”- Jercălăi/Cricov.

Martți, 16 septembrie

A primit în audiență, la Reședința Patriarhală, pe Pr. Silviu Tudose de la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Jus-

inian Patriarhul" din București, în vederea reexaminării unor studenți, la disciplina Teologie pastorală.

A prezidat, la Reședința Patriarhală, ședința săptămânală a Permanenței Arhiepiscopiei Bucureștilor.

A primit în audiență, la Reședința Patriarhală, pe Dl. Nicolae Noica. A fost discutată posibilitatea ajutorării Mănăstirii Snagov, care are nevoie de o pasarelă.

Miercuri, 17 septembrie

A primit în audiență, la Reședința Patriarhală, pe Pr. Silviu Tudose de la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul” din București, în legătură cu tematica unor cursuri pastorale.

A prezidat, la Reședința Patriarhală, ședința săptămânală a Permanenței Consiliului Național Bisericesc.

A primit în audiență, la Reședința Patriarhală, pe Dl. Octavian Teodorescu (USA).

Joi, 18 septembrie

A primit în audiență, la Reședința Patriarhală, pe Excelența Sa Dl. Ahmed Majdalani, Ambasadorul Palestinei. A fost discutată posibilitatea intensificării lucrărilor de finisare a Centrului de pelerini de la Ierihon.

A primit în audiență, la Reședința Patriarhală, pe Pr. Daniel Pasmangiu de la Techirghiol, în legătură cu activitățile culturale din zonă.

A primit în audiență, la Reședința Patriarhală, pe Pr. Petru Pușcaș de la Gyula (Ungaria), care a expus activitatea sa pastorală și culturală în formarea românilor ortodocși din Ungaria.

A primit în audiență, la Reședința Patriarhală, pe Dl. Bogdan Olteanu,

Președintele Camerei Deputaților și pe Preasfințitul Părinte Vincențiu Plieșteanu, Episcop Vicar Patriarhal. Au fost discutate aspecte ale unor hotărâri legislative referitoare la Biserică.

Duminică, 21 septembrie

A participat, în Duminica după Înălțarea Sfintei Cruci, la Sfânta Liturghie, oficiată în biserica Mănăstirii Cernica și a ținut un cuvânt de învățătură, în care a evidențiat rolul Sfintei Cruci în viața omului și necesitatea ca fiecare dintre noi să ne asumăm Crucea.

La sfârșitul cuvântului de învățătură rostit, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a amintit și înființarea, în viitorul apropiat, a Centrului social-cultural „*Sfântul Ierarh Calinic de la Cernica*”, care va funcționa în clădirile fostului Seminar Teologic de la Mănăstirea Cernica. Iar în data de 3 decembrie 2008, de ziua pomenirii Sfântului Cuviosului Gheorghe, stareț al Mănăstirii Cernica, se va sfinți paraclisul din casa Sfântului Ierarh Calinic. Tot în aceeași zi va avea loc și Sinaxa tuturor stareților și starețelor din Arhiepiscopia Bucureștilor, cu ocazia împlinirii a 400 de ani de la întemeierea Mănăstirii Cernica.

Luni, 22 septembrie

A primit în audiență pe Preasfințitul Părinte Ioachim Băcăuanul, Arhiepiscop Vicar al Episcopiei Romanului, în legătură cu aniversarea a 600 de ani a Episcopiei Romanului.

Martți, 23 septembrie

A primit în audiență, la Reședința Patriarhală, pe Dl. Nicolae Noica, în legătură cu monografia Palatului Patriarhiei.

A prezidat, la Reședința Patriarhală, ședința săptămânală a Permanenței Arhiepiscopiei Bucureștilor.

A primit în audiență, la Reședința Patriarhală, pe Preasfințitul Părinte Casian, Episcopul Dunării de Jos. A fost discutată posibilitatea unui pelerinaj la Galați cu moaștele Sf. Sofronie al Ierusalimului.

A primit în audiență, la Reședința Patriarhală, pe Dl. Adrian Lemeni, Consilier al Primului Ministru și pe Dl. Iulian Dascălu de la Iași. Au fost discutate aspecte ale unor activități sociale.

Miercuri, 24 septembrie

A prezidat, la Reședința Patriarhală, ședința săptămânală a Permanenței Consiliului Național Bisericesc.

Joi, 25 septembrie

A primit în audiență, la Reședința Patriarhală, pe Dl. Bogdan Tătaru Cazaban, în legătură cu noi posibilități de cooperare pe plan cultural în anii 2008 și 2009.

A primit în audiență, la Reședința Patriarhală, pe Pr. Constantin Coman, Profesor la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul” din București.

A primit în audiență, la Reședința Patriarhală, pe Dl. Viorel Roman de la Iași, membru în Adunarea Națională Bisericească, în legătură cu activități social-misionare ale Bisericii.

A primit în audiență, la Reședința Patriarhală, pe Dl. Dr. Ioan Sârbu și pe Dl. Dr. Dan Barbilian, de la Spitalul Clinic de Urgență Militar Central „Dr. Carol Davila” din București, privind sfințirea noului Paraclis al Spitalului.

Vineri, 26 septembrie

A primit în audiență, la Reședința Patriarhală, pe Dl. Deputat Gabriel Oprea și Dl. Florin Pandele, Primarul orașului Voluntari, în legătură cu noua biserică aflată în construcție.

A primit în audiență, la Reședința Patriarhală, pe Dl. Mihai Puflene de la Tulcea, în legătură cu noi posibilități de cooperare în favoarea Mănăstirii Snagov.

A primit în audiență, la Reședința Patriarhală, pe Dl. Dragoș Tiberiu Niță, Secretar de Stat, în vederea ajutorării viețuitorilor mănăstirilor în domeniul medical.

A primit în audiență, la Reședința Patriarhală, pe Înaltpreasfințitul Părinte Mitropolit Iosif al Mitropoliei Occidentale și Meridionale și pe Înaltpreasfințitul Părinte Andrei, Arhiepiscop al Alba Iuliei.

Sâmbătă, 27 septembrie

A fost prezent la hramul Mănăstirii Antim din București (*Sfântul Ierarh Martir Antim Ivireanul*) la Sfânta Liturghie oficiată de Preasfințitul Părinte Vincențiu Ploieșteanu și Preasfințitul Părinte Ciprian Câmpineanul, Episcopii-Vicari Patriarhali, afături de un sobor de preoți și diaconi. Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a rostit un cuvânt de învățătură, în care a subliniat personalitatea marelui mitropolit, de origine georgiană.

Cu ocazia sărbătoririi hramului, la sfârșitul Sfintei Liturghii s-a lansat albumul „*Mănăstirea Antim - O făclie de înviere*”, care cuprinde și chipurile celor care au trăit aici și au fost apoi chemați la slujirea arhierescă, între care vrednicul de pomenire patriarh Teoctist

și urmașul său în tronul patriarhal, Preafericirea Sa, care, în calitate de profesor la Facultatea de Teologie și de consilier patriarhal a locuit și a slujit aici.

La final, Părintele Patriarh Daniel a felicitat pe cei doi Episcopi-vicari patriarhali, Vincentiu Ploieșteanul și Ciprian Câmpineanul, ca statornici viețuitori și ostenitori ai acestei mănăstiri. Preafericirea Sa a salutat prezența ambasadorului și a consulului Georgiei la București, arătând că „*Sfântul Antim unește țările ortodoxe între ele și arată că Biserica cea una sobornicească a lui Hristos sfințește neamurile și le cultivă demnitatea lor în fața lui Dumnezeu și în fața lumii*”.

Însoțit de Înaltpreasfințitul Părinte Iosif al Mitropoliei Ortodoxe Române a Europei Occidentale și Meridionale, de Preasfințitul Părinte Ciprian Câmpineanul, Episcop-Vicar Patriarhal și de Preasfințitul Părinte Varsanufie Prahoveanul, Episcop-Vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor, a oficiat slujba de sfințire a Centrului social-cultural „*Sfântul Ierarh Calinic de la Cernica*” al Arhiepiscopiei Bucureștilor, situat în incinta Mănăstirii Cernica de lângă București.

La finalul slujbei, Părintele Patriarh a subliniat rolul cultural și social-caritativ al mănăstirilor, continuându-se astfel tradiția Bisericii de a îmbina liturgia cu filantropia, cultul și cultura.

În continuare, s-a referit la activitatea și personalitatea Sfântului Ierarh Calinic, care, în activitatea lui liturgică și filocalică era un mare tradiționalist, iar în activitatea lui socială și arhitecturală, așa cum se vede la Biserica „*Sfântul Gheorghe*”, realizată conform pla-

nului lui, a arătat foarte multă deschidere spre Occident.

Preafericirea Sa a vorbit apoi despre isihasmul românesc, pomind de la exemplul oferit de Sfântul Paisie de la Neamț, care avea o pasiune deosebită pentru traducerea scrierilor Sfinților Părinți în timpul nopții, iar în timpul zilei, rânduia ascultările pentru mănăstire.

La finalul slujbei de sfințire a noului centru, au primit distincții de vrednicie - cu chipul Sfântului Ierarh Calinic de la Cernica - sponsorii, donatorii și ostenitorii din cadrul Centrului Eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor, care au fost implicați în realizarea acestui proiect.

La organizarea acestui centru au contribuit în mod deosebit Arhiepiscopia Bucureștilor, Patriarhia Română, parohia „*Domnița Bălașa*” și mai mulți sponsori din oraș care, la chemarea părintelui director al acestui centru nou înființat, Gamaliel Sima, și la chemarea părintelui consilier-cultural Mihai Hau au răspuns cu multă generozitate, ajutând.

Odată cu inaugurarea noului centru s-a deschis seria manifestărilor prilejuite de sărbătorirea a 400 de ani de atestare documentară a Mănăstirii Cernica, vechi vatră monahală și culturală a țării noastre, manifestări care se vor încheia pe 3 decembrie, la sărbătoarea Sfântului Cuvios Gheorghe, starețul Mănăstirilor Cernica și Căldărușani.

Duminică, 28 septembrie

A participat la Sfânta Liturghie, la Paraclisul din incinta Reședinței patriarhale, unde a explicat înțelesurile duhovnicești ale Evangheliei duminicii a XVIII-a după Rusalii, care face referire

la o lucrare deosebită a Mântuitorului Iisus Hristos, pescuirea minunată.

A primit în audiență, la Reședința Patriarhală, pe Dl Consilier Adrian Lemeni și pe D-na Magdalena Stavinschi, în legătură cu Simpozionul dedicat dialogului dintre credința ortodoxă și știință.

Luni, 29 septembrie

Sub președinția Preafericitului Părinte Daniel, la Reședința Patriarhală din București, au avut loc lucrările Sinodului Mitropolitan al Mitropoliei Munteniei și Dobrogei. Pe ordinea de zi s-au aflat, printre altele: pregătirea programului pentru resfințirea și hramul Catedralei Patriarhale, *Sfântul Cuvios Dimitrie cel Nou*, ocrotitorul Bucureștilor; pregătirea și participarea la primirea moaștelor Sfântului Apostol Pavel (23 octombrie 2008); pregătirea programelor de proclamare solemnă privind canonizările Sfinților Iachint de la Vicina, primul Mitropolit al Țării Românești, Dionisie Exiguul (cel Smerit) și Atanasie al III-lea, Patriarhul Constantinopolului; măsuri privind adoptarea unui Ghid pentru examenul de capacitate preotească (titularizare pe post), comun în toate eparhiile Mitropoliei Munteniei și Dobrogei; proiectul inițiat de Arhiepiscopia Bucureștilor privind editarea unui Album în două volume intitulat „Domnitorii și Mitropoliții Țării Românești - ctitoriile și mormintele lor”. La pregătirea și realizarea acestei ample lucrări vor participa și membrii Sinodului Mitropolitan al Mitropoliei Olteniei.

Sub președinția Preafericitului Părinte Daniel, la Reședința Patriarhală din București, a avut loc Ședința comună a Sinodului Mitropolitan al Mitro-

poliei Munteniei și Dobrogei și Mitropoliei Olteniei.

În prezența Preafericitul Părinte Patriarh Daniel, în Aula „Patriarhul Teoctist” a Palatului Patriarhiei, a avut loc lansarea volumului „Palatul Patriarhiei - de la Camera Deputaților la Casa Bisericii”, scris de Prof. dr. ing. Nicolae Noica, fost ministru al Lucrărilor Publice și Amenajării Teritoriului. La eveniment au participat membri ai Sfântului Sinod, clerici, personalități ale vieții academice și culturale românești.

Lansarea volumului a fost însoțită și de prezentarea filmului intitulat „Povestea Palatului Patriarhiei” realizat în cadrul TRINITAS TV, care prezintă momentele cele mai importante din istoria de un secol a clădirii din Dealul Mitropoliei din Capitală.

Autorul volumului, Nicolae Noica, a remarcat faptul că realizarea acestei ediții a apărut la inițiativa Părintelui Patriarh Daniel și că acest volum reprezintă pentru toți cei de astăzi o datorie de a definitiva proiectul prezentării Palatului Patriarhal

În încheiere, Preafericirea Sa a binecuvântat pe cei prezenți și a vorbit despre importanța deosebită a volumului.

Marti, 30 septembrie

Cu ocazia aniversării unui an de la întronizarea ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, a săvârșit slujba sfințirii celui de-al doilea Paraclis al Reședinței Patriarhale, cu hramul „Sfântul Grigorie Luminătorul, Episcopul Armeniei”, prăznuit astăzi de Biserica Ortodoxă. Acest lăcaș de cult mai are ca ocrotitori pe „Sfântul Cuvios Daniil Sihanstrul”, „Sfântul Prooroc Daniel” și

„Sfântul Prooroc Ilie Tesviteanul”. La slujba de astăzi au participat 19 ierarhi, membri ai Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române. Cel de-al doilea paraclis al Reședinței Patriarhale a fost amenajat pentru monahii ostenitori ai Reședinței întrucât vechiul paraclis „Sfântul Mare Mucenic Gheorghe” a devenit paraclisul Mănăstirii „Sfânta Cuvioasa Parascheva”.

A participat la slujba de *TE-DEUM* săvârșită în sala *EUROPA CHRISTIANA* din Palatul Patriarhiei, la care au participat membri ai Sfântului Sinod, membrii Permanenței Consiliului Național Bisericesc și ai Permanenței Arhiepiscopiei Bucureștilor împreună cu colaboratorii lor, reprezentanți ai autorităților centrale și locale, personalități ale vieții publice românești. Evenimentul a continuat în sala *AULA MAGNA* „Teocrist Patriarhul” cu un moment aniversar care a reflectat împlinirile și proiectele aflate în derulare în primul an de patriarhat al Preafericitului Părinte Patriarh Daniel, precum și alte proiecte inițiate de Întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Române. În final, Preafericirea Sa a rostit un cuvânt: „Recunoștință pentru împliniri și responsabilitate pentru noi lucrări”.

* * *

Pentru a răspunde diferitelor invitații, au fost delegați de către Preafericitul Părinte Patriarh Daniel:

Miercuri, 3 septembrie

Preasfințitul Părinte Vincentiu Ploieșteanu, Episcop Vicar Patriarhal, pentru a primi delegația Societăților Biblice Unite (SBU) în frunte cu Secretarul European Peter Wigglesworth.

Joi, 4 septembrie

Preacucernicul Părinte Diac. Eugen Rogoti, Inspector eparhial la Sectorul Relații bisericești și interreligioase al Administrației Patriarhale, pentru a participa la recepția oferită de către Excelența Sa Dl. Markiyan Z. Kulyk, Ambasadorul Ucrainei în România, cu ocazia Zilei Independenței Ucrainei.

Duminică, 14 septembrie

Preasfințitul Părinte Ciprian Cămpineanu, Episcop Vicar Patriarhal, pentru a participa la cea de-a opta ediție a proiectului „50 de ani de căsătorie - Reînnoirea jurămintelor în stil european”, la invitația Dl. Neculai Onțanu, Primarul Sectorului II al Capitalei, și care a avut loc la sediul acestei primării.

Sensul teologic al suferinței și al vindecării **- Întrunirea preoților misionari din spitalele Capitalei -**

Preot Nicolae Horia PRIOTEASA

In ziua de 4 august 2008 după săvârșirea Sfintei Liturghii în biserica Mănăstirii Radu Vodă, cei 45 de preoți din spitalele din București au avut deosebita onoare și binecuvântare să fie primiți, cu deosebită dragoste, de Întâistătorul Bisericii Ortodoxe Române Preafericitul Părinte Patriarh Daniel.

Locul acestei întruniri pastorale s-a desfășurat în Palatul Patriarhal, mai exact în sala „Conventus”. După rostirea rugăciunii Preafericirea Sa a deschis seria dezbaterilor cu referire la tema primului cerc pastoral „Comunicare și comuniune” al preoților din spitalele din București, „Sensul teologic al suferinței și al vindecării”.

În cuvântul Preafericirii Sale s-a arătat importanța prezenței preotului în spital alături de cei aflați în neputința sufletului și a trupului: „În spital există multă suferință astăzi. De aceea trebuie multă sensibilitate pentru a înțelege suferința și pentru a o alina și, în același timp, pentru a-i da un sens folositor mântuirii noastre”.

Amintindu-ne de chipul desăvârșit al răbdării în suferință Preafericitul Părinte a spus: „În Hristos Domnul suferința a fost transformată în mijloc de departare de păcat. Hristos, deși a fost fără păcat, a asumat liber suferința și a transformat-o în biruință asupra păcatului. În suferințele răstignirii Hristos rămâne statornic în răbdare, cu nădejdea în Dumnezeu Tatăl - ca om - și prin aceasta El biruiește suferința”.

Conlucrarea medic-preot, aduce apropiere de om ca persoană și de Dumnezeu ca Doctor al sufletelor și al trupurilor noastre: „Medicina modernă dă prioritate aparatelor și analizelor față de dialogul cu bolnavul.

Foarte adesea omul stă singur între aparate. Lipsese de aici dimensiunea personală a omului din acest motiv rolul preotului este extrem de important. Nimeni nu poate înlocui preotul din spital. Medicul este chemat să coopereze cu preotul. Ei nu sunt concurenți în spital în fața bolnavului, ci împreună lucrători”.

Părintele Patriarh și-a exprimat dorința de a publica o carte folosită de bolnavii și medicii în urma conferințelor preoților de spitale din Bucureștio

carte argumentată în tematica ei pe baza Sfintei Scripturi și a învățării Sfinților Părinți ai Bisericii, dar și pe experiența pastorală, duhovnicească a preoților care intră în contact zilnic cu bolnavii, cu durerea lor”. În acest sens s-a dat citire și spre dezbaterere referatele anunțate.

Tema **SENSUL TEOLOGIC AL SUFERINȚEI ȘI AL VINDECĂRII** a avut trei subpuncte și anume:

1. Argumente din Sfânta Scriptură - Referat susținut de P.C. Preot Tudor Ioan Ciocan, de la Spitalul de Ortopedie „Foișor”;

2. Mărturii ale Sfinților Părinți - Referat susținut de P.C. Preot Badea Ionuț, de la Institutul de Endocrinologie „C. I. Parhon”;

3. Mărturii din experiența preoților de spitale - Referat susținut de P.C. Preot Theodorescu Posea Cosmin Cristian, de la Spitalul Clinic de Urgență „Sfântul Ioan”.

În primul referat „Argumente din Sfânta Scriptură” părintele Tudor Ioan Ciocan a arătat mai întâi că păcatul adamic este semn al rupturii între Dumnezeu și om și este cauza primară a suferinței în lume: „Așadar omul s-a aflat pus într-o stare dinamică între două stări de perfecțiune în care avea posibilitatea de a-și arăta dragostea pentru Dumnezeu, prin împlinirea liberă a voinței Creatorului Său. Refuzul protopărinților de a urma mișcării naturale a firii lor a făcut să apară în lume suferința în diferitele ei manifestări, dintre care boala și moartea sunt (poate) cele mai vizibile (Fac. 3,15-19)”.

Făcând o paralelă între omul de astăzi care suferă acum și poporul ales de Dumnezeu în Vechiul Testament, părintele a spus: „Bolnavul suferă, cel mai probabil, din cauza ignorării lui Dumnezeu din viața sa. Drama necredinței lui Israel va fi înfățișată de prooroci ca boală și vindecare. Necredința lui Israel este simbolizată de boli infecțioase și degenerative. Această idee pe care profeții Vechiului Testament o reiau de mai multe ori, se aplică foarte bine și bolnavilor din vremurile noastre, chiar dacă în principiu cei mai mulți dintre cei pe care îi întâlnim noi în spitale sunt creștini ortodocși”.

Cartea Iov este un manual de referință în ceea ce privește tema aleasă: „Suferința lui Iov are un caracter mistic mai pregnant decât ale altor cazuri de suferinzi prezentate în Sfânta Scriptură și în mod special în cărțile Vechiului Testament. Scopul ultim al suferințelor în această pildă vechi-testamentară nu este pedeapsa pentru anumite păcate pe care Dumnezeu ar fi adus-o asupra robului său, căci Domnul însuși îl laudă: „Te-ai uitat la robul Meu Iov, că nu este nici unul ca el pe pământ fără prihană și drept și temător de Dumnezeu și care să se ferească de ce este rău?” (Iov 1, 8). Ci suferințele pe care le îndură Iov au ca scop sublimarea desăvârșită a existenței sale, astfel încât el să fie într-un tot unit - îndreptat spre Dumnezeu”. Ultima parte a acestei cărți evidențiază statornicia credinței în Dumnezeu la vreme de mare încercare: „Prin acest ultim atac, Satana îl obligă pe Iov să renunțe și la ultimele repere care îl mai puteau ține legat de lumea cea veche: sănătatea trupească, relațiile sociale și chiar atașamentul soției sale. Boala care-l macină pune stăpânire completă asupra trupului său. Din cauza ei, Iov este

nevoit să părăsească orașul în care locuise cu atâta slavă cu puțină vreme înainte. Toate acestea o fac pe soția sa să cedeze și să-l ispitească și pe Iov spre această cădere. „*Nevasta lui a zis către el: «Te ții mereu în statornicia ta ? Blestemă pe Dumnezeu și mori !»*” (Iov 2, 9). Dar Iov, deși aflat în cea mai adâncă suferință, găsește resurse spre a-și îndrepta chiar și acum gândul către Dumnezeu: „*Dacă am primit de la Dumnezeu cele bune, nu vom primi oare și pe cele rele ?*” (Iov 2, 10).

Un al treilea model de suferință prezentat în Sfânta Scriptură, care este totodată și cel mai important este cel al Domnului nostru Iisus Hristos. „Zdrobiți de suferință, dar întăriți prin credința lor, profeții și înțelepții [Vechiului Testament] pătrund din ce în ce mai mult taina suferinței. Ei descoperă valoarea purificatoare a suferinței, asemănătoare celei a argintului lămurit în foc (Ps. 65, 9), valoarea ei educativă după chipul pedepsei părintești („*Să știi în inima ta că Domnul Dumnezeul tău te învață, cum învață omul pe fiul său.*” - Deut. 8, 5) și sfârșesc prin a vedea în promptitudinea pedepsei milostivirea divină („*toiagul Tău și varga Ta acestea m-au mângâiat*” - Ps. 22, 5). [...]. Suferința are, în cele din urmă, valoare de mijlocire și de răscumpărare. Această valoare se descoperă în pilda lui Moise, în rugăciunea lui cea plină de durere („*Moise însă auzea cum plângea fiecare prin familiile sale și la ușa cortului său, și s-a aprins tare mânia Domnului și s-a mâhnit Moise. Atunci a zis Moise către Domnul: «De ce întristezi pe robul Tău și de ce oare n-am aflat milă înaintea ochilor Tăi, căci ai pus asupra mea sarcina a tot poporul acesta ?»*” - Numeri 11, 10-11) și în jertfirea propriei vieți pe care o oferă pentru a salva poporul păcătos („*Rogu-mă acum, de vrei să le ierți păcatul acesta, iartă-i; iar de nu, șterge-mă și pe mine din cartea Ta, în care m-ai scris !*” - Ieș. 32, 32)”.

După ce s-a descris profeția mesianică din Isaia cap. 53 s-a specificat că suferința îndurată de Domnul nu este cauzată de vreun păcat, ci are valoare răscumpărătoare spre mântuirea fiecăruia dintre noi: „Domnul însuși Se identifică cu cei bolnavi. „*Bolnav am fost și M-ați cercetat [...] întrucât ați făcut unuia dintr-acești frați ai Mei, prea mici, Mie Mi-ați făcut*” (Matei 25, 36 - 40). Domnul, deși a venit în lume în chip real, nu a suprimat încă suferința, dar a transfigurat-o, dându-i un sens eshatologic. „*Fericiți cei ce plâng, că aceia se vor mângâia*” (Matei 5, 4), „*Fericiți cei ce flămânzesc și însetează de dreptate, că aceia se vor sătura*” (Matei 5, 6). „*Fericiți cei prigoniți pentru dreptate, că a lor este împărăția cerurilor*” (Matei 5, 10).

În al doilea referat „Mărturiile ale Sfinților Părinți” părintele Badea Ionuț a prezentat în ordine cronologică mărturiile Sfinților părinți referitoare la „**SENSUL TEOLOGIC AL SUFERINȚEI ȘI AL VINDECĂRII**” ce au păstrat unitatea desăvârșită a învățaturii Sfințelor Evanghelii subliniind, în același timp, personalitatea Sfinților Apostoli și Evangheliști.

La Sfântul Clement Alexandrinul (150-215) găsim primele referiri creștine la sensul suferinței și al bolii: „suferința se dovedește a fi folositoare în medicină, în instrucție și în pedepsire; prin suferință se îndreaptă purtările oamenilor spre folosul lor”.

Sfântul Vasile cel Mare (330-379) remarcat printr-o activitate socială deosebită, dedicat slujirii lui Dumnezeu și vieții monahale, fiind el însuși bolnav, mărturisește în câteva epistole ale sale și în alte împrejurări despre acest sens teologic al suferinței și al vindecării: „Pentru că nici pierderile, nici bolile nici alte greutăți ale vieții nu-l vor putea atinge pe omul virtuos atâta vreme cât își va ține cugetul destul de sus, încât să poată păși pe urmele Domnului, să-și îndrepte privirea spre viitor și să stăpânească ușor și cu iscusință furtuna care se ridică de pe pământ”.

Sfântul Ioan Gură de Aur (349-407) privește suferința lui Iov ca pe o înnoire lăuntrică a omului ce îndură neputința trupului: „chiar dacă omul nostru din afară se strică, cel dinăuntru însă se înnoiește din zi în zi” și că „necazul lucrează încercarea.”

Creștinii nu sunt scutiți de suferință pe acest pământ exilul devine „salt de bucurie”, „comoară mare”. Încercările devin prilej de pocăință care pot aduce plată cerească. Boala este privită de Sfântul Ioan Gură de Aur ca o bucurie spre mântuire prin răbdare: „Nimic nu egalează în glorie răbdarea în suferințe”.

Sfântul Ioan Gură de Aur spune că asumarea suferinței așa cum se arată în pilda bogatului nemilostiv și a săracului Lazăr - „este cunună strălucitoare și care strălucește în chip covârșitor mai presus decât soarele, iar pentru păcătoși e o curățire foarte mare”. Sfântul consideră cel mai ușor a corecta pe cei bolnavi, fiindcă Mântuitorul nu a zis „bolnav eram și nu m-ați vindecat”, ci a zis că nu ați venit la Mine.

Sfântul Chiril al Alexandriei (378-444) subliniază că îndreptarea vine prin osteneală și necazuri, iar vindecarea pe care o aduce Hristos oamenilor este deplină. El vorbește în scrierile sale despre inutilitatea demersului omenesc în a afla cauza sau cauzele unor boli, uneori s-a adus celor ce s-au îmbolnăvit, au pățimit și au murit prin mânia dumnezeiască. Vindecarea slăbănogului (Ioan 5, 14) a fost urmată de porunca de a nu mai păcătui, pentru a nu se întâmpla ceva mai rău. „Boala nu are origine dumnezeiască”, iar moartea venită celui bolnav - Lazăr - a fost spre „slava lui Dumnezeu”. O dovadă clară a bunătății nemăsurate a lui Hristos e că „nu așteaptă rugămintea celor suferinzi ci, din iubire de oameni, o ia înaintea rugăminții lor”.

Sfântul Maxim Mărturisitorul (580-662) în „Ambigua” ne vorbește despre dezlipirea de lucrurile materiale și de plăcerile pământești. El laudă pe Lazăr pentru că a „îmbrățișat bărbătește și cu bucurie” boala și sărăcia. Sfântul Maxim vorbește despre suferirea de bună voie a greutăților și a necazurilor, „să suferim durere împreună cu cei sfârșiți de asprimea închisorii și de boala trupului...”.

Sfântul Macarie Egipteanul (300-390) lasă la o parte bolile și suferințele trupesti și pune accentul pe înțelesul duhovnicesc al bolii. Vindecarea adevărată e cea de păcat prin „credință și răbdare în necazuri”.

Sfântul Grigorie de Nyssa (335-394) prin profunzimea gândirii duhovnicești vede boala cea mai grea de suportat a fi păcatul de care suferă omul. Prin păcat omul este mort sufletește „Doctorul” poate „străpunge inima” cu „doctorii fierbinți

și înțelegătoare” spre „a aduce la simțirea vieții”. Așadar Păriții Bisericii, prin exemplul lor, ne învață cum trebuie să primim suferința noastră sau a celor din jur.

În al treilea referat „Mărturii din experiența preoților de spitale” părintele Theodorescu Posea Cosmin Cristian a așezat în scris câteva repere din experiența duhovnicească dobândită timp de 12 ani în acest spațiu de misiune nou pentru Biserica Ortodoxă Română.

Atitudinea față de boală, suferință, moarte este percepută diferit și ține cont de credința fiecăruia dintre noi. Neacceptarea bolii aduce răzvrătire. Fără credință, suferința copleșește și naște o multitudine de întrebări fără răspunsuri: „Ca preot de spital am întâlnit, de nenumărate ori, oameni nepregătiți să-și asume și să-și poarte crucea bolii și a suferinței, deși erau creștini ortodocși și se declarau a fi credincioși. Către ei se îndreaptă eforturile noastre de păstori sufletești, suferința lor încercăm s-o alinăm”.

S-a evidențiat apoi sub aspect teologic, originea suferinței și a morții ce nu au făcut parte din planul lui Dumnezeu, ele apărând ca urmare a păcatului strămoșesc. „Omul s-a înstrăinat de sine însuși, de sensul existenței lui, dar și de sensul suferinței ce-i marchează cursul întregii vieți, de la naștere până la moarte”. Viața devine „alergare după plăcere și fugă de durere”.

Suferința devine inevitabilă și totodată necesară și nu trebuie să aibă efect de părtăria de Dumnezeu (Rom 8, 20, 21). „Dacă neînțelegerea și necurmarea suferinței duc la însingurare și, în consecință, la înmulțirea și adâncirea durerii sufletești, atunci înțelegându-o și asumând-o, omul se deschide comuniunii cu ceilalți și creează astfel perspectivele alinării ei. Iar această alinare nu vine doar din faptul că omul este o ființă socială, ci pentru că, în comuniune, este prezent Duhul Sfânt, Mângâietorul”.

Suferința poate fi abordată din punct de vedere teoretic când vorbim despre ea pentru a putea să împărtășim celor suferinzi și pentru o asumare personală și când suntem în fața celui ce suferă ce trebuie câștigat pentru Hristos „nu trebuie să ignorăm în vreun fel starea celui suferind, atât în latura duhovnicească, cât și în cea trupescă, pe care trebuie mai întâi s-o cunoaștem și apoi s-o înțelegem, pentru a-i putea fi de folos ...noi suntem chemați să dăruim din timpul, din atenția noastră și să ne arătăm grija și iubirea față de cei suferinzi, cu atât mai mult cu cât cei din jurul lor nu știu, nu pot sau nu vor să facă aceasta; Hristos i-a încredințat nouă pentru ca, prin noi, tot El să-și arate grija și iubirea Sa dumnezeiască față de cei cu care, de altfel, Se identifică”.

La încheierea lucrărilor, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a ținut un cuvânt, arătând că urmarea păcatului, preaslăvirea lui Dumnezeu, apropierea de Dumnezeu a dus sfinților încercare a credinței și a răbdării fiind un examen, ca încercare a nădejzii și a speranței, ca pedagogie a omului spre mântuire, ca prevenire a vieții păcătoase, spre conștientizarea fragilității vieții; detașarea de bogățiile lumii, ca experiență a ajutorului lui Dumnezeu în suferință.

Sfințirea bisericii și a complexului monahal de la Schitul „Sfânta Ana”, Sinaia (cota 1400)

Arhim. Timotei AIOANEI

Citorit în anul 1453, a fost mai degrabă un mic paraclis pentru pustnicii din împrejurimi, care se adunau o singură dată pe săptămână la Sfânta Liturghie și la împărtășirea cu Sfintele Taine. A primit numele de „Sfânta Ana” poate și pentru că există o asemănare de relief cu schitul „Sfânta Ana” din muntele Athos și datorită faptului că mulți călugări au părăsit muntele după căderea Constantinopolului, purtând cu ei în suflet amintirea locașurilor sfinte în care viețuiseră.

În broșura intitulată „Sfânta Ana”, arhim. Nifon starețul mănăstirii Sinaia ne vorbește despre ultimul pustnic al locului, Inochentie. Deși nu îl cunoscuse personal, starețul Nifon, venind în mănăstirea Sinaia la doi ani după moartea lui Inochentie, întâmplată în anul 1877, i-au vorbit despre el bătrânii călugări care l-au cunoscut.

Astfel, Inochentie, a venit mai întâi în Mănăstirea Sinaia în anul 1826, în vârstă de 25 de ani, făcând ascultare până în anul 1851, timp în care va fi călugărit, apoi hirotonit ierodiacon și ieromonah. Din anul 1851, va merge în pustie la schitul „Sfânta Ana” viețuind acolo până în anul morții sale (1877). La mănăstire cobora Duminica și în sărbători la slujbe, când își procura și ceva hrană pentru restul săptămânii. Bland povățuitor, pustnicul Inochentie cunoștea limbile germană și greacă, iar pentru sfaturile sale mulți din cei care veneau la Sinaia îl căutau.

Unul dintre aceștia era și marele om de stat Barbu Catargiu care în vacanțele sale îl vizita foarte des stând de vorbă cu pustnicul pe care îl venera și onora cu adevărată prietenie. În fiecare an îi aducea o haină nouă pe care Inochentie o schimba după plecarea binefăcătorului cu alta veche dând-o altui monah. Aici își pregătise pustnicul și mormântul săpat în piatră cu inscripția: „Aceasta este odihna mea în veacul veacului, aici voi locui”, iar mai sus, tot pe peretele stâncii a scris „Adio de acum, o stâncă seculară, lângă care petrecui o scurtă viață dulce și amară”.

Numai că Dumnezeu a hotărât ca odihna lui să fie în mănăstire, pentru ca în toamna anului 1877, coborând pentru obișnuita participare la Liturghie s-a îmbolnăvit greu și la puțin timp a trecut la Domnul, luând cu sine taina originii sale și a numelui său. Mai sus de vechea peșteră, pe aceeași stâncă la aproximativ 500 m depărtare, ieromonahul Ioanichie Șoncuteanu, călugăr din Mănăstirea Sinaia, a trudit începând cu anul 1995 la înălțarea unui schit în amintirea celui vechi. Astfel, cu binecuvântarea fericitului întru pomenire Patriarh Teoctist, numeroși credincioși din Sinaia și din alte zone ale țării au contribuit la zidirea noului Schit „*Sfânta Ana*”, în apropierea stâncilor unde au viețuit odinioară sihaștrii iubitori de liniște și rugăciune.

Printre ctitorii importanți ai schitului se numără alături de ierom. Ioanichie și protoiereul Dumitru Costică, prof. Iustin Gătej, Florin Chiriac, Dan Ionel și primarul din Sinaia, Vlad Oprea.

În liniștea munților, reînnodând tradiția isihastă a locului, se înalță din nou rugăciuni către Împăratul Cel fără de moarte.

Lucrările care s-au realizat în ultimii ani au fost binecuvântate în ziua de 6 august 2008.

Slujba sfințirii paraclisului cu hramurile „*Sfânta Ana*”, „*Sfântul Iustin Martirul și Filosoful*” și „*Cuviosul Ioanichie cel Mare*” a fost săvârșită de către Preasfințitul Varsanufie Prahoveanu, Episcopul-Vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor înconjurat de un mare sobor de preoți și diaconi.

După slujba de sfințire a urmat Sfânta Liturghie la care a participat și Preafericitul Părinte Patriarh Daniel împărțind credincioșilor un bogat cuvânt de învățătură despre *semnificația praznicului Schimbării la Față* și despre importanța ridicării unui nou Altar, cu acest hram familiar călugărilor nevoitori în diferite locuri ale lumii ortodoxe.

Preafericirea Sa a evidențiat persoanele implicate în construirea acestui schit și a mulțumit tuturor celor prezenți pentru participare.

Sfințirea Schitului „*Sfânta Ana*” - Sinaia a fost o sărbătoare și un moment de comuniune pentru monahi și credincioși, deopotrivă.

VII
OFICIALĂ

Protocolul de cooperare privind Parteneriatul "Asistență medicală și spirituală", încheiat între Patriarhia Română și Ministerul Sănătății Publice

În vederea reglementării acțiunilor de cooperare, în domeniul sănătății, dintre
PATRIARHIA ROMÂNĂ ȘI MINISTERUL SĂNĂTĂȚII PUBLICE

În temeiul:

- art. 29 alin. 5 din Constituție;
- art. 7 din Legea 95/2006 privind reforma în domeniul sănătății cu modificările și completările ulterioare;
- art. 7 alin. 1 și 2, art. 8 alin 1, art. 9 alin. 3 și 5 și art. 10 alin. 7 din Legea nr. 489/2006 privind libertatea religioasă și regimul general al cultelor;
- H.G. nr. 1217/2006 privind constituirea mecanismului național pentru promovarea incluziunii sociale în România;
- Statutul pentru Organizarea și Funcționarea Bisericii Ortodoxe Române (art. 135, 136, 137, 138 și 139), precum și Regulamentele în vigoare;
- Protocolul de cooperare în domeniul incluziunii sociale între Guvernul României și Patriarhia Română, încheiat în data de 07 octombrie 2007.

PĂRȚILE

1. Patriarhia Română, cu sediul în Str. Dealul Mitropoliei nr. 25, sector, 4 București, reprezentată de **PREAFERICITUL PĂRINTE DANIEL, PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE.**

2. Ministerul Sănătății Publice, cu sediul în București, ștr. Cristian Popișteanu, nr. 1-3, sector 1, reprezentat de domnul **EUGEN NICOLAESCU, MINISTRUL SĂNĂTĂȚII PUBLICE.**

SCOPUL

Protocolul se încheie în scopul reglementării acțiunilor de cooperare între cele două instituții în domeniul asistenței medicale integrate cu domeniul asistenței sociale și spirituale.

Scopul colaborării este o comunitate sănătoasă din punct de vedere fizic, psihic, social și spiritual prin creșterea gradului de conștientizare și implicare în acțiuni de prevenire și combatere a practicilor care dăunează sănătății.

OBIECTUL

Prin prezentul protocol, părțile convin să coopereze pentru:

- Promovarea sănătății prin implementarea în comun de programe, proiecte și practici care au ca rezultat creșterea calității vieții prin dezvoltarea unui stil de viață și a unui mediu de viață sănătos;
- Facilitarea accesului la asistență medicală, socială și spirituală în sistem integrat, în România;
- Îmbunătățirea cadrului normativ și instituțional din domeniul asistenței medicale integrate cu sistemul de asistență socială și spirituală;
- Identificarea priorităților care vor sta la baza elaborării de programe și proiecte comune, în vederea găririi de răspunsuri la nevoile specifice de asistență medicală ale categoriilor vulnerabile din punct de vedere social și a persoanelor aflate în dificultate;
- Stabilirea premiselor de colaborare, de schimb de informații și asistență, în domeniul asistenței medicale integrate cu domeniul asistenței sociale și spirituale.

OBIECTIVE SPECIFICE

1. **PROMOVAREA SĂNĂTĂȚII** prin implementarea de programe și practici care au ca rezultat:

- a) Prevenirea afectării sănătății prin educație pentru sănătate și educație religioasă în vederea adoptării unui stil de viață sănătos;
- b) Reducerea consumului de produse care dăunează sănătății: tutun, alcool, droguri, etc.;
- c) Îmbunătățirea condițiilor sociale (relații interumane, mod de viață, mediu de muncă) și a condițiilor de mediu (calitatea apei potabile, a aerului, gestionarea deșeurilor menajere) care determină sănătatea comunității;
- d) Educarea și sprijinirea familiei în conștientizarea rolului important al copilului în sănătatea familiei și a societății;
- e) Îmbunătățirea accesului la servicii de asistență medicală primară prin creșterea gradului de conștientizare privind importanța prezentării la medic pentru:
 - vaccinare;
 - evaluarea stării de sănătate în cadrul Programului național de evaluare a stării de sănătate (PNESS);
 - consultație de la primele simptome de boală;
 - examenul de bilanț anual.
- f) Servicii integrate de acordare a asistenței medicale, sociale și spirituale în acțiuni de prevenție a efectelor asupra sănătății populației în situația unor calamități naturale (caniculă, inundații, epidemii, etc.).

2. INIȚIEREA DE ÎNTÂLNIRI PERIODICE, la nivel local și regional, între reprezentanții ai comunităților din diferite domenii de activitate (administrație locală, sănătate publică, educație, asistență socială, cultură și culte religioase, etc.) pentru dezvoltarea în comun de proiecte locale în funcție de nevoile specifice și identificarea resurselor necesare derulării proiectelor, prin:

- Crearea cadrului care să permită finanțarea și derularea în comun a proiectelor de asistență medicală adresate comunităților și grupurilor populaționale defavorizate;
- Identificarea proiectelor derulate la nivel local atât de Biserica Ortodoxă Română cât și de Autoritățile de Sănătate Publică județene și a municipiului București, și selectarea acelor proiecte a căror implementare poate fi multiplicată și în alte zone;
- Elaborarea unui ghid, pornind de la experiența de realizare a unor proiecte, care să vină în sprijinul partenerilor din comunitățile ce doresc dezvoltarea de proiecte în domeniul medico-social, și care să cuprindă:
 - a) cerințele privind conceperea unui proiect în funcție de sursele de finanțare care se au în vedere;
 - b) surse posibile de finanțare sau de furnizare a altor tipuri de resurse necesare dezvoltării unui proiect;
 - c) managementul acestor tipuri de proiecte și prin prisma experienței din alte proiecte de acest gen;
 - d) exemple de proiecte din care s-ar putea inspira sau care ar putea fi multiplicare;
 - e) prezentarea punctelor critice și a riscurilor în gestionarea proiectelor.

3. CREȘTEREA GRADULUI DE CONSTIENȚIZARE ȘI IMPLICARE a reprezentanților și membrilor comunității locale în rezolvarea problemelor de sănătate cu care se confruntă membrii comunității, cu accent pe categoriile vulnerabile din punct de vedere social, prin:

- a) Dezvoltarea în comun a unor programe integrate de îngrijire (medicală, socială și religioasă), în mijlocul comunității, a persoanelor dependente, cu afecțiuni cronice sau în stadiu terminal;
- b) Asigurarea unor servicii de consiliere și sprijin pentru îmbunătățirea sănătății mamei și copilului, în special din familiile aflate în dificultate (familii sărace, familii cu copii mici, mame sau copii victime ale violenței familiale, familii dezorganizate, copii ai căror părinți sunt plecați să muncească în străinătate);
- c) Elaborarea unor măsuri privind depistarea și îngrijirea persoanelor cu boli cronice transmisibile (T.B.C., HIV-SIDA, etc.) și prevenirea transmiterii acestor boli în rândul comunității;
- d) Dezvoltarea serviciilor de voluntariat în asistența medico-socială într-un cadru legal;
- e) Dezvoltarea serviciilor integrate de acordare a asistenței medicale, sociale și spirituale;

f) Dezvoltarea asistenței medicale în zonele cu deficit de personal medical și facilitarea accesului la asistență medicală de bază pentru grupurile populaționale defavorizate;

g) Pentru implementarea serviciilor de la pct. d), e) și f) se vor stabili prin norme comune.

DURATA PROTOCOLULUI

Prezentul protocol se încheie pe o durată de 10 ani.

În cazul în care nici unul dintre parteneri nu notifică celeilalte părți intenția de încetare a valabilității sale, înaintea expirării perioadei pentru care a fost încheiat, prezentul protocol se prelungește automat pentru noi perioade de câte un an.

ANGAJAMENTUL PĂRȚILOR

1. MINISTERUL SĂNĂTĂȚII PUBLICE se angajează, inclusiv prin toate instituțiile publice aflate în subordinea sa:

a) să implice membrii celeilalte părți semnatare în grupuri de lucru, comisii, și alte reuniuni care au drept obiectiv dezbateră și definirea priorităților din domeniul asistenței medicale integrate cu asistența spirituală;

b) să coopereze cu partenerul în vederea inițierii și, după caz, identificării resurselor pentru proiecte și programe comune în vederea susținerii și dezvoltării sistemului național de asistență medicală;

c) să coopereze cu partenerul în vederea îmbunătățirii cadrului normativ și instituțional din domeniul asistenței medicale integrate cu sistemul de asistență socială;

d) să informeze cealaltă parte semnatară cu privire la oportunitățile de finanțare în vederea dezvoltării serviciilor de asistență medicală destinate persoanelor cu nevoi speciale și categoriilor defavorizate;

e) să asigure condiții optime în centrele furnizorilor publici de servicii de asistență medicală pentru desfășurarea asistenței spirituale a persoanelor beneficiare, inclusiv prin asigurarea unor spații proprii în acest sens, sub condiția respectării drepturilor fundamentale și în primul rând a libertății religiei;

f) să numească responsabili la nivel național, județean/local, după caz, în cadrul instituțiilor de specialitate care să inițieze și să monitorizeze activitățile comune în cadrul parteneriatului;

g) să sprijine, în cadrul sistemului integrat de asistență medicală, socială și spirituală, din prezentul protocol, dezvoltarea serviciilor medicale.

2. PATRIARHIA ROMÂNĂ se angajează:

a) să participe, alături de cealaltă parte semnatară, în grupuri de lucru, comisii, și alte reuniuni care au drept obiectiv dezbateră și definirea priorităților din domeniul asistenței medicale integrate cu asistența socială;

b) să desemneze reprezentanți în structurile consultative din domeniul medical, care implică participarea societății civile;

c) să coopereze cu partenerul în vederea inițierii de proiecte și programe comune în vederea susținerii și dezvoltării sistemului național de asistență medicală integrate cu asistența socială;

d) să coopereze cu partenerul în vederea îmbunătățirii cadrului normativ și instituțional din domeniul asistenței medicale integrate cu sistemul de asistență socială;

e) să identifice, prin intermediul preoților și al personalului implicat în sistemul de asistență socio-medicală a Bisericii Ortodoxe Române, comunitățile vulnerabile din punct de vedere socio-medical și să coopereze cu partenerul în scopul furnizării de servicii medicale în beneficiul persoanelor, familiilor și comunităților aflate în situații de dificultate, în vederea facilitării accesului la asistență, contribuind astfel la definirea de către partener a unor strategii sectoriale în domeniul asistenței medicale;

f) să participe la campaniile de informare și conștientizare privind calitatea vieții;

g) să coopereze cu partenerul la implementarea programelor sociale de interes național și să faciliteze diseminarea informațiilor specifice activității de asistență medicală;

h) să ofere asistență spirituală, cu personal specializat beneficiarilor din centrele furnizorilor publici de servicii de asistență medicală;

i) să susțină și să promoveze prin slujitorii bisericii și prin mijloacele media-tice proprii, măsurile care au în vedere promovarea calității vieții și a stării de sănătate și prevenirea și combaterea practicilor care dăunează sănătății;

j) să numească responsabili la nivel național, județean/local, după caz, care să inițieze și să monitorizeze activitățile comune în cadrul parteneriatului;

k) să sprijine, în cadrul sistemului integrat de asistență medicală, socială și spirituală, din prezentul protocol, dezvoltarea serviciilor sociale și spirituale.

ÎNCETAREA PROTOCOLULUI

Valabilitatea protocolului încetează:

1. la împlinirea termenului;
2. prin acordul părților;
3. la solicitarea uneia dintre părți, în cazul în care partenerul nu își îndeplinește obligațiile asumate de comun acord.

DISPOZIȚII FINALE

1. Prezentul protocol constituie un document cadru de cooperare între părți, în vederea realizării obiectivelor comune propuse, putând fi completat sau modificat prin acte adiționale semnate de părți la inițiativa oricăreia dintre acestea.

2. Partea care are inițiativa modificării și/sau completării protocolului va transmite celeilalte părți spre analiză, în scris, motivele concrete ce determină această solicitare, precum și propunerea ce face obiectul modificării/completării.

3. Orice proiect sau activitate concretă pe care părțile vor dori să le desfășoare împreună pot face obiectul unor alte convenții sau protocoale pentru punerea în aplicare a prezentului protocol.

4. Schimbul de informații se va face la cerere sau pe bază de voluntariat, chiar dacă nu a existat o solicitare anterioară. Solicitarea asistenței se poate face de fiecare parte semnatară, depunându-se eforturi rezonabile pentru a asigura asistență celeilalte părți, sub rezerva respectării legislației și politicilor promovate de fiecare parte.

5. Părțile vor desemna câte un reprezentant permanent care să asigure coordonarea acțiunilor de cooperare dintre acestea; Stabilirea sau schimbarea reprezentanților naționali ai celor doi parteneri urmează a fi comunicată celeilalte părți în scris. Responsabilii programului de ambele părți vor prezenta un raport anual comun al activităților desfășurate în cadrul parteneriatului.

6. Prezentul protocol de cooperare extinde și dezvoltă protocolul încheiat în anul 1995 între **Patriarhia Română** și **Ministerul Sănătății**, cu privire la acordarea asistenței religioase în unitățile subordonate Ministerului Sănătății Publice, păstrându-se aceleași prevederi referitoare la numirea, încadrarea și salarizarea preoților slujitori.

Prezentul protocol s-a întocmit în 2 exemplare originale, câte unul pentru fiecare parte semnatară și intră în vigoare la data semnării. Semnat azi, 24 iulie 2008, în București, la Reședința Patriarhală.

PATRIARHIA ROMÂNĂ

† **D A N I E L**

MINISTERUL SĂNĂTĂȚII PUBLICE

EUGEN NICOLAESCU

PATRIARHUL

BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

MINISTRUL SĂNĂTĂȚII PUBLICE

Centrul educațional și social-pastoral „Nifon Mitropolitul”, din București - Statutul

Capitolul I Denumirea, sediul și forma juridică

Art. 1 Obiectivul se numește Centrul educațional și social-pastoral al Arhiepiscopiei Bucureștilor și este situat în București, sector 3, Calea Victoriei nr. 28.

Art. 2 Centrul educațional și social-pastoral al Arhiepiscopiei Bucureștilor este înființat prin retrocedarea, către Fundația „Așezămintele Nifon Mitropolitul”, a clădirii cu două etaje și mansardă și a terenului aferent, situate în București, sector 3, Calea Victoriei nr. 28, fiind organizat ca subunitate a Arhiepiscopiei Bucureștilor, fără personalitate juridică, non profit, în sensul și în conformitate cu Statutul pentru Organizarea și Funcționarea Bisericii Ortodoxe Române, precum și cu legile române și prezentul statut.

Capitolul II Scop, obiective și mijloace

Art. 3 Centrul educațional și social-pastoral desfășoară activități educaționale, culturale, precum și pastoral - misionare, scopul acestuia fiind susținerea activităților de formare teologică, culturală și socială a tinerilor merituosi, mai ales a celor provenind din categorii defavorizate.

Centrul poate desfășura și activități care au ca scop obținerea de venituri pentru autofinanțarea activităților proprii și pentru sprijinirea activităților culturale, educaționale și spiritual - sociale ale Arhiepiscopiei Bucureștilor și ale Patriarhiei Române, îndeosebi cooperarea cu Centrul de presă „BASILICA” și cu Centrul social-cultural „Sfântul Apostol Andrei”.

Art. 4 Obiectivele Centrului educațional și social-pastoral sunt următoarele:

- a) cunoașterea spiritualității ortodoxe, în dialog național și internațional;
- b) sprijinirea tinerilor merituosi lipsiți de posibilități materiale sau provenind din familii dezorganizate, precum și a celor orfani;
- c) promovarea activității social-educaționale a Bisericii Ortodoxe în societatea românească;
- d) multiple activități pastoral-educative și sociale cu tineretul creștin din țară și străinătate;
- e) rezolvarea unor cerințe de cazare, masă și consiliere pastorală pentru pelerini, studenți, elevi și profesori din România și din străinătate.

Art. 5 Mijloacele folosite în realizarea obiectivelor Centrului educațional și social-pastoral sunt:

- a) organizarea de seminarii, colocvii, conferințe naționale și internaționale pe teme de actualitate, în special cele dedicate familiei, educației, copiilor și tinerilor, incluziune socială, consiliere pastorală, etc.

b) organizarea sau găzduirea de expoziții cu caracter temporar sau permanent, inclusiv cu vânzare, ce prezintă specificul liturgic, artistic, cultural, literar creștin-ortodox, precum și dialogul cu alte confesiuni sau religii;

c) organizarea de pregătire profesională și consiliere spirituală, menite a veni în sprijinul tinerilor aflați în dificultate;

d) organizarea unei biblioteci, a unor săli de conferințe, seminarii, colocvii;

e) desfășurarea unor activități comerciale, vânzare carte, icoane, discuri, artizanat, cazare, pelerinaje, închiriere spații, etc, pentru obținerea unor fonduri necesare susținerii activităților menționate mai sus.

Capitolul III Organele de conducere

Art. 6 Organele de conducere ale Centrului educațional și social-pastoral sunt:

a) Consiliul de administrație;

b) Comitetul de conducere operativă.

Art. 7 Consiliul de administrație al Centrului educațional și social-pastoral este alcătuit din consilierii coordonatori ai sectoarelor învățământ și activități cu tineretul, social-filantropic și misionar și economic-financiar, și funcționează în conformitate cu Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române, aprobat prin Hotărârea de Guvern nr. 53/2008 și publicat în Monitorul oficial partea I nr. 50/22.01.2008.

Art. 8 Președintele Consiliului de administrație este Arhiepiscopul Bucureștilor, Mitropolitul Munteniei și Dobrogei și Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, ce are calitatea și de Efor supraveghetor al Fundației „Așezămintele Nifon Mitropolitul”. Președintele, împreună cu consilierii coordonatori ai sectoarelor învățământ și activități cu tineretul, social-filantropic și misionar și economic-financiar, are următoarele atribuții:

a) alege și revocă membrii Comitetului de conducere operativă;

b) verifică, prin sectoarele specializate ale Arhiepiscopiei Bucureștilor, întreaga activitate a Centrului;

c) aprobă bugetul anual, ca parte a bugetului general al Arhiepiscopiei Bucureștilor;

d) hotărăște asupra programelor Centrului și a modului de folosire a veniturilor sale;

e) modifică Statutul de organizare și funcționare a Centrului;

f) hotărăște asupra cooptării, afilierii, sau asocierii Centrului la alte organizații naționale și internaționale.

Art. 9 Comitetul de conducere operativă este format din: director, secretar, contabil.

Art. 10 Comitetul de conducere operativă are următoarele atribuții:

a) asigură prin măsuri operative și mijloace eficiente desfășurarea tuturor activităților curente cuprinse în programe, în vederea realizării scopului propus;

b) întocmește și propune, spre aprobare, bugetul anual și personalul ce urmează a fi încadrat;

c) stabilește, prin fișa postului, îndatoririle, drepturile și responsabilitățile personalului angajat;

d) propune spre aprobare Consiliului de administrație programele de acțiune pe termen scurt, mediu și lung;

e) ia măsuri cu privire la aprovizionarea Centrului cu materiale și bunuri necesare activității acestuia, precum și cu privire la întreținerea imobilului în care funcționează centrul;

f) îndeplinește orice alte atribuții trasate de către Consiliul de administrație;

g) membrii comitetului de conducere operativă răspund administrativ, material, civil sau penal, după caz, de pagubele produse Centrului din vina lor.

Art. 11 În termen de 30 de zile de la adoptarea prezentului statut, directorul va prezenta Preafericitului Părinte Patriarh și Efor supraveghetor al Fundației, spre aprobare, fișele postului cu atribuțiile fiecărui membru al Comitetului de conducere operativă, precum și Regulamentul de ordine interioară.

Capitolul IV Patrimoniul, gestiunea și controlul ei

Art. 12 Patrimoniul Centrului educațional și social-pastoral este constituit din clădirea cu două etaje și mansardă având suprafața desfășurată de 2500 mp, precum și din terenul aferent, situate în București, sector 3, Calea Victoriei nr. 28, precum și din mijloacele fixe din dotare.

Art. 13 Gestiunea Centrului este ținută de compartimentul financiar - contabil al Arhiepiscopiei Bucureștilor.

Art. 14 Controlul acesteia se face de către Arhiepiscopia Bucureștilor prin serviciile contabilitate și juridic care:

a) în cursul exercițiului economico-financiar verifică gospodărirea fondurilor fixe și a mijloacelor circulante, casa și registrele de evidență contabilă și informează pe Preafericitul Părinte Patriarh și Efor supraveghetor al Fundației asupra neregulilor constatate;

b) la încheierea exercițiului economico-financiar controlează evidența bunurilor, a documentelor contabile, a bilanțului și a contului de venit și pierderi prezentând Preafericitului Părinte Patriarh și Efor supraveghetor al Fundației un raport scris;

c) Preafericitul Părinte Patriarh și Efor supraveghetor al Fundației poate convoca Permanența Consiliului Eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor în ședință extraordinară în cazul în care constată încălcarea dispozițiilor statutare și legale. Dacă faptele constatate reprezintă obiectul unor infracțiuni, va dispune sesizarea de urgență a autorităților de urmărire penală în vederea tragerii la răspundere a persoanelor ce se fac vinovate.

Art. 15 Salarizarea personalului se face în conformitate cu hotărârile Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și cu legislația în vigoare privitoare la personalul cultelor religioase.

Art. 16 Centrul va ține evidența contabilă în lei și în valută, va întocmi anual bilanțul și contul de venituri și pierderi, avându-se în vedere reglementările fiscale referitoare la culte.

Art. 17

1) Litigiile Centrului cu persoanele fizice și juridice sunt de competența instanțelor judecătorești din România,

2) Litigiile născute din raporturile contractuale dintre unitate și persoanele juridice române și străine pot fi soluționate și prin arbitraj, dacă în contract s-a prevăzut acest lucru.

Capitolul V Dispoziții finale

Art. 18 Prezentul statut poate suporta amendamente și modificări prin hotărârea Permanenței Consiliului Eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor în ședință comună cu Consiliul director al Fundației „*Așezămintele Nifon Mitropolitul*”.

Din practica administrativă a Arhiepiscopiei Bucureștilor - dispensă pentru recăsătorire și căsătoria cu un eterodox

Preot lector drd. Alexandru Gabriel GHERASIM

*Referat nr. 3343/08 mai 2008 - Dna S.N., domiciliată în jud. Prahova, a solicitat **dispensă pentru recăsătorire** (căsătoria a II-a), pe care Chiriarhul o poate acorda în baza art. 88 lit. r din *Statutul pentru Organizarea și Funcționarea Bisericii Ortodoxe Române*. În fapt, solicitanta a divorțat de primul soț în anul 2003, după o căsnicie de zece ani din care a rezultat și un copil, născut în 1997; apoi în 2004 s-a recăsătorit civil, iar acum cere dispensă pentru a primi și căsătoria religioasă cu cel de-al doilea ei soț.*

Căsătoria a doua este îngăduită de canoane (can. 87 Sfântul Vasile cel Mare: „*Nunta a doua este remediul împotriva desfrâului...*”; can. I Laodiceea). Totuși, atunci când prima căsătorie a fost desfăcută, trebuie avute în vedere motivele care au dus la pronunțarea divorțului, pentru că legile bisericești nu admit toate motivele și modalitățile de desfacere a căsătoriei pe care le admit cele civile.

Sfânta Scriptură admite un singur motiv de desfacere a căsătoriei, anume adulterul (*Matei 19, 6*), acesta fiind considerat că provoacă moartea morală. Doctrina canonică a precizat de-a lungul timpului o serie de alte fapte, precum omorul, avortul, atentatul la viața soțului, silirea la acte imorale, refuzul conviețuirii conjugale, părăsirea domiciliului ș.a., care pot provoca moartea morală. De asemenea, se vorbește și de o posibilă moarte religioasă, de moartea fizică parțială și de moartea civilă; prin urmare, patru feluri de moarte pentru care s-ar putea accepta desfacerea căsătoriei.

Dna S.N. a solicitat instanței civile, în 2003, să admită divorțul ei de primul soț din vina ambilor, lucru care s-a și întâmplat. Totuși, reclamanta a declarat că „în perioada conviețuirii pârâtul a avut o comportare necorespunzătoare, a lucrat sporadic, nu aducea bani pentru cheltuielile familiei, o insulta pe reclamantă și consuma băuturi alcoolice, manifestându-se agresiv față de aceasta” (*Sentința civilă*

nr. 1643/23.10.2003 a Judecătorei Vălenii de Munte, p. 3). Doi martori au susținut declarațiile reclamantei. Pe de altă parte, ancheta socială a infirmat susținerile avocatei pârâtului, potrivit cărora reclamanta n-ar fi putut să-i ofere fiicei sale minore condițiile necesare pentru creștere și educare; dimpotrivă, ancheta socială a scos la iveală faptul că „pârâtul nu contribuie cu nimic la întreținerea minorei” (*Sentința civilă* ..., p. 6), el fiind la data judecării procesului „plecat de cca. 12 luni la muncă, în Spania” (*Sentința civilă*..., p. 5). Prin urmare, faptele reținute de instanța civilă în sarcina pârâtului sunt asimilabile cu atentatul, dacă nu la viața, la integritatea corporală a soțului, cu refuzul conviețuirii conjugale și cu părăsirea domiciliului; acestea cauzează moartea morală, **reclamanta fiind astfel îndreptățită să solicite desfacerea căsătoriei și ulterior a recăsătoririi.**

Totuși, pentru că o martoră a pârâtului a pretins „că reclamanta avea relații de concubinaj cu un alt bărbat, iar după ce pârâtul a plecat la muncă în Spania reclamanta a intrat în relații cu un alt bărbat pe nume F., prieten cu pârâtul” (*Sentința civilă* ..., p. 4) și pentru că cel de-al doilea soț al reclamantei S.N. are același prenume ca și bărbatul cu care martora a pretins că reclamanta ar fi avut relații de concubinaj în timp ce primul ei soț se afla în Spania, precum și pentru faptul că avocata ei a cerut dintru început desfacerea primei ei căsătorii din vina ambilor soți, se va solicita **o adeverință-recomandare pe care duhovnicul reclamantei să o transmită confidențial Chiriarhului locului** (în speță, Preafericitului Părinte Patriarh), în plic sigilat, în care să fie înscrise indicațiile lămuritoare necesare, urmând ca în funcție de respectiva adeverință-recomandare Chiriarhul să acorde sau nu dispensa pentru recăsătorire.

Referat nr. 3364/8 mai 2008 - Dna B. M., domiciliată în București, a solicitat Înalta binecuvântare pentru căsătoria religioasă cu dl D.Z.G., de confesiune catolică, menționând că ea intenționează să-și păstreze confesiunea ortodoxă, precum și faptul că din această căsătorie nu vor rezulta copii din pricina unor motive medicale.

Aparent ar fi vorba de o căsătorie mixtă, între o ortodoxă și un catolic, care, dat fiind faptul că în cazul încheierii ei nu ar rezulta copii, ar putea fi îngăduită fără nici o rezervă (cf. Dan-Ilie Ciobotea, „*Spre Sfântul și Marele Sinod al Ortodoxiei*”, în revista *B.O.R.*, nr. 11-12/1982, p. 943).

În fapt e vorba de o recăsătorire. Dna B.M. a mai fost căsătorită; și de primul soț, al cărui nume de altfel a rămas să-l poarte, **a divorțat prin acord.**

O astfel de modalitate de desfacere a căsătoriei fără nici o motivație, potrivit canoanelor și rânduielilor ortodoxe, nu este acceptabilă. Prin urmare, **dna B.M. nu este îndreptățită să primească binecuvântarea pentru încheierea unei noi căsătorii.**

VIII
MERGÂND,
ÎNVĂȚAȚI TOATE NEAMURILE

Atitudinea Bisericii Ortodoxe față de manifestările oculte¹

Preot lector dr. David PESTROIU

1. Preliminarii
2. Respingerea ocultismului, cu temeuri în Revelația divină
3. Susținerea manifestărilor oculte de către mișcarea New Age, prin intermediul unor organizații și secte religioase
4. Ocultism și folclor: delimitări, aspecte pastoral-misionare
5. Ocultism sacerdotal - o condamnată practică a unor slujitori
6. Concluzii

1. Preliminarii

Manifestările oculte au suscit un interes enorm din partea oamenilor, chiar din cele mai vechi timpuri. Există, am putea spune, o legătură vie între religie și mister. Potrivit cercetătorilor, ocultismul se pretinde a fi „ceva secret, ascuns, rezervat numai celor inițiați, ceva care se învață și se transmite în umbră”². Prin apelarea la forme de magie, s-a încercat, dintotdeauna, rezolvarea unor chestiuni existențiale, printre care: influențarea voii lui Dumnezeu, determinarea coordonatelor propriei vieți în viitor și emanciparea lor, cunoașterea realităților privind evenimentele cosmice, trecute, prezente și viitoare. De la casele regale și clasele sacerdotale și până la oamenii simpli, s-a putut observa până astăzi o adevărată frenezie în ceea ce privește apelarea la ocultism pentru soluționarea acestor probleme.

Dar care este pericolul ocultismului? Vom vedea, în capitolul următor, care sunt temeurile revelaționale în baza cărora Biserica s-a pronunțat, condamându-l cu fermitate. Vom încerca acum să arătăm motivele teologice ale acestei con-

1. *Prelegere* susținută în cadrul Cursurilor pastorale și misionare de promovare a clerului bisericesc - definitivat și gradul II.

2. Diac. Prof. Emilian Vasilescu, *Religie, superstiție, ocultism, spiritism și teosofie*, în S.T., I (1949), Nr. 5-6, p. 307.

damnări. În primul rând trebuie subliniat faptul că ocultismul are drept suport al acțiunilor sale forța malefică a vrăjmașului diavol, deși reclamă o lucrare benefică, după cuvântul Sf. Apostol Pavel din *II Corinteni 11, 14*: „*însuși Satana ia chip de înger al luminii*”. Așa se explică de ce tot felul de vrăjitoare apar cu crucea în mână sau îmbrăcate în costum monahal, în reclamele din ziare.

În al doilea rând, ca o circumstanță agravantă a motivului anterior, ocultismul este beneficiarul unei foarte mari ofensive a disimulării, care încearcă în mod disperat să-l salveze de oprobriul binemeritat la care îl supune teologia.

Pe filiera amplă a rățăcirilor pe care curentul New Age le consideră *emancipări*, asistăm la împlinirea actuală a profeției lui Isaia: „*Vai de cei ce zic răului bine și binelui rău; care numesc lumina întuneric și întunericul lumină; care socotesc amarul dulce și dulcele amar!*” (*Isaia 5, 20*). În contextul temei noastre, acest verset ne avertizează tocmai asupra pericolului inversării valorilor, cea mai subtilă formă de satanism, care a început deja să subjuge mințile celor mai tineri dintre creștinii noștri, prin produse pseudo-culturale de tipul *fenomenului Harry Potter*, intens mediatizat. Se acreditează ideea falsă că ar putea exista și o forță ocultă benefică, așa-numita *magie albă*, care nu se realizează nici cu puterea diavolului, nici cu cea a lui Dumnezeu, ci cu cea a omului. A supraeului hiperbolizat, care se întronează pe cel mai înalt pedestal (de Dumnezeu și diavol aproape că nu se mai vorbește). De aici, asistăm la răspândirea celei mai variate paletă de practici oculte, menite să descătușeze energiile aflate în lume și în oameni, în scop așa-numit „benefic”. Se uită în mod voit un amănunt esențial: transferurile de energie benefică sau malefică nu se pot face ignorând adevăratele lor surse, care sunt de natură spirituală: Dumnezeu și Diavolul - Mamona. Căci „teodiceea ocultismului variază între panteism, politeism și ateism”³. Părintele D. Stăniloae arată limpede că „de fapt, vrăjitorul se face pe sine dumnezeu și e considerat ca atare și de cei ce aleargă la el”⁴.

Potrivit învățaturii Bisericii Ortodoxe, singura formă de energie pozitivă, ne-creată, izvorâtă din ființa lui Dumnezeu, este harul divin. Iar acesta - harul - s-a dat în mod exclusiv Bisericii, prin reprezentanții ei, membrii ierarhiei sacerdotale, Sfinții Apostoli și urmașii lor. Numai aceștia au capacitatea de a transmite, prin lucrarea Sfintei Liturghii, a Sfințelor Taine și a ierurgiilor, puterea harului dumnezeiesc. Atragem atenția că orice valorificare a termenului „har” de către practicanții ocultismului este periculoasă și, ca atare, condamabilă. În actele magice, clarviziuni, ghicitorie, bioenergie și terapii „alternative” nu lucrează sub nici o formă harul dumnezeiesc, ci forța diavolească, ascunsă uneori sub pojghița fragilă a unor aparente stări de bine sau rezolvări ale unor probleme curente.

După instalarea energiei negative, Răul își face simțită lucrarea, chiar dacă, pentru început, se induce senzația unui Bine conjunctural. Așa se explică și larghețea

3. *Ibidem*, p. 308.

4. Pr. prof. Dumitru Stăniloae. *Formele și cauzele falsului misticism: Domeniul magiei*, în S.T., IV (1952), Nr. 5-6, p. 265.

cu care vrăjitorii și ghicitorii - „drumeți fără busolă”⁵ - induc în eroare pe cei naivi, manevrându-le în față obiecte sfinte: icoane, lumânări, tămâie, aghiasmă sau solicițându-le post, rugăciune, spovedanie și împărtășanie, ca necesități obligatorii pentru împlinirea ritualului ocult.

Pentru a extrapola, să ne amintim o regulă a matematicii elementare: la operațiile cu numere raționale, luând orice număr pozitiv, dacă îl vom înmulți cu un număr negativ infinitesimal, rezultatul este negativ. De aceea Hristos ne cere să nu slujim la doi Domni (*Matei 6, 24*), și să nu fim căldicei (*Apocalipsa 3, 16*).

Deci, pe baza celor expuse mai sus, susținem cu tărie că denumirea de *magie albă* nu are nici un fel de bază reală, din punct de vedere teologic. Mai mult, datorită confuziei pe care o răspândește printre creștini, această sintagmă trebuie condamnată cu strășnicie. Toate formele de magie, oricât de mult s-ar dori ele a fi „pure”, „nevinovate” și „benefice” sunt, în realitate, extrem de nocive, avându-l în spate pe diavol. Așadar, orice magie este *neagră*, fiind săvârșită cu puterea vrăjmașului, și se deosebește radical de lucrarea harului prin semne și minuni, în Biserică, aceasta din urmă nefiind nicidecum magică, ci rezultată a exprimării vizibile a puterii lui Dumnezeu, invocată prin rugăciune. Cât despre practicile diavolești oculte, despre care vom face referire în prelegerea de față, acestea sunt:

1. Magia și vrăjitoria, cu toate formele lor: farmece, descântece, legări și dezlegări de cununii, „făcături de soartă” etc. Puterea demonică pune stăpânire pe oameni, dominându-l atât pe practicant, cât și pe cel asupra căruia sunt îndreptate vrăjile, dacă nu este întărit în credință, har și fapte bune⁶.

2. „Comunicări” de natură „spirituală”: spiritism, necromanție, telepatie, telekinezie, bioenergie, clarviziune, levitație, psihometrie, moniție, premoniție etc.

3. Pretinsa cunoaștere și influențare a ceea ce se numește „destin”, „soartă”, „karma”, atât la nivel personal (prin ghicit în palmă, în cărți, bobi, zaruri, cafea sau ghioc, astrologie, horoscoape, precum și orice alte practici similare), cât și la nivel mondial (predicții politice, economice, militare, ale cataclismelor naturale etc. Ex.: Nostradamus, Hâncu).

4. Ritualuri oculte, demonice, precum cele practicate în templele masonice sau în cimitire de către sataniști, combinate cu consum de alcool și droguri, muzică, dans, filme cu mesaje subliminale.

2. Respingerea ocultismului, cu temeuri în Revelația divină

În Pentateuh, unde este definită cu strictete Legea morală a Vechiului Testament, găsim două pasaje care se referă la practicile oculte și necesitatea condamnării lor:

-*Deuteronom 18, 10-11*: „Întru tine să nu se afle nimeni care să-și treacă fiul sau fiica prin foc, nici unul care vestește prevestind, nici un prezicător sau ghicitor

5. Pr. prof. Liviu Stan, *Superstițiile și obscurantismul mistic*, în S.T., II (1950), Nr. 3-6, p. 281.

6. O enumerare sistematizată a acestor fenomene oculte a se vedea la Pr. prof. Petru Rezuș, *Superstițiile și combaterea lor*, în S.T., II (1950), nr. 9-10, pp. 592-595.

sau vrăjitor sau vreunul care descântă farmece sau care cheamă spirite sau care citește minunățiile sau care vorbește cu morții. Căci urâciune este înaintea Domnului tot cel ce face acestea...”.

-Levitic 19, 26; 31: „...Să nu descântați, nici în zborul păsărilor să ghiciți...Să nu alergați la cei ce cheamă morții, pe la vrăjitori să nu umblați, fiindcă ei vă întinează...”.

Cu toate aceste clare interdicții, găsim în Vechiul Testament și exemple de încălcare a voinței lui Dumnezeu, cel mai elocvent fiind cel al regelui Saul, care solicită vrăjitoarei din Endor să-i cheme duhul lui Samuel, pentru a afla dinaintea rezultatul luptei de la Ghilboa. Episodul, descris în capitolul 28 al primei cărți a Regilor, comportă un interes deosebit din partea cercetătorilor, existând trei variante de interpretare a ritualului ocult: 1. vrăjitoarea se comportă ca un medium-ventriloc, imitând vocea lui Samuel; 2. un diavol ia chipul lui Samuel, îngrozind-o chiar și pe vrăjitoare; 3. prin îngăduința lui Dumnezeu, Samuel însuși se arată, fapt care ar explica muștrările aspre aruncate asupra lui Saul. Oricum, potrivit cărții *I Paralipomena*, cap. 10, v. 13-14, Saul a murit „întru fărădelegile lui...după cuvântul Domnului, pe care el nu l-a păzit, atunci când el, Saul, a întrebat-o pe cea care cheamă morții să-i caute răspuns și când i-a răspuns profetul Samuel...și nu pe Domnul l-a căutat...”.

Legea lui Moise nu prevedea doar restricții cu privire la practicile oculte, ci impunea și pedepsirea prin ucidere cu pietre, atât a celor care săvârșeau aceste fărădelegi, cât și a solicitanților lor (*Ieșire 22, 18, Levitic 20,27*). Pe lângă cazul morții lui Saul, mai cunoaștem condamnarea regelui Manase la exilul babilonic (*II Paralipomena 33, 6-11*), distrugerea cetății Ierusalimului (*Ieremia 14, 14-16*), a cetății Ninive (*Naum 3,4*), precum și a Babilonului (*Isaia 47, 12-14*) - toate acestea având ca motiv esențial, alături de alte nelegiuiri, practicarea ocultismului.

Tot în Vechiul Testament asistăm la dese interacțiuni dintre poporul ales și neamurile păgâne, cazuri în care se poate observa cum Dumnezeu îi ridiculizează pe practicanții ocultismului, prezenți în număr mare, mai cu seamă pe lângă curțile regale ale respectivelor popoare. Faraonul Egiptului practica ghicitul într-o cupă specială, amintită în istorisirea lui Iosif și a fraților săi. O primă întâlnire cu vrăjitorii Egiptului o găsim în timpul lui Moise, aceștia reușind, cu puterea demonică, să repete și ei primele două plăgi trimise de Dumnezeu, dar nemaiputând face nimic pe parcursul desfășurării celorlalte opt (*Ieșire 7,22; 8,7,18-19*).

Chemat de Balac, regele Moabului, să-i blesteme pe israeliți, vrăjitorul păgân Balaam îi binecuvintează pe aceștia de trei ori, din porunca lui Dumnezeu, indicând, în mod profetic, nașterea lui Mesia din neamul evreilor (*Numeri, cap. 23-24*).

Vrăjitorii, magii și descântătorii caldeii sunt neputincioși în a reproduce și a tâlcui visele lui Nabucodonosor (*Daniel 2,2*); singur Daniel, cu putere de la Dumnezeu, face acest lucru, primind mai apoi titlatura de „mai-mare al descântătorilor” (*Daniel 4,9*). Nu ne miră această etichetare venită din partea unui rege

păgân; și astăzi, sunt mulți care consideră cultul bisericesc drept o simplă înșiruire de practici magice.

În Noul Testament, prezența unor forme de ocultism se arată diferențiat în relatările despre activitatea lui Hristos (cele patru Evanghelii) și cele despre activitatea Apostolilor (în Fapte și Epistole).

Un prim episod interesant, legat de practicile oculte, menționat în Noul Testament, se consemnează cu prilejul Nașterii lui Iisus, când Acesta primește darurile aduse de cei trei magi din răsărit, călăuziți de stea. Vocile unanime ale astrologilor de astăzi se unesc în a încerca să demonstreze că demersurile lor ritualice sunt pe deplin justificate, prin faptul de a fi următorii magilor biblici. Acest lucru nu este adevărat: magii - înțelepți, poate preoți, cel mai probabil, persani - sunt un simbol al universalității mântuirii, adusă prin întruparea lui Hristos, iar steaua arată participarea întregului cosmos la acest proces de transformare, de redefinire pentru veșnicie.

Iisus Hristos - Fiul lui Dumnezeu se confruntă cu diavolul fățș. Conștient de gravitatea faptului de a-L ispiți pe Dumnezeu, Satana I se arată personal, nu prin interpuși. Interdicțiile severe privind practicile oculte la poporul evreu, coroborate cu arealul misionar limitat de Hristos la spațiul teritorial al Palestinei, fac ca Evangheliile să nu consemneze vreo întâlnire a Domnului cu vrăjitori. Lupta Sa directă cu diavolul continuă, însă, pe toată durata activității Sale pământești, eliberându-i pe cei posedăți de duhuri necurate. Aceste fapte minunate Îi vor atrage, însă, etichetări nedrepte din partea fariseilor, care, negându-I puterea dumnezeiască, vor exclama: „*Acesta nu-i scoate pe demoni decât cu Beelzebul, căpetenia demonilor!*” (Matei 12, 24), prilejuindu-I Domnului să arate răspicat: „...*Eu îi scot pe demoni cu Duhul lui Dumnezeu...*” (Matei 12, 28).

Transmis Apostolilor, același Duh al lui Dumnezeu îi va face pe aceștia să iasă biruitori în lupta cu necuratul diavol și uneltirile lui. O primă confruntare se iscă în clipa întâlnirii cu Simon Magul. Propunerea sa de a cumpăra harul cu bani este mai mult decât o simplă ispită; ea pune acut problema echivalării lucrării lui Dumnezeu, exprimată de puterea sacerdotală a apostolilor, cu lucrarea acelu vrăjitor, care-și dorea o îmbunătățire a „performanțelor” sale demonice. Iată de ce, până astăzi, slujitorii bisericești se confruntă cu un tip special de demonism, numit simonie.

În Filipi, o găsim pe una din predecesoarele „Uraniilor” noastre de astăzi: slujnica ghicitoare, numită și „pitonisă”, sau având „duh pitonicesc”. Aceasta „le aducea stăpânilor ei mult câștig” (Fapte 16, 16). Faptul ne duce cu gândul la situația jenantă din zilele noastre, când suntem inundați în presă, la televizor și chiar pe internet de predicții astrologice, care aduc bani frumoși, faimă, publicitate și vânzări rapide celor ce le găzduiesc.

Opoziția față de credința cea adevărată îl va costa vederea pe Elimas - vrăjitor și profet mincinos din anturajul guvernatorului Sergius Paulus din Pafos, Cipru. De altfel, Apostolii rămân fideli poruncii dumnezeiești de respingere categorică a oricărei lucrări demonice, Sfântul Pavel vorbind chiar de o luptă „împotriva stă-

pânitorilor întunericului acestui veac, împotriva duhurilor răutății, care sunt în văzduhuri” (Efeseni 6, 12). Iar sentința Apocalisei este categorică: „Afară câinii și vrăjitorii și desfrânații și ucigașii și închinătorii la idoli și toți cei ce iubesc și lucrează minciuna!” (Apocalipsa 22,15).

În sprijinul demersului nostru, putem aduce și temeuri numeroase din Sfânta Tradiție. Sfinții Părinți au condamnat în operele lor practicile oculte, asimilându-le ritualisticii păgâne pe care o combăteau în apologiile lor. Ei constatau că, în paralel cu învățătura creștină, exista tendința perpetuării unor forme de magie, rămase din păgânism, care reprezentau adevărate tentații pentru creștini, mai ales în ceea ce privește ghicirea celor viitoare. Desigur, creștinii fuseseră avertizați încă din primul secol de apariția profetilor mincinoși (I Ioan 4,1).

Însă forța demonică persista atunci, ca și astăzi, prelungindu-se în diferite forme și adaptându-se celor mai diverse situații. Nu ne mirăm, așadar, că Sfinții Părinți condamnă cu fermitate vrăjitoria, atât prin legislații sinodale (Can. 24 Ancira, 36 Laodiceea, 61 și 65 Trulan), cât și prin canoane particulare (Can.7, 8, 65, 72 și 83 ale Sf. Vasile cel Mare, 3 al Sf. Grigorie de Nyssa, 2 al Sf. Ioan Postitorul). Sunt acoperite o serie largă de practici oculte, precum: magia, vrăjitoria, ghicitoria, farmecele, descântecele, portul amuletelor, astrologia etc., iar interdicțiile canonice penitențiale în privința lor sunt dintre cele mai aspre. Aceste manifestări sunt asemănate uciderii sau desfrâului contra firii, fiindu-le aplicate epitimii ce merg până la 20 de ani oprire de la Sfânta Împărtășanie și chiar 30 de ani, în cazul fermecătorilor. În cazul clericilor dovediți ca vinovați, sentința ce se impune cu necesitate este caterisirea. Au existat, însă, în istoria Bisericii, și cazuri de întoarcere profundă la Hristos, cu căință sinceră și îndreptarea vieții, cum a fost, de pildă, Sf. Ciprian de Antiohia, convertit de către Sf. Iustina Fecioara, ajuns episcop și apoi martirizat din porunca lui Deciu, la mijlocul secolului al III-lea creștin.

3. Susținerea manifestărilor oculte de către mișcarea New Age, prin intermediul unor organizații și secte religioase

Am precizat deja că, deși s-au trasat indicații pastoral-misionare extrem de severe față de practicantii ocultismului, practicile magice au proliferat până astăzi. Acest lucru nu ne surprinde deloc, dacă reușim să distingem, de fiecare dată, imensa cantitate de energie negativă pe care diavolul o răspândește prin cei ce-i fac voia. S-a încercat contracararea acesteia, în catolicism, prin practici inchizitoriale, care nu numai că nu au stopat fenomenul, ci l-au amplificat, prin tendința evidentă de victimizare și falsă separare a manifestărilor oculte în așa-zisa magie albă și neagră. În spațiul ortodox, asistăm la coexistența practicilor magice cu rituri ancestrale păstrate din păgânismul antic, pe fâgașul folclorului tradițional⁷. Deși acestea se află în vizibil regres, atât ca pondere, cât și ca areal, limitându-se, în mare măsură, la populația lipsită de educație din mediul rural și de la periferia orașelor, totuși îi

7. „Creștinismul nostru este sufocat, în viața de toate zilele, de păgânism” - constata cu tristețe Părintele Stăniloae. A se vedea *art. cit.*, p. 255.

vom consacra un capitol aparte în prezentul studiu, din considerente misionare. În cele ce urmează, ne vom ocupa de noile surse ale vrăjitoriei contemporane, aflată într-o evidentă ascensiune, în ceea ce privește numărul de adepți, condiția lor și răspândirea universală.

Omul zilelor noastre, aflat într-o evidentă stare de autosuficiență, Îl ignoră pe Dumnezeu, preferând fie să-I nege existența, fie să-L alunge, după modelul deist, din creația Sa, fie să se autoprocleme el însuși dumnezeu. Religia creștină, considerată prea tradiționalistă, nu mai este pe placul omului secularizat; de aceea, el vrea să o ia cu un pas înainte, căutând să-i „îmbunătățească” mesajul prin preluarea unei palete cât mai largi de norme din alte sisteme religioase. El rămâne, însă, membru al Bisericii în care s-a născut, indiferent care ar fi aceasta, sperând în reformarea ei radicală. Până atunci însă, el își clamează libertatea de a nu se supune normelor tradiționale, decât în măsura în care acestea îi convin. În acest mod, își exercită el atributul de supra-om.

Tehnic vorbind, teologia trebuia să încadreze într-o categorie aparte această tipologie umană, din ce în ce mai numeroasă. Se vorbește mult de contextul socio-cultural al epocii în care trăim, postmodernismul având un rol determinant în definirea unui sistem mult mai complex, cu evidente tendințe sincretiste, numit de cercetători New Age. Sub paravanul acestui curent ideologic planetar, se ascund și cele mai perfide forme ale ocultismului demonic din zilele noastre, adesea atent disimulate sub masca propășirii binelui. Este vorba, însă, de o teribilă înșelare, întrucât acest „bine” este privit unilateral și egoist, ascunzând, de fapt, fața opusă a răului. Din păcate, cei mai afectați sunt copiii și adolescenții, asupra sufletelor cărora se acționează în mod deliberat distructiv, prin produse de market pseudo-cultural, de tip: *Harry Potter* și *Lord of the Rings*. Pericolul enorm al acestor agresări psihotice asupra personalității în formare a celor mici constă tocmai în inversarea valorilor, ajungându-se la o glorificare a ocultismului, folosit ca mijloc și scop în devenirea individuală. Mai gravă este constatarea noastră, a teologilor, că, în cu-prinsul lor, chiar dacă Binele învinge întotdeauna Răul, nu se face nici o referire la acțiunea proniatoare a lui Dumnezeu, Acesta fiind înlocuit cu „Omul” - în cel mai pur stil new-age-ist.

Încă din start, sistemul pseudo-religios New Age s-a autodefiniț prin raportare directă la astrologie, afirmând pătrunderea omenirii într-o nouă epocă, pusă sub stindardul semnelor zodiacale al Vărsătorului. De aici o isterie generală pentru punerea în valoare a prezicerilor realizate prin toate mijloacele demonice posibile: horoscoape (cu variante: chinezesc, indian, japonez etc.), ghicit (tarot, chiromanție, dat în bobi, urmele de zaț în ceașca de cafea etc.). Au apărut celebrii „clarvăzători”, care pretind că pot realiza comunicări de tip spiritist și necromant, s-au dezvoltat așa-numitele „terapii medicale alternative”, care urmăresc promovarea unei noi politici medicale, bazată în special pe utilizarea bioenergiilor - înșelări de ultimă oră, care profită de disperarea celor aflați în suferință. Toate acestea se petrec în afara Bisericii, căreia i se neagă rolul mântuitor, recunoscându-i-se, cel mult,

funcția de păstrătoare a unor tradiții etno-culturale, considerate, din start, depășite. De altfel, printr-o astfel de abordare, se pretinde, de fațadă, că se urmărește realizarea unei viziuni unitare asupra religiei, îndrăznindu-se chiar un abuz asupra noțiunii de ecumenism, confundată gregar cu sincretismul, în cel mai pur sens al cuvântului. Așa se explică amalgamul de noi mișcări religioase care inundă țările creștine, imprimând spectrului confesional o segregare nemaifântănită. Pe lângă grupările sincretice izvorâte din neoprotestantismul deja clasic, se adaugă noi mișcări, de proveniență orientală, foarte active în planul demonismului ocult, cu ritualuri magice care includ acțiuni categorice de constrângere spirituală, mergând până la depersonalizare. Extrem de răspândite sunt practicile yoga, radiestezia, tehnicile reiki, meditațiile epuizante și adorările idolatre ale diversilor „maestri spirituali”. În spatele tuturor stă diavolul, care nu se sfiește să-și ceară tributul chiar fățiș, palpabil, prin adepții sectelor sataniste, luciferiste sau sinucigașe. Aceștia se dedau celor mai monstruoase forme de magie, practicate în cimitire și alte locuri pustii, folosindu-se atât ritualuri autohtone, cât și din import (din Africa și, pe filieră jamaicană, magia neagră voodoo).

Una din formele cele mai periculoase ale ocultismului dezvoltat pe filiera New Age este cel practicat de francmasonerie. Ritualurile masonice, secretul lor și fatalismul amenințărilor privind divulgarea lui sunt deja de notorietate. La fel cum este și afirmarea credinței în Marele Arhitect al Universului, o denumire care ascunde, de fapt, tot o închinare la diavol, după cum arată și reprezentările lui din templele masonice. Țelul propus - acela de a cuceri puterea pământescă (politică, economică, militară și chiar religioasă) - este, el însuși, satanic. Satana este cel ce Îl ispitea pe Hristos cu măririle deșarte ale acestei lumi, în timp ce El a propovăduit ieșirea din lume și orientarea către împărăția cerurilor.

4. Ocultism și folclor: delimitări, aspecte pastoral-misionare

Așa cum am mai arătat, în România continuă să existe, mai cu seamă în mediul rural, dar și la periferia unor așezări urbane, practicanți ai magiei de sorginte populară, moștenită pe filonul etosului românesc, ca o consecință a simbiozei dintre daci și romani. Formarea poporului român ca popor creștin a avut ca particularitate păstrarea unor obiceiuri și practici păgâne, rămase adânc înrădăcinate în conștiința populară, unde și-au făcut loc ca tradiții pseudo-religioase și s-au transmis prin viu grai până astăzi. Evident, transmiterea orală ne indică în mod clar caracterul folcloric al acestor manifestări. În contextul cercetării noastre, avem datoria de a le menționa, atrăgând atenția asupra demonismului lor implicit.

A. Vrajitoria - lucrează, mai ales, asupra momentelor „marilor treceri” prin viață: nașterea (ursita și ursitoarele), căsătoria (farmece, descântece, „legări” și „dezlegări” de cununii, rituri legate de nuntă), moartea (rituri ale înmormântării, dar și vraja cu lucruri de la morți, mitul strigoilor). Pe cât sunt de înșelătoare, pe atât sunt de periculoase, mai ales acele descântece care urmăresc progresul material imediat (de pildă, abundența laptelui la vite).

B. Ghicitoria - îmbracă forme diverse, de la horoscoapele populare (gromovnice - care dau referiri atât la caracterele umane, cât și la mersul vremurilor, anotimpurilor și condițiilor climaterice), până la formele clasice de ghicit: în bobi, în palmă etc.;

C. Superstițiile - prelucrează credința într-un destin fatal, condiționat de întâmplări curente;

D. Interpretarea viselor - considerate neapărat premonitoare, descifrabile după un algoritm general valabil.

Preotul trebuie să condamne cu fermitate toate aceste practici, aplicând măsurile canonice care se impun. Este cunoscut faptul că, speculând apetența spre tradiționalismul exagerat a unor slujitori, se ajunge să primeze folclorul, în detrimentul rânduielii bisericești stabilite de Sfinții Părinți. De aceea, este bine să se analizeze cu atenție viața spirituală a credincioșilor, aplicând, acolo unde este cazul, epitimii corespunzătoare, punând în valoare statura moral-duhovnicească a păstorului de suflete, în calitate de conducător al turmei încredințate spre mântuire.

5. **Ocultism sacerdotal - o condamnabilă practică a unor slujitori**

Există în Biserică, din păcate, o categorie de slujitori lipsiți de vocație, care caută să înlocuiască aplecarea spre studiul Scripturii și al Părinților, precum și trăirea unei vieți duhovnicești, în deplină moralitate și respect față de rânduielile ecleziastice, cu o preoție axată pe cultivarea unor tradiții folclorice sau tributară arghirofiliei. Atunci când vectorul credinței lipsește, este ușor de înțeles că demonismul își face loc, transformând slujitorii lui Dumnezeu în slujitori ai Mamonei. Abaterile privind transmiterea și lucrarea harului dumnezeiesc sfinților conduc spre două tipuri grave de consecințe: 1. ineficacitatea slujirii, atunci când ritualul se încalcă în mod abuziv și, mai grav, 2. o slujire în sens negativ, cunoscută sub numele de vrajă sau magie cu cele sfinte.

1. În primul caz, nu legăm în nici un caz eficiența transmiterii harului de personalitatea sacerdotului, ci o condiționăm de exprimarea respectului față de *Revelație, ca și față de întregul ansamblu de norme morale, canonice și liturgice* teza urizat de Biserică. La acest capitol, cele mai cunoscute abateri întâlnite în practică sunt: adaptarea (folclorică) rânduielilor de slujbe, mai cu seamă în privința Tainelor (suprimarea unor rugăciuni la nuntă și botez - de ex.: lepădările -), încurajarea unor pomeniri și rugăciuni (acatiste) pentru răul aproapelui, pentru „soartă bună” (cu varianta new-age-istă: „karmă”), pentru câștig material (loto, bingo, negoț etc.), pentru „legări” și „dezlegări” de cununii etc.

2. Magia cu cele sfinte subsumează o seamă de practici care indică spre o clară subjugare demonică a celui ce-o săvârșește. Dintre acestea, remarcăm: „deschiderea cărții” - formă de ghicitorie (în unele cazuri, escrocherie), Evanghelia devenind suport al prevestirilor de tot felul (a nu se confunda cu ritualul Maslului), promovarea unor metode de pedeapsă, de răzbunare (blesteme, rugăciuni pentru răul altuia, scrierea numelor pe clopote sau toacă), mediatizarea unor false minuni,

în scopul atragerii naivilor (arătări „prevestitoare” în icoane, cruci, bușteni, stânci, legume, bălți, peșteri, păsări, animale sau chiar în calendare de perete). Comerțul cu obiecte „sfinte” (sfințitoare, tămăduitoare, deschizătoare de pânțe, dătaoare de noroc sau ghinion) - pământ sau apă sfințite, cărți, broșuri (Talismanul, Epistolia) este o activitate condamnabilă, atunci când nu are drept suport credința, ci împlinirea „magică” a pretențiilor invocate, fiind vinovați atât preotul care încurajează această faptă, cât și credinciosul care o acceptă, făcându-se părtaș. Gravitatea tuturor acestor rătăcirii este dublată de statura preotului, ca reprezentant al lui Dumnezeu; atunci când el se lansează în premoniții sau încurajează rezolvarea „magică” a unor cereri și acatiste, el, practic, Îl ispitește pe Dumnezeu.

Se cuvine să amintim și practicile abuzive privind ritualurile de exorcizare, precum Molitfele Sf. Vasile și ale Sf. Ioan: sunt considerate exagerări atât abuzul, cât și refuzul în ceea ce privește săvârșirea lor.

„Lăcomia susține practicile vrăjitorilor, dar o întâlnim, din păcate, și la unii slujitori ai altarelor, îndemnându-i să tolereze ignoranța religioasă a credincioșilor, dar și să se dea drept făcători de adevărate miracole...Se preferă moneda credinciosului, în locul mântuirii lui”⁸ - arată, pe bună dreptate, părintele D. Stăniloae.

6. Concluzii

Ca finalitate a demersului nostru, propunem câteva remedii pastoral-misionare pentru combaterea fenomenelor mai sus descrise:

1. pastorația individuală (duhovnicia) - cercetare temeinică a personalității penitenților, pentru a observa în ce măsură aceștia au fost înșelați de ispita magiei, sub orice formă;
2. cercetarea temeinică a slujirii pastoral-misionare a preoților și aplicarea măsurilor disciplinare și canonice care se impun față de cei ce favorizează sau practică ocultismul;
3. protejarea spațiilor ecleziale de influența profanatoare a adepților satanismului, precum și a altor secte și grupări oculte;
4. tipărirea de broșuri care să arate netemeinicia superstițiilor, a magiei și astrologiei.
5. inițierea unei campanii mediatice pentru stoparea publicității față de manifestările oculte în presă, la T.V. și radio;
6. explicarea, în predici, cateheze și discuții duhovnicești, a semnificației teologice a momentelor principale ale vieții omului (naștere, botez, cununie, înmormântare);
7. combaterea obscurantismului, prin dialog coerent între teologie și știință, pentru elucidarea cauzelor și consecințelor fenomenelor naturale extreme. „Superstițiile se nasc din ignoranță”⁹ - constata Părintele prof. Petru Rezuș;

8. Pr. D. Stăniloae, *art. cit.*, p. 268.

9. Pr. prof. Petru Rezuș, *Considera ?iuni asupra originii și combaterii superstițiilor, obscurantismului, bigotismului, fanatismului și fatalismului*, în G.B., XII, (1953), mai-iunie, p. 363.

8. colaborarea cu organele de ordine publică în vederea demascării tuturor actelor de escrocherie, înșelăciune, șarlatanie, asociate adeseori practicilor oculte.

Descrisă ca stare de robie spirituală, magia este, potrivit părintelui D. Stăniloae, „o cale comodă, pentru că nu cere niciun efort moral, dar tocmai de aceea e o pantă pe care omul se rostogolește de la demnitatea de ființă liberă și spirituală”¹⁰. Este una din formele prin care posesia demonică s-a perpetuat până astăzi, continuând înșelarea prin forme noi, hibridizate, extrem de agresive și contagioase. De aceea, Biserica are, la adresa ei, o atitudine combativă, cu mijloace proprii, duhovnicești, acționând diferențiat și etapizat, pentru obținerea țelurilor ei: întoarcerea celor rătăciți și transpunerea lor pe calea mântuirii.

10. Pr. prof. D. Stăniloae, *art. cit.*, p. 252.

Structura doctrinară budistă din perspectivă ortodoxă

Preot conf. dr. Gheorghe ISTODOR

1. Legea cauzalității

Mesajul esențial al budismului este îndreptat mai ales spre înlăturarea suferinței. Buddha și-a dat seama că un om care luptă pentru a supune suferința este în realitate înfricoșat de suferință. De aceea, calea ascetismului i-a părut ca nesatisfăcătoare (ca și cea opusă ascetismului, hedonismul, pe care o știa din palatul tatălui său)¹.

El a propus calea de mijloc, care evită aceste extreme, această cale fiind descrisă prin cele patru adevăruri nobile. Acestea descriu, așa cum am arătat, metoda lui Buddha pentru eliberarea de suferință.

Pentru el totul este suferință. Aceasta fiind însă consecința logică a concepției sale despre ceea ce ne înconjoară. Astfel, caracteristica existenței este impermanența. Orice manifestare a vieții este impermanentă. Dorința noastră de a face lucrurile să dureze sunt o sursă majoră de suferință. „Sunt suferință întrucât se schimbă, cu alte cuvinte, poartă în ele sămânța nesiguranței, a propriei lor pieiri imanente”².

Care este însă cauza suferinței omului ? După Buddha aceasta constă în setea după lucruri imposibil de avut, ca de exemplu o viață plină de plăceri și lipsită de neplăceri, respectul și admirația celor din jur, etc. Putem spune că a dori să fie altfel decât este cauzează suferință.

Cu toate că este convenabil să înțelegem *setea* ca fiind cauza primară a suferinței, în budism nu se poate vorbi propriu-zis despre o singură cauză, căci totul este înțeles ca fiind un lanț de evenimente care se cauzează unele pe altele, la infinit. Această teorie a cauzalității veșnice susține că „nimic nu poate apare din și prin sine însuși (cum ar fi, printr-o desfășurare sau derulare), dintr-un și printr-un alt sine sau eu (cum ar fi de pildă, acțiunea unui Dumnezeu supranatural), după cum nici dintr-o simplă întâmplare sau coincidență”³.

1. Flaviu Cristian, *Mesajul lui Buddha*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1999, p. 25.

2. Michael Carrithers, *Buddha*, Editura Humanitas, 1998, București, p. 83.

3. Nicolae Achimescu, *Budism și creștinism*, Editura Junimea și Tehnopress, Iași, 1999, p. 50

Lanțul cauzalității guvernează pretutindeni în cosmos, totul, fără nici o excepție. Viața însăși nu este decât devenire, apariție și dispariție cauzală. „Calea practică budistă are ca scop înțelegerea ideii că nu există nimeni și nimic care să aibă un sine substanțial permanent și că, mai degrabă, fiecare individ sau lucru este supus apariției și dispariției cauzale”⁴.

Această înlănțuire de cauze și efecte duce la continuitatea vieții, viață care, după cum am văzut nu este decât un șir lung de suferințe. Toate suferințele apar ca izvorând dintr-o singură sursă primară care le condiționează, într-un anume fel pe toate. Izvorul acesta primordial și fundamental al întregii suferințe din viața omului îl reprezintă necunoașterea (*avidya*), iluzia. În momentul în care recunoaștem o iluzie, ea încetează să mai fie astfel și devine o expresie sau un aspect al realității și al experienței. Cel care visează și care știe că visează este deja „trezit”, adică nu mai este prizonierul visului său.

Așadar, învățătura budistă despre lanțul cauzalității poate fi concepută în felul următor:

- a) Noi suferim din cauza lipsei de cunoaștere;
- b) Prin cunoaștere eliminăm suferința⁵.

Necunoașterea reprezintă o stare de amăgire și iluzie, care nu corespunde realității. Iluzia, cauzată de ignoranță, îl împiedică pe om să vadă lumea așa cum este cu adevărat și îl fac să sufere de câte ori realitatea îi contrazice așteptările. Sub influența unor modele mintale eul confundă realitatea cu iluziile.

Pentru Buddha, înțelepciunea constă în cunoașterea lanțului causal din care rezultă ignoranța noastră, care e cauza principală a continuității vieții. Acest proces impersonal poate fi însă îndreptat. Se poate atinge izbăvirea. Buddha a aflat că nașterea este cauza unor suferințe precum îmbătrânirea și moartea descoperind apoi în ignoranță începutul lanțului causal. Mergând în sens invers, a văzut că a face să înceteze nașterea înseamnă a face să înceteze suferința și, în cele din urmă, a descoperit că încetarea ignoranței înseamnă ruperea lanțului. Astfel, doar un înțelept ajuns la iluminare e capabil să se elibereze de acest cerc al existenței.

Cele 12 verigi ale lanțului causal, care stau la baza suferinței din lume, pot fi rezumate astfel: „Tot răul evident și mizeria lumii constă în faptul că te naști, îmbătrânești și mori, pentru ca din nou să te naști, să îmbătrânești și să mori. Prin urmare bătrânețea și moartea constituie cauza răului, a durerii și a suferinței. Atunci care e cauza bătrâneții și morții ? **Nașterea**, desigur. Dar cauza nașterii ? Este **existența**, prin karma. Care e cauza existenței ? Este **atașamentul** de lucruri, obiecte, bunuri. Care e cauza atașamentului ? **Plăcerea** (dorința). Care e cauza plăcerii ? **Senzația**. Cauza senzației ? **Contactul** cu bunurile, cu lucrurile. Care e cauza contactului ? **Cele cinci simțuri**. Ce cauză au cele cinci simțuri ? **Numele și forma** lucrurilor. Care e cauza numelui și formei lucrurilor ? **Cunoașterea** (conștiința). Care e cauza cunoașterii așa cum o avem ? **Impresia** (iluzia). Cauza iluziei ? **Ignoranța**”⁶.

4. Hajime Nakamura, *Orient și Occident: o istorie comparată a ideilor*, Editura Humanitas, 1998, București, p. 220.

5. Nicolae Achimescu, *op. cit.*, p. 53.

6. Ferdinand Herold, *La vie du Bouddha, d'après les textes de l'Inde ancien* citat de Alexandru Babeș, *Drama religioasă a omului*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1975, p. 260-261.

Cunoscând însă acest lanț, cauză după cauză, nu se atinge încă Nirvana, ci iluminarea, înțelepciunea. Urmează șirul suprimărilor succesive prin care se obține suprimarea existenței umane determinate, suprimarea renașterii și a suferințelor existenței ciclice. Înlăturarea fiecărei componente a lanțului causal se poate realiza prin eliminarea celui care o cauzează. Astfel, în sens invers, cel care elimină ignoranța, necunoașterea, înlătură toate componentele acestui lanț, eliminând în ultimă instanță și nașterea și durerea.

În concluzie, putem califica, după doctrina budistă, că „existența individului nu este decât un flux (*sanati*). Pentru această scurgere există un trecut, un prezent și de asemenea un viitor. Individul nu este decât un nume, ca și «râul»⁷.

Cum se poate opri acest flux continuu ? Răspunsul este indicat în însăși rațiunea suferinței. După teoria cauzalității, autorul suferinței nu este individul și nici opera altuia. „Suferința se produce atunci când există condiții indicate (*conditions indiquées*) în cauze condiționate (*productions conditionées*). Această teorie a cauzalității este rezumată în textele canonice în cuvintele: « Când aceasta există, există și acela. Când apare acesta, apare și acela. Când nu există aceasta, nu există nici acela. Când dispare acesta, dispare și acela. » (*Majjhima-nikaya* III, 63)⁸.

Pe acest principiu de condiționalitate apare viața, există și continuă.

2. Renașterea (*samsāra*)

În contextul învățăturilor de mai sus, viața nu se încheie odată cu moartea. După moartea fiecărei ființe nedesăvârșite urmează în mod imperios necesar și inevitabil renașterea sa. Fiecare ființă are în urma sa un ciclu de existențe anterioare. Întrucât există renașteri după moarte, suferința și efectele sale nu se limitează la viața prezentă și continuă și după moarte.

Se pune însă de la început următoarea întrebare: „Care este forța stimuloare în acest ciclu plin de suferință al renașterilor ?” Buddha răspunde la această problemă afirmând că: „O monahilor, eu nu văd alte lanțuri, cu care ființele legate să alege, să se grăbească, prin noaptea cea lungă (adică ciclul permanent de reîncarnări), decât lanțurile poftei⁹. Astfel, pofta sau dorința reprezintă ceea ce leagă spiritul de samsara și conduce ființele dintr-o existență în alta.

Cu alte cuvinte, un act născut dintr-o inimă lipsită de dorință este un act care nu poartă în sine germenii care corespund dorinței sau instinctelor inferioare și atunci nu va mai renaște.

Din perspectivă budistă, ființa empirică e gândită nu ca o substanță, ci ca pe un antecedent și ca o consecință (acțiunea fiind anterioară), adică asemenea unui flux de cauzalitate. În această înlănțuire fără început și fără sfârșit, ființa vie, după calitatea actelor întreprinse în timpul unei vieți, renaște într-o situație mai mult sau mai puțin fericită în timpul vieților ulterioare. El poate renaște ca zeu, ca om, ca animal, ca spirit răufăcător sau în iaduri îngrozitoare¹⁰.

7. Mōhan Wijayaratna, *Sermon du Buddha*, Les éditions du Cerf, 1988, p. 130.

8. *Ibidem*, p. 131.

9. Nicolae Achimescu, *op. cit.*, p. 57, nota 155.

10. Dennis Gira, *Comprendre le bouddhisme*, Editions du Centurion, 1989, Paris, p. 20.

De ce anume și cum se produce renașterea aceasta calitativă, ne explică prof. N. Achimescu în următorii termeni: „Calitatea noii existențe este strict determinată de calitatea și felul instinctelor și înclinațiilor omului. În cazul în care instinctele cuiva sunt animalice, ele vor fi împinse spre un germen animalic și se vor dezvolta acolo, așa încât respectivul devine chiar un animal; dacă eventual acestea sunt și mai rele decât instinctele unui animal, el poate deveni chiar demon”¹¹.

Vedem astfel că forma de existență, după renașterea survenită în urma morții, nu ține de hazard. Prin această doctrină despre karma, care furnizează energia necesară pentru a renaște mereu, budismul a negat „pe de o parte teoria creației, care atribuie responsabilitatea fericirii și nefericirii individului lui Brahma-Creator și, pe de altă parte, teoria hazardului, potrivit căreia fericirea și nefericirea nu au cauze speciale”¹².

Potrivit învățăturii budiste, în acest caz acționează legea karmică, în sensul că o reîncarnare bună se realizează prin fapte (*karma*) bune, iar una rea prin fapte rele. „Fiecare karma din existența actuală reprezintă consecința sau efectul karmei din existențele anterioare și, simultan, determină starea de odinioară și de perspectivă a reîncarnării ființelor”¹³.

Trebuie menționată aici o concepție despre reîncarnare specifică budismului, datorită căreia suntem îndreptățiți să înlocuim termenul „reîncarnare” cu cel de „renaștere”. Celelalte concepții despre reîncarnare pot fi sintetizate ca fiind: „trezirea unor ființe conștiente, nepieritoare, într-un alt corp fizic, potrivit evoluției sale spirituale, prin ajutorul căruia spiritul, ca ființă conștientă dotat cu memorie și gândire, va lua mai departe cunoștință de lucruri și fapte noi din lumea fizică pentru a-și îmbunătăți învățămintele”¹⁴.

Punctul cheie al înțelegerii renașterii budiste constă în faptul că „nu există convingerea că un suflet cu caracter veșnic ar părăsi trupul mort pentru a se întrupa în pântecul unei noi mame, ci în aceea că un individ nou și aparent continuă în mod regulat cursul conștient al combinațiilor de factori ai existenței”¹⁵.

Însuși Buddha a demonstrat prin celebra analogie cu focul că lumea nu este altceva decât fluxul neîncetat al devenirii. Astfel, „deși flacăra se păstrează în aparență neschimbată în fiecare clipă ca este o altă flacăară, și nu aceeași. Aparenta identitate de la clipă la clipă constă dintr-o continuitate de momente, care ar putea fi numită continuitatea unei identități mereu schimbătoare... Numai Nirvana (stingerea flăcării) poate produce disoluția finală”¹⁶.

Această idee este ilustrată și în dialogul pe care călugărul budist Nagasena l-a purtat cu regele Milinda. Acesta din urmă l-a întrebat pe Nagasena dacă renașterea este posibilă fără transmigrare. Răspunsul acestuia a fost explicit: „Da. Dacă aprin-

11. Nicolae Achimescu, *op. cit.*, p. 59.

12. Jean Delumeau, *Religiile lumii*, Editura Humanitas, București, 1996, p. 449.

13. *Ibidem*, p. 60.

14. Dr. Aurel Popescu-Bălcești, *Spirit și suflet. Reîncarnarea*, Editura „Larry-Cart” SRL, București, 1993, p. 188.

15. Nicolae Achimescu, *op. cit.*, p. 5516. Hajime Nakamura, *op. cit.*, p. 247.

16. Hajime Nakamura, *op. cit.*, p. 247

dem o făclie de la alta, putem spune că prima s-a transmis în a doua ? Nu. La fel putem renaște fără să transmigrăm”¹⁷. Concepția aceasta este strâns legată de cea a non-eului pe care o vom dezvolta pe larg mai târziu. Putem anticipa puțin discuția și să spunem că datorită faptului că nu un eu sau sine suportă consecințele actelor noastre prezente ci karma, fiind după cum am arătat forța care îl face pe om sclavul propriei sale existențe.

Conform karmei nu există iertare pentru greșelile din trecut, ci doar o acumulare de datorie karmică, urmată de suportarea consecințelor ei în viețile următoare. Reîncarnându-se, fiecare suflet este pedepsit sau răsplătit în mod echitabil, calitativ și cantitativ, pentru faptele sale din viețile anterioare. Datorită faptului că datoria karmică acumulată în trecut este considerabilă, o singură viață nu este suficientă pentru a se consuma. Pentru a avea șansa de a ajunge la eliberare, a trăi mai multe vieți devine o necesitate. Nimeni nu poate să iasă din samsara înainte de a fi epuizat toate rezultatele vechii karma. Cu alte cuvinte nu putem scăpa de rezultatele faptelor noastre.

Putem astfel conchide că forța morală a actelor este mecanismul care determină condițiile renașterii. Astfel ființele legate de actele sale poartă în ele potențialitatea devenirii lor proprii. „Legea karmei și cea a renașterii sunt deci intim legate: karma este energia care alimentează fluxul scurgerii fenomenelor psiho-fizice”¹⁸.

3. Legea karmei

De la început trebuie să menționăm că în doctrina budistă Dumnezeu despre karma, este accentuată interconexiunea dintre individ și întregul univers (mai exact cu toate cauzele existente în lume), acesta fiind singurul aspect din învățătura lui Buddha despre karma acceptat de toți budiștii, de-a lungul secolelor¹⁹.

Pentru a explica noțiunea de „karma” trebuie să facem însă o mențiune. Deși unii au încercat să asemene doctrina despre karma cu teoria științifică a eredității, totuși budiștii nu se referă la ereditate când folosesc cuvântul karma. “Karma nu exprimă acele lucruri pe care omul le moștenește de la strămoșii săi, ci acele lucruri pe care le moștenește de la el însuși, din stările anterioare ale propriei existențe”²⁰.

Am demonstrat mai înainte că existența actuală constituie, așadar, rezultatul faptelor săvârșite în existențele anterioare și că toate acțiunile și faptele unui om îl urmăresc pe acesta în mod inevitabil. Karma este, așadar, actul cu consecințele sale, fiecare ființă fiind prizonieră legii karmice. „Faptele omului au consecințe morale care sunt de neînlăturat și se întorc asupra lui fie în viața aceasta, fie într-o alta... doctrina cea mai strâns legată de trezire se referă cu deosebire la suferința individuală și la izbăvirea individuală”²¹.

Doctrina despre karma face ca totul să pară individual, fiind o „problemă” personală, preocuparea principală a fiecăruia fiind fericirea personală. În budism

17. Pierre Crépon, *Les fleurs de Bouddha. Une anthologie du bouddhisme*, éditions Albin Michael, 1991, Paris, p.129.

18. Jacques Martin, *Introduction au bouddhisme*, Les Editions du Cerf, Paris, 1989, p. 30.

19. Hajime Nakamura, *op. cit.*, p. 236.

20. *Ibidem*, p. 260.

21. Michael Carrithers, *op. cit.*, p. 79.

neexistând noțiunea de păcat vorbește de iluzii și ignoranță. Datorită acestora din urmă apare dorința de realizare a ceva, care este supus schimbării, impermanenței.

Dorința aceasta de a acționa este desemnat în doctrina budistă ca „imaginație (putere imaginativă de natură karmică) constituind de fapt a doua componentă a lanțului causal. Această putere instinctuală este decisivă pentru formarea de karma, suma tuturor faptelor unei ființe, și cauzează reîncarnarea ei”²².

Ceea ce este important în această doctrină este diversitatea karma-lor. Astfel, „nu toate karma au aceeași valoare, întrucât ele se bazează pe stări psihologice diverse. Fiecare acțiune produce o energie potențială în funcție de gândul pe care l-am avut când am săvârșit-o. ... Unele sunt puternice, altele sunt însă slabe încât rezultatele lor sunt diferite”²³. Acest lucru este posibil întrucât nu actul sau fapta în sine, ci atitudinea și dispoziția spirituală a autorului este decisivă pentru renașterea. Nu împlinirea faptei, ci intenția de săvârșire a acesteia dă forma ulterioară de existență. Cu alte cuvinte, numai acolo unde există intenție, adică strădanie motivată conștient, putem vorbi despre acțiuni „karmică” și numai o asemenea acțiune are consecințe. „La fel cum un olar modelează vase din lutul inform, și noi creăm fapte, cuvinte și gânduri, din materialul încă neformat al vieții și impresiilor noastre senzoriale vasul conștiinței noastre viitoare, ceea ce îi dă formă și direcție”²⁴.

Se observă prin aceasta un salt calitativ uriaș față de vechea concepție brahmanică cu privire la karma, reîncarnare și toată doctrina care derivă din aceste concepții. Este sugestivă următoarea afirmație: „Karma, care pentru brahmani nu e decât un proces mecanic, superstițios și fatalist, de răsplătire a faptelor săvârșite de individ, a fost fundamental transformată de Buddha, astfel încât a ajuns să desemneze energia morală prin care omul poate să-și exercite libera voință, să rupă lanțul cauzalității, să-și conceapă viitorul și să dea naștere «fructelor» propriei sale comportări”²⁵.

Astfel această învățătură, spre deosebire de altele, trimite la o semnificație morală. Intenția este de mare importanță. „Intențiile au consecințe. Că acționează, că sunt ele însele acțiuni. Acesta este sensul termenului «karma», al cărui prim înțeles este chiar «acțiune» sau «faptă». Karma nu se referă la acțiuni, ci la intenții.... Astfel, intențiile noastre alcătuiesc lumea; ele îndeplinesc actele ale căror roade le culegem suferind”²⁶.

Nu trebuie însă niciodată să confundăm karma cu o așa-zisă „justiție morală”, sau cu noțiunile de „recompensă” sau „pedeapsă”. Aceste idei provin din credința într-o ființă supremă, a unui Dumnezeu care judecă, care este un legislator care decide ceea ce este bine de ceea ce este rău. Teoria karmei este o teorie de cauze și efecte; ea exprimă o lege naturală. Ceea ce produce efecte karmice sunt toate

22. Nicolae Achimescu, *op. cit.*, p. 53.

23. Jean Delumeau, *op. cit.*, p. 451.

24. Lama Anagarika Govinda, *Meditația creatoare sau conștiința multidimensională*, București, editura Herald, p. 290.

25. Wing-tsit Chan, *An Enciclopedia of Religion*, New York citat de Mōhan Wijayaratra, *op. cit.*, p. 203, nota 5.

26. Michael Carrithers, *op. cit.*, p. 95.

actele voliționale bune sau rele. Însuși Buddha dă astfel definiția karmei: „Este voiața (*cetanâ*), o călugărilor, ceea ce eu numesc karma”²⁷.

Fiecare are, deci, libertatea de a alege el însuși intențiile care stabilesc viitorul său karmic. Fiecare își stăpânește propriul viitor. Altfel spus, fiecare este rodul propriilor alegeri, pentru că totul în lume are urmări. Chiar și sărăcia sau bogăția au o cauză morală.

Răspunsul dat reginei Mallika, soția regelui Pasenadikosola este evident: „Să presupunem, o Mallika, că este în lume o femeie care nu se supără și care nu se enervează des. ... nu manifestă nici mânie, nici ură, nici nemulțumire. În acest timp este generoasă... Atunci, o astfel de femeie, după moarte când va renaște în altă parte, va renaște cu o aparență încântătoare, elegantă, plăcută la vedere, într-o stare de bogăție, cu mult bine, multă bunăstare și multă putere”²⁸.

Legea karmică nu este așadar impusă din exterior, ci acționează în și din ființa noastră. Omul este, astfel, rezultatul propriilor sale karma, el trebuind astfel să dea socoteală acestei legi și nu voinței divine.

4. Doctrina non-eului

Concepțiile din care s-a născut budismul sugerează, în general, că cuvintele „suflet”, „sine”, „eu”, sau pentru a folosi cuvântul sanskrit „atman”, este că există în om o entitate permanentă, eternă și absolută care este o substanță imuabilă în spatele lumii fenomenale care se află în schimbare. Acesta traversează multe vieți până ajunge ca el să fie purificat complet și să se unească cu Brahman, sufletul universal din care el emană. Acest suflet sau sine în om, este ceea ce rămâne senzațiilor și care primește recompense și pedepse pentru toate acțiunile sale bune sau rele. Printr-o astfel de concepție este numită ideea de „sine”.

Budismul se ridică unic împotriva acestei concepții negând existența unui altfel de suflet, de sine, de atman. După învățătura lui Buddha, ideea de sine este o credință falsă și imaginară care nu corespunde cu nimic realității și, mai mult, este cauza gândirii periculoase de „sine” și „al meu”, de dorințe egoiste și instabile. Această credință este „sursa a toate conflictele personale până la războaie între națiuni”²⁹.

Ideea falsă de atman, eu, suflet sunt considerate ca și credințe false, proiecții mentale. Aceasta e doctrina budistă de anatta, non-eu.

Atât în budismul Hinayana cât și în Mahayâna, existența individuală este socotită ca suferință, întrucât individul empiric nu este nimic altceva decât sinteza unor factori impersonali și impermanenți supuși pieirii. Viața nu este existență, ci o permanentă devenire și transformare în altceva, nefiind decât „o succesiune de fenomene, constând din apariții și dispariții succesive”³⁰. Omul este o „ființă complexă care se compune dintr-o mulțime de elemente: senzații puternice, dorințe arzătoare, acțiuni de toate genurile, amintiri din trecut, reminiscențe de odinioară,

27. Walpola Rahula, *L'enseignement du Bouddha d'après les textes les plus anciens*, Editions du Seuil, 1978, p. 42.

28. Mōhan Wijayaratna, *op. cit.*, p. 88.

29. Walpola Rahula, *op. cit.*, p. 75.

30. Nicolae Achimescu, *op. cit.*, p. 37.

iată întreaga sa existență. Dar cea mai mare parte a acestor sentimente nu au nimic comun cu aspirațiile înalte și, în ciuda intensității lor, fiind de esență exclusiv fizică, ele aparțin acestei vieți, care este cu totul trecătoare”³¹.

Dacă numai ceva permanent, constant și stabil ar putea fi numit „eu” sau „atman” rezultă că totul este „non-eu” sau „anatta”, fiindcă totul este devenire. Buddha a luat astfel atitudine față de teoriile Sinelui hinduse. Această doctrină propovăduia că Sinele (cu „S” mare) este identic cu sinele (cu „s” mic). A te cunoaște pe tine înseamnă în această doctrină a-ți atinge sau a deveni propriul Sine. Buddha a respins această idee susținând că dacă există ceva etern, acest ceva nu poate fi totuși cu stările de cunoștință, diferite prin urmare de Sinele etern. „Sinele etern nu poate fi cunoscut deloc; iar cei ce cred în el sunt asemuiți unui om care spune că e îndrăgostit de cea mai frumoasă femeie din lume, dar nu e în stare să spună cum o cheamă, din ce familie face parte sau cum arată”³².

Budiștii nu acceptă existența unei substanțe metafizice, admitând natura trecătoare a tuturor lucrurilor. Ei afirmă că: „este o iluzie să credem că există ceva nemișcat în spatele mișcării; nu există decât mișcare”³³. Reduc astfel substanțele, lucrurile și sufletele la simple forțe, funcții, mișcări și procese, existența individului nefiind, de fapt, decât un flux. „«A fi» nu înseamnă decât un proces determinat de legea cauzalității a unui așa-numit «eveniment» ... Ceea ce noi determinăm ca fiindă vie nu e nimic altceva decât o verigă, o singularitate, în marele imperiu al acestui proces, o flăcără în această mare de foc”³⁴. La fel celebrul filosof budist Nagarjuna compara continuitatea individului cu un foc care arde și cele cinci elemente care alcătuiesc individul cu combustibilul și numai Nirvana este stingerea flăcării. Conchidem astfel că nu există suflet veșnic, precum nici o entitate transcendentă.

Cu toate acestea Buddha n-a vrut niciodată nici să afirme, nici să nege existența lui atman ci l-a înțeles într-un sens total diferit. Călugărul rătăcitor Vacchagotta a întrebat odată dacă există sau nu eu. Buddha tăcea, iar călugărul s-a ridicat și a plecat. Apoi Anada l-a întrebat pe Buddha: „Din ce pricină, maestre, nu a dat Cel Slăvit un răspuns la întrebările puse de acel călugăr?” Buddha a replicat: „Dacă aș fi răspuns «Eul există» atunci le-aș fi dat dreptate celor ce cred în permanență. Dacă aș fi răspuns «Eul nu există», atunci le-aș fi dat dreptate celor ce cred în anihilare”³⁵.

Existența unei teorii a non sinelui în budism nu înseamnă că a negat complet, așa cum am văzut, semnificația sinelui. A admis întotdeauna că are o semnificație, într-un sens moral și practic, ca subiect al acțiunilor. Dar sinele nu poate fi identificat cu nimic din cele ce există în lumea exterioară și nici perceput ca o substanță fizică concretă.

31. A. P. Sinett, *Budismul esoteric sau pozitivismul hindus*, Editura Herald, București, p. 84.

32. Michael Carrithers, *op. cit.*, p. 67.

33. Flaviu Cristian, *op. cit.*, p. 31.

34. Nicolae Achimescu, *op. cit.*, p. 44.

35. Hajime Nakamura, *op. cit.*, p. 242.

Mai mult chiar, biziurea pe sine era scoasă în evidență în ultima predică în care l-a învățat pe ucenicul său Anada: „Să vă fiți voi înșivă făclii. Să îți fii tu însuși refugiu ... Nu căuta loc de refugiu la altcineva în afară de tine însuși.” (Mahapari-mibbana-suttana, II, 26)³⁶.

Pentru a evita o confuzie, trebuie să menționăm aici că există două feluri de adevăr: adevărul convențional și adevărul ultim. Când, în viața curentă folosim expresii ca: „eu”, „ființă”, „individ” nu este un paradox că nu există un astfel de „suflet” sau „sine”, ci ce spune un adevăr conform unei convenții a lumii. Dar adevărul ultim este că nu există în realitate nici eu, nici sine. „menționăm o persoană doar indicând-o (adică ceea ce convențional există ca ființă), dar nu ceea ce este ea în realitate”³⁷.

Pentru a înțelege mai bine diferența dintre eu și non-eu, trebuie să înțelegem că Buddha a acceptat și susținut ideea unui „eu” ca subiect al activităților umane, în sensul practic și moral. El a acceptat un „eu” ca subiect al faptelor noastre morale, ca subiect al moralității în general, ceea ce nu poate fi identificat însă cu nimic din ceea ce există în exterior³⁸.

În budismul timpuriu erau admise două feluri de sine. Unul este sinele din viața noastră de fiecare zi, care e o distincție practică pe care omul ajunge să o facă datorită conceptelor moștenite ale limbii, celălalt era un sine latent. „Budiștii considerau că primul trebuie reprimat, întrucât omul are tendința de a atașa entități lingvistice sentimentelor, lucru ce poate avea drept rezultat că sentimentele, purtând acum un nume, să fie socotite un sine. ...

Al doilea tip de sine, sinele latent, a fost denumit stăpânul sinelui. «Sinele este stăpânul sinelui, cine altul i-ar putea fi stăpân?»³⁹.

Cele două concepte budiste „anatman” și „Sinele adevărat”, nu sunt în contradicție unul cu celălalt. Urmând calea lui Buddha și înțelegând pe de-a întregul natura fenomenală a existenței și a conștiinței (faptul că amândouă sunt lipsite de un sine permanent), omul descoperă propriul Sine adevărat, care nu e altceva decât curgerea fără piedică a evenimentelor⁴⁰.

5. Evaluare din perspectivă creștină

Concepția lui Buddha despre religie era pur etică: preocuparea sa principală era comportarea de zi cu zi a omului, nu ritualul, adorarea, metafizica sau teologia. ... a respins obiceiurile religioase care erau respectate doar convențional⁴¹. Buddha însuși își delimitează clar sfera preocupărilor sale:

„Nașterea este suferință, degradarea este suferință, boala este suferință, moartea este suferință, asocierea cu ceea ce nu este plăcut este suferință, separarea de ceea ce este plăcut este suferință, a nu obține ceea ce dorești este suferință”⁴².

36. *Ibidem*, p. 261.

37. Walpola Rahula, *op. cit.*, p. 80.

38. Nicolae Achimescu, *op. cit.*, p. 46.

39. Hajime Nakamura, *op. cit.*, p. 263.

40. *Ibidem*, p. 264.

41. *Ibidem*, *op. cit.*, p. 225.

42. Mohan Wijayaratna, *op. cit.*, p. 105-106.

Buddha vorbește de suferință, care trebuie corect înțeleasă, care trebuie eliminată. El se concentrează astfel asupra condiției umane și încearcă să-i dea o rezolvare practică. N-a fost așadar o religie, va deveni însă o religie cu pretenții universale. Această transformare a budismului într-o religie a fost posibilă datorită faptului că în fiecare om este întipărită o atracție spre absolut spre ceva care ne depășește, care este dincolo de noi și spre care tindem. Simțim că nu aici se sfârșește totul, și aceasta pentru că este întipărită în om dorința după nemurire.

Problema eshatologică, adică credința în nemurire, se întâlnește în toate religiile, dar felul în care este concepută această nemurire diferă de la o religie la alta. Aceste diferențe nu sunt altceva decât consecințele ideii pe care fiecare religie și-o face despre Absolutul spre care tinde.

Dacă budismul s-a născut ca o soluție la problemele suferinței umane, creștinismul se întemeiază pe viața, învățăturile, faptele, jertfa, moartea și învierea Domnului nostru Iisus Hristos, care ne-a adus mântuirea și posibilitatea desăvârșirii întregului univers. Prin întruparea Sa, Hristos ne-a făcut accesibilă comuniunea cu Sine ca Dumnezeu, deschizându-ne astfel calea spre deplina noastră umanizare. „Numai Hristos ne-a dat puterea să ieșim deplin din egoismul păcatului, din închisoarea în limitele naturii ca sistem al proceselor de compunere și descompunere”⁴³. Hristos nu rămâne închis într-o transcendență inaccesibilă, ci umple cu prezența Sa atât Biserica, cât și universul.

Însăși aspirația omului după desăvârșire își are rădăcinile în faptul creării și structurării materiei în așa fel încât să poată fi atinsă și să intre în contact cu Duhul lui Dumnezeu. „Prin energiile Sale, Duhul pătrunde materia, devine interior acesteia și îi imprimă un ritm, conferă calități capabile să ofere posibilitatea modelării în ea, îi dă un sens mișcării ei și o însoțește în mișcarea spre împlinire”⁴⁴.

Evitând noțiunea de divinitate și de suflet etern, budiștii concep starea eshatologică, fie ca posibilitate de veșnică reîntoarcere în lumea empirică și de aceasta pentru a explica continuitatea vieții în lume, fiind o depășire a tot ceea ce este trecător și ca o revenire la o stare de ființialitate pură în care accidentele fenomenale încetează. Pentru a reda această stare în toată puritatea ei o consideră ca Nirvana; ceea ce este ființă în neființă, concept de altfel prezent în tradiția hindusă, din care s-a separat budismul.

În gândirea budistă, concepția de persoană, de individ este considerată ca stare inferioară desăvârșirii, stare în care domină necunoașterea. Omul nu este decât o sumă de cinci elemente constitutive, care sunt nepermanente și într-o continuă schimbare.

Altfel spus, omul este un fluid viu, supus unei curgeri și transformări determinate de un șir de 12 cauze. Existența apare astfel ca neavând nici un substrat ontologic. Substratul acestei existențe, ca de altfel al întregii lumi nefiind altceva decât *avydia*, necunoașterea. Această necunoaștere face ca budistul să perceapă în mod eronat adevărata realitate și în consecință să se comporte ca atare. Apar, astfel,

43. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. II, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1997, p. 22.

44. Paul Evdochimov, *Prezența Duhului Sfânt în Tradiția Ortodoxă*, Editura Anastasia, București, 1995, p. 9.

doriințele, impulsurile de a realiza ceva, care în fond sunt supuse schimbării. Toate acestea îl leagă pe om de existența empirică, a cărei condiție fundamentală este suferința.

Aceste acte, inconștient săvârșite, sunt decisive pentru formarea de *karma*, care este suma tuturor faptelor unei ființe, și cea care cauzează reîncarnarea ei și cea care trece în existența ulterioară. Budismul, prin faptele vieții prezente sunt legați de trecut și de viitor. Istoria unui individ uman nu începe cu nașterea lui, ci într-o perioadă de timp anterioară. oamenii sunt legați într-un lung lanț de cauze și efecte.

„Prin doctrina *karma*, budismul a căutat să suplinească lipsa ideii de suflet”⁴⁵. Mai mult decât atât, ființele vii sunt rezultatul propriilor *karma*. Ele au *karma* ca judecători. *Karma* le orânduiesc în așa fel, încât ajung să fie inferioare sau superioare.

În concluzie, în religiile orientale, persoana umană nu este o realitate obiectivă. Întreaga existență are ca punct de referire, un șir nesfârșit de vieți anterioare. Pentru a nu-l lega pe om de un substrat ontologic veșnic (ca în concepția hinduistă, din care s-a desprins budismul), Buddha îl consideră ca pe un accident karmic. „Substratul infinit din om nu este ființialitatea, ci fapta. Omul nu există pentru că în el subzistă eul etern, ci pentru că el acționează în baza necunoașterii ființiale. Trăirea sa ființială este experiența suferinței ceea ce înseamnă supunerea față de legea nepermanenței. Strădaniile omului trebuie să fie îndreptate spre înlăturarea nepermanentului și intrarea în acea stare ființială”⁴⁶.

Individualitatea nu este astfel decât o stare instabilă. Scopul vieții este de a pune capăt acestei individualități, neexistență în realitate și aceasta pentru că ea nu are o existență permanentă. „Trupul nu este sufletul etern, căci tinde spre distrugere. La fel nici sentimentele, nici percepția, dispoziția și inteligența nu constituie un suflet etern, căci dacă nu ar fi fost așa, conștiința nu ar tinde spre distrugere... Iar ceea ce este supus schimbării, nu poate fi etern”⁴⁷.

Conform karmei nu există iertare pentru greșelile din trecut, ci doar o acumulare de datorie karmică, urmată de suportarea consecințelor ei în viețile următoare. Datorită legii impersonale cauzei și efectului, fiecare suflet se reîncarnează fiind pedepsit sau răsplătit în mod echitabil, calitativ și cantitativ, pentru faptele sale din viețile anterioare.

Datorită faptului că datoria karmică acumulată în trecut este considerabilă, o singură viață nu este suficientă pentru a se consuma. Pentru a avea șansa de a ajunge la eliberare, a trăi mai multe vieți devine o necesitate. În lipsa unui Dumnezeu personal, omul este singur pe acest lung drum. Prin asceză și meditație, el luptă singur, sau mai degrabă, suportă singur, ceea ce *karma* lui personală o impune.

Personalitatea însă, după părerea budistă, după reîncarnare, încetează să mai existe. Între personalitatea lui și cea a individului generat în prima reîncarnare nu

45. Magistrand Emil A. Roman, *Învățătura despre „karma” în cugetarea religioasă indiană și rolul faptelor bune în mântuirea subiectivă după învățătura ortodoxă*, în „Ortodoxia”, XVII (1965), nr. 4, p. 555.

46. Remus Rus, *Concepția despre om în marile religii*, în „Glasul Bisericii”, XXXVII (1978), nr. 7-8, p. 861.

47. *Ibidem*, p. 835.

există nici un fel de continuitate. Această nouă personalitate nu trebuie să știe de ce trebuie să îndure chinurile la care este supusă, nu știe că trebuie să plătească o karma. O logică care nu se poate susține este că, de ce personalitatea individului, singura care trebuie să sufere consecința actelor sale, a fost dizolvată odată cu moartea sa fizică, în timp ce alte personalități, cu totul străine plătesc consecințele actelor sale ?

Este interesantă părerea lui J. Martin care vede problema astfel: „Este foarte interesant că adepții reîncarnării nu spun că renaștem în mod ciclic, și că suferim în aceste vieți pentru ispășirea păcatelor noastre. Dar este ciudat că nimeni nu-și amintește viața anterioară cu suficiente detalii pentru a profita de pe urma ei. Așa că nu știm pentru ce suntem pedepsiți. Dacă nu știm pentru ce suntem pedepsiți, suntem în pericol de a repeta mereu aceleași greșeli. Dacă reîncarnarea este, conform karmei sau legii dreptii, «ceea ce semeni, vei secera», de ce nu protejează persoana ? De ce nu-i dă o viziune deplină asupra a ceea ce a fost înainte, cu toate minusurile de rigoare, astfel încât să poată fi făcute necesare ?”⁴⁸. Memoria acțiunează numai între limitele vieții fizice și se anulează imediat după moarte. Dacă n-ar fi fost așa, dacă ar fi putut trece în existențele următoare, memoria ar avea valoare ontologică, ceea ce este absurd, datorită faptului că e doar o funcție a individului.

Urmând o logică ciudată, A. Popescu-Bălcești afirma că, nu mai amintim greșelile din viețile trecute, tocmai pentru a ni le putea îndrepta: „Dacă sufletul reîncarnat și-ar cunoaște exact existența sa anterioară, nu ar fi decât un spectator pasiv în noua sa viață pământească. Această uitare este absolut indispensabilă pe a asigura evoluția într-o nouă existență de viață”⁴⁹.

O altă demonstrație pentru a infirma iraționalitatea doctrinei reîncarnării este aceea că ea alungă orice motivație pentru moralitate. De exemplu, ce motivație poate da această lege pentru salvarea unui copil de la înec ? O gândire consecventă cu legea karmei ar spune într-o asemenea situație că ea este urmarea unui fapt petrecut într-o viață anterioară, mai exact o pedeapsă pentru un rău făcut în acea viață. Copilul trebuie să-și primească pedeapsa pentru că nimic nu scapă de controlul karmei. Așadar copilul trebuie lăsat să se înece. Deoarece este o lege impersonală și mecanică, karma nu dă socoteală pentru starea de lucru în care se găsește la un moment dat individul. Cu alte cuvinte, omul nu poate comunica în nici un fel cu karma sa. Ea nu face decât să-l forțeze să intre în șablonul prestabilit, fără a-i comunica „datoriile” pe care le are de plătit, într-un fel sau altul, din viețile anterioare. Războaiele, calamitățile naturale, epidemiile și alte catastrofe trebuie privite cu detașare, fiind chiar utile pentru plătirea datoriei karmice a celor care le cad victime. Dacă reîncarnarea este adevărată, dispăre motivația pentru a ne mângâia reciproc, atunci când ne lovesc nenorocirile vieții⁵⁰.

48. Jacques Martin, *Introduction au bouddhisme*, Les Editions du Cerf, Paris, 1989, p. 136.

49. *Ibidem*, p. 137.

50. *Ibidem*, p. 138-139.

IX
FILE DE CRONICĂ

330 de ani de la reluarea activității tipografice la București și de la apariția primei cărți tipărite la Tipografia Cărților Bisericești a Mitropoliei - „Cheia înțelesului” (1678-2008)

Arhim. Policarp CHITULESCU

La sărbătorirea a 500 de ani de la tipărirea Liturghierului lui Macarie și a 320 de ani de la tipărirea Bibliei de la București se adaugă: 350 de ani de la sfințirea Catedralei Patriarhale din București, 340 de ani de la mutarea Mitropoliei Țării Românești de la Târgoviște la București de către Domnitorul Radu Leon¹, 330 de ani de la reluarea activității tipografice la București (1678), când a apărut și cartea „**Cheia înțelesului**” precum și 320 de ani de la moartea Domnitorului Șerban Cantacuzino, un mare iubitor și sprijinitor de cultură, ctitorul Mănăstirii Cotroceni.

Ne vom referi în cele ce urmează la reluarea activității tipografice la București și la apariția unei cărți mai puțin cunoscute, dar nu mai puțin valoroase. „**Cheia înțelesului**”.

În a doua jumătate a secolului al XVII-lea, Țara Românească a fost marcată de luptele intense dintre două puternice familii de boieri: Cantacuzinii și Bălenii. Dintre aceștia va izbândi Șerban Cantacuzino, care, timp de 10 ani, va rezista cu o tenacitate și verticalitate demnă de admirat pentru acea epocă. Domnul Șerban, venit pe tronul Țării Românești în ianuarie 1679, l-a sprijinit în mod deosebit pe Mitropolitul Varlaam al Țării Românești, care adusese la București în 1678 o tipografie și când apărea, după o pauză de 26 de ani, o nouă carte numită „**Cheia înțelesului**”. E posibil ca Mitropolitul Varlaam să fi adus tiparnița din Rusia, pe unde se școlise.

1. Prin hrisovul din 8 iunie 1668, astfel încât, catedrala ctitorită de Constantin Șerban Basarab (1654-1658) devine Mitropolie.

Cartea „**Cheia înțeleșului**” este de fapt un volum care conține traducerea a 18 Cazanii din cele 64, scrise de arhimandritul Ioanichie Galeatovski din Cernigov. Pentru tipărirea acestora în limba română s-a folosit ediția ucraineană tipărită la Lvov în 1665.

În prefața acestei cărți, mitropolitul Varlaam mărturisește că: ”apucatu-m-am și cu multă usrădie am nevoitu, și dascăli de tipografie amu adusu în sfânta și de Dumnezeu păzita Mitropolie a scaunului Bucureștilor” și a fost scoasă „spre folosul sufletului neamului nostru rumănescu, pentru apariția ei, mai spune mitropolitul,”n-am cruțatu dentru drepta agonosită a me, ce cu multă cheltuială am tocmitu dascali învățați de au scosu di pre limba rusescă pre limba noastră dreptu rumănește”. Gravurile din carte au fost lucrate de Ioanichie Bacov. Lucrarea are 108 file iar foaia de început are desenate mai multe simboluri (cheia, semănătorul, sabia, trâmbița ș.a.) ce amintesc de unele pilde evanghelice. În josul paginii e menționat numele gravorului: Ibanik. Bk.-1678. Pe verso e înfățișată stema Mitropoliei Ungrovlahiei cu stihuri.

Biblioteca Sfântului Sinod din București deține două exemplare ale acestei lucrări, din care unul a fost achiziționat recent. Acesta din urmă se află într-o stare foarte bună de conservare, pe fila 3 există un ex-libris al profesorului Aron Pumnul:² *S-a cumpărat pe sama bibliotecii învățăceilor rumîni cernoeuțienni cu doi florini v. austr. de la Giorgiu Manole, 13 Iuliu, c.v. 1860, pren mine Arone Pumnul, profesoriu*. Cartea mai are și alte însemnări care arată că a mai aparținut preotului Ioan care a cumpărat-o cu 12 florini în 1775, iunie 12³.

După apariția cărții, Mitropolitul Varlaam va fi pus în situația de a renunța la scaun, întrucât era adus în locul său, Mitropolitul Teodosie, cel ce fusese izgonit de Grigorie Ghica din Țara Românească.

Cu toate acestea, de sub teascurile tipografiei aduse de Varlaam, la Mitropolia Țării Românești, vor ieși zeci de cărți, fie de slujbă, fie de apărare a Ortodoxiei sau de zidire sufletească (Liturghierul-1680, Evanghelia-1682, Apostolul-1683, etc.) care au contribuit substanțial la introducerea limbii române în Biserică.

Pentru a sublinia importanța acestor evenimente, din viața culturală și spirituală a românilor, Patriarhia Română prin Sectorul de Patrimoniu și Biblioteca Sfântului Sinod va organiza în toamna anului 2008 o expoziție de carte veche românească precum și editarea unui catalog ilustrat cuprinzând edițiile românești ale Sfintei Scripturi și ale Sfintei Liturghii.

2. Acesta l-a găzduit pe marele Eminescu, la Cernăuți, aici poetul îi va îngriji biblioteca. Se știe că Eminescu îi va dedica acestui profesor, în ianuarie 1866, prima sa poezie „La moartea lui Aron Pumnul”, publicată în volumul „Lăcrimioarele învățăceilor gimnaziști din Cernăuți, la mormântul preaiubitului lor profesor. Aron Pumnul”.

3. Adesea, întreaga comunitate participa la cumpărarea unei cărți necesare luminării minții și hranei sufletului, prețul unei Cazanii sau al unei cărți de cult se ridica adesea la valoarea câtorva capete de cornute sau a unei cantități însemnate de cereale.

340 ani de la alegerea Mitropolitului Teodosie I în scaunul Mitropoliei Țării Românești

Gheorghe VASILESCU

După decesul Mitropolitului Ștefan, la 20 mai 1668, din porunca lui Radu Vodă Leon (1664-1669) și cu binecuvântarea Patriarhului Metodie al Constantinopolului (1668-1671), s-a întrunit la Mitropolia din București un sobor arhieresc, împreună cu adunarea boierilor, și au ales Mitropolit pe Teodosie, egumenul de la Argeș, care s-a arătat „vrednic și de folos și obraz mai luminat a fi destoinic acestei sfinte mitropolii”¹. A doua zi, 21 mai 1668, în ziua Sfinților Împărați Constantin și Elena, Teodosie a fost hirotonit arhieru și a preluat conducerea Bisericii Țării Românești².

Se călugărise la Cozia, la o dată care nu se poate preciza. La 12 ianuarie 1661, el apare într-un act ca „proegumenul ot Cozia”³, iar la 7 aprilie 1662 este menționat pentru prima dată în documente ca egumen al mănăstirii Argeș⁴. Candidase pentru ocuparea scaunului Episcopiei de Buzău, la 4 aprilie 1668, dar a fost ales Grigorie, egumenul de la mănăstirea Brâncoveni⁵.

1. Ghenadie Enăceanu, *Condica Sfântă a Mitropoliei Ungrovlahiei*, București, 1886, p. 25. La alegerea sa ca Mitropolit, Teodosie avea să rostească „pentru prima oară crezul în românește”. Cf. Pr. prof. Mircea Păcuraru, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, II, București, 1981, p. 126.

2. Aducerea lui Teodosie, egumen de la Argeș, în fruntea ierarhiei muntene s-a făcut cu sprijinul boierilor Cantacuzini. Se formaseră atunci în țară două grupări (partide) boierești rivale. Una a Cantacuzinilor, având în fruntea ei pe postelnicul Constantin Cantacuzino, căsătorit cu Elina, fiica lui Radu Șerban, și altă grupare formată în majoritate din boieri de țară, având conducător pe Stroie Leurdeanu, mare vistier în vremea lui Matei Basarab. Rivalitatea cele două grupări boierești era legată de interese personale, lupta dintre ele ducându-se pentru dregătorii și avantaje materiale. Cantacuzinii aveau mulți susținători printre clerici și astfel, cum zice Nicolae Iorga, „cu voia lor” a fost ales mitropolit Teodosie.

3. Aurel Sacerdoteanu, *Tudor Spudei, viitorul mitropolit al Ungrovlahiei (1668-1708)*, în „Mitropolia Olteniei”, nr. 7-8/1970, p. 640.

4. Arhivele Naționale, ms. 168, f. 41v.

5. Ghenadie Enăceanu, *Condica Sfântă*, p. 21.

În 1701, Antim Ivireanul, tipărint la Snagov „Proschinatarul Sfântului Munte Athos” al lui Iona Comnen, reproduce la începutul cărții și scrisoarea adresată de autor, în mai 1701, Mitropolitului Teodosie, în care acesta scrie că Teodosie „a petrecut și s-a nevoit timp de mai mulți ani” în Sfântul Munte, „în asceză, îndelung răbdând în liniște, de unde n-a voit să plece niciodată, numai că pronia lui Dumnezeu, care le conduce pe toate cu înțelepciune, a voit să-l cheme de acolo și să-i încredințeze conducerea acestei sfinte mitropolii”⁶. Câți ani și când anume s-a nevoit Teodosie la Athos, Ioan Comnen nu spune, după cum nu face nici o aluzie la mănăstirea, schitul sau chilia athonită unde a viețuit.

Se știe că s-a născut în luna august 1620⁷. Cu privire, însă, la locul nașterii sale s-au exprimat în istoriografie diferite păreri. Unii istorici au susținut că el s-a născut în satul Veștem (între Sibiu și Tâlmaci), pe dreapta râului Cibin, afluent al Oltului, fapt pentru care l-au numit Teodosie Veștemeanu⁸. Pr. Nicolae Șerbănescu afirmă că părinții lui Teodosie n-au fost ardeleni, ci munteni, trăitori pe valea Oltului, probabil în părțile Vâlcei sau ale Argeșului, și consideră că renovarea de către el a bisericii Sfântul Gheorghe din Râmnic și rezidirea schitului Cetățuia din apropiere este dovada legăturii sale cu aceste locuri în care va fi văzut lumina zilei⁹. Pe baza celor constatate de Preot Nicolae Șerbănescu, istoricul Aurel Sacerdoteanu, revenind asupra unor afirmații de-ale sale mai vechi, a scris în 1972 despre „marele Mitropolit Teodosie care era din Râmnic”¹⁰. În sfârșit, Pr. Dumitru Bălașa, pe temeiul interpretării unei inscripții autografe existente la Mănăstirea Cozia, a demonstrat că Mitropolitul Teodosie s-a născut în satul Costești, de lângă Mănăstirea Cotmeana, județul Argeș. El și-ar fi început ucenicia la Cotmeana, metocul Coziei, s-a călugărit la Cozia, și a trecut egumen la Argeș¹¹. Cu aceasta s-au încheiat discuțiile istoricilor români cu privire la locul de naștere al lui Teodosie.

Ca mitropolit, Teodosie n-a avut parte de o păstorire liniștită, pentru că s-a amestecat în disputele politice ale vremii sale. Numai la șase luni după alegerea

6. Pr. Ioan Dură, *Mitropolitul Teodosie al Țării Românești*, în „Biserica Ortodoxă Română”, nr. 9-10/1988, p. 119.

7. Inscriptia de pe coloana de piatră ridicată de Mitropolitul Calinic Miclescu, în 1875, lângă altarul catedralei mitropolitane, unde se crede că a fost îngropat Mitropolitul Teodosie, spune: „Răposat-au în Domnul presfințitul mitropolit kir Teodosie la anul 7216, ghen. 27 de zile, la al 87 pi (pol = jumătate) de ani ai vieții sale, în zilele prealuminatului Domnu Io Constandinu B (râncoveanu) Voievod, păstorind turma lui Hs. ani 38 și 9 luni și s-au îngropat aice: 1708”. Dacă a răposat la 27 ianuarie 1708 (7216), în etate de 87 ani și jumătate, cum se spune în inscripție, înseamnă că Mitropolitul Teodosie s-a născut în august 1620.

8. Vezi Ioan Lupaș, *Mitropolitul Teodosie Veștemeanul*, în „Revista Teologică”, nr. 1-2/1943, p. 9-27; Mariana Lupaș Vlasiu, *Teodosie Veștemeanul de origine transilvăneană, vâlceană sau argeșeană?* în „Mitropolia Ardealului”, nr. 3-4/1958, p. 202-212.

9. Pr. Nicolae Șerbănescu, *Mitropolitul Teodosie al Țării Românești*, în „Studii Teologice”, nr. 5-6/1952, p. 330-351.

10. Aurel Sacerdoteanu, *Originea și condițiile social-economice ale dezvoltării vechiului oraș Râmnicu Vâlcea*, în „Buridava - Studii și materiale” (I), Râmnicu Vâlcea, 1972, p. 53.

11. Pr. Dumitru Bălașa, *Teodosie mitropolitul Ungrovlahiei. O inscripție autografă inedită*, în „Biserica Ortodoxă Română”, nr. 5-6/1982, p. 570-571.

sa, Teodosie împreună cu o seamă de boieri nemulțumiți au cerut domnitorului Radu Leon să-i alunge pe greci din țară¹². Urmarea acestei mișcări a fost mazilirea domnitorului (13 martie 1669) și înlocuirea lui cu Antonie Vodă din Popești (1669-1672). Sub acest voievod, Mitropolitul Teodosie a luat parte la rejudicarea procesului ucigașilor postelnicului Constantin Cantacuzino, sugrumat la Snagov, la 20 decembrie 1663, din porunca lui Grigore Ghica¹³.

Acest fapt, însă, avea să-i aducă mari neplăceri, căci după trei ani de domnie, Antonie Vodă este mazilit de turci (februarie 1672) și înlocuit cu Grigore Ghica (februarie 1672-noiembrie 1673), cel ce pusese să-l ucidă pe Postelnic. Ajuns în țară, noul domn începu prigoana contra Cantacuzinilor și a susținătorilor acestora. Mulți boieri umplură ocna și închisoarea. Această urgie lovi și pe Mitropolitul Teodosie - care era cunoscut drept partizan al Cantacuzinilor și ceruse pedeapsa Leurdeanului, autorul moral al uciderii Postelnicului. El este scos din scaun și trimis în surghiun la Mănăstirea Tismana, apoi la Cozia și iar la Tismana.

Scoaterea din scaun a lui Teodosie s-a făcut înainte de 24 iunie 1672, căci la această dată e instalat Mitropolit Dionisie, egumenul Mănăstirii Sfânta Treime (Radu-Vodă), iar după moartea acestuia, petrecută în același an, a fost ales Varlaam, episcopul de Râmnic. Grigore Ghica oferise scaunul de mitropolit cu sila lui Varlaam încă din primăvară, dar el n-a voit să primească, cum însuși mărturisese la ieșirea sa din Scaun: „chir Teodosie în silă s-a scos din scaun și, episcop Râmnicului fiind, mi s-a făcut silă de cel de atuncea domn ca să mă mut la scaonul Ungrovlahiei, și am primit toată spaima domnului, ca să nu facă acest lucru fără de cale”, și chiar a doua oară, când a luat cârja, el a făcut aceasta tot „avându-se silă despre Domn”¹⁴.

12. Radu Leon, numit domn de turci în schimbul unor mari sume de bani, venise la București împresurat de datorii și înconjurat de cămătari greci, pentru care storcea țara de bani, impunând o fiscalitate excesivă, ceea ce a stârnit nemulțumirea boierilor, care s-au ridicat împotriva lui. În fruntea boierilor răsculați se afla marele spătar Șerban Cantacuzino (viitorul domn), pe atunci comandant al oștirii.

13. Grigore Ghica (1660-1664), luând de bune uneltirile lui Stroie Leurdeanu, care l-a pârât de necredință pe postelnicul Constantin Cantacuzino, a poruncit închiderea acestuia la Snagov și apoi executarea lui prin stângulare, în trapeza mănăstirii, fără judecată în divan. La 20 decembrie 1663. Sub Radu Leon, Cantacuzinii obțin reabilitarea Postelnicului, printr-un act domnesc în care se arată că a fost ucis pe nedrept, dar principalul vinovat de moartea acestuia, Stroie Leurdeanu, a rămas nepedepsit și de aceea, sub Antonie Vodă, procesul se redeschide. La 21 aprilie 1669, Mitropolitul Teodosie dă o carte de blestem pentru cei ce știu adevărul cu privire la uciderea Postelnicului, invitându-i să-l mărturisească la judecată. Apoi, la 18 iunie 1669, Mitropolitul Teodosie, în fruntea Divanului țării, judecă pe Stroie Leurdeanu și, găsindu-l vinovat, cere să fie pedepsit. În aceeași zi, printr-o carte de judecată a lui Antonie Vodă, Stroie Leurdeanu e condamnat la moarte. Dat în seama armașilor să-l execute, el se roagă de văduva Postelnicului să-l ierte. Rugămintea îi este primită și el este trimis să fie călugărit la Snagov, unde, în timpul când îl tundeau în monahism cu forța, striga cu furie să-l numească mai bine Muhomet decât Silvestru, cum i se sorocise nume în călugărie. Cf. N. Iorga, *Documente privitoare la familia Cantacuzino*, București, 1902, p. 75-76, 82-83; N. Bălescu, *Postelnicul Constantin Cantacuzino*, în „Magazin Istoric pentru Dacia”, I, București, 1845, p. 393. La începutul anului 1671, Stroie Leurdeanu fuge în Transilvania și de acolo pleacă la Vidin, de unde revine în țară cu Grigore Ghica, când acesta reia domnia.

14. Cf. *Cronica Țării Românești de Radu Popescu*, în „Magazin Istoric”, V, București, 1847, p. 12; Dionisie Fotino, *Istoria generală a Daciei*, trad. de George Sion, II, București, 1859, p. 122

Teodosie a petrecut șapte ani de zile în „zatocenie” (surghiun) pentru „multele prihani” și „cu dor mare pentru vlădicie,” cerând de mai multe ori celor ce credea el că ar putea să-l ajute, „să nu pregete la ce s-ar cădea pentru dânsul”¹⁵. Cât timp au domnit Grigore Ghica și Gheorghe Duca (1673-1678), plângerile și stăruințele sale au fost zadarnice. Către sfârșitul anului 1678, însă, pe scaunul domnesc al Țării Românești urcă Șerban Cantacuzino (1678-1688), protectorul său. În primăvara următoare, la 15 aprilie 1679, Șerban Vodă, la cererea lui Teodosie, adus de la Tismana, unde șezuse la „opreală”, și după „tomul” de învoire dat de Patriarhul Dionisie al Constantinopolului, strângea la București un impunător sobor, la care „Biserica cea mare” era reprezentată de Anania, Mitropolitul de Maroneia și exarh de Rodosto și de Ioan Cariofil, logofătul-cel-mare al Patriarhiei. Și alți arhieri străini, „care se întâmplase atunci să fie aici”, au fost de față, ca Metodie de Dristra (Silistra), împreună cu arhierii țării, Ștefan al Râmnicului și Grigorie de Buzău. Au mai fost chemați să ia parte la dezbateri egumenii și boierii. Varlaam n-a făcut nici o împotrivire, ci a recunoscut lipsa de vinovăție a lui Teodosie, apoi „au pus cărja pre masă înaintea Domnului și a tot soborul. Și luând cărja, Domnul au dat-o vlădicăi Teodosie, și l-au trimis la Mitropolie cu mare cinste, marți în săptămâna cea mare înaintea Paștilor, aprilie 26”¹⁶.

Revenind în fruntea Bisericii muntene, cu ajutorul lui Șerban Vodă Cantacuzino, el păstorește neîntrerupt aproape 29 de ani, timp în care, în tipografiile din București (înființată de Varlaam), de la Buzău (înființată de episcopul Mitrofan) și de la Snagov și Râmnic (înființate de Antim Ivireanul), sprijinite mai cu seamă de voievodul Constantin Brâncoveanu, s-au tipărit zeci de cărți de slujbă, de apărare a Ortodoxiei și de zidire sufletească, în limbile română, slavonă, greacă și arabă, pe copertile cărora trecându-se și numele Mitropolitului Teodosie. A semnat el însuși prefetele unora dintre ele¹⁷.

Cu binecuvântarea sa au apărut în tipografia de la București: Liturghierul (1680, cu slujba în slavonește, tipicul în românește), Evanghelia (1682) și Apostolul (1683), apoi. Biblia (1688). „Mărgăritarele” Sfântului Ioan Gură de Aur (1691), Evanghelia greco-română (1693), Psaltirea (1694), Noul Testament (1703), toate în românește.

În Liturghierul din 1680 - în prefața căruia Teodosie se intitula: „Mitropolitul Târgoviștei și Bucureștilor, arhiepiscopul a toată Ungrovlahia și exarh laturilor iproci” - la care au lucrat călugărul Inochentie și Chiriac ieromonahul, se spune în titlu chiar că „s-au datu în lumină întru folosulu tuturoru preoților și diaconilor, ca să poată pe lesne cunoaște de a sluji cum să cade”, dar în românește este numai

15. N. Iorga, *Istoria Bisericii românești*, I, ed. II, București, 1929, p. 385.

16. Ghenadie Enăceanu, *Condica Sfântă*, p. 48-55; Dionisie Fotino, *Istoria generală a Daciei*, II, p. 127-128; N. Iorga, *Istoria Bisericii românești*, I, p. 385-386.

17. Cele șase cărți ale căror prefete aparțin lui Teodosie, din care una nesemnată, sunt: Liturghierul (București, 1680), Mineiul (Buzău, 1698), Triodul (Buzău, 1700), Penticostarul (Buzău, 1701), Învățătura de șapte taine (Buzău, 1702) și Liturghierul (ed II-a, Buzău, 1702).

tipicul, iar nu și rugăciunile: „Liturghia toată”, spune mitropolitul, respectuos față de tradiție „a o prepune pre limba noastră și a o muta, nice am vrutu, nice am cu-tezat”, pentru „neîndestularea limbii”, pentru „lipsa dascalilor”, adică a cunoștințelor mai înalte în cler, pentru „neînțeleagerea nașoadelor” de rostul cel adevărat și adânc al Bisericii, dar și - înainte de toate - „pentru neobiciialul Beserecii noastre, ce până astăzi s-au ținut”.

Evangelhia de la 1682, cu textul înnoit de ieromonahul Chiriac, care a „înde-reptat-o” și „așăzat-o”, se tipărise nu numai pentru citire, ci și pentru slujbă, și a fost pusă înaintea tuturor celor ce voiau să citească, dar mai cu seamă în mâna clericilor.

Și Apostolul din 1683, altă lucrare a „știutilor și învățaților carii s-au întâm-platu dascăli”, cuprinzând și „Faptele Apostolilor” și Epistolele lor, „întru folosul și înțeleagerea pravoslavniciei rumâneștii Beserecii”, avea tot un scop practic.

Iar pentru citire s-a pregătit - printr-o îndelungată cercetare a traducerilor mai vechi, între care și a lui Nicolae Milescu, rămasă inedită, și apropierea lor de textul grecesc, în versiunea Septuagintei - și s-a tipărit Biblia întreagă. Au lucrat textul un arhiereu grec așezat de mai mult timp în țară și cunoscător de românește, Ghermano de Nisa (Nisis), apoi, frații Radu și Șerban Grecenu și stolnicul Constantin Cantacuzino. Această măreață lucrare, pentru a cărei executare tipografică a fost adus din Moldova, Mitrofan, fost episcop de Huși, a ieșit într-un strălucit volum la 1688, fiind pe sfârșite tocmai când Șerban Cantacuzino a trecut la cele veșnice și e cel dintâi document sigur de limbă literară stabilită pe înțelesul tuturor românilor și la înălțimea oricăror concepții generale omenești.

Oricare va fi fost partea de contribuție a Mitropolitului Teodosie la tipărirea cărților de slujbă din vremea sa¹⁸, el trebuie să se fi bucurat văzând pe domnitor că trimite în dar, din aceste tipăriri, bisericilor dintr-o parte și alta a Carpaților¹⁹.

Mitropolitul Teodosie a venit și în sprijinul românilor transilvăneni în fața încercărilor iezuiților de a-i „uni” cu Biserica Romei. Când „tânărul și nepilduitorul” Atanasie-Anghel, ales cu ajutorul calvinilor Mitropolit al Ardealului, a venit în 1697 la București pentru a fi sfințit arhiereu, Teodosie împreună cu Dositei al Ierusalimului l-au ținut aici câteva luni ca să învețe „Ortodoxia și dregătoria mitropolitană.” Iar în ziua de 22 ianuarie 1698, când el a fost hirotonit, i s-a poruncit să păstorească în Ardeal „potrivit unei mărturisiri de credință ortodoxă întocmită din 22 puncte de Dositei, Patriarhul Ierusalimului, Teodosie, Mitropolitul Țării Românești și alți arhieri”²⁰. Atanasie semnează această mărturisire și jură să o păstreze

18. Cercetătorul ieșean N. A. Ursu susține că prefetele de la Evanghelie (1682), Apostol (1683) și Biblia (1688), tipărite toate trei la București și trecute sub semnătura lui Șerban Cantacuzino, sunt scrise de Mitropolitul Teodosie. Vezi. N. A. Ursu, *Contribuții de istorie literară*, în „Cronica”, nr. 33 din 13 august 1982, p. 8.

19. N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, XIII, București, 1906, p. 201-202.

20. Cf. Ghenadie Enăceanu, *Condica Sfântă*, p. 80-87.

întocmai când se va întoarce la păstoriții săi. Ajuns acasă, însă, el ignoră jurământul și scrie la Curtea Habsburgilor că vrea să se unească cu Biserica Romei.

Între timp, la 7 octombrie 1698, un act de uniație, semnat de 38 protopopi, purtând și pecetea Mitropoliei, dă „în știre tuturor căroră se cuvine” că ei se unesc cu „Biserica Romei cea catolicească”, cerând, însă, ca toată vechea lor rânduială bisericească să nu se clătească, ci „să stea pe loc”²¹. La câțva timp după aceasta, Atanasie este chemat la Viena și sfințit din nou arhiepiscop catolic, apoi, la 25 iunie 1701, el este înscăunat în Mitropolia lui Mihai Viteazul din Alba Iulia (Bălgrad).

Și astfel, unitatea sufletească a românilor ardeleni a fost ruptă în două, ceea ce a produs multă amărăciune Mitropolitului Teodosie, după cum se constată dintr-o scrisoare pe care, la 8 mai 1700, o trimite Patriarhului Adrian al Moscovei²² și din altă scrisoare pe care, la 3 mai 1702 o adresează chiar lui Atanasie Anghel, care-i ceruse niște cărți de slujbă²³.

În timpul păstoririi Mitropolitului Teodosie, Patriarhul Dositei al Ierusalimului a sfințit de două ori, în 1670 și 1702, Sfântul și Marele Mir la București, din care s-a distribuit și românilor din „Transilvania și Moldova și celor din ținuturile Dunării”, potrivit celor consemnate în scris de însuși Dositei. Mitropolitul Teodosie purta, deci, grijă, și pe această cale, de trebuințele religioase ale românilor de pretutindeni.

De-a lungul anilor săi de păstorie, Mitropolitul Teodosie a săvârșit 15 hirotonii de arhiepiscop. Dintre aceștia, cinci au fost pentru eparhiile țării (Varlaam la Râmnic, Mitrofan la Buzău, Ilarion la Râmnic, Damaschin la Buzău și Antim Ivireanul la Râmnic), șase pentru Mitropolia Ardealului (Iosif Budai, Ioasaf, Sava din Veștem, Varlaam, Teofil și Atanasie Anghel) și patru pentru eparhii din cuprinsul Patriarhiei ecumenice (Partenie al Sctiriupolei, Neofit al Sevastei, Maxim al Ierapolei și Evtimie al Pogonianeii)²⁴.

Mitropolitul Teodosie a contribuit, în mare măsură, la alegerea lui Antim Ivireanul ca episcop de Râmnic și tot el l-a hirotonit arhiepiscop, la 17 martie 1705. De asemenea, înainte de a se muta la cele veșnice, la 27 ianuarie 1708, vlădica Teodosie a lăsat cu limbă de moarte, în testamentul său, ca Antim, episcopul de Râmnic, să-i urmeze în scaunul mitropolitan de la București. Dorința i-a fost împlinită, iar alegerea lui Antim ca mitropolit a fost benefică pentru Biserica și cultura românească. Mitropolitul Teodosie, făcuse, deci, o alegere providențială.

El este și ctitorul schitului Cetățuia, de lângă Râmnicu-Vâlcea, cu hramul Sfinților Arhangheli Mihail și Gavriil, început „din temelie” la 2 mai 1677 și isprăvit

21. I. Lupaș, *Documente istorice transilvane*, I, (1599-1699), Cluj, 1940, p. 464-467.

22. Silviu Dragomir, *Contribuții privitoare la relațiile Bisericii românești cu Rusia în veacul al XVII-lea*, în „Analele Academiei Române”, tom. XXXIV (1911-1912), p. 1.222-1.229.

23. Pr. N. M. Popescu, *La Alba Iulia odinioară (1698) și acum (1948)*, în „Biserica Ortodoxă Română”, LXVI (1948), p. 617-620.

24. Paraschiv Popescu, *Teodosie, Mitropolitul Ungrovlahiei (1669-1708)*, București 1898, p. 24-25; „Biserica Ortodoxă Română”, V (1880-1881), p. 43-45.

la 19 august 1680²⁵. Tot el a reînnoit biserica cu hramul Sf. Gheorghe din orașul Râmnicu-Vâlcea²⁶.

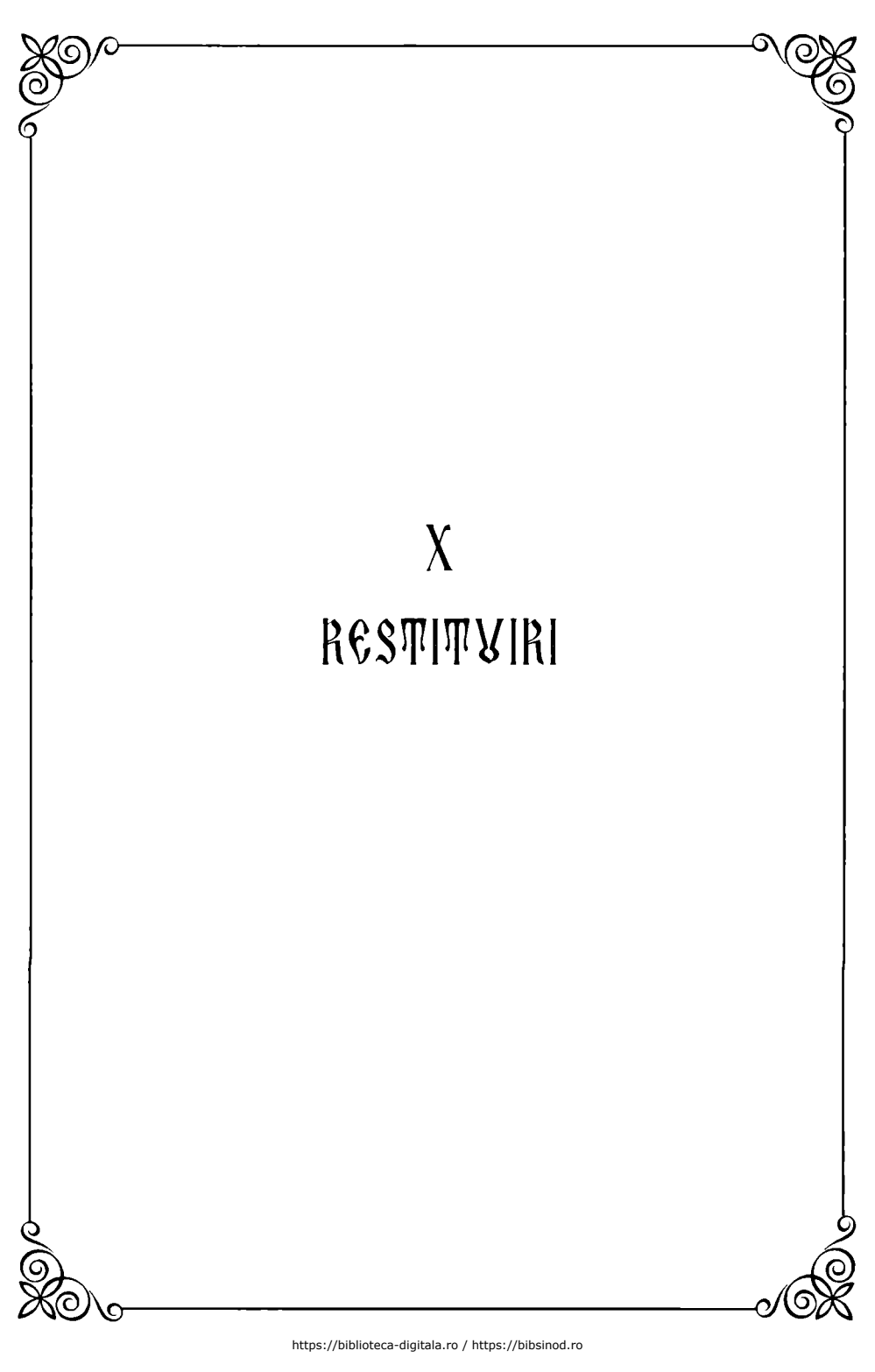
A trecut la cele veșnice la 27 ianuarie 1708, cum spune pisania de pe mormântul său, în vârstă de 87 de ani și jumătate, și păstorise Biserica din Țara Românească timp de 32 de ani și 9 luni²⁷. A fost îngropat la Mitropolie, lângă altarul catedralei, la „picătura streășinei.” În apropiere de locul unde s-a aflat mormântul său, în 1875, mitropolitul Calinic Miculescu a ridicat coloana de piatră cu inscripția amintită mai sus.

Sub Mitropolitul Teodosie și probabil cu îndemnul său, domnitorul Radu Leon a terminat de zugrăvit biserica lui Constantin Șerban Basarab de pe colina bucureșteană din dreapta Dâmboviței și în bună înțelegere cu el și cu episcopii de Râmnic și Buzău, printr-un hrisov din 8 iunie 1668, a rânduit ca ea să fie Catedrală mitropolitană, cum este până astăzi, din 1925 servind și de Catedrală Patriarhală.

25. Ion Donat, *Fundațiunile religioase ale Olteniei*, I Craiova, 1937, p. 27.

26. N. Iorga, *Inscripții din bisericile României*, II, București, 1908, p. 316-318.

27. Pisania coloanei de pe mormântul său arată că Teodosie a păstorit 39 ani și 9 luni, socotindu-se și cei șapte ani petrecuți de el în surghiun (primăvara 1672-26 aprilie 1679).

X
RESTITUȚII

Despre Postul Adormirii Maicii Domnului (cu scurtă luare în seamă a scoaterii Sfintei Cruci, a învierii celor șapte martiri de la Efes și a Schimbării la Față a Domnului)

Profesor Teodor M. POPESCU

Intrăm cu ziua de mâine în cea din urmă lună a anului bisericesc, știut fiind faptul că anul bisericesc începe cu luna septembrie și se termină cu luna august.

Fiecare lună a anului bisericesc are sărbătorile sale, de sfinți sau de praznice, și bunii creștini le știu și le respectă.

În luna ce vine sunt mai multe asemenea sărbători: una legată de viața Mântuitorului, și anume Schimbarea la Față, la 6 august, alta legată de viața Maicii Domnului, și anume Adormirea Maicii Domnului, la 15 august, alta legată de viața Sfântului Ioan Botezătorul, - și anume Tăierea capului Sfântului Ioan Botezătorul, la 29 august. Pe lângă acestea, în unele zile, tot în cursul lunii august, sunt pomeniți unii sfinți mai însemnați: Sfântul Apostol Tadeu (21), Sfântul Apostol Tit (25), Sfântul Ierarh Alexandru (30).

Prima jumătate a lunii august este o perioadă de post, în cinstea Maicii Domnului. Această sărbătoare de mare însemnătate bisericească, și una dintre cele mai cinstite de credincioși, îndreaptă gândul creștinului spre Sfânta Maică a Domnului Iisus Hristos. Cu spovedire și cu împărtășire se cade să fie întâmpinată, precum și cu spor de gânduri bune și de fapte bune această sfântă mare sărbătoare.

Postul este timp și bun prilej pentru asemenea gânduri și fapte creștinești.

Sfânta Fecioară Maria, ca Maică a Domnului Iisus Hristos este ajutoare la mântuirea noastră, este mijlocitoare a noastră la Mântuitorul și solitoare pentru noi, păcătoșii și neputincioșii.

Ca Maică a Domnului nostru Iisus Hristos, Sfânta Maria ne este Maică și nouă, ucenicilor Lui, credincioșilor și slujitorilor Lui. Ca Maică a Domnului Iisus

Hristos, Sfânta Fecioară s-a bucurat de nașterea Domnului și a suferit durerea patimilor și a morții Lui; s-a bucurat și a suferit pentru noi, pentru mântuirea noastră.

Ca Maică a Domnului, Sfânta Fecioară Maria ne este de aceea ocrotitoare, izvorătoare și făcătoare de bine.

Ca Maică a Domnului este cea „plină de har” și „binecuvântată între femei” (Luca I, 28), iar cinstea și bunătatea ei se întind asupra Bisericii întregi.

Ca Maică a Domnului, a plâns cu jale la Sfânta Cruce, i-a trecut prin inimă sabia, s-a spăimântat și s-a cutremurat de răutatea, de ura, de nedreptatea mai-marilor poporului, care L-au judecat și L-au osândit la moarte pe Mântuitorul.

Ca Maică a Mântuitorului s-a bucurat mai mult decât toți oamenii de învierea Sa cea biruitoare asupra morții și a toată răutatea și durerea.

Cinstită și mult respectată a fost Maica Domnului de Sfinții Apostoli și de primii creștini. Cinstită și mult respectată a rămas Sfânta Fecioară Maria de cei mai mulți creștini și în chip deosebit de Biserica Ortodoxă.

Cinci sărbători din cele paisprezece, numite „praznice împărătești”, sunt anume rânduite întru pomenirea și cinstirea Sfintei Fecioare Maria, ca Maică a Domnului. Fiecare sărbătoare închinată ei și, în special, acest post de pregătire pentru Adormirea Maicii Domnului are o valoare de înaltă și sfântă învățătură pentru noi, creștinii.

Cea „plină de har” - este plină și de virtuți, și de toată sfânta vrednicie creștină.

Pildă de credință, pildă de smerenie, pildă de înțelepciune, pildă de dragoste și de bunătate, pildă de răbdare, pildă de curăție, pildă de evlavie, pildă de milostenie, pildă de ajutor oferit celor care se roagă, Sfânta Fecioară este pe drept cuvânt, „mai cinstită decât heruvimii și mai mărită decât serafimii” și decât tot soborul îngerilor și al sfinților.

Schimbarea la Față este fapt strălucit din viața Mântuitorului; este dovadă a dumnezeirii Lui, a slavei Lui, a deosebirii Lui de toți oamenii. Fața Lui strălucitoare ca soarele și hainele Lui albe ca lumina trebuiau să-i încredințeze pe Apostoli despre firea cinstei și slavei Lui dumnezeiești, întărită de glasul ce s-a auzit din norul cel luminos: „Acesta este Fiul meu Cel iubit întru Care am binevoit; pe Acesta să-L ascultați” (Matei XVII, 5). Acest glas amintea de cel asemănător, auzit la botezul Mântuitorului (Matei III, 17).

Prima zi din august este una dintre zilele deosebite, ea fiind închinată Sfintei Cruci.

Cinstirea și închinarea Sfintei Cruci este cinstirea și închinarea Mântuitorului. Crucea este purtătoarea Mântuitorului răstignit, ea a devenit de aceea instrumentul mântuirii noastre, prin moartea Mântuitorului pe ea. Din obiect de tortură, de batjocură, de osândă și de necinste, Crucea a devenit tronul mântuitor al lui Iisus Hristos, pe care a murit în bătaie de joc: „Iisus Nazarineanul, Regele Iudeilor”. Necinstea ei s-a întors în cinste, batjocura ei s-a întors în laudă și în binecuvântare, groaza ei s-a întors în biruință și în bucurie, moartea s-a întors în viață, osânda în răscumpărare, teama în curaj și în credință.

Murind pe cruce și înviind din morți, Hristos a biruit într-adevăr toate uneltirile vrăjmașilor Lui, a frânt armele lor, a vădit minciuna, nedreptatea și răutatea și neputința lor. S-a adevărit Apostolilor ca Atotputernic și ei L-au vestit lumii pe deplin încredințați despre dumnezeirea Lui.

Cinstită să fie deci Sfânta Cruce și în veci slăvit, Cel Care, primind să fie răstignit, a murit pe ea și ne-a mântuit.

Creștinii crezând în adevărul, lumina, puterea și biruința crucii au suferit și au biruit și ei în numele lui Hristos. Și Sfinții Apostoli, și mucenicii, și mărturisitorii și toți cei care au pățimit pentru credința lor, au biruit prin cruce, s-au mântuit și au rămas în cinstea Bisericii.

În săptămâna aceasta, la 4 august, sunt pomeniți ca mucenici șapte Tineri creștini, care au pățimit în vremea împăratului prigonitor Deciu, unul dintre marii dușmani ai creștinilor.

Ei erau din Efes, oraș unde au propovăduit creștinismul Sfântul Apostol Pavel și Sfântul Evanghelist Ioan, care a murit aici la adânci bătrâneți.

Au fost aduși în fața împăratului, care le-a poruncit să jertfească idolilor. Ei n-au voit aceasta, deși se aflau în fața morții, împăratul a hotărât să-i cheme din nou în altă zi, ca să-i silească a se lepăda de Hristos. Însă ei s-au ascuns într-o peșteră din muntele Ohlova. Unul dintre ei ieșea din peșteră și se ducea în oraș să cumpere alimente.

Când iarăși împăratul Deciu a voit să-i cheme la judecată, nu au mai fost găsiți la casele lor, fiind siliți părinții să spună unde se găesc. Atunci împăratul a poruncit să fie zidită intrarea peșterii ca să moară acolo.

Tinerii au căzut într-un somn greu și au fost socotiți ca morți. Pe vremea împăratului creștin Teodosie al II-lea, după aproape două sute de ani, s-au ivit unii care nu credeau în învierea morților. Venindu-i cuiva în gând să fie căutați cei șapte Tineri închiși în peșteră, aceștia au fost găsiți în viață. S-au dus acolo episcopul orașului și proconsulul provinciei, a venit chiar și împăratul de la Constantinopol, s-a plecat înaintea mucenicilor și i-a sărutat pe grumaji.

Această întâmplare nemaicunoscută a întărit credința în înviere, precum și în cinstea ce s-a dat mucenicilor.

Fie ca acestea toate spuse: despre post, despre Maica Domnului, despre Schimbarea la Față a Domnului, despre Sfânta Cruce și despre cei șapte Tineri din Efes, să aibă valoare de scumpe merinde duhovnicești pentru postul Sfintei Maria, spre mare și plăcută amintire, spre învățătură, spre îndemn și râvnă creștină și spre îmbunătățire și întărire sufletească cu ocrotirea și cu ajutorul Sfintei Cruci, al Maicii Domnului și al sfinților mucenici. Amin.

XI
MEDABION

Profilul religios al Spătarului Nicolae Milescu și preocupările sale teologice

Preot Eugen DRĂGOI

Vecul al XVII-lea este, pentru cultura plămădită în spațiul românesc, unul „de aur” datorită personalităților de notorietate națională și internațională care au trăit atunci și operelor pe care le-au creat. Ierarhi precum Mitropoliții Moldovei, *Anastasia Crimca* (1608-1629), *Varlaam* (1632-1653) și *Dosoftei* (1671-1686), Mitropolitul român *Petru Movilă* al Kievului (1633-1646), Mitropoliții Ungrovlahiei *Teofil* (1636-1648), *Ștefan* (1648-1668), *Teodosie* (1668-1672, 1679-1708), *Antim Ivireanul* (1708-1716, cu remarcabilă activitate tipografică spre sfârșitul veacului al XVII-lea), Mitropoliții Transilvaniei *Ilie Iorest* (1640-1643), *Simion Ștefan* (1643-1656), *Sava Brancovici* (1656-1680), episcopul *Mitrofan* al Buzăului (1691-1702), episcopul *Pahomie* al Romanului (1671-1724), dintre care cei mai mulți sunt așezați astăzi în rândul sfinților, au făcut epocă în cele trei provincii românești, patronând acte de cultură cu ecouri peste veacuri și militând pentru credința ortodoxă și unitatea națională.

Tot acum apar lucrări fundamentale pentru cristalizarea limbii literare românești, dar și pentru progresul cultural, precum: *Pravila de la Govora* (1640-1641), *Cazania Sfântului Mitropolit Varlaam* (1643), *Noul Testament de la Bălgrad* (Alba Iulia, 1648), *Îndreptarea legii sau Pravila de la Târgoviște* (1652), *Psaltirea în versuri* (1673) și *Viețile sfinților* (1682-1686), ultimele două lucrări ieșite din osârdua cărturărească a Sfântului Mitropolit Dosoftei, *Biblia de la București* (1688), lucrare monumentală de permanentă referință.

Nu putem uita personalitățile duhovnicești ale acestui secol, în afară de ierarhii amintiți, prin care spiritualitatea monastică românească și-a definit și mai pregnant participarea la efortul național de reșezare pe temelii viețuirii patristice și tradiționale indigene străvechi a creștinilor ortodocși din țările române: *Sfântul Ioan*, arhiepiscopul de la Mănăstirea Râșca, *Sfânta Teodora* de la Sihla, *Sfinții Chiriac* de la Tazlău și *Bisericiani*, precum și mulți alții.

Tabloul religios al veacului aflat în atenție se întregeste în chip fericit cu evenimente spirituale marcante, precum: *aducerea în Moldova a moaștelor Sfintei Cuvioase Parascheva* (1641), *Sinodul de la Iași* (1642), care a aprobat Mărturisirea de credință a Mitropolitului Petru Movilă, *înființarea academiilor din Țara Românească și Moldova ș.a.m.d.*¹.

Evident, suntem datori să recunoaștem imboldul cultural pe care l-au produs în rândul unor tineri din marile familii boierești sau de viță domnească mari cărturari veniți în Țările Române, îndeosebi din Grecia continentală și insulară, precum și din apusul Europei; contactul nemijlocit cu aceștia a fost de cele mai multe ori decisiv pentru formarea intelectualilor autohtoni.

Veacul al XVII-lea corespunde și unei afirmări transfrontaliere a cărturarilor români, al căror aport la curente înnoitoare atât în răsăritul, cât și în apusul Europei apare tot mai conturat, datorită cercetărilor de la sfârșitul secolului trecut. Între aceștia, istoriografia ultimelor decenii a scos în evidență personalitatea spătarului *Nicolae Milescu*, a cărui notorietate intelectuală era apreciată de la Paris până la Moscova și de la Constantinopol până la Stockholm. Comemorarea, în anul 2008, a trei secole de la mutarea sa la Domnul ne-a prilejuit alcătuirea studiului de față, încercând să evidențiem cu precădere profilul religios și lucrările lui teologice, cu care și-a câștigat pe drept locul între teologii români ai tuturor timpurilor².

Înainte de a stăruia asupra contribuției lui Nicolae Milescu la viața religioasă din epoca sa și la operele care-l înscriu în rândul cărturarilor bisericești, vom prezenta o scurtă biografie a acestui umanist care și-a sfârșit călătoria vieții în urmă cu 300 de ani³.

1. O prezentare mai bogată a realizărilor și evenimentelor circumscrise veacului al XVII-lea vezi la Pandelescu, *Epoca spătarului Milescu în context european*, în vol. Nicolae Milescu, *Aritmologia, etica și originalele lor latine*, Ed. Minerva, București, 1982, p. 19-32 și la Radu Ștefan Vergatti, *Nicolae Spătarul Milescu, viața, călătoriile, opera*, Ed. Paideia, București, 1998, p. 10-27.

2. Cf. Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Dicționarul teologilor români*, ed. a doua, Ed. Enciclopedică, București, 2002, p. 296-297.

3. Cititorii care doresc amănunte referitoare la viața și activitatea lui Nicolae Milescu pot consulta, între altele, următoarele lucrări: Émil Picot, *Notice biographique et bibliographique sur Nicolas Spatar Milescu*, Paris, 1883; P. Panaitescu, *Nicolae Spatar Milescu*, Paris, 1925 (lucrare tradusă în românește, P. Panaitescu, *Nicolae Milescu Spătarul*, Ed. Știința, Chișinău, 1993, cu un studiu introductiv de Ștefan S. Gorovei); Corneliu Bărbulescu, *Prefață*, la vol. Nicolae Milescu-Spătaru, *Jurnal de călătorie în China*, colecția B.P.T., Ed. pentru Literatură, București, 1962, p. III-XXXIII; dr. Antonie Plămădeală, *Nicolae Milescu «vir polyglotus et pereruditus»*, în vol. *Dascăli de cuget și simțire românească*, Ed. I.B.M.B.O.R., București, 1981, p. 155-179; Pandelescu, *Studiu monografic* în vol. Nicolae Milescu, *Aritmologia, etica și originalele lor latine*, p. 19-59; Traian S. Diaconescu, *Nicolae Spătarul Milescu și spiritul culturii europene*, în vol. Nicolae Spătarul Milescu, *Manual sau steaua Orientului strălucind Occidentului*, Ed. Institutul European, București, 1997, p. 5-26; Radu Ștefan Vergatti, *Nicolae Spătarul Milescu, viața, călătoriile, opera*, Ed. Paideia, București, 1998, 300 p. + 4 p. pl., precum și celelalte referințe bibliografice din prezentul studiu. O bibliografie selectivă până în anul 1987 a publicat Corneliu Bărbulescu, în Nicolae Spătaru-Milescu, *Jurnal de călătorie în China*, Ed. Minerva, București, 1987, p. 394-397, iar mai nou, o *Bibliografie orientativă* poate fi consultată în volumul lui Radu Ștefan Vergatti, *op. cit.*, p. 280-296.

Repere biografice

Viitorul mare cărturar, teolog și umanist Nicolae Milescu s-a născut în anul 1636, fiind fiul lui Gavril, un mic boier grec, originar din Laconia (Peloponez, Grecia) stabilit în ținutul Vasluiului⁴. „Încă din 1889 o discuție pe această temă (adică a originii familiei lui Nicolae Spătarul, n.n.) s-a purtat în sânul Academiei Române: episcopul Melchisedec susținea că familia spătarului era de origine greacă, în timp ce B. P. Hasdeu opina pentru obârșia românească; discuția pornise de la epitetul *moldavolaccone*, aflat în titlul unei scrieri a spătarului, *Enchiridion sive Stella orientalis occidentali Splendes*, alcătuită în vremea șederii sale la Stockholm, în februarie 1667 și tipărită doi ani mai târziu la Paris. Hasdeu argumenta că acest epitet - care se traduce prin *moldovean (cu obârșia) din Licaonia* (Lacedemonia, Peloponez) trebuie să fie o greșeală de tipar, în loc de *moldovalacone*, adică *moldovlah, român din Moldova*“⁵. Adevărul avea să fie de partea episcopului Melchisedec, dovedindu-se mai târziu că Nicolae Spătarul era grec după tată, originar din Peloponez, după cum afirma Patriarhul Dositheii al Ierusalimului. În lucrarea *Enchiridion...* Milescu însuși scrie că este grec nu numai după religie, ci și ca naționalitate și limbă.⁶ Unii cercetători sunt înclinați să creadă că mama lui Milescu era moldoveancă⁷. Numele Milescu i se trage de la satul *Milești*, situat lângă Zlătărești (Vaslui), moșie unde se stabilise tatăl viitorului spătar. „Spătarul“, de asemenea, nu este nume de familie, ci rangul boieresc pe care l-a obținut cărturarul (boier care avea grijă de sabia domnitorului) în cadrul activității la curtea domnească.

A învățat carte la Academia Domnească de la Biserica Sf. Trei Ierarhi din Iași⁸, întemeiată de domnitorul Vasile Lupu (1633-1652) și apoi la Academia Patriarhiei din Constantinopol, reorganizată de Patriarhul ecumenic Chiril Lucaris (1620-1638, cu mai multe întreruperi). Istoricul Radu Ștefan Vergatti presupune că tânărul Milescu a plecat de la Iași către Constantinopol pe „drumul“ sau „calea“ Siretului, până la Galați. „*Punctul terminus al «drumului Siretului», orașul Galați, a reprezentat pentru viitorul spătar contactul cu o lume nouă, cea a civilizației portuare. El pătrundea atunci în cel mai mare port dunărean al Moldovei, unde lumea forma un mozaic etnic asemănător cu cel de la Iași, dar, datorită cursului așezărilor, avea o viață mai trepidantă*“⁹. Peste mai mulți ani, când se îndrepta spre

4. Corneliu Bărbulescu, *Prefață*, la vol. Nicolae Milescu Spătarul, *Jurnal de călătorie în China*, BPT, Editura pentru Literatură, București, 1962, p. III.

5. *Analele Academiei Române*, s. II, Dezbaterei, XI, 1889, p. 18, apud Ștefan S. Gorovei, *Studiu introductiv* la P. Panaitescu, *Nicolae Milescu Spătarul*, ed. cit., p. 27. Această părere o va împărtăși și Gh. Ghibănescu, *Surete*, X, p. XXXIII.

6. „*Me non solum religione, sed etiam natione ac idiomate Graecum*“, în vol. cit., p. 36.

7. Vezi întreaga problemă în jurul originii spătarului la Ștefan S. Gorovei, *Studiu introductiv* la P. Panaitescu, *Nicolae Milescu Spătarul*, ed. cit., p. 19 ș.u. Cf. și Radu Ștefan Vergatti, op. cit., p. 45.

8. Pr. Dumitru Cristescu, op. cit., p. 509; Traian S. Diaconescu, op. cit., p. 18; Radu Ștefan Vergatti, op. cit., p. 48-51. Alți biografi pun sub semnul probabilității prezența viitorului spătar la Academia de la Iași. Cf. dr. Antonie Plămădeală, *Nicolae Milescu «vir polyglotus et pereruditus»*, în vol. cit., p. 157.

9. Radu Ștefan Vergatti, op. cit., p. 53.

China, va nota că „*râul Enisei, care este foarte mare și frumos m-a dus cu gândul către Dunăre*“¹⁰, și cerea cazacilor însoțitori să-i cânte „*Dunăre, Dunăre*“. La școala din fosta capitală bizantină a studiat (în perioada 1647/1648-1653)¹¹, între alții, cu un învățat de renume din acea vreme. Este vorba de *Gavriil Vlasios*, originar din insula Corfu, care în 1638 era *didascalos*, și mai târziu *mare retor* la Marea Biserică din Constantinopol, iar din 1647 mitropolit de Naupactos și Arta (Grecia). Gavriil Vlasios a stat o vreme în Moldova (1642-1644)¹² și Țara Românească, fiind în 1650 profesor la Școala din Târgoviște sub Matei Basarab¹³. Mitropolitul Gavriil este cel care-i va da Sfântului Ierarh Atanasie Patelarie (1580-1654), fost patriarh ecumenic, rezident la Mănăstirea Sf. Nicolae din Galați, între 1642-1653, scrisoare de recomandare către Țarul Rusiei, în august 1643¹⁴. El însuși a corespondat cu țarul rus și a mers la Moscova în 1653, Vasile Lupu recomandându-l drept un învățat care poate răspunde la orice chestiune religioasă¹⁵. Cu prilejul studiilor în capitala fostului Bizanț, Milescu se împrietenește cu Ștefăniță, fiul lui Vasile Lupu, viitor domn al Moldovei (1659-1661) cu *Dositei Nottara*, viitor patriarh al Ierusalimului (între 1669-1707), cu *Grigorie Ghica*, viitor domn al Moldovei, realizând și alte legături care-l vor sprijini în cariera sa diplomatică de mai târziu.

Unii cercetători (F. Golubev și P. Olteanu) presupun că Milescu a studiat și la Padova, în Italia, între anii 1665-1669 și că vorbea bine limba italiană¹⁶.

Întors de la studii în Moldova, activează ca grămătic (secretar) la curtea lui *Gheorghe Ștefan* (1654-1658); succesorul acestuia, *Gheorghe Ghica* (1658-1659), îl ridică la rangul de spătar. Milescu îl va urma pe *Gheorghe Ghica* la București, unde acesta ocupă scaunul Munteniei (1659-1660), până la mazilirea domnului de către turci, eveniment petrecut la 1 septembrie 1660. În 1660 îl aflăm din nou în Moldova, în slujba lui *Ștefăniță Lupu*, fostul său coleg de școală de la Constantinopol și rudă cu acesta¹⁷. În *Letopisețul Țării Moldovei*, Ion Neculce amintește de încrederea de care se bucura Milescu la început, din partea lui Ștefăniță, și de poziția și situația lui socială: „*Era un boier, anume Nicolai Milescu Spatar, de la Vaslui de moșia lui, prea învățat și cărturar și știa multe limbi: elineaste, sloveneaste, greceaste și turceaste; și era mândru și bogat și îmbla cu povodnici înaintea domnești, cu buzdugane și cu paluse, cu soltare tot sârmă la cai. Și lui Ștefăniță*

10. Apud *Ibidem*, p. 218.

11. *Ibidem*, p. 52. Corneliu Bărbulescu, Nicolae Spătaru-Milescu, *Jurnal de călătorie în China*, Ed. Minerva, București, 1987, p. 373. rămâne la datele mai vechi propuse de P. Panaitescu și anume 1645-1653.

12. *Ibidem*.

13. P. Panaitescu, *Nicolae Milescu Spătarul*, Ed. Știința, Chișinău, 1993, p. 59.

14. Al. Papadopol-Calimah, *Despre Atanasie Patelarie patriarh ecumenic*, în „Convorbiri literare”, an. 23, nr. 12, 1889, p. 1031; Pr. Eugen Drăgoi, *Sfântul Atanasie Patelarie, patriarhul Constantinopolului*, în vol. *Credință, istorie și cultură la Dunărea de Jos*, Ed. Episcopiei Dunării de Jos, Galați, 2005, p. 212.

15. D. Russo, *Studii istorice greco-române*, tom. II, București, 1939, p. 527, citându-l pe S. Dragomir.

16. Pandelescu Olteanu, *Studiu monografic*, în vol. Nicolae Milescu, *Aritmologia...*, p. 39-40.

17. Ștefan S. Gorovei, *Studiu introductiv la P. Panaitescu, Nicolae Milescu Spătarul, ed. cit.*, p. 34 ș.u.

*Vodă îi era prea drag și-l ținea prea bine...*¹⁸. Se pare că Milescu va trece de partea fostului voievod Constantin Șerban care reușește pentru o lună, în urma unei expediții, să-l înlăture pe Ștefăniță de la cârma Moldovei (ianuarie-februarie 1661). Curând, însă, voievodul moldovean își recapătă tronul, cu ajutorul tătarilor și pentru această trădare îi va cresta spătarului cartilajul nasului¹⁹. Episodul nefericit îi va aduce lui Milescu porecla *Cârnu*²⁰.

În timpul șederii la Iași se împrietenește cu Constantin Cantacuzino, viitorul stolnic²¹. După moartea prematură a voievodului (17 septembrie 1661), Milescu trece în Muntenia unde tronul este ocupat de un alt coleg de studii, *Grigore Ghica* (1661-1664); acesta îl numește capuchehaie (ambasador) al Munteniei la Poarta Otomană din Istanbul²². O astfel de importantă funcție diplomatică îi facilitează realizarea de strânse relații cu ambasadori din occidentul și orientul Europei. După mazilirea domnitorului Grigore Ghica (1664), spătarul Nicolae peregrinează prin Europa (Berlin, Stettin - Pomerania, Stockholm, Paris), mânat de misiuni diplomatice încredințate de domnul muntean refugiat în Polonia, până la moartea acestuia (1668), când revine în Moldova pentru scurt timp și apoi la Constantinopol.

La recomandarea Patriarhului Dositei al Ierusalimului, aflat în Constantinopol, către sfârșitul lunii ianuarie 1671, Nicolae spătarul pleacă în Rusia, la Moscova, unde va ajunge în luna iunie, fiind angajat de Țarul Alexei Mihailovici ca traducător pentru limbile greacă, latină, italiană și română²³. În scrisoarea adresată țarului, Patriarhul Dositei îl recomandă ca pe un „*cronograf în care sunt adunate toate lucrurile din lume; rar lucru este să nu-l știe*”²⁴. În capitala Rusiei, la Posolski Prikaz, va desfășura o intensă activitate cărturărească și diplomatică, sprijinind și interesele românilor, ale domnului și Mitropolitului Dosoftei din Moldova²⁵. Alexei

18. *Letopisiștile Țării Moldovii*, publicate pentru întâiași dată de M. Kogălniceanu, II, Iași, 1845, p. 209. Controversata perioadă a mutilării spătarului a fost definitiv rezolvată la mijlocul secolului trecut, prin publicarea unor mărturii din arhive engleze care atestă că informația cronicarului Neculce este corectă. Pentru întreaga problemă vezi Paul Cernovodeanu, Olga Cicanci, *Știri noi despre spătarul Nicolae Milescu și relațiile lui cu teologul anglican Thomas Smith*, în rev. *Biserica Ortodoxă Română*, nr. 3-4, 1971, p. 326-330.

19. Paul Cernovodeanu, Olga Cicanci, *op. cit.*, p. 329.

20. Cronicarul Ion Neculce va nota că, după această mutilare, Milescu a fost subiectul unei reușite operații de rinoplastie: „*Nicolai Cârnu* au fugit în Țara Nemtească (Germania), și au găsit acolo un doftor de-i tot slobodzie sângeli din obraz și-l boție la nas, și așa din dzi în dzi sângele să închea, de i-au crescut nasul la loc, de s-au tămăduit”. Cf. Ion Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei (O samă de cuvinte, XLI)*, Ed. Albatros, București, 1976, p. 24.

21. Radu Ștefan Ciobanu, *Pe urmele stolnicului Constantin Cantacuzino*, Ed. Sport-Turism, București, 1982, p. 72, 306.

22. P. Cernovodeanu pune sub semnul întrebării această trimitere a lui Milescu la Constantinopol, în perioada anilor 1661-1664. Paul Cernovodeanu, Olga Cicanci, *op. cit.*, p. 329.

23. Traian S. Diaconescu, *op. cit.*, p. 23.

24. P. Sircu, *Nikolai Spatari do ego priedza v Rosii* (Nicolae Spătarul până la sosirea sa în Rusia), în *Zapiski vostocinego ptealea Imp. Russkago Arheograf. Obșcestva*, St. Petersburg, 1889, p. 194., *apud* P. Panaitescu, *Nicolae Milescu Spătarul*, *ed. cit.*, p. 80; Traian S. Diaconescu, *op. cit.*, p. 23.

25. Traian S. Diaconescu, *op. cit.*, p. 24-25. La obținerea tipografiei de la Patriarhul Rusiei de către Mitropolitul Dosoftei se pare că a contribuit și Milescu.

Mihailovici îi va încredința spătarului Miclescu instruirea fiului său, Petru, viitorul țar (Petru cel Mare)²⁶. La Moscova va lucra sub conducerea Mitropolitului Paisie Ligaridi, preluând de la acesta, după ce a căzut în dizgrația țarului, biblioteca și manuscrisele sale²⁷. De la Moscova pornește, la 3 martie 1675, în fruntea unei importante ambasade într-o misiune diplomatică în China, de unde se întoarce după aproape trei ani, în ianuarie 1678. Această călătorie îl va face cunoscut în întreaga Europă, datorită celor trei lucrări pe care le va scrie după însemnările zilnice.

După întoarcerea din China, se va implica din nou în viața culturală, diplomatică și religioasă de la curtea noului Țar Petru I cel Mare, sprijinind reformele acestuia. Contribuie și la afirmarea culturii teologice, întreținând strânse relații cu profesorii care predau la *Academia Greco-Slavă*, întemeiată la Moscova în 1682, unde predau, între alții, celebrii frați Lihudis²⁸. Acum, probabil că se și căsătorește cu o femeie din Moscova cu care va avea doi băieți²⁹. Va ajuta însă, în continuare, și diplomația românească pe lângă curtea de la Moscova, purtând strânse legături epistolare cu domnii Moldovei și ai Munteniei și cu alte personalități politice și culturale de la noi³⁰. În 1691 a propus formarea *Ligii popoarelor creștine ortodoxe* sub egida Moscovei, pentru înlăturarea supremației turcești din Europa³¹. Se stinge din viață la Moscova, în anul 1708, în vârstă de 72 de ani³². Ion Neculce scria despre părăsirea acestei vieți de către Nicolae Spătarul: „Care mare cinste i-au făcut împăratul (Petru cel Mare, n.n.) la moartea lui și mare părere de rău au avut după dânsul, că era trebuitoriu la aceli vremi“³³.

Scrierile Spătarului Nicolae Miclescu

Deși a călătorit mult și a fost ocupat cu activitățile administrative și diplomatice, Miclescu a găsit și răgazul să alcătuiască lucrări originale, să compileze alte

26. Ion Neculce consemna referitor la rolul de dascăl al Miclescului pentru Petru cel Mare: „Și pentru învățătura lui au fost terziman împăratului și învăța și pre fiul împăratului, pre Petru Alecsievici, carte. Și era la mare cinste și bogăție...“ Amintind apoi de surghiunul spătarului în Siberia și de urcarea pe tronul Rusiei a lui Petru cel Mare, cronicarul moldovean continuă: „...A ajuns-au Cârmlul din Sibir cu cărți la dânsul, la împăratul Petru Alecsievici, de i-au făcut știre de toate ce-au făcut și cum este surgun. Atunce Petru Alecsievici împărat îndată au chemat senatorii și au întrebat dzicând: «Unde este dascălul mieu cel ce m-au învățat carte ? Acum curund să-l aduceți». Și îndată au răpedzit de olac și i-au adus la Petru Alecsievici, împăratul Moscului, în stoliță. Și i-au întrebat ce-au vădzut și ce au pățit și i-au plătit lucrurile toate acele de la senatori ce-i luasă, până la un cap de ață... Și i-au luat iară în dragoste și în milă și i-au pus iar sfetnic. Și când au ras barbeli, împăratul, moscalilor, atunce când s-au schimbat portul, atunce singur împăratul i-au ras barba cu mâna lui“.

Ion Neculce, *Letopisetul Țării Moldovei (O samă de cuvinte, XLI)*, ed. cit., p. 25.

27. P. Panaitescu, *Nicolae Miclescu Spătarul*, Ed. Știința, Chișinău, 1993, p. 84.

28. Radu Ștefan Vergatti, *op. cit.*, p. 239.

29. *Ibidem*, p. 232-236.

30. Câteva referiri în acest sens la P. Panaitescu, *Nicolae Miclescu Spătarul*, Ed. Știința, p. 139-149.

31. Pandele Olteanu, *Prefață*, în vol. Nicolae Miclescu, *Aritmologia...*, p. 5.

32. D. Russo se înșală, evident, când consideră că Miclescu a trăit între anii 1625-1714. Cf. *Studii istorice greco-române*, tom. II, p. 526.

33. Ion Neculce, *Letopisetul Țării Moldovei (O samă de cuvinte, XLI)*, ed. cit., p. 25.

publicații, dar mai ales să traducă din și în diferite limbi opere care i se comandau sau îl interesau personal în demersul său cultural. Se cunosc până acum peste 40 de lucrări ale spătarului, dar multe altele se presupun că se află la Moscova sau în alte biblioteci europene.

Întrucât ne-am propus să prezentăm mai pe larg opera religioasă a lui Nicolae Milescu, vom aminti doar câteva din celelalte scrieri ale sale³⁴.

În 1669-1671 traduce *Istoriile lui Herodot*; la 26 septembrie 1672 încheia la Moscova lucrarea *Aritmologia și Etica*, iar la 1 octombrie *Carte despre cele nouă muze și despre cele șapte arte liberale*. În 1673 (datarea este probabilă) traduce *Genealogia împăraților, regilor și prinților ruși și Cartea despre cele șapte minuni ale lumii*.

Cărțile care l-au făcut însă cunoscut în toată lumea au fost, după cum am amintit mai înainte, cele alcătuite în urma călătoriei sale în China și anume: *Călătoria prin Siberia de la Tobolsk până la Nercinsk și hotarul Chinei a ambasadorului rus Nicolae Spătarul în anul 1675* (publicat în românește sub titlul *Jurnal de călătorie în Siberia*); *Dare de seamă oficială către Posolskii Prikaz* (cunoscută la noi prin publicarea sub titlul *Jurnal de călătorie în China*, și care a cunoscut mai multe ediții); *Descrierea Chinei*.

Părerile contemporanilor

Milescu a fost un pelerin în cea mai mare parte a vieții, purtat de interesele diplomatice sau de cercetările sale cultural-științifice. Stigmatul de aventurier cu care l-au „gratulat” unii din cercetătorii biografiei sale³⁵ nu poate fi argumentat. Contemporanii nu l-au cunoscut astfel, ci dimpotrivă. „*Baron Spatarius*”, cum l-a numit „Regele-Soare” (Ludovic al XIV-lea al Franței), la curtea căruia se afla Milescu în misiune diplomatică, în anul 1667, s-a bucurat de aprecierea unor personalități ale culturii și politicii europene, care vedeau în el un om instruit, un spirit enciclopedic și un umanist luminat. Pe lângă aprecierile notate de cronicarul Ion Neculce (care nu l-a cunoscut personal), s-au păstrat și alte cuvinte admirative la adresa carturarului născut în Moldova. Astfel, Arnauld de Pomponne, Ambasadorul Franței în Suedia, declara în 1667: „*Am fost mirat să găsesc un om din imediata vecinătate a Tartariei, care să fie cunoscător al atâtor limbi și cu cultură atât de vastă asupra tuturor lucrurilor. El vorbește bine latina, dar pretinde că, deoarece greaca a fost principalul său studiu, o știe mult mai bine. Cunoaște destul de temeinic istoria și, în special, pe aceea a Bisericii*”³⁶.

34. Vezi lista completă a scrierilor cunoscute până acum la Radu Ștefan Vergatti, *op. cit.*, p. 280-289.

35. Nicolae Iorga, *În legătură cu Biblia de la 1688 și Biblia de la 1667 a lui Nicolae Milescu*, în „*Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii Istorice*”, T. XXXVIII, 1915-1916, p. 37-43; Mitropolitul Antonie Plămădeală, în maniera-i elegantă preabinecunoscută, îndulcește apelativul peiorativ prin expresia *aventurier de geniu*. Dr. Antonie Plămădeală, *Biblia de la București ce «s-au dăruit neamului românesc» la anul 1688*, în vol. *Dascăli de cuget și simțire românească*, Ed. I.B.M.B.O.R., București, 1981, p. 226.

36. Émil Picot, *op. cit.*, p. 13-14.

Marele Patriarh al Ierusalimului, Dositei, scria țarului, în scrisoarea de recomandare pe care i-o încredințează lui Milescu, în 1670: „Am aflat că aveți nevoie de un om de religie ortodoxă, cunoscând diferite limbi. Vă trimitem deci pe aducătorul acestei scrisori: Nicolae Gavrilovici, om foarte învățat, cunoscând latina și slavona și mai ales limba greacă; va putea învăța ușor și rusa și va face tot felul de traduceri. Are un scris frumos, este un bun creștin al Bisericii răsăritene, supus ordinelor superiorilor și foarte discret; a călătorit în multe țări și împărății pentru a se instrui și este asemenea unui cronograf în care sunt adunate toate lucrurile lumii. S-ar căuta în zadar un alt om ca acesta... Rugăm deci pe Înălțimea Voastră să-l primească cu onorurile obișnuite acestui fel de oameni... să-l onorați ca pe un om sârguincios, savant și înțelept. Îl puteți considera ca pe robul vostru și-i puteți porunci să traducă și să scrie lucrări istorice, din orice limbă veți dori”³⁷. Eruditul și marele poliglot suedez J.G. Sparwenfeldt, care l-a întâlnit la Moscova între anii 1684-1687, îl numește pe Milescu „*vir pereruditus*”³⁸ (bărbat foarte învățat), iar seniorul Foy de la Neuville, trimis la Moscova în 1689 de ambasadorul regelui Ludovic al XIV-lea în Polonia, se împrietenește cu Milescu, despre care notează că „era în adevăr un om cultivat și plăcut la vorbă”³⁹, iar în altă parte că „era deosebit de învățat, vorbea desăvârșit latina, greaca, italiana”⁴⁰. Primarul orașului Amsterdam, N. Witsen, care a făcut o vizită la Moscova în 1655, îi scria la 22 ianuarie 1699 celebrului filozof Leibniz, care se interesa de viața religioasă din China și aflase despre lucrarea lui Milescu referitoare la călătoria în China din cartea lui Foy de la Neuville, publicată în 1690⁴¹: „*M. Spatarius est encore en vie. C'est un homme qui a de l'esprit. Il est en fonction dans la chancellerie à Moscou. J'ay reçu autrefois plusieurs lettres de lui. Mais étant étranger à Moscou, il n'a pas, à ce que je crois, la hardiesse de donner copie de la relation de son voyage*”⁴² (Domnul Spatarius trăiește încă; este un om cu har. Lucrează la cancelaria de la Moscova. Am primit cândva mai multe scrisori de la el. Dar fiind străin la Moscova, nu are, după cum cred, îndrăzneala să dea o copie după povestirea călătoriei sale).

Alte două scrisori ale aceluiași primar olandez se referă la interesul lui Leibniz de a avea Rugăciunea domnească (*Pater noster*) și alte rugăciuni dumini-cale în limbile socotite în apusul Europei barbare. În 22 mai 1698, Witsen scria filozofului german: „*Je n'ai pas encore reçu les Pater en langue scythique, samojède, baskire etc. Mais un de mes amis à Moscou m'a promis de les envoyer aussitôt qu'il fera bientôt*”⁴³ (N-am primit încă [rugăciunea] Tatăl [nostru] în

37. P. Sîrcu, *op. cit.*, p. 194., apud P. Panaitescu, *Nicolae Milescu Spătarul*, Ed. Știința, Chișinău, 1993, p. 80.

38. Traian S. Diaconescu, *op. cit.*, p. 25.

39. Foy de la Neuville, *Relation curieuse et nouvelle de Moscovie*, Paris, 1698, apud P. Panaitescu, *Nicolae Milescu Spătarul*, Ed. Știința, Chișinău, 1993, p. 155.

40. *Apud* Émil Picot, *op. cit.*, p. 26-27.

41. P. Panaitescu, *Nicolae Milescu Spătarul*, Ed. Știința, Chișinău, 1993, p. 155-156.

42. *Oeuvres de Leibniz*, Paris, 1875, VII, p. 456. Nu știm pe ce surse s-a bazat afirmația Mitropolitului Antonie Plămădeală că „Leibniz îl considera (pe Milescu, n.n.) specialist în problemele Bisericii Răsăritului”. Dr. Antonie Plămădeală, *Nicolae Milescu «vir polyglotus et pereruditus»*, în *vol. cit.*, p. 158.

43. *Idem*, XII, p. 450.

limba scitică, samojedă, bașkiră etc. Dar unul dintre prietenii mei de la Moscova mi-a promis că mi le trimite imediat ce le va primi și sper că aceasta se va întâmpla în curând). La 22 februarie 1699, într-o altă scrisoare expediată de la Amsterdam, Witsen comunica lui Leibniz: „*Mon ami Moscovite qui a la direction de beaucoup d'affaire de la Sibérie et (des) pays les plus éloignés dans l'Orient m'a écrit qu'il ne peut pas encore m'envoyer les Oraisons dominicales dans les langues les plus barbares à cause de l'éloignement de ces quartiers-là; mais, néanmoins, qu'il a donné les ordres nécessaires pour nous en faire avoir en son temps*“⁴⁴. (Prietenul meu moscovit care se ocupă de multe probleme ale Siberiei și ale regiunilor/țărilor mai îndepărtate din Orient mi-a scris că nu-mi poate trimite încă rugăciunile duminicale în limbile cele mai primitive din cauza distanței față de acele zone, dar că a dat totuși ordinele necesare pentru a ne parveni la timp). Preocuparea apusenilor pentru rugăciunea Tatăl nostru și alte rugăciuni în diferite limbi ale popoarelor din Răsăritul creștin se semnalase încă din secolul al XVI-lea și, după cum se vede, continua și în cel următor⁴⁵.

Arhimandritul Hrisant Nottara, nepotul lui Dositei, care va păstori, la rândul său, Patriarhia Ierusalimului (1707-1731), aflat și el la Moscova trimis de voievodul muntean Constantin Brâncoveanu, scria Patriarhului moscovit Adrian (1690-1700) că Milescu este „*un învățat, prieten al Sanctității Voastre și al Patriarhului Dositei*“⁴⁶.

Gestul repetat de a oferi manuscrise unor intelectuali vest-europeni și ruși este încă o dovadă a legăturilor culturale pe care Milescu le întreținea cu personalități ale vremii sale și o mărturie de prețuire a scrierilor aceluși timp. Între altele, se cunosc trei manuscrise pe care le-a dăruit savantului suedez J.G. Sparwenfeldt și care se păstrează la Biblioteca din Uppsala⁴⁷.

Așadar, reputația internațională a lui Nicolae Milescu, fără îndoială, reprezintă un motiv de mândrie națională, întrucât prin intermediul lui, înaintea faimei pe care o va dobândi Dimitrie Cantemir, lumea civilizată a Europei a luat cunoștință de preocupările cărturărești ale unui român, dacă ne este îngăduit a-l asimila etnic pe Milescu, dată fiind activitatea pe care a desfășurat-o în țara noastră sau ca reprezentant al Moldovei, în buna parte a vieții sale.

Repere religioase ale biografiei lui Nicolae Milescu

Un intelectual al veacului al XVII-lea născut în Moldova și școlit la Constanti-nopol nu putea să se sustragă mediului religios care era o constantă a vieții creștinilor ortodocși. Mai mult decât atât, scrierile teologice, aghiografice, polemico-religioase dețineau ponderea preocupărilor în rândul cărturarilor acestui veac. Milescu va dovedi aidoma altor reprezentanți ai culturii din răsăritul Europei, prin

44. Idem, XIV, p. 453.

45. Despre această chestiune vezi Emil Turdeanu, Laetitia Turdeanu-Cartojan, *Studii și articole literare*, Ed. Minerva, București, 1995, p. 143-144.

46. P. Panaitescu, *Nicolae Milescu Spătarul*, Ed. Știința, Chișinău, 1993, p. 136.

47. Emil Turdeanu, Laetitia Turdeanu-Cartojan, *op. cit.*, p. 145.

preocupări, prin viața sa și prin scrieri, că avea pregătirea teologică necesară angajării unui dialog pe teme profunde ale creștinismului nu numai cu creștinii ortodocși, ci și cu celelalte ramuri apusene: catolicismul și protestantismul.

Vorbind de influența Renașterii asupra intelectualilor greci, P. P. Panaitescu remarca: „Cum singura formă posibilă de manifestare era pentru ei Biserica, Renașterea grecească a fost o renaștere ofensivă a Bisericii Ortodoxe și, în același timp, o discretă operă de revoltă pentru independența politică”⁴⁸. În fruntea acestei mișcări de politică și civilizație din a doua jumătate a veacului al XVII-lea a fost Patriarhul Dositei al Ierusalimului, al cărui „prieten și confident” a fost Nicolae Milescu⁴⁹.

Predispoziția spre religie i-a fost insuflată, fără îndoială, de dascălul său, Gavriil Vlasios, mare profesor și autor de numeroase lucrări teologice⁵⁰ de care am amintit mai înainte, hirotonit mitropolit în 1647. Milescu îl amintește în scrierea sa *Enchiridion* (Stockholm, 1667): „...un bărbat înțelept și pios, Gavriil Vlasios, fostul meu profesor în cetatea împărătească”⁵¹. Tot la Academia constantinopolitană a audiat cursurile lui Ioan Cariofil⁵² (rectorul acestei școli între 1641-1655)⁵³.

După mazilirea lui Iliș III Alexandru, în noiembrie 1668, Nicolae Milescu l-a urmat pe acesta la Constantinopol, ajungând prin intermediul fostului domn „un intim al Ambasadei britanice din capitala otomană”⁵⁴. Acum se împrietenește cu teologul anglican *Thomas Smith* (1638-1710), profesor la Magdalene College School din Oxford, capelan pe lângă Ambasadorul britanic sir Daniel Havrey (1668-1672) la Constantinopol⁵⁵. Smith îi oferă lui Milescu o locuință în sediul Ambasadei britanice⁵⁶. Drept recunoștință, spătarul a dăruit pastorului Smith, în decembrie 1669, un manuscris conținând *Alfabetul moldovenilor și al valahilor, Rugăciunea Tatăl*

48. P. Panaitescu, *Nicolae Milescu Spătarul*, Ed. Știința, Chișinău, 1993, p. 52.

49. *Ibidem*, p. 53.

50. Lista lucrărilor la E. Legrand, *Bibliographie hellénique*, III, Paris, 1895, p. 287-288.

51. Nicolae Spătarul Milescu, *Manual sau steaua Orientului strălucind Occidentului*, Ed. Institutul European, București, 1997, p. 41.

52. Despre Ioan Cariofil vezi: D. Russo, *Ioan Cariofil și operele lui*, în *Studii istorice greco-române*, I, București, 1939, p. 183-191. Meletie al Atenei îl considera pe Cariofil „celebru printre contemporanii săi din Constantinopol” (*Ibidem*, p. 185); Antim Ivireanul îl numea „preaînvățat și cinstit, înzestrat cu înțelepciune și erudiție” (*Ibidem*), iar învățatul Dimitrie Procopius spunea despre Ioan Cariofil că era „savant și adânc cunoscător atât în științele teologice, cât și în cele profane” (*Ibidem*). Tot acest învățat a scris și *Viața Sfântului Ioan Valahul*, publicată prima dată de Sf. Nicodim Aghioritul la Veneția, în 1799 (În limba română s-a publicat pentru prima dată la București, în 1801) *Ibidem*, p. 190.

53. P. Panaitescu, *Nicolae Milescu Spătarul*, Ed. Știința, Chișinău, 1993, p. 59.

54. Ștefan S. Gorovei, *Studiu introductiv* la P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 42; cf. și Paul Cernovodeanu, Olga Cicanci, *op. cit.*, p. 330.

55. Laetitia Turdeanu-Cartojan, *Une relation anglaise de Nicolas Milescu: Thomas Smith*, în „*RER*”, II, 1954, p. 145-152, reluat în Emil Turdeanu, Laetitia Turdeanu-Cartojan, *op. cit.*, p. 141, de care ne-am folosit în expunerea de față. Traducerea din limba franceză o datorez lect. univ. drd. Mirela Drăgoi, căreia îi mulțumesc și pe această cale.

56. Paul Cernovodeanu, Olga Cicanci, *op. cit.*, p. 326-334; diac. P. I. David, *Premise ale dialogului anglicano-ortodox: aspectul Revelației divine*, în „*Studii Teologice*”, nr. 3-6, 1976, p. 425.

nostru în valahă, Simbolul credinței ortodoxe (Simbolul niceo-constantinopolitan, cu textul în românește), precum și câteva rugăciuni⁵⁷, acestea fiind „modele de texte bisericești în limba română, slavonă și greacă, necesare studiilor comparate pe care le făcea eruditul preot anglican”⁵⁸. În dedicația autografă a acestui manuscris citim: „Acestea au fost scrise la Constantinopol în anul mântuirii 1669, în luna decembrie, de mâna mea, a lui Nicolae Spătarul moldovlahul, în amintirea eternă a prieteniei preaînțeleptului între preoți domnul Thoma[s] Smit[h], preotul bisericii anglicane din Constantinopol, în palatul excelenței sale, Ambasadorul preaputernicului rege al Marii Britanii”⁵⁹.

Capelanul Thomas Smith era un om cultivat și a scris o serie de lucrări referitoare la viața religioasă din Orient, folosind și informațiile furnizate de Milescu în convorbirile cu acesta. Între altele, a publicat o carte referitoare la organizarea și cultul Bisericii Ortodoxe⁶⁰. Paul Cernovodeanu explică motivele apropierii dintre cei doi astfel: „Pasionat de chestiunile teologice care erau în atenția contemporanilor săi, Thomas Smith a urmărit îndeaproape controversele dintre janseniști, luterani și calvini asupra Euharistiei, chestiuni care se dezbăteau la Port Royal în Franța și a avut cunoștință de faimoasa lucrare polemică a lui Antoine Arnauld și Pierre Nicole, *La perpétuité de la Foy Catholique...*, tipărită la Paris în 1669, care conținea și expunerea lui Nicolae Milescu privind poziția Bisericii Ortodoxe în problema amintită, *Enchiridion sive Stella Orientalis Occidentali Splendens...* (Manual sau steaua Răsăritului luminând Apusul...), alcătuită la Stockholm în 1667, la cererea Ambasadorului Franței, Pomponne. Este mai mult ca sigur că lectura acestui opuscul a apropiat pe cei doi învățați: Thomas Smith și Nicolae Milescu”⁶¹.

Tot acum ajunge în preajma Patriarhului Dositei al Ierusalimului; acesta îi va da, în 1671, o scrisoare de recomandare către Țarul Rusiei⁶². Însă pe viitorul Patriarh Dositei, Milescu mărturisește că l-a cunoscut încă din copilărie⁶³.

Panaiteșcu, citând pe Papadopoulos Kerameus⁶⁴, afirmă că Milescu, în timpul primei sale șederi în Țara Românească, a cercetat în mănăstiri „manuscrite religioase și istorice și a adus în Moldova o copie a lucrărilor grecești ale Mitropolitului valah Matei al Mirelor, liturghia (sic !) Sfintei Paraschiva și a Sfântului Grigorie Decapolitul”⁶⁵. Manuscrisul privitor la Sf. Grigorie Decapolitul, cu o însem-

57. Ștefan S. Gorovei, *Studiu introudctiv* la P. Panaiteșcu, *op. cit.*, p. 42; diac. P. I. David, *op. cit.*, p. 425-426; Emil Turdeanu, Laetitia Turdeanu-Cartojan, *op. cit.*, p. 143.

58. Paul Cernovodeanu și Olga Cicanci, *Știri noi despre spătarul Nicolae Milescu și relațiile lui cu teologul anglican Thomas Smith*, în „B.O.R.”, nr. 3-4 (LXXXIX), 1971, p. 332.

59. Emil Turdeanu, Laetitia Turdeanu-Cartojan, *op. cit.*, p. 140. Cf. și diac. P. I. David, *op. cit.*, p. 426.

60. Lucrarea respectivă poartă titlul *De Graecae Ecclesiae hodierno statu Epistola* (Scrisoare despre starea de acum a Bisericii Grecești) și a fost publicată la Oxford, în 1676.

61. Paul Cernovodeanu și Olga Cicanci, *op. cit.*, p. 331. Pentru relația lui Nicolae Milescu cu Thomas Smith vezi și Radu Ștefan Vergatti, *op. cit.*, p. 121-124.

62. Ștefan S. Gorovei, *Studiu introudctiv* la P. Panaiteșcu, *op. cit.*, p. 43. Țarul Rusiei era Alexei Mihailovici Romanov (1645-1676), tatăl lui Petru cel Mare.

63. P. Panaiteșcu, *Nicolae Milescu Spătarul*, Ed. Știința, p. 59.

64. Papadopoulos Kerameus, *Ierosolimitiki Bibliotiki*, I, St. Petersburg, 1891, p. 257.

65. P. Panaiteșcu, *Nicolae Milescu Spătarul*, Ed. Știința, Chișinău, 1993, p. 65.

nare autografă a lui Miclescu în limba greacă, l-a donat Mănăstirii Barnovski din Iași, în 1660⁶⁶. De fapt, este vorba de slujbele (*akolouthia*, în grecește) celor doi sfinți, manuscris care însă nu aparține lui Miclescu, ci lui Matei al Mirelor⁶⁷.

Se pare că Miclescu era un creștin evlavios; cel puțin așa se conturează profilul său religios grație unor mărturii ale vremii. Astfel, pe când se afla la Stockholm, împrietenindu-se cu Ambasadorul francez Arnauld de Pomponne, în toate duminicile și sărbătorile mergea să asculte liturghia la capela ambasadorului⁶⁸. Manuscrisul dăruit bisericii Barnovschi din Iași, de care am amintit, poartă dedicația autografă a lui Miclescu, în care scrie că l-a oferit „pentru mântuirea sufletului său”. Patriarhul Ierusalimului, Dositei, în scrisoarea de recomandare a spătarului către Țarul Rusiei afirma că Miclescu „este un bun creștin al Bisericii Răsăritene..., om sânguincios, savant și înțelept”⁶⁹. De altfel, pe toată perioada cât a stat la Moscova Miclescu a întreținut o strânsă legătură cu Patriarhul Dositei, prin intermediul scrișorilor; spătarul i-a trimis, la cererea ierarhului, descrierile sale de călătorie în China⁷⁰. Mai importantă este mijlocirea pe care Miclescu o face către Țarul Rusiei și Patriarhul moscovit Ioachim (1674-1690) la solicitarea lui Dositei, în urma căreia se va trimite o tipografie la Iași, fiind instalată în Mănăstirea Cetățuia și cu ajutorul căreia Dositei își va tipări lucrările sale teologice⁷¹.

Înainte de a pleca din Tobolsk în marea călătorie spre China, Miclescu scria Țarului rus: „Cer ajutor lui Dumnezeu și Prea Fericitei Sale Maici...și am nădejde că Dumnezeu îmi va ajuta să plec în ziua de Sf. Gheorghe”⁷².

Biografia spătarului au remarcat cunoștințele sale teologice puse în valoare fie prin scrieri, fie prin realizarea unor contacte cu personalități religioase ale vremii sale. Astfel, pentru a clarifica disputa dintre teologul catolic Pierre Nicole, profesor la Port-Royal (dascălul scriitorului Racine) și pastorul calvin Jean Claude, referitoare la Euharistie, Miclescu este rugat să prezinte doctrina ortodoxă. Lucrarea sa *Enchiridion...* (vezi mai jos), alcătuită în 1667, va fi publicată la Paris, în 1669, cunoscând mai multe ediții, până în secolul al XIX-lea⁷³. În acest scurt tratat teologic, Miclescu clarifică problema prefacerii pâinii și vinului în Trupul și Sângele Domnului, abordând însă și alte aspecte de doctrină și de practică liturgică ortodoxe.

Lectura lucrării sale *Enchiridion* este elocventă pentru ortodoxia neîndoielnică și temeinică a Spătarului Miclescu⁷⁴.

66. *Ibidem*.

67. Vezi lămuririle asupra acestei chestiuni date de Șt. S. Gorovei, în: P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 182, nota 2, pe baza informațiilor oferite de D. Russo, *Studii istorice greco-române*, I, p. 163.

68. P. Panaitescu, *Nicolae Miclescu Spătarul*, Ed. Știința, Chișinău, 1993, p. 69.

69. *Ibidem*, p. 80.

70. *Ibidem*, p. 134-139.

71. *Ibidem*, p. 144-145.

72. *Ibidem*, p. 97.

73. Traian S. Diaconescu, *op. cit.*, p. 8-9.

74. Un succint rezumat al principalelor puncte de credință ortodoxă din *Enchiridion* vezi la diac. P. I. David, *op. cit.*, p. 421-422.

„Credința ortodoxă pe care Milescu Spătarul o înfățișează lectorilor săi din Apus - consemna pr. Al. I. Ciurea - este întemeiată pe o bună cunoaștere a realităților din Biserica Română și din cea de la Constantinopole, unde el a stat mai mulți ani. Ea are la bază, de asemenea, o certă familiarizare cu Sfânta Scriptură, cu Sfinții Părinți, cu istoria bisericească și slujbele ortodoxe de toate felurile, din care dă atâtea citate care, după noi, sunt în cea mai mare parte făcute după memorie, la Stockholm neavând cărțile trebuitoare”⁷⁵.

Opera religioasă

Mitropolitul Antonie al Ardealului creiona, în 1981, în câteva cuvinte bine alese, opera spătarului, scriind: „*Milescu a lăsat o operă de mare valoare. Ea ne va introduce și mai adânc și mai elocvent în dimensiunile interesante ale personalității acestui secol al XVII-lea românesc. Cum toată viața lui a fost în mișcare, pribeag, și-a scris opera în deplasare și, de obicei, provocat fie de cereri exprese din partea unor capete încoronate, fie de rațiuni de polemică savantă, filozofică sau religioasă. Va fi făcut și unele lucruri din pură plăcere personală, dacă va mai fi avut vreme și pentru așa ceva!*”⁷⁶.

Milescu „deține câteva priorități absolute: a fost primul traducător al unui text filozofic publicat în limba română (tratatul *Despre rațiunea dominantă*) și cel dintâi orientalist român”⁷⁷. A tradus pentru prima dată, integral, în limba română *Vechiul Testament* după ediția protestantă a Bibliei de la Frankfurt din 1597. Conform propriei mărturii⁷⁸, Milescu este primul teolog român care publică o lucrare de doctrină ortodoxă în Apusul Europei.

Cercetările mai noi numără peste 40 de opere (originale și traduceri) ale Spătarului Milescu⁷⁹.

Ca toate celelalte scrieri originale sau traduceri ale Spătarului Nicolae, și opera sa religioasă a fost studiată amănunțit, stârnind adesea pasiuni și ambiții între istorici, filologi și teologi. Din păcate, nu se cunosc încă multe din lucrările lui Milescu, manuscrisele sale cele mai multe, cum era și firesc, aflându-se la Moscova, nefiind cercetate suficient.

În paginile următoare vom semnala scrierile cu conținut religios alcătuite sau traduse de Nicolae Milescu, în intervalul 1655-1708, potrivit studiilor publicate la noi până în prezent.

Prima lucrare originală a spătarului - *Istoria Icoanei făcătoare de minuni a Maicii Domnului de la Mănăstirea Neamț* - se pare că a fost alcătuită în anul 1655

75. Pr. conf. Al. I. Ciurea, *Mărturisirea de credință a spătarului Nicolae Milescu: „Stella Orientalis Occidentali splendens”*, în „Ortodoxia”, nr. 4, 1958, p. 538.

76. Dr. Antonie Plămădeală, *Nicolae Milescu «vir polyglotus et pereruditus»*, în vol. cit., p. 159.

77. Ștefan S. Gorovei, *Studiu introductiv la P. Panaitescu, op. cit.*, p. 17.

78. „*Nimănui să nu-i pară de mirare dacă, până acum, nu s-au scris cărți grecești care să explice țărilor europene religia pură a Bisericii Orientale, a mamei străbune și a moașei creștinilor...*” în *Enchiridion*, ed. de Traian S. Diaconescu, op. cit., p. 35.

79. Radu Ștefan Vergatti, op. cit., p. 280-289.

când tânărul de doar 18/19 ani se afla în lavra nemțeană, pentru cercetarea de documente vechi. A alcătuit *Istoria despre Sfânta icoană a Preasfintei noastre Născătoare de Dumnezeu Maria*, bazându-se pe „scrisorile grecești ale împăraților bizantini pe care le-ar fi descoperit în acea mănăstire”⁸⁰. Scrierea respectivă s-a păstrat într-o copie a Mitropolitului Gheorghe al IV-lea al Moldovei (1723-1729), făcută în 1723⁸¹, povestire publicată prima dată cu comentarii de episcopul Melchisedec Ștefănescu⁸². Paternitatea acestei scrieri a stârnit pasionante cercetări și opinii, specialiștii împărțindu-se în trei tabere. Astfel, unii consideră că lucrarea este doar o traducere realizată de Milescu⁸³; alții⁸⁴ înclină să creadă că Milescu a cercetat într-adevăr hrisoavele amintite și că lucrarea îi aparține; în fine, ultima categorie de istorici infirmă categoric orice legătură a lui Milescu privitor la această lucrare, făcând uneori risipă de erudiție⁸⁵. În 1981, reluând problema acestei controversate lucrări, Mitropolitul Antonie Plămădeală, intuind că totuși Milescu ar fi autorul istoriei respective, scria în finalul trecerii în revistă a opiniilor de până atunci: „Rămâne totuși întrebarea, măcar așa ca întrebare, pe care o lăsăm doar ca pe o slabă ipoteză, îndreptățită de faptul că întrebării nu i s-a răspuns: de unde și de ce, și de ce tocmai numele lui Milescu a fost menționat de mitropolitul Gheorghe în legătură cu istoria icoanei, cu scrierea povestirii ca atare, indiferent de izvoarele ei și de toate celelalte implicații ?”⁸⁶. Cercetările ulterioare datorate lui Ștefan Gorovei⁸⁷ au făcut dreptate Milescului, precum și celor care au crezut că opera respectivă îi aparține.

80. P. Panaitescu, *Nicolae Milescu Spătarul*, Ed. Știința, Chișinău, 1993, p. 63. Al. Elian, *Bizanțul, Biserica și cultura românească*, Ed. Trinitas, Iași, 2003, p. 58-59.

81. P. Panaitescu, *Nicolae Milescu Spătarul*, Ed. Știința, p. 64. Datarea este contestată de Al. Elian, *Moldova și Bizanțul în secolul al XV-lea*, în vol. Al. Elian, *Bizanțul...*, p.38 ș.u. Bizantinologul respectiv consideră că cea mai veche redactare a acestei istorii a Sfintei icoane datează din 1733, fiind inclusă într-o formă rezumată, în *Cronica paralelă a Țării Românești și a Moldovei* compilată de Vasilie Cămărașul. *Ibidem*. Al. Elian pune sub semnul întrebării și prezența la Mănăstirea Neamț a lui Nicolae Milescu. *Idem*, p. 60, nota 170.

82. Melchisedec, *Chronica Romanului și a Episcopiei de Roman*, vol. I, București, 1874, p. 86-100. Alte ediții: Al. Elian, *Moldova și Bizanțul în secolul al XV-lea*, în vol. *Cultura Moldovei în timpul lui Ștefan cel Mare*, București, 1964, p. 129-148; Ciprian Zaharia, *Iosif I Mușat, întâiul mare ierarh român. Noi mărturii privind viața culturală și spirituală a Moldovei în secolele XIV-XV*, Ed. Episcopiei Romanului și Hușilor, București, 1987, p. 217-224.

83. Virgil Căndea, *Nicolae Milescu și începuturile traducerilor umaniste în limba română*, în vol. *Limbă și literatură*, VII, București, 1963, p. 31-32. Mai târziu, autorul a renunțat la această părere, raliindu-se opiniei lui Alexandru Elian care consideră informația respectivă drept legendă. Cf. Virgil Căndea, *Răzuna dominantă*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1979, p. 82.

84. Pr. Dumitru Cristescu, *op. cit.*, p. 496-497; Dr. Antonie Plămădeală, *Nicolae Milescu «vir polyglotus et pereruditus»*, în vol. *cit.*, p. 159-164; Ștefan S. Gorovei, *Un episod din «recuperarea» Bizanțului: prima «operă» a spătarului Nicolae «Milescu»*, în *AI/II*, XXII/2, Iași, 1985, p. 441-460; 805-806.

85. A. J. Iațimirski, *Moldavskie otgloski moskovskih leghende o monomahovih darah*, în *Jurnal Ministerstva Norodnago prosveštenia (Jurnalul Ministerului Instrucțiunii Publice Ruse)*, LXX, octombrie, 1903, p. 347 ș.u.; Al. Elian, *Moldova și Bizanțul în secolul al XV-lea*, în vol. Al. Elian, *Bizanțul...*, p. 38 ș.u.

86. Dr. Antonie Plămădeală, *Nicolae Milescu «vir polyglotus et pereruditus»*, în vol. *cit.*, p. 163-164.

87. Ștefan S. Gorovei, *Un episod...*, p. 441-460; 805-806, unde argumentația profesorului Al. Elian este demontată.

Parte dintre cercetătorii care s-au ocupat de istoria acestei icoane consideră că icoana de la Mănăstirea Neamț este donată de bazileul Ioan al VIII-lea Paleologul (1390-1425) domnitorului Alexandru cel Bun al Moldovei (1400-1432) în intervalul anilor 1424-1425⁸⁸. Alții o consideră de dată mai recentă⁸⁹. Scrierile mai noi despre istoria acestei icoane neagă faptul că s-ar fi păstrat documente care să ateste că această icoană este donată de bazileii bizantini, argumentând de o manieră naivă că „întotdeauna lucrurile mari, închinare spre slava lui Dumnezeu, se făceau fără documente”⁹⁰. Hrisoavele bizantine referitoare la autocefalia Bisericii Moldovei și la Icoana Maicii Domnului s-ar fi păstrat la Mănăstirea Neamț până în vremea Mitropolitului Gheorghe, când la o incursiune a tătarilor pe la 1723, monahii nemțeni au așezat într-un clopot mai multe icoane și documente vechi pe care le-au îngropat pe Muntele Rusu din apropiere⁹¹.

În intervalul 1655-1660 a tradus *Mântuirea păcătoșilor*, operă a lui Agapie Landos⁹². Potrivit lui Radu Ștefan Vergatti, Milescu a tradus cca 2/3 din această lucrare, păstrată în mai multe manuscrise de la Biblioteca Academiei Române⁹³.

A tradus din grecește *Carte cu multe întrebări, foarte de folos pentru multe trebi ale credinței noastre*⁹⁴. Lucrarea respectivă se păstrează în manuscrisul mis-

88. Vezi întreaga problematică și bibliografie la diacon Ioan Ivan și pr. Scarlat Porcescu, *Mănăstirea Neamț*, Iași, 1981, p. 166-172. La p. 171, unde se consemnează și concluziile autorilor referitoare la vechimea și proveniența icoanei, în nota 48 citim: „Sunt și opinii care contestă vechimea icoanei de la Neamț și nu o consideră nici din secolul VII și nici din secolul XV, ci pun intrarea ei în circulație ca obiect de cult abia din anul 1655. Anul 1655 ar fi anul când **Nicolae Milescu** (subl. n.), tânăr fiind, în trecere pe la Mănăstirea Neamț (Virgil Căndea, Dinu C. Giurescu, Mircea Malița, *Pașini din trecutul diplomației românești*, București, 1966, p. 167), a descoperit și a făcut cunoscută o corespondență a lui Alexandru cel Bun cu Ioan VIII Paleologul, precum și «Istoria Preasfintei noastre Stăpâne Născătoare de Dumnezeu Maria» alcătuită de Matei al Mirelor (Al. Piru, *Istoria literaturii române de la origini până la 1830*, București, 1977, p. 162). Ceea ce a urmat ca istorie a acestei icoane nu ar fi cea a lui Nicolae Milescu, ci ar fi: 1. o prelucrare făcută de Pahomie, ctitorul Pocrovului, fost stareț al Neamțului și episcop al Romanului (1674-1724, Al. Elian, *Moldova și Bizanțul în secolul al XV-lea*, în volumul *Istoria literaturii române*, București, 1964, p. 140, 145, 147); 2. sau o prelucrare din 1723 făcută de mitropolitul Gheorghe al Moldovei, fost viețuitor la Neamț. Istoria icoanei alcătuită de mitropolitul Gheorghe ar fi fost «brodată pe un fond de istorie moldovenească după tradiția păstrată în Mănăstirea Neamț» (*Istoria literaturii române*, București, 1964, vol. I, p. 459; N. Cartoian, *Istoria literaturii române vechi*, vol. II, București, 1942, p. 131). Prima confirmare documentară despre această icoană ar fi abia din anul 1655 când apare citată în culegerea lui Ioanichie Galeatovschi, *Cer nou* (Al. Elian, *Moldova și Bizanțul...*, p. 145-147).”

89. Vezi pe larg, la Al. Elian, *Bizanțul, Biserica ...*, p. 57. ș.u.

90. *Istoria pe scurt a Sfintei icoane a Maicii Domnului făcătoare de minuni*, Ed. Mănăstirea Neamț, 1934, informație preluată și de arhim. Ioanichie Bălan, *Sfintele icoane făcătoare de minuni din România*, Ed. Episcopiei Romanului, 1999, p. 18.

91. Al. Elian, *Bizanțul, Biserica ...*, p. 59, nota 167; vezi contraargumente la Ștefan S. Gorovei, *Un episod ...*, p. 441-460; 805-806.

92. Ștefan S. Gorovei, *Note la „Bibliografie”*, în P. Panaiteșcu, *op. cit.*, p. 183.

93. Radu Ștefan Vergatti, *op. cit.*, p. 280.

94. P. Panaiteșcu, *Nicolae Milescu Spătarul*, Ed. Știința, Chișinău, 1993, p. 65; pr. Dumitru Cristescu, *op. cit.*, p. 497-503.

celaneu nr. 494 din Biblioteca Academiei Române, datat 10 ianuarie 1661⁹⁵, manuscris care a aparținut episcopului Melchisedec Ștefănescu⁹⁶. Este vorba de traducerea unor fragmente din două opere atribuite Sfântului Atanasie cel Mare (295/297-373)⁹⁷, Patriarhul Alexandriei (între 328-373, cu mai multe întreruperi) și anume: *Câteva întrebări și Întrebări către domnul (arhontele) Antioh*⁹⁸. Din această lucrare a publicat mai întâi doar prima parte a textului, corespunzător filei 269 din manuscrisul amintit, Constantin C. Giurescu⁹⁹. Ediții complete ale lucrării le datorăm lui P. V. Haneș¹⁰⁰, Virgil Căndea¹⁰¹ și Traian S. Diaconescu¹⁰².

Enchiridion sive stella orientalis occidentali splendens id est, sensus Ecclesiae orientalis, scilicet graecae, de transubstantiatione corporis Domini, aliisque controversiis a Nicolao Spadario Moldavo-lacone, barone ac olim generali Wallachiae, conscriptum Holmiae anno 1667, mense febr. (Manual sau steaua orientală strălucind Occidentului, adică sensul Bisericii Orientale sau grecești despre transubstanțierea trupului Domnului și alte controverse de Nicolae Spătarul Moldavo-lacon, boier și fost general al Valahiei, scris la Stockholm, în anul 1667, luna februarie), Paris 1667. Este singura lucrare antumă publicată a lui Milescu, alcătuită la solicitarea Ambasadorului francez Arnauld de Pomponne (1612-1694), pe când se afla în misiune la regele Suediei. Ambasadorul dorea un punct de vedere ortodox asupra problemei prefacerii darurilor de pâine și vin în Trupul și Sângele Domnului, întrucât pastorul protestant Jean Claude considera că doctrina protestantă a transubstanțierii este proprie și Bisericii Ortodoxe¹⁰³. Lucrarea este, de fapt, o mărturisire de credință ortodoxă, prin care autorul dovedește o bună cunoaștere a ortodoxiei¹⁰⁴. Milescu și-a scris lucrarea la Stockholm, în latină și

95. O descriere amănunțită a traducerii vezi la Constantin C. Giurescu, *Nicolae Milescu Spătarul contribuțiuni la opera sa literară*, „AR, Memoriile Secțiunii istorice”, seria III, tomul VII, mem. 7, Ed. Cultura Națională, București, 1927, p. 21-24 și la Virgil Căndea, *Rațiunea dominantă*, p. 84-88, de unde aflăm că manuscrisul este, de fapt, o copie de la 1699 a traducerii originale a lui Milescu.

96. Gabriel Ștrempel, *Catalogul manuscriselor românești B.A.R., 1-1600*, vol. I, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1978, p. 126.

97. J. P. Migne, *Patrologia greacă*, tom. XXVIII, col. 597-708 și col. 773-796.

98. Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, p. 22. C. C. Giurescu publică în premieră la finele studiului menționat prima filă a acestei lucrări (f. 269-269v) din ms. nr. 494. Pr. Dumitru Stăniloae nu amintește aceste două scrieri ale Sf. Atanasie (*Studiu introductiv* la vol. Sfântul Atanasie cel Mare, *Scrieri*, partea I, colecția P.S.B., 15, Ed. I.B.M.B.O.R., București, 1987, p. 8-12) și nici pr. Ioan G. Coman, *Patrologie*, vol. III, Ed. I.B.M.B.O.R., București, 1988, p. 107-181.

99. *Op. cit.*, p. 51-53. Facsimilul acestei prime file este reprodus în anexa V.

100. *Un tricentenar Milescu, Cartea cu întrebări (1661-1691)*, în G. B., nr. 1-2, 1962, p. 80-91.

101. Virgil Căndea, *Rațiunea dominantă*, p. 89-105.

102. Traian S. Diaconescu, *op. cit.*, p. 66-129 (pe patru coloane și anume: 1. textul Sf. Atanasie, în limba greacă; 2. versiunea lui Nicolae Milescu; 3. traducerea monahilor Gherontie și Grigorie făcută în sec. al XVIII-lea; versiunea latină din Patrologia Migne).

103. P. Panaitescu, *Nicolae Milescu Spătarul*, Ed. Știința, Chișinău, 1993, p. 75-76.

104. Dr. Antonie Plămădeală, *Nicolae Milescu «vir polyglotus et pereruditus»*, în *vol. cit.*, p. 165.

greacă, în 1667. S-a tipărit la Paris numai versiunea în limba latină (1669)¹⁰⁵. Este prima operă originală scrisă de un român și tipărită în Occident¹⁰⁶. „Nu e puțin lucru - comenta vrednicul de pomenire ierarh și cărturar Antonie Plămădeală. Și dacă ar fi rămas numai la atâta, Milescu încă ar fi meritat locul de cinste pe care îl ocupă în memoria noastră recunoscătoare”¹⁰⁷. Prima ediție românească o datorăm pr. prof. Al. Ciurea¹⁰⁸, urmată de cea îngrijită de Traian S. Diaconescu, apărută în 1997 la Editura Institutului European¹⁰⁹. „Deși nu este decât o mărturisire de credință particulară și neaprobată de Biserica Ortodoxă oficială - consemna pr. conf. Al. I. Ciurea - este totuși una din cele mai importante lucrări teologice ale sale și ale secolului său, cel puțin pentru noi, românii”¹¹⁰.

Tot în această perioadă a tradus în românește, probabil din slavonește, „o scurtă rugăciune de seară, *Povecernie veliki*, pentru folosința domnitorului Gheorghe Ștefan”¹¹¹. Textul respectiv, aflat în manuscrisul 306 de la Biblioteca Filialei din Cluj-Napoca a Academiei Române, conține de fapt „un fragment cu tipicul slujbei de la Vecernia Mare, a cărui întindere nu depășește pe aceea a unei pagini”¹¹². După cum a demonstrat Al. Mareș¹¹³, doar fila 427 a manuscrisului este autograful lui Milescu. Traducerea lui Milescu *Cea după cină rugă care să cetește preste postul cel mare* a fost realizată între 1666-1668, pe când spătarul se afla la Stettin¹¹⁴.

Multă cerneală a curs în jurul unei celebre traduceri realizate de Milescu, operă îndrăzneată pentru acel timp, anume *Vechiul Testament*¹¹⁵. Lăsând la o parte locul (unii cred că la Constantinopol, alții în Occident)¹¹⁶ și timpul (cel mai probabil, traducerea s-a făcut în intervalul anilor 1661-1664, când Milescu era capuchehaie la Constantinopol)¹¹⁷ în care Milescu a realizat această traducere, reținem

105. În volumul Antoine Arnauld și Pierre Nicole, *La perpétuité de la foi de l'Eglise Catholique touchant l'Eucharistie deffendue contre le livre du Sieur Claude Ministre de Charenton*, Paris, 1669, p. 50-54.

106. Traian S. Diaconescu, *op. cit.*, p. 27.

107. Dr. Antonie Plămădeală, *Nicolae Milescu «vir polyglotus et pereruditus»*, în *vol. cit.*, p. 165.

108. În „Ortodoxia”, nr. 4, 1958, p. 511-533.

109. Nicolae Spătarul Milescu, *Manual sau steaua Orientului strălucind Occidentului*, Ed. Institutul European, București, 1997. Textul lucrării, în ediție bilingvă (latină și română) cu notele editorului, la p. 32-64.

110. Pr. conf. Al. I. Ciurea, *op. cit.*, p. 511.

111. P. Panaitescu, *Nicolae Milescu Spătarul*, Ed. Știința, p. 78; N. Drăganu, *Codicele pribegului Gheorghe Ștefan Vodă*, Cluj, 1924, p. 7 și 72-73.

112. Ștefan S. Gorovei, *Note la „Bibliografie”*, în P. Panaitescu, *Nicolae Milescu Spătarul*, Ed. Știința, Chișinău, 1993, p. 182, nota 5.

113. Al. Mareș, *În legătură cu o traducere românească a lui Nicolae Milescu*, în „Limba română”, XXVIII, 1979, nr. 3, p. 253-265.

114. *Ibidem*, p. 265.

115. Vezi pe larg despre această problemă, cu bibliografia respectivă, la: Virgil Cădea, *Rătiunea dominantă*, p. 106-171; dr. Antonie Plămădeală, *Biblia de la București...* în *vol. cit.*, p. 226-237.

116. Vezi problema dezbătută, între alții, la Dr. Antonie Plămădeală, *Nicolae Milescu «vir polyglotus et pereruditus»*, în *vol. cit.*, p. 168-169.

117. Virgil Cădea, *Rătiunea dominantă*, p. 114. Pr. Dumitru Cristescu (*op. cit.*) propune anii 1660-1664.

faptul că, mai întâi, manuscrisul original al traducerii nu s-a păstrat, ci doar două copii ale acestuia (*ms.* 3389 din Biblioteca Academiei Române, care reprezintă diortosirea traducerii milesciene după tălmăcirea slavonă a ediției Ostrog din 1581 și *ms.* 45 de la Filiala Academiei Române din Cluj-Napoca, conținând îndreptarea traducerii spătarului după Septuaginta publicată la Londra în 1653 și alte ediții). Milesco a tradus *Vechiul Testament* după Biblia greacă de la Frankfurt, tipărită în 1597, ediție protestantă pregătită de Frederic Sylburg¹¹⁸. Este *prima traducere integrală în românește a Vechiului Testament*. Chiar dacă această traducere era una mai puțin izbutită (în *Predoslovia* manuscrisului 45 de la Cluj-Napoca, Dumitru Dăgopolscom care l-a scris nota că „pentru neașezământul vremilor“ Milesco a tradus repede și din această cauză, textul traducerii nu este foarte clar)¹¹⁹ acesta fiind probabil unul din motivele pentru care n-a intrat în corpul *Bibliei* de la București, tipărită în 1688, opera de traducător a lui Milesco nu este mai puțin importantă¹²⁰. Vrednicul de pomenire Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, în *Cuvânt înainte* la *Biblia* lui Șerban Cantacuzino, reeditată în 1988, vorbind de începutul traducerilor *Bibliei* în limba română, amintea și de „sânguینța eruditului spătar moldovean Nicolae Milesco, care, în a doua parte a secolului al XVII-lea, a tălmăcit în graiul neamului său Vechiul Testament“¹²¹, iar prof. I. C. Chițimia afirma că între „*acumulările anterioare*“ de care s-au folosit frații Radu și Șerban Greceanu și colaboratorii lor la traducerea *Bibliei* lui Șerban Cantacuzino se numără și „*traducerea Vechiului Testament a lui N. Milesco (în manuscris)*“¹²².

Biblia de la București preia însă tratatul filozofic *Despre singurul ținătorul gând*, tradus de Milesco, tălmăcire îmbunătățită de frații Greceanu, traducătorii în fapt ai *Bibliei*¹²³. Această lucrare este *prima tălmăcire românească a unui text filozofic*¹²⁴. Textul este publicat în *Biblia* de la 1688, înainte de *Noul Testament*.

Pe linia aceleiași probleme a interpolării în *Biblie* a unor texte apocrife se înscrie și traducerea unor *Stihuri la dumnezăescul David* (o epigramă), intercalată între *psalmii 76 și 77*, operă a aceluiași Milesco, textul existând în *Biblia* de la Frankfurt de care s-a folosit spătarul pentru traducerea *Vechiului Testament*¹²⁵.

118. P. Panaiteșcu, *Nicolae Milesco Spătarul*, Ed. Știința, Chișinău, 1993, p. 65-67.

119. Tot așa se exprimau și alcătuitoarii *ms.* 4389. Cf. Dr. Antonie Plămădeală, *Biblia de la București...* în *vol. cit.*, p. 230-231.

120. Opiniile lui N. Iorga (*op. cit.*, p. 37-43) și ale pr. Dumitru Cristescu (*op. cit.*, p. 503-504), ca și ale altor cercetători, referitoare la traducerea de către Milesco a *Vechiului Testament* tipărit în *Biblia de la București* au fost infirmate de cercetările mai noi.

121. *Biblia*, Ed. I.B.M.B.O.R., București, 1988 (nepaginat).

122. I. C. Chițimia, *Un monument de valoare literară perenă - „Biblia lui Șerban Cantacuzino“ (1688)*, în *Biblia*, Ed. I.B.M.B.O.R., București, 1988, p. 978.

123. Dr. Antonie Plămădeală, *Biblia de la București...* în *vol. cit.*, p. 237.

124. Virgil Căndea, *Rațiunea dominantă*, p. 20, 174 ș. u. *Tratatul*, o lucrare alcătuită în secolul I d. Hr., al cărui autor a fost considerat în mod eronat istoricul evreu Iosif Flavius, a fost revizuit de umanistul Erasmus de Rotterdam, în 1517, fiind tradus apoi în mai multe limbi. Reproducerea prescurtată a textului tratatului în *Ibidem*, p. 190-214.

125. Vezi amănunte la Virgil Căndea, *Rațiunea dominantă*, p. 215-221.

Credo și *Oratio dominica* scrise în 1669 pentru Thomas Smith, capelanul bisericii engleze din Constantinopol, manuscris păstrat în Biblioteca Bodleiana din Oxford, într-un codice din 1683. Același text al Rugăciunii domnești a fost dăruit de Milescu eruditului suedez G. Stiernhielm care l-a publicat la Stockholm în 1671, într-o prefață despre originea limbilor la *Evanghelia lui Ulfila al Goților*¹²⁶.

La 25 ianuarie 1673 a terminat de tradus din grecește în slavonă *Hresmologhion*, adică profețiile prorocului Daniil privitoare la regele Nabucodonosor¹²⁷. Din titlul lucrării¹²⁸ aflăm că tălmăcirea s-a făcut, la ordinul țarului, după vechi manuscrise grecești, la care Milescu a adăugat propriile comentarii pentru fiecare capitol în parte. Potrivit Mitropolitului Antonie Plămădeală, la această carte a lucrat anterior și Paisie Ligaridis, Mitropolitul de Gaza, aflat în slujba țarului și sub a cărui conducere lucra Milescu la Moscova¹²⁹, părere pe care alți cercetători o confirmă însă¹³⁰.

În octombrie 1672 termină de tradus după un cronograf grec, la cererea țarului, *Cartea despre sibile, câte erau cum se numiau și despre profețiile lor*, considerată „o compilație de mare erudiție”¹³¹, care conține între altele și informații referitoare la credința creștină, Biserică și încearcă o concordanță între profețiile biblice și cele ale sibilelor¹³².

Émil Picot înscrie în bibliografia Milescului și *Carte în imagini cu un text, alcătuită de Macarie, Patriarhul Antiohiei*¹³³.

Descrierea preaslăvitei biserici numită Sfânta Sofia din Constantinopol, a tradus-o se pare din grecește, în 1674. Este o povestire a felului cum a fost construită biserica de Justinian, legendele legate de zidirea ei, „transferul” la Biserica San Marco din Veneția a bunurilor jefuite de cruciați în 1204 și altele¹³⁴.

126. Pandelescu Olteanu, *Studiu monografic*, în vol. Nicolae Milescu, *Aritmologia*, p. 37.

127. P. Panaitescu, *Nicolae Milescu Spătarul*, Ed. Știința, Chișinău, 1993, 87. S-a publicat în limba rusă de O. A. Belobrova, Nicolaj Spătarul, *Estneueskie traktaty*, Leningrad, 1978.

128. Reprodus de Émil Picot, *op. cit.*, p. 47-49; în românește la pr. Dumitru Cristescu, *op. cit.*, p. 508.

129. Dr. Antonie Plămădeală, *Nicolae Milescu «vir polyglotus et pereruditus»*, în vol. cit., p. 166.

130. Pandelescu Olteanu, *Studiu monografic*, în vol. Nicolae Milescu, *Aritmologia*, p. 44-46.

131. *Ibidem*, p. 49.

132. P. Panaitescu, *Nicolae Milescu Spătarul*, Ed. Știința, Chișinău, 1993, p. 88.

133. Émil Picot, *op. cit.*, p. 53. Picot consemnează că lucrarea respectivă este datată în 1674 și este citată de M. N. Kedrov (într-o lucrare publicată în rusește în 1876) după N. Novikov, *Istoriia o nevinnom zatocenii boiarina Artemona Serghievica Matveeva*, Moscova, 1785, în 8, 39.

134. P. Panaitescu, *Nicolae Milescu Spătarul*, Ed. Știința, Chișinău, 1993, p. 90, cu titlul *Povestirea despre construirea Sfintei Sofia din Constantinopol*. A fost publicată de N. Tihonravov, *Letopisi russkoi literaturî i drevnosti*, vol. II, partea a 2-a, Moscova, 1859, p. 17-30. Cf. Radu Ștefan Vergati, *op. cit.*, p. 285. Potrivit Mitropolitului Antonie Plămădeală „nici nu se prea știe dacă e o compunere a sa, sau o traducere”. Cf. Dr. Antonie Plămădeală, *Nicolae Milescu «vir polyglotus et pereruditus»*, în vol. cit., p. 166.

În 1698 termină traducerea lucrării *Simeona, blajennago arhiepiskopa Tessalonikiiskago na eresii...*¹³⁵, tradusă din grecește în limba slavă bisericească după ediția publicată la Iași în 1683¹³⁶.

A mai tradus *trei omilii*, păstrate în ms. nr. 494 de la Biblioteca Academiei Române¹³⁷, după *Cazania* de la Zabludov (1569) și anume: la Înălțarea Domnului, la Lăsatul secului de carne și la Lăsatul secului de brânză (aceasta din urmă neterminată)¹³⁸.

Concluziile posterității

Medicul și filozoful grec Dimitrie Procopius, secretar al domnitorului moldovean Nicolae Mavrocordat, scria în prima jumătate a secolului al XVIII-lea: „*Nicolae din Moldova, prim spătar sau prim-purtător de arme al Domnului Moldovei, bărbat învățat și de o erudiție variată (vir doctus variaeque eruditionis) și în chip deosebit versat în filozofie, în știința matematică și astronomie, adânc cunoscător al limbilor greacă, latină și ilirică (adică slavă, n.n)... a fost în deosebită favoare și cinste la ruși, împodobit cu demnitatea de interpret și trimis chiar de ei ca sol în împărăția chinezească*“¹³⁹.

În 1958, când se împlineau 250 de ani de la moartea spătarului, preotul Dumitru Cristescu aprecia că „*Milescu apare ca unul din cei mai destoinici cărturari din a doua jumătate a veacului al XVII-lea. Cunoscător al multor limbi străine și cu multă știință de carte, el se dovedește în tot cursul zbuciumatei sale vieți, un om harnic și priceput... pentru întocmirea de cărți temeinice și folositoare în lupta ce se da pe vremea lui pentru întărirea și apărarea ortodoxiei ecumenice de primejdia iezuitismului catolic și a fanatismului protestant... Opera pe care el a lăsat-o la capătul unei strădăniți cărturărești de peste o jumătate de veac ia, pe bună dreptate, un renume european*“¹⁴⁰.

135. Titlul complet la Émil Picot, *op. cit.*, p. 56 și, în parte, la pr. Dumitru Cristescu, *op. cit.*, p. 509, de unde reproducem și noi (*Dialog împotriva erezilor și despre singura credință dreaptă a noastră, a creștinilor; despre Sfintele slujbe și Taine ale Bisericii; despre dumnezeiescul lăcaș și despre arhieriei, preoți și diaconi; și despre odăjdiiile cu care fiecare dintr-înșii se împodobesc și despre dumnezeiasca liturghie. Tâlcuirea Simbolului credinței... despre principiile cardinale ale credinței ortodoxe etc.*).

136. P. Panătescu, *Nicolae Milescu Spătarul*, Ed. Știința, Chișinău, 1993, p. 180; pr. Dumitru Cristescu, *op. cit.*, p. 509.

137. Ștefan S. Gorovei, *Note la „Bibliografie“*, în *vol. cit.*, p. 183-184. Studiul despre omilii a fost alcătuit de Pandele Olteanu încă din 1979. Cf. Pandele Olteanu, *Prefață*, în vol. Nicolae Milescu, *Aritmologia*, p. 9.

138. Pandele Olteanu, *Studiu monografic* în vol. Nicolae Milescu, *Aritmologia, etica și originile lor latine*, Ed. Minerva, București, 1982, p. 38.

139. Dimitrios Procopius Pamperis, *Enumerare pe rând a învățaților greci din secolul trecut (1600-1720) și a câtorva care au înflorit acum*, Hamburg, 1722.

140. Pr. Dumitru Cristescu, *op. cit.*, p. 509-510.

După Virgil Cândea, Milescu este tipul noului cărturar umanist „având, în erudiție și concepție, toate trăsăturile umanistului european al vremii: dragoste pentru operele literare ale Antichității, pasiune filologică, metodă critică în traducerea textelor clasice...”¹⁴¹.

Pandele Olteanu îl consideră „una din cele mai marcante figuri în istoria culturii și învățământului european-asiatic din a doua jumătate a secolului al XVII-lea și din primii ani ai secolului al XVIII-lea”, prin „personalitatea complexă, erudiția de enciclopedist, cultura vastă de umanist pelerin și de mare poliglot”¹⁴².

Harnicul editor al operei milesciene, Corneliu Bărbulescu, vede în spătarul plecat în lume de pe plaiurile moldovene „unul dintre marii cărturari ai Europei Răsăritene din secolul al XVII-lea”¹⁴³.

Autorul celei mai recente monografii a spătarului, istoricul Radu Ștefan Vergatti, consemna în finalul cărții sale: „...În domeniul istoriei poate fi considerat primul bizantinist român, în cel al filosofiei, un deschizător de drumuri spre cunoașterea valorilor universale aflate la temelie oricărei gândiri proprii, în al teologiei, esteticii și eticii, emițător de judecăți cu valoare intrinsecă, de multe ori superioare și premergătoare celor ale contemporanilor... A fost cel dintâi român care s-a făcut cunoscut și celebru ca diplomat, ca om de știință și călător”¹⁴⁴.

În finalul densului său studiu consacrat spătarului Nicolae, Mitropolitul Antonie Plămădeală scria cu admirație: „Noi n-am avut prea mulți în acele vremuri îndepărtate, care să ducă vești despre noi în trei continente. Milescu a fost unul din cei puțini care ne-a făcut cinste în Europa, în Asia și în Asia Mică. Nu știm dacă cineva, undeva, a numit cu numele lui vreo școală, vreun așezământ de cultură, sau i s-a ridicat vreo statuie... În memoria culturii românești, statuia lui Milescu e măreață ca a unui voievod”¹⁴⁵.

141. Virgil Cândea, *Rațiunea dominantă*, p. 151.

142. Pandele Olteanu, *Prefață*, în vol. Nicolae Milescu, *Aritmologia*, p. 5.

143. În vol. Nicolae Spătaru-Milescu, *Jurnal de călătorie în China*, Ed. Minerva, București, 1987, p. 369.

144. Radu Ștefan Vergatti, *op. cit.*, p. 278-279.

145. Dr. Antonie Plămădeală, *Nicolae Milescu «vir polyglotus et pereruditus»*, în vol. *cit.*, p. 179.

TEXTE

Tatăl nostru¹⁴⁶

Părintele nostru¹⁴⁷, cela ce ești în ceruri¹⁴⁸, sfințească-se¹⁴⁹ numele tău. Vie împărăția¹⁵⁰ ta; facă-se¹⁵¹ voia ta. Cum în ceriu, așa¹⁵² și pre pământu. Pâinea¹⁵³ noastră cea sățioasă, dă-ne nouă¹⁵⁴ astăzi¹⁵⁵ și iartă¹⁵⁶ nouă¹⁵⁷ datoriile noastre, după cum și noi iertăm¹⁵⁸ datornicilor noștri, și nu ne aduci¹⁵⁹ pre noi la ispitire, ce ne mântuiește¹⁶⁰ de vicleanul. Amin !

Crezul¹⁶¹

Credzu într'unul Dumnedzău¹⁶², Părintele întru tot țiitoriul, făcătoriul ceriului și pământului; și într'unul Domnul Iisus Hristos, Fiul lui Dumnedzău¹⁶³, cel săngur născut, cela ce den¹⁶⁴ Părintele este născut mainainte de toți vicii¹⁶⁵. Lumiine¹⁶⁶ den luniină¹⁶⁷, Dumnedzău adevărat

146. Reprodus după Emil Turdeanu, Laetitia Turdeanu-Cartojan, *op. cit.*, p. 144. Textul respectiv este reprodus, cu unele diferențe și la Paul Cernovodeanu, Olga Cicanci, *op. cit.*, p. 333-334 și de Eugen Coșeriu, în vol. *Limba română în fața Occidentului*, Ed. Dacia, București, 1994, p. 52, preluat de Traian Diaconescu în *op. cit.*, p. 156. În note vom arăta diferențierile de citire și transliterare ale textului.

147. *Nostru*. Paul Cernovodeanu, Olga Cicanci, *op. cit.*, p. 333.

148. *Ceriuri*. Paul Cernovodeanu, Olga Cicanci, *op. cit.*, p. 333; Eugen Coșeriu, *op. cit.*, p. 52; Traian Diaconescu, *op. cit.*, p. 156.

149. *Svântască-să*, Paul Cernovodeanu, Olga Cicanci, *op. cit.*, p. 333; *svințască-să*, Eugen Coșeriu, *op. cit.*, p. 52; Traian Diaconescu, *op. cit.*, p. 156.

150. *Împărăția*, Paul Cernovodeanu, Olga Cicanci, *op. cit.*, p. 333.

151. *Facă-să*, Paul Cernovodeanu, Olga Cicanci, *op. cit.*, p. 333; *facă-să*, Eugen Coșeriu, *op. cit.*, p. 52; Traian Diaconescu, *op. cit.*, p. 156.

152. *Așa*, Paul Cernovodeanu, Olga Cicanci, *op. cit.*, p. 334.

153. *Pâinia*, Paul Cernovodeanu, Olga Cicanci, *op. cit.*, p. 334.

154. *Noai*, Paul Cernovodeanu, Olga Cicanci, *op. cit.*, p. 334.

155. *Astăzi*, Eugen Coșeriu, *op. cit.*, p. 52; Traian Diaconescu, *op. cit.*, p. 156.

156. *Iartă*, Paul Cernovodeanu, Olga Cicanci, *op. cit.*, p. 334.

157. *Noi*, Paul Cernovodeanu, Olga Cicanci, *op. cit.*, p. 334.

158. *Lăsăm*, Paul Cernovodeanu, Olga Cicanci, *op. cit.*, p. 334; Eugen Coșeriu, *op. cit.*, p. 52; Traian Diaconescu, *op. cit.*, p. 156.

159. *Aduce*, Eugen Coșeriu, *op. cit.*, p. 52; Traian Diaconescu, *op. cit.*, p. 156.

160. *Mântuește*, Paul Cernovodeanu, Olga Cicanci, *op. cit.*, p. 334; *mîntuește*, Eugen Coșeriu, *op. cit.*, p. 52; Traian Diaconescu, *op. cit.*, p. 156.

161. Reprodus după Emil Turdeanu, Laetitia Turdeanu-Cartojan, *Studii și articole literare*, Ed. Minerva, București, 1995, p. 144-145.

162. *Crezu întrunul Dumnezău*, Paul Cernovodeanu, Olga Cicanci, *op. cit.*, p. 334.

163. *Dumnezău*, Paul Cernovodeanu, Olga Cicanci, *op. cit.*, p. 334. În tot cuprinsul Mărturisirii de credință aceeași formă, motiv pentru care nu mai semnalăm la fiecare cuvânt similar.

164. *Din* Paul Cernovodeanu, Olga Cicanci, *op. cit.*, p. 334.

165. *Toatii viacii*, Paul Cernovodeanu, Olga Cicanci, *op. cit.*, p. 334.

166. *Lumini*, Paul Cernovodeanu, Olga Cicanci, *op. cit.*, p. 334.

167. *Lumină*, Paul Cernovodeanu, Olga Cicanci, *op. cit.*, p. 334.

den Dumnădzău adevărat, născut, nu făcut, tocma de o fire cu Părintele pren careli¹⁶⁸ toate s'au făcut; ceta ce pentru noi oamenii și pentru a noastră măn-tuire s'au pogorăt den ceriuri și s'au înpelițat den Duhul svântu¹⁶⁹ și Marie Feëoară¹⁷⁰ și s'au făcut om¹⁷¹. Și s'au răstignit pentru noi¹⁷² în dzileli¹⁷³ lui Pontie¹⁷⁴ Pilat și au pățimit și s'au îngropat și au învis¹⁷⁵ a treë dzi¹⁷⁶, după cum scriu scripturile, și s'au suit în ceriuri și șede de¹⁷⁷ drepta Părintelui. Și iară va veni cu mărire ca să giudeci pre¹⁷⁸ cei vii și pre cei morți, carue¹⁷⁹ împărăție nu are săvârșit... Și în Duhul svânt¹⁸⁰, Domnul cel făcător de viață, cel ce este dela Părintele, cel ce cu Părinteli¹⁸¹ și fiul de tocma¹⁸² i să închină (oamenii) și de tocma¹⁸³ îl mărescă¹⁸⁴. Cel ce au grăit pren proroci... într'una svântă, adevărată și apostoliască beserecă, mărturisescu un botez întru ertare păcatelor, așteptu învierē¹⁸⁵ morților și viața a viitorului vac¹⁸⁶. - Amin.

-
168. *Carele*, Paul Cernovodeanu, Olga Cicanci, *op. cit.*, p. 334.
 169. *Sfântu*, Paul Cernovodeanu, Olga Cicanci, *op. cit.*, p. 334.
 170. *Fecioură*, Paul Cernovodeanu, Olga Cicanci, *op. cit.*, p. 334.
 171. *Omu*, Paul Cernovodeanu, Olga Cicanci, *op. cit.*, p. 334.
 172. *Naxi*, Paul Cernovodeanu, Olga Cicanci, *op. cit.*, p. 334.
 173. *Zilele*, Paul Cernovodeanu, Olga Cicanci, *op. cit.*, p. 334.
 174. *Potii*, Paul Cernovodeanu, Olga Cicanci, *op. cit.*, p. 334.
 175. *Înviat*, Paul Cernovodeanu, Olga Cicanci, *op. cit.*, p. 334.
 176. *Treia zi*, Paul Cernovodeanu, Olga Cicanci, *op. cit.*, p. 334.
 177. *Sede dea*, Paul Cernovodeanu, Olga Cicanci, *op. cit.*, p. 334.
 178. *Giudece pe*, Paul Cernovodeanu, Olga Cicanci, *op. cit.*, p. 334.
 179. *Căruia*, Paul Cernovodeanu, Olga Cicanci, *op. cit.*, p. 334.
 180. *Svântu*, Paul Cernovodeanu, Olga Cicanci, *op. cit.*, p. 334.
 181. *Părintele*, Paul Cernovodeanu, Olga Cicanci, *op. cit.*, p. 334.
 182. *Deatocma*, Paul Cernovodeanu, Olga Cicanci, *op. cit.*, p. 334.
 183. *Deatocma*, Paul Cernovodeanu, Olga Cicanci, *op. cit.*, p. 334.
 184. *Mărescu*, Paul Cernovodeanu, Olga Cicanci, *op. cit.*, p. 334.
 185. *Învieria*, Paul Cernovodeanu, Olga Cicanci, *op. cit.*, p. 334.
 186. *Viitorului vac*, Paul Cernovodeanu, Olga Cicanci, *op. cit.*, p. 334.

XII
ÎNSEMNĂRI

Pe urmele Mântuitorului în Țara Sfântă

Ieromonah Veniamin GOREANU

Toți credincioșii își doresc ca, măcar o dată în viață, să facă un pelerinaj la locurile sfinte din Orient și să cunoască îndeaproape vestitele orașe biblice prin care au pășit proorocii Vechiului Testament, însuși Fiul lui Dumnezeu și slăviții săi apostoli și ucenici, iar, în cele două milenii de existență ale creștinismului, mulți dintre Sfinții și Părinții Bisericii care au mers să-și plece genunchii pe acele locuri atinse și binecuvântate de Mântuitorul Hristos. De când eram copil auzeam vorbindu-se cu emoție de Țara Sfântă, de Mormântul Domnului, de Bisericile construite de către Sfânta Elena, la începutul secolului al IV-lea, și de mulți ani îmi doream să merg și să mă închin la Mormântul Domnului Hristos. Acest lucru s-a petrecut la începutul lunii trecute, când, cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Patriarh Daniel, am însoțit un grup de pelerini în Țara Sfântă.

Pentru mine, pelerinajul efectuat în Țara Sfântă, în perioada 29 mai - 6 iunie 2008, a avut un caracter edificator, drept pentru care l-am primit, pe de o parte, ca pe o binecuvântare venită prin pronia lui Dumnezeu, iar pe de altă parte, l-am primit cu multă responsabilitate pentru rolul misionar pe care îl au călătoriile la Locurile Sfinte din Israel și Palestina, leagănul Noului Testament, locul unde Fiului Lui Dumnezeu S-a întrupat, a predicat Evanghelia mântuirii, S-a jertfit pentru întreg neamul omenesc, a pățimit, S-a îngropat, a înviat, S-a înălțat la ceruri și a șezut de-a dreapta Tatălui.

De la început, am fost impresionat de evlavia celor 54 de pelerini, creștini ortodocși, care, venind din toate colțurile țării noastre, și-au dorit din tot sufletul să păsească pe locurile binecuvântate ale Țării Sfinte, locuri bătătorite de Mântuitorul Hristos și să se închine în Biserica Bunei Vestiri din Nazaret, Biserica Nașterii Domnului din Betleem, Biserica de pe Muntele Fericirilor, Biserica Schimbării la Față, Biserica de pe Muntele Măslinilor și cea din Grădina Ghetsimani, Biserica de pe Golgota, Biserica Sfântului Mormânt și cea de la locul Înălțării Mântuitorului, chiar în ziua acestui mare praznic.

Prima zi a fost una a bucuriei și a dragostei împărtășite familiei, celor apropiați și celorlați pelerini care așteptau de mult timp să ajungă această zi, în care dorința să capete contur. Această stare sufletească se putea remarca pe chipurile pelerinilor sosiți la Otopeni, pentru a se îmbarca în aeronava companiei Tarom ce urma să decoleze spre Tel Aviv. În acea zi, am avut ocazia să le împărtășesc bucuria și să-i ascult cu câtă smerenie își doreau să se apropie de cetatea sfântă a Ierusalimului și să-mi spună că acesta este pelerinajul vieții lor. Odată ajunși la Tel Aviv, am fost întâmpinați de Dl. Leon Segal, unul dintre ghizii Ministerului de Turism din Israel, care ne-a însoțit în cele 7 zile petrecute în această țară și ne-am îndreptat spre Haifa, unde am rămas până a doua zi în zori.

A doua zi de dimineață, după micul dejun, ne-am deplasat pe drumul care leagă Ierusalimul de Damasc mergând spre Cezareea. Am contemplat la convertirea Sfântului Apostol Pavel, cel care din prigonitor al creștinilor, în urma arătării Mântuitorului, a devenit apostolul neamurilor și mărturisitor al lui Hristos până la Roma. La Cezareea am vizitat apeductul și ruinele palatului guvernatorului roman Ponțiu Pilat. După aceea, ne-am îndreptat spre muntele Carmel, locul în care atât profeții Vechiului Testament, cât și monahii de mai târziu au contemplat la lucrările minunate ale Ziditorului și s-au rugat pentru păstrarea dreptei credințe descoperite de Dumnezeu poporului ales prin prooroci. În acest munte ne-am închinat în peștera în care s-a adăpostit Sfântul Prooroc Ilie trei ani și jumătate, atunci când fugea de mânia regelui Ahab, fiind hrănit de corbi. Am înălțat rugăciuni de mulțumire către Dumnezeu și am chemat pe proorocul Său să fie și pentru noi rugător la Tronul Tatălui Ceresc pentru a nu rătăci în pustietatea necredinței cu care se confruntă societatea noastră. Aici ne-am reamintit despre rolul profeților în istoria biblică și activitatea pe care o desfășurau pentru apărarea credinței în adevăratul Dumnezeu.

De la peștera Sfântului Ilie ne-am îndreptat spre Muntele Tabor, unde, după ce am citit pericopa evanghelică a Schimbării la Față, am ascultat cu bucurie istoricul acestei biserici de la maicile românce, viețuitoare în această mănăstire. Am înălțat rugăciuni către Mântuitorul, Cel care S-a schimbat la față înaintea ucenicilor, rugându-L să transforme și inimile noastre cu harul Său.

După acest popas deosebit ne-am îndreptat spre Nazaret, spre locul unde Arhanghelul Gavriil s-a arătat Fecioarei Maria și i-a vestit că va lua în pântec de la Duhul Sfânt și va naște pe Mesia (Luca I, 26-38). Astăzi, pe acest loc se află o frumoasă biserică ortodoxă pictată în frescă de vestiții pictori români Mihai, Gavriil și Nicolae Moroșan, între anii 1977-1978. Biserica și-a deschis larg porțile și ne-am închinat slăvind pe Dumnezeu cel întreit în persoane, Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt, că nu ne-a lăsat în «umbra morții» (Matei IV, 16), ci, la «plinirea vremii» (Galateni, IV, 4), a trimis pe Fiul Său cel Unul Născut să se nască din Fecioara Maria și să răscumpere prin Jertfa Sa întreg neamul lui Adam.

Pericopele evanghelice de la Matei și Luca ne-au deschis ochii minții, iar harul lui Dumnezeu ne-a încălzit inima pentru a ne pleca genunchii în fața icoanei Bunevestiri și a cânta axionul Învierii, alte cântări pascale și de laudă Sfintei Fecioare Maria. Încheind acest popas duhovnicesc în Biserica «Bunei Vestiri» cu o ectenie, am mers la Biserica neamurilor și la casa dreptului Iosif. Aici, pelerinii au putut admira credința și cinstirea de care se bucură Maica Domnului între popoarele lumii și împlinirea cuvintelor «iată, de acum mă vor ferici toate neamurile» (Luca I,48), ea fiind reprezentată iconografic și cinstită în mod deosebit chiar și de către popoarele necreștine. Impresionați de cele văzute în Nazaret, ne-am continuat călătoria spre Cana Galileii, locul unde Mântuitorul a prefăcut apa din cele șase vase în vin, la rugămintea Maicii Sale, binecuvântând nunta, familia și pe cei prezenți la unul dintre evenimentele deosebite din viața unei comunități. Astăzi, pe locul casei mirelui (Simon Cananeul), se află o biserică ortodoxă în care se păstrează câteva dintre vasele folosite la nunta din Cana. După ce am ascultat tradițiile iudaice în legătură cu nunta și pericopa Evanghelică, am înălțat rugăciuni către Tatăl Ceresc, rugându-L să trimită și la noi binecuvântarea Sa și să schimbe, ca oarecând apa în vin, sufletele celor care iubesc pe Dumnezeu și primesc prin Taina Cununiei binecuvântarea Bisericii la întemeierea familiei. Pentru noi, a fost un bun prilej de a evoca frumoasele rânduieli bisericești și tradiții românești care sunt umbrite de tradițiile unei lumi secularizate. Spre seară, am ajuns la Tiberias unde am fost cazați două nopți. Orașul este așezat pe partea de vest a Mării Galileii sau a lacului Ghenizaret, așa cum mai este menționat în Noul Testament, singurul rezervor de apă potabilă din Țara Sfântă.

A treia zi am vizitat cele mai importante localități și biserici din jurul Mării Galileii (Magdala, Biserica de pe Muntele Ferișirilor, Capernaumul, Beit Saida, etc.). După micul dejun, am mers pe urmele apostolilor și ale celor care-L ascultau pe Domnul Hristos spre muntele Ferișirilor, locul unde a rostit Predica de pe Munte. Aici am citit capitolul V din Evanghelia după Matei și am descifrat sensul duhovnicesc al Ferișirilor, meditănd la cuvintele Mântuitorului despre adevărata împlinire a legii.

Am mers apoi la Tabgha, locul unde Hristos Domnul a înmulțit pâinile și peștii, săturând ca la cinci mii de bărbați. Pericopa evanghelică ne-a dat posibilitatea să-L privim pe Hristos care se dă ca hrană spre viață veșnică tuturor celor care vor crede în El. Biserica primește pe toți cei flămânzi de cuvântul lui Dumnezeu și însetați de dreptate, ea împărtășește prin mijloacele sale harul divin, însoțindu-ne în urcușul duhovnicesc, înnoind și întărind puterile noastre spirituale. După aceea, ne-am continuat călătoria spre Capernaum, locul unde a fost casa lui Petru și Sinagoga în care a învățat Mântuitorul (Luca V). Săpăturile arheologice au scos la lumină ruinele vechii așezări de pescari în care adesea era primit Mântuitorul Hristos. Pe locul Casei lui Petru a fost construită, de către călugării franciscani, în a doua jumătate a secolului al XX-lea, o biserică. Tot aici se pot vedea coloanele și blocurile din piatră folosite la Templu, aduse de către evrei după dărâmarea Ierusalimului în anul 70, precum și ruinele altor case.

Am vizitat frumoasa biserică ortodoxă, înveșmântată cu pictură bizantină în frescă, și ne-am bucurat să asistăm la săvârșirea Tainei Botezului unui prunc provenit dintr-o familie arabă. Cu toții am îngenunchiat dând slavă lui Dumnezeu pentru frații ortodocși care, în condiții dificile, mărturisesc pe Hristos și păstrează tezaurul nealterat al credinței apostolice.

Am încheiat prima parte a zilei făcând o plimbare pe Marea Galileii, amintindu-ne de valurile învolburate ale acesteia și de spaima apostolilor atunci când L-au văzut pe Mântuitorul umblând pe apă. Marea a ascultat de glasul Stăpânului, iar apostolul Petru și-a recunoscut puțină credință în fața Creatorului. Îndoiala și puțină credință sunt trăsături ale multora dintre credincioșii zilelor noastre, de aceea trebuie să ne păstrăm credința până la ultima clipă a vieții și să nu ne punem nădejdea în propriile puteri, ci să cerem lui Dumnezeu să potolească «marea vieții și viforul ispitelor» ce vin asupra noastră în fiecare zi.

După prânz ne-am deplasat spre sud, spre Yardenit, locul în care Iordanul iese din Marea Galileii și se îndreaptă spre Marea Moartă. Aici este amenajat un loc pentru pelerinii care vor să intre în apele binecuvântate ale râului Iordan și să-și amintească de Botezul Mântuitorului. Am întâlnit pelerini din diferite țări ortodoxe, care, îmbrăcați în haine albe ca oarecând nofiții, cu cântări și rugăciuni intrau în apa binecuvântată. Ne-am amintit de evenimentul Botezului Domnului și de arătarea Treimii atunci când cerurile s-au deschis și Duhul Sfânt S-a pogorât în chip de porumbel, iar Tatăl glăsuind a descoperit lumii pe Fiul Său (Matei III, 16-17). După acest popas la apele curățitoare ale Iordanului ne-am întors în Tiberias, unde am rămas până a doua zi.

În prima parte a zilei a patra de pelerinaj, am vizitat Mănăstirea Sfântului Gherasim, aflată în apropierea uneia dintre cele mai vechi așezări omenești, cetatea Ierihonului. Aici ne-am închinat icoanei făcătoare de minuni a Maicii Domnului din peștera în care s-a adăpostit Fecioara Maria cu pruncul Iisus în drumul spre Egipt, am înălțat rugăciuni către Iubitorul de oameni, care a învrednicit pe cuviosul Gherasim de vederea roadelor pocăinței și ale smereniei adevărate în viața cuvioasei Maria Egipteanca. Biserica te ajută să intri în atmosfera epocii Sfântului Gherasim și să citești pe chipurile sfinților din icoane virtuțile la care au ajuns părinții pustiului. În biserică de la subsol se păstrează oseminte ale cuviosilor și martirilor care au viețuit în această mănăstire. Vederea acestora ne-a dus cu gândul la martirajul contemporan și la nevoia înnobilării sufletului cu virtuți pentru a face roade vrednice de pocăință.

După momentele de reculegere petrecute la Mănăstirea Sfântului Gherasim, ne-am îndreptat spre Așezământul Românesc de la Ierihon. Aici am avut bucuria să participăm la Sfânta Liturghie și să admirăm unul dintre cele mai moderne așezăminte din Țara Sfântă. După Sfânta Liturghie și cuvântul de învățătură ne-am despărțit cu duioșie de părinții și maicile viețuitoare în această mănăstire meditând la sacrificiul pe care suntem datori să-l facem pentru susținerea mărturiei românești în Țara Sfântă. Înainte de a părăsi Ierihonul am mers la «Dudul lui Zaheu»,

loc de înălțare a sufletului celui care caută cu adevărat pe Dumnezeu. Zaheu este pentru noi model de smerenie și pocăință. Tocmai de aceea, cunoscându-i viața și dorind să arate că pentru păcătoși a venit în lume, Mântuitorul merge și mântuiește și casa lui. Am vizitat apoi peșterile de la Qumran și Marea Moartă. De aici am pornit spre Ierusalim unde am petrecut următoarele zile, vizitând locurile bătoritor de Mântuitorul și Sfinții Săi ucenici.

În ziua a cincea am mers dis de dimineață și ne-am închinat pe Golgota și la Mormântul Mântuitorului, am parcurs Drumul Crucii meditănd la patima cea de bună voie pentru răscumpărarea neamului omenesc, am atins locul în care s-a sprijinit Mântuitorul slăbit sub povara păcatelor noastre, am admirat curajul și credința Sfintei Veronica și a lui Simon din Cirene, am vizitat Pretoriul și locul în care a fost ținut în temniță. Neîncetat am înălțat rugăciuni de laudă și mulțumire pentru că ne-a învrednicit să pășim pe urmele Apostolilor și ale Sfintei Elena, care după trei sute de ani a căutat Sfânta Cruce și locul în care Domnul Hristos a pățimit înălțând biserici. Toate aceste locuri au fost prilej de meditație și rugăciune, de cercetare a conștiinței și îndreptare a vieții pe calea lui Hristos. În a doua parte a zilei ne-am îndreptat spre Betleem, spre Biserica Nașterii Domnului. La Betleem ne-am plecat genunchii la locul Nașterii Domnului, am înălțat rugăciuni Mântuitorului Hristos și am cântat colinde amintindu-ne de păstorii de pe câmp și de magii de la Răsărit, care au venit să-i aducă daruri ca unui Împărat și Dumnezeu, aur, smirnă și tămâie, cântând împreună cu îngerii *“slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace între oameni bunăvoire”*. Aici, am admirat mozaicurile din secolul al IV-lea și biserica ridicată de către Împăratul Justinian, închinându-ne moaștelor martirilor din cripta alăturată. Emoțiile ne-au fost dublate de atmosfera liturgică și explicațiile teologice privind Întruparea Mântuitorului, deoarece aici, în Betleemul Iudeii, s-a unit cerul cu pământul, s-au împlinit proorociile.

În ziua a șasea am vizitat scâldătoarea Vitezda și ruinele bazilicii bizantine, prilej cu care am citit pericopa evanghelică și am înălțat rugăciuni de mulțumire. După aceea, am mers la Reprezentanta Patriarhiei Române, unde ospitalitatea și dragostea părinților și a maicilor viețuitoare ne au copleșit. Am urcat apoi pe Muntele Măslinilor la Biserica Înălțării și Biserica Sfântului Ioan Botezătorul, construită pe locul unde s-a aflat capul său. Aici am fost întâmpinați cu bucurie de cele câteva viețuitoare române din mănăstirea ortodoxă rusă, care ne-au familiarizat cu istoria biblică a Noului Testament și petrecerea Mântuitorului pe acest munte. De aici ne-am îndreptat spre Biserica Tatăl nostru și Biserica Sfintei Maria Magdalena, meditănd la rugăciunea Domnească și la semnificația deosebită pe care o are această rugăciune pentru viața creștină. După ce am admirat panorama orașului Ierusalim și locurile cele mai importante, ne-am îndreptat spre Grădina Ghetisimani, aducându-ne aminte de rugăciunea din noaptea vinderii de către Iuda, despre rugăciunea lui Iisus și încredințarea lumii Tatălui (Ioan XVII), despre procesul care a urmat și jertfa de pe Golgota. Am vizitat Biserica națiunilor, construită prin contribuția a 12 state, apoi ne-am îndreptat spre Biserica Mormântul Maicii

Domnului în care se află Capela Sfinților Ioachim și Ana și lespeda de piatră pe care a fost pus trupul Sfintei Fecioare Maria. Cu acest prilej, ne-am reamintit învățătura ortodoxă despre Maica Domnului și rolul ei de mijlocitoare către Tronul Tatălui Ceresc pentru întreg neamul omenesc, subliniind importanța sinodului al III-lea ecumenic pentru stabilirea învățăturii ortodoxe despre Născătoarea de Dumnezeu.

În ziua următoare am vizitat Muntele Sion, Foișorul unde a avut loc «Cina cea de Taină», meditând la masa pascală și la Sfânta Euharistie. De aici am mers la mormântul regelui David, iar mai apoi spre zidul Plângerii, parcurgând Cardo-ul - strada principală a orașului - și admirând istoricul vestitei cetăți a Ierusalimului. Am coborât pe lângă Menora - sfeșnicul cu șapte brațe - spre zidul Plângerii. Cu acest prilej am putut vedea pelerinajul evreilor la acest zid ca expresie a credinței superstițioase că ți se va împlini dorința dacă te rogi aici. Apoi am mers spre Ein Karen, locul nașterii Sfântului Ioan Botezătorul, Izvorul Mariei, locul unde s-a întâlnit Sfânta Fecioară cu Sfânta Elisabeta și la Biserica Nașterii Sfântului Ioan Botezătorul. După ce am citit pericopa evanghelică ne-am reamintit viața Sfântului Ioan, precum și rolul pe care l-a avut ca Înaintemergător și vestitor al adevăratei pocăințe, insistând asupra deosebirii dintre botezul lui Ioan și Botezul creștinilor. Am încheiat ziua dând slavă lui Dumnezeu pentru acest pelerinaj binecuvântat și ne-am îndreptat spre Ierusalim.

În ultima zi am avut bucuria să ne rugăm în biserica Reprezentantei Românești din Ierusalim, unde am slujit Sfânta Liturghie în timpul căreia s-au împărtășit cu Trupul și Sângele Domnului pelerinii care au dorit să încununeze pelerinajul prin gustarea din Masa nemuririi și ospățul Împăratului Ceresc. La Sfânta Liturghie au fost pomeniți toți eroii neamului și cei care au adormit întru dreapta credință, amintindu-ne că ei au fost înaintașii și învățătorii noștri. După aceea am mers spre locul Înălțării, unde ne-am închinat cu toții, mulțumind lui Dumnezeu că ne-a ajutat să încheiem acest pelerinaj cu bogate roade duhovnicești. Aici erau adunați credincioși din toate colțurile lumii, veniți special pentru această zi ca să primească și ei, ca și apostolii oarecând, binecuvântarea Domnului care se înălța întru slava Tatălui.

De aici ne-am îndreptat spre Jaffa și Biserica din Lida în care sunt moaștele Sfântului Mare Mucenic Gheorghe purtătorul de biruință. După ce ne-am închinat sfințelor moaște, lanțului și mormântului Sfântului Gheorghe, am citit pericopa evanghelică și am vorbit despre cinstirea sfinților și a moaștelor în biserica ortodoxă. De la Lod ne-am îndreptat spre Tel Aviv, imbarcându-ne din aeroportul Ben Gurion spre București. Cu emoție ne-am despărțit nu înainte de a mulțumi lui Dumnezeu pentru zilele frumoase și harul pe care l-a revărsat peste noi în aceste zile, cerând rugăciunile unii altora, așa cum obișnuiau creștinii din primele secole. Pelerinajul a fost un bun prilej de a medita la viața în Hristos și la misiunea pe care o avem în familie și societate, ca unii care ne-am învrednicit de daruri Dumnezeiești și de a ne pleca genunchii pentru câteva momente pe Golgota, împărtășindu-ne de

roadele Jertfei lui Hristos cel care pentru noi s-a făcut om ca și noi să ne facem fii ai lui Dumnezeu.

Deși scurt, acest pelerinaj a fost pentru toți participanții un prilej binecuvântat de înălțare sufletească, de reevaluare a relației fiecăruia dintre noi cu Dumnezeu și cu semenii, deoarece este imposibil să pășești pe locurile străbătute oarecând de Mântuitorul Hristos și să rămâi indiferent, să trăiești în continuare în izolare și în egoism, în ură și în indiferență față de nevoile aproapelui. Fiecare dintre noi a venit, practic, înnoit sufletește, întărit duhovnicește și hotărât să continue pelerinajul spre Ierusalimul cel ceresc cu maximă demnitate și responsabilitate, dornic de a trăi încă de aici, din planul vieții pământești, împărăția lui Dumnezeu, ca singură realitate care ne echilibrează, care ne asigură stabilitatea și fericirea comuniunii cu El, sublima comuniune a creației cu Creatorul. Este bine ca să vedem viața ca pe un pelerinaj care se încheie mai devreme sau mai târziu și să depunem eforturi pentru a trăi cu intensă bucurie în acest pelerinaj, mergând pe urmele Mântuitorului în fiecare zi pentru a ajunge cu bine la marea biserică a Învierii din Împărăția Tatălui ceresc.

XIII
IN MEMORIAM

Părintele Patriarh Teoctist

Un an de la trecerea la cele veșnice, 30 iulie 2007

Arhim. Timotei AIOANEI

Am intrat, printre schele, în Catedrala Patriarhală să revăd mormântul vrednicului de pomenire, Patriarhul Teoctist. Piatra de mormânt, măiestrit dăltuită în marmură albă, acoperă vremelnice trupul fără suflare al celui de-al V-lea Patriarh al României. În fiecare dimineață candela se primește ca să răspândească în jur lumină așa cum răspândea în viața Bisericii, cel pentru care se aprinde acum.

Un an fără Patriarhul Teoctist ! Îmi aduc aminte de ziua aceea a sfârșitului de iulie 2007, când „bătrânul” Patriarh a fost chemat la Ceruri. Știam toți că purta povara celor aproape 94 de ani, dar, parcă ne așteptam să mai rămână printre noi. Foarte rar se întâmplă ca o moarte survenită la o asemenea vârstă să surprindă într-o asemenea măsură. De ce oare ? Oamenii se obișnuiseră cu căldura și bunătatea inimii sale, cu zâmbetul părintesc, cu omiliile care cuceriseră auditoriul.

Un an fără Patriarhul Teoctist ! Detractorii lui s-au liniștit puțin, dar nu de tot. Continuă să critice și să amintească de o așa zisă „vinovăție” a celui care a „acceptat dărâmarea unor biserici”. Uită voit să amintească că tot în vremea sa s-au construit și s-au sfințit, în tot spațiul românesc, câteva mii de biserici noi, unele adevărate catedrale, zidite printr-un elan nemaiîntâlnit atât înainte cât și după momentul decembrie 1989.

Uită și de sfinții români canonizați, de eparhii nou înființate, de de numărul mare de episcopi hirotoniți cum n-a avut niciodată Biserica noastră.

Perioada cu multe și importante lucrări și zidiri s-a petrecut în anii păstoririi Patriarhului Teoctist.

El se îngrijea stăruitor de slujirea liturgică și de hrană pentru suflet. Pășea totdeauna frumos și impunător în odăjdii strălucitoare, către Altarul cel dintâi al țării, în Catedrala Patriarhală, și parcă nu se gândea că alături, între coloanele ei va asculta mereu Sfânta Liturghie.

Nu s-a îngrijit în ce loc anume să-i fie pregătit mormântul, nici nu a existat un testament de acest fel. Totuși, cu mulți ani în urmă, pe 13 octombrie 1991, la sfințirea bisericii din locurile natale mărturisea în omilia de la sfârșitul slujbei că ar dori să fie îngropat acolo..., lângă mormintele părinților săi. Cum să îngropi un Patriarh într-un sat depărtat ? El trebuie să rămână alături de fiii săi ...

A trecut un an ! Credincioșii continuă să urce Dealul Patriarhiei și să întrebe: unde este mormântul Patriarhului Teoctist ? Rămân apoi, lângă lespedea de marmură, așa cum au stat, la început de august 2007, ceasuri la rând, pentru a primi ultima sa binecuvântare.

Patriarhul Teoctist s-a dus parcă prea repede dintre noi, fără să spună ultimele sale dorințe, fără să-și aranjeze lucrurile, să le împartă așa cum obișnuiesc oamenii care ajung la vârste venerabile. Și totuși, parcă s-a pregătit cumva. Ultima Pastorală transmisă preoților și credincioșilor din Arhiepiscopia Bucureștilor și-a intitulat-o: „*Cu dor am dorit să mănânc cu voi acest Paști*”, folosind cuvintele pe care Mântuitorul, mai-marele Arhierieilor, le-a spus ucenicilor înainte de Sfintele Sale Pătimiri. A mai spus apoi, medicilor, în acea zi de luni dimineată a sfârșitului de iulie, că s-a pregătit ca și pentru Euharistie.

La trecerea sa la cele veșnice, clopotele tuturor bisericilor din România au sunat îndelung. S-au făcut rugăciuni stăruitoare, s-au scris pagini peste pagini, au fost emisiuni și transmisii în direct aproape la toate posturile de radio și televiziune, atât din țară cât și de peste hotare. De atunci, numele său a fost trecut, în rândul celor adormiți, în mai toate pomelnicele și între ctitorii multor mănăstiri și biserici, a unor catedrale, eparhii, instituții și fundații. Mai mult decât atât, numele său a fost trecut, cred, în „cartea vieții” de pe Tronul Mielului. Acolo și-a petrecut îndelungata sa slujire ca monah, ierodiacon, arhimandrit și arhiepiscop. Aproape 80 de ani adunați în această dăruire pentru Dumnezeu, pentru sfinții Lui, pentru Biserica pe care nici porțile iadului nu o vor birui până la sfârșitul veacului și pentru toți binecredincioșii creștini pe care i-a păstorit.

La un an de la mutarea la cele veșnice a vrednicului de pomenire Patriarhul Teoctist, rămâne grăitoare atitudinea sa față de cei ce nu l-au iubit, oameni „mari și mici” la funcții și la suflet. Găsea resurse mereu proaspete care veneau dintr-un suflet tânăr pentru toleranță față de cei care nu-l vedeau cu ochi buni și nu-l înțelegeau întru totul. Făcea adeseori primul pasul spre reconciliere; uita răul făcut de cei nu tocmai binevoitori și chiar dacă rana provocată era încă sângerândă, o acoperea cu veșmântul său de Părinte și Patriarh.

Până în ultima zi a vieții și-a păstrat neatinsă comoara din inimă și înțelepciunea cu care Dumnezeu l-a înzestrat; memoria ajutându-l în mod fericit își aducea aminte de oameni, locuri și fapte petrecute cu peste jumătate de veac în urmă. Ca om era totuși măcinat de gândurile bătrâneților. S-ar fi dus într-o zi, pe înserat, la Cernica, mănăstirea în care a urmat cursurile Seminarului Superior și a intrat într-o casă mănăstirească, pe care o dorea sălaş al ultimelor zile. Nu știu mulți de acest drum al Patriarhului către liniște. Discreția care-l caracteriza a făcut ca suferința

sa fizică, care din primăvara anului 2007 s-a accentuat, să nu fie destăinuită. În nopțile când nu mai adormea s-o fi gândit la variante diferite. Mănăstirea i-a rămas până la urmă la inimă ca loc al liniștii.

A trecut un an de când numele său s-a adăugat celorlalți patru Patriarhi pe care i-a cunoscut și cărora le-a fost aproape. Îmi mărturisese cineva că tresare cu emoție atunci când aude pomenindu-i-se numele, la Vohodul mare și la slujbele îndătinate săvârșite după rânduială nu doar la Catedrală ci în toate bisericile românești. Am ascultat și evocarea unui român maramureșean, locuitor în îndepărtata Australie care vorbea despre Patriarh ca și despre tatăl său. Oamenii simt iubirea și o receptează până la capăt, tocmai pentru că este atât de rar întâlnită.

Un an de aduceri-aminte, de rugăciuni și dor ! Numele-i pomenit, evocat printre zâmbete și lacrimi. Zâmbete pentru zicerile înțelepte și vocea sa caldă, pentru bunătatea inimii și dorința de iertare, iar lacrimile pentru absență și grabnica plecare.

Un an fără arhierul și omul care a trăit cumpătat și care a iubit Biserica, monahismul și buna rânduială, încă din tinerețile sale !

Pădurile de la Vorona și brazii din ținuturile moldave freamătă acum și plâng împreună cu toți cei care l-au iubit pe Patriarhul tuturor românilor, pe vrednicul de pomenire, Părintele nostru Teoctist.

Sunt destui cei care se grăbesc acum să-l elogieze și să vorbească despre marile sale realizări, considerându-i-se apropiați și chiar prieteni.

Patriarhul Teoctist a aflat adevărul. Știe cine i-a fost sau nu i-a fost prieten. Pe toți i-a iertat deopotrivă. Așa se comportă întotdeauna Păstorul și Părintele cel bun.

60 de ani de la trecerea la cele veșnice a Patriarhului Nicodim Munteanu

Gheorghe VASILESCU

Viitorul patriarh Nicodim s-a născut în satul Pipirig, de pe Valea Ozanei, în jud. Neamț, la 6 decembrie 1864. Venind pe lume în ziua în care Biserica cinstește pe Sfântul Ierarh Nicolae, cum era și firesc, respectând tradiția, a primit la botez numele acestui sfânt. Deși le-a fost unora dintre noi contemporan - cum spunea regretatul mitropolit Antonie al Ardealului într-o conferință ținută în 1985 - patriarhul Nicodim venea dintr-o altă lume, dintr-un trecut îndepărtat care pentru cei de astăzi este învăluit în negura istoriei. Era un om al secolului al XIX-lea. Când s-a născut el, pe vremea lui Cuza, mai trăiau încă Gheorghe Asachi (+ 1869) și Vasile Alecsandri (+ 1890), iar Mihai Eminescu avea 15 ani. Înaintașul său în scaunul patriarhal, Miron Cristea, pe care-l va înlocui, era mai tânăr decât dânsul; se născuse cu trei ani mai târziu, în 1868.

Părinții săi, tatăl de origine ardelean, iar mama munteancă din părțile Buzăului, erau oameni cu stare, stăpânind un plai întreg la poalele Ceahlăului, unde își așezaseră stănele și își pășunau numeroasele turme de oi. Spre bătrânețe ei s-au călugărit, tatăl la mănăstirea Neamț, iar mama la mănăstirea Agapia, luând numele monahale Varnava și, respectiv, Mitrofana. L-a mai apucat în viață pe monahul Varnava, când a trecut stareț la Neamț, în 1925. Despre părintele său trupesc mărturisirea în 1935, când a fost ales mitropolit la Iași, la o vârstă înaintată, că cineva glumind a spus: „să nu credeți că dacă îl vedeți bătrân, are să se vacanteze scaunul în grabă, că tatăl său a murit la 115 ani”.

Frumusețea locurilor și mulțimea mănăstirilor și a schiturilor din părțile Neamțului au avut o influență covârșitoare asupra tânărului Nicolae, determinându-l, mai târziu, să îmbrace haina monahală. Fără îndoială că la călugăria sa a contribuit și unchiul său după tată, ieromonahul Vasian Panait, care avea să ajungă, în 1853, egumenul Pocrovului, fiind unul dintre ucenicii cunoscutului stareț Neonil Buzilă de la Mănăstirea Neamț. Părintele Vasian era bun gospodar și cu autoritate asupra

soborului, pios și echilibrat, un adevărat cap de familie duhovnicească, care imprimase așezării de la Procov un ritm de viață rămas tradițional. Aici a învățat viitorul patriarh Nicodim orânduiala mănăstirească și înțelesul adevărat al vieții călugărești.

Pe drumul învățaturii de carte

Crescut în atmosfera de evlavie și curățenie sufletească din preajma mănăstirii Neamț, tânărul Nicolae Munteanu a pășit cu încredere pe drumul cărții, intrând în anul 1882, după terminarea claselor primare la Târgul Neamț, în Seminarul de la Socola, de lângă Iași, întemeiat de marele mitropolit Veniamin Costache. A locuit doi ani în gazdă la o vie din apropiere, apoi a fost luat ucenic în casa mitropolitului Iosif Naniescu, care ținea pe lângă sine mai mulți elevi seminariști și se îngrijea de ei părintește. Plăcându-i cum scrie, deseori, mai ales după amiezele, când la cancelarie nu mai era nimeni, mitropolitul îl chema pe seminaristul Nicolae și îi dicta copresponzența oficială. În duminici și sărbători cutreiera munții pentru a participa la slujbele de la schituri și mănăstiri, iar în vacanțe, cu traista plină de cărți, păzea oile și se ruga învățând din scrierile Sfinților Părinți cele despre Dumnezeu.

Mireasma curentului paisian ce plutea în jurul mănăstirii Neamțului, drumurile parcurse pe jos, din ținutul Neamțului până la Socola, i-au amintit, ca și lui Ion Creangă, că învățătura cere multă osteneală și l-au întărit în credința că oricâte greutăți s-ar ivi în cale, ele se cuvin învinse, pentru a putea dobândi lumina cărții. Și el a biruit aceste greutăți, reușind să câștige prețuirea profesorilor, prin destoinicirea lui la învățătură, ca șef de promoție, dar mai ales să cucerească inima blândului mitropolit Iosif Naniescu, care l-a trimis în 1890, după absolvirea seminarului, la Kiev, să urmeze cursurile Academiei Teologice de acolo.

La această vatră a tradiției bisericești, ctitorită de vestitul mitropolit Petru Movilă, unde mai studiaseră și alte personalități ale vieții religioase de la noi, ca Filaret Scriban și Melchisedec Ștefănescu, tânărul Nicolae și-a desăvârșit învățătura timp de aproape cinci ani (1890-1895), având între colegi pe Hrisostom Papadopoulos, viitorul arhiepiscop al Atenei și primat al Greciei. Acolo, pe lângă teologia ortodoxă înaltă, a învățat limba slavă veche și limba rusă, cu bogăția ei de *tălmăciri atât din oprele Sfinților Părinți, cât și din scrierile de teologie occidentală*, pe care avea să le facă cunoscute și la noi, prin traduceri. La 1 august 1894, fiind în vacanță în Moldova, cu un an înainte de terminarea studiilor, tânărul Nicolae, de 29 de ani, a intrat în monahism, la mănăstirea Neamț, primind numele Nicodim, și a fost hirotonit ierodiacon, cinci zile mai târziu, în Catedrala mitropolitană din Iași.

În ultimul an de studii, ierodiaconul Nicolae vizitează Rusia, cu frumoasele orașe și renumitele ei bisericii și mănăstirii, de care își va aminti tot restul vieții. În 1895 obține licența în teologie, cu lucrarea „Propaganda papistă în cele trei țări române, de la începutul secolului al XIII-lea până la jumătatea secolului al XIX-lea”, și este invitat să rămână în Rusia, pentru a fi pregătit să ocupe o catedră universitară. Dragostea lui pentru neamul din care se ridicase și respectul ce purta mitropolitului Iosif Naniescu, binefăcătorul său, l-au îndemnat să nu primească invitația atât de măgulitoare și a părăsit Kievul, revenind la Iași, aducând două traduceri,

rod al ostenelelor sale de traducător din timpul studenției: *Cuvântări apologetice și Un păstor model*.

Trimitându-l la Kiev să studieze teologia, mitropolitul Iosif Naniescu îi ceruse să facă două lucruri, cum însuși a mărturisit la maturitate: să învețe bine limba rusă și să traducă în românește tot ce aprecia el a fi mai de seamă în teologia vecinilor pravoslavnic. Această ascultare a fost respectată de el până la adânci bătrânețe. A tradus din limba lui Dostoievski și a lui Tolstoi, pe care și-o însușise la perfecție, numeroase scrieri de teologie, publicate în cărți de format mare, fiecare din ele mai mari voluminoase decât *Biblia*.

Arhimandrit și vicar administrativ la Mitropolia din Iași

Întorcându-se între ai săi, cu o temeinică pregătire teologică și aleasă cultură bisericească, în 1896 a fost hirotonit ieromonah și numit mare eclesiarh și predicator al Catedralei mitropolitane din Iași. Predica bine, adică „cuvânta minunat creștinește”, cum spunea arhimandritul Iuliu Scriban. Peste doi ani, în 1898, a fost ridicat în rangul de arhimandrit și încadrat vicar administrativ, vădind și însușiri de bun organizator și gospodar. În 1900, la împlinirea unui sfert de veac de păstorie a mitropolitului Iosif Naniescu la Iași, arhimandritul Nicodim a fost ridicat la treapta de mitrofor. În această ascultare, fiind mereu în preajma părintelui său duhovnicesc, el s-a ocupat și de corespondența personală a mitropolitului. După îmbolnăvirea mitropolitului Iosif, arhimandritul mitrofor Nicodim s-a ocupat de toate problemele Mitropoliei (rânduirea serviciile divine la catedrală, evidența personalului, primiri de vizite etc).

O asemenea ascensiune pentru un călugăr de numai 35 de ani și doar cu șase ani vechime în monahism nu era însă de natură să bucure pe cei care viețuiau împreună cu el în obștea Catedralei Mitropoliei din Iași. Ridicat dintre țărani printre intelectuali și, din rândul acestora, deasupra lor, într-o obște dominată de ambiții și rivalități, s-a trezit în 1902, la moartea lui Iosif Naniescu, sub amenințarea invidiei pizmuitoarelor săi, care puteau acum să-l persecute în voie.

După ce mitropolitul Iosif Naniescu al Moldovei a trecut la cele veșnice, la Iași a fost ales mitropolitul Partenie Clinceni (1902-1909), care va aduce oameni noi. Arhimandritul Nicodim, rămânând fără părintele și protectorul său, și-a găsit alt binefăcător, pe tânărul episcop Pimen Georgescu al Dunării de Jos, care, energetic și ambițios, era în căutare de colaboratori pentru ceea ce dorea să reformeze și să îndrepte în eparhia sa. L-a chemat la Galați, în 1903 și l-a numit „arhimandrit de scaun”, un fel de vicar administrativ pe vremea aceea.

„Arhimandrit de scaun” și vicar administrativ la Galați

Înzestrat cu un deosebit simț gospodăresc, „arhimandritul de scaun” a dat dovadă de multă vrednicie în funcția de vicar. L-a însoțit pe episcopul Pimen în vizitele canonice pe care acesta le-a făcut în eparhie, a supravegheat lucrările de restaurare și de construire a noi biserici, între care și Catedrala episcopală din Galați, a sprijinit organizarea mănăstirilor, propunând la conducerea acestora oameni devotați și capabili.

Între anii 1908-1909, a îndeplinit și funcția de director al Seminarului „Sf. Andrei”, pe care l-a reorganizat, concentrându-și atenția asupra educației elevilor și îngrijindu-se ca școala să aibă un corp profesoral bine pregătit. Străduindu-se să creeze o atmosferă creștină și de studiu în seminar, așa cum văzuse și trăise la Kiev, a reușit să scoată elemente de valoare, care au ilustrat, prin pregătirea lor, amvonul bisericilor și chiar unele catedre universitare.

S-a remarcat în mod deosebit și cu prilejul constituirii Societății culturale și filantropice a clerului „Solidaritatea”, având un rol important la elaborarea statutelor acesteia, alcătuirea programului de conferințe, alegerea comitetului de conducere, în fruntea căruia preoțimea îl desemnează ca președinte. De asemenea, a prezidat și unele conferințe preoțești pe județe, înlocuindu-l cu succes, când a fost nevoie, pe episcopul Pimen.

Arhimandritul Nicodim nu s-a limitat doar la activitatea pastorală și gospodărească, ci s-a ocupat, în continuare, și de cea culturală. Acum și-a publicat primele predici, sub titlul *Ce să crezi și cum să trăiești* (1905), apoi, *Cuvântări liturgice* (1906) și *Călăuza creștinului în biserică* (1907), volum de îndemnuri pentru credincioși, precum și cele dintâi traduceri și prelucrări după teologi ruși: *Șase cuvântări despre natură* (1904) și *51 de cuvântări la Postul Mare* (1909) după Inocențiu, arhiepiscopul Odesei; *Cuvântări apologetice* (1905) după Sergiu, arhiepiscop de Vladimir, *Pe urmele lui Hristos* (1908) și *Viața de seminar* (1909) după preotul Grigorie Petrov.

Activitatea sa pe linie culturală și socială a atras atenția ministrului Cultelor de atunci, Spiru Haret, care-l va felicita în mod public.

Arhiepiscop-vicar la Mitropolia din Iași

În 1909, când episcopul Pimen a urcat în scaunul mitropolitan al Moldovei, a revenit la Iași, cu protectorul său, care l-a hirotonit arhiepiscop, cu titlul „Băcăuanul”, și l-a numit vicar al Mitropoliei și, totodată, egumen al Spiridoniei. Avea 44 de ani.

La Iași, în noua slujire, a început activitatea de organizare și îndrumare a mănăstirilor din Moldova, pe care le cunoștea foarte bine. O grijă deosebită a arătat față de Mănăstirea Cetățuia, pe care a transformat-o în școală călugărească. De asemenea, s-a îngrijit și de atelierile de țesătorie din mănăstirile de călugărite. A participat la conferințele preoțești și la organizarea filialelor din Moldova ale „Societății Ortodoxe a Femeilor Române”, ale Societății „Ocrotirea copiilor cu rele apucături”, precum și ale Societății orfanilor de război. De asemenea, a vizitat parohiile din eparhie, în special pe acelea în care se impunea prezența ierarhului.

Peste câțiva ani, în 1912, după retragerea din scaun a mitropolitului primat Atanasie Mironescu, arhiepiscopul Nicodim Băcăuanul, muncitor, capabil, blând și fără prihană, a fost cerut mitropolit primat la București. A refuzat însă această înaltă slujire, dar a acceptat scaunul eparhiei Hușilor, la 18 februarie 1912, socotindu-l mai potrivit pentru el și care rămăsese vacant prin trecerea episcopului Conon Arămescu Donici ca mitropolit primat (ales la 12 februarie 1912). A fost înscăunat la 3 martie 1912.

Episcop la Huși

Ca episcop de Huși, a restaurat catedrala și reședința episcopală, a înfrumusețat parcul și grădina dimprejur cu plantații noi, a sporit patrimoniul eparhiei cu pădure și 100 hectare teren arabil, însămânțat cu grâu și porumb, construind și o moară. De asemenea, a introdus ordinea și disciplina în cler, instituind conferințe culturale în toate protoierile, lucru neobișnuit în vremea aceea. Alături de această operă de administrație, a alcătuit, în 1913, în colaborare cu alți autori, *Mica Biblie*, dând la îndemâna credincioșilor cuvântul Evangheliei în veșmântul curat al limbii românești.

În timpul primului război mondial, ca episcop de Huși, a reprezentat Biserica noastră la Marele Sobor al Bisericii rusești, întrunit la Moscova, în 1917, care a hotărât reînființarea Patriarhatului rusc. Revoluția l-a surprins în Rusia. A venit de acolo cu o experiență care-i va prinde bine mai târziu, în anii 1944-1948, după al doilea război mondial. La întoarcere, în 26 septembrie 1917, a prezentat un raport în fața Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

După revenirea Basarabiei la patria-mamă, i s-a încredințat, în iunie 1918, ca locțiitor de arhiepiscop al Chișinăului și Hotinului, conducerea și reorganizarea Bisericii din această provincie.

Între altele, vlădica Nicodim a pus ordine în ceea ce privește conducerea și activitatea Bisericii de aici, care a fost tulburată de atmosfera revoluționară, și a introdus limba română ca limbă de slujire a cultului divin. A cutreierat sate și mănăstiri, la chemarea clerului și credincioșilor, dornici de mângâiere și de întărire, ca unii ce fuseseră înstrăinați și veneau acum să asculte, prin el, cuvântul de iubire și de dragoste al Bisericii-mame. N-a izbutit, însă, să fie ales titular al acestei eparhii, se pare și din pricina unor intrigă. A fost preferat un om al locului, arhiepiscopul vicar al Mitropoliei Moldovei, Gurie Grosu, cu merite recunoscute chiar și de către dânsul. A revenit la Huși, în 19 decembrie 1919, unde a păstorit până la 31 decembrie 1924, când, din motive rămase necunoscute, s-a retras la metania sa de la Neamț.

Pe temeiul operei sale cărturărești, recunoscându-i-se contribuția pe tărâmul literaturii bisericești, la 5 octombrie 1918 a fost ales membru de onoare al Academiei Române. A fost, de asemenea, proclamat, în 1920, „Doctor Honoris Causa” al Facultății de Teologie a Universității din Cernăuți.

Stareț-arhiepiscopul la Neamț

Timp de zece ani, ca stareț-arhiepiscopul la Neamț, numit în 1925, până în 1935, va da o nouă strălucire mănăstirii, dându-se cu totul slujirii altarului, trudei cărturărești și chivernisirii mănăstirii. Pe plan duhovnicesc, a pus rânduială în slujbele bisericești, el însuși slujind foarte des, în special în duminici și sărbători. În latura gospodărească, a restaurat biserica, a reparat chiliile și acareturile mănăstirești și a reclădit casa stăreției, cunoscută și sub numele „casa Nicodim”. Nu și-a aflat liniștea până n-a izbutit să redobândească - prin dispute aprinse cu guvernele vremii și cu ecouri în presă - vatra mănăstirii, circa 14.000 hectare (un munte întreg), răș-

luită la exproprierea din 1864, cu fâneață și pădure de stejar, fag și brad. Totodată, a înființat în mănăstire o fabrică de cherestea, cu utilaje noi, precum și ateliere de tâmplărie, dogărie, stolărie, argintărie, dar și de croitorie, cizmărie și țesătorie.

Căutând să trezească între monahi osârdua bătrânilor cărturari de altădată, a înființat în 1925 un seminar monahal - mutat în 1928 la Cernica - pentru care a construit la intrarea în mănăstire o clădire monumentală, precum și o școală pentru frații din mănăstire, care a funcționat între anii 1928-1937, dar mai ales a chemat la vechile sale rosturi tiparnița Neamțului, care va scoate la lumină o mulțime de cărți, ca în vremea ctitorului ei, mitropolitul Veniamin Costache. Așa a răspândit învățăturile ziditoare de suflet prin mii de pagini scrise sau tălmăcite de el în grai curat românesc, cele mai multe publicate în colecția *Ogorul Domnului* (35 volume), pe care a inițiat-o în 1932 și care a apărut până în 1947. A publicat, de asemenea, predici apologetice, traduceri din Lev Tolstoi sau Farrar, istorioare morale, cu vieți de sfinți și lămuriri despre participarea la biserică, despre pomenirea morților, precum și cărți de rugăciuni, care au îmbogățit bibliotecile parohiale cu material pastoral și omiletic. A dat o nouă traducere *Psaltirii* (în trei ediții: Chișinău, 1927, București, 1931 și 1943) și *Noului Testament* (în cinci ediții: Neamț, 1924, 1926, 1931, 1937 și București, 1941). Încă de la Huși începuse și o nouă traducere a *Bibliei*. A continuat-o la Neamțu. În vremea aceea a intrat în legătură cu Gala Galaction și cu profesorul preot Vasile Radu și, la îndemnul patriarhului Miron Cristea, vor da Bisericii românești *Biblia din 1936*.

Această activitate de traducător și, din când în când, de scriitor de pagini originale, încetul cu încetul îi vor face un nume nou și îl vor impune ca pe un mare cărturar. De acum încolo, acest cuvânt „cărturar” va fi supranumele care îl va însoți mereu și îi va duce faima peste tot. Ionel Teodoreanu, de pildă, referindu-se la *Psaltirea* tradusă de vlădica Nicodim, mărturisea că „tălmăcirea psalmilor în românește depășește reproducerea iscusită a unui text literar dintr-o limbă în alta, devenind creațiune pură”.

La Neamțu își făcea timp și pentru predică. Unul din biografii săi, profesorul I. D. Ștefănescu, scria despre el că „vorbește românește foarte curat, fără neologisme și fără termeni speciali”, iar episcopul academician Nicolae Colan al Clujului, spunea că graiul său „nu era amestecat cu vorbe pe care nația nu și le-ar recunoaște ca ale sale”.

Activitatea de la Neamțu l-a impus din nou atenției generale ca pe un „mare ctitor, ținându-i faima și pomenirea în veac”, cum zicea Mihail Sadoveanu, care zăbovea deseori la vorbă cu vlădica Nicodim în chinovia nemțeană. Așa încât la 23 ianuarie 1935, după decesul mitropolitului Pimen (12 noiembrie 1934), Nicodim Munteanu a fost chemat de Congresul Național Bisericesc, prezidat de patriarhul Miron Cristea, să păstorească în scaunul Mitropoliei Moldovei, scaunul lui Veniamin Costachi, Iosif Naniescu, al lui Partenie Clinceni care nu l-a vrut în preajmă, al lui Pimen Georgescu, care, deși îl reabilitase la un moment dat, la Galați, la Huși îl lăsase în voia intrigilor și asistase neutru la retragerea lui la Neamțu, în 1924. Compensarea era deplină, deși avea acum 70 de ani.

Mitropolit la Iași

La Iași, ca mitropolit, înscăunat la 4 februarie 1935, a primit osemintele domnitorului Dimitrie Cantemir aduse din Rusia, care au fost depuse cu mare solemnitate, la 16 iunie 1935, în biserica Sfinții Trei Ierarhi. A făcut lucrări de reparații la catedrala mitropolitană și a construit unui edificiu destinat cancelariei eparhiale. S-a preocupat în special de buna desfășurare a serviciul divin, de predica rostită în catedrală și de corul catedralei. Aceeași exigență a impus și preoților din eparhie, cerându-le prin circulară să predice în biserică în fiecare duminică și la sărbători. Acordând atenție deosebită activității pastorale și misionare, a organizat conferințe anuale pentru preoți, în care se urmărea și lucrarea culturală, economică și gospodărească în parohie, dar și disciplina și moralitatea slujitorilor bisericești. A organizat un serviciu de colportaj religios, care a împânzit satele cu cărți de propagandă pentru popor și de îndrumare pentru preoți. Pentru vizitele canonice și slujbele bisericești în eparhie a cumpărat de la Paris un autocar modern și încăpător, cu care călătorea în voie cu șase-opt preoți, patru-șase diaconi și vreo 20 de coriști aleși din corul mitropolitan.

Mitropolitul Nicodim a fost preocupat și de viața monahală din eparhie. A inițiat lucrări de restaurare și reparații la mănăstirile Vorona, Bistrița, Slatina, Râșca și a înființat în chinoviile de maici ateliere de țesut covoare, pânzeturi și broderii artistice. La Neamț a înființat un seminar de muzică bisericească (1937), a ridicat palatul arhieresc, frumos și primitiv, a restaurat clădirea Seminarului Teologic și a reutilizat tipografia cu litere latine, unde și-a tipărit peste o sută de lucrări. Aici a imprimat, în 1936, în colaborare cu profesorul I. D. Ștefănescu, *Biblia ilustrată*. Totodată, a tălmăcit 24 de cărți din *Vechiul Testament*, pentru ediția sinodală a *Bibliei* din 1936, restul fiind traduse de Gala Galaction și de profesorul Vasile Radu. Textul Bibliei sinodale din 1936 a stat la baza edițiilor *Bibliei* din 1968, 1975 și 1982.

În această perioadă, vlădica Nicodim a condus și eparhia Cernăuților, până la instalarea mitropolitului Visarion Puiu, în 1935, și cea a Chișinăului, până la numirea lui Efrem Enăchescu, ca locțiitor de mitropolit, în 1936.

Nădăjduia ca la sfârșitul vieții mormântul să-i fie alături de cel al mitropolitului Iosif Naniescu, părintele său sufletesc, dar, la 5 martie 1939, în urma morții patriarhului Miron Cristea, a fost chemat să ia în primire, potrivit statutului și regulamentelor bisericești, locotenența de patriarh. Biografia afirmă că a refuzat să candideze la patriarhat și a stăruit pe lângă mitropolitul Nicolae Bălan al Ardealului să accepte el succesiunea. Acesta refuză la rândul său și, la 30 iunie 1939, cu două luni înainte de izbucnirea celui de-al doilea război mondial, care avea să aducă lumii și țării noastre zăbucium cumplit și schimbări adânci, Marele Colegiu Electoral Bisericesc l-a ales patriarh (înscăunat la 5 iulie 1939), după ce, mai mult de nevoie, consimțise să-și pună candidatura. Regele și Guvernul aproape că-i smulge consimțământul de a candida pentru scaunul de patriarh. Presimțea parcă vremurile tulburi ce urmau să vină, de aceea ezitase.

Patriarh la București

Primind cărja de patriarh, când țara și neamul nostru treceau prin vifore cumplite, vlădica Nicodim lua asupra sa o răspundere grea ce nu putea fi încredințată decât unui om încercat, aducând astfel o ușurare în grija cu care era așteptată ocuparea scaunului patriarhal după moartea primului său titular. Scriitorul Gala Galaction scria atunci în presa vremii: „IPS Nicodim vine la vreme. Toată lumea iubitoare de Biserică și de neam aștepta un om adânc legat Bisericii. Venerabilul călugăr nemțean era de mai înainte alesul tuturor conștiințelor neștiutoare de calcule și de diplomatie... «Nicodim va fi omul păcii !... Nicodim va fi omul Bisericii pe care o cinstește din mica lui copilărie !... Cu Nicodim se vor odihni sufletele noastre și Biserica Domnului se va simți, iar, târnosită și mireasă prea curată !». Dorința s-a împlinit ! Gândul cel bun a biruit ! Nicodim e patriarh.”

El n-a avut, însă, odihnă și răgaz în această înaltă slujire, în fiecare zi ivindu-se un nou temei de îngrijorare, un alt ceas de cumpănă. Anii păstoririi sale ca patriarh au fost ani de zbucium, de muncă și de răspundere. La un an de la alegerea sa, de pildă, când regele Carol II a abdicat, trecând prerogativele regale fiului său Mihai și la cârma țării a venit un guvern prezidat de generalul Ion Antonescu, păstoria i-a fost pusă la grea încercare de noua conducere a Ministerului Cultelor, care, găsind susținători în rândul unor preoți, a adoptat o poziție de intervenție directă în treburile Bisericii, încalcând atribuțiile patriarhului și dându-i să înțeleagă că, în noile împrejurări, ar fi mai potrivit să se retragă din scaun. Îndurerat de cele întâmplate și cu grija ca nu cumva Biserica să sufere ceva, la 30 septembrie 1940, prin două scrisori adresate regelui Mihai și generalului Ion Antonescu, vlădica Nicodim, judecându-se aspru, și-a anunțat hotărârea de a se retrage din scaunul patriarhal la metania sa de la mănăstirea Neamț. Își motiva hotărârea cu vârsta înaintată și cu starea șubredă a sănătății, în urma unei mai vechi boli de inimă, care recidivase, provocându-i dificultăți serioase.

Cererea i-a fost însă, sprinsă, trimițându-i-se scrisorile înapoi, fără nici o rezoluție. O va repeta de două ori, la 29 și 30 ianuarie 1941, dar cu același rezultat, încât neavând de ales a rămas la locul său, dăruindu-i-se cu tot devotamentul Bisericii și neamului, cu atât mai mult cu cât, după schimbările intervenite în conducerea Ministerului Cultelor, raporturile cu autoritățile statului au reintrat pe un făgaș oarecum normal de lucru.

A avut așadar, o bătrânețe zbuciumată, dar și o înțelepciune deosebită să conducă Biserica în toiul unor transformări nemaicunoscute până atunci în viața României. El n-a avut timp de prea multe și spectaculoase realizări, pe măsura predecesorului său, Miron Cristea, care a ținut cârma Bisericii aproape douăzeci de ani, în timp de pace. În zile de cumplită frământare, pricinuite de război și în vremuri de răsturnări sociale, patriarhul Nicodim, înfruntând ambițiile și cărtirile rele și stând alături de credincioși, a cumpănit drept și a găsit calea să asigure Bisericii nu numai supraviețuirea, ci și o lucrare normală și un rost în noua ordine care se naștea.

În timpul patriarhatului său s-a înființat Episcopia Timișoarei (1939), ridicată la rangul de arhiepiscopie (aprilie 1947), apoi, de mitropolie a Banatului (iulie

1947), și Arhiepiscopia Craiovei (1947), care va deveni Mitropolia Olteniei în 1949. De asemenea, a funcționat Misiunea Ortodoxă din Transnistria (1941-1944), care a răspândit învățătura Evangheliei și idealul creștin într-un teritoriu răvășit de ateism. Totodată, a fost restructurat comitetul de redacție al revistei „Biserica Ortodoxă Română” și orientată tematica revistei către domeniile importante ale activității bisericești la nivel central și eparhial, precum și Institutul Biblic, al cărui vechi statut a fost modificat în scop misionar pe trei direcții: editură, librărie, ateliere (colportaj), alipindu-i-se în octombrie 1944 și Tipografia Cărților Bisericești.

În Eparhia Bucureștilor, vlădica Nicodim s-a preocupat de refacerea bisericilor și mănăstirilor avariate de cutremurul din 10 noiembrie 1940, a înființat un orfelinat pentru băieți la Mănăstirea Cernica și unul pentru fete la Mănăstirea Țigănești (ambele în 1944), cu un total de 100 de copii, întreținuți cu contribuția parohiilor, precum și „Fondul de ajutorare Patriarhul Nicodim”, pentru a veni în sprijinul urmașilor preoților și cântăreților decedați. De la dânsul ne-a rămas și o instituție bisericească de mare valoare: *Școala superioară de pictură bisericească a Arhiepiscopiei Bucureștilor*, ajunsă până la noi sub forma cursurilor de pictură bisericească la nivelul Patriarhiei, inițiativă care trebuie așezată la baza revirimentului artistic-bisericesc din vremea noastră.

Patriarhul Nicodim a intervenit pe lângă mareșalul Ion Antonescu, în 1942, pentru oprirea deportării evreilor în Transnistria. De asemenea, a refuzat să intre în posesia bunurilor sectelor, care urmau să fie desființate și a venit în ajutorul preoților și credincioșilor refugiați din Basarabia și Bucovina de Nord, cotropite de vecinii hărpăreți, în vara anilor 1940 și 1944, asigurându-le un mijloc de existență cu sprijinul autoritățile statului.

Patriarhul Nicodim a căutat să întărească și Ortodoxia, conducând în toamna anului 1946 o delegație sinodală română într-o vizită la Moscova, cu scopul de a înnoda legăturile tradiționale între cele două Biserici, întrerupte după revoluția bolșevică din toamna anului 1917 și a primit la București, în 1947, vizita unei delegații a Patriarhiei Ruse, condusă de patriarhul Alexei al Moscovei.

În vâltoarea vremurilor și în asprimea zilelor, vlădica Nicodim a aflat și răgazul de a retipări cărți de slujbă (*Liturghierul, Apostolul, Triodul, Ceaslovul, Aghiazmatarul, Octoiuhul Mare, Penticostarul, Panahida, Cartea de Tedeum*), broșuri religioase, predici, cuvântări, pastorale, îndemnuri către credincioși, peste care tronează, însă, ediția sinodală a *Bibliei* din 1944, pentru care a tradus 24 de cărți din Vechiul Testament și toate cărțile Noului Testament. La Mănăstirea Neamț, pe care o transformase în stavropighie patriarhală, au apărut lucrări din Farrar: *Viața și operele Sfântului Apostol Pavel*, în trei părți, și *Viața lui Iisus*, în două volume (1944-1945), precum și *Istoria biblică* a lui Lopuhin, în șase volume (1944-1946), lucrare monumentală și de importanță fundamentală pentru exegeza biblică. În total, în această perioadă, a tradus și tipărit 15 cărți, cu peste 8.000 de pagini. A colaborat la revistele „Biserica Ortodoxă Română”, „Viitorul” - Iași, „Luminătorul” - Chișinău, „Mitropolia Moldovei” - Iași.

Îi plăcea ceremonialul bisericesc, cum văzuse în Kievul tinereții sale, unde slujbele se oficiau cu mare pompă. Ca arhiereu, ne spun biografii, se lăsa îmbrăcat în mijlocul bisericii de diaconi, care se mișcau în jurul lui într-un ritm dinainte învățat, în timp ce vlădica, într-o imobilitate imperială, ridica doar mâinile, din când în când, la nivele studiate, pentru ca ei să se plece, să îngenucheze sau să se ridice pe vârful picioarelor și să-i poată lega mânecutele sau așeza omoforul cel mare. Își confecționase mantii strălucitoare, mitre cu pietre prețioase, veșminte cu galon de fir aurit. Biserica trebuia să fie imaginea văzută a cerului celui nevăzut. Era totuși multă seriozitate în această pompă a slujbelor sale.

Era un povestitor încântător și un vorbitor bisericesc interesant și plăcut. În predici și în cuvântări trata subiectele într-un mod tineresc, proaspăt și captivant, împodobindu-și ideile cu mărgăritarele culese din textul *Evangheliei* și cu pilde legate de viața și înțelepciunea oamenilor. Stilul era pururea îngrijit și curgător, iar rostirea curat românească, pe înțelesul tuturor. Nu citea cuvântarea niciodată, vorbea liber, făcând astfel dovada agerimii minții sale.

Cunoștințele și amintirile sale erau o comoară. Dacă și-ar fi scris memoriile, ar fi fost o nebănuită bogăție de fapte și de chipuri și de un interes istoric deosebit. Din anii copilăriei sale și până la adânci bătrâneți, din Pipirigul Neamțului, de la Iași, Kiev, Galați, Huși, Chișinău și București, de la Lavra Pecerska și de la mănăstirile moldovene și basarabene, din tot locul pe unde a trecut și a lucrat, vlădica Nicodim a adunat, cu o memorie cuprinzătoare și fidelă, o mare zestre de amintiri, pe care le depăna cu un farmec ce părea a fi înăscut colțului de țară care l-a dat pe Ion Creangă.

Acest dar sporea și cu bunătatea sa rară. Prestigiul său patriarhal se îmbina cu o binevoiență prevenitoare, cu o afabilitate îndatoritoare, cu o înțelegere de inimă largă, care căuta dezlegare potrivită tuturor păsurilor și doleanțelor ce i se mărturiseau. Asculta cu răbdarea unui duhovnic și răspundea cu înțelepciunea și bunătatea unui părinte, iar dacă vreodată trebuia să certe, o făcea cu blândețe și cu cuvânt de folos și de învățătură.

În ultimii ani ai vieții, patriarhului Nicodim îi slăbiseră puterile, iar în august 1947, când se afla la Mănăstirea Neamț pentru odihnă, starea sănătății sale s-a înrăutățit, pe fondul unei suferințe mai vechi de inimă, încât, la 28 noiembrie, s-a întors la București. Revenindu-și întrucâtva după tratamentul medical care i s-a administrat, la 17 februarie 1948, o zi de iarnă geroasă, cu zăpadă și viscol, s-a încumetat să facă o vizită la mănăstirea Cernica, unde a contractat o congestie pulmonară. Cu toată îngrijirea atentă a medicilor, starea sănătății sale s-a agravat și, la 27 februarie 1948, a survenit decesul. Trecuse de 83 de ani.

A fost înmormântat cu tot ceremonialul convenit în Catedrala patriarhală, în partea dreaptă a pronaosului, lângă primul patriarh Miron Cristea.

A plecat din lumea aceasta cu mulțumirea de a-și fi dăruit Bisericii și Neamului, până la adânci bătrâneți și în cele din urmă clipe ale vieții sale, toate puterile de muncă și de jertfă cu care a fost înzestrat de Dumnezeu.

XIV
MELOS

Doxologie și înălțare spirituală

Prof. dr. Constantin CATRINA

In buchetul ce cărți dedicate muzicii românești de sorginte bizantină se înscrie, cu distincție și lucrarea semnată de dr. Constantin Secară, *Muzica bizantină - doxologie și înălțare spirituală* (București, Editura Muzicală, 2006, 311 pag.).

Abordând dintru început terminologia de muzică bizantină - cea mai înaltă expresie a teologiei harice, ortodoxe, dr. Constantin Secară își începe cartea cu un argument deloc favorabil pentru cei care trudesc în câmpul cercetărilor cu specific muzicologic. Luându-și ca susținător pe compozitorul Adrian Iorgulescu, Constantin Secară devine părtaș ideii că, „muzicologul român este văzut ca un subordonat al compozitorilor, desconsiderat și marginalizat chiar și atunci când este chemat să susțină cauzele muzicii contemporane”, prin analiza și ierarhizarea lucrărilor de gen, informarea și orientarea publicului, sprijinirea producției contemporane prin sugestii concrete, ipoteze de lucru, viziuni prospective (p. 6).

Pentru muzica bizantină Constantin Secară observă, de pildă, că în acest domeniu există încă un gol de informare și mai ales de stăpânire a unor cunoștințe *indispensabile pentru dialogul adecvat cu disciplinele teologice, lingvistice, muzicale, codicologice și paleografice*. De fapt cele sesizate de autorul acestei cărți se pot întâlni și în desfășurarea unor simpozioane locale sau de talie „internațională”: descrierile generale, lipsa de metodă, mai ales în direcția analizelor comparative, teoretizarea excesivă a domeniului, lipsa auditoriului etc., pot să producă multe semne de întrebare, mai ales pentru tinerii bizantinologi.

Cartea muzicologului bizantinolog Constantin Secară, *Muzica bizantină - doxologie și înălțare spirituală*, se derulează între parametrii a două capitole și anume: *Partea I (Trupuri)* și *Partea a II-a (Duhuri)*, în total 13 studii și articole bine rânduite. Un cuprins, evident, bogat și diversificat, cu multe trimiteri la unele aspecte teoretice și practice specifice domeniului. Consistente și deschizătoare de noi idei și puncte de vedere pertinente rămân studiile care se referă la: *Valorificarea manuscriselor muzicale de la Putna, între premise subiective și realități obiective*;

Tipologie a Irmoghionului în secolele XVII-XIX, cu reprezentare în manuscrisele din fondurile românești - autori și caracteristici; Particularități stilistice în opera muzicală originală a lui Anton Pann; Elemente stilistice și de formă prezente în Irmoghionul lui Petros Lamoadarios Peloponession. Evidențiem, de asemenea și studiul exhaustiv și bine elaborat (comentat) privind cele 43 de Manuscrise psaltice românești din secolul al XIX-lea aflate în fondul „George Breazul” din Biblioteca Uniunii Compozitorilor și Muzicologilor din România.

Cu partea a doua a lucrării se face un pas înainte privind modalitățile de valorificare a muzicii bizantine în creația vocal-simfonică românească ! Lumină lină a Nașterii Domnului, oglindită în Oratoriul de Crăciun de Paul Constantinescu precum și câteva din excelentele rezultate organizatorice și repertoriale obținute de grupurile psaltice de la Stavropoleos, Nectarie Protopsaltul de la Mănăstirea Radu Vodă și Formația Psalmodia.

Exemplele muzicale în transcriere suprapusă (op. 122-123, 128, 156-162, 217-219, 221-222; anexele de la pp. 263-280, notațiile comparative (*Câți în Hristos* de Evstatie Protopsaltul Putnei, p.126), bibliografia și indicele de nume asigură lectorului interesat un parcurs de studiu de bună calitate și de clară perspectivă.

Opusul domnului Constantin Secara, *Muzica bizantină - doxologie și înălțare spirituală* se particularizează și printr-un mănunchi de observații metodologice și de conținut, de idei roditoare cu trimitere la trecutul și prezentul muzicii de tradiție bizantină din Biserica Ortodoxă Română.

O carte, iată, de un real folos pentru tinerii și mai vârstnicii muzicieni, investitori de nădejde pentru acest tezaur al ortodoxie noastre: *Muzica bizantină*.

Muzica între artă și știință

Diacon Răzvan-Constantin ȘTEFAN

De fiecare dată când muzica este lăsată să vorbească, calea ei de împărtășire a mesajului transcende semnul, foaia de hârtie își pierde sensul iar liniștea devine acea pânză imaculată pe care ea își așterne imaginile. Bineînțeles, interpretul este cel ce conduce penelul sunetelor, dar imaginile muzicale care curg, vin din izvorul tuturor darurilor, care este de la Dumnezeu.

Atunci însă când trebuie ca noi să vorbim despre muzică, noțiunile par insuficiente ca să cuprindă tot ceea ce muzica poate oferi. Nu este deloc ușor să iei muzica „la bani mărunți”, cu atât mai puțin să și sintetizezi într-o lucrare aspectele diverse ale artei sunetelor. Într-adevăr, Arthur Schopenhauer spunea că „*Dacă am reuși să reproducem detaliat în noțiuni ceea ce exprimă muzica, am căpăta o deplină și suficientă explicare a lumii*”. Din acest motiv, muzica poate fi privită nu doar ca o artă sonoră dar și ca o știință exactă ce dispune de un vast arsenal de principii și legi. Astfel, conținutul ei poate fi structurat, analizat, trecut prin rigoarea criticii științifice, cuantificat ori valorificat interdisciplinar după modelul școlii antice care trata disciplinele de studiu în cadrul Quadriviumului. În acest context, Muzica era studiată în aria științelor exacte, fiind privită ca o matematică a sunetelor (Matematica) sau ca muzică a sferelor (Astronomia).

În contextul complexității abordării muzicii atât ca artă cât și ca știință, alcătuirea unui dicționar al muzicii asigură practic liantul între cele două coordonate.

Intuind acest fapt, reputatul profesor și dirijor al Corului Symbol, diaconul Jean Lupu a avut inițiativa realizării unei astfel de opere laborioase și împreună cu un colectiv de patru personalități consacrate în domeniul muzicii, au publicat un ***Dicționar Universal al Muzicii***. Dintre toți cei care s-au ostenit în realizarea acestui proiect, patru sunt și cadre didactice: diacon profesor Jean Lupu-dirijor al Corului Symbol, membru al UCIMR¹, autor de manuale școlare și al unei cărți „*Educarea auzului muzical dificil*”, București, 1988, coordonator al echipei de lucru pentru

1. Uniunea de Creație Interpretativă a Muzicienilor din România.

realizarea Dicționarului Universal de Muzică; Daniela Caraman-Fotea, membră a UCMR², autoare a 14 cărți publicate, fostă director la Casa de Discuri Electrecord, cunoscut muzicolog și realizator Radio-TV; Nicolae Racu - profesor și dirijor al Orchestrei Liceului de Muzică „Dinu Lipatti” din București; Arhidiaconul Gabriel Constantin-Oprea, lector universitar dr. la secția de Muzică religioasă a Universității Naționale de Muzică din București, dirijor al renumitului grup psaltic al Mănăstirii Stavropoleos din București; Eugen-Petre Sandu, lector universitar dr. la catedra de Folclor de la Universitatea Națională de Muzică din București, membru al UCMR.

Lucrarea se prezintă sub o formă grafică excelentă, desfășurându-se într-un total de 432 de pagini. Constituie un element deosebit de util faptul că are anexat și un CD care cuprinde și versiunea electronică a Dicționarului.

Conținutul dicționarului este structurat în două părți: termenii muzicali și indexul alfabetic al muzicienilor amintiți în acesta.

Termenii specifici fiecărui gen muzical sunt expuși în ordine alfabetică (de la A la Z). Noutatea de interes și calitatea deosebită a lucrării rezidă din abordarea în premieră a domeniilor muzicii religioase, folclorului dar și a celor din sfera celei de divertisment alături de cel al muzicii culte. Se evidențiază astfel explicarea bine argumentată a termenilor muzicali și actualizarea informațiilor prezentate pe fondul unei prezentări sintetice dar și interdisciplinare a materialului informațional. Cei cinci autori și-au structurat tratarea termenilor pornind de la specializarea lor: astfel Daniela Caraman-Fotea a tratat cu precădere termenii muzicali din domeniul muzicii de divertisment, Nicolae Racu a prezentat termenii ce aparțin cu precădere domeniului Muzicii culte, Gabriel-Constantin Oprea a abordat mai ales termenii muzicali din domeniul muzicii religioase, Eugen-Petre Sandu a tratat termenii din domeniul folclorului, iar Jean Lupu, în afară de inițierea și coordonarea proiectului, a tratat o serie de termeni muzicali din majoritatea domeniilor abordate. Merită a fi amintit aici și un detaliu tehnic: tratarea fiecărui termen muzical este însoțită de inițialele numelor autorului care a abordat respectivul termen (J.L., D.C.F., N.R., G.C.O., E.P.S.).

Este deosebit de important faptul că acest dicționar vine în întâmpinarea nu numai a publicului iubitor de muzică dar și a specialiștilor din domeniu și a celor ce sunt în formare. În primul rând, rolul acestui dicționar este acela de a clarifica înțelesul mai multor termeni muzicali care, fie au fost, poate, înțeleși greșit, ori, în parte, au fost chiar necunoscuți publicului larg iubitor de muzică. De exemplu, din domeniul muzicii religioase sunt clarificați o serie de termeni (antifonie, antologhion, muzică bisericească, muzică bizantină, cantilenă, chimvale, doxologie, ftoara, graduale, ipacoi, etc.)

Indexul alfabetic al muzicienilor, reprezentanți ai genurilor muzicale tratate în partea întâi, aduce elemente biografice din viața slujitorilor artei muzicii care sunt prezentate succint.

Se poate remarca tratarea sintetică dar și interdisciplinară a termenilor muzicali, în acest fel lucrarea atingându-și cu brio scopul propus de popularizare a muzicii, cu precădere în rândul tinerilor. De altfel, din poziția de cadru didactic, se poate simți cel mai frecvent necesitatea de a veni în întâmpinarea setei tot mai mari de cunoaștere a tinerilor elevi sau studenți din domeniul muzical sau din alte domenii, care își pun problema descifrării sensurilor diferiților termeni muzicali despre care aud vorbindu-se fie la curs, fie în cadrul manifestărilor muzicale, fie în cadrul emisiunilor Radio sau TV.

Așadar, acest demers constituie o veritabilă contribuție la culturalizarea prin muzică și la înnobilarea sufletelor tinerilor. Caracterizând fenomenul muzicii, George Enescu observa că aceasta „*oglindește toate misterioasele ondulații ale sufletului fără puțință de prefăcătorie*”. Afirmatia sa își găsește izvoarele chiar la Sfinții Părinți - Sfântul Diadoh al Foticeii arătând că interpretul exprimă prin cântare mișcările sufletului său. Astfel, dacă psalmodierea reprezintă roada Duhului, interpretul va fi pentru cei ce îl ascultă glas al rugăciunii, dar dacă psalmodierea sa vine din înrăurirea neputințelor sale sufletești, a unor patimi ce mocnesc în el sau a unor orgolii interioare nestăvilite, atunci cântarea sa este aprinsă de văpaia dulcetei lumesti și pentru a-i da glas, interpretul simte adeseori nevoia să-și silească firea spre o cântare pătimașă. Iată că participarea la fenomenul muzicii nu presupune doar capacitatea de interpretare ci și aceea de receptare, iar tinerii sunt încurajați printr-un asemenea demers la o însușire *in extenso* a artei sonore.

După cum mărturisea însuși prof. diac. Jean Lupu, cel care nu doar a coordonat acest proiect dar a avut și inițiativa realizării lui, utilitatea dicționarului este subsumată conceptului de „*știință muzicală popularizată*”. Chiar faptul că autorii sunt cadre didactice, vine să argumenteze că aceștia în calitate de „semănători” ai ogoarelor sufletești ale tinerilor și-au propus să cultive rod bogat, înmulțindu-și astfel talanții cu care au fost dăruți de Dumnezeu.

XV

„CARTE FRUMOASĂ,
CINSTE CŢI TE-A SCRIS...”

**Lansarea ediției jubiliare a *Liturghierului
lui Macarie - 1508* și acordarea titlului onorific
de Mitropolit *Ad Personam*
Înalt Preasfințitului Părinte Nifon,
Arhiepiscop al Târgoviștei**

Gheorghe VASILESCU

Orașul Târgoviște, vechea cetate de scaun a Țării Românești, a trăit joi, 10 iulie 2008, o dublă sărbătoare: lansarea ediției jubiliare a Liturghierului lui Macarie, prima carte tipărită pe teritoriul românesc (1508), cu prilejul aniversării a 500 de ani de la apariție, și acordarea de către Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a titlului onorific de Mitropolit ad personam Înalt Preasfințitului Nifon, Arhiepiscopul Târgoviștei.

Slujba Sfintei Liturghii a fost săvârșită în Catedrala arhiepiscopală din Târgoviște, cu hramul „Înălțarea Domnului”, în prezența unei numeroase asistențe - senatori, deputați, reprezentanți ai autorităților de stat centrale și locale, academicieni, profesori, preoți și credincioși - de către un impresionant sobor de ierarhi ai Sfântului Sinod, înconjurați de preoți și diaconi. Alături de Preafericitul Părinte Patriarh Daniel și Înalt Preasfințitul Arhiepiscop Nifon au făcut mai făcut parte din soborul ierarhilor slujitori: IPS *Teofan*, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, IPS *Laurențiu*, Mitropolitul Ardealului, IPS *Serafim*, Mitropolitul Ortodox Român al Germaniei, Europei Centrale și de Nord, IPS *Iosif*, Mitropolitul Ortodox Român al Europei Occidentale și Meridionale, IPS *Teodosie*, Arhiepiscopul Tomisului, IPS *Andrei*, Arhiepiscopul Alba Iuliei, PS *Epifanie*, Episcopul Buzăului, PS *Calinic*, Episcopul Argeșului și Muscelului, PS *Casian*, Episcopul Dunării de Jos, PS *Lucian*, Episcopul Caransebeșului, PS *Nicodim*, Episcopul Severinului și Strehaiiei, PS *Ioan*, Episcopul Covasnei și Harghitei, PS *Ambrozie*, Episcopul Giurgiului, PS *Sebastian*, Episcopul Slatinei, PS *Visarion*, Episcopul Tulcii, PS *Petroniu*, Episcopul Sălajului, PS *Daniil*, Episcop-Loctiitor (Adminstrator) al Episcopiei Daciei Felix (Serbia), PS *Macarie*, Episcopul Ortodox Român al Europei de Nord și PS *Ioachim Băcăoanul*, Arhiereu-vicear al Episcopiei Romanului.

Acordarea titlului de Mitropolit *ad personam* IPS Arhiepiscop Nifon al Târgoviștei

După Sfânta Liturghie, Preasfințitul Vincentiu Ploieșteanul, Episcop-vicar patriarhal, Secretarul Sfântului Sinod, a dat citire *Gramatei* patriarhale de acordare a titlului de *Mitropolit ad personam* IPS Arhiepiscop Nifon al Târgoviștei, prin care se arată că Biserica, luând aminte facerile de bine, nu trece cu vederea multele și îndelungatele stăruințe ale unora dintre cei care slujesc cu dăruire altarul și aproapele: „În lumina întemeierilor canonice înscrise în articolul 7, aliniatul 3 din Statutul de Organizare și Funcționare a Bisericii Ortodoxe Române, care prevede că ierarhii eparhioți din unele scaune chiriarhale, cu trecut istoric recunoscut și cu importanță pastoral-misionară, administrativă și cultural-națională, care s-au distins printr-o slujire chiriarhală deosebită și îndelungată a Bisericii, la propunerea Patriarhului, făcută în consultare cu Sinodul Permanent, pot primi, cu aprobarea Sfântului Sinod, ranguri cu titlu personal, de mitropolit onorific, cei dintre arhiepiscopi, și de arhiepiscop onorific, cei dintre episcopi. Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, prin hotărârea 1673 din 6 martie 2007, a decis acordarea rangului cu titlu personal, de Mitropolit onorific, Înalț Preasfințitului Nifon, Arhiepiscopul Târgoviștei”.

La baza acestei hotărâri au stat, după cum se spune în *Gramată*, „atât importanța pastoral-misionară, administrativă și culturală a Arhiepiscopiei Târgoviștei, cât și vechimea scaunului Mitropoliei Țării Românești, care a funcționat în perioada 1517-1668, în cetatea Târgoviștei, vatră de cultură și spiritualitate românească, unde au păstorit vrednici și luminați ierarhi cărturari și unde au poposit vremelnici Întâistătători ai Patriarhiei Ecumenice, Patriarhiei Alexandriei și Patriarhiei Antiohiei, iar apoi, vrednicia personală a Înalț Preasfinției Sale, dovedită prin îndelungata activitate pastoral-liturgică, cultural-misionară, social-filantropică și administrativă, precum și bogata experiență dobândită în dialogurile cu instituțiile creștine, interne și internaționale, în slujirea Ortodoxiei românești”.

După citire, *Gramata* patriarhală i-a fost înmănată Înalț Preasfințitului Nifon de Preafericitul Părinte Patriarh **Daniel**, împreună cu camilafca cu cruce, însemn al rangului de Mitropolit.

În continuare, Înalț Preasfințitului Mitropolit Nifon, Arhiepiscopul Târgoviștei, i-au fost prezentate mesaje de felicitare de domnul consilier prezidențial *Bogdan Tătaru-Cazaban*, din partea președintelui României, domnul *Traian Băsescu*, și de domnul consilier guvernamental *Adrian Lemeni*, din partea primului-ministru al României, domnul *Călin Popescu-Tăriceanu*.

Cuvântul IPS Mitropolit Nifon, Arhiepiscopul Târgoviștei

„Este o mare bucurie pentru noi toți și pentru mine, Preafericirea Voastră, să vă întâmpinăm aici, în vechea catedrală a Țării Românești, în catedrala întemeiată de Binecredinciosul Voievod Neogoe Basarab, unde au slujit mitropolii Țării Românești aproape 200 de ani. Pășind în interiorul acestui dumnezeiesc locaș și

parcă auzind cuvântul predicii lor, ne aducem aminte de toți acei luminați slujitori ai lui Dumnezeu și fideli susținători ai neamului românesc, care au ridicat aici marea catedrală a spiritului românesc la începutul secolului al XVI-lea.

Târgoviștea este un loc încărcat de istorie, unde fiecare piatră dă mărturie de istoria și de spiritualitatea acestor meleaguri. Este perioada în care ctitorii acestei catedrale, despre care Paul de Alep spunea în 1653 că nu-și are pereche în toată țara, au fost martori la toate slujbele de Liturghie ce s-au oficiat aici pentru Târgoviște și pentru tot neamul românesc de către mitropoliții țării. Aceleași ziduri, chiar dacă au fost reclădite de arhitectul Lecomte de Nouy și repictate de ilustrul pictor Dimitrie Belizarie și resfințite de primul patriarh al României, Miron Cristea, în 1933, vă sunt astăzi pentru o clipă gazdă, Preafericirea Voastră, la prima vizită pe care o faceți în demnitatea patriarhală în vechea cetate de scaun a Țării Românești.

Prin proclamarea de Preafericirea Voastră a acestui an drept *Anul jubiliar al Sfintei Scripturi și al Sfintei Liturghii*, când se împlinesc 320 de ani de la tipărirea în limba română a *Bibliei lui Șerban Cantacuzino*, înțelegem cu toții, ierarhi, cler și credincioși, că promovarea spiritualității ortodoxe, ca și aducerea aminte de marile evenimente care au marcat decisiv istoria noastră națională, este o datorie de conștiință bisericească, culturală și de iubire de neam și de țară.

Acest an binecuvântat de Dumnezeu este și pentru eparhia noastră, a Târgoviștei, un an cu adânci implicații duhovnicești și de nuanță istorică, culturală și națională. Aniversarea a 500 de ani de la tipărirea la Târgoviște a *Liturghierului lui Macarie*, prima carte tipărită pe teritoriul țării noastre, pe care noi am tipărit-o într-o ediție jubiliară și pe care vă rugăm, Preafericirea Voastră, în câteva momente, să o arătați, să o proclamați și să o lansați în această ediție jubiliară.

Apoi, împlinirea unei jumătăți de mileniu de la trecerea la cele veșnice și nepieritare a Sfântului Ierarh Nifon, Patriarhul Constantinopolului și Întâistătătorul Bisericii din Țara Românească. Vie și sfântă este în sufletul târgoviștenilor imaginea Sfântului Ierarh Nifon, cel care, acum mai bine de jumătate de mileniu, a tocmnit moravurile vremii pe pravila Sfinților Părinți în Țara Românească. Personalitate teologică și culturală marcantă a veacului, care a strălucit nu numai ca un om al realităților vremii lui, ci și ca un om al curajului și o mare personalitate simbolică, un ierarh identificat cu Biserica lui Hristos. Sfântul Ierarh Nifon, patriarh și mitropolit, este înaintașul Preafericirii Voastre pe tronul Întâistătătorilor Bisericii românilor, ca patriarh, dar și înaintaș al ierarhilor de la Târgoviște, ca unul care a păstorit poporul lui Dumnezeu de aici, din vechea cetate de scaun a celor 33 de voievozi munteni, puternică personalitate simbolică, punte de legătură dintre local și național.

Nu se poate vorbi de Sfântul Ierarh Nifon fără a aduce aminte de ucenicul său spiritual, de Bincredinciosul Voievod Neagoe Basarab, apărător și susținător al culturii și civilizației ortodoxe a timpului său. Ilustru cărturar, subtil diplomat, filosof, gânditor, reformator și ctitor, Neagoe Basarab este un simbol al epocii sale,

care a întemeiat definitiv, în conștiința întregii lumi creștine, ideea că românii continuă tradiția marelui imperiu ortodox și că aici este refugiul și centrul rezistenței creștine. Nimeni altul nu a reușit mai bine decât Neagoe să reprezinte cu atâta strălucire ideea noului basileu de la Târgoviște. Imitatorii lui vor fi peste mai bine de un veac, Matei Basarab și Vasile Lupu, iar mai presus de toți Constantin Brâncoveanu. Evlaviosul domn a demonstrat că nu este de ajuns doar să rememorezi trecutul, ci pe baza lui să construiești neîncetat viitorul. Cinstim în mod solemn pe evlaviosului voievod Neagoe Basarab, ucenicul spiritual al Sfântului Ierarh Nifon, pe care Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române l-a așezat în sinaxarul său, recunoscându-i sfințenia și osârdia în lucrarea de edificare a unei civilizații creștine ortodoxe, chiar în ședința de ieri a Sfântului Sinod, 9 iulie, anul curent, de sub președinția Preafericitului Părinte Patriarh Daniel. Demersurile necesare canonizării acestui monarh bizantin, cum este numit de marii noștri istorici, au fost făcute împreună cu Preasfințitul Calinic, episcopul Argeșului și Muscelului, căruia trebuie să-i mărturisesc că Neagoe Basarab a iubit foarte mult Curtea de Argeș, unde a înălțat cu ajutorul Meșterului Manole frumosul lăcaș de cult, îngrijindu-se de bunul mers al lucrărilor de construcție de aici, din scaunul voievodal de la Târgoviște.

Preafericirea Voastră,

Momentul central al evenimentelor de astăzi este legat de lansarea de către Preafericirea Voastră, și vă rugăm să faceți acest lucru, a ediției jubiliare a *Liturghierului lui Macarie*, prima carte tipărită pe teritoriul țării noastre și prima carte de cult în limba slavonă, cu ocazia împlinirii a 500 de ani de la acest moment fondator al culturii scrise românești.

Această restituire spirituală înscrie Târgoviștea în rândul marilor centre tipografice ale lumii, dar arată, în primul rând, că tiparul, ca de altfel orice mijloc de comunicație socială, își dobândește adevărata lui vocație când este pus în slujba răspândirii cuvântului lui Dumnezeu. Importanța lui Macarie pentru națiunea română este imensă, deoarece prin opera sa tipografică a pregătit de fapt cadrul pentru activitatea Diaconului Coresi, marele voievod al cărții românești și înaintemergător al voievodului Mihai Viteazul, primul unificator al românilor, al cărui cap odihnește la mănăstirea Dealu, de aici, de lângă Târgoviște. Înainte de a fi uniți prin teritoriu și administrație, românii au fost uniți de aceeași limbă, credință și cultură.

Toate aceste rememorări de mai sus nu fac decât să evidențieze mai bine că Biserica în general și Biserica Ortodoxă Română în special este în mod real promotora culturii, susținătoarea civilizației umane și catalizatoare a energiilor binefăcătoare ale națiunii. Și pentru că astăzi suntem martorii lansării *Liturghierului lui Macarie*, îmi revine sarcina de a mulțumi Academiei Române și Bibliotecii Academiei, celor implicați direct în această lucrare de pregătire pentru tipar a originalului macarian, domnului academician Gheorghe Mihăilă, domnului academician Dan Horia Mazilu, directorul Bibliotecii Academiei Române, domnului profesor

Mircea Dumitrescu și doamnei Gabriela Dumitrescu, cât și colaboratorilor noștri de la Centrul eparhial și de la Facultatea de Teologie a Universității „Valahia” din Târgoviște pentru eforturile depuse spre cinstirea acestui important eveniment spiritual, cultural și național.

Vă mulțumesc, Preafericirea Voastră, pentru faptul că ați sprijinit, încurajat și binecuvântat eforturile noastre ca această ediție jubiliară a *Liturghierului lui Macarie* să fie cinstită în locul în care a și apărut. Aș dori acum, când încheiem aceste evenimente glorioase al istoriei noastre naționale legate de Târgoviște, să consider acordarea rangului de mitropolit smereniei mele la propunerea binevoitoare și generoasă a Preafericirii Voastre și prin hotărârea Sfântului Sinod din 7 martie, anul curent, ca un omagiu adus Târgoviștei, vechiului scaun mitropolitan de aici și numai după aceea modestei mele slujiri datorate Ortodoxiei universale și neamului românesc. Acest titlu este un omagiu adus marilor fapte ale culturii naționale și bisericești de la Târgoviște, încununând destinul de excepție al acestor locuri.

Mulțumindu-vă pentru încrederea pe care ne-o acordați, dar și pentru prezența Preafericirii Voastre aici, mă încredințez Maicii Domnului și Sfântului Ierarh Nifon, ca adevăratul ocrotitor al Arhiepiscopiei Târgoviștei, dar și ajutorului, susținerii și sprijinului dumneavoastră, al tuturor, preoți și credincioși și toți care sunteți astăzi prezenți aici.

Preafericirea Voastră, vă rugăm să primiți ca un omagiu adus direct Preafericirii Voastre această ediție a *Liturghierului lui Macarie*, care este într-un fel identică cu originalul”.

Lansarea ediției jubiliare a Liturghierului lui Macarie

Întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Române a lansat ediția jubiliară a *Liturghierului lui Macarie*, care a apărut, atât în varianta reprint - adică lucrare realizată pe hârtie fabricată manual, în legătură de piele, în aceeași tehnică ca și originalul -, cât și în varianta academică, însoțită de traducere (prima de până acum) și de studii științifice, care situează în contextul epocii de atunci această lucrare misionară.

Totodată, Preafericitul Părinte Patriarh a prezentat alte două lucrări tipărite cu acest prilej, una cu argumentele pentru canonizarea Sfântului Voievod Neagoe Basarab, domnitorul Țării Românești, și alta cu viața și acatistul Sfântului Ierarh Nifon II, Patriarhul Constantinopolului și Mitropolitul Țării Românești. Ultima carte prezentată de Părintele Patriarh a fost *Biserici și mănăstiri, ctitorii voievodale și monumente istorice din Arhiepiscopia Târgoviștei*, scrisă și în engleză.

În continuare, Preafericitul Patriarh Daniel I-a felicitat pe Înalt Preasfințitul Nifon pentru primirea rangului onorific de *Mitropolit ad personam* și pe ostenitorii de la Centrul eparhial care s-au străduit să pregătească aniversarea a 500 de ani de la tipărirea la Târgoviște a *Liturghierului lui Macarie*, prima carte tipărită pe teritoriul românesc, sărbătorire ce are loc în contextul în care anul 2008 a fost declarat *Anul Sfintei Scripturi și al Sfintei Liturghii*.

Cuvântul Preafericitului Părinte Patriarh Daniel

„Înalt Preasfințiile și Preasfințiile Voastre,
 Stimați reprezentanți ai Domnului Președinte al României și ai Domnului
 prim-ministru al României,
 Stimate autorități centrale și locale, în special stimați membri ai Parlamentului
 României,
 Preacucernici și Preacuvioși Părinți,
 Preacuvioase Maici,
 Iubiți credincioși și credincioase,

Deși este o zi de lucru, astăzi este, în același timp, o zi de sărbătoare. În primul rând este o sărbătoare pentru că noi am săvârșit Sfânta Liturghie în ziua în care am vorbit despre primul **Liturghier** tipărit la Târgoviște, care este, totodată, și prima carte tipărită pe teritoriul țării noastre.

Este o zi de sărbătoare și pentru că Înalt Preasfințitul Arhiepiscop Nifon al Târgoviștei a primit rangul de mitropolit onorific, ca urmare a faptului că Biserica știe să prețuiască pe cei care o slujesc cu dragoste, cu pricepere și cu multă dăruire de sine, cu multă jertfelnicie. Am oferit acest rang de mitropolit onorific Înalt Preasfințitului Arhiepiscop al Târgoviștei, așa după cum s-a spus, atât pentru calitățile sale personale, cât și pentru demnitatea acestui oraș, fostă capitală a Țării Românești. Dar în mod deosebit trebuie să mărturisim că Înalt Preasfințitul Mitropolit Nifon se distinge în primul rând printr-o dragoste deosebită pentru Sfânta Liturghie. A fost cântăreț bisericesc multă vreme, iar acum, ca liturg, slujește nu numai frumos, dar și corect, și din punct de vedere al disciplinei liturgice este desăvârșit ascultător față de învățătura Sfinților Părinți, transmisă nouă ca pe o tradiție vie și mântuitoare și sfințitoare.

Pe lângă această calitate de slujitor râvnitor, priceput, talentat și elegant al Sfintei Liturghii și al slujbelor noastre bisericești, Înalt Preasfințitul Mitropolit Nifon este și un arhipăstor harnic, dinamic, care a păstrat tradiția, dar a adus înnoiri în ce privește mijloacele de pastorație și, în același timp, antrenarea clerului și credincioșilor la o lucrare sfântă a Bisericii noastre, dublată de o lucrare socială, culturală și filantropică, știind să coopereze cu autoritățile locale, regionale și centrale, spre binele acestei eparhii și acestui oraș și spre binele acestei regiuni.

În al treilea rând, Înalt Preasfințitul Mitropolit Nifon este un înțelept reprezentant al Bisericii noastre Ortodoxe în străinătate, atât în relațiile cu organismele internaționale creștine, amintite în **Actul patriarhal** de acordare a titlului onorific de mitropolit, cât și în relațiile noastre cu instituțiile europene, dar și în relațiile noastre cu alte Biserici, cu Bisericile Ortodoxe surori, cu Biserica Romano-Catolică și cu alte Biserici occidentale. A studiat în Occident, a învățat echilibrul în dialogul cu alții, respectul reciproc și, în același timp, afirmarea cu înțelepciune, cu inteligență, nu cu violență, a valorilor eterne ale Ortodoxiei.

Avem mare nevoie de oameni de echilibru, atunci când dialogăm cu alții, avem mare nevoie să arătăm că adevărul credinței este un adevăr al Evangheliei iubirii lui Hristos pentru lume. Și din acest punct de vedere este important să prețuim pe acei ierarhi și slujitori ai Bisericii care au înțelepciunea Sfinților Părinți, făcători de pace și, în același timp, înțelepciunea misionarilor care propun Ortodoxia, nu o impun. Biserica nu are voie să impună ceva, ea propune, pentru că respectă libertatea de a primi sau a respinge Evanghelia. Crucea lui Hristos este respectul libertății lui Hristos și față de cei ce L-au respins și L-au răstignit, dar Și-a respectat și propria Sa libertate de a învia din morți și de a birui păcatul și moartea.

Deci, din acest punct de vedere, este foarte justificat titlul de mitropolit onorific care prețuiește, deodată, persoana, dar și locul unde slujește persoana respectivă, adică această cetate a Târgoviștei, capitală politică în trecut și capitală duhovnicească și culturală în prezent a acestei părți a României.

*Prima carte tipărită pe teritoriul României a fost un **Liturghier**. Este o simplă întâmplare ? Nu, a fost o necesitate misionară, pentru că nu se poate săvârși Liturgia fără Liturghier. Și fără Evanghelie, dar, în primul rând, preotul trebuie să aibă Liturghierul în față când săvârșește Liturgia, chiar de-ar ști pe de rost Liturgia. Pentru că nu este o carte personală, ci este o carte în care se exprimă lucrarea întregului popor credincios în fața lui Dumnezeu și lucrarea lui Dumnezeu pentru popor. Aceasta arată că suntem un popor liturgic și atât de liturgic am devenit noi de-a lungul timpului încât viziunea noastră despre istorie este una liturgică, asemenea celei din Cartea Apocalipsei. Istoria este văzută în Noul Testament ca locul unde oamenii primesc pe Dumnezeu sau Îl refuză, adoră pe adevăratul Dumnezeu sau se închină la idoli. Și, deci, Noul Testament are o viziune liturgică despre istorie. Poporul român, de asemenea, are o viziune liturgică asupra istoriei. Vede istoria în lumina jertfei și învierii lui Hristos. De aceea, este popor purtător de cruce și de speranța învierii.*

*Cuvântul Liturghie în limba greacă este un cuvânt format din alte două cuvinte: **laos**, care însemnează **popor** și **ergon**, care însemnează **lucrare**. Deci, Liturgia însemnează lucrarea poporului credincios pentru a preamări pe Dumnezeu, dar însemnează, totodată, și lucrarea lui Dumnezeu pentru poporul credincios. Înainte de începerea Liturghiei diaconul zice: „Vremea este să facem Domnului”, dar același verset dintr-un psalm se poate zice: „Vremea este ca Domnul să facă, ca Domnul să acționeze pentru noi”. Deci, e posibilă o dublă traducere, ceea ce însemnează un dublu conținut duhovnicesc al Sfintei Liturghii și anume lucrarea poporului pentru preamărirea lui Dumnezeu și lucrarea lui Dumnezeu pentru sfințirea poporului. De aceea, la sfârșitul Liturghiei se spune. „Tu ești sfințirea noastră”.*

Deci rostul Liturghiei este sfințirea poporului dreptcredincios de către Dumnezeu, Care este prezent în timpul Sfintei Liturghii. Săvârșitorul principal în timpul Sfintei Liturghii este Însuși Domnul nostru Iisus Hristos. De aceea, noi putem rezuma conținutul duhovnicesc al Liturghiei spunând că Sfânta Liturghie este Hristos în mijlocul nostru, nu numai după prefacerea Darurilor, când obținem Trupul și

Sângele Domnului ca izvor al mântuirii noastre, ci întreaga Sfântă Liturghie, de la început până la sfârșit, este Hristos prezent în mijlocul nostru, după cum a făgădui: „Unde sunt doi sau trei adunați în numele Meu, acolo sunt și Eu în mijlocul lor” (Mat. 18, 20). Deci, Hristos este în mijlocul nostru, Hristos este prezent între noi tainic, nevăzut. Și această prezență a lui Hristos, nevăzută, dar reală, în timpul rugăciunilor din Sfânta Liturghie este simbolizată de către preotul sau mai ales de episcopul care prezidează Sfânta Liturghie. Și prezența aceasta se intensifică prin împărtășirea cu Trupul și Sângele Domnului, forma cea mai înaltă și cea mai intensă a prezenței Lui, care nu mai este în mijlocul nostru, ci în interiorul nostru, după împărtășire. Deci, Sfânta Liturghie este cea mai mare și mai sfântă lucrare a Bisericii: lucrarea poporului pentru Dumnezeu și lucrarea lui Dumnezeu pentru popor.

În al doilea rând, Sfânta Liturghie este cea mai intimă legătură a lui Hristos cu Biserica Sa, cea mai profundă comunicare și comuniune dintre Hristos, Capul Bisericii, Arhiereul cel veșnic, și Biserica Sa, care este Trupul Său tainic. Mântuitorul Hristos, în Evanghelia după Sfântul Apostol și Evanghelist Ioan, spune: „Cel ce mănâncă trupul Meu și bea sângele Meu are viață veșnică, și Eu îl voi învia în ziua cea de apoi” (Ioan 6, 54). De aceea, când ne împărtășim în Sfânta și Dumnezeiasca Liturghie cu Trupul și Sângele Domnului ni se spune că ne împărtășim pentru iertarea păcatelor și viața de veci, iar strana cântă în timpul împărtășirii credincioșilor: „Cu Trupul lui Hristos vă împărtășiți, iar din izvorul cel fără de moarte gustați”. Și atât de mare este unirea lui Hristos cu Biserica Sa și a Bisericii Sale cu Hristos încât viața lui Hristos devine viața noastră, iar noi, „toată viața noastră lui Hristos-Dumnezeu să o dăm”, suntem chemați de Sfânta Liturghie. Nu e un simplu ritual, un simplu obicei, este însăși viața Bisericii în legătura Sa cu Hristos, care a spus: „Și iată Eu cu voi sunt în toate zilele, până la sfârșitul veacului” (Mt. 28, 20). Sfânta Liturghie confirmă, deci, prezența iubitoare, sfințitoare și mântuitoare a lui Hristos în viața Bisericii. Hristos este prin harul Său prezent în toată lumea, dar în modul cel mai intens și cel mai intim este în Sfânta și Dumnezeiasca Liturghie, care este taina lui Hristos și taina Bisericii Sale nedespărțită de Hristos.

*Sfântul Ioan Gură de Aur de la care avem o Liturghie, numită **Liturghia Sfântului Ioan Gură de Aur**, a spus că între Hristos, Capul Bisericii și Biserica, Trupul lui Hristos, nu poate fi despărțire, căci, după cum atunci când i se taie capul cuiva moare și capul și trupul, tot așa Hristos moare fără Biserica și Biserica moare fără Hristos, pentru că rostul întrupării lui Hristos în lume a fost instituirea Bisericii în El și constituirea Bisericii prin Duhul Sfânt, pe care-L trimite împreună cu Tatăl. Așadar, noi nu cunoaștem pe Hristos singur, ci pe Hristos întreg, Hristos total, cum s-a spus în Teologie, capul și membrele, adică El și Biserica Sa nedespărțită de El.*

Sfânta Liturghie este biserica lui Hristos în forma ei cea mai intimă, cea mai sfințitoare și cea mai folositoare, aducătoare de iertare de păcate și de viață veșnică. Și pentru că Sfânta Liturghie este cea mai profundă și intimă unire sau legătură

cu Hristos, ea este izvor de iertare a păcatelor, izvor de pace, după cum se spune «pace tuturor» - pacea lui Hristos ne vine nouă prin Sfânta Liturghie - și izvor de viață veșnică. De aici învățăm să trăim veșnic. Din punct de vedere ortodox, viața veșnică nu este, cum în mod greșit se crede, viața de după mormânt, ci viața cu Dumnezeu Cel veșnic viu, care începe din Botez și se intensifică prin Sfintele Taine și în special prin Sfânta Euharistie din Sfânta Liturghie, care este izvor de viață veșnică: „Cu Trupul lui Hristos vă împărtășiți și din izvorul cel fără de moarte gustați”. Deci, Trupul lui Hristos când îl primim nu ne împărtășim doar cu ceva. Noi primim ceva, Trupul lui Hristos, dar ne împărtășim cu cineva, cu Persoana lui Hristos. De aceea, El a spus: „Cel ce mănâncă trupul Meu și bea sângele Meu rămâne întru Mine” (Ioan 6, 56), adică în Persoana Lui.

El este, deci, izvorul vieții veșnice. De aceea, oamenii care se împărtășesc mai des, după ce se pocăiesc sincer, și trăiesc poruncile Mântuitorului Iisus Hristos, nu mai au teamă de moarte. Ne uităm la părinții înduhovniciți, rugători, postitori și primitori ai Sfintei Euharistii, ne uităm la credincioșii noștri, la bunicii și la bunicile noastre, care o viață întreagă au mers la Liturghie în duminici și sărbători, au ținut posturile, s-au spovedit și împărtășit, s-au împăcat cu Dumnezeu și cu semenii și cu ei înșiși, către sfârșitul vieții nu sunt crispați, ci așteaptă moartea cu acel sfârșit creștinesc pe care-l cerem noi în rugăciuni în timpul Sfintei Liturghii: „fără durere, neînfruntat, în pace și răspuns bun la înfricoșătoarea judecată a lui Hristos”.

Sunt unii credincioși la țară, iubitori de Hristos și primitori de Euharistie care-și pregătesc cu ani înainte sicriul. Unul și-a pregătit sicriul și a mai trăit 15 ani, timp în care sicriul s-a stricat, a ținut grăunțe în el, și a făcut altul nou. El s-a pregătit, dar moartea n-a venit când credea el, ci l-a mai lăsat să fie pildă de om purtător de Hristos, prin Euharistie, pentru ceilalți, s-a făcut, adică, lumânare de înviere înainte de moarte. Aceasta este Sfânta Liturghie care ne dăruiește arvuna vieții veșnice încă din lumea aceasta. În Occident există o teamă mare de moarte și oamenii nu vor să gândească la ea, să-și pregătească din timp sicriul. Fug de moarte. Închid ochii și cred că scapă de ea, pentru că a slăbit credința în Hristos și legătura cu El, ca izvor al vieții și al vieții veșnice. Iar morții, ca să nu arate hidos, sunt machiați. Dacă n-au avut lumină în suflet în timpul vieții nu pot să aibă nici în ceasul morții. Sfânta Liturghie ne sfințește, ne umanizează și ne ajută să biruim teama de moarte, pentru că suntem uniți cu Hristos, Împăratul cel fără de moarte, biruitorul morții și al iadului.

În al patrulea rând, Sfânta și dumnezeiasca Liturghie este izvor de cultură. Primele cărți tipărite la români s-au făcut în tinda Bisericii, artele și toată cultura noastră au izvorât din cult. Izvorul culturii românești este cultul ortodox. Cultul însemnează cultivarea relației noastre cu Dumnezeu Creatorul, iar cultura înseamnă cultivarea relației noastre cu lumea, creația lui Dumnezeu. Și când noi mulțumim Creatorului pentru creație o facem pentru că suntem ființe inteligente și euharistice, adică recunoscătoare, cuvântul **Euharistie** însemnând **recunoștință**.

Când arătăm recunoștință față de Dumnezeu, față de faptul că ne-a adus la existență, că noi folosim aerul Lui, apa Lui și soarele Lui, create de El, nu de noi, atunci suntem oameni care creștem în cultura relației noastre cu Dumnezeu Creatorul și sfințim creația Lui, continuând creația Lui, împreună cu El. De aceea, se spune în popor că omul sfințește locul. Sfințește locul dacă se sfințește, mai întâi, pe sine în relație cu Cel Unul Sfânt, cu Dumnezeu.

Deci, Liturghierul a fost izvorul culturii românești, cultura sufletului, căci sufletul culturii este cultura sufletului. Din iubirea multă față de Hristos s-a dezvoltat sentimentul artistic față de Hristos, care ne iartă păcatele, ne binecuvintează copiii, ne binecuvintează casele, ne sfințește toată viața. Femeia păcătoasă, pentru că a primit iertare de la Hristos, i-a oferit mirul de mare preț dintr-un vas de alabastru, și când Iuda Iscarioteanul, preocupat de bani mulți, s-a fățarnicit și a zis: „S-au cheltuit prea mulți bani cu acest mir de mare preț, era bine să-i fi dat săracilor”. Mântuitorul a zis: „Pe săraci totdeauna îi aveți cu voi și oricând voți puteți să le faceți bine, dar pe Mine nu Mă aveți totdeauna” (Marcu 14, 3-7). Din gestul femeii păcătoase, care cere iertare lui Hristos prin lacrimi și aduce mirul de mare preț la picioarele Lui, Biserica a învățat să aducă mir de mare preț la Sfânta Liturghie, prin veșminte frumoase, prin vase frumoase, prin broderie, prin miniatură, prin pictură, prin sculptură. Tot ceea ce vedem noi este expresia iubirii noastre față de Hristos, Care mai înainte ne-a iubit pe noi, S-a jertfit pentru noi, a biruit moartea, ca nouă să ne dăruiască viață veșnică.

Paralel cu această recunoștință față de Hristos, Cel iubitor de oameni, dezvoltăm și opera socială și filantropică. Mai întâi, Liturghia este izvor de cultură creștină și apoi este izvor de filantropie creștină. După ce ne-am înfrumusețat sufletele ascultând Evanghelia, privind icoanele sfinților, văzând veșmintele luminoase, ca simbol al luminii din Împărăția cerurilor, plini de frumusețe sufletească și de iubire din iubirea lui Hristos după împărtășanie, ajutăm pe cei săraci, pe cei flămânzi, pe cei goi. De aici învățăm că filantropia Bisericii s-a născut din Liturghie. La anul 150, Iustin Martirul și Filosoful, în apologia sa către împăratul Antonin Piosul a spus că noi când săvârșim Sfânta Jertfă aducem nu numai pâine și vin la biserică, ci și alimente și haine pentru săraci și pentru văduve. Prima formă de filantropie, de operă de caritate izvorăște din Liturghie. Atunci diaconii, cu binecuvântarea episcopului sau a preotului, ofereau ce s-a adus la biserică celor bolnavi, celor săraci. Astfel, agapa de după Liturghie, sau masa din casa de prăznuire din parohie sau din trapeza mănăstirii, constituie baza filantropiei creștine. Liturghia se manifesta în afara zidurilor bisericii, în afara locașului de cult, prin filantropie. Mai târziu, în secolul al IV-lea, Sfântul Vasile cel Mare a dat o formă organizată și sistematică acestei filantropii, născute din Liturghie, prin spitale, bolnițe, case pentru orfani, pentru săraci, pentru văduve, azile pentru bătrâni. Așa s-a dezvoltat, mai întâi, în Orient, filantropia din Liturghie și apoi s-a extins și în Occident.

Și, în sfârșit, Sfânta și Dumnezeiasca Liturghie - acum amintim numai câteva puncte esențiale, pentru că nu e timp, din legătura Liturghiei cu viața Bisericii și a societății - este izvor de continuitate românească. Niciodată nu s-a întrerupt Sfânta Liturghie pe teritoriul țării noastre, de la creștinarea noastră, de la Sfântul Apostol Andrei. Chiar dacă s-a săvârșit în peșteri, în munți, pe văi, în locuri ascunse, atunci când au năvălit popoarele migratoare, ea n-a încetat niciodată. Oricât am fost de persecutați de popoare străine sau de ideologii străine de spiritul nostru, Sfânta Jertfă Euharistică s-a continuat și ne-a dat putere jertfelnică de a fi credincioși lui Hristos. Așa cum scrie pe Arcul de triumf, că după secole de suferințe creștinește îndurate am ajuns la unitate națională, această expresie, creștinește îndurate, însemnează că am avut putere din puterea Sfintei Liturghii.

Și mai mult decât atât, pentru că avem aici și distinși reprezentanți ai culturii românești, ai Academiei Române, trebuie să amintim că la poporul român prima cronică sau letopiseț s-a născut din Liturghie, din pomelnicul mănăstirii Bistrița de Neamț, un pomelnic la care s-au mai adăugat câteva date la fiecare nume, când a trăit, când a domnit și ce lucruri mai deosebite a făcut. Pomelnicul este baza istoriografiei românești și continuitatea noastră românească vine din faptul că am pomenit pe martirii noștri, pe eroii noștri și pe strămoșii noștri din neam în neam și în timpul Sfintei Liturghii și după Liturghie, în parastas. În unele zone ale țării, mai ales în Oltenia, slujbele cele mai vii sunt cele de pomenire a morților, pentru că acolo este Liturghia exprimată în afecțiune, în dragoste, mai tare decât moartea pentru părinți, pentru frați, surori care au decedat, dar pe care îi așteptăm la întâlnirea Învierii celei de Obște. Și, deci, putem spune în „concluzia concluziilor” că Liturghia salvează România. Așa să ne ajute Dumnezeu! Amin”.

În încheiere, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a făcut un scurt popas la Mănăstirea Dealu, vizitând locul unde, în urmă cu 500 de ani, domnitorul Radu cel Mare a instalat tipografia în care ieromonahul Macarie a imprimat **Liturghierul slavon (1508)**, prima carte tipărită pe pământ românesc, urmat de un **Octoih (1510)** și un **Evangheliar (1512)**.

Prezenta Preafericitului Părinte Patriarh Daniel și a ierarhilor Sfântului Sinod la aniversarea a 500 de ani de la tipărirea **Liturghierului lui Macarie**, dar și la comemorarea **Sfântului Ierarh Nifon** și omagierea evlaviosului voievod Neagoe Basarab, a făcut ca evenimentul bisericesc și cultural de la Târgoviște să se constituie într-un adevărat omagiu adus înaintașilor noștri, care ne sunt pildă și îndemn pentru slujirea cu jertfelnicie a Bisericii și neamului.

Liturghierul lui Macarie, ediție jubiliară,

Editura Arhiepiscopiei Târgoviștei, 2008,

vol. I: 250 p., vol. II: 247 p.

Preot dr. Marian Robert PUIESCU

Anul 2008 reprezintă pentru Biserica Ortodoxă Română, în general, și pentru Arhiepiscopia Târgoviștei, în special, un an jubiliar în care se aniversează *500 de ani de la tipărirea la Târgoviște a Liturghierului lui Macarie, prima carte tipărită pe teritoriul țării noastre și prima ediție a acestei cărți de cult în limba slavonă*. De aceea, a fost retipărită în ediție jubiliară această capodoperă a spiritualității și a culturii noastre românești. Astfel că, ediția jubiliară a *Liturghierului* macarian se prezintă în două variante: una, în variantă *reprint*, într-un tiraj mai redus, pe hârtie de mână și în legătură din piele, în tehnica epocii lui Macarie, iar alta într-un tiraj mai mare, realizat la *Monitorul Oficial*, în condiții grafice de excepție (ambele prin grija dl. Prof. Univ. Dr. *Mircia Dumitrescu* de la Universitatea din București), prezentându-se cititorului într-o casetă care cuprinde două volume. Dacă primul cuprinde, în 250 de pagini, textul *facsimilat* al ieromonahului Macarie de la 1508, cel de al doilea volum cuprinde, în 247 de pagini: „*Prefața*” Înalt Preasfințitului Mitropolit NIFON, Arhiepiscopul Târgoviștei, *prima traducere* a textului macarian (realizată de Pr. Prof. Univ. Dr. Alexandru Stan de la Facultatea de Teologie Ortodoxă a Universității *Valahia* din Târgoviște), studiul domnului academician Gheorghe Mihăilă „*Epilogurile celor trei cărți tipărite de ieromonahul Macarie (1508 - 1512)*” și cel al domnului academician Dan Horia Mazilu „*Literatura română de expresie slavă*”, lucrări de profunzime filologică și de amplasare în epocă, dar și studiul liturgic al Pr. Lect. Univ. Dr. Marian Vâlcu: „*Liturghierul lui Macarie - 1508. Prima carte tipărită în Țările Române*”.

Este important de precizat că *Liturghierul* macarian reprezintă o formă rară a liturghierului slav, datorită prezenței *Învățăturii sfântului Vasile cel Mare pentru preoți*. De asemenea, unele rugăciuni prezente la sfârșitul cărții sunt foarte rare și se găsesc numai în textul slav al unui manuscris din secolul al XVI-lea.

Importanța lui Macarie pentru cultura și spiritualitatea noastră reiese cel mai bine din ceea ce spunea Înalt Preasfințitul Părinte Mitropolit NIFON în *Cuvântul înainte* al volumului de studii al ediției jubiliare: „*Macarie a fost creator de tradiție autohtonă, definind specificul tiparului chirilic la români în contextul întregului tipar chirilic din Europa secolului al XVI-lea*”. De aceea, ediția jubiliară a *Liturghierului* lui Macarie este pentru noi cei de astăzi atât un omagiu adus marelui călugăr-tipograf, dar și un act de restituire culturală, un omagiu adus trecutului glorios al națiunii noastre.

Neogoe Basarab - Domnitorul Țării Românești,

Editura Arhiepiscopiei Târgoviștei, 2008, 200 p.

A părută în anul în care s-au finalizat demersurile privind canonizarea evlaviosului voievod Neogoe Basarab, lucrarea prezintă în 200 de pagini, într-o grafică elegantă și într-o adevărată viziune academică, argumentele privind canonizarea acestui adevărat *prinț isihast*. Adresându-se deopotrivă atât minții, cât și inimii, lucrarea, elaborată de Pr. Prof. Univ. Dr. *Florin Șerbănescu*, Consilier Patriarhal, vine să întregască informațiile referitoare la cuviosul voievod, oferind omului de astăzi un model demn de urmat.

Format cu mare măiestrie de Sf. Ierarh Nifon, patriarhul Constantinopolului și Mitropolitul Țării Românești, Neogoe Basarab pornește o adevărată ofensivă culturală și religioasă antiotomană, conștient că rămăsese singurul fundament real al Creștinismului în Balcani, în acea epocă. Dar, pentru ca această luptă să înceapă, era necesar ca centrele culturale ortodoxe, adică mănăstirile, să fie susținute material. Meritul lui Neogoe este acela de a-și fi asumat acest rol, această primă etapă necesară în pregătirea unei apărări antiotomane, prin rezistență spirituală și culturală.

Rolul marelui voievod pentru istoria, cultura și spiritualitatea noastră creștină și românească este sintetizată cu acuratețe de Înalt Preasfințitul Părinte Mitropolit NIFON, Arhiepiscopul Târgoviștei, în *Cuvântul înainte* al acestui volum, atunci când spune: „*Neogoe a întemeiat definitiv, în conștiința întregii lumi creștine din imperiu, ideea că românii continuă tradiția împăraților creștine robite de turci și că aici este refugiul și centrul rezistenței tuturor. Opera lui Gavriil Protul ne dovedește că cei ce și-au asumat o vreme greaua sarcină, de protectori și ctitori, au fost românii. Nimeni nu a mai reușit ca Neogoe să reprezinte cu atâta strălucire ideea noului bazileu de la Târgoviște și Argeș. Imitatorii lui vor fi, peste mai bine de un veac, Matei Basarab și Vasile Lupu, iar mai presus de toți Constantin Brâncoveanu*”.

Viața și Acatistul Sfântului Ierarh Nifon,

Editura Asa Media, București, 2008, 52 p.

Arhiepiscopia Târgoviștei și Facultatea de Teologie Ortodoxă a Universității Valahia din Târgoviște au adus un omagiu special Sf. Ierarh Nifon, prin publicarea cărții “*Viața și Acatistul Sf. Ierarh Nifon*”. Apărută sub auspiciile a *500 de ani de la trecerea la Domnul a Sf. Ierarh Nifon, Patriarhul Constantinopolului și Mitropolitul Țării Românești*, în condiții grafice deosebite, la editura *Asa Media* din București, lucrarea prezintă cititorului, dar mai ales credinciosului, într-o înaltă ținută științifică, în 52 de pagini, viața și acatistul Sf. Ierarh Nifon, cel care a reorganizat Biserica munteană în tot ansamblul ei, „*tocmind moravurile vremii pe pravila Sfinților Părinți*” și având ca zi de pomenire 11 august.

Sfântul Ierarh Nifon, Patriarhul Constantinopolului, este indiscutabil o personalitate remarcabilă în istoria Bisericii Ortodoxe, în general și în istoria Bisericii Ortodoxe Române, în special. Lui îi revine, așadar, meritul de a fi organizat (sau cel puțin de a fi inițiat un amplu program de organizare), pe baze solide, viața bisericească din Țara Românească la începutul secolului al XVI-lea, inclusiv prin înființarea episcopiei Râmnicului și Buzăului, merite deosebite având în egală măsură, atât Radu cel Mare, cât și Neagoe Basarab.

Așa cum spunea Înalt Preasfințitul Părinte Mitropolit NIFON, Arhiepiscopul Târgoviștei, în *Cuvântul* său din Catedrala Arhiepiscopală din Târgoviște, din ziua de 10 iulie, cu ocazia ceremoniilor jubiliare legate de *aniversarea a 500 de ani de la tipărirea la Târgoviște a Liturghierului lui Macarie, prima carte tipărită pe teritoriul românesc și 500 de ani de la trecerea la Domnul a Sf. Ierarh Nifon, Patriarhul Constantinopolului și Mitropolitul Țării Românești*: “*Vie și sfântă este în sufletul târgoviștenilor imaginea Sfântului Ierarh Nifon, cel care acum mai bine de jumătate de mileniu „a tocmit moravurile vremii pe pravila Sfinților Părinți în Țara Românească”, personalitate teologică și culturală marcantă a veacului, care a strălucit nu doar ca un om al realităților vremii lui, ci și ca un om al curajului și o mare personalitate simbolică, un ierarh identificat cu Biserica lui Hristos.*”

Importanta experiență organizatorică a sfântului ierarh primită în timpul ocupării, în două rânduri, de scaunul patriarhal din Constantinopol, dar mai ales viața sa duhovnicească deosebită, pe care a dovedit-o prin asceză, smerenie, ascultare, rugăciune și dragoste către toți, l-au făcut cunoscut în toată creștinătatea răsăriteană, în Athos și, așa cum reiese din viața sfântului, pe pământ românesc, de aceea trebuie să îl cinstim, el fiind un exemplu frumos de smerenie care a strălucit în lume prin sfințenia vieții sale.

Albumul "Biserici și Mănăstiri Monumente istorice reprezentative"

Volum bilingv, în lb. română și engleză

Editura Media Grafic, București, 2008, 245 p.

Preot dr. Marian Robert PUIESCU

Lucrarea monumentală, apărută la inițiativa, cu binecuvântarea și sub îndrumarea Înalt Preasfințitului Mitropolit NIFON, Arhiepiscopul Târgoviștei, la editura *Media Grafic* din București, albumul *Biserici și Mănăstiri*, în ediție bilingvă, română și engleză, prezintă în excepționale condiții grafice, în 245 pagini, cele mai reprezentative monumente de artă și cultură bisericească din cuprinsul Arhiepiscopiei Târgoviștei, care se constituie într-o frumoasă mărturie a bogăției vieții spirituale și culturale din acest ținut plin de istorie, cultură, civilizație și trăire în adevăratul duh al Ortodoxiei.

Albumul prezintă catedrala arhiepiscopală, 6 mănăstiri și 8 biserici parohiale, unele dintre ele deja restaurate, iar altele în curs de restaurare, muzeul arhiepiscopal și lista celor 22 de mitropoliți ai Țării Românești. Esența mesajului acestei lucrări reiese încă din *Prefața* Înalt Preasfințitului Mitropolit NIFON, care-l consideră a fi: "*o închinare adusă lui Dumnezeu și înaintașilor noștri și totodată este un act de cinstire a atâtor generații de creștini care de-a lungul timpului au susținut aceste minunate opere de credință și de artă. În același timp, conștienți că nu putem ascunde lumina și frumosul "sub obroc", dorim să facem cunoscută frumusețea acestui spațiu binecuvântat de Dumnezeu*".

Frumos dar oferit tuturor iubitorilor de frumos, albumul de artă bisericească *Biserici și Mănăstiri*, în limbile română și engleză, ne dăruiește o puternică mărturie despre iubirea de frumos și credința creștinilor dâmbovițeni.

Grila de programe

09.00-10.30	Sfânta Liturghie - transmisiune directă
10.30-10.35	Pașii Pelerinului (clip cu imagini de la locuri de pelerinaj)
10.35-10.45	Pagini de istorie (documentar) (R)
10.45-10.50	Sinaxar - Sfinții zilei - Cartea Vieții (Evanghelia zilei)
10.50-10.55	Filocalia (lectură filocalică, pilde, poezie)
10.55-11.00	Omul de lângă tine (sondaj de opinie)
11.00-11.45	Biblia în istorie (dezbateri pe texte și teme scripturistice) (R)
11.45-11.50	Artă sacră (clip cu opere de artă bisericească)
11.50-12.00	Calea credinței (cateheză vizuală)
12.00-12.45	Convorbirile TRINITAS (dezbateri pe teme de cultură teologică) (R)
12.45-12.50	Pașii Pelerinului (clip cu imagini de la locuri de pelerinaj)
12.50-13.00	Patristica (documentar)
13.00-13.30	Cuvânt pentru suflet (sfaturi duhovnicești) (R)
13.30-14.00	Film documentar (R)
14.00-15.15	Biserica, azi (dezbateri pe teme de actualitate) (R)
15.15-15.20	Sinaxar - Sfinții zilei - Cartea Vieții (Evanghelia zilei)
15.20-15.25	Filocalia (lectură filocalică, pilde, poezie)
15.25-15.55	Lumina faptelor bune (dezbateri pe teme de viață parohială) (R)
15.55-16.00	Artă sacră (clip cu opere de artă bisericească)
16.00-17.10	Vecernia - transmisiune directă
17.10-17.55	Biblia în istorie (dezbateri pe texte și teme scripturistice)
17.55-18.00	Sinaxar - Sfinții zilei - Cartea Vieții (Evanghelia zilei)
18.00-18.15	Jurnal TRINITAS (știri din actualitatea religioasă)

- 18.15-19.00 Convorbirile TRINITAS (dezbatere pe teme de cultură teologică)
- 19.00-19.05 Pașii Pelerinului (clip cu imagini de la locuri de pelerinaj)
- 19.05-19.15 Pagini de istorie (documentar)
- 19.15-19.25 Film documentar
- 19.25-19.30 Omul de lângă tine (sondaj de opinie)
- 19.30-20.00 Cuvânt pentru suflet (sfaturi duhovnicești)
- 20.00-20.05 Artă sacră (clip cu opere de artă bisericească)
- 20.05-20.30 Lumina faptelor bune (dezbatere pe teme de viață parohială)
- 20.30-20.40 Calea credinței (cateheză vizuală)
- 20.40-20.50 Patristica (documentar)
- 20.50-20.55 Pașii Pelerinului (clip cu imagini de la locuri de pelerinaj)
- 20.55-21.00 Filocalia (lectură filocalică, pilde, poezie)
- 21.00-21.15 Jurnal TRINITAS (știri din actualitatea religioasă)
- 21.15-22.30 Biserica, azi (dezbatere pe teme de actualitate)
- 22.30-23.00 Film documentar
- 23.00-23.30 Cuvânt pentru suflet (sfaturi duhovnicești)
- 23.30-23.40 Pagini de istorie (documentar)
- 23.40-23.45 Pașii Pelerinului (clip cu imagini de la locuri de pelerinaj)
- 23.45-23.50 Sinaxar - Sfinții zilei - Cartea Vieții (Evanghelia zilei)
- 25.50-24.00 Calea credinței (cateheză vizuală)
- 00.00-00.45 Biblia in istorie (dezbatere pe texte și teme scripturistice)
- 00.45-00.50 Artă sacră (clip cu opere de artă bisericească)
- 00.50-00.55 Patristica (documentar)
- 00.55-01.00 Filocalia (lectură filocalică, pilde, poezie)

RADIO TRINITAS

pentru sufletul dumneavoastră

Grila de programe

Luni - Vineri:

- 05.30 Cântări din slujba Utreniei; Rugăciuni pentru toată trebuința
- 06.00 Imn național; Rugăciunea de dimineață
- 06.20 Cuvintele credinței
- 06.30 Viața Cetății
- 09.05 Sfânta Liturghie
- 10.40 Atlas biblic
- 11.05 România la zi
- 13.35 Biserică și societate
- 14.05 Lumea de azi
- 16.05 Vecernia
- 17.05 Cultural express
- 18.00 Actualitatea
- 18.10 Actualitatea religioasă
- 18.30 Dialogurile Trinitas
- 19.05 Pagini de folclor
- 19.35 Cuvântul care zidește
- 19.50 Îngerășul meu (Povestea de seară)
- 20.05 Mapamond creștin
- 21.05 Lumini pentru suflet
- 21.35 Serata muzicală
- 22.40 Faptele credinței
- 23.00 Rugăciunea de seară
- 23.15 Părinții Bisericii, învățătorii noștri
- 23.30 Acatistul zilei
- 00.00 Miezonoptica
- 01.00 Atlas biblic (r)

- 01.20 Cuvântul care zidește (r)
- 01.35 Biserică și societate (r)
- 02.00 Armonii de veghe (r)
- 04.00 Faptele credinței (r)
- 04.20 Părinții Bisericii, învățătorii noștri (r)
- 04.35 Lumini pentru suflet (r)
- 05.00 Dialogurile TRINITAS (r)

Jurnale: 07.00, 13.00, 22.00

Știri pe scurt: 07.30, 08.30, 11.30, 12.30, 13.30, 14.30, 15.30, 17.30, 19.30, 20.30, 21.30.

Știri: 08.00, 09.00, 11.00, 12.00, 14.00, 15.00, 16.00, 17.00, 19.00, 20.00, 21.00

Sâmbătă:

- 05.30 Cântări din slujba Utreniei; Rugăciuni pentru toată trebuința
- 06.00 Imn național; Rugăciunea de dimineață
- 06.20 Cuvintele credinței
- 06.30 Viața cetății
- 09.05 Sfânta Liturghie
- 10.40 Atlas biblic
- 11.05 Universul copilăriei
- 12.05 Credință și sănătate
- 12.30 Week-end magazin
- 14.05 Ortodoxia pe înțelesul tuturor
- 14.30 Bună după-amiaza
- 16.05 Vecernia
- 18.00 Actualitatea
- 18.10 Actualitatea religioasă
- 18.30 Evanghelie și viață
- 19.05 Pagini de folclor românesc
- 19.50 Îngerașul meu (Povestea de seară)
- 20.05 Civilizația muzicii
- 21.00 Cuvânt de folos duhovnicesc
- 21.30 Pelerini la locuri sfinte
- 22.00 Iubi-Te-voi, Doamne !
- 23.00 Rugăciunile de seară
- 23.15 Părinții Bisericii, învățătorii noștri
- 00.00 Miezonoaptea
- 01.00 Credință și sănătate (r)
- 01.30 Pelerini la locuri sfinte (r)
- 02.00 Ortodoxia pe înțelesul tuturor
- 02.30 Cantate Domino

- 04.00 Atlas biblic (r)
 04.20 Părinții Bisericii, Învățătorii noștri (r)
 04.35 File de istorie (r)
 05.00 Cuvânt de folos duhovnicesc
 Știri: 07.00, 08.00, 09.00, 11.00, 12.00, 13.00, 14.00, 15.00, 16.00, 17.00,
 19.00, 20.00.

Duminică:

- 05.30 Cântări din slujba Utreniei; Rugăciuni pentru toată trebuința
 06.00 Imn național; Rugăciunea de dimineață
 06.20 Cuvintele credinței
 06.30 Evanghelie și viață (r)
 07.00 Viața Bisericii
 09.00 Sfânta Liturghie
 12.05 Școala rugăciunii
 12.30 Week-end magazin
 14.05 Ortodoxia pe înțelesul tuturor
 14.30 Bună după-amiaza
 16.05 Vecernia și Paraclisul Maicii Domnului
 18.00 Actualitatea
 18.10 Actualitatea religioasă
 18.30 Catedrala sufletului românesc
 19.05 Pagini de folclor românesc
 19.30 Istoria Bisericii
 19.50 Îngerășul meu (Povestea de seară)
 20.05 Civilizația muncii
 21.00 Cuvânt de folos duhovnicesc
 21.30 Pelerini în locurile sfinte
 22.00 Iubi-Te-voi, Doamne !
 23.00 Rugăciunile de seară
 23.15 Părinții Bisericii, învățătorii noștri (r)
 23.30 Acatistul zilei
 00.00 Miezonoptica
 01.00 Școala rugăciunii (r)
 01.25 Pelerini la locurile sfinte (r)
 02.00 Ortodoxia pe înțelesul tuturor (r)
 02.30 Cantate Domino
 04.00 Catedrala sufletului românesc (r)
 04.25 Părinții Bisericii, învățătorii noștri (r)
 05.00 Cuvânt de folos duhovnicesc (r)
 Știri: 12.00, 13.00, 14.00, 15.00, 16.00, 17.00, 19.00, 20.00.

Noua Catedrală Patriarhală - lămuriri privind construirea viitoarei Catedrale Patriarhale din București

1. De ce se construiește o Catedrală nouă ?

a) Este o necesitate cultică

Construirea viitoarei Catedrale Patriarhale, numită și Catedrala Mântuirii Neamului, reprezintă, înainte de toate, o necesitate cultică, ca spațiu pentru activitatea liturgică a Patriarhiei. Actuala Catedrală Patriarhală (cu o capacitate de aprox. 500 de persoane), de la a cărei construire se împlinesc anul acesta 350 de ani, (1658-2008) este neîncăpătoare pentru numărul mare de credincioși care în fiecare duminică participă la Sfânta Liturghie, atât în interiorul, cât și în exteriorul acesteia. Cu atât mai mult, o nouă Catedrală Patriarhală mai încăpătoare devine o necesitate stringentă cu prilejul marilor sărbători religioase și momente solemne bisericești, cu caracter național și internațional.

b) Este o necesitate arhitecturală

Construirea noii Catedrale Patriarhale este și o necesitate arhitecturală pentru o capitală europeană cu o populație de peste două milioane și jumătate de locuitori. Catedrala va fi un simbol al capitalei unei țări din Uniunea Europeană. Bucureștiul fiind la ora actuală singura capitală europeană fără o catedrală reprezentativă. Așadar, construirea viitoarei Catedrale Patriarhale nu distonează cu tradiția europeană, ci, dimpotrivă, o confirmă. De aceea, s-a creat și curentul de opinie: „*O Catedrală pentru Capitală!*”

2. Cine și de ce oferă banii pentru noua Catedrală ?

În ceea ce privește finanțarea construirii viitoarei Catedrale Patriarhale, credincioșii români ortodocși, chiar dacă în majoritate săraci, reprezintă principalii donatori, alături de Statul român - care dorește să ajute la construirea viitoarei Catedrale Patriarhale tocmai pentru că aproape 90 % dintre cei ce plătesc impozite la bugetul de stat sunt de confesiune ortodoxă. De altfel, noua Lege a Cultelor precizează faptul că toate cultele religioase recunoscute, deși de drept privat, sunt de

utilitate publică (art. 8, alin. 1). Ca atare, Biserica Ortodoxă Română consideră firească ajutorarea ei de către Stat precum și ajutorarea altor culte religioase din România, așa cum până azi se practică în țara noastră din 1990 (a se vedea, de exemplu, Anexa la Legea Bugetului de Stat pe 2007). Atribuirea de către Statul român a terenului pentru construirea Catedralei Patriarhale și ajutorul financiar oferit pentru construirea ei reprezintă, mai întâi, o reparație morală pentru cele cinci biserici demolate sau translate de către dictatura comunistă, pentru a construi „Casa Poporului” și alte edificii din apropiere.

3. Cum va arăta noua Catedrală ?

Cât privește dimensiunile și capacitatea noii Catedrale Patriarhale, reamintim faptul că în ziua sfințirii locului pe care aceasta urmează a fi construită, 29 noiembrie 2007, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a precizat faptul că noua Catedrală Patriarhală nu va imita construcțiile imense din timpul dictaturii comuniste, ci, dimpotrivă, ea va fi un corectiv al lor, în sensul unei volumetrii decente și armonioase, care să evite orice stil gigantesc sau strivitor.

4. „Dar din dar se face rai !”

Ajutați la construirea Catedralei sufletului românesc !

Patriarhia Română mulțumește tuturor celor ce până acum au ajutat Biserica, prețuiește pe cei ce vor sprijini în continuare construirea viitoarei Catedrale Patriarhale, rugând pe Preamilostivul Dumnezeu să binecuvânteze pe cei ce iubesc frumusețea sufletului credincios și frumusețea bisericilor născute și crescute din credință și dărnicie, spre slava Preasfintei Treimi, spre demnitatea poporului și mântuirea credincioșilor.

Noile conturi deschise

la BCR - filiala Sector 4 București - pentru

Catedrala Mântuirii Neamului

LEI: RO53 RNCB 0075 0048 9503 0109

USD: RO26 RNCB 0075 0048 9503 0110

EURO: RO96 RNCB 0075 0048 9503 0111

Str. Intrarea Patriarhiei, nr. 21, sector 4, București

Telefon: 021-337.49.57

www: crestinism-ortodox.ro

e-mail: sectorul_cultural@yahoo.com

edituracuvantulvietii@gmail.com

Centrul de Presă “Basilica” al Patriarhiei Române
Trinitas TV - Postul de televiziune al Patriarhiei Române
Radio Trinitas: www.trinitas.ro
Ziarul “Lumina”: www.ziarullumina.ro
e-mail: info@ziarullumina.ro

Tipărit la:

TIPOGRAFIA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ

ISSN: 1013-6789

СЫТУРА СУВАНТУЪ ВІЕТІИ
МИТРОПОЛІА МУНТЕНІЕІ ШІ ДОБРОГЕІ